

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE HANSBORGSKKE REGISTRANTER

2. BIND

BREVE I UDDRAG

1543–1549

UDGIVNE VED

EMILIE ANDERSEN

AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER
TIL DANSK HISTORIE

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

NIELSEN & LYDICHE (M. SIMMELKIÆR)

1949

DE HANSBORGSKES REGISTRANTER

DE HANSBORGSKKE REGISTRANTER

2. BIND
BREVE I UDDRAG
1543–1549

UDGIVNE VED
EMILIE ANDERSEN
AF
SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER
TIL DANSK HISTORIE

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
NIELSEN & LYDICHE (M. SIMMELKIÆR)

1949

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har den 22. September 1932 besluttet at udgive Hertug Hans den ældres Registranter ved Arkivar, mag. art. Emilie Andersen under Tilsyn af Museumsdirektør, Dr. phil. M. Mackeprang og Rigsarkivar L. Laursen. Da sidstnævnte afgik ved Døden, inden Værket kunde paabegyndes, overtog Arkivar i Rigsarkivet E. Marquard Tilsynet.

Svend Aakjær. C. O. Bøggild Andersen. Emilie Andersen.

Erik Arup. Louis Bobé.

J. O. Bro-Jørgensen. Johs. Brøndum-Nielsen.

Aksel E. Christensen. Knud Fabricius.

Astrid Friis. Georg Galster. Holger Hjelholt.

Stig Juul. Bjørn Kornerup. Alfr. Krarup.

Erik Kroman. Axel Linvald. M. Mackeprang.

E. Marquard. Poul Nørlund. Albert Olsen.

Carl S. Petersen. Johanne Skovgaard.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie

stiftedes i Januar 1877 med det Formaal at fremme Studiet af Fædrelandets Historie ved Offentliggørelsen af nogle af de mange Aktstykker, Breve, Krøniker og andre Kilder, som endnu henligger utrykte eller er mindre tilfredsstillende udgivne. Planen for Selskabet er den at betro Udgivelsen af de enkelte Kilder til et eller flere Medlemmer af Selskabet eller til Udenforstaaende, saaledes at de almindelige Regler for Udgivelsesmaaden vedtages af Selskabet, og saaledes at Udgivelsen kontrolleres gennem et af Selskabet nedsat Udvalg.

Selskabet har hidtil udgivet:

- Kong Frederik den Førstes danske Reglstranter**, udgivne ved *Kr. Erslev og W. Møllerup*. 1879.
- Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve**, udgivne ved *C. F. Bricka og J. A. Fridericia*. 1.—7. Bind. 1878—91.
- Codex Esromensis**. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved *O. Nielsen*. 1880—81.
- Danske Kancelliregistranter 1535—1550**, udgivne ved *Kr. Erslev og W. Møllerup*. 1881—82.
- Libri memoriales capituli Lundensis**. Lunde Domkapitels Gavebøger, udgivne ved *C. Weeke*. 1884—89.
- Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid**, udgivne ved *Kr. Erslev*. 1.—3. Bind. 1883—90.
- Corpus constitutionum Danicæ**. Forordninger, Reccesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, udgivne ved *V. A. Secher*. 1.—6. Bind. 1887—1918.
- Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie**, udgivne ved *J. A. Fridericia*. 1888.
- Forarbejderne til Kong Kristian V.s Danske Lov**, udgivne ved *V. A. Secher og Chr. Støchel*. 1.—2. Bind. 1891—94.
- Repertorium diplomaticum regni Danici medlævalis**. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte, udgivet ved *Kr. Erslev, William Christensen og Anna Hude*. 1.—4. Bind. 1804—1912.
- Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen**, udgivne ved *C. Nyrop*. 1.—2. Bind. 1895—1904.
- Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som Konge af Danmark**, udgivne ved *Anna Hude*. 1897.
- Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bølle**, udgivne ved *Gustav Bang*. 1898—99.
- Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660—1676**, udgivne ved *J. Lindbæk*. 1.—2. Bind. 1903—10.
- Vitæ Sanctorum Danorum**, udgivne ved *M. Cl. Gertz*. 1908—12.
- Missiver fra Kongerne Christiern I.s og Hans's Tid**, udgivne ved *William Christensen*. 1.—2. Bind. 1912—14.
- Luxdorphs Dagbøger**, udgivne ved *Eiler Nystrøm*. 1.—2. Bind. 1915—30.
- Scriptores minores historię Danicę medli ævi**, udgivne ved *M. Cl. Gertz*. 1.—2. Bind. 1917—22.
- Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III.s og Christian V.s Tid**, udgivne ved *Emil Marquard*. 1918.
- Annales Danici medli ævi**, udgivne ved *Ellen Jørgensen*. 1920.
- Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie i dets første 50 Aar 1877—1927**.
- Inkvistionskommissionen af 20. Januar 1772**, udgivet ved *Holger Hansen*. 1.—5. Bind. 1927—41.
- Repertorium diplomaticum regni Danici medlævalis. Series secunda**. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. 2. Række, udgivet ved *William Christensen*. 1.—9. Bind. 1928—39.
- Svaning-Hvitfeld**. Svanings Danmarkskrønike 1241—1282, sammenstillet med Hvitfeld og kildemæssigt oplyst, udgivet ved *Kr. Erslev*. 1928.
- Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre**, udgivne ved *E. Marquard*. 1.—3. Bind. 1929—41.
- Reynold Junges Møntmesterregnskaber 1534—1540**, udgivne ved *Georg Galster*. 1934.
- Frederik II's Enke Dronning Sophies Koplbøger 1588—1617**, udgivne ved *Svend Thomsen*. 1937.
- De Hansborgske Registranter**, udgivne ved *Emilie Andersen*. 1.—2. Bind. 1943—49.
- Danske middelalderlige Regnskaber 1. Række 1. Halvbind**, udgivet ved *Georg Galster*. 1944.
- Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve**, udgivne ved *Johanne Skovgaard*. 8. Bind. Supplementbind til *C. F. Brickas og J. A. Fridericias* Udgave. 1947.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Forord	VII
Breve i Uddrag	1

FORORD

Hertug Hans den ældres Registranter, de saakaldte Hansborgske Registranter, der udgør 22 Bind, ført paa Tysk, bestaar af forskellige Rækker. Den største Række, omhandlende Aarene 1543—80, danner de 11 Bind, der indeholder lukkede Breve vedrørende Landsdelenes indre Sager. Disse Bind har en oprindelig eller samtidig Nummerering med Arabertal (1, 2, 3 o. s. v.). Brevene vedrørende de udenlandske Forhold, ligeledes for Tiden 1543—80, er fordelt paa 4 Bind, der oprindeligt er mærket: AA, BB, CC og DD. De aabne Breve, Instruktioner m. m., samt Amtsretsdomme og en Del Landretsdomme for Tiden 1544—80 er samlet i 3 Bind, oprindeligt mærket A, B og C. Over Instruktioner m. m. har man desuden en Gang i Hertug Hans' Kancelli lavet en særlig Registrant, omfattende Aarene 1544—65, denne er mærket A. Et Bind, der gaar fra 1564—80, indeholder hovedsagelig kun Landretsdomme. Efter Ditmarskens Undertvingelse 1559 har man i Kancelliet anlagt en Registrant for ditmarsiske Sager. I Tiden indtil Hertug Hans' Død 1580 udgør denne Række 2 Bind.

I det nu foreliggende Bind II af »De Hansborgske Registranter« er — i Lighed med Udgivelsesmaaden af »Kancelliets Brevbøger« — Brevene kun gengivet i Udtog, der er paa Dansk, men saaledes at det hele Indhold er medtaget. Det bemærkes dog, at Breve, der kun indeholder lokalhistorisk Stof vedrørende Holsten, er gengivet i en kort Form.

Til Bind II er af Registranterne anvendt følgende:

R. 1543-48, hvis Titel lyder: »Des durchleuchtigenn hochgebornnenn furstenn unnd hern, hernn Johansen, erbenn zu

VIII

Norwegen, hertzen zu Schleswigk, Holstein, Stormarn und der Ditmarschen, grauen zu Oldenburgk und Delmenhorst, registrant aller gemein aus-und inlendisch hendeln, angefangen sontags invocavit zu Rendesburgk anno etc. 1543«. Denne Registrant er mærket med Arabertallet 1.

R. 1548—52, hvis Titel lyder som den foranstaaende indtil: »Registrandt aller vornemenn inlendischenn hennzell, angefangenn zu Haderßleuen sontags nach trinitatis, welchs der dritte tag deß monats junij ist, . . .¹ anno 1548«. Registrantens Mærke er Arabertallet 2.

R. 1543—50, med Titel ligeledes som foranstaaende indtil: »Registrant aller vornemen aus-und inlendisch hendeln, angefangenn sontags invocavit zu Renndesburgk anno etc. 1543«. Registrantens Mærke er AA.

R. 1544—60, hvis Titel lyder: »Registrandt, was in gerichtssachen an sententzien, abscheiden, scheine, verträge und andern offnen gemeinen patenten, mandaten und brieuen ausgegangen und geschrieben worden, de anno 1544 usque ad annum 1560«. Registrantens Mærke er A. I denne Registrant er Fællesakterne nummererede med Arabertal; der er ialt 134 Numre.

R. 1544—65, hvis Titel er: »Register der innstructionn, angefangen de anno etc. 44«. Det oprindelige Mærke er ligeledes A.

Bortset fra Dommene, der er udskilt, idet det er Hensigten, at disse skal samles i et særligt Bind, der skal komme tilsidst, er alt det øvrige Stof gengivet i kronologisk Rækkefølge. De i Bind I udgivne Forordninger er ogsaa medoptaget i den kronologiske Rækkefølge, dog kun saaledes, at der er foretaget en Henvisning til dette Bind. Den Omstændighed, at Brevene fra de inden- og udenlandske Registranter er meddelt i kronologisk Orden imellem hinanden, bevirker, at nærværende Udgave faar en anden Karakter end »Kancelliets Brevbøger«.

Med Hensyn til de to af Registranterne, der begynder 1543, skal bemærkes, at disse Bind er anlagt i Rendsborg paa den

¹ Aaret er i R ogsaa angivet i Bogstaver.

Tid eller omkring den Tid, da Kong Christian III og Hertugerne Hans og Adolf samt Raaderne var forsamlede der i Anledning af en Landdags Afholdelse. Paa denne Tid overtog Hertug Hans paa Forslag af Raaderne Styrelsen af Hertugdømmerne som en Slags kongelig Statholder. For Aaret 1543 og indtil Delingen i 1544 omhandler disse to Registranter derfor Hertugdømmerne som Helhed. Formentlig er det Sekretær i tyske Kancelli, Georg Corper, der har anlagt disse Registranter, da han virkede som Sekretær for Hertug Hans i 1543. I 1537 havde han iøvrigt i tyske Kancelli anlagt to Registranter, der har en vis Lighed med Hertug Hans' Registranter fra 1543. Georg Corper havde Bestalling af Hertug Albrecht af Preussen, og det er ikke helt usandsynligt, at hans Kendskab til Førelsen af Registranter i det kønigsbergske Kancelli er kommet hans Virksomhed i Christian III's og Hertug Hans' Kancellier til Gode.

I Bind II har man fortsat med at angive Registranterne efter de Aar, de omfatter, uden at anføre »inlendisch« eller »auslendisch«, Patente eller lukkede Breve (Missiver), idet der er givet Oplysning herom i Forordet. Man skal dog bemærke, at det havde været mest korrekt, om det hansborgske Kancellis egne Numre eller Mærker var blevet benyttet. Disse er imidlertid helt ukendte og naturligvis ogsaa temmelig intetsigende. Da Eskel Lohmann i 1733 udarbejdede en ny Registratur over Fællesarkivet, i hvilket Hertug Hans' Registranter i 1598 var blevet indlemmet, opførte han Registranterne i kronologisk Orden og gav dem en fortløbende Nummerering med Arabertal, dog med Undtagelse af de to Bind vedrørende Ditmarsken. Efter denne Registratur staar Registranterne opstillede den Dag i Dag, dog har man i nyere Tid indføjet de to ditmarsiske Bind i Rækken og foretaget en Ændring i Nummereringen. Ved denne Opstilling er de forskellige Rækker Registranter i det hansborgske Kancelli imidlertid blandede imellem hverandre, hvilket virker forvirrende.

Koncepter og Originaler samt Afskrifter — i Tilfælde af at et Brev kun er bevaret i Afskrift — der ikke er indført i Registranterne, er medtaget, for saa vidt de findes i Rigsarkivet eller i et Landsarkiv, tillige er det anført, hvis Brevet foruden

at være registreret ogsaa kendes som Koncept eller i Original. Fællesbreve, udstedt af Christian III og Hertugerne Hans og Adolf, af Christian III og Hertug Hans, eller af Hertugerne Hans og Adolf, er naturligvis altid medtaget, naar de er indført i Registranterne. Ikke registrerede Fællesbreve, hvad enten de kendes som Koncepter eller i Original (Afskrift), er kun medtaget, naar det er sandsynligt, at Hertug Hans' Kancelli har medvirket ved Konciperingen af Brevet eller Aktstykket. En Paategning paa en indkommen Skrivelse, indeholdende et Svar herpaa, er medtaget som Brev, hvis den er dateret. Er dette ikke Tilfældet, er den meddelt i en Anmærkning. Breve uden Dag eller helt udaterede Breve er medtaget i den kronologiske Orden. Naar det ved Hjælp af Indholdet er muligt at anføre en omtrentlig Dato, er denne angivet i skarp Klamme. Er dette ikke muligt, er der enten anført: Udat., der betegner, at et Brev er helt uden Dato, eller: Uden Dag, naar kun Dagsangivelsen mangler.

Navnestoffet er behandlet paa følgende Maade: De tyske Navneformer for de større Lande — ogsaa tildels for de dansk-holstenske Landskaber — for de dansk-holstenske Fyrster og for de mest kendte danske og holstenske adelige Slægter samt for de fleste Købstæder bevares ikke, men gengives i moderne dansk Form. De øvrige Person- og Stednavne gengives bogstavret, dette gælder ogsaa alle adelige Personers Fornavne.

Indsatte Ord, Bogstaver eller Tal i Teksten er omgivet af en skarp Klamme.

De citerede Kilder findes i Rigsarkivet i København, hvis ikke andet er anført.

Anmærkningerne er paa Grund af Materialets Ufuldstændighed mangelfulde; især maa det fremhæves, at den i Statsarkivet i Kiel (nu Slesvig) beroende Del af Gottorp Arkivet ikke har kunnet efterses. Naar dette Arkiv dog undertiden er citeret, er det kun paa Grundlag af spredte Afskrifter, som jeg engang har taget. — I nærværende Bind er der i Begyndelsen i Anmærkningerne givet Oplysninger, som man har fundet det unødvendigt at fortsætte med. Naar der f. Eks. udgik et Brev til 2 Personer

eller flere, er Adressaterne i Registranten anført i Overskriften til Brevet, men selve Brevet, der indføres nedenunder, er stilet til en enkelt; det ses ogsaa undertiden, hvem denne er; somme-tider er det ogsaa bemærket, at enhver skal have sit Brev. Naturligvis kan det ogsaa være Tilfældet, at et Brev er stilet til 2 eller flere Personer. Naar der imidlertid er angivet flere Adressater for et Brev, der er stilet til en enkelt, betyder det altsaa kun, at der er udgaaet et Brev til enhver især af Adressaterne. Med Hensyn til Landbreve eller Breve, der udsendtes til dem, der var opført i Landregistrene, var Fremgangsmaaden en saadan, at der lavedes en »copia«, der simpelthen blev afskrevet i ligesaa mange Eksemplarer, som der var Brug for Breve.

De særlige Forkortelser, der er anvendt, er:

Ausl. Reg., Inl. Reg., herved er ment Registranterne i Tyske Kancellis uden- og indenlandske Afdeling.

Da. Mag. = Danske Magazin.

Hansb. = Hansborgarkivet i Rigsarkivet.

K. = Koncept.

LAA. = Landsarkivet, Aabenraa.

R. = Hansborgske Registranter.

Reg. Dan. = Regesta diplomatica historiæ Danicæ.

Rep. = Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis.

St. K. = Statsarkivet, Kiel.

Zeitschr. = Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte.

Til Carlsbergfondet og Undervisningsministeriet tillader jeg mig at rette en ærbødig Tak for at have bevilget de nødvendige Pengemidler til Værkets Udgivelse. De Tilsynshavende, fhv. Direktør for Nationalmuseet, Dr. phil. M. Mackeprang og fhv. Arkivar i Rigsarkivet E. Marquard, vil jeg ligeledes gerne takke for den Hjælp, de har ydet mig.

København i December 1948.

Emilie Andersen.

5. Marts (Gottorp, Mand. efter letare). Til Kongen. Kongens ridende Bud, Andreas, er Dagen i Forvejen sent om Aftenen ankommet til Hertugen i Gottorp med Skrivelser fra Kongens Prokurator ved den kejserlige Kammerret, adresseret til Kongen¹. Hertugen, der i den bedste Hensigt har aabnet og læst disse Breve, vilde gerne have ladet nævnte Bud ride videre til Kongen, men da der der paa Stedet for nærværende Tid ikke er andre Bude end nævnte Andreas, har Hertugen beholdt ham hos sig for at kunne bruge ham til Kongens Sager, idet der, som Kongen ved, hvert Øjeblik kan ankomme allehaande Breve og Sager. Hertugen tilsender derfor Kongen Prokuratorens Brev forvaret. Da denne med dette Brev havde sendt de protesterende Stænders »recusation«², som han dog havde bedt om straks at faa tilbagesendt, har Hertugen, da han har bemærket, at Kongen i Forvejen har den i sit Kancelli, atter sendt den til Prokuratoren sammen med de Sager, som nu fordres af Kammerretten. K. (Hansb. XX, 49).

6. Marts (—, Tirsd. efter letare). Til Stæderne Kiel, Rendsborg, Ytzeho, Crempe og Flensborg. Da Forholdene nu alle Vegne er ganske »geschwinde«, og det er nødvendigt at holde god Opsigt, befaler Hertugen paa Kongens Vegne Adressaterne, fra denne Dag og indtil den farlige Situation vil have ændret sig, med Flid at lade deres Byporte bevogte af

¹ Kongen svarede fra Haderslev ved Skrivelse af 11. s. M., og med dette Svar fulgte en Skrivelse fra Kongen til Prokuratoren, hvis Navn var Johan Helfffman, dat. s D., hvilken Skrivelse Hertugen anmodedes om at videre-sende. Af denne fremgaar det, at Helfffmans Skrivelse havde omhandlet Sagen ved den kejserlige Kammerret mod Holsten og Slesvig Stift, hvilken Sag var anlagt paa Grund af, at de tyske Rigsskatter ikke blev betalt (Hansb. XX, 49, Ausl. Reg. 1542-43, 82). Jfr. S. 81 Anm. 3. Johan Helfffman, der baade var Advokat og Prokurator ved den kejserlige Kammerret, stod i en lang Række Aar i den danske Konges Tjeneste. (Jfr. Da. Mag. 5. R. V. Bd., 45).

² Hermed menes den »recusationslibel«, ved hvilken det evangeliske Forbund i Tyskland paa et Møde i Schweinfurt i November 1542 rekuserede Dommerne (Bisidderne) ved den kejserlige Kammerret.

3—4 Mand, hvoraf den ene skal være en anset Mand, der er bekendt med Folk, saaledes at ingen, hvem det end er, kan komme ind i Byen, med mindre han har givet sig til Kende for nævnte Borgere, og der maa ikke indlades nogen, der ikke er velbekendt. Hvis der ankommer ubekendte Personer, skal de forhøres, og hvis de synes at være mistænkelige, skal de anholdes, indtil der om deres Forhold kan blive givet Meddelelse til Hertugen. R. 1543-48, 6 b¹.

13. Marts (Gottorp, Tirsd. efter judica). Til Kongen. Hertugen, der fremsender de Tidender, som Claus Rantzau² fra Bremen ilsoint har tilskrevet Heinrich Rantzau, Amtmand paa Gottorp, meddeler, at han derpaa straks gav Ordre til Strand, Eydersted, Crempe og Welster om at holde Strandvagt, ligesom han gav Befaling til at holde god Opsigt for Slottet Gottorp og i Byerne Kiel, Rendsborg, Itzeho og Flensborg med, hvem der vandrer ud og ind eller rider fra og til, heller ikke maatte nogen ubekendt eller fremmed gaa igennem eller indlades uden først at bringes for Hertugen, Amtmændene eller deres ordentlige Øvrighed i Stæderne, for at der kunde faas nødtørfdig Besked af dem. — Heinrich Rantzau har denne Dag meddelt Hertugen, at han ikke kunde forstaa andet, da han red fra Kongen i Ribe³, end at Kongen dette Aar vilde lade Staldøksnene gaa igennem, han vidste ogsaa, at mange Købmænd, der var Kongens Underaatte, havde købt mange Øksne i den Hensigt at drive dem

¹ Tr.: Sejdlin: Dipl. Flensborgense II, 333. ² Formentlig Claus Rantzau til Neverstorf. ³ Christian III opholdt sig i Ribe i hvert Fald 6.—9. Marts s. A. Mandatet om Forbud mod Udførsel er udstedt kort Tid forinden, mens Kongen endnu opholdt sig i Hertugdømmerne. Det kendes af en Skrivelse fra Kongen til Wilster af ²⁷/₃ og af en Seddel til Amtmanden i Rendsborg, Kai Rantzaus Skrivelse til Hertug Hans af ¹⁰/₃ 1543. Forbudet omfattede: Korn, Øksne, Flæsk, Kød og Smør. Iflg. Kongens Svar af ¹⁶/₃ til Hertugen var Staldøksne dog ikke medindbefattet heri (Zeitschr. VII, 71 (Rep.); Hansb. XXXIX, 2 a og 22). — Da Chr. III har tilskrevet Wilster om Udførselsforbudet ²⁷/₃, kan der næppe være Tvivl om, at Mandatet er udstedt samtidig med Afholdelsen af Landdagen oculi (²⁶/₃) 1543 i Rendsborg, altsaa ogsaa samtidig med, at Kongen paany forbød Hansestæderne at sejle paa Kejserens Arve-Nederlande, idet Skrivelsen herom er dat. Rendsborg ²⁶/₃ 1543 (Ausl. Reg. 1542-43, 73).

igennem, men da Kongen atter har udstedt et Mandat i Fyrstendømmerne om, at der intet maa udføres, bedes Kongen hurtigst muligt pr. Post at underrette Hertugen om, hvorvidt Staldøksnene der paa Stedet i Betragtning af den »geschwinde« Tid og det skete Forbud kan gaa igennem, thi det vilde være til evig Fordærv for Købmændene og til Skade for Kongen, hvis de arme Købmænd, Kongens Undersaatter, bragte Øksnene til Gottorp og ikke maatte uddrive dem. — Kongen har ogsaa sidst i Flensborg givet den Afsked til sin Sekretær, Georg Corper, da denne først havde været forordnet til at skulle til Lybæk, at han, da Guldsmeden i Husum i Hast ikke kunde lave Frøken Elisabeths Segl, skulde lade det lave i Lybæk, for at han med det kunde afslutte Handlingen og derpaa i de mecklenborske Raaders Nærværelse kaste det i Ilden, dette vil Casper Fuchs da ogsaa i enhver Henseende have gjort¹. Guldsmeden i Husum har imidlertid sendt et saadant Segl til Hertugen, men da det er ankommet for sent, og Handlingen i Lybæk er foretaget, oversender Hertugen vedlagt deres Søsters Segl til Kongen, for at han kan gøre med det efter sin Lejlighed. — Hertugen har ogsaa paa Heinrich Rantzaus Tilskyndelse med Flid bestilt hos Guldsmeden i Husum, at de to »pflaschen« maatte blive forfærdiget der, hvis ikke maa de sendes til Lybæk og der gøres færdig. — Hertugen vil ogsaa med Flid i Henhold til Kongens Skrivelse gøre Anordninger i Anledning af, at et polsk Gesandtskab² ifølge Heinrich Rantzaus Beretning vil ankomme til ham.

¹ Prinsesse Elisabeths Ægteskabspapirer blev bragt i Orden i denne Tid, og hertil skulde Seglet utvivlsomt bruges. I Ægteskabskontrakten mellem Hertug Magnus af Mecklenborg og Prinsessen, der blev underskrevet i Lybæk ⁹/₁₁ 1542, var saaledes bestemt, at to af Chr. III's Raader og to mecklenborske Raader skulde komme sammen i Lybæk ¹¹/₁ 1543 for at ordne forskellige Sager i Anledning af dette Ægteskab (L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 422). ² ⁸/₁ 1543 skrev Kongen fra Ribe til Hertugen og takkede for Tilsendelsen af et Brev fra Hertug Albrecht af Preussen, hvoraf det fremgik, at Kongen af Polen vilde affærdige et Gesandtskab til den danske Konge, hvilket maaske allerede var undervejs. I sin Skrivelse af ¹²/₂ 1543 til Chr. III, der er paategnet at være modtaget i Flensborg ⁹/₁, meddeler Hertug Albrecht ikke alene, hvad Kendskab han har til Gesandternes Instruks, nemlig at de bl. a. havde til Opgave at forhandle om fri Sejlads gennem Øresundet for den polske Konges Undersaatter, men han

Sedler:

1. Hertugen har ogsaa med Hensyn til Bygningen i Rendsborg ifølge Kongens Skrivelse¹ anordnet, at Henricus Schulte skal tilstille Keige Rantzau de 1200 Mk., som Kongen tidligere har forordnet til den nødtørftige Bygning. Naar Hr. Iven ankommer til Hertugen, vil de i Henhold til Kongens Begering gerne drøfte, hvorledes der kan opbringes flere Penge. — Der sidder der i Gottorp en fangen Baadsmand, der maaske er antaget for en Spejder. Paa Grund af Omkostningerne bedes Kongen underrette Hertugen om, hvorledes han videre skal forholde sig overfor ham, om der skal tages Borgen eller Orfejde af ham, og om han skal sendes til Kongen for at tjene som Baadsmand.

2. Hertugen har der paa Stedet ikke mere end et Postbud. Imidlertid forefalder der hver Time Sager, hvortil Bude gøres Behov, og for at Kongens Sager af den Grund ikke skal bliye forsømt, bedes han ved nærværende Bud i Flensborg, Aabenraa og Haderslev at gøre en saadan Ordning, at Hertugens Postbud ikke skal ride længere end til Flensborg, idet Brevene derfra skal bringes til Aabenraa, fra Aabenraa til Haderslev og saaledes videre hurtigst muligt til Kongen. Hvis Kongen er af en anden Mening, bedes han forunde Hertugen 2 Postbude mere. R. 1543-50, 4.

giver tillige Chr. III Raad om, hvad han skal svare Gesandterne. ¹/₃ skriver Hertug Albrecht videre, at Gesandtskabet ikke vil komme, men at Kongen vil faa en Skrivelse i Stedet for. Den sidstnævnte Skrivelse fra Hertug Albrecht er paategnet at være indkommet til København ³¹/₃ ved den danzig-ske Gesandt Herman Bremer. Denne var af Danzig sendt til Danmark netop for at forhandle om den frie Sejlads gennem Sundet. — Paa Grund af Handelsspærringen, foraarsaget af Striden mellem Danmark og Nederlandene, havde Danzig opfordret den polske Konge til at sende Gesandter saavel til Nederlandene som til Danmark. Sendelsen til Regentinden af Nederlandene kom ogsaa i Stand, mens Kastellanen af Danzig, Achatius Czemas Rejse til den danske Konge ikke blev til noget (Hansb. XXXIX 2 a. T. K. U. A., Preussen A I. Chr. III til Hertug Albrecht ²⁵/₂ og ¹⁰/₄ 1543 (Ausl. Reg. 68, 105). G. Lengnich: Geschichte d. preuss. Lande I, 246. Paul Simson: Danziger Inventar 1531-91, S. 122 ff. R. Hapke: Niederländische Akten u. Urkunden I, 400 Anm. 1). ¹ Af ⁹/₃ 1543, se dertil Skrivelse fra Kai Rantzau, Amtmand i Rendsborg, til Kongen af 5. s. M. (Hansb. XXXIX, 2 a og 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 22).

13. Marts (Gottorp, Tirsd. efter judica). Til Crempe. Hertugen, der har modtaget Byens Skrivelse¹, hvorved den beder at blive underrettet om, hvorvidt den skal tilføre dens Nabo, Hamborg, Korn eller andre Varer i Betragtning af, at der fra Hamborg bliver udskibet Korn til Søs, befaler Byen, da den tidligere har modtaget Kongens Forbudsbrev, og Forholdene er saa »geschwinde«, at Kongen og Hertugen ikke kan vente sig noget godt af deres Modstandere, af hvilken Grund Hertugen paa ingen Maade kan ændre Forbudet, ikke uden Kongens eller Hertugens videre Befaling at gøre nogen Tilførsel, det være sig Korn eller andet. Da Forholdene er saa sælsomme, befales det Byen herefter og indtil videre Dag og Nat at holde Strandvagt, saa at ikke et uventet Indfald skal ske paa dette Sted. K. (Hansb. XXXIX, 29 e).

— Til Wilster. Da Tiderne og Forholdene er saa sælsomme, og Kongen og Hertugen ikke ved, hvad de kan vente sig af deres Fjender, befaler Hertugen i Overensstemmelse med Kongens udgangne Forbudsbrev atter Byen strengt ikke at gøre nogen Tilførsel, det være Korn eller andet; endvidere skal den herefter Dag og Nat holde Strandvagt. K. (Hansb. XXXIX, 29 e).

— Til Gotzick og Schack Rantzau »einem jedern in sonderheit«. Ligeledes til Wolmar Rantzau til Nigemunster². Da der er Trætte mellem Fru Margrete Sehested, Hennickes efter-

¹ Af $\frac{10}{3}$ 1543. Crempe skriver her: »Wu wy juwe F. G. darboneffenst Ko. Mtt. unßes gnedigesten herrn breeffe und scriffte ymglykenn hebben entfangen«. Formentlig har Kongen oversendt Mandatet om Udførselsforbudet til Crempe samtidig med, at det blev sendt til Wilster. Om Indholdet af dette Mandat faas følgende Oplysning fra Crempes Skrivelse, idet det her anføres: »Dewyle denne Ko. Mtt. breeff meldet, dat wy, unße borgern effte ynwanern, neen kornn edder yenige priuandye uth dem lande to Holstenn voren schollen...«. — Formentlig har Crempe heller ikke haft Lyst til at føre Korn til Hamborgs Stapel (Hansb. XXXIX, 29 e). ² Koncipisten af dette Brev har først skrevet Koncepten til Brevet til Godske og Schack Rantzau, thi efter at denne er sluttet med Angivelsen af disses Adresse, følger ikke blot: »Item an Wolmar Ranntzow thor Nigemunster«, men ogsaa: »Nota: Soviel veranderunge in dießen brieuen Wolmar soll zeugnis in der sache geben«. Denne Tilføjelse i Brevet til Volmer Rantzau er anført paa en fast-

ladte Enke¹, og Kongens og Hertugens Undersaatter i Osterstede og Westede i Rendsborg Amt, og Kongen har fastsat en Dag, nemlig førstkommende Søndag misericordias domini [⁸/₄], til at foretage Besigtigelse og holde Forhør i Sagen for at afgøre den i Mindelighed eller med Retten, befaler Hertugen paa Kongens Vegne Adressaten² nævnte Søndag henad Aften at ankomme til Osterstede og den følgende Mandag »by die gebreke riden«, besigtige det omstridte og forsøge at bilægge Sagen i Mindelighed, i modsat Fald at gaa Rettens Vej. K. (Hansb. XXXIX, 31).

15. Marts (Gottorp, Torsd. efter judica). Hertug Adolf til Sigmundt von Beyneburg, hessisk Statholder. Hertugen, der en Tid lang har opholdt sig ved Landgrev Philip af Hessens Hof, hvor der er blevet bevist ham megen Venlighed, oversender, da han ikke personlig kan begive sig dertil, men gerne vil vise sin Taknemlighed, hermed ved Brevviseren et Hagebaand med en lille Guldhalsring, 3 smaa Guldkæder med 3 smaa Ringe, 1 Portugaløser, 9 Rosenobler og 60 Dalere, idet det begæres af Adressaten i Hertugens Navn at overantvorde Hagebaandet til Landgrevinden, de 3 smaa Guldkæder til de tre Frøkener, Portugaløseren til Hofmesterinden, af Rosenoblerne skal Jomfruerne i Fruerkammeret hver have en, og Dværgen skal ligeledes have en, de 60 Dalere skal fordeles med 20 til Sølvkammeret, 20 til Køkkenet og 20 i Kælderen. Statholderen bedes dertil gøre en Undskyldning for, at

klæbet Seddel, idet det ved et Mærke er betegnet, hvor den skal indsættes i Teksten, og den lyder: »Inn dusser sacke alls einer, so duße erriggenn guder verkofft, up dine eide unnd pflichte dine witlickeit unnd bewust seggen«, (som Sælger af disse omstridte Jorder at aflægge edeligt Vidnesbyrd i Sagen). — Naar der er blevet skrevet til Volmer Rantzau, skyldes det uden Tvivl, at Amtmanden i Rendsborg, Kai Rantzau, i en Skrivelse af 10/1 1543 til Hertugen, omhandlende den af Kongen fastsatte Forhandling, bad om, at Hertugen vilde tilskrive Volmer Rantzau til Nienstadt om at komme til Stede ved nævnte Forhandling og vise, hvor det rette Skel gik, saaledes som han havde solgt Godset til Henneke Sehested (Hansb. XXXIX, 22).¹ Om Volmer Rantzaus Salg af det holstenske Gods Krummendiek, beliggende i Sognet af samme Navn, til Henneke Sehested, hvis Enke var Margrethe Emmekesdatter von Damme, se Zeitschr. I, 83, II, 145. ² K. synes at være stilet til Schack Rantzau til Helmstorf.

det har varet saa længe, og hvis der er flere, der bør betænkes, anmodes han om at meddele det, ligesom han ikke maa undlade at anbefale Hertugen hos Landgrev Philip. R. 1543-48, 7 b.

15. Marts (Gottorp, Torsd. efter judica). Til Amtmændene i Strand og Eidersted, »idem in sonderheit«. Da Forholdene er saa sælsomme, og Kongen og Hertugen ikke kan vente sig noget godt af deres Modstandere, befaler Hertugen paa Kongens Vegne Adressaten herefter paa hans Omraade Dag og Nat at holde Strandvagt, saa at der ikke uventet skal ske et Indfald. Hvis han erfarer noget, skal han i Hast lade Hertugen det vide. K. (Hansb. XXXIX, 31).

— Til Lybæk. Kongen som ogsaa Hertugen har bragt i troværdig Erfaring, at der i Lybæk af nogle hemmeligt hverves Knægte til Bedste for de svenske oprørske Bønder¹, hvilke Knægte skal blive sendt til Sverige; nogle af disse, hvem der i Lybæk er budt Penge paa Haanden, er da ogsaa ankommet dertil. Da en saadan Antagelse af Knægte ikke alene er til Skade og Fortrød for Kongen af Sverige, men ogsaa for Kongen af Danmark, Hertugen selv, deres Riger, Lande og Folk — Kongen og Hertugen venter sig da ogsaa kun det bedste af Lybæk som Nabo, især dog at Antagelsen af saadanne Knægte finder Sted imod Lybæks Vidende og Vilje — begærer Hertugen paa Kongens og egne Vegne, at Lybæk i Betragtning af, at de svenske Bønders Oprør ikke alene er til Skade og Fordærv for Staden selv, dens menige Indvaanere og Købmænd, men ogsaa for Kongen af Danmark, Hertugen, deres Brødre, deres Riger, Lande og Folk, ikke videre vil tilstede Hvervning af saadanne Knægte, for at Kongen af Danmark, Hertugen og deres Brødre fremtidigt ikke skal faa Fortrød deraf. Adressatens skriftlige Svar² herpaa begæres tilsendt med Budet af nærværende Brev. K³. (Hansb. XXXIX, 31).

¹ Niels Dackes Oprør i Småland (Dackefejden) 1542-43. ² Af 20/, 1543 (Hansb. XXXIX, 13 b). ³ Bagpaa K.: »Ist diese copie Ko. W. zugesendt worden«.

16. Marts (Gottorp, Fred. efter judica). Til Kongen. I denne Timeer ankommet et Bud fra Hr. Johan Rantzau, der ifølge Budets Beretning skal være ankommet til Breidenburg den sidst forgangne Onsdag om Aftenen [^{14/3}]¹, med to Breve fra de forordnede Statholdere i Wulffenbuttell, det ene lydende til Kongens egen Haand, det andet ogsaa til Kongen, dog at det i Kongens Fraværelse kan aabnes af Hr. Johan Rantzau. Da Budet meddeler, at denne selv har affærdiget ham, undrer Hertugen sig ikke lidt over, hvorfor Hr. Johan ikke selv har aabnet det ene Brev, og ikke mindre over, at han ikke har medsendt nogen Skrivelse hverken til Kongen eller Hertugen. Imidlertid har Hertugen aabnet den Skrivelse, der var paategnet at kunne brydes af Statholderen, idet han sluttede, at den maatte dreje sig om Sager, der var baade Kongen og hans Riger, Hertugen, Landene og Folkene magtpaaliggende. Hvad den indeholder, og hvilke farlige Praktikker der er

¹ Her tænkes paa Johan Rantzaus Tilbagekomst fra Cleve-Geldern. — Efter at Forhandlingerne i Bremen Maj 1542 mellem Danmark og Nederlandene var endt resultatløse, trak det op til en Krig mellem Danmark og Kejseren-Nederlandene. Danmark støttede saaledes de kejserfjendtlige Magter, Frankrig og Cleve-Jülich-Berg, hvis Hertug siden 1538 ogsaa var Hertug af Geldern, ved i Sommeren 1542 at sende Hjælpetropper. I Efteraaret s. A. blev Kongens Halvbrødre, Hans og Adolf, kaldt hjem fra Udlandet. Begyndelsen af 1543 tilbragte Kongen i Hertugdømmerne sammen med sine Brødre, idet han var optaget af forskellige Sager, der angik Krigsforholdene, mens Spørgsmaalet om Hertugdømmernes Deling paa Raadernes Forslag udsattes. Ved Kongens Skrivelse, dat. Rendsborg ²⁰/₂ 1543, forbødes det saaledes atter Hansestæderne at sejle paa Nederlandene, endvidere udstedte Kongen det i det foregaaende nævnte Udførselsforbud. Kongen modtog paa denne Tid i Rendsborg Udsendinge fra de overijsselske Stæder, Kampen, Deventer og Zwolle, hvilke Byer han gav Tilladelse til for dette Aar at maatte sejle paa Norge, dog lød deres Pas, der var udstedt paa Dansk, kun paa Bergen, ligesom Arresten paa deres Skibe i Norge ophævedes. Paa denne Tid søgtes tillige en nøjere Tilknytning til Hertugen af Cleve-Geldern, idet Johan og Breyde Rantzau i Februar sendtes til denne for at forhandle om Forbund og Venskab. Fra Düsseldorf sendte Johan Rantzau ²⁰/₂ til Kongen en lang Skrivelse, der i nærværende Brev er betegnet som »rathschlag«, i hvilket han fortalte om Burgundernes Hvervninger, og selv om det var muligt, at disse gjaldt Frankrig, vilde han dog tilraade Kongen at tilskrive følgende Ritmestre om Bestilling af Ryttere, nemlig Jochim Pren 200 i Mecklenborg, Brødrene von der Decken 200 i Bremen Stift og Bastian

forhaanden, vil Kongen videre og grundigere erfare af Skrivel-
sen selv, der vedlægges, dog i Særdeleshed af hvad Hr.
Bernhart von Mylen¹, hvis Skrivelse Hertugen har ladet
uaabnet, meddeler, idet Kongen uden Tvivl i Hast, om det
er ham bevidst, vil give Raaderne i Wulffenbuttell Svar
med Hensyn til, om saadanne Hvervninger i Bremen
Stift og Grevskabet Benten sker til Bedste for Kongen
eller ikke². Da Hertugen forstaar, at alle disse Sager er vig-
tige, har han hurtigst muligt meddelt dem til Hr. Johan
Rantzau — i Fald han er ankommet — og til Hr. luen Re-
ventlow og anmodet dem om Raad og om saa vidt muligt at
forfølge sig til ham i egen Person. Hertugen vil der paa Stedet
med al mulig Flid udrette, hvad han formaar, men han vil
ikke forholde Kongen, da det ogsaa er nødtørftigt for ham,
at han, da han hvert Øjeblik modtager mange vigtige Sager,
er meget daarlig forsynet med Bude, idet han ikke har mere

Vedel 150 i Pommern, hvilket Antal denne i Forvejen havde tilbudt Johan
Rantzau, samt Gebhardt Schenk og de andre bestaldede Tjenere omkring
400. Kongen sendte ¹¹/₈ en Afskrift af Johan Rantzaus Brev til Hertug
Hans og bad ham sætte sig i Forbindelse med Ritmestrene, idet han skulde
raadføre sig med Raaderne herom (Ausl. Reg. 1542-43, 73. Paul Simson:
Danziger Inventar 1531-91, Nr. 1739. Kopi af Christian III's Skrivelse af
¹³/₈ 1543 til Johan Rantzau, der ligger som Bilag til Kongens Skrivelse af
s. D. til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 2 a). R. Håpke: Niederländische
Akten u. Urkunden I Nr. 445. T. K. U. A., Instructiones m. m. 1539-48, 80.
Kopi af Johan Rantzaus »ratschlag« ligger som Bilag til Kongens Skrivelse
til Hertug Hans af ¹¹/₈ 1543).

¹ Berend von Mehlen, der 1525 paa Grund af et spændt Forhold til
Gustav Vasa havde forladt Sverige og begivet sig til Tyskland igen, hvor
han traadte i Kurfyrsten af Sachsens Tjeneste. Efter at de schmalkaldiske
Fyrster i 1542 havde fordrevet Hertug Henrik af Brunsvig-Wolfenbüttel
fra hans Lande, blev B. v. M. Medlem af den af Sejrherrerne indsatte Stat-
holderregering (Da. Biogr. Lex. XV, 434 f.). ² De omhandlede Skrivelser fra
Berend von Mehlen og Statholderregeringen i Wolfenbüttel synes ikke be-
varede. — I Ausl. Reg. 1542-43, 85, er indført Kopi af Skrivelse fra Chr. III
til Statholderne i Wolfenbüttel, dat. ²²/₈ 1543, der er Svar paa Skrivelse fra
Statholderregeringen af ²⁹/₂ s. A., og hvorved det meddeltes denne, at Kon-
gen har faaet Tidende om, at Hvervningen i Bremen Stift og Grevskabet
Bentheim foretoges af Burgunderne. Samme Dag sendte Kongen en Svar-
skrivelse til Berend v. Mehlen, hvilken omhandlede dennes Forhold til Sverige
(samst. Fol. 87).

end det ene, som nu er sendt til Kongen, desuden har Sekretær Corper berettet, at Tolderen i Gottorp har meddelt, at Kongen har forbudt ham at købe Papir og andre nødvendige Ting til Kancelliet, hvilket Sekretæren har villet tilkendegive Hertugen, for at der af den Grund ikke skal blive noget forsømt, idet Sekretæren ikke er i Stand til af sin Armod at opretholde Kongens Kancelli, hvad han heller ikke er skyldig til at gøre. Hertugen beder derfor Kongen, der kender Hertugens Ringhed og ved, at han ikke har noget i Haanden, at han allersnarest vil forordne, at der skal være 3 eller i det mindste 2 Bude mere til der paa Stedet at vente paa Hertugens og Kongens Breve, og at han desuden vil befale Tolderen at skaffe de Ting, som Hertugen har Brug for i Kancelliet, for at Kongens Breve kan blive befordret, og Hertugen og hans Medhjælpere kan undgaa Forsømmelighed. — Da Kongen for denne Tid har mange Trompetere, beder Hertugen for allehaande Tilfældes Skyld, at Kongen, hvis det ikke er ham imod, vil sende en af sine unge Trompetere, for at Hertugen i Nødstilfælde kan have ham at bruge. — Hertugen, der har bragt i troværdig Erfaring, at der i Lybæk hemmeligt antages Knægte, der sendes til Sverige til Bedste for de svenske oprørske Bønder, fremsender vedlagt nøjagtig Kopi af den Forespørgsel, som han paa Kongens Vegne har tilstillet Lybæk angaaende denne Sag. Lybæks Svar herpaa skal ligeledes blive tilstillet Kongen. Da der i Sandhed alle Vegne drives »schwinde« Praktikker, er det i høj Grad fornødent at give Agt. — Hertugen, der har modtaget Kongens Skrivelse tilligemed Hr. Johan Rantzaus »rathschlag«, lader nu, som begæret, Landbrevene udfærdige; de øvrige Artikler har han tilstillet Hr. Iwen med Anmodning om Raad, som han hvert Øjeblik venter at modtage, og han vil saa derefter gøre, hvad der er ham muligt. Det var vel det bedste at sende Sendebud til Ritmestrene til Forhandling med disse, hvis der fandtes egnede Personer dertil. Hertugen, der imidlertid paa Hr. Iwens Raad vil handle paa bedste Maade, venter med det første Svar fra Kongen paa nærværende Brev. R. 1543-50, 7.

16. Marts (Gottorp, Fred. efter judica). Til Hr. Johan Rantzaus Raad. Et Bud, der i denne Time er ankommet fra Breydenburgk til Hertugen med to Breve, det ene fra

Hr. Bernhart von Mylenn alene, det andet fra samme og de »Wulffenbuttelsche« Raader, begge til Kongen, dog at det ene Brev var paategnet, at det i Kongens Fraværelse kunde brydes af Johan Rantzau som Statholder, har berettet, at Adressaten den forgangne Onsdag mod Aften [¹⁴/₃] skal være ankommet til Breydenburgk, hvilket glæder Hertugen at høre, dog har den Omstændighed, at det ene Brev, som efter Paaskriften kunde aabnes af Adressaten, ikke har været lukket op, givet Hertugen Mistanke om, at Budets Beretning har været for vidtløftig. Hertugen har imidlertid aabnet dette Brev, da han af denne Paaskrift sluttede sig til, at det maatte være af Betydning for disse Fyrstendømmer, Land og Folk, og han har derpaa pr. Post ladet det tilsende Kongen. Men da Adressaten har bedre Kendskab til de nærværende »geschwinde weltt und leufft« end Hertugen og ogsaa til Land og Folks Forhold, saa tilsender Hertugen ham ligesom ogsaa Hr. Iwenn Reventlow en Kopi af dette Brev, idet han begærer af ham at meddele Raad i denne Sag, og hvis det er ham muligt, ser Hertugen gerne, at han den førstkommende Onsdag [²¹/₃] kom til Gottorp. Hertugen vil da sammen med ham og Hr. Iwen, som vil komme til den Tid, raadslaa om denne og andre Sager og træffe en Beslutning.

Seddel:

Kongen har paalagt Hertugen, at han samt nogle Raader særskilt skal forhandle med Undersaatterne i Crempe og Wilster Marsk, der hører til Johan Rantzaus Amt, om den fornylig i Rendsborg bevilgede Skat. Hertugen har ogsaa i den Anledning kaldt Strandingerne og Eiderstederne til sig den følgende Mandag og Tirsdag [¹⁹⁻²⁰/₃]. Men da der ikke er nogen, der er bedre til at forhandle med Crempe og Wilster Marsk end Adressaten, vil Hertugen ogsaa raadføre sig med ham herom, naar han ankommer, og træffe en Beslutning, derfor hvis det er ham muligt, maa han ikke være besværet af at forføje sig til Hertugen. K. (Hansb. XXXIX, 31).

16. Marts (Gottorp, Fred. efter judica). Til Hr. Iwen Reventlow, Landmarskalk, Raad. Statholderne i Wolffebuttels Skrivelse med Tidender til Kongen, i hvis Fraværelse den skulde aabnes af Hr. Johan Rantzau som Statholder, fremsendes

hoslagt i Kopi, da den er bragt til Hertugen af dennes Bud. Da det er højvigtige Sager, og Hertugen er helt uvidende om, hvorvidt saadanne er til Bedste for Kongen eller ikke, og det er nødvendigt at tage sig i Agt, har han i Hast pr. Post ladet tilsende Kongen en saadan Skrivelse tilligemed et særligt vedlagt Brev fra Hr. Bernhart von Mylenn, adresseret til Kongens egen Haand, dertil begærer han, at Adressaten vil meddele Raad om, hvad Hertugen i dette Tilfælde videre skal gøre, eller ogsaa komme til ham personligt. Nævnte Bud berettede dertil troværdigt, at Hr. Johan den forgangne Onsdag om Aftenen skulde være ankommet til Breydenburgk. Hvis dette var Tilfældet, vilde Hr. Johan efter Hertugens Formening ikke have ladet Brevet fra Wolffenbuttel uaabnet. Hertugen har imidlertid ogsaa tilsendt Hr. Johan en Kopi af denne Skrivelse og anmodet ham om Raad og om, hvis det er ham muligt, at komme personligt for tilligemed Adressaten at raadslaa om og træffe Beslutning i den og alle nødvendige Sager, dog især den Sag, hvorom Hertugen Dagen i Forvejen har tilskrevet Adressaten. K. (Hansb. XXXIX, 31).

17. Marts (Gottorp, Lörd. efter judica). Til Hr. Iwen Reventlow, Raad. Hertugen, der ikke tvivler om, at han nu ved Claus Enspænder vil have modtaget Hertugens Skrivelse, hvormed oversendes, hvad Kongen har skrevet i Anledning af Hr. Johan Rantzaus Skrivelse fra Dusseldorp, især hvad angaar Antagelse af Ryttere, meddeler videre, at Kongen atter pr. Post i Hast har tilskrevet Hertugen og begæret, at hvis Hertugen tilligemed Adressaten samt andre Raader i Henhold til Kongens Skrivelse ikke endnu havde skrevet eller sendt Bud til de bestaltede Tjenere og Ritmestre og ladet forhandle med dem om et Antal Ryttere i Henhold til Hr. Johan Rantzaus Skrivelse, skulde dette ilsoomt ske, for at man i Nødsfald kunde være sikker paa Folkene, saaledes som Adressaten vil erfare af vedlagte Kopi. Da Sagen ganske hurtigt maa besørges, begærer Hertugen paa Kongens Vegne, at Adressaten vil være ubesværet af uden videre Tøven at forføje sig til ham i Gottorp for i Hast at raadslaa om den og andre nødvendige Sager og træffe en Beslutning derom, saa at Kongen, disse Lande og Folk ikke skal paaføres Skade

ved Hertugens Forsømmelse. Kongens Svar til Hr. Johan Rantzau¹, medsendt i Kopi, har Hertugen beholdt hos sig, da den ikke i Hast kunde blive afskrevet. Hr. Johans Skrivelse og Raadslag fra Dusseldorp, som Hertugen fornylig har tilsendt Adressaten, skal han tage med sig og overantvorde i Kancelliet, da det skal bruges under Raadslagningen. Hertugen har til Behov for Rytterne 2000 Daler hos sig, dertil har Kongen tilsendt ham et Brev til »die von der Decken« i Stade om at opbringe 200 Heste, hvilket Brev Hertugen nu sender til Hr. Johan Rantzau, dog i Fald han ikke er ankommet til »die vonn der Deckenn« selv. K. (Hansb. XXXIX, 31).

17. Marts (Gottorp, Lörd. efter judica). Til Hr. Johan Rantzau, Raad. Kongen har for faa Dage siden, foranlediget ved Adressatens Skrivelse fra Dusseldorp, skrevet og befalet Hertugen, at han skulde raadslaa med Hr. Iuenn Reventlow og andre [Raader og hurtigst muligt enten skrive eller sende Bud, saaledes som Raaderne fandt det bedst, til de bestaltede Tjenere og Ritmestre om et saadant Antal Heste, som Adressaten har foreslaaet. Kongen har til Brug herved tilstillet Hertugen 2000 Daler. Hertugen har straks tilsendt Hr. Iuen Reventlow Kongens Skrivelse tilligemed Adressatens »rathschlag« og anmodet ham om Raad, hvorpaa han hidindtil har ventet. Kongen har imidlertid atter skrevet og befalet, at der skal forhandles med Rytterne, hvis det endnu ikke er sket, hvad Adressaten vil erfare af vedlagte Kopi, en saadan er ogsaa tilsendt Hr. Iuen, ledsaget af en Anmodning om Raad og om at komme til Gottorp. Hertugen, der for det første kun kender lidt til denne Sag og heller ikke har hos sig de Folk, som i den Anledning maa sendes, anmoder paa Kongens Vegne Adressaten om, da der ikke vides nogen bedre til at ordne denne Sag end ham, der ogsaa er den, der fremfor andre ved, hvad Betydning den har for Kongen, Hertugen og Landene, i Henhold til Hertugens Skrivelse fra Dagen i Forvejen saa vidt muligt at komme herhid² for at raadslaa om den og andre Sager. Hvis

¹ Af 19/8 1543, Kopi heraf vedlagt Kongens Skrivelse af s. D. til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 2 a). ² a: til Gottorp.

det imod Hertugens Forventning er ham ubelejligt, anmodes han om pr. Post at meddele Raad baade om denne Sag og tillige om, hvad Hertugen Dagen i Forvejen har tilskrevet ham¹. — Kongen har tilsendt Hertugen et Brev til »die von der Decken«² om at opbringe 200 Heste og at udlægge 1000 fl. dertil indtil Adressatens Ankomst, endvidere et Brev til Tydo Knipensen³, hvis Indhold Hertugen ikke kender, med Anmodning om at videresende disse Breve. Hertugen, der Dagen i Forvejen vilde have besørget det, hvis han havde haft et Bud, men han har slet ingen, tilstiller ved Thonies Fourer Adressaten begge Breve, da han er bekendt med baade von der Decken og Knipensen, og førstnævnte i den Anledning af Kongen bliver henvist til ham, idet han paa Kongens Vegne begærer, at Adressaten vil være ubesværet af at fremsende disse Breve til de rette Steder, endvidere at han flittigt vil lade forhandle med »den von der Decken« om Opbringelsen af de 200 Heste i Henhold til hans eget Raad, hvilket han frem for andre vil vide at gøre. R. 1543-48, 2. K⁴. (Hansb. XXXIX, 31).

17. Marts (Gottorp, Lörd. efter judica). Til Clement von der Wisch, Amtmand i Segeberg. Kongen har meddelt, at der om faa Dage vil ankomme et polsk Gesandtskab, og dertil begæret, at Hertugen ved en Skrivelse vilde befale Adressaten først at skaffe sig Underretning om, hvorvidt et saadant Gesandtskab vilde komme over Lybæk, Hamborg eller andetsteds, og derpaa paa Kongens Vegne modtage Gesandtskabet⁵ paa det Sted, hvortil det vil ankomme, og ledsage det til Gottorp, idet han skal sørge for alle Nattelejer stateligt, ærligt og kongeligt. Hertugen befaler derfor Adressaten straks i Lybæk, Hamborg, og hvor det er nødvendigt, ved

¹ Johan Rantzau skrev 24. s. M., at han kunde ikke komme, da han maatte begive sig andetsteds hen (Hansb. XXXIX, 21). ² Brødrene Thomas og Hinrick von der Decken. ³ Til Inhusen og Knipensen, hoveling 3: Hofmester hos Statholderen i Frisland. Han fik $\frac{4}{2}$ 1543 af Christian III Bestalling som Tjener for 3 Aar (T. K. I. A., Bestallingsprotokol 1540-44, 44). ⁴ Bag-paa K.: »Ist registrirt. Staar 2 Gange. ⁵ Kongens Skrivelse er af $\frac{8}{8}$, heri er dog ikke nævnt, at Clement von der Wisch skulde modtage Gesandtskabet (Hansb. XXXIX, 2 a).

Spejdere flittigt at holde Udkig efter Gesandtskabet, saaledes at det ikke bliver overset, og saa snart han mærker, at det ankommer, give Hertugen det til Kende, og tillige hvilke Personer det er, for at Hertugen i Hast kan underrette Kongen herom, der vil vide at rette sig herefter med Hensyn til Led-sagelse og god Opvarnting i Riget. Adressaten skal derefter paa Kongens Vegne modtage Gesandtskabet ved Grænsen og videre ledsage det til Hertugen paa Gottorp, idet han stateligt, ærligt og kongeligt skal sørge for Natteleje til det i Klostrene Segeberg, Arnsbuke, Reinefelde og Bordesholm og ligeledes i Rendsborg og efter Begæring give det god Befordring med Vogne og Heste. Til Brug herved sender Hertugen ham hermed de nødtørftige Breve til de nævnte Klostre og til Amtmanden i Rendsborg. K. (Hansb. XXXIX, 31).

17. Marts (Gottorp, Lörd. efter judica). [Til Klostrene Segeberg, Arnsbuke, Reinefelde og Bordesholm og til Amtmanden i Rendsborg¹]. Kongen har skriftlig meddelt, at Kongen af Polens Raader om faa Dage vil ankomme til ham, og da dette Gesandtskab vil rejse ad den Vej, hvor Adressaterne er bosatte, har Hertugen forordnet Clement von der Wisch, Amtmand i Segeberg, til at modtage Gesandterne paa Kongens Vegne, hvorfor det begæres af Adressaterne at bevise nævnte Gesandter al mulig statelig Æresbevisning og Opvarnting, naar de ankommer, og naar det af Clement von der Wisch paa Kongens Vegne begæres at yde dem Natteleje, idet de ligeledes paa Begæring af Gesandterne skal yde dem Befordring med Vogne og Heste. K. (Hansb. XXXIX, 31).

19. Marts (—, Mand. efter palmarum). Til Bastian Wedel². Da Kongen i Hast har tilkendegivet Hertugen, at han til Bedste for Kongen har tilbudt Hr. Johan Rantzau 150 Heste, og da der paa den Tid gøres allehaande »ge-

¹ K. er uden Adresse, men den ligger inden i K. til det foranstaaende Brev til Clement v. d. Wisch. Paa begge K. findes følgende Paategning: »Bestellung polnischer botschaften ankunfft berurende«. ² Han havde ikke Bestalling af Christan III som Ritmester eller Tjener (Chr. III til Hertug Hans ¹¹/₆ 1543 i Hansb. XXXIX, 2 a).

schwinde« Anslag og Praktikker mod Kongen, begærer Hertugen paa Kongens Vegne og i Henhold til sammes Befaling, at han straks ifølge sit Tilbud i Pommern vil bestille og sikre sig de 150¹ Heste, hvorpaa han skyndsomst paa Kongens Tæring og Omkostning skal forføje sig til Hertugen, der i Kongens Sted vil forhandle og træffe Aftale med ham, saa at han og hans Ryttere skal blive tilfreds. De burgundiske har bestilt Jorgenn Leyst til at antage Ryttere, hvorfor han skal tage sig i Agt for ham. Hurligt Svar begæres. R.1543-48, 3 b. K². (Hansb XXXIX, 31).

19. Marts (Gottorp, Mand. efter palmarum). Til Ritmestrene Gebhart Schencke³, Bosse von Velthem³ og Jachim Pryn⁴. »Item an die von der Decken«⁵. Kongen har for kort Tid siden fra Rendsborg skrevet til Adressaten tillige med andre bestaltede Tjenere og begæret af ham at være rustet og at sikre sig »gueten gesellen«, saa at han, i Fald det gjordes nødvendigt, kunde tilføre Kongen et Antal Ryttere, hvilket Kongen ikke tvivler om, at han har gjort. Da der derfor hist og her opkommer allehaande »geschwinde practicken« mod Kongen, begærer Hertugen i dennes Navn og i Kraft af modtagne Befaling fra samme, at han vil beflitte sig paa i Hast at sikre sig 200 velrustede Heste, hvorpaa han i egen Person ilsomt paa Kongens Tæring og Omkostning skal komme

¹ R. har her fejlagtigt: »Anderthalb tausend pferde«. ² Bagpaa K.: »Ist registrirt«. ³ Gebhart (Geuerdt) Schencke fik ¹¹/₁ 1540 i Gottorp Bestalling som Ritmester for 3 Aar, det var dog kun en Fornyelse af en tidligere Bestalling, der først udløb om et Aar. Han havde ogsaa tjent Christian III som Ritmester under Grevefejden. Busse von Veltheim blev i Omslaget 1542 antaget som Ritmester for 3 Aar, han havde ligeledes tjent under Grevefejden. ²¹/₁ 1543 fik han dertil Bestalling for 1 Aar. (T. K. I. A., Bestallingsprotokol 1540-44, 1, 6, 27, 44. Da. Mag. 4. R. III. Bd., XIII). ⁴ Jochim Pren er næppe kommet til Gottorp, da han af Johan Rantzau affærdigedes til Mecklenborg, se dennes Skrivelse til Hertug Hans af ³¹/₃ 1543 (Hansb. XXXIX, 21). ⁵ Skønt det i Brevets Overskrift i R. er anført: »Item an die von der Decken, auch 200 pferde«, er dette ikke ensbetydende med, at Hertugen ogsaa har skrevet til dem, thi K. har følgende Paategning: »An die von der Decken haben gleichlauts Ko. W. selbst geschrieben.« Denne Skrivelse blev af Kongen ¹¹/₁ oversendt til Hertug Hans til Videreforsendelse. Jfr. S. 13.

til Hertugen paa Gottorp o. s. v.¹ [Iøvrigt enslydende med det foregaaende Brev]. R. 1543-48, 4 b. K². (Hansb. XXXIX, 31).

19. Marts (Gottorp. Mand. efter palmarum). Til alle bestal-
tede Tjenere³. Da Kongen for faa Dage siden har skrevet til ham
og begæret, at han skulde holde sig beredt⁴ og paa videre
Forlangende tjene Kongen, og da der imidlertid forekommer
allehaande Tidender om, at der øves »geschwinde practicken«
imod Kongen, begærer Hertugen i Kongens Navn og i Hen-
hold til særlig Befaling fra samme, at han vil være belæ-
vet paa, hvis han mærker, at nogle fjendtlige Ryttere er paa
March mod Kongen eller disse Lande, ufortøvet at bryde op
og forføje sig til Hertugen med det Antal Heste, hvormed
han er forpligtet til at tjene. Hertugen vil da i Kongens Navn
forholde sig imod ham efter al Skyldighed. R. 1543-48, 5 b.
K⁵. (Hansb. XXXIX, 31).

21. Marts (—, Onsd. efter palmarum). Til Amtmændene⁶.
Paa Kongens Vegne befaler Hertugen Adressaten i hans Amt
at indkræve den for nylig i Rendsborg bevilgede Skat,
saaledes at den med klare Registre kan overantvordes til de

¹ Gebhart Schenckes Svarskrivelse af 28. s. M. er bevaret (Hansb. XXXIX, 29 b), den er uden Dateringssted, men ifølge dens Indhold synes den at være skrevet i Brunsvig, han ansaa det ikke for nødvendigt at møde personligt i Gottorp; iøvrigt meddelte han, at han ikke havde modtaget Kongens Brev fra Rendsborg. Skrivelsen er bagpaa paategnet: »Her Johan Rantzouwen, ritte, up sin ankunfft antotogenn.« ² K. har efter Adressen: »Gleichlauts iderm [in] sonnderheit«. Bagpaa staar foruden Adressen og en Opsummering af, hvor mange Heste det blev ialt, samt en Bemærkning om, at Brevet er registreret, til-
lige følgende: »Sol mit diessen ritmeistern den mehrern teyll alhie gehandelt werden«. Paa Bagsiden staar endnu et Par Bemærkninger, der er over-
streget, nemlig: »Hannß Buchbinder, Jacob Wannelman in Ditmarschen uf kuntschafft. — Ein backmeister uff diesser seiten zu bringen.« ³ Det frem-
gaar af Hertugens Skrivelse til Kongen af ²/₄, at der var skrevet til enhver især af dem, nærværende Brev er da ogsaa rettet til en enkelt. Paa Kon-
cepten er anført: »Soll X sein«, hvilket maa forstaas saaledes, at der er skrevet 10 Breve, altsaa har Antallet af de bestal-
tede Tjenere været 10 eller dog nok 11, thi ved K. findes en Renskrift, der er blevet korrigeret, fordi den skulde stiles til to Personer, nemlig Brødrene Braun og Curth Bock, disse fik ²¹/₁ 1543 i Gottorp Bestalling som Ritmestre for et Aar (T. K. I. A., Bestallingsprot. 1540-44, 44). ⁴ R.: in reitschaft zu sitzen. ⁵ Bagpaa K.: »Ist registriert«. ⁶ Overskriften i R. lyder: »Ausschreiben an die amptleuth den schadt inthomonen. so oculi [²⁶/₂] zu Rendesborg ingefolgt.«

forordnede i Rendsborg førstkommende Phillippi et Jacobi Dag [¹/₆]. R. 1543-48, 9. K¹. (Hansb. XXVI, 16 b).

21. Marts (Gottorp, Onsd. efter palmarum). Til Adelen². Da der paa den sidst afholdte Landdag i Rendsborg af Adelen er bevilget Kongen en Skat, paa hvilken der ligger stor Magt, befaler Hertugen i Kongens Navn Adressaten at opkræve den bevilgede Skat af sine Fæstere, saaledes at han med klare Registre til den førstkommende Philippi et Jacobi Dag kan overantvorde den til de forordnede i Rendsborg. K. (Hansb. XXVI, 16 b).

— Til Klostrene. De vil erindre, hvad Kongen paa den sidst afholdte Landdag, efter at der var blevet bevilget en Skat, har forhandlet med dem om, og hvad der blev besluttet, og da der baade overfor Kongen, disse Lande og Folk og Adressaterne selv ligger stor Magt paa denne Skat, befaler Hertugen dem i Henhold til Befaling fra Kongen at overantvorde Skatten, saaledes som den er afhandlet med Kongen, til de forordnede i Rendsborg til den førstkommende Philippi et Jacobi Dag og ikke være forsømmelige hermed. K³. (Hansb. XXVI, 16 b).

— Til Stæderne i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten. Da de ved, hvordan de selv og det almindelige Landskab i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten til disse Landes Anliggender og fremtidige Nødtørft har bevilget Kongen en Skat, der i Betragtning af de »geschwinde« farlige Tider er Kongen og disse Lande meget magtpaaliggende, befaler Hertugen dem i Kongens Navn

¹ K. anfører som Hertugens Titel: »Vonn Gots gnaden Johans, erbgenehamo tho Norwegenn, hertoch unnde itzieger stadtholder tho Sleschwyck Holsten«; der er ikke i K. angivet Brevenes Bestemmelsessted, heller ikke hvor mange Breve der er udstedt, men ifølge et Landregister fra 1543 var Antallet af Landbreve til Amtmændene 14 (T. K. I. A. — 1670, Landregistre).
² Efter Landregistret fra 1543 udgik 184 »adelbreve«. — Fortegnelse over Plov- og Frøkenskatten 1543 for Slesvig er trykt i Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden, 409 ff. ³ Forneden paa K.: »Sollen erstlich vii sein,« d. v. s., at der først skal udgaa 7 Breve.

og i Henhold til Befaling fra samme at oppebære deres Anpart af Skatten af deres Indvaanere, saaledes, at de med klare Registre til førstkommende Philippi et Jacobi Dag uden længere Opsættelse kan overantvorde den til de forordnede i Rendsborg. K¹. (Hansb. XXVI, 16 b).

21. Marts (Gottorp, Onsd. efter palmarum). Til Keyge Rantzau, Amtmand i Rendsborg. Mutatis mutandis til Peter von Ahlefeldt til Lindow² og ³Keige Sehested til Northse³. Da det almindelige Landskab paa den sidst afholdte Landdag i Rendsborg har bevilget en Skat, forordner Hertugen i Kongens Navn og efter sammes Befaling ham sammen med Peter Ahlefeldt til Lindow, hvem Hertugen ogsaa har tilskrevet herom, til at være Opkræver af en saadan Skat, og det befales ham at oppebære Skatten førstkommende Philippi et Jacobi Dag i Rendsborg sammen med Peter Ahlefeldt, men for at det kan blive gjort paa en nødtørfdig Maade, har Hertugen tillige befalet Enngel Lanndthwer, Tolder i Rendsborg, at være behjælpelig hermed, idet denne skal tilvejebringe klare Registre og sammen med Adressaten og Peter von Ahlefeldt aflægge tilbørligt Regnskab over Skatten. K⁴. (Hansb. XXVI 16 b).

— Til Engel Lannthwer, Tolder i Rendsborg. Hertugen har paa Kongens Vegne og efter sammes Befaling forordnet Keyge Rantzau, Amtmand i Rendsborg, og Peter Ahlefeldt til Lindow til i Rendsborg førstkommende Philippi et Jacobi Dag at opkræve

¹ Forneden paa K.: »Sollenn die breffe xxi sein«. Bagpaa: »Uthschrievn ann die stede der schattunge halven up dem lanndtage anno 1543 tho Rennedesborch inngerumet«. — Iflg. Engel Lantwehrs Regnskab over denne, trykt i Staatsbürg. Mag. VI, 252 ff., har dog kun 11 Byer betalt en dobbelt Skat. Det kan næppe betyde, at de øvrige Byer, herimellem Flensborg, Husum, Aabenraa og Cremppe, ikke har betalt Skat, men Forholdet er sikkert det, at de har erlagt den paa en anden Maade, altsaa ikke betalt den i Rendsborg. ² Lindau (Gettorf S.). ³⁻³ Ordene »unnd Keige Sesteden tho Northse« er uden Tvivl tilføjet senere. ⁴ Denne K. staar paa første Halvdel af et Helark, paa den anden Halvdels første Side findes Koncepten til det herefter anførte Brev af samme Dag til Tolder Engel Lanthwer. Bagpaa K.: »Schrievnu ann die innemer des schattes oculi anno 43 tho Rennedesborch bewilliget«.

den for nylig i Rendsborg bevilgede Skat, men da de ikke alene kan gøre dette og især ikke kan føre Registret, befaler Hertugen ham i Kongens Navn sammen med de nævnte adelige at opkræve en saadan Skat, at tilvejebringe et klart Register over den og sammen med de adelige at gøre tilfredsstillende Regnskab for den. K. (Hansb. XXVI, 16 b).

21. Marts (Gottorp, Onsd. efter palmarum). Forskrivning til Caspar von Rechenbergk paa 1000 Gylden, da han en lang Tid flittigt og trofast har tjent Hertugen som Hofmester, hvilken Sum skal betales ham, hans Arvinger eller den, der med hans Vidende og Vilje er Ihænde-haver af dette Brev, i Stettin i Pommern hos Steffen Loitz og Brødre med 500 Gl. paa førstkommende Omslag 1544 og de andre 500 Gl. i Omslaget 1545 i gode Guldpenge eller Dalere. R. 1543-48, 9 b.

23. Marts (—, Fred. efter palmarum). Til Dronning Sophie. Det vil altid glæde Hertugen at høre, hvis det gaar Dronningen og hans kære Søstre med Hensyn til deres Helbred og ellers godt, og han vil ikke lade uanmeldt, at han af Kongen er blevet formanet til paa Grund af Kongens tidligere Skrivelse¹ at anholde om, at Skatten af Dronningens Livgedingsamt, bevilget paa den for nylig i Rendsborg afholdte Landdag til Bedste for Kongen, Hertugen og disse Lande, maatte udkomme. Skønt Hertugen forstaar, at Kongen har fordret af Dronningen at lade Skatten overantvorde 14 Dage efter Paaske [⁸/₄], beder Hertugen dog paa Kongens Vegne, da Tiden falder Folk for kort, og da Hertugen i Henhold til Befaling fra Kongen og i dennes Navn har forordnet Keige Rantzau, Amtmand i Rendsborg, Peter Ahlefeldt til Lindaw og Keyge Sehested til Nortsehe tilligemed andre til at opkræve den bevilgede Skat paa førstkommede Majdag, Philippi et Jacobi, i Rendsborg, og ogsaa fordi det haster hermed ikke alene af Hensyn til Kongen, men ogsaa af Hensyn til alle disse Lande og Folk, Dronningen om at forordne nogle af

¹ Koncepten til Kongens Skrivelse, der ligger sammen med nærværende K., er dateret ²/₄.

sine Folk til at oppebære den bevilgede Skat i sit Amt Kiel, saaledes at den til Philippi et Jacobi Dag uden nogen længere Opsættelse kan overantvordes til Opkræverne i Rendsborg, og at der ikke sker Forsømmelse hermed i Betragtning af, hvad Magt der ligger herpaa. Hele Sagen sker ogsaa til Bedste for hende selv. K. (Hansb. XXVI, 16 b).

26. Marts (Gottorp, Mand. i Paasken). Til Berthram Ahlefeldt, Amtmand paa Sønderborg, Raad. Hertugen har befalet Amtmanden i Gottorp at købe nogle Læster Korn paa Fyn, men da Adressaten ved, at der nu ikke maa løbe noget Skib fra Fyn til Slien, begæres det af ham paa Hertugens Bekostning at bestille og skaffe til Veje nogle Skuder, der kan indtage saadant Korn »for« Assens paa Fyn og med det allerførste føre dette hid til Slien. R. 1543-48, 10 b.

27. Marts (»in eyll« Rendsborg, Tirsd. i Paasken). Til Kongen. Hamborgs Breve til Kongen¹, som Hertugen har aabnet og læst sammen med Raaderne, fremsendes forvaret til ham, idet Hertugen henstiller til Kongen at overveje, hvorledes han vil have denne Sag ordnet, hvilke Personer der med Instruks og klar Fuldmagt skal affærdiges, og hvor vidtgaaende Fuldmagten skal være. Hertugen, der anser det for heldigt, at Dagen bliver besøgt, synes ikke, at man kan forlade sig paa denne Forhandling, da Fjenden kun ligger 3 Dagsrejser fra Elben, og han har derfor i Hast forskrevet Fyrstendømmernes Raader² til sig for at raadslaa med

¹ Hamborg meddelte herved Kongen, at Regentinden af Nederlandene, Dronning Maria, var villig til at gaa ind paa en ny Forhandling mellem Danmark og Nederlandene; formentlig har Dronning Marias Brev af $10\frac{1}{3}$ til Hamborg, hvorved hun bestemte et nyt Forhandlingsmøde til Münster $20\frac{1}{4}$ s. A., været medsendt som Bilag (Chr. III til Hertug Hans $1\frac{1}{4}$ 1543 (Hansb. XXXIX, 2a). R. Håpke: Niederländische Akten u. Urkunden I Nr. 437). ² Amtmand i Tønder, Claus v. d. Wisch, anfører i sit Udgiftsregnskab for 1543: »Item des dingestages in den paeschen alze de rede to Rendeßborch vorschreven weren, to Flenßborch mit vij perden vortert iij mr. xj ß. Item de ander nacht to Sleßwyech vortertt iij mr. iij ß. Item do sulvest to Rendeßborch in twe nacht vortert viij mr«. (Kongens Ark. Rev. Rgsk., Tønder Amts Penge- og Naturalieregnsk. 1533-43).

dem, tillige har han kaldt »die jungen gesellen diesses landes«¹ til sig, idet han vil lade forhandle med dem, om det er muligt at gøre Leisth med Ryttere Afbræk, naar de er paa March (uffim zuge), dog kan det endnu ikke vides, naar de vil bryde op, hvad Kongen ogsaa vil erfare af Pryn og Bebernitz's² Breve til Hr. Johan Rantzau. — Hertugen vil ogsaa anse det for raadeligt, at der gives disse Ryttere, der ligger i Fyrstendømmerne og ikke har Arvegods, saa meget, at de deraf kan have Foder og Maal, for at han kan have dem at bruge i Nødsfald, idet han maa have flittig Opsigt med, at Fjenden ikke narrer Kongen og ham derved, at Rytterne paa denne Side af Elben fører Ryttere og Knægte fra den anden Side over i Landet, hvilket vel er sket tidligere. Hertugen tænker ogsaa paa at kunne have nogle ved Haanden, for at et saadant Overfald kan afværges. Der maa ogsaa tænkes paa, at de ikke rider bort, idet Kurfyrsten af Brandenburgk og Hertug Mouritz af Sachsen skælder hinanden ud og antager ogsaa Folk. Hvad der kan følge heraf, maa Kongen betænke. — Kongen vil af vedlagte Brev se, hvad Thyde von Knipensen har skrevet til Hr. Johan Rantzau. Denne har kaldt ham til Stade for at erfare noget om, hvad der sker, men om han vil komme derhen, kan ikke vides. — En Spejder, der er ankommet til Hertugen, har meddelt, at der efter Ordre af Hertug Albrecht ved Wittembergh i Mecklenborg, altsaa paa denne Side af Elben, skal samle sig 1 eller 2 Fænniker Landsknægte. Kongen skal dog ikke være ængstelig, thi Hertugen vil alle Vegne holde flittig Opsigt og sørge for Efterretning, og hvis noget videre hænder, vil han betids saa vidt muligt i Hast give Kongen det tilkende, men han beder Kongen hurtigst muligt skriftligt at berette, hvad der videre vil være at gøre med Hensyn til disse farlige og »geschwinde« Sager, idet Hr. Johan Rantzau har bestilt Knægte hos Greven af Oldenborg

¹ Iflg. Rendsborg Toldregnskab 1543-44 blev der Torsd. i Paasken 1543 efter Iven Reventlows Befaling af Tolden givet 560 Mk. 5 Sk. til de holstenske Junkere, som blev antaget Onsd. i Paasken (²⁸/₆) 1543. Jfr. Zeitschr, XLIII, 234.

² Gregorius Bebernyst fik ¹¹/₆ 1542 Bestalling af Christian III som »Mand og Tjencr« fra Paaske 1542 til Paaske 1543 (T. K. I. A., Bestallingsprot. 1540-44, 34).

og givet Penge til denne, men der kommer dog ikke nogen, ligesom der heller ikke kommer nogen fra Johann Vntz, hvem Kongen har givet Penge, det forholder sig da saaledes, at der ingen Knægte er der i Landet, og i Nødsfald har man ikke saa mange, at et Slot¹ kan besættes. R. 1543-50, 2.

28. Marts (Rendsborg, Onsd. i Paasken). Til Dronningen i Kiel. Da Hertugen med nogle af sine Raader af gyldige paatrængende Aarsager maa drage til Nyemunster og maa-ske opholde sig der en Tid lang, beder han Dronningen, sin Moder, at forordne, at noget Træ eller Brænde til Brug for ham selv paa dette Sted maa føres til Jasper Wittorps Hus, idet Dronningen bedes være ubesværet af at lade det ske snarest, da det er Hertugen, Land og Folk magtpaaliggende, ellers vilde han i Sandhed ugerne have besværet hende hermed.

Seddel:

Hertugen beder tillige Dronningen at forsyne ham med noget Vildt og ogsaa at sende dette med det første til Niemunster. R. 1543-50, 33.

— Til Hertug Heinrich af Mecklenborg. Hertugen vil ikke forholde ham, at hans Broder, Hertug Albrecht, og Jurgen Leist, dog sikkert uden Adressatens Vidende og Vilje, i Mecklenborg skal forsamle nogle Ryttere og Knægte, hvormed de har til Hensigt muligvis at gøre Kongen af Danmark, Hertugen og deres Lande Afbræk, desuden er Hertugen vidende om, at Pfalzgrevens Raader² for faa Dage siden har været hos Hertug Albrecht. Hertugen, der saaledes ikke kan vide, hvad han kan vente sig i denne Sag, beder derfor ivrigt Adressaten for gammelt Naboskabs og det tilkommende Slægtskabs Skyld, idet Hertugen da ogsaa paa Kongens og egne Vegne til enhver Tid venter saadant og alt godt af ham, saa at der imellem de to Lande ikke herigennem skal opstaa Splid, saa meget

¹ R.: haus. ² Formentlig er her tænkt paa Kaspar von Seckendorf og Mag. Ambrosius Schlehenried, som Pfalzgreve Frederik Febr.-April 1543 sendte til de nordtyske Fyrstehoffer og Søstæder for at faa Hjælp til Erobringen af de nordiske Riger (R. Håpke: Die Regierung Karls V und der europäische Norden, 219).

som muligt at være behjælpelig med at afværge et saadant Anfald. Hans Svar udbedes ved nærværende Bud. R. 1543-50, 34.

28. Marts (Rendsborg, Onsd. i Paasken). Til Hamborg¹. Hertugen har i Henhold til Kongens Befaling modtaget og aabnet Byens Skrivelse til Kongen, og i Betragtning af at Sagen dog er af Betydning, har han hurtigt sendt den til Kongen med dennes eget ridende Postbud, da den ikke saa snart kunde være blevet videresendt med det løbende Bud. Kongens Svar herpaa skal Byen ogsaa med hurtig Post faa overbragt. Paa Kongens og egne Vegne takker Hertugen Byen for Skrivelsen. R. 1543-48, 121 b.

29. Marts (Gottorp, Torsd. i Paasken). Til Hertug Albrecht af Preussen². Hertugen, der har givet sin Hofmester Casper von Rechenbergk i Henhold til hans flittige Bøn Orlov nogle Dage, selv om han ogsaa gerne havde beholdt ham, har under Medvirkning af nogle af Raaderne, da han for Tiden har ganske faa Tjenere hos sig og især ingen, som kan tjene i Rechenbergks Sted, forhandlet saavidt med denne, at han, dog kun paa den Betingelse, at Adressaten tilsteder det, har tilsagt Hertugen Tjeneste endnu i et Aar. Hertugen beder derfor Hertug Albrecht, da han ved, at han gerne ser Hertugens Velfærd vedvare, saadan som det altid har været Tilfældet, hvorfor Hertugen aldrig vil være utaknemmelig, i Betragtning af Hertugens ovennævnte Forhold at have Taalmodighed med Rechenbergk og tilstede, at han maa tjene hos Hertugen det nævnte Aar. — Hertug Albrecht ved at erindre sig, at han har givet Rechenbergk Haab om nogle Godser, hvilke nu maaske andre Folk vil have bragt til sig ad Rettens Vej, hvorfor han i Stedet for har tilsagt Rechenbergk en Sum Penge. Da Rechenbergk, der altid har tjent Hertugen meget trofast, har bedt Hertugen om at tale sin Sag hos

¹ Overskriften lyder: »An dy vonn Hamborch belanngen zeitungk«. ² Same Dag skrev Hertug Hans ogsaa til Hertuginde Dorothea, Hertug Albrechts Gemalinde, om Rechenbergks Forbliven i Gottorp (Hertuginde Dorothea til Hertug Hans ²⁶/₄ og ²⁰/₆ 1543 i Hansb. XXXIX 11 b).

Hertug Albrecht, bedes denne lade ham nyde godt af Tilsagnet.
Seddel:

Hertugen vil i Henhold til Hertug Albrechts Begæring og ogsaa uden en saadan meddele allehaande Tidender, men for denne Gang ved han ikke noget særligt godt at skrive, thi han har bragt i sikker Erfaring, at de burgundiske og deres Tilhængere heftigt forstærker sig imod Kongen, hans Rige, Hertugen og disse Lande og Folk, og de skal være forsamlet i et temmeligt stort Antal paa et saadant Sted, at de derfra paa tre Dage kan naa Elben. Selvom der ogsaa maaske om kort Tid videre skal forhandles i denne Sag, bliver dette dog der paa Stedet anset for ufrugtbart, hvorfor god Opsigt i høj Grad vil være fornødent. Det bliver ogsaa sagt, men maaske har Adressaten herom en bedre Viden end Hertugen, at Kurfyrsten af Brandenburg og Hertug Moritz af Sachsen skælder hinanden heftigt ud og ogsaa skal antage Ryttere og Knægte. Endvidere skal Hertug Albrecht af Mecklenborg i sit Land ved Wittenbergk lade antage to Fænniker Landsknægte. Dette har Hertugen paa Grund af Slægtskabsforholdet ikke villet undlade i Hast at meddele. K¹. (Hansb. XXXIX, 31).

30. Marts (Gottorp, Fred. i Paasken). Til Drostens i Pinneberg². Hertugen, der har bragt i Erfaring, at Knægtene, som havde samlet sig i Münster Stift og i Grevskabet Bentenn, er kommet over til Fegesacke og ogsaa skal komme nærmere Elben, idet deres Anslag gaar ud paa, at de vil lade sig sætte over denne ved Hjælp af de Pramme og Skibe, hvormed

¹ K. er en korrigeret Renskrift. ² Iflg. Skrivelse fra Johan Rantzau til Hertug Hans, dat. Breidenberge ³¹/₃ 1543, er denne Skrivelse konciperet og udfærdiget af Johan Rantzau. Naar denne følte sig foranlediget dertil, skyldtes det, at han havde modtaget to Skrivelser fra den forordnede over Landet Hadeln, Greve Baltzer Wrestett, i den sidste, dat. ²⁹/₃, meddeltes det, at Knægtene ved Weser var gaaet over denne Flod ved Vegesack. Iflg. Johan Rantzaus Formening kunde de da naa Elben paa en Dag. Johan Rantzau medtager i Hertugens Titel Ordene: »Itziger statholter«. Drostens, Hans Berner, svarede Hertugen ved Skrivelse af ¹/₄. og dette Svar oversendtes s. D. af Johan Rantzau til Hertugen (Hansb. XXXIX, 12 og 21).

Øksnene bliver ført over — altsaa vil de overfalde Kongen og Hertugen — begærer af Adressaten, da han modtager allehaande Advarsler, og det i høj Grad er raadeligt og nødvendigt at holde Opsigt, i Grevskabet at træffe Forholdsregler med Hensyn til Skibe, Pramme og andet og ellers ved Vagt holde god Opsigt og lade Folk ligge ved Elben, saa at Kongen og Hertugen ikke behøver at nære Frygt for dette Sted, og Hertugen ikke selv behøver at sende Folk derhen til at gøre alt saadant, thi han maa skønne, at hvis Fjenden kommer over der, vil det bringe Grevskabet og dets Herre Skade, hvilket Hertugen gerne vil se forebygget til Bedste for alle, saa at der ikke mellem de to Lande skal opstaa Strid af den Grund. Svar begæres med Budet af nærværende Brev. K. (Hansb. XXXIX, 21).

2. April (Gottorp, Mand. efter quasimodogeniti). Til Kongen. Hvad Hr. Johan Rantzau Aftenen i Forvejen 2 Gange pr. Post¹ har meddelt Hertugen angaaende Kongens, Hertugens og Landenes Fjender, der nærmer sig disse Lande og forstærker sig, vil Kongen videre erfare af vedlagte Skrivelser. Efter Hr. Johan Rantzaus Raad og paa Grund af Sagens Nødtørft har Hertugen i Hast kaldt de fornylig i Rendsborg bestilte indenlandske Ryttere, ufortøvet Dag og Nat, til Mønstring i Segeberg i Haab om med dem at kunne gøre de mecklenborgske Ryttere Afbræk, idet han der videre vil lade forhandle med dem. Ligeledes efter Hr. Johan Rantzaus Raad har han tilskrevet Landskabet til Hest og Fods om skyndsomst at drage frem, og Hertugen og hans Folk vil med Flid paa dette Sted give Agt paa alle Sager, saa meget Gud vil give sin Velsignelse og Naade til. — Breyda Rantzau² har

¹ Skrivelser af ³⁰/₃ og ³¹/₃ 1543, paa Omslaget til disse staar bl. a.: »Vonn diesßen brieuen allenthalben Ko. W. copia zugesennndt« (Hansb. XXXIX, 21).

² Iflg. en Seddel til Chr. III's Skrivelse af ³²/₃ til Hertug Hans havde Kongen forhandlet med Breide Rantzau saaledes, at denne atter vilde lade sig bruge som Raad (Hansb. XXXIX, 2 a). — Astrid Friis har i »Scandia« VII, 211, omtalt, at Breide Rantzau i 1541 ikke længere vilde tjene Kongen, men i 1545 gerne vilde være kgl. Statholder i Hertugdømmerne.

ved sin Ankomst den forgangne Lørdag [^{31/9}] med Flid berettet, at Kongen har paalagt ham at meddele, at Hertugen i fornødent Fald kunde forskrive de jydsk og fynske Ryttere til sig paa dette Sted, hvilke da ubesværet skulde lade sig bruge af Hertugen i Henhold til Kongens Forordning. Hertugen finder det ganske vist raadeligt og nyttigt at gøre dette, og han har vel ogsaa været betænkt derpaa, men i hans Kancelli findes ikke noget Register over disse Ryttere, hvorfor han denne Gang ikke havde kunnet fordre saadanne Folk, selvom det ogsaa havde været nyttigere, end Tilfældet var. Men da der kommer saa »geschwynde« Tidender, at Hertugen ikke kan vide, hvilket Øjeblik han har Brug for nævnte Ryttere tilligemed »dussen landtsassen«, beder han, at Kongen i Hast vil befale de jydsk og fynske Ryttere, dog især de Ritmestre, som af Kongen er forordnet dem, at de skyndsomst skal rykke frem, naar Hertugen skriver. Kongen maa dog snarest pr. Post tilstille Hertugen Navnene paa saadanne Ritmestre, for at de, naar Hertugen lader tilskrive dem, kan bryde op med deres Ryttere og komme til det Sted, hvortil de fordres, og lade sig bruge, thi det vilde vare for længe, hvis Hertugen i Nødsfald først skulde skrive til enhver især af Rytterne, heraf kunde der opstaa betydelig Skade, hvorfor Kongen atter opfordres til at træffe en saadan Ordning, at Hertugen i fornødent Fald ikke behøver at tilskrive andre end Ritmestrene, men da Kongen ved, at de jydsk og fynske Ryttere ikke vil drage længere end til Grænsen, maa han i Hast lade forhandle med Rytterne om at drage videre. — Hertugen, der for nylig har tilstillet Kongen Kopi af, hvad han har tilskrevet Lybæk angaaende Antagelsen af Knægte til Bedste for de svenske Bønder, med den Tilføjelse, at Kongen ogsaa skulde faa tilsendt Lybæks Svar herpaa, fremsender nu Kopi af dette Svar. — Da Kongen for nylig mere end en Gang har skrevet, at der i Henhold til Hr. Johan Rantzaus Raad skulde forhandles med Ritmestrene og de bestalte Tjenere, har Hertugen nu med Flid gjort dette, og hvad han har skrevet til enhver især af dem, vil Kongen se af de vedlagte Kopier. Hertugen vil til enhver Tid, saa meget som det er nyttigt, meddele Kongen, hvad han forhandler eller lade gøre med dem og andre. Kongens Svar herpaa,

saa meget som er fornødent, forventes med hurtig Post. K¹. (Hansb. XXXIX, 31).

2. April (Gottorp, Mand. efter quasimodogeniti). Til Kongen. Efter at have faaet meddelt Tidender fra Geldern er der videre tilskrevet Kongen paa følgende Maade: Da det Gud være lovet har føjet sig paa den Maade, vil Hertugen vide at forholde sig med alle Sager i Henhold til Hr. Johan Rantzau's anden Skrivelse². Hertugen er ogsaa betænkt paa straks at begive sig til Nigemunster og behandle alle Sager med sine Raaders Raad. Han har Tillid til, at det med Guds Hjælp ikke skal have nogen Nød med Stedet der, dog er Opsigt nødvendig, og hvis Kongen alligevel i Henhold til Hertugens anden vedlagte Skrivelse vil give Befalinger til det jydsk og fynsk Rytteri og vil anse det for nødvendigt, at der foretages noget yderligere der paa Stedet, maa Kongen lade Hertugen det vide. K³. (Hansb. XXXIX, 31).

[**2. April (Mand. efter quasimodogeniti)**]⁴. Til Hertugen af Preussen. Meddelt Tidende angaaende de kejserliges Nederlag ved Sittart i Gulich Paaskeaften [²⁴/₃] 1543.

¹ Bagpaa K.: »Ann die Ko. W. zu Denmargken in h. Johannsenn namen vonn wegen der versamleten knechte unnd reuther an der Elbe. Item wes mit der lanndschaftt bestellet. Item bey denn guttischenn reutern und funischen verordenunge zu thun, Ko. W. die namen der rithmeister zu schicken. Item wes h. H. mit den rithmeistern gehandelt. Item wes Lubeck der schwedischen baurrn halb zur antwurt geben.« ² Af ¹/₄ 1543 (Hansb. XXXIX, 21), i denne Skrivelse omtales det, at det var besluttet, at Hertugen skulde komme til Neumünster. ³ Bagpaa K.: »Wes hertzogk Johans ann die Ko. W. der keyserischen niderlage vor Sittart ungeverlich geschrieben.« — ²⁵/_a 1543 skrev Meinhart vom Ham, Hertug Wilhelm af Jülich-Cleves Befalingsmand i Fæstningen Sittard, til Johan Rantzau om de kejserliges Nederlag paa dette Sted Dagen før, Paaskeaften den 24. Marts. Samme Dag tilskrev Hertug Wilhelm Kongen om Sejren. — Disse Breve — i hvert Fald Meinhart vom Hams Skrivelse — bragte Hertug Holsten, den danske Konges Tjener, til Holsten. Sandsynligvis har Johan Rantzau derpaa skyndsomst ladet Hertug Holsten bringe Brevene til Hertug Hans paa Gottorp, der uden Tvivl ogsaa i Hast har ladet Hertug Holsten bringe Hertug Wilhelms Skrivelse videre til Kongen, dog først efter at der er blevet taget en Afskrift deraf. Denne Afskrift bærer Paategningen: »Sein dem koninge die originalia geschickt.« (Hansb. XXXIX, 32, Diverse udtaget af Fællesark XXXIX, 2. Chr. III til Hertug Hans ¹⁰/₄ 1543 i Hansb. XXXIX 2 a).

⁴ Omslaget om Koncepterne til Hertugens Breve af ²⁹/₈, ⁷/₄ og ⁸/₄ 1543 til Hertug Albrecht af Preussen bærer en samtidig Paategning, nemlig: »Meins gnedigenn fursten unnd hernnn, hertzogk Johannsen, schriefftenn ann den hertzogen zu Preussen betreffende Caspar von Rechenberg. Item daß sich die vheinde kegen Ko. W. sterken. Item widerumb daß die Key: vor Sittart in dem lanndt zu Gulich am osterabent anno 43 die schlacht verloreu. Item das die Liffleender inn Meckelnburg, Pommern unnd umblanngs reuther unnd knechte annemen. Item umb einen finckenfennger etc., aus Nigemunter sontags misericordias domini anno 43. — Rausch hat die brieuve inn Preussen gefurt. — Koncepten til Skrivelsen af ²⁹/₈ bærer desuden følgende Paategning: »Hieneben dem hertzogenn zu Preußenn beim Schirntinger zeitunge der keyserischen niderlage vor Zittart am ostrabennt anno 43 gescheen mitgeteilt«. Heraf fremgaar dog ikke, paa hvilken Dag denne Skrivelse med Tidender er udstedt, det ses derimod af Hertug Albrechts Brev fra Polen af ²⁷/₄ s. A. til Hertugen, idet han deri takker for 2 Breve fra Hertug Hans, udgaaet fra Kancelliet, det ene dat. Torsdag efter Paaske (²⁹/₈), det andet Mandag efter quasimodogeniti (²/₄), det sidste omhandlende Jülichs Sejr over de burgundiske, hvilke Skrivelser var blevet eftersendt af Hertug Albrechts »heimgelassene« Raader. Med Hensyn til Skrivelsernes Fremsendelse til Preussen staar de to Paategninger i Modstrid med hinanden. Brevene til Hertug Albrecht og Hertuginde Dorothea af ²⁹/₈ og ²/₄ er straks bragt til deres Bestemmelssesdet af Hans Erhardt von Schirnding. Det fremgaar foruden af ovennævnte Paategning paa Koncepten tillige af Hertuginde Dorotheas Breve af ²¹/₄ og ²⁶/₄ 1543 til Hertug Hans. Det maa være Skrivelse af ⁷/₄ og ⁸/₄, der er bragt til Königsberg af Rausch, som formentlig er en Knægt (Knabe). Hertuginde Dorothea skriver saaledes i Brevet af ²¹/₄, at hun denne Dag har modtaget Hertug Hans' Brev ved Hans Erhardt von Schirnding, ²⁶/₄ at hun kort Tid efter hinanden har modtaget 2 Breve fra Hertug Hans, det ene ved nævnte Schirnding, det andet ved Hertugens Knægt; af det Referat, hun giver af Indholdet, fremgaar det, at det drejer sig om Hertug Hans' Breve af ²⁹/₈ og ⁷/₄. ²⁷/₄ skrev Statholderne i Königsberg til Hertug Hans, at de havde modtaget 2 Skrivelser fra Hertug Hans til Hertug Albrecht, hvilke de havde aabnet, da de ikke var adresseret til Hertug Albrechts egen Haand. Af Statholdernes Referat af Brevene ses det, at det drejer sig om Hertug Hans' Breve af ⁷/₄ og ⁸/₄. — Hans Erhardt von Schirnding, der omtales som Hertug Hans' Kammermester, havde foruden at være Brevbærer ogsaa den Opgave, at han skulde bringe til Gottorp Hertug Hans' og hans Hofmesters Heste samt Hertugens Rustning, Klæder m. m. Hertug Albrecht havde imidlertid taget de fleste af Hertugens Heste og ogsaa Rustninger med sig til den polske Konges Bryllup i Krakau. Hvad der var blevet tilbage i Königsberg af Rustninger og Klæder, tilhørende Hertug Hans, sendte Schirnding straks med et flensborgsk Skib til Hertugen. — Hans Erh. v. Schirnding forblev dog ikke i Hertug Hans' Tjeneste, men blev atter Hoftjener i Königsberg. (Hansb. XXXIX, 11 a—b, 28 b, 31).

5. April (Newemunster, Torsd. efter quasimodogeniti). Til Kongen. Hvad Landgrev Philips af Hessen skriver til Kongen om Toldfrihed for nogle Øksne, om Hertug Heinrich af Brunsvigs Praktikker og ogsaa om, at Hertug Frantz af Sachsen hverver Ryttere og Knægte, samt hvad Hertugen paa Kongens Vegne har svaret Landgreven, vil Kongen se af vedlagte Breve og Kopier¹. Hvad angaar Toldfriheden for Øksnene, vil Kongen vel vide at forholde sig, som det er gørligt og tilbørligt uden Hertugens Erindring. Med Hensyn til Hertug Frantz af Sachsens Hvervning anser Hertugen og hans tilforordnede Raader det for raadeligt, at Kongen hurtigst muligt fortroligt ved et Sendebud lader Hertug Frantz undervise om fuldstændigt at afstaa fra sine Praktikker og Foretagender, der er til Skade for Kongens forbundne, saa at disse fremtidigt ikke skal blive udsat for Skade og Fortrød, og Kongen i den Anledning ikke skal bebrejdes noget. — Da Tidenderne angaaende Fjenden, som Kongen nu maa have modtaget ved Hertoch Holstein, har bedret sig, kan Reymars vom Wolde² godt komme til Kongen, for at han kan bruges i Rigets Sager, tilmed har han meddelt, at hans Hustru³ er ankommet til København. Hertugen sender ham da hermed til Kongen, dog da det endnu er uvist, om Fjenden atter vil forstærke sig og vende sig mod dette Sted⁴ — Hertugen har nemlig modtaget Tidende herom og maa passe paa, som Kongen videre vil se af vedlagte Skrivelse fra Thomas von der Decken til Hr. Johan Rantzau⁵ — vil det maaske blive fornødent, at Kongen atter sender Reymar vom Wolde eller Heiderstorffer⁶ til Hertugen.

¹ Se den følgende Skrivelse. ² Iflg. Bestallingsprotokol 1540—44, 24 (T. K. I. A.) fik Reymar v. Walde Bestalling af Chr. III som Mand og Tjener for 5 Aar. Denne Bestalling, der er udat., staar indført mellem Bestallinger fra 1540 og 41 og er uden Tvivl fra omkring samme Tid. ³ R.: weib. ⁴ : Hertugdømmerne. ⁵ Et af Bilagene til nærværende Brev fra Hertug Hans til Kongen er en Afskr. af en Skrivelse til Johan Rantzau, dat. Stade ³/₄ 1543, den er uderskrevet af Hinrick von der Decken og bærer Paategningen: »Inn Thomas vonn der Deckenn namen«; heri nævnes bl. a., at det af Heinrich Daldorp er blevet sagt, at Georg Leist den følgende Søndag med sine Ryttere vilde komme til »Bossenborch«. ⁶ Se Da. Biogr. Leks. IX, 598.

Sedler:

1. Man har baåde i »Ober und Niderlandden« med Flid søgt at hverve Knægte, hvad Rey-mar vom Wolde videre vil berette om, men ingen faaet. Hertugen vil en Gang endnu forsøge, men han kan ikke love Kongen noget herom. — Kongen har paa Hertugens Anmodning befalet Tolderne i Gottorp og Rendsborg at tilstille Hertugen Penge¹, naar han havde saadanne Behov til Kongens Sager. Hos Tolderne er der imidlertid ingen Penge mere, og de siger, at Kongen forhen har henvist mere under Tolden, end der kan betales af den. Heinricus Schulte skal, som Kongen selv ved, heller ikke have Penge, og Ryttere og Knægte har modtaget en stor Sum af de Penge, som Hr. Johan havde.

2. Af Jochim von Buchwald² er det meddelt Hertugen, at Hans Buckbinder³, Lange Herman⁴ og Johan Schermer, bosatte i Sunde⁵, efter Paalæg af Pfalzgreven er afløbet fra Pirraubys Ribenisse⁶ i Mecklenborg til Sverige for at trøste de oprørske Bønder med, at de snart skal blive undsat. Endvidere skal en den foregaaende Søndag [¹/₄] mønstret Fænike Knægte med Oßwalth Leinhart til Hovedsmand være tilsendt Bønderne af Hertug Albrecht. »Der Buckebinder« skal allerede en Gang have været hos Bønderne. R. 1543—50, 10.

5. April (Neuwemunster, Torsd. post quasimodogeniti). Til Landgreven af Hessen. Hertugen har denne Dag i Kongens Fraværelse modtaget og aabnet 2 Skrivelser fra ham til Kongen af Danmark, begge dateret Cassell den 15. Marts 1543⁷,

¹ Jfr. Chr. III's Skrivelse af ²⁸/₈ 1543 til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 2 a). ² J. v. Buchwald til Neustadt; han fik ¹⁹/₈ 1542 i Rendsborg af Chr. III Bestalling som Mand og Tjener (T. K. I. A. Bestallingsprot. 1540—44, 35). ³ Se Da. Biogr. Leks. III, 365. ⁴ Lange Herman optraadte i Sverige som Købmand, se Gustaf I's Registratur XV, 279; om hans formentlige Herkomst, se Norsk Hist. Tidsskr. II, 121, Anm. 3. ⁵ ♂: Stralsund. ⁶ Ribnitz, uprivilegeret (ulovlig) Havn (Klipphafen). ⁷ T. K. U. A., Hessen: A. I. — Den ene af disse Skrivelser omhandler kun Toldbrevet, i den anden berettes om Hertugen af Sachsen-Lauenborgs Hvervning og om, at Landgreven ved Erobringen af Wolfenbüttel af de fundne Breve har set, at den sachsiske Hertug havde tilbudt Hertug Henrik at komme til ham med 200 Heste, endvidere

angaaende for det første et Toldbrev paa nogle Øksne, som han vil have til sin egen Nødtørft, dernæst angaaende Skrivelser fundet af ham ved Erobringen af Fæstningen¹ Wulffenbuttell, nemlig at der i Hertug Heinrich af Brunsvigs Navn er udgaaet Breve til Doktor Mattheus Held² omhandlende Kongen af Danmark, endvidere at Hertugen af Sachsen »zur Lauwenburgk« skal antage Ryttere og Knægte, af hvilke Skrivelser Adressaten oversender Kongen Kopier og nogle Ekstrakter. Hertugen, der straks pr. Post har sendt disse Skrivelser til Kongen, tvivler overhovedet ikke om, at Kongen med Hensyn til Øksnene vil være imødekommende, og at han vil være taknemlig for Meddelelsen om Hertug Heinrichs underfundige Praktikker. Hertugen, der siger den første Tak paa Kongens Vegne, beder Adressaten meddele Kongen eller ham selv, hvis han i Wulffenbuttell eller andetsteds mærker noget mere, som er af Betydning for Kongen af Danmark eller disse Lande. Hvad angaar Hertugen af Sachsen »zur Lauwenburgks« Antagelse af Ryttere og Knægte, har Hertugen med særlig Flid berettet denne Sag til Kongen, og efter hans Formodning vil Kongen med det allerførste sende Sendebud til Hertugen af

om at Hertugen af Sachsen endnu var Hertug Henrik hengiven, hvilket fremgik af et Brev til denne fra ham. Af dette Brev, der var skrevet for et Par Maaneder siden og fundet i en Felt- eller Jagttaske (wischsack), sendtes Chr. III en Kopi. Til Slut bad Landgreven sig meddelt, om Hvervningen skete til Bedste for Chr. III. I en Seddel meddelte Landgreven endvidere, at i to af de fundne Breve, der var fra Hertug Henrik til Doktor Mathias Held, var Chr. III og hans Kongerige ogsaa omtalt, hvorfor Landgreven sendte Kongen en Ekstrakt af disse Breve. — Bilagene er: 1. Kopi af Hertug Frans af Sachsen-Lauenborgs Skrivelse til Hertug Henrik af Brunsvig, dat. 18/1 1543, der omhandler en paatænkt Sammenkomst mellem de to Hertuger, og hvoraf det ogsaa fremgaar, at Hertug Frans har sin Tjener i Sverige. 2. 2 Ekstrakter af Breve fra Hertug Henrik til Mathias Held, i det ene raader Hertug Henrik M. Held til at forhindre, at det kom til en Stilstand mellem Danmark og Nederlandene, det andet omhandler Søstædernes Forhold til Kejseren, især Lybæks, idet Kejseren ved Hjælp fra disse mentes at kunne erobre Danmark. — Sammen med den sidstnævnte Skrivelse fra Landgrev Philip ligger en Afskrift af saavel Skrivelsen som Bilagene, der uden Tvivl er taget i Hertug Hans' Kancelli. — Mellem Bilagene ligger nu ogsaa en Afskrift af den i det foranstaaende Brev nævnte Skrivelse fra von der Decken til Johan Rantzau, hvilket naturligvis er forkert, idet den er et Bilag til Hertug Hans' Skrivelse af 5/4 til Kongen og Skrivelsen fra Hessen ganske uvedkommende.

¹ R.: das haus. ² Kejser Karl V.s Vicekansler.

Sachsen og ordne Tingene hos denne paa en saadan Maade, at Adressaten — med Kongens og Hertugens Vidende — ikke behøver at frygte ham. Hertugen vil i denne og lignende Sager der paa Stedet have Opsigt med, at der ikke sker noget til Skade for Adressaten eller andre af Kongen af Danmarks forbundne Herrer og Venner. Kongen vil dog uden Tvivl selv give Adressaten et tilbørligt Svar. — Hertugen, der har bragt i Erfaring, at Hertug Mouritz af Sachsen har antaget 1500 Heste og i høj Grad skal ruste sig, kan dog paa Grund af allehaande Forhold og Forbundet ikke skænke det nogen Tiltro, at saadanne Folk maaske skal være antaget til Bedste for Kongen af Danmarks Modslandere, eller at dette i nogen Maade skal være rettet imod den danske Konge, hans Riger, Hertugen eller disse Lande og Folk; men da denne Oprustning er af nogen Interesse for den danske Konge, beder Hertugen paa Kongens Vegne Adressaten snarest muligt meddele, hvad denne Rustning tager Sigte paa¹, saa meget som det er ham devidst og gør ligt, og det vil sømme sig for Hertugen at vide, for at han uden Tøven kan meddele det til Kongen. R. 1543—50, 12.

6. April (Niemunster, Fred. efter quasimodogeniti). Til Hertug Otte af Lyneborg². Da der er dannet en Forsamling af Ryttere og Knægte i Münster og Bremen Stifter samt i Grevskabet von der Høye, for hvilken Hertugen modtager allehaande Advarsler, og det i høj Grad vil være raadeligt og fornødent at holde god Opsigt, beder Hertugen paa Kongens Vegne Adressaten om, at han paa Hertugens Omkostning vil lade saadanne Ryttere og Knægte udspejde og holde Opsigt med, hvorhen de vil begive sig, og til enhver Tid underrette Hertugen om, hvad han desangaaende bringer i Erfaring, for at Hertugen bedre kan tage sig i Agt og kan rette sig derefter. Et tilforladeligt Svar udbedes³. R. 1543—50, 35.

¹ Landgrev Philip gav ved Skrivelse af 24. s. M. Hertugen det Svar, at det var hans sikre Formodning, at Chr. III ikke behøvede at frygte Hertug Moritz, selv om ogsaa Kejseren havde forhandlet med ham om at træde i kejserlig Tjeneste (Hansb. XXXIX, 12). ² Fik Paaske 1542 Bestalling af Chr. III for 3 Aar (K. T. I. A., Bestallingsprot. 1540—44, 27). ³ Af 13. s. M. (Hansb. XXXIX, 8).

6. April (»iligen **Nienmunster**«, Fred. efter quasimodogeniti). Til Bønderne under Haseldorp. Da Fruen til Haseldorp¹ for sit Vedkommende helt har henstillet sin Sag til Hertugen og hans Raader, der var sendt derhen for at dømme i Sagen, er Hertugen ikke lidt forundret over, at Adressaterne har vist Ulydighed imod nævnte Raader og ikke har efterkommet Kongens Befaling. Det befales dem derfor den førstkommende Søndag [⁸/₄] at sende nogle befuldmægtigede til Niemunster, hvortil Hertugen til samme Tid har forskrevet Fruen til Haseldorp, idet Hertugen og hans Raader der vil forlige Parterne i Mindelighed. Hertugen har med Strenghed skrevet til Fruen og forbudt hende og hendes Frænder i Mellemtiden at anvende Magt imod Adressaterne. R. 1543—48, 11 b.

— (**Niemunster**, —). Til Fruen til Haseldorp. Det meddeles hende, at Haseldorp Bønderne er tilskrevet om at sende befuldmægtigede til Niemunster den følgende Søndag [⁸/₄], og det befales hende ogsaa at komme samme Sted til samme Tid, idet Hertugen sammen med de tilforordnede Raader saa vidt muligt vil søge at faa Striden bilagt. Det befales derfor baade hende selv og hendes Frænder ikke at forgribe sig paa Bønderne eller at fortrædige dem. R. 1543—48, 12 b.

— (**Nigenmunster**, —). Til Hertug Magnus af Sachsen. Hertugens Raad, Breyda Rantzau, har berettet, at der mellem Adressaten og ham verserer en Strid², i hvilken Anledning Adressaten havde fastsat et Møde til førstkommende Søndag cantate [²²/₄] i Steinhorst, for saa vidt det var Breyda belejligt at komme, idet denne har fremvist for Hertugen Adressatens Skrivelse herom. Skønt Breyda selv gerne vil komme og ogsaa har bedt Hertugen om Orlov, kan Hertugen i de

¹ Catharine Pogwisch, Enke efter Frederik Ahlefeldt til Haseldorf m. fl. Godser. ² Om denne Strid, der drejede sig om Skovhugst, se Skrivelse af ¹⁹/₄ 1543 fra Hertug Magnus til Breide Rantzau (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 21).

»geschwinde« Tider ikke undvære ham paa denne Tid, men maa bruge ham til nogle Sager og Forretninger. Adressaten bedes derfor have Taalmodighed, idet Hertugen til belejlig Tid vil beramme en anden Dag, som betids skal blive meddelt ham, og hvorfra Breyda ikke vil udeblive. Hertugen tilbyder tillige sin Hjælp til Bilæggelsen af Striden. K. (Hansb. XXXIX, 31).

7. April (Nigenmunster, Lörd. efter quasimodogeniti). Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der hjertelig gerne vil høre, at hans Svoger og Gemalinde, Hertugens Søster, samt deres Datter er ved godt Helbred — hans eget er meget godt — og ved lykkeligt Regimente, vil ikke undlade at meddele, at han har bragt i sikker Erfaring, at der i disse omliggende Lande¹ til Bedste for Liflænderne bliver antaget og samlet Knægte, der sendes til Lifland. Skønt Hertugen ikke tvivler om, at Adressaten flittigt vil udspejde dette Forhold, har han, fordi han ikke kan slutte andet end, at denne Liflændernes Oprustning sker til Skade for Adressaten eller hans Broder, Markgrev Wilhelm, Ærkebisp af Riga, paa Grund af det faderlige Venskabs- og Slægtskabsforhold ikke villet undlade at meddele saadanne Praktikker, idet han er forvisset om, at Adressaten vil meddele dem videre til sin Broder, Markgrev Wilhelm. Da Hertugen bliver spurgt, om han ved, om Adressaten har Kendskab til saadanne Hvervninger og er vidende om, hvad Liflænderne har i Sinde dermed, bedes han snarest muligt underrette Hertugen om, hvad Viden han maatte have herom, for at Hertugen kan rette sig derefter. Hertugen vil ogsaa videre udspejde denne Sag, og hvad han erfarer, skal Adressaten til enhver Tid faa meddelt. K. (Hansb. XXXIX, 31).

[—]² (—). Til Hertuginde af Preussen. [Indledningen mutatis mutandis som i det foranstaaende Brev til Hertug Albrecht,

¹ I Regesten paa Omslaget til Koncepten er nævnt: Mecklenborg og Pomern. Jvf. S. 29 Anm. 4. ² Dato mangler, men da denne Koncept ligger

derefter følger]: Tidender fra dette Sted vil hun have erfaret af den Skrivelse, som Hertugen har fremsendt med sin Kammermester »dem Schirntinger«. Da der ikke er noget Hertugen hellere vil vide end hendes og hendes Families Velfærd, bedes hun sende Meddelelse herom med nærværende . . .¹ tillige bedes hun hilse sin Gemal og det unge Herskab fra Hertugen og dertil undskyldte, at Hertugens Skrivelse ikke er egenhændig. K. (Hansb. XXXIX, 31).

[8. April (Nigemunster, Sønd. misericordias domini)]. Til Hertugen af Preussen. Angaaende en Fuglefænger. Af dette Brev findes kun en lille Stump af en Konzept².

8. April (Newemunster, —). Til Kongen. Kongens Tjener, Godert von Helbeck fra Bremen Stift, har denne Dag sendt sin Tjener, der til Hr. Iuen Reventlow i Hr. Johan Rantzaus Fraværelse har givet en sandfærdig Meddelelse om, at det var Godert von Helbeck bevidst, at alle de Ryttere og Knægte, som laa i Bremen Stift og deromkring samt i Mecklenborg og daglig var forsamlet, var bestilt til Bedste for de burgundiske, der havde til Hensigt med dem at ville falde ind i Sverige og undsætte de oprørske Bønder og altsaa erobre Riget. Til Bekræftelse heraf meddelte Tjeneren, at Ciliacus Fickensolt³, Kongens bestalte Tjener, havde sagt til Godert von Helbeck for ganske sandt, at han havde haft en Samtale med en troværdig Burgunder — hvis Navn han ikke vilde nævne, med mindre han selv kom

sammen med Koncepten til Brevet til Hertug Albrecht af ¹/₄, og de to Koncepter er skrevet med samme Haand, kan der næppe være Tvivl om, at Brevet til Hertuginde ogsaa har været dat. ¹/₄ 1543, hvilket stemmer med Indholdet.

¹ Her er en aaben Plads i K., det har sikkert været Tanken her at tilføje, hvem der skulde bringe Brevet til Bestemmelsesstedet. ² Se Anm. til ²/₄, S. 29. Dateringen fremgaar kun af Omslaget. — Baade af det lille Brudstykke og af en Seddel til Skrivelse af ²⁷/₄ 1543 fra de forordnede Statholdere i Königsberg til Hertug Hans fremgaar det, at Fuglefængerens Navn var Urban. Af »Seddelen« ses det, at Fuglefængereren ikke havde særlig Lyst til at rejse til Hertugdømmerne (Hansb. XXXIX 28 b 1). ³ En oldenborgsk Vasal, fik ⁵/₂ 1542 i Segeberg Bestalling for 3 Aar (T. K. I. A., Bestallingsprot. 1540-44, 28).

til Hr. Johan Rantzau eller Hr. Iuen Reventlow — der havde meddelt ham, at det var ganske sandt, at alle Rytterne og Knægtene i Bremen Stift, Mecklenborg, og hvor de ellers var forsamlet, var antaget for at skulle falde ind i Sverige og undsætte Bønderne. Naar disse Ryttere og Knægte rykkede saa langsomt sammen og hist og her laa paa Lur, skyldtes dette, at man dagligt ventede endnu 6 Fænniker Landsknægte fra Nederlandene. Derfor vilde ogsaa Rytterne og Knægtene i Bremen Stift drage til Hadeln — den foregaaende Dag, Lørdagen, er de da visselig atter kommet over Weseren til denne Side — og der afvente de andre Knægtes Ankomst, saa snart de kom, vilde de alle samles i Mecklenborg og derpaa sætte over til Sverige, men for at Anslaget desto stateligere kunde gaa for sig, skulde efter Burgunderens Meddelelse alle de hollandske Skibe, der laa i Vinterlejr i Danzig, da de ikke turde sejle gennem Sundet, ligge parat med Skyts og al Nødtørft for med det første at løbe til den mecklenborgske Side og der indtage Rytterne og Knægtene og sætte dem over til Sverige. — Det var altsaa Meningens at bringe Sverige under burgundisk Lydighed og under »den reim (plus ultra:)¹«. — Hertugen har Dagen i Forvejen [⁷/₄] af-færdiget Hr. Johan Rantzau i Henhold til hans eget og de andre Raaders Raad til Lybæk, hvor den svenske Kansler² skal være, for at forhandle med denne om at tilstede, at de svenske Knægte, formentligt 2 Fænniker, som Kansleren pr. Skib vilde befordre til Sverige, maa bruges sammen med de andre bestilte Folk imod Knægtene og Rytterne i Mecklenborg og Bremen, og hvor de ellers maatte være, og altsaa i Guds Navn forsøge, om disse Modstandere kan overvindes. Til et saadant Foretagende har Hertugen kaldt »die jungen gesellenn von der landschaft«, som har været i Frankrig,

¹ Kejser Karl V's Valgsprog. ² Den svenske Kansler, Conrad von Pyhy, der i 1542 havde været den ene af den svenske Konges Udsendinge til Frænkrig, var paa Hjemvejen fra dette Land i Begyndelsen af 1543 kommet til Danmark, hvor han traf den svenske Udsending Claus v. Barnim, der var sendt til Danmark for at begære Hjælp mod de oprørske Bønder i Småland. Kansleren opgav herfor Hjemrejsen til Sverige og drog til Tyskland for at hverve Krigsfolk. I April 1543 opholder han sig saaledes i Lybæk (Jfr. G. Landberg: De nordiska Rikena u. Brömsebroförbundet, 73 f.).

til Segeberg til den følgende Tirsdag [¹⁰/₄], og han vil ogsaa, da de allerede har faaet den halve Maanedssold, give dem den anden Halvdel, for at en stor Skade kan forebygges med lidt. Da Hertugen denne Dag i saa stor Hast har faaet de nævnte Tidender, har han skyndsomst i Hr. Iuen Reventlows Navn ladet dem tilgaa Hr. Johan Rantzau i Lybæk, for at denne kan bruge dem under Forhandlingerne med den svenske Kansler. — Af Hertugens Skrivelse til Hr. Hanns von Werden, Borgmester i Danzig, fremsendes vedlagt Kopi. — Da Burgundernes lumske og ganske »geschwinde« Praktikker ikke alene angaar Kongen, Hertugen og alle disse Riger og Lande, men ogsaa i højeste Grad Kongen af Sverige, tilraader Hertugen, at Kongen pr. Post i Hast sender Meddelelse herom til den svenske Konge¹, og at begge Konger ufortøvet lægger deres Jagter, Galejer og Siden-skibe ud paa Søen, for at disse kan holde god og flittig Opsigt med de nævnte hollandske Skibe ved den pommerske og mecklenborgske Side, og hvor det er fornødent, og overmande disse, i Fald de ankommer, og ogsaa ellers kan gøre Fjenderne Afbræk. Hertugen har sendt Hans von Trese, en gammel Drabanthovedsmand, som Spejder til Rostock, Wißmar, Golwitz og andre omliggende Havne i Mecklenborg, og hvad Hertugen kan give af Raad, herpaa skal det ikke mangle, og naar Hertugen videre erfarer noget, skal det ogsaa i Hast blive tilstillet Kongen, der anmodes om at tilbagesende Budene til Hertugen. — Hertuginde af Sachsens Skrivelse fremsendes vedlagt. — En Bestalling for en Bøsseskytte — kaldet Bertolt — der ogsaa fremsendes vedlagt, anmodes Kongen om

¹ Kongen skrev ¹²/₄, samme Dag som han modtog Hertug Hans' Skrivelse, til den svenske Konge, idet han vedlagde Kopi ikke alene af ovenstaaende Skrivelse, men ogsaa af flere andre af Hertug Hans' Skrivelser fra denne Tid (Ausl. Reg. 1542—43, 108). — Hvorvidt det er mere end et Rygte, og at man virkelig fra burgundisk Side har tilstræbt at ville føre en betydelig Styrke til Sverige, kan vist ikke bekræftes ved andre Kilder. Hertug Henrik af Mecklenborg meddelte 18. s. M. (jfr. S. 54 Anm. 2) fortroligt Georg Corper, at iflg. Meddelelse fra Hertug Ernst af Lyneborg var de bremiske Knægte rykket ind i Minden Stift og vilde drage videre til Herskabet Ravensberg, hvorfor Danmark-Holsten og dets forbundne ikke behøvede at frygte for, at disse Knægte vilde forene sig med Leist og hans Folk.

at forsegle og tilbagesende, idet Hr. Iuen Rewentlow i Henhold til Kongens Befaling har forhandlet med denne Bøsseskytte. — Hertug Heinrich af Mecklenborgs Svar angaaende Knægtene vedsendes ogsaa. R. 1543—50, 14 b.

8. April (Newemunster, Sønd. misericordias domini). Hr. Iuen Reventlow til Hr. Johan Rantzau. Han vil ikke forholde ham, at Godert von Helbeck i denne Time har sendt sin Knægt dertil med den Befaling at meddele til Johan Rantzau eller Iuen Reventlow, hvem han vilde træffe af dem [o. s. v., det følgende overensstemmende med Referatet af denne Meddelelse i Hertugens ovenstaaende Skrivelse af s. D. til Kongen]. En saadan Tidende har Iuen Reventlow i Hast villet bringe til Adressatens Kundskab af Hensyn til Forhandlingerne med den svenske Kansler. R. 1543—50, 19.

— Til Hr. Hans von Werden, Borgmester i Dantzic. I de omliggende Lande, Bremen Stift og deromkring og ogsaa i Mecklenborg, bliver samlet et stort Antal Ryttere og Knægte — de skal ogsaa for en god Del være forsamlet — og i denne Stund faar Hertugen Vished om, at nævnte Ryttere og Knægte, naar de er rykket sammen med dem, som endnu skal kaldes dertil, vil begive sig til Mecklenborg og i Burgundernes Navn lade sig sætte over til Sverige for at yde de oprørske Bønder Hjælp, altsaa for at bringe Sverige paa Burgundernes Hænder. Men for at et saadant Anslag desto stateligere skal kunne gaa for sig, skal de hollandske Skibe, der har holdt Vinterlejr i Dantzic og ikke har turdet sejle gennem Sundet, ligge parat med Skyts og al Nødtørf for snarest at løbe fra og til den mecklenborgske Side, idet de i Burgundernes Navn skal indtage de nævnte Ryttere og Knægte og sætte dem over til Sverige. Da det ikke alene er af Vigtighed for Kongen af Danmark og Hertugen, men ogsaa for Dantzic og alle de »østerske« Stæder, at et saadant burgundisk Foretagende forebygges, begærer Hertugen paa Kongen af Danmarks Vegne, at Adressaten samt Raadet i Dantzic ikke alene vil give god Agt paa nævnte hollandske Skibe,

men ogsaa bestræbe sig for, at et saadant »muthwilliger« Anslag maa blive brudt, hvilket ogsaa vil være til Bedste for Dantzick samt alle omliggende Stæder. Adressatens skriftlige Svar begæres. R. 1543—50. 17 b.

8. April (Bramstede, Sønd. misericordias domini). Svarskrivelse til Bertram Ahlefeldt, Amtmand paa Sønderborg¹.

9. April (Newemunster, Mand. efter misericordias domini). Til Kongen. Da Hertugen Aftenen i Forvejen vilde affærdige vedlagte Breve², er Kongens to Bude, Casper og Andreas, ankommet med Kongens Skrivelser, den ene dateret København Søndag quasimodogeniti [¹/₄]³, den anden Tirsdag efter quasimodogeniti [³/₄]. Fornødent Svar herpaa i Særdeleshed, hvad angaar Dagen i Múnster, Pengesforraad hos Tolderne og ogsaa, hvorledes det staar til paa dette Sted, hvad der er af Tidender, og hvilke Praktikker der alle Vegne er forhaanden, vil Kongen udførligt erfare af de Skrivelser, som Hertugen og Hr. Johan Rantzau har sendt med Reymer von Wolde og af Hertugens her vedlagte Skrivelser. Hertugen har formaaet Johan Rantzau til at rejse til Dagen i Múnster. Kongen maa saa i Forvejen tænke paa Instruktion⁴ til ham og de andre i Henhold til sidste Skrivelse og ogsaa paa, at Brevene til Biskopperne af Bremen og Múnster om Lejde skyndsomst udfærdiges. Alle andre fornødne Sager der paa Stedet vil Hertugen med Flid tage sig af. Med Hensyn til

¹ Bertram Ahlefeldts Skrivelse til Hertugen, dat. Sønderborg ⁴/₄ 1543, til Dels et Svar paa Hertug Hans' Skrivelse af ²⁰/₈ s. A., bærer bagpaa følgende Paategning: »Beantwort auß Bramstede son: misericordias domini anno 43. Scherntinger soll Dirick Velthan allenn zeug uberanntwurten. Item mann schickt im sebrieff. Item Beckers halb lest F. G. hej Ber: beruhen. Item korns halben bey H: Rantzouwen zu Gottorff bescheit zu kregen« (Hansb. XXXIX, 25). Jfr. S. 29 Anm. 4. ² Hertugens Brev af ⁸/₄ med Bilag. ³ Hansb. XXXIX, 2 a, mens Kongens Brev af ⁸/₄ ikke synes bevaret. ⁴ R.: außstrucklicher bevelch.

hans Titel skal Kongens Begæring blive efterkommet¹.
R. 1543—50, 20.

12. April (Segeberg, Torsd. efter misericordias domini). Til Kongen. Han maa nu ved Casper Bud have modtaget, hvad Hertugen den sidst forgangne Søndag [⁸/₄] fra Newemunster har tilskrevet ham om de burgundiske Praktikker mod Sverige og om, at Hertugen til Forebyggelse af disse Praktikker havde sendt Hr. Johan Rantzau til den svenske Kansler i Lybæk for at forhandle med denne om med hans Knægte at driste sig til at overvinde de fjendtlige Ryttere og Knægte. Hertugen meddeler nu videre, at han Dagen i Forvejen paa Hr. Johan Rantzaus Opfordring har forføjet sig til Segeberg og for det første hørt dennes Beretning om, hvad han har udrettet i Lybæk. Da det af den fremgaar, at han har bevæget den svenske Kansler til at gøre endeligt Tilsagn om, at han med sine Knægte, 3 mønstrede Fænniker, 1200 stærk hidindtil, vilde lade sig bruge til et saadant Anslag, og at han i Kongens af Sveriges Navn selv vilde betale og underholde dem, har Hertugen for saa meget som muligt at forebygge disse »geschwinde« Praktikker og Anslag for Kongens og alles Nødtørfts Skyld Dagen i Forvejen ladet fuldt ud give de Ryttere af Landskabet, som har været i Frankrig, og med hvem der er blevet forhandlet Torsdag efter Paaske [²⁰/₃] i Rendsborg, den anden halve Maanedes Sold. Disse er altsaa i et Antal af 200 velrustede Heste i Guds Navn tilligemed Hr. Johan Rantzau, som personlig vil lade sig bruge herved, denne Dag brudt op i den Hensigt Dagen efter at rykke sammen med de svenske Knægte i Bucken i Sachsen, for saa vidt som den svenske Kansler holder sit Ord, som han sikkert vil, for den følgende Dag tidlig om Morgen, hvis Leist med sine Ryttere og Knægte ikke denne Dag drager over Elben, hvormed der ankommer Tidende, ved Wittenbergh eller Beutzen-

¹ Kongen havde i Brevet af ¹/₄ forlangt, at Hertugen udelod Ordet Statholder i sin Titel, da det ikke sømmede sig for ham som en af Landenes Herrer. Kongen havde ogsaa i Forvejen befalet Sekretær Georg Corper ikke at skrive det.

burgk at falde ind i Mecklenborg, hvor Ryttere og Knægte skal ligge, og understaa sig til at overvinde Fjenderne eller gøre dem Afbræk, i Fald de er at træffe, idet de ogsaa skal have Opsigt med, at de andre Ryttere, som er forsamlet i Bremen Stift, ikke ogsaa drager over. Det er saa Mening, hvis Hr. Johan Rantzau efter Forløbet af dette Anslag vil anse det for raadeligt, at tilskrive Hertug Heinrich og Landskabet i Mecklenborg om at foreholde Hertug Albrecht, at han skal afstaa fra sine ubillige Foretagender og Praktikker, der aabenlyst helt og holdent er rettet imod Kongen, Hertugen og disse Lande. Hvis dette ikke skete, vilde Hertugen paa Kongens Vegne være forarsaget til med de Ryttere og Knægte, som man havde sammen, at vende sig imod Hertug Albrecht og hans Lande (idet der hermed ikke var ment Hertug Heinrich eller hans Lande) for at hans ubillige, gentagne Forehavender, som Kongen og Hertugen ikke længere vilde taale eller se paa, engang maatte blive forekommet. Hvad der videre tildrager sig, skal Kongen til belejlig Tid faa meddelt, thi det vil i Betragtning af, at de kejserlige, selv om de ogsaa er betænkt paa at holde Møde med Kongen, atter paa alle Steder forstærker sig, være fornødent at holde god Opsigt paa dette Sted. — Hamborgs Skrivelse¹ til Hertugen, vedlagt Kopi af Dronning Marias Skrivelse til Byen, fremsendes hoslagt. Ifølge dette har Dronningen skrevet til Kongen selv og sendt et kristeligt Lejde, som Kongen ogsaa vil finde vedlagt. Hertugen har ogsaa saa vidt forhandlet med Hr. Johan Rantzau, at han har indvilliget i at ville rejse til Mødet i Campen, saa vel som han havde villet rejse til Múnster. — Da Kongen for nylig har skrevet om 5—6 Styr mænd og endvidere om Knægte til Bemanding af Skibene, har Hertugen straks ved Heinrich Rantzau, Amtmand i Gottorp, med Flid ladet saadanne bestille

¹ Af ¹⁰/₄ 1543 og hermed fulgte Kopi af Dronnings Marias Skrivelse af ²⁷/₃ til Hamborg, ved hvilken hun paa Grund af Krigen med Cleve foreslog at holde Mødet mellem Danmark og Nederlandene i Overijssel i Stedet for i Múnster. Hamborg oversendte tillige Dronning Marias Skrivelse til Chr. III og et Lejde til Mødet i Kampen, dateret ²⁸/₈ (Hansb. XXXIX, 16; Chr. III til Hertug Hans ¹⁰/₄ 1543 (Hansb. XXXIX, 2 a); R. Hápke: Niederländische Akten und Urkunden I, 398 Anm.).

i Hußum, og hvor de ellers er til at faa, og han haaber, at Amtmanden, til hvem han har skrevet en Gang til, vil skaffe dem til Veje¹. Knægte vilde Hertugen gerne sende Kongen til Brug paa Skibene, men disse er ikke til at faa, dertil er der ingen Penge forhaanden paa dette Sted, hverken hos Hr. Johan eller andre. Hertugen vil dog gerne gøre sit Bedste. — Hvad Hamborg skriver til Hr. Johan Rantzau om den Fortræd, som paaføres Byen af nogle, der berømmer sig af at have Kongens Bestalling, vil Kongen erfare af det vedlagte. Det bliver berettet Hertugen, at det skal være Christoffer von Trunthelm², Kongens Tjener, som ligger paa Elben og skal have Bestalling. Hvorledes det forholder sig hermed, er Hertugen ikke vidende om, hvorfor Kongen desangaaende maa give Hamborg et tilbørligt Svar.

Seddel:

Hvad Kammerretten for nogle Dage siden har tilstillet Kongen angaaende Wolff Rantzau³, fremsendes ligeledes vedlagt, omend Hertugen af særlige Grunde har beholdt Brevet nogle Dage hos sig. Kongen vil vide at give Wolff Rantzau et tilbørligt Svar, hvorom han har gjort Anmodning hos Hertugen. R. 1543—50, 21.

12. April (Segeberg, Torsd. efter misericordias domini). Til Kongen. Raaderne i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten har meddelt, at de har bragt i Erfaring, at Raadet i Hamborg — og det var at befrygte, at Lybæk vilde handle paa samme Maade — understaar sig til at inddrage under sig

¹ Kongens Skrivelse, der er af $\frac{2}{3}$, har i Hertug Hans Kancelli bagpaa faaet følgende Paategning: »Umb vj steurleute. Sollen durch Heinrich Rantzouwen, amptmann tho Gottorff, bestellet werden«. Denne svarede $\frac{15}{4}$, at han i Henhold til Hertugens skriftlige Befaling var redet til Husum, hvor han havde antaget 6 Styrmand, givet enhver af dem 4 Gl. paa Haanden og paalagt dem straks at rejse til Kongen. Hertugens Skrivelse til H. Rantzau er ikke indført i R. (Hansb. XXXIX, 2 a og 22). ² Nordmanden Christoffer Thronsen Rustung, der i 1537 førte Norges sidste Ærkebisp, Olav Engelbrektsen, i Landflygtighed til Nederlandene, hvorpaa han gik i Christiørn II's Svigersøns, Pfalzgreve Frederiks, Tjeneste, indtil han i 1542 blev Christian III's Tjener (Norsk Hist. Tidsskr. II, 113. Scandia VII, 220. Da. Biogr. Leks. XX, 330). ³ Wolf Rantzau førte sammen med Broderen Schack Proces mod deres Broderbørn om Godset Ascheberg.

under Paaskud af, at det er til Fremme af Guds Ord, Dompræbenderne med underliggende Gaarde, som efterhaanden bliver ledige i Hamborg, og det skal ogsaa som en Begyndelse have begæret til Brug for Byens Pastorer alle de Præbender, som bliver ledige i Pavens Maaned, hvilke dog meget snarere indtil Afholdelsen af et almindeligt, kristeligt Generalkoncilium maatte tilkomme Kongen, Hertugen og deres Brødre som Landsfyrster eller Fyrstendømmernes Stænder og alle Undersaatter end Hamborg. Byen har da ogsaa allerede bemægtiget sig 3 eller 4 Præbender med tilliggende Gods og forlenet dem til sine Pastorer, som dog ikke bor i saadanne Gaarde, men bortlejer dem til andre Folk for Penge. Det er desuden troværdigt berettet Raaderne, at der er lavet en særlig Anordning om, at Byen skal tage i sin Besiddelse de Præbender, som herefter bliver ledige, og den skal ogsaa, hvad Raaderne dog ikke egentlig ved, lade sig forstaa med, at Kongen skulde have tilladt dette, ligesom den ogsaa agter at anmode Kongen om at konfirmere nævnte Anordning. Der bliver ogsaa sagt, at Hamborgs Gesandter i den Anledning allerede skal være hos Kongen eller være paa Vej. Hamborg fordrister sig altsaa til med Tiden at gøre alt Domkapitelsgods til Pastoratsgods. Kongen forstaaer, at Hamborg ikke alene med Vold tager saadanne Godser i Besiddelse, til hvilke dog ingen anden end alene Kongen og hans Brødre har Øvrigheden, altsaa er det ogsaa imod Fyrsternes almindelige Regalier, Privilegier og Friheder, men det ser ud til, at Byen i Fremtiden under det falske Paaskud af Guds Ord fuldstændigt vil bringe over til sig ikke alene de Præbender, der ligger indenfor Staden Hamborg, men ogsaa dem som ligger paa Landet, i Kongens, Hertugens og deres Brødrers Fyrstendømmer, givet af deres Forfædre tilligemed Adelen og Ridderskabet i Holsten til Kapitlet i Hamborg som et frit Stift. Hertugen tænker sig, at Kongen ikke vil finde Behag heri, og da det ikke er Hertugens eller de andre Brødrers Lejlighed og uden al Tvivl heller ikke Kongens at taale dette af Hamborg — ligesom ogsaa Raaderne og Adelen i Fyrstendømmerne i højeste Grad besværer sig herover, Kongen ved ogsaa, at deres Forfædre, Fyrsterne af Holsten, og ogsaa til dels Adelen, altid har bortforlenet Provstier, store og smaa, og ikke Hamborg — beder Hertugen, at Kongen vil lægge sig denne

Sag paa Sinde, og hvis han lige paa denne Tid i Betragtning af de »geschwinden schwebenden leufft« ikke vil gøre nogen Forandring i Hamborg med Hensyn til dette, at han saa dog, i Fald Hamborg, som ovenfor nævnt, kommer med en Ansøgning, ingenlunde vil indrømme Byen noget desangaaende. Kongen kan sagtens undskylde sig med, at det er en Sag, der ogsaa vedkommer Kongens Brødre og det hele Fyrstendømme, og at Kongen ikke kan frafalde sin og sine Brødres nedarvede Rettighed, men naar det kom til et kristeligt frit Koncilium og endrægtig Reformation, vil Kongen vide at forholde sig tilbørligt. Og hvis det i det hele taget skulde være en Ret, at Hamborg tog Kapitelsgodset under Skin af, at det var til Underhold af Byens Pastorer, havde ingen større Ret dertil end Kongen, Hertugen og deres Brødre og disse, som har stiftet Kapitlet, der er ogsaa mange trængende Præster i Landene, som mere billigt skulde underholdes deraf. Kongen bedes overveje Sagen og meddele Hertugen Svar herpaa. R. 1543—50, 24 og 51¹.

13. April (»ylende Artelnnborch«, Fred. efter misericordias domini). Hr. Johan Rantzau til Hertug Hans. Han er med Ryttere og Knægte denne Dag ankommet der til Artellenborch. Fjenden er foran dem kommet over Elben ved Boitzennborch. De fjendtlige Knægte har denne Nat ifølge Efterretning ligget i Klostret for Lyneborg, kaldet Luun, mens

¹ Nærværende Skrivelse er indført 2 Gange i R. Efter den første Indførsel følger paa et nyt Blad (Fol. 27) et Brudstykke af Christian III's Brev til Hertug Hans, dateret Roskilde den 19. s. M. (Hansb. XXXIX, 2 a), med følgende Overskrift: „Wes Ko.W. hirauff zur antwort gegeben“, hvis Indhold er:

Tilsidst naar Hertugen udførligt meddeler, hvad Fyrstendømmerne Slesvig og Holstens Raader har berettet om, hvad Hamborg foretager sig med Dompræbenderne og tilhørende Gaarde, ligeledes at Raaderne og Adelen i Fyrstendømmerne ingenlunde vil taale et saadant Foretagende af Hamborg, saa kan Kongen ikke erindre, at Hamborg har gjort nogen Ansøgning herom, meget mindre at han skulde have givet sit Samtykke dertil, og i hvert Fald hvis Hamborg herefter skulde komme med en Ansøgning herom, vil Kongen give Byen et Svar, der ikke er til Skade hverken for Kongen selv, Hertugen eller deres Brødre. — Jfr. Zeitschr. f. Hamburg. Gesch. XI, 434 ff.

Leist og hans Ryttere har fourageret og ogsaa denne Nat ligget i Staden Lyneborg. Johan Rantzau og hans Folk havde gerne forsøgt deres Lykke overfor dem, men da de har erfaret, at Hertugen af Lyneborg har givet disse Ryttere og Knægte Lejde og tilstedet dem Gennemmarch, har de ikke angrebet dem, men ladet det bero, da de, fordi Fjenden drager fra dem, snarere vilde faa Utak end Tak derfor af Kongen. Den svenske Kansler bringer snart en Fænnike Knægte, 6 eller 7 sammen, og han vil da lade Rytterne og Knægtene trække til Mecklenborg og lade dem garde i Wittenbergh i Hertug Albrechts Lande. Havde Johan Rantzau med sine Folk draget ud en Dag før, havde de faaet fat i Fjenden i Wittenberch i Hertug Albrechts Land. Fjenden har taget til Fange en Adelsmand ved Navn Kune von Karberch¹, som Johan Rantzau havde udsendt som Spejder. Den svenske Kansler har tilbudt sig med overfor Johan Rantzau, at han gerne, hvis det gjordes Behov, eller Fjenden vendte sig, vilde lade sig bruge med sine Knægte, det være i Bremen Stift eller andre Steder, i modsat Fald vilde han begive sig med Knægtene til Sverige. Da Fjenden ligger i Grevskabet von der Hoie, hvor der nu ikke vil tøves længe, kan Kansleren opholdes med Ord, indtil det ses, hvorhen Fjenden vil vende sig. Hvis det ikke bliver her henad, kan han vel begive sig med Knægtene til Sverige. Han vil gerne over »thor Hauen«, og da der ikke tager mange Knægte over der, kan man vel tilstede ham Toget derhen. Hertugen maa derfor skyndsomst skrive til Hilligennhauen og til Johan Rantzaus Foged paa Alholm angaaende Anholdelse af Skibe, for at Knægtene i Hast kan komme over, thi Svenskeren har tilbudt, at han gerne vil betale ærligt og godt, hvor han ligger. Herfor er det utilraadeligt ikke at tilstaa ham Gennemmarch; vilde man ikke dette, maatte man slaa Knægtene, men herefter vilde det lyde, at Kongen hverken holdt Breve eller Segl overfor Sverige, desuden kan det, da de er saa mange, falde vanskeligt nok at slaa dem, og selvom det skete, kom maaske Fjenderne og »nehmen frede manck uns«. Men fordi Kansleren

¹ Om Slægten von Karberg, se L. Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie I, Henvisn. til Indledn., 32. Stamtavler o. Da. Adelslægter XV, 19.

har samlet saadanne Folk, vil Johan Rantzau tilraade, at Kongen paa ingen Maade lader sig mærke med, at han vil skille sig fra Sverige, thi Johan Rantzau kan for nærværende Tid ingen Knægte faa, fordi Kansleren betaler store Penge, idet han giver en Maaned paa Haanden, og det koster ham vel 1500 fl., før han faar en Fænnike samlet, desuden ligger Liflænderen i Lybæk og antager, hvem der kommer af Ryttere og Landsknægle, han giver en Maaneds Sold paa Haanden og fri Kost, indtil han vil bryde op med dem. Da Kongen ikke har befalet, at man skal give eller lade tilsige Knægtene Maanedssold, venter Johan Rantzau ikke at kunne faa nogle Knægte, saaledes som tidligere meddelt. — Johan Rantzau ved ikke, om maaske han tilligemed de andre forordnede Raader vil fortjene Tak eller Utak for, at de begiver sig til Deunter til Mødet¹, førend de meddeler saadant til Kongen, dog formoder han, at de ikke vil høste Utak derfor, fordi Dronning Maria har tilsendt dem Lejde, men han vil nu begive sig hjem og raadslaa med Hamborgerne og Hr. Esche Bille om, hvad han skal gøre, thi Dronning Maria har sikkert alene af den Grund sendt Lejdet, fordi Kongen tidligere har vist sig saa forstaaende overfor Campen, Deunter og Schwolle. Det er derfor nødvendigt, at Hertugen i allerstørste Hast sender dette Brev og Seddelen, som Johan Rantzau har skrevet til Hertugen, til Kongen.

Seddel:

Den svenske Kansler anser det for godt og raadeligt, da de har henved 3 Hundrede Heste, at man lader Knægtene garde i Hertug Albrechts og ikke i Hertug Hinrick af Mecklenborgs Lande, dernæst at man skal tilskrive Hertug Hinrick og Landskabet om at undervise Hertug Albrecht om at afstaa fra de Praktikker, som han har for imod Kongerne af Danmark og Sverige. Hvis ikke, vil man komme paa en saadan Maade, at det ikke vil hue ham, hvad man dog ikke gerne ser. Johan Rantzau har indvilget heri alene, for at de burgundiske skal se, at der er Folk forhaanden, og for at man kan have Knægtene at bruge, hvis Fjenden vender sig, thi de burgundiske har dog ladet sig forlyde med, at Kongen havde sendt alle de Folk, han havde, til Sverige. R. 1543—50, 28.

¹ Mødet blev holdt i Kampen 3. Maj.

15. April (Nigmunster, Sønd. jubilate). Til Hamborg. Hertugen, der har modtaget Byens Skrivelse¹ indeholdende, at dens Kødhandlere² har berettet, at det var forbudt at ³drive »veth guth«, nemlig Øksne og andet Kvæg³ af Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten, men at Adressaten haabede, at Forbudet ikke omfattede Staden Hamborg, idet Byen tillige bad om, at Hertugen vilde drage Omsorg for, at Forbudet ikke fik Anvendelse imod Hamborg, meddeler, at Adressatens Skrivelse var unødvendig, da Hamborg i Forvejen godt vidste, hvorfor og for hvis Skyld Kongen har udstedt Forbudet, men da dette ikke omfattede, hvad Hamborg behøvede til sin egen Nødtørft, maatte Byen til eget Behov købe i Fyrstendømmerne; heri skulde dens handlende ikke blive hindret. R. 1543—48, 15 b.

— Til Heinrick Rantzau, Amtmand i Gottorp. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse⁴ angaaende, at de Knægte, som ligger i Ribe, ikke vil blive der længere, befaler ham, da Forholdene der paa Stedet endnu er sælsomme, flittigt at forhandle med bemeldte Knægte om endnu en Tid lang at have Taalmodighed og være tilfreds. I modsat Fald skal han forhandle med dem om at følge Reymahr vom Walde til København, hvor Kongen videre vil lade forhandle med dem, thi det vil ikke passe sig at lade dem løbe til Gottorp igen. R. 1543—48, 16 b.

¹ Af 1³/₄ 1543 (Fællesark. XXVIII, 8). ² R.: knockenhauer, vleischauer. ³⁻³ R.: »keyn veth guth ochssen unnd andere haue. . zu treiben«, hvilket er et Referat af Hamborgs Skrivelse, hvor det hedder: »keyn veth gudt van ossen und anderer haue . . . uththodrivende«. ⁴ Af 1²/₄ 1543, bag paa hvilken der findes en Regest af ovenstaaende Skrivelse; af Henrik Rantzaus Skrivelse fremgaar det, at Christoffer Pogwisch, der havde været i Ribe, havde berettet Henrik Rantzau, at Knægtene i Ribe havde faaet et Brev fra Reimar vom Walde om, at de skulde følge ham, men at det ikke stod tydeligt angivet, hvor de skulde træffe ham. Da Knægtene ikke blev tilsagt Aarseller Maanedssold, vilde de imidlertid bryde op og begive sig til Johan Rantzau. Amtmanden spørger da, hvad han skal stille op med dem, hvis de kommer til Gottorp. Knægtene kom imidlertid til Gottorp, før Henrik Rantzau modtog Hertugens Skrivelse af 1⁶/₄, hvilket fremgaar af Henrik Rantzaus anden Skrivelse til Hertugen herom, der ogsaa er dateret 1⁶/₄, trykt: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II. 334.

[ca. 15. April] (Nymunster). Svarskrivelse¹ til Henrik Rantzau, Amtmand paa Gottorp, at han skal befale Knægtene, at de en Tid lang indtil videre Besked skal opholde sig i Flensborg og der, hvor de ligger.

15. April (Nigemunster, Sønd. jubilate). Til Eidersted. Hertugen, der har modtaget Adressatens Skrivelse om, at Christoffer vonn Truntheym skal ligge paa Elben og Eyder og drive² Sørøveri³, meddeler, at han om 2 eller 3 Dage vil være i Gottorp, hvorpaa han vil undersøge Sagen. Det Bøssekrudt, som de har bedt om at faa, maa de anmode Hertugen om, naar han kommer til Gottorp. R. 1543—48, 17.

16. April (»eylende zu Newemunster«, Mand. efter jubilate). Til Kongen. Hertugen har for faa Dage siden fra Segeberg sendt en udførlig Skrivelse angaaende det ommeldte Anslag og tillige meddelt, at han ikke vilde lade Kongen uanmeldt, hvad der videre hændte, hvorfor han fremsender den fra Hr. Johan Rantzau s. D. ankomne Skrivelse angaaende Anslaget. Da dette nu denne Gang er brudt, og da Hertugen paa dette Sted har faaet mange Tidender fra Købmænd og andre om, at det svenske Bondeoprør dagligt tiltager, og han desuden denne Dag har faaet troværdig Tidende fra Bremen Stift om, at de burgundiske har trukket Oberst Bromanienn⁴, som en Tid lang med sine Ryttere og Knægte har ligget i Bremen Stift, til Nederlandene, hvorfra disse allerede skal være draget til Grevskabet von der Hoya, til hvilket Sted da ogsaa Georg Leist med sine Ryttere og de forsamlede Knægte skal følge efter, af hvilken Grund forhaabentlig hverken Kongen eller Hertugen for denne Gang behøver at frygte disse Knægte, har han i denne Time skrevet til Hr. Johan Rantzau og meddelt ham, at han anser det for raadeligt, at den svenske Kansler med sine Knægte hastigt bryder op og drager til Kongen, og hvis denne ikke

¹ Er Svaret paa ovennævnte Skrivelse af ¹⁵/₄ 1543 fra Henrik Rantzau, hvilket Svar ikke er indført i R., men kendes fra en Paategning paa Henrik Rantzaus Skrivelse. Dateringen er dog mangelfuld (Hansb. XXXIX, 22). ²⁻² R.: thctasten. ³ Reinolds von Borrmannia, Drost von Coevoorden, der ledede den burgundiske Hvervning Febr.—Marts 1543 i Bremen Stift.

har Brug for ham, fortsætter til sin Herre, den svenske Konge. Hr. Johan Rantzau skal ogsaa hurtigst muligt meddele hele denne Sag til Kansleren og lade ham og Knægtene passere til Heiligenhafen, hvor Hertugen vil sørge for Skuder og anden Nødtørft imod Betaling, og derfra videre gennem¹ Lolland og Kongeriget¹; utvivlsomt vil Kansleren, i Betragtning af, hvad Magt der ligger herpaa saa vel for hans Herre som Adressaten, uopholdeligt adlyde, og hvis Kongen i Henhold til Forbundet med Sverige vil bruge Knægtene, vil Kansleren sikkert godvilligt gaa med hertil, i modsat Fald kan Kongen lade dem drage videre, for at Bønderne betids kan blive standset. — Hertugen har for nylig i Segeberg forhandlet saaledes med Bastiann Wedelnn, at denne har lovet at være rede med 150 Heste. — Peter Schwabes Tidende angaaende Biskoppen af Bremens og Burgundernes Praktikker fremsendes vedlagt, idet Hertugen til enhver Tid vil meddele Kongen, hvad han erfarer af vigtige Sager. R. 1543—50, 31.

16. April (Niemunster, Mand. efter jubilate). Lejde for Ditleb (Ditleff) Ebbessenn fra Husum i Anledning af hans Sag med Jacob Heyer, regnet fra Brevets Dato til førstkommende St. Hansdag. Hertugen vil i Løbet af denne Tid forordne nogle til at holde Forhør i Sagen og afgøre den enten i Mindelighed eller med Retten, og det befales Adressaten ikke at besvære Ditleff Ebbessenn med noget saa længe³. R. 1543—48, 17 b.

¹⁻¹ R.: durch Lalanndt und E. Ko. W. reiche. ² Brevet har ingen Adressat, men formentlig er det Amtmanden paa Gottorp. ^{12/4} 1543 skrev Bernt Frodsen i Husum, der var Detlef Ebsens Svigerfader, til Iven Reventlow om Striden, nemlig at Ditlev Ebsen i et Drikkelag havde saaret Jacob Hoyer, men at han var villig til at lade Sagen paadømme, hvorfor Bernt Frodsen havde anmodet Henrik Rantzau, Amtmand paa Gottorp, om Lejde for ham. Henrik Rantzau meddelte imidlertid, at det af den unge Fyrste og Statholder i Fyrstendømmerne (∴ Hertug Hans) var forbudt ham at give noget Lejde. Bernt Frodsen bad derfor Iven Reventlow om hos Hertugen at udvirke et Lejde (Hansb. XXXIX, 29 j). — Brevet kan dog ikke være til Iven Reventlow, da det alene indledes med: »Erbar lieber getrewer«. — Om Husum Slægterne Hoyer, Frodsen og Ebsen, se især: Richard Fester: Häuser und Geschlechter Althusums, Zeitschr. LXI; 110, hvor den her omhandlede Strid dog ikke er omtalt.

16. April (Nigemunster, Mand. efter jubilate). Til Raadet i Hilligenhafnen. Paa Kongens og egne Vegne befaler Hertugen Raadet at tilbageholde alle de Skuder, som nu ligger for Byen, og dem, der kommer fra Lolland eller andetsteds i Danmark, da der om faa Dage vil ankomme til Byen 1200 à 1500 Landsknægte, som skal sættes over til Rowbw paa Lolland. Knægtene skal have Mad, Drikke og nødtørftigt Underhold, men mod Betaling. Jo hurtigere de befordre Folkene videre, desto hurtigere bliver de dem kvit til deres eget Bedste. — Vedlagte Breve skal i Hast oversendes til Lolland, for at de under Lolland liggende Skuder kan komme over med den første Vind. R. 1543—48, 18.

— Til Stuge, Foged paa Alholm¹. Idet Hertugen fremsender en Skrivelse til ham fra Hr. Johan Rantzau, befaler han ham paa Kongens Vegne straks at lade alle de Skuder, der ligger for Roddebue under Lolland, løbe til Hilligenhauen, hvor de skal afvente Ankomsten af 1200 à 1500 Knægte², der vil komme i Løbet af faa Dage, og som skal sættes over til Lolland. R. 1543—48, 19.

17. April (Tirsd. efter jubilate). Memorial om, hvad Sekretær Jorge Corper i Hertugens Navn fortroligt skal forebringe for Hertug Heinrich af Mecklenborg.

Efter tilbørlig, venlig og svogerlig Hilsen skal han bringe i Erindring Hertugens Skrivelse for nylig³ til Hertug Heinrich omhandlende de Praktikker, som hans Broder, Hertug Albrecht, her og der skal drive. Dertil skal han melde: Hertugen har faaet klar Underretning om, at Hertug Albrecht uanset den københavnske Overenskomst⁴ og forglemmende sine fyrstelige Tilsagn ikke afstaar fra sine Praktikker, men dagligt skal fortsætte hermed, thi det er offentligt bekendt, som det tidligere er tilskrevet Hertug Heinrich, at nogle pfalzgrevelige Gesandter for en god Tid siden som ogsaa nu har været hos Hertug

¹ Aalholm Slot paa Lolland, der hørte til Enkedronning Sofies Livgedingsgods. Lensmanden var Johan Rantzau, der bestyrede Lenet ved Underfogeder. Jfr. ¹³/4. ² I Overskriften er Knægtene betegnet som svenske. ³ ²⁸/s.

⁴ Af ²⁰/7 1536 (L. Laursen: Danmark—Norges Traktater I, 229).

Albrecht, og hvad der paa dette Sted er blevet drevet af Praktikker mod Kongerne af Danmark og Sverige og andre af Kongens Forbundsfæller, Hertugen, hans Brødre og disse Lande, vil Hertug Heinrich let kunne slutte sig til. Hertugen har videre erfaret, at Hertug Albrecht har i Sinde at bringe de Ryttere og Knægte, som ligger i Grevskabet »zur Hoia«, over Elben ind i sit Fyrstendømme, maaske i den Tanke, at hvis han kunde faa saadanne Ryttere og Knægte, haabede han med dem at kunne erobre Sverige inden førstkommende Sct. Hansdag; hvis han ikke gjorde dette, vilde¹ han have sig forpligtet paa en særlig Maade¹. Hertug Heinrich maa af alt dette slutte, at Hertug Albrecht uden Tanke for sine fyrstelige Forpligtelser og Tilsagn tragter efter Kongens og ogsaa Kongen af Sveriges og de andre Forbundsfællers, Hertugens og hans Brøders og disse Landes evige Fordærv og Skade, desuden var ogsaa en af Kongens Tjenere, Kun von Kerberg (Karberg), blevet taget til Fange og bortført, saa at ingen ved, hvor han er blevet af, da han i Mecklenborg var kommet ridende mod Wittenberg, til Trods for at han ikke ventede sig noget ondt af nogen, og det har været vel bekendt, hvem hans Herre var. Denne Tilfangetagelse skete netop paa samme Tid, som Jorgen Leist med sine Ryttere samt nogle forsamlede Knægte, hvormed han en Tid lang har ligget i Mecklenborg i Hertug Albrechts Lande, nemlig i den lille By Wittenbergk, vilde drage over Elben til Hertugens andre Modstandere, der ligger i Grevskabet »zur Hoya«, hvorfor Hertugen da ogsaa er bekymret for, at nævnte von Kerberg i Hertug Albrechts Navn er taget til Fange af saadanne Ryttere og Knægte eller andre. Af denne og andre Grunde var Hertugen paa Kongens og hans Forbundsfællers Vegne blevet foraarsaget til at sende Sendebud til disse Ryttere og Knægte for at faa Besked af dem om alle Sager og ogsaa til at sende nogle Ryttere og Knægte hen til et belejligt Sted. Men Leist's Ryttere og Knægte havde imidlertid taget deres Pas over Elben ved Boitzennborgk i Hertug Heinrichs Omraade, hvad Hertugen i Betragtning af Slægtskabsforholdet mindst havde ventet, dog tænker han sig, at Hertug Heinrich ikke har været vidende herom, thi Krigsfolket har vel baade

¹⁻¹ K. har oprindeligt: wolte er sich uf vier rade setzenn.

ovenfor og nedenfor Boitzenburg haft andre Befæstninger¹. Da imidlertid Hertug Albrecht mere end en Gang har tilstedet Kongens, hans forbundnes og Hertugens Modstandere at garde i sit Land og gerne ser det, havde Kongens, hans forbundnes og Hertugens Ryttere og Knægte taget deres Pas til Hertug Albrechts Lande for at garde der. Endskønt Hertugen med Hjælp af Kongens forbundne paa Kongens, deres Brødrer og egne Vegne vel havde Aarsag til med saadanne Ryttere og Knægte at angribe Hertug Albrecht, hvis Forhold Hertugen kendte saa godt, at han med Guds Hjælp haabede at faa sin Vilje, havde han dog hidindtil undladt det alene til Behag for Hertug Heinrich og hans Søn, Hertug Magnus, da de ikke havde givet den ringeste Aarsag til saadanne Hertug Albrechts Praktikker og i Betragtning af, at deres og Hertug Albrechts Lande til Dels var udelte. Da det imidlertid ingenlunde vil være belejligt for Kongen, hans forbundne og Hertugen længere at se paa Hertug Albrechts Praktikker, beder Hertugen paa Kongens, hans forbundnes, paa egne og sine andre Brødrer Vegne, at Hertug Heinrich for det første vil overveje, hvilken Betydning det har for ham selv at forebygge Hertug Albrechts Praktikker, og dertil være ubesværet af ved sine Raader eller Landskab eller nogle fornemme, som er duelige til denne Sag, at undervise Hertug Albrecht derhen, at han fuldstændigt afstaa fra saadanne Praktikker mod Kongen, hans forbundne, Hertugen og hans Brødre og disse Lande. Hertugen kunde ogsaa vel lide, hvis det behagede Hertug Heinrich, at det udtrykkeligt meddeltes Hertug Albrecht, at Hertugen denne Gang alene havde undladt sit Forehavende af Hensyn til Hertug Heinrich og hans Søn, Hertug Magnus, for at Hertug Albrecht herigennem kunde blive foranlediget til endelig at afstaa fra sine Praktikker. Hertug Albrecht maa desuden skaffe fri fra Fængslet Kongens Tjener, Kune von Kerberg, da denne er blevet taget til Fange i Hertug Albrechts Lande af de Folk, som har ligget der. Men i Fald Hertug Albrecht ikke til Trods for de tidligere og nu gjorte Formaning vil afstaa fra sine Praktikker, vil Hertugen sammen med de forbundne paa Kongens og egne Vegne vende sig imod

¹ R.: vhesten.

ham og hans Lande, da dette i høj Grad er nødtørftigt, hvad man dog meget hellere vilde se undgaaet. Hertug Heinrich bedes ved nærværende Gesandt underrette Hertugen om, hvad han i enhver Henseende kan vente sig i Sagen. — Gesandten skal tillige melde, at Hertugen, der har modtaget Hertug Heinrichs Skrivelse¹, hvori han beder om, at Hertugen vil lade Hermann Greueninck, bosat paa Jurgen Ablefeldts Gods, som har ladet udgaa et Truselsbrev imod Hertug Heinrichs Klosterfoged i Rene, eftersøge og lade ham stille Borgen, flittigt vil lade give Agt paa nævnte Person, men Hertug Heinrich opfordres til selv ogsaa at gøre det og anmelde Hertugen, hvor han er. Hertugen vil da paabyde sine Amtmænd at lade ham paagribe, saa at han kan lade sig nøje med, hvad der er Ret og Skel. — Gesandten skal med Flid tilegne sig det Svar, han modtager, og atter berette dette til Hertugen².

Gesandten har Befaling til paa Forlangende at overgive en Kopi af nærværende Instruktion. K³. (Hansb. IX, 26).

[17.—20. April]⁴. Memorial om, hvad Corper i Hertug Hans' Navn skal fremføre for Lybæk.

Han skal først hilse og dernæst anføre, at Hertugen begærer, da det er befalet nogle Knægte og Ryttere, der til Bedste for Kongerne af Danmark og Sverige og ogsaa for Hertugen og sammes Kongeriger, Lande og Folk har opholdt sig i Lybæks

¹ Af 16/4 1543, vedlagt Kopi af Truselsbrevet (Hansb. XXXIX, 11). ² Georg Corpers Beretning til Hertug Hans om sin Sendelse er dat. Kiel den 25/4. Det fremgaar af den, at Sekretæren havde Foretræde for Hertug Henrik i Schwerin 18/4, og at Hertug Albrecht ogsaa var til Stede, altsaa kort Tid efter, at Johan Rantzaus og den svenske Kanslers Ryttere og Knægte var faldet ind i Mecklenborg. Hertug Henrik var villig til at lade forhandle med Hertug Albrecht, og denne gav ogsaa et Svar paa de forskellige Punkter. Beskyldningen for, at han skulde have i Sinde med de Ryttere og Knægte, der laa i Grevskabet Hoia, at ville gøre et Erobringstog til Sverige, afviste han som Rygter, der var fremsat i Holsten, idet han ikke havde haft Tanker herom. Hel løs Tale fra holstens Side har det dog vel næppe været. En Svensker, Hinrick Clawesson, der fra Tyskland rejste til Sverige omkring denne Tid, giver saaledes den svenske Konge Meddelelser, der falder sammen med de Rygter, der i Holsten gik om Hertug Albrechts Stemplinger (Hansb. IX, 26. Konung Gustaf den Förstes Registratur XV, 278 f.). ³ K. er meget rettet, men Overstregningerne og Rettelserne ændrer i Hovedsagen ikke Indholdet. ⁴ Denne Memorial er udatt., men at Aaret

Nærhed, atter at drage til dette Sted, og hvor man har dem Behov, at Lybæk ikke vil føle sig besværet af at lade Knægtene samt nogle Ryttere overføre ved Hernvher, hvilke derpaa skal drage til Nigenstadt og tøve der en Tid lang; deres Overfart vil formentlig ske den førstkommende Lørdag eller Søndag.

Ligeledes at Lybæk ikke vil føle sig besværet af paa bemeldte Tid at lade nogle holstenske Ryttere trave gennem Staden.

Spørges der om Knægtenes Styrke, skal der siges 5 Fæniker.

Rytterne, som skal trave gennem Lybæk, er ca. 200.

Det er ogsaa ca. 200, som skal drage over sammen med Knægtene. K. (Hansb. IX, 26).

18. April (Niemunster, Onsd. efter jubilate). Til Hr. Eschke Bille og Peter Schwaue. Hertugen, der af sin Hofmester og Raad, Hr. Johan Rantzau, har faaet meddelt, at Adressaterne tilligemed Johan Rantzau selv og Casper Fuchs af Kongen med Instruktion og Fuldmagt er affærdiget til Mødet i Münster, og at de har faaet i Befaling at pleje Raad med Hertugen og hans Raader i Fyrstendømmerne om alle Ting, saaledes om, hvorledes Kongen skal lade forhandle med Frankrig om Orthsunde¹, hvis det kom til en Overenskomst eller Stilstand med Burgunderne, meddeler, at han har forskrevet nogle Raader til Niemunster, hvorfor det begæres af Adressaterne den følgende Dag at forføje sig derhen. Hertugen

er 1543, fremgaar dels af Indholdet, dels af en Paategning bagpaa, nemlig: »Memoriell fur Corporn an die vonn Lubeck. Item Meckelnburgische werbungk und antwurth«, idet Stykket er opbevaret sammen med Georg Corpers Instruks og Beretning i Anledning af hans Sendelse til Hertug Henrik af Mecklenborg ^{17/4} 1543, og formentlig er denne Memorial udstedt samtidig med Georg Corpers Instruks til Mecklenborg, i hvert Fald er den udstedt før den ^{20/4} 1543, thi paa den Dag skrev Johan Rantzau fra Neumünster, hvor han opholdt sig sammen med Hertug Hans, til sin Brodersøn, Henrik Rantzau Pouls Søn, at Hertug Hans ved et Sendebud havde ladet forespørge i Lybæk, om Staden vilde lade Rytterne passere gennem Byen og lade Knægtene komme over ved »Herrenn Vere«, men at Lybæk ikke havde villet tilstede det, hvorfor han med sine Ryttere og Knægte skulde drage over ved Moisingen. S. D. tilskrev Johan Rantzau ogsaa den svenske Kansler, Conrad von Pyhy, om det lybske Afslag, og det fremgaar af denne Skrivelse, at det har været aftalt mellem Johan Rantzau og Kansleren, at Krigsfolket skulde rykke tilbage over Lybæk (Hansb. XXXIX, 32, Div. udtaget af XXXIX, 21). ¹ Øresund.

vil da med sine Raader høre paa deres Anbringende og træffe en Beslutning. K. (Hansb. XXXIX, 31).

18. April (Niemunster, Onsd. efter jubilate). Til Itzeho Kloster. Hertugen, der har modtaget Klosters Skrivelse¹, meddeler, at han med det første vil forordne nogle af sine Raader til at forhøre, besigtige og forlige saadant² i Mindelighed. K². (Hansb. XXXIX, 26).

20. April (»eiligen Niemunster«, Fred. efter jubilate). Til Kongen. Kongens Raader, Hr. Escke Bille og Peter Schwaue, er ankommet til Newemunster og har i Henhold til Kongens Befaling forelæst for Hertugen og de holstenske Raader den Instruktion og Fuldmagt³, som de skal have med til Mødet i Campen. Da de samtlig har anset det for godt og raadeligt, at nogle Artikler ændredes, hvilke de hermed forvaret oversender til Kongen, beder de, at denne saa snart som muligt i sit Kancelli vil udfærdige Instruksen og Fuldmagten i Overensstemmelse med Indholdet af vedlagte Seddel og med hurtig Pøst oversende saadanne til Hertugen, for at de snarest kan blive eftersendt Raaderne, hvis

¹ Af $\frac{1}{4}$ 1543 (Hansb. XXXIX, 18). ² Bagpaa K.: »Ann dath closter tho Itzeho belangende, das F. G. ire rethe vorordennen und ire sachen besichtigen, verhoren und in der freundschaft vortragen lassen wollen, so das closter mit Pauwell vom Damme und anderen haben«. ³ Allerede den 5. April udfærdigede Kongen en Instruktion til Brug paa det Møde, der skulde afholdes med de burgundiske i Münster, hvilket senere forlagdes til Kampen og aabnedes 3. Maj, ovenikøbet i 3 Eksemplarer, da det dengang ikke var bestemt, om Johan Rantzau, Iven Reventlow eller Breide Rantzau skulde deltage i Sendelsen. Eske Bille og Peter Svave fik derpaa i Befaling at forelægge Instruktionen for Hertugen og de holstenske Raader (Chr. III til Hertug Hans $\frac{1}{4}$, $\frac{10}{4}$ 1543 i Hansb. XXXIX 2 a). »Seddelen« med de holstenske Ændringsforslag findes i Hansb. XXIX, 9, hvor man ikke venter at finde den, den er udat., uden Overskrift og ogsaa med enkelte Rettelser, bagpaa er den paategnet: »Artickell, so Furstliche Dht. zu Holstein mit sampt denn rethenn in der instruction unnd vulmacht, so nach den Nederlanden sollen, zu endern vor gerathenn und gueth ansehenn«. Efter Modtagelsen heraf udfærdigede Kongen en ny Instruktion, dateret $\frac{26}{4}$, idet han tillige svarede paa Hertugens ovenstaaende Skrivelse ved Skrivelse af 25. s. M., hvormed fulgte en Kopi baade af den ny Instruktion og af en Skrivelse fra Kongen til Gesandterne, og hvori Kongen tillige meddelte, at han ved Brevviseren Tonies Fourer sendte hele Sagen til Gesandterne. — Iflg. Lohmanns Registratur over Fællesarkivet er Pakken, mærket XVI, 16—17,

disse maaske er brudt op. Hertugen oversender tillige nogle Breve, som er kommet fra Wulffenbuttell og andetsteds, hvilke han ikke har villet aabne, da de var adresseret til Kongens egen Haand. R. 1543—50, 27 b.

20. April (Nyemunster, Fred. efter jubilate). Til Bremen. Hertugen, der har modtaget Byens Skrivelse¹, hvori den beder om, at Hertugen vil tilstede deres Medborger, Johan Bolck, at udskibe noget Havre og Korn, som han har købt af Indvaanerne i Husum, før Forbudet udstedtes, tillader for denne Gang nævnte deres Medborger at udføre saadant Korn og Havre, da Byen altid har vist Velvilje mod Kongen af Danmark og Hertugen, dog paa den Betingelse, saaledes som Byen selv anfører i sin Skrivelse, at Kornet ikke føres andre Steder hen end til Bremen og bruges der². K. (Hansb. XXXIX, 31).

— (**Nienmunster, —**). Til Ditmarskens 48 Forstandere. Deres Skrivelse, dateret Heyda den 14. April³, har Hertugen modtaget, og hvad for det første angaar, at der af Kongens Udliggere fra dem er taget et hollandsk Skib i Ejder-

Sager, der vedrører Instructiones m. v. til Mødet i Kampen i 1543. En Marginalnotits oplyser nu om, at disse Numre er overførte til Spanien. Omslaget ligger imidlertid endnu i Fællesarkivet, og det viser sig, at der i detteligger Chr. III's ovennævnte Skrivelse af ²⁵/₄ 1543, vedlagt 2 Sedler, tilligemed diverse andre Sager. Derimod findes der ikke i Fællesarkivet eller i det derafudskilte Hansborgarkiv nogen Kopi af ovennævnte Instruction eller af den af Kongen medsendte Skrivelse til Gesandterne, men formentlig er det disse Kopier, der nu ligger i T.K.U.A., Spanske Nederlande A II 6. — ²³/₄ skrev Johan Rantzau, Eske Bille og Peter Svave fra Itzehoe til Kongen, at de den 26. vilde bryde op og begive sig til Kampen, hvorfor de bad om at faa Instructionen tilsendt pr. Post snaest muligt (Hansb. XXXIX, 29 d). ¹ Af ¹/₄ 1543; heri staar: »Hauer und ander korn«. Bagpaa denne Skrivelse: »Vorschrift der vonn Bremen belangenth ein schieff vull auszufurenn« (Hansb. XXXIX, 14). ² Herefter, men overstreget: Hertugen har ogsaa ladet tilstille Johan Bolck et skriftligt Bevis angaaende, at han kan faa saadant Korn og Skib fra Husum. ³ Hansb. XX, 61; A. L. J. Michelsen: Urkundenbuch zur Gesch. des Landes Dithmarschen, 113. Ditmarskerne hævdede her, at de havde et aabent Land, hvor mange Nationer, deriblandt ogsaa Hollændere, kom for at købe Korn, og da de fra Kongen ikke havde modtaget nogen Skrivelse og Befaling, hvorved de advaredes, havde de ladet enhver handle.

havnen Niegensyle, har Hertugen slet ikke haft nogen Vidende om dette, men han vil med det første Budskab sende Meddelelse til Kongen herom, og formodentlig vil denne derefter paalægge sine Udliggere at tilbagegive Adressaterne nævnte Skib tilligemed Godset og Skibsfolkene. Naar Adressaterne ikke er blevet advaret af Kongen og Hertugen, skyldes dette, at man hidtil ikke har behøvet at bekymre sig herom, men naar Kongen og Hertugen bliver nødt hertil, vil de betids give dem en Advarsel. At de har svaret Dronning Maria paa hendes Henvendelse, at de ingenlunde havde i Sinde paa Trods af Tilhørsforholdet og imod den oprettede »concordia«¹ at forlade Kongen, hans Rige, Hertugen og Fyrstendømmerne, er Hertugen taknemlig for, og han vil paa Kongens og egne Vegne ganske forlade sig paa, at det staar fast. K². (Hansb. XX, 61).

25. April (Nigemunster, Onsd. efter cantate). Til Fruen til Haseldorff. Skønt Hertugen har skrevet to Gange til hende og begæret, at hun skulde komme til ham, der sammen med sine Raader vilde beflitte sig paa at faa hendes Strid med Bønderne afgjort i Mindelighed eller ved Dom, er hun udeblevet og har svaret med upassende Skrivelser, da han som Hertug af Holsten har den højeste Ret. Men det befales hende, at hun foreløbig lader Bønderne pløje og tilsaa såavel hendes som deres egne Agre, indtil det er belejligt for Hertugen at behandle Sagen ad retslig Vej. R. 1543—48, 20.

— Aabent Brev³, hvorved Hertugen kundgør for sine Raader, Amtmænd, Husfogeder, Borgmestre, Raadmænd, Toldere og enhver, der har Kongens og Hertugens Befaling, at han paa Kongens Vegne har tilladt Kødhandlerne i Hamborg, at de til Hamborgs eget Behov i Fyrstendømmerne maa

¹ Forbundstraktaten af 30/3 1523 mellem Hertugerne Frederik og Christian af Slesvig og Holsten og Ditmarskerne (L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 11), der af Ditmarskerne benævntes concordia. ² Tr. i Michelsens ovenfor anførte Urkundenbuch, 115. ³ At Brevet er aabent fremgaar af Overskriften, mens det efter Stilen nærmest er at anse for et lukket Brev. Det samme er Tilfældet med flere Breve i det følgende.

købe og imod tilbørlig Told uhindret drive til Hamborg »vedth gueth«, nemlig Øksne og andet Kvæg, og det befales Undersaatterne herefter at lade nævnte Kødhandlere gøre dette. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder og Landmarskalk. R. 1543—48, 20 b.

25. April (Neuemunster, Onsd. efter cantate). Til den svenske Kansler. Hertugen, der har bragt i Erfaring, at Knægtene, som han har haft i Mecklenborg, er ankommet til Niegestadt og endnu skal ligge der, meddeler, at han tidligere har tilskrevet og befalet Hillighenhauen, at den skulde have alle Skuder parat, for at Adressatens Knægte hurtigt kunde komme over. Det begæres derfor af ham at befale sine Knægte at bryde op og at begive sig til Heillighenhauen for der at blive ført over, saa at de stakkels Folk ikke længere skal have Udgifter med at ligge og vente med deres Skuder og Skibe. R. 1543—48, 22.

26. April (Niemunster, Torsd. efter cantate). Til Kongen. Hertugen har modtaget Kongens 3 Skrivelser, de to ved Budet Casper, det tredie ved Postbudet fra Gottorp. I det ene af dem meddeles, at Kongen af Sverige har slaaet de oprørske Bønder, og at han atter er hyldet og har modtaget Ed, ogsaa at Bøndernes Høvedsmand, Tacke, er skudt; i det andet hvilke Fyrster og Herrer Kongen har indbudt til deres Søsters Bryllup, idet han tillige har anmodet Hertugen om Raad om, hvorvidt han skal indbyde Hertugen af Lyneborg og hele Landskabet eller kun en Del deraf, desuden at Hertugen til Brylluppet skal bestille 100 Amer Vin og nogle Bryg hamborgsk Øl og udgive Penge dertil; i det tredie at Hertugen ikke skal spille Penge paa Knægte, og at han skal tale med Hr. Iuen Reventlow om at undgaa Udgifter til de holstenske Ryttere, hvis ikke synderlig Nød fordrer det, og Forholdene ikke forekommer saa »geschwinde«¹. Hertugen

¹ Er Kongens Skrivelser af 15/4, 16/4 og 19/4 1543, men Referatet i Hertugens Skrivelse er ikke kronologisk. At Dacke er skudt, og at den svenske Konge atter er hyldet, meddeler Kongen saaledes i Brevet af 19/4, og det er i en Seddel til samme Brev, at Kongen skriver om Iven Reventlow og de holstenske Ryttere (Hansb. XXXIX, 2 a).

svarer til det førstnævnte af Kongens Breve, at han gerne har erfaret Indholdet, og at han har fuld Tillid til, at den Almægtige videre vil straffe Guds Ords Fjender. — Hvad angaar, at Hertugen skulde raadslaa med Fyrstendømmernes Raader om, hvorvidt Hertugen af Lyneborg og hele Landskabet eller kun en Del deraf skulde indbydes til Brylluppet, har Hertugen drøftet denne Sag med de Raader, han har hos sig, men da det er en Sag, hvori det ikke tilkommer dem at sætte Kongen Grænser, henstiller de den til Kongens egen Afgørelse. Vin, hamborgsk og »emisches« Øl¹ har Hertugen ved Hr. Iuen Reventlow anmodet Rentemester Henricus Schulte om at bestille. — Hvad angaar unødvendige Udgifter til Knægte og de holstenske Ryttere, vil Hertugen vide at forholde sig i Henhold til Kongens Befaling. — Da Hertugen ogsaa skulde drøfte med Raaderne, hvad Kammerretten har skrevet til Kongen angaaende Wulff Rantzau, vil Hertugen gøre dette, naar han har Raaderne samlet og derpaa give Svar til Wulff, saa meget som det er nødvendigt. — Hertugen har ogsaa været hos sin Moder i Kiel og bedt hende om at overlade til Kongen Kiel Slot Brylluppet over, for at Kongen desto ærefuldere og stateligere kunde beværte de fremmede Herrer og Fyrster, naar de kom dertil. Dronningen har svaret, at hun gerne vilde være Kongen til Behag heri, men at denne maatte lade forordne, at alt hvad der skulde nedrives og bygges, skulde betales ved Rentemester Henricus Schulte. Da Brylluppet altsaa dagligt nærmer sig, anser Hertugen det for raadeligt, at Kongen i Tide lader oversende fra Riget nogle Fyrrebrædder, for at man betids kan lade Køkkenet og andet nødvendigt lave, thi man maa lade bygge et Køkken mere der, desuden at Kongen vil lade oversende nogle Tapeter, da der i disse Lande ikke kan faas saadanne, hvormed begge de lange Huse, foroven og forneden, og ogsaa Fyrsternes og de fremmede Gesandters Gemakker og Herberge kan prydes. Endvidere at Kongen i Tide tilskriver de Fruer, som skal pryde saadanne Huse og Gemakker og lade Tapelet slaa op, for at Fruerne betids kan forhøre sig om og faa saadant Tapet, saa meget som muligt. Da Havre ikke er let at faa der paa Stedet og er mægtig dyr, vil det være fornødent, at Kongen i Riget

¹ Øl fra Einbeck i Hannover.

lader bestille og fremsende til Brylluppet Havre til ca. 2000 Heste; saa snart den kommer, vil Hertugen sammen med Hr. Iuen Reventlow sørge for, at den bliver bragt paa et Loft i Kiel, og saaledes bliver vel forvaret til Brylluppet¹. Kongen anmodes desuden om med det første at oversende Hertugen og Amtmændene Mønstreet til Klædningerne, saa at Hertugen og hans Tjenere samt Amtmændene betids kan sørge for Klæder, Kongen og Hertugen selv til Ære. — Kongen vil af de vedlagte Breve og Kopier se, hvad Hamborg har skrevet til de forordnede Raader, til hvilket Kopier af Dronning Marias Skrivelse² til Hamborg og dennes Svar til Dronningen var Bilag, ligeledes hvad Jochim Hake, Kongens tidligere Kancellitjener, har skrevet angaaende Dagen i Nurenberg, og hvad Kongens egne Raader har skrevet til Kongen³, endvidere hvad Hertugen ved Sekretær Georg Corper har ladet anmode Hertug Heinrich af Mecklenborg om Hertug Albrecht angaaende tilligemed det Svar, som er faldet derpaa, skrevet til Hr. Johan Rantzau⁴. K. (Hansb. XXXIX, 31).

26. April (Neuemunster, Torsd. efter cantate). Til Clemendt von der Wisch, Amtmand i Segeberg. Da Hertugen har skænket sin Sekretær Georg Corper 6 Læster Kalk til hans Bygning, befales det ham at overantvorde Kalken, naar Sekretæren anmoder derom. R. 1543—48, 22 b.

— Forbønsskrivelse⁵ til Cismar Kloster for Fru

¹ I Hansb. XXXIX, 29 i (995) ligger en udatt. Fortegnelse, der bagpaa er paa-tegnet: »Item wes her Iuenn zum beylager bestellen soll«. ² Uden Tvivl Dronning Marias Skrivelse af ⁸/₄ 1543 til Hamborg angaaende Tidspunktet, naar hendes Gesandter vilde være i Kampen (R. Håpke: Niederländ. Akten u. Urkunden I Nr. 439; Afskr. i T. K. U. A., Spanske Nederlande A II 6). ³ ²³/₄ 1543 skrev Johan Rantzau, Eske Bille og Peter Svave fra Itzeho til Hertug Hans, at de den ²⁶/₄ vilde begive sig til Kampen, og med denne Skrivelse fremsendte de Brevet fra Dronning Maria til Hamborg om Mødet i Kampen, en Skrivelse fra Hamborg til Johan Rantzau om samme Møde og Jochim Hakes Skrivelse fra Nürnberg, indeholdende Tidender. Samme Dag skrev de ovennævnte Raader tillige til Kongen, og det er formentlig denne Skrivelse, som Hertug Hans tillige fremsender (Da. Mag. IV, 51. Hansb. XXXIX, 29 d). Jfr. S. 56 Anm. 3. ⁴ Rettelserne i K. er her ikke tydelige. ⁵ R.: vorschriift.

Margrete Brocktorp¹, der har bedt Hertugen, da hun har bragt i Erfaring, at Klostret har faaet Tilladelse af Kongen til at sælge noget Gods, at tilskrive Klostret om at sælge saadant Gods til hende fremfor andre, da hun atter gerne vil købe noget Arvegods. R. 1543—48, 23.

28. April (villigenn« Rendsborg, Lørd. efter cantate). Til Hinrich Schulte. Da Hertugen har forordnet en Del af sine Raader tilligemed Tolderen i Rendsborg, Engelke Landtwher, til at oppebære den bevilgede Plov- og Frøkenskat førstkom-mende Philippi et Jacobi Dag, og da alle Slags Guld paa nærværende Tid næsten bliver vurderet højere end det i sig selv er værd, begærer Hertugen paa Kongens og egne Vegne af ham, at han snarest muligt vil underrette Tolderen om, til hvilken Værd og paa hvilken Maade han skal oppebære vægtig² Guld og andet Guld. R. 1543—48, 120 b.

2. Maj (Gottorp, Onsd. efter Philippi et Jacobi). Til Bøn-derne under Haseldorp. Da Fru Katharina, Frederick Ahlefeldts Enke, er kommet til Hertugen og har beklaget sig over, at de ikke vilde gøre Hovtjeneste i samme Omfang som i hendes afdøde Mands Tid, befales det dem enhver især at dige³, at saa og at pløje samt at gøre anden sædvanlig Hovtjeneste som i Frederick Ahlefeldts Levetid. Gør de det ikke, vil Fruen gaa frem imod dem med Reltens Strengthed. Rel. Hr. Wulff Pogwisch, Ridder. R. 1543—48, 26 b.

5. Maj (—, Lørd. efter Christi Himmelfartsdag). Til Claues von der Wisch, Amtmand i Tønder. Nærværende Brevviser, der har meddelt, at hans med Korn ladede Skib, der er forlist i Søen, er blevet bjærget i Tønder Amt, hvorfor han har givet den sædvanlige Bjærgeløn uden dog at kunne faa sit bjærgede Gods, har bedt Hertugen, da han er Hamborger og ikke vil sælge Godset andre Steder end i Hamborg — herom har han forevist Hertugen et skriftligt Bevis, meddelt

¹ Overskriften har Fruen til Vindeby (Borreby S.), som var en almindelig Benævnelse for Detlev Brockdorf til Vindebys Enke, en Datter af Henneke Rantzau til Hohenfelde (Da. Mag. 4. R. III Bd., 16, Anm. 3). ² R.: wegk. ³ R.: digken, dammen.

ham af Hamborg — at lade ham faa Godset, saa at han kan bringe det til Hamborg. Hertugen befaler derfor Adressaten at udlevere ham dette og at lade ham passere, da han har udgivet den sædvanlige Bjærgeløn og ikke vil sælge Kornet andre Steder end i Hamborg. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. R. 1543—48, 28.

6. Maj (Gottorp, Sønd. exaudi). Til Hr. Iuen Reventlow. Af vedlagte Supplik og af Bremens aabne Brev vil han se, dels hvad en Undersaat har beklaget sig til Hertugen over, og dels at Bremen atter har skrevet om, at det maa tillades enafdens Borgere at udføre 20 Læster Havre. Da Undersaatterne beklager sig over, at det tilstedes fremmede at udføre Korn, men ikke dem, ved Hertugen ikke, idet Undersaatterne hellere bør undes saadant end fremmede, hvad der vil være at gøre i Sagen, hvorfor det begæres at Adressaten at meddele Hertugen Raad om, hvilket Svar han skal give Bremen og sin egen Undersaat paa hans Supplik. — Da Borgmestre og Raad i Slesvig havde i Sinde den følgende Dag, Mandag [7/s], at holde Forhør¹ over den fangne Knægt², har Hertugen, da han erfarede dette, paa Oue Siuerssens Tjeners Forbøn, sendt sin Sekretær, Jeronimus Boldigk, til Borgmestrene og tilsagt dem om paa ingen Maade at fortsætte med Rettens Haardhed imod den fangne, da Hertugen til belejlig Tid selv vilde holde Forhør i Sagen, hvorpaa Borgmestrene har svaret, at de med Forbehold af deres Privilegier, Friheder og Rettigheder gerne vilde stille Sagen i Bero saa længe. Da det ikke vil være heldigt at lade Sagen staa saaledes, anmodes Adressaten ogsaa om at give Raad om, hvad der vil være at foretage heri. Det vedlagte bedes tilbagesendt til Hertugen med nærværende Bud³. R. 1543—48, 29.

¹ R.: zu rechtfertigen. ² Den fangne Knægt, Tjener hos Staller Ove Siversen i Eidersted, hvis Navn var Clawes Beer, og som sammen med Skrивeren havde bragt Skatten, der skulde betales 1/s, til Rendsborg, begik paa Hjemvejen et Manddrab i Slesvig (se Brev fra Enkedronning Sofie til Hertug Hans af 9/s 1543 (Hansb. XXXIX, 4), et Bilag hertil er et Brev til Dronningen fra Stallerens Hustru Gertrud, som fra Barn af havde tjent Dronningen og var fulgt med hende til Hertugdømmerne). ³ Iven Reventlow svarede 9/s Hertugen paa denne og den følgende Skrivelse af 7/s, det fremgaar heraf, at den klagende Undersaat var Nordstrandinger. (Hansb. XXXIX, 25).

6. Maj (Gottorp, Sønd. exaudi). Til Hamborg. Hertugen, der har modtaget Byens Skrivelse, dateret Lørdag efter cantate [^{28/4}], vedlagt Johan von Worckems Supplik¹ og angaaende dennes Skib, som Frederick vom Holte, Borger i Hamborg, og hans Fæller havde taget paa Elben, ad hvilken Hamborgs Udførsel og Tilførsel især paa denne Tid blev hindret — Hamborg havde da ogsaa herom haft en Samtale med Hr. Johan Rantzau, Hertugens Hofmester og Raad, skønt Hamborg dog ikke kunde tro, at Frederick vom Holte havde Bestalling af Kongen eller Hertugen til at gøre dette, men da det var sket, bad Hamborg, at Hertugen vilde have Indseende med, at der heri maatte ske en Forandring — meddeler hertil, at han endnu til dette Øjeblik ikke har givet nogen nogen Bestalling, og han kan heller ikke tro, at Kongen indtil denne Tid har udgivet nogen, men da han ikke har nogen egentlig Vidende herom, vil han med første Post sende Sagen til Kongen, idet han ikke tvivler om, at Kongen vil fremkomme med et tilbørligt Svar, og hvad Hertugen faar til Svar, vil han med det første skriftligt underrette Hamborg om. K. (Fællesark. XXVIII, 8).

7. Maj (—, Mand. efter exaudi). Til Hr. Iuen Reventlow. Da Chatarina, Enke efter Frederick Ahlefeldt, der ved Amtmand Heinrich Rantzau har berettet, at Bønderne, da hun lod læse Hertugens Skrivelse og Befaling for dem, har svaret hende med, at et saadant Brev var til hendes og ikke deres Fordel, hvorpaa de er rykket op paa Gesten og har bevogtet Marsken, og de pløjede og tilsaaede hverken deres egne eller Fruens Agre, beder om Hjælp, og en saadan Sag maa forekommes, begæres det af Adressaten at komme til Hertugen, for at Raaderne i Henhold til hans Raad kan forskrives til en bejlig Dag til nødtørftig Raadslagning herom. R. 1543—48, 31.

— Til Eckelnforde. Hertugen, der førstkommende Søndag [^{13/5}] vil ankomme til Hütten, vil den følgende Mandag selv være med til at besigtige Skellet mellem Adressaten og Fruen til Windebu Gods, idet han sammen med sine

¹ Fællesark. XXVIII, 8. Supplikken er udat. Johan v. W. var fra Workum i Vestfrisland.

Raader¹ vil anvende Flid paa, at en saadan Strid kan blive afgjort i Mindelighed eller med Retten, hvorfor det befales Adressaten til bemeldte Tid at sende forordnede til det omhandlede Skel, saaledes at de er der tidlig om Morgenen og er beredt til at modtage Hertugens videre Kendelse. R. 1543—48, 32.

8. Maj (Gottorp, Tirsd. efter exaudi). Til Kongen. Hertugen har i Henhold til Kongens Befaling sendt Kongens Skrivelse² angaaende Perlestikkeren til den lyneborgske Kansler og aabnet dennes Svarskrivelse, og han vil ogsaa lade Perlestikkeren, saa snart en saadan ankommer, nødtørftigt befordre med Vogn gennem Fyrstendømmerne eller, hvis der kommer videre Skrivelse herom, oversende denne til Kongen med første Post. Foruden ovennævnte Svarskrivelse fremsender Hertugen uaabnet nogle Breve fra Kansleren til Kongen, skrevet til dennes egen Haand. Endvidere medfølger Maalene paa Dansehuset i Kiel, hvor langt, bredt og højt dette er, idet Kongen opfordres til med det første at oversende Tapetet, som Hertugen ogsaa har bedt om i sin forrige Skrivelse, for at dette kan blive gjort færdigt i Tide, ligeledes at forordne Fruer til at gøre dette. Da Tiden for Brylluppet nærmer sig stærkt, beder Hertugen atter, at Kongen vil oversende Mønstrene til Klædningerne, for at Amtmændene og Hertugen kan lade deres Klæder forfærdige i Tide. — Hvad Hamborg har skrevet angaaende et Skib, som er taget fra en fra Frisslanth³, og angaaende deres Borgere, og hvad Hertugen har svaret Byen derpaa, vil Kongen erfare af de vedlagte Kopier, idet Hertugen beder om, at Kongen selv vil lade svare Hamborg derpaa eller underrette Hertugen om, hvad han skal give Byen til Svar paa dens videre Anmodning. R. 1543—50, 35 b.

— Til Otte Rathlou til Lindauw⁴. Da han har tilsagt

¹ Amtmand i Tønder, Claus v. d. Wisch, anfører i sit Udgiftsregnskab for 1543: »Item do mynn gnedige her, hertzoch Hans, my na Gottorp am pingest auent vorschreven, hadde tho Sleßwick ein nacht vortertt iij mr. Item do sulvest mit syner genaden up de scheyde twyßchen der fruwen to Windebuw und den Ekelforder getagen, ein nacht to Ekelforde vortertt iij mr. iij β.« (Kongens Ark. Rev. Rgsk., Tønder Amts Penge- og Naturalieregnsk. 1533—43)

² Af 26/4 1543 (Hansb. XXXIX, 2 a) ³ R.: so einen aus Frisslanth genommen.

⁴ (Dänisch) Lindaa, Borne S.

Kongen at ville overantvorde Hertugen 1000 Gylden, begæres det af ham snarest muligt at fremsende disse Penge¹, da Hertugen paa Kongens Vegne har dem Behov og skal udgive dem. R. 1543—48, 32 b.

11. Maj (Gottorp, Fred. efter exaudi). Til Hennick Romor og Schack Ahlefeldt². Da Jochim vom Hagen til Nubell³, der har klaget til Hertugen over, at Adressaten tilligemed Hennick Romor til Rost uden al Føje og Ret har undsaagt ham, har bedt om Beskyttelse mod Vold, indtil Sagen kom for Retten, befaler Hertugen, da han som den af Gud forordnede og indsatte Øvrighed er skyldig til at beskytte enhver af sine Undersaatte, paa Kongens og egne Vegne Adressaten at holde inde med sit Foretagende og ikke, før Sagen er forhørt, øve Vold eller forgrube sig imod vom Hagen. R. 1543—48, 33.

12. Maj (—, Pinseaften). Til Jasper Rantzau⁴. Borger i Haderslev, Adde Freses Klage over Nis Willatsenn angaaende noget Landgods og en Ed vil han erfare af hoslagte Supplik. Da Klageren, hvem der efter hans egen Beretning er sket Uret, har appelleret sin Sag til Kongen, befales det Adressaten at sørge for, at Sagen stilles i Bero indtil Kongens Ankomst, dog enhvers Ret ukrænket, idet der altsaa maa foretages en retslig Afgørelse af Kongen. R. 1543—48, 34.

— Til Kongen. Hvad den lyneborgske Kansler, Johann Furster, har tilskrevet⁵ Hertugen ved en Perlestikker, som han har sendt, fremsendes vedlagt. Perlestikkeren har Hertugen straks med Pas og Vogn ladet affærdige til Kongen, og formodentlig vil han blive befordret hurtigst

¹ Otte Rathlou svarede $\frac{9}{16}$, at det ikke havde været ham muligt af adelige at laane Penge mod Rente. Til Kongen havde han sagt, at han kunde sende Hertugen ovennævnte Sum, naar han solgte sine Øksne og sin Rug, men det havde han endnu ikke gjort. For Tiden var han syg, men han haabede dog at komme til Penge kort Tid efter Pinse, og han vilde da selv komme til Hertugen med de 1000 Gl. (Hansb. XXXIX, 26). ² Schack Ahlefeldt til Freienwillen (Langballegaard), Grumtofte S., der havde solgt Gods til Henneke Rumohr til Røst (i Kappel Landsogn) (L. Bobé: Slægten Ahlefeldt II, 25), og formentlig er det Godsstridigheder, Sagen drejer sig om. Brevet er rettet til Schack Ahlefeldt. ³ Nybøl Gods, Kværn S. ⁴ Jesper Rantzau til Schmoel, der havde Haderslev og Tørring Amter i Pant. ⁵ Johan Fursters Brev er af $\frac{9}{16}$ (Hansb. XXXIX, 28 b 1).

muligt, saa at han snart kan komme til Kongen. K. (Hansb. XXXIX, 31.)

13. Maj (Gottorp, Pinsedag). Til Bønderne under Haseldorp. Hertugen lader dem, sine Undersaatter i Haseldorp Marsk, vide, at han har forskrevet nogle Raader og Amtmænd til den førstkommende Søndag efter Trinitatis [²⁷/₅] at komme til Haseldorp for at gøre en Ende paa Striden mellem dem og deres Frue enten i Mindelighed eller med Retten, og det befales dem nævnte Dag ogsaa at komme til Haseldorp. Viser de Ulydighed, har Raaderne Fuldmagt til at straffe dem med Rettens Strenghed. R. 1543—48, 36 b.

[—]¹. Til Kommissarier og Raader, der forordnes til Mødet i Haseldorp. Da der er Strid mellem Fruen til Haseldorp og hendes undergivne, har Hertugen forordnet og forskrevet nogle Raader og Amtmænd, nemlig Berthram Ahlefeldt, Claus von der Wisch, Otte Sehested til Koheuede, Keige Rantzau, Gregorius Ahlefeldt og Clementh von der Wisch, til tilligemed Adressaten² den førstkommende Søndag efter Trinitatis at komme til Haseldorp med³ deres Heste og Knægte, udrustede som Skytter³, for sammen med Fruens Frænder at afgøre Striden enten i Mindelighed eller med Retten. Hvis Bønderne viser Ulydighed, befales det Adressaterne med Bistand af Fruen at straffe dem. R. 1543—48, 14.

[—]⁴. Til Keye Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse angaaende, at Bønderne fra Haseldorff har været hos ham og har villet overantvorde ham deres Skat,

¹ Brevet er udateret, men Indholdet viser, at det maa være udstedt omtrent samtidig med — uden Tvivl samme Dag — som Brevet af ¹³/₆ 1543 til Bønderne i Haseldorf Marsk, det er derfor anbragt lige efter dette Brev. Det bemærkes, at Brevene for 1543 ikke er indført i kronologisk Orden i R. ² Brevet er rettet til en enkelt. ³⁻³ R.: meth eren perden, knechten unnd schutten rustunge. ⁴ Brevet er udateret, men da den Skrivelse fra Kai Rantzau, som Hertugen svarer paa, er af ¹⁰/₆ (Hansb. XXXIX, 22), er det altsaa skrevet efter den Tid. I R. er det indført umiddelbart foran det udaterede Brev til Kommissarierne, (se foranstaaende Brev), og de to Breve, der begge omhandler Forholdene paa Haseldorf, er formentlig derfor udstedt paa samme Tid.

meddeler til Svar, at Bønderne ogsaa har været hos ham selv og forespurgt, hvor de skulde afgive Skatten, og at han har givet dem det Svar, at de skulde overantvorde den til Fruen til Haseldorff, som derefter vel vil overrække den til Adressaten. R. 1543—48, 13 b.

13. Maj (Gottorp, Pinsedag). Til Wolff Rantzau¹ i Pløn. Da Kongen og Hertugen vil holde deres Søsters, Frøken Elisabets, Bryllup med Hertug Magnus af Mecklenborg den førstkommende Søndag efter Bartholomei [²⁶/₈], hvortil de har adskillige Læster Havre Behov, befales det ham i Provstiet at opkøbe 10 à 12 Læster Havre og at beholde dem i god Forvaring. Naar han har foretaget Købet, skal han underrette Hertugen derom, der paa Kongens Vegne vil yde tilbørlig Betaling. R. 1543—48, 44.

14. Maj (—, Mand. i Pinsen). Til dem af Adelen, som indbydes til Turnering ved Brylluppet. Da Kongen og Hertugen vil holde deres Søsters, Frøken Elisabets, Bryllup med Hertug Magnus af Mecklenborg den førstkommende Søndag efter Bartholomei i Kiel og vil afholde et ridderligt Turneringspil² under Brylluppet, hvortil Adressaten³ skal være med, begæres det af ham hertil at skaffe sig en god Turneringshingst, Dækken og hvad andet, der er tjenligt dertil, Fyrsterne og ham selv til Ære, saa at han, Fyrsterne til Behag, kan gøre sit Bedste. R. 1543—48, 34 b.

15. Maj (—, Tirsd. i Pinsen). Til Reynholdt Peterssen, Borger i Kiel. Det befales ham at overholde den Forskrivning, han har givet Jurgen Nienborch. R. 1543—48, 35 b.

— Til Kiel og Klostrene Bretze og Borscholm. Da Kongen og Hertugen vil holde deres Søsters, Frøken Elisabets, og Her-

¹ Amtmand i Pløn, som han havde i Pant, og siden 1542 Provst i Preetz Kloster (Da. Mag. 4. R. III. Bd., 149 Anm. 1. Zeitschr. XLVIII, 245). ² R.: gesellenn stechen und reuterspiell. ³ Brevet er stilet til en enkelt.

tug Magnus af Mecklenborgs Bryllup den førstkommende Søndag efter Bartholomei, og der til en saadan kongelig og fyrstelig Forsamling¹ behøves meget tørt Brænde, begærer Hertugen paa Kongens Vegne af Adressaterne, at de vil, Kongen og Hertugen til Behag, lade enhver af deres undergivne føre en Favn godt tørt Brænde til Slottet² i Kiel og der overantvorde det til Husfodden til Forvaring. R. 1543—48, 39.

15. Maj (Gottorp, Tirsd. i Pinsen). Til dem af Adelen, »so uffs beilager tornieren, rennenn unnd stechenn sollenn«. — [Dette Brev er af samme Indhold som ovenstaaende Brev af 14. Maj, omend formuleret lidt anderledes]. R. 1543—48, 40 b.

— Til Ridderskabet og Mandskabet. Kongen og Hertugen vil holde deres Søsters, Frøken Elisabets, Bryllup med Hertug Magnus af Mecklenborg den førstkommende Søndag efter Bartholomei, hvorfor det begæres af Adressaten at klæde sig selv og sine Tjenere med gode Tøjer i Henhold til vedlagte Mønster³ og med andre og gode Klæder og Klenodier, Kongen, Hertugen og ham selv til Ære, at komme til Kiel Lørdagen i Forvejen sammen med sin Husfrue og en Jomfru, smykket til Fest, og til Ære for Fyrsterne udføre den Tjeneste, som af Marskalken paalægges ham. R. 1543—48, 37 b og 45⁴.

— Til de Fruer, som skal pryde Salene, Gemakkerne og de fyrstelige Herberger i Kiel til Brylluppet. Da Kongen og Hertugen vil holde deres Søsters, Frøken Elisabets, og Hertug Magnus af Mecklenborgs Bryllup den førstkommende Søndag efter Bartholomei i Kiel, til hvilket Bryllup de har ind-

¹ R.: haue (o: Hof). ² R.: upt hues. ³ Jfr. 2°/4. — En farvelagt Tegning af Mønstreet til den Kjortel og Hovedbeklædning, som Adelen skulde bære ved Brylluppet, er bevaret som Bilag til Chr. III's Skrivelse af 4/8 1543 til Mogens Gyldenstjerne (se dennes Arkiv i RA. — Tegningen er uden Farver gengivet i Da. Mag. V, 1, og i Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarh. IV, 35). ⁴ Dette Brev er indført 2 Gange i R. Første Gang med Overskrift: »Kostbrieffe zu freulein Elisabett beylager«. — Begge Steder begynder Skrivelsen saaledes: »Vnnsern gnedigen grus zuornn. Erbar lieber rath vnnd getreuer«.

budt nogle fremmede Fyrster og Herrer, begærer Kongen og Hertugen, at Adressaten¹ tilligemed Fru Anne Rantzau til Breydenberg, Fru Anna Rantzau til Bulk, Fru Katrine til Aßkeberg, Fru Anne von der Wisch i Kiel og Fru Kattherina til Haseldorp, Kongen og Hertugen til særlig Behag, i Tiden inden Brylluppet vil laane de smukkeste Tapeter og Tæpper, som er til at faa, for dermed paa den bedste og skønneste Maade, saaledes som det sømmer sig, at smykke Dansehuset, alle Sale og alle Fyrsternes Herberger i Kiel, Kongen, Hertugen og hende selv til Ære. R. 1543—48, 41 b.

15. Maj (Gottorp, Tirsd. i Pinsen). Til Claues von der Wisch, Oue Siursen² og Marquart Sehested. Da Kongen og Hertugen vil holde deres Søsters, Frøken Elisabeths, og Hertug Magnus af Mecklenborgs Bryllup den førstkommende Søndag efter Bartholomei i Kiel, til hvilket Bryllup de har et stort Antal Beder³ Behov, befales det Adressaten i hans Amt paa Hertugens Vegne at give Undersaatterne Befaling om paa ingen Maade at sælge Beder, men at beholde og forvare dem til Brylluppet. Hertugen vil til den Tid ved Adressaten lade forhandle med enhver om Bederne. R. 1543—48, 46 b.

17. Maj (—, Torsd. efter Pinse). Forbønsskrivelse til Bremen for Stalleren i Strand, Marquarth (Marquardt) Sehested, om at han af Borgere i Bremen kan købe saa mange Møllestene, som han har Brug for, og uhindret kan udføre dem. R. 1543—48, 40.

19. Maj (—, Lörd. efter Pinse). Til Segeberg Kloster. Hertugen meddeler, at han har skænket sin Sekretær Georg (Jorgen) Corper 10 Læster Kalk til hans Bygning, men da Kalken næsten vil koste ham mere end den er værd, hvis han selv skal lade

¹ Navnet kan vist ikke kendes. ² Ove Siverson svarede 25. s. M., at der i Landet (o: Eidersted) ikke kunde faas »boetlinge«, det brugtes ikke der at holde saadanne (Hansb. XXXIX, 29 h). — Hvem Brevet har været rettet til, ses ikke. At Ordet Amt forekommer i Brevet, er ikke ensbetydende med, at det har været stilet til Claus v. d. Wisch, Amtmand i Tønder, da Eidersted og Nordstrand undertiden ogsaa kaldes Amter. ³ R.: botlinge (butlinge).

den bringe fra Segeberg til Kiel, vil Hertugen gerne i Betragtning af, at han trofast og ærligt har tjent Kongen, Hertugen selv og disse Lande, spare ham for en saadan Udgift, det befales derfor Adressaten at lade Klosters Folk føre disse 10 Læster Kalk halvvejs til Kiel. R. 1543—48, 43.

19. Maj (Gottorp, Lörd. efter Pinsedag). Til Amtmanden i Segeberg. Hertugen har paa Kongens og egne Vegne skænket Georg Corper, Kongens og Hertugens Sekretær, for hans mangfoldige tro Tjenesters Skyld, udvist imod Kongen, Hertugen og disse Lande, 10 Læster Segeberg Kalk til Brug ved den Bygning, som han er ved at opføre, hvorfor det befales Adressaten paa Hertugens Vegne at overgive disse Læster Kalk til ham, naar han anmoder derom. R. 1543—48, 47.

20. Maj (—, trinitatis). Hertug Adolf til Hertug Philips af Pommern. Da Hertugen tidligere har skrevet og bedt Adressaten om en brun Hingst¹, kaldet »der Bisschoff«, hvilken han selv vilde ride og bruge, men hidindtil ikke har faaet noget Svar, beder han atter Adressaten om en saadan Hingst og om at oversende den med nærværende Tjener. R. 1543—50, 36 b.

23. Maj (—, Aftenen før corporis Christi). Til Kongen. I Henhold til Kongens Begæring i hans forrige Skrivelse² har Hertugen raadslaaet med de Raader, som han har hos sig. Hvad for det første angaar de paa en Seddel optegnede af Adelen, hvilke Hertugen paa Kongens og egne Vegne skulde forskrive og bede til deres Søsters Bryllup, anser Hertugen og Raaderne det for godt, at der ikke bedes flere af Adelen. Hvad Tapeterne angaar, anser Hertugen det for raadeligt, at Kongen lader sende disse, førend han ankommer, for at man kan bruge dem, thi efter Hertugens Formening kan der der paa Stedet ikke faas saa

¹ R.: gaul. ² Af $\frac{8}{6}$ 1543; nærværende Skrivelse er tillige et Svar paa Kongens Skrivelse af $\frac{18}{6}$, som Hertugen modtog i Gottorp $\frac{23}{6}$, altsaa s. D. som han skrev til Kongen (Hansb. XXXIX, 2 a). — Productum er her som flere Steder i det foregaaende og det følgende frit oversat med modtaget.

månge af dem som nødvendig. Endvidere kan man der paa denne Tid ikke godt faa Havre, og hvis man endelig faar noget, maa man give 12 Sk. lybsk for en Tønde, hvorfor det vilde være meget godt, om Kongen fra Riget lod oversende dertil mere, end hvad han har skrevet at ville sende. — Hertugen oversender ogsaa til Kongen en Skrivelse fra Raadet i Dantzick til den svenske Kansler og en fra Markgrev Wilhelm til Kongen, hvilke Skrivelser er bragt Hertugen af hans Tjener, som han har faaet fra Preussen, og Kongen vil vel lade en saadan Skrivelse oversende til Kansleren, naar der tilfældigt gaar Bud. — Hvad Johan Schutz¹ angaaende Kammerretten har skrevet til Hr. Iuen Reventlow, vedlagt nogle tilsendte Kopier, og hvad denne atter har skrevet til ham, fremsendes hermed til Kongen, idet Hertugen formoder, at Schutz nu er draget af Sted til Speir for at udføre den ham af Kongen paalagte Befaling, og at han ogsaa med det første vil underrette Kongen om, hvad han har uddrettet. R. 1543—50, 37.

23. Maj (Gottorp, Aftenen før corporis Christi). Til Ærkebispem af Riga². Hertugen, der ved hans udsendte Sekretær³ har modtaget hans Skrivelse, dateret Treyden Onsdag efter jubilate [$1^8/4$]⁴, hvori han dels begærer at faa meddelt, om Hertugen er rask, dels beder om, at Hertugen paa bedste Maade vil tale hans Sag hos Kongen, meddeler, at han er ved godt Helbred, og det vil til enhver Tid glæde ham at høre,

¹ Denne var nogen Tid i Forvejen af Kongen blevet sendt til den kejserlige Kammerret med Besked til Prokurator Johan Helfman (Ausl. Reg. 1542—43, 82, jfr. Skrivelse fra Casper Fuchs til Hertug Hans af $1^8/3$ 1543 i Hansb. XXXIX, 27).

² Ærkebispem var paa den Tid Markgrev Wilhelm af Brandenburg, en Broder til Hertug Albrecht af Preussen.

³ Marcus Greventahl, der af Ærkebispem sendtes til Christian III for at anmode denne om at lade nogle Raader deltage i en Forhandling mellem Ærkebispem og Staden Riga $2^0/7$ s. A. (Chr. III til Ærkebispem $1^0/6$, 1^7 ell. $2^4/7$, 1543, Ærkebisp Wilhelm til Chr. III $1^6/6$ 1543, T. K. U. A., Livland A I, Ausl. Reg. 1542—43, 116 b, 133).

⁴ Skrivelsen bærer Paategningen: »Productum Gottorp am abende corporis Christi« (Hansborg XXXIX, 8). — Ærkebispem skrev 19. April til Hofmester Casper Rechenberg om, at han havde sendt Skrivelse til Hertug Hans, idet han bad Hofmesteren paa bedste Maade at tale sin Sag hos Hertugen (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 20).

at Adressaten ogsaa er det. Hvad angaar at vide hans Bedste hos Kongen, er Hertugen ikke alene skyldig til at tjene ham heri, men i meget mere. K. (Hansb. XXXIX, 31).

23. Maj (Gottorp, Aftenen før corporis Christi). Til Michell von Rossen, Overmarskalk hos Biskoppen af Riga. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, dateret Treidenn, Onsdag efter jubilate [$1^8/4$]¹, hvori han beder om, at Hertugen paa bedste Maade vil tale hans Sag hos Hertug Albrecht af Preussen, og om at Hertugen vil forsyne ham, der er en ung Husherre, med en god Hingst, meddeler, at han, saa snart han skriver til sin Svoger, Hertugen af Preussen, vil huske ham. Han vilde ogsaa gerne have forsynet ham med en god Hingst, men han har forstaaet, at den udsendte Sekretær² vil foretage Tilbagerejsen ad Søvejen, hvorfor Hertugen vil oversende Hingsten ved tilfældigt Budskab. K. (Hansb. XXXIX, 31).

26. Maj (—, Lörd. efter corporis Christi). Til Raadet i Kiel. Hertugen paalægger Raadet at tale Reinholt Peterssen til Rette, saaledes at han overholder sin Forskrivning til Jurgenn Nienborch om Underhold for Livstid. R. 1543—48, 48.

— Til Kongen. Amtmanden i Rendsborg har gentagne Gange skrevet og meddelt, at der ikke var flere Penge til Byggeriet, og hvis der ikke blev sendt ham nogle, maatte han lade Byggeriet ligge og lade Arbejdsfolkene gaa. Da dette ikke vil være raadeligt, har Hertugen skaffet Udvej før at kunne sende ham 600 Mk., idet han beder Kongen meddele, hvorfra der skal tages flere Penge. — Hertugen beder tillige Kongen med det første oversende det preussiske og hamburgske Svar, da der ofte bliver gjort Forespørgsel til Hertugen derom.

Seddel:

Hvad Hamborg har skrevet til Hertugen om Korn til Behov for Byen, vil Kongen se af vedlagte Kopi, og da Hamborg gentagne Gange har skrevet til Hertugen desangaaende,

¹ Hansb. XXXIX, 8.

² Marcus Greventahl.

bedes Kongen underrette Hertugen om, hvorledes han skal forholde sig. R. 1543—50, 38.

26. Maj (Gottorp, Lörd. efter corporis Christi). Til Keyge Rantzau. Da han tidligere har skrevet¹, at han ikke havde flere Penge i Forraad til Byggeriet i Rendsborg, og at han, hvis han ingen Penge fik, ikke kunde fortsætte hermed, meddeles det ham, at Hertugen herom har skrevet til Kongen, der formodentlig snarest vil give Svar paa, hvorfra man skal faa flere Penge, men for at Arbejdet kan blive i Gang, og Arbejderne ikke skal løbe bort, begærer Hertugen, at han vil tage 500 à 600 Mk. af Skatten, som han tilligemed de andre forordnede har liggende hos sig i Rendsborg, og bruge dem hertil; imidlertid haaber Hertugen at faa Besked af Kongen. R. 1543—48, 49.

— Til Keige Rantzau, Amtmand i Rendsborg². I Henhold til hans tidligere Skrivelse har Hertugen skrevet til Kongen, at der ikke var flere Penge forhaanden hos Adressaten til Byggeriet; saa snart der kommer Svar, vil Hertugen underrette ham om, hvad han videre skal foretage sig, men da Hertugen ikke gerne vil, at Byggeriet skal ligge stille, begæres det af ham at

¹ Kai Rantzau havde $\frac{3}{6}$ skrevet til Hertugen, at han havde maattet laane 400 Mk. for at kunne aflønne Arbejdsfolkene, da der ikke var flere tilbage af de 1000 Mk., idet han tillige bad Hertugen tilskrive Iven Reventlow og Henrik Schulte om at skaffe flere Penge »thom buwete«. $\frac{8}{6}$ skrev Kai Rantzau derpaa til Hertugen om at tilskrive Kongen om flere Penge til Byggeriet (Hansb. XXXIX, 22; jfr. $\frac{13}{3}$). — Det Bygningsarbejde, disse Breve omhandler, er Befæstningen af Rendsborg, som Chr. III iflg. Fr. Schröder: Rendsburg als Festung, S. 43, allerede paabegyndte i 1536. Denne Forfatter omtaler dog ikke Arbejdet i 1543.

² Naar Hertugen skrev to Gange paa samme Dag til Kai Rantzau om samme Sag, skyldes det maaske, at denne paa en Seddel til sin Skrivelse af $\frac{3}{5}$ havde anført, at Peter Ahlefeldt og Kai Sehested ikke vilde udlægge Penge af Skatten til Byggeriet, med mindre de fik skriftlig Ordre fra Kongen herom. — I sin Skrivelse af $\frac{8}{6}$ havde Kai Rantzau tillige bedt Hertugen at raadføre sig med Iven Reventlow om, hvorfra der kunde skaffes Træ, da Hertugen ønskede, at »der ouerualt« skulde opføres af Træ, hvilket ikke kunde faas i Rendsborg Skove, da det maatte være »with kluff holt«.

tage det, der resterer hos Tolderen, og foreløbig bruge dette. — Træet skal ogsaa med det første blive tilsendt ham af Amtmand Heinrich Rantzau. Hvad angaar »det kløvede Træ«, begærer Hertugen at blive underrettet om, hvad Slags Træ det skal være, og hvortil han vil bruge det. Hertugen vil da træffe Foranstaltninger til, at han faar det. R. 1543—48, 50 b.

26. Maj (Gottorp, Lörd. efter corporis Christi). Til Clement von der Wisch. Hertugen befaler ham at overlade til Dronning Sophia¹, Hertugens Moder, naar hun forlanger det, 20 Læster Segeberg Kalk, for at Dronningen til Brylluppet kan gøre færdig og have parat, hvad der er nødvendigt at bygge i Kiel. R. 1543—48, 50.

— Til Raadet i Kiel. Hertugen befaler Raadet at modtage det Parti Havre, som Kongen fra Riget vil sende til Kiel til det fyrstelige Bryllup², at bringe det i Hus og at lade det vel forvare og dertil forordne en af deres Folk til at holde Opsyn med det, at det ikke bliver fordærvet. R. 1543—48, 51 b.

— Til Hamborg. Hertugen, der har modtaget Byens Skrivelse³, hvori den beder om, at Hertugen vil tilstede dens Medborger Hans Kronn mod tilbørlig Certifikation at udføre fra Wydingharring noget Korn, som han har købt til Bedste for Hamborg, meddeler, at han ikke var utilbøjelig til at gøre dette, men da Forbudet er udstedt af Kongen, har han i Hast pr. Post sendt Sagen til denne, og saa snart han faar Svar, vil han vide at forholde sig efter al naadig Skyldighed mod Hamborgerne. R. 1543—48, 52.

— Til de forordnede Raader i Haseldorf. Da der imellem Hennicke Sehesteds efterladte Enke og Undersaatterne i Rendsborg Amt er opstaaet Strid om et Skel, og Hertugen

¹ Dronning Sofie havde ved Skrivelse af 22. s. M. anmodet Hertug Hans om 20 eller 30 Læster Segeberg Kalk, der skulde bringes til Neumünster af Amtmanden i Segeberg (Hansb. XXXIX, 4). ² R.: hofe. ³ Af 1°/₆ 1543 (Fællesark. XXVIII, 8).

dagligt bliver overrendt af Fruen og Bønderne med Klager, anmodes Raaderne om paa Tilbagevejen fra Haseldorf at besigtige Skellet og at beflicte sig paa, at Striden kan blive bilagt i Mindelighed eller med Retten. Bliver den ikke jævnet, skal Sagen skriftligt indberettes til Hertugen, for at han paa videre Henvendelse fra Parterne kan faa den forligt. R. 1543—48, 52 b.

28. Maj (Gottorp, Mand. efter corporis Christi). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der har anmodet sin Amtmand, Heinrich Rantzau, om Penge, har af denne faaet til Svar, at han paa nærværende Tid ikke kunde skaffe Penge fra Amtet, men trængte Hertugen til Penge, vilde han gøre sig Anstregelser for at opbringe nogle. Da Hertugen ikke gerne vil stifte Gæld, begæres det af Adressaten skriftligt at meddele Raad om, hvad Hertugen skal gøre, da han maa have Penge. — Bemeldte Amtmand har meddelt, at Amtmanden i Rendsborg, Keyge Rantzau, har tilskrevet ham om Kørsel af Sten til Byggeriet i Rendsborg, men da Folkene er besværet med mange Kørsler, hvad Hertugen selv vil berette Adressaten om ved deres Sammenkomst, har Amtmand Heinrich Rantzau forespurgt Hertugen, hvorledes han skal forholde sig, idet Keyge Rantzau efter hans Formening kan faa Bygningssten nok fra en »Zwinger«¹, som han har brækket ned. Hertugen vil imidlertid ikke gerne volde sine Folk unødvendigt Besvær, hvorfor Adressaten bedes om Raad i Sagen. R. 1543—48, 53 b.

4. Juni (»in eill« Gottorp, Mand. efter Felici). Til Jasper Rantzau. Da Kongen har tilskrevet Hertugen om saa hurtigt som muligt tilligemed Raaderne at komme til ham i Odense²,

¹ Dvinger (Zwinger) er et Led af en Befæstning. ² Anledningen til denne Sammenkomst i Odense var først og fremmest, at Hamborg havde stillet et Mæglingsforslag, da Forhandlingerne i Kampen 3. Maj mellem Danmark og Nederlandene sluttede uden Resultat. Drøftelsen af dette Forslag fandt Sted den 6. Juni, og det var ikke blot Hertugerne Hans og Adolf og Fyrstendømmernes Raader, men ogsaa Raaderne i Kongeriget, der var kaldt til Odense. Indkaldelsesskrivelsen til Hertug Hans synes ikke bevaret, men Mødedagen fremgaar af Kongens Skrivelse til Mogens Gyldenstjerne af 1/8 1543. I Tilslutning til Hamborgs Forslag er tillige

begæres det af Jasper Rantzau at bestille 100 Vogne til at være i Hoptorp den førstkommende Onsdag om Middagen [$\frac{6}{8}$] og at lade en Portkarl¹ holde Opsyn med dem, endvidere skal han bestille den store Færge og lade en af sine Tjenere blive ved den og holde Opsigt med den, saa at Hertugen og Raaderne i Hast kan føres over. R. 1543—48, 58.

5. Juni (Gottorp, Tirsd. efter Felici). Bevis til Wulff Rantzau, Amtmand i Pløn, at han fremstod for Hertugen og hans Raader og bad om, at Hertugen vilde udvirke, at han maatte opnaa, hvad der begæredes i »compulsorialbriue«² fra Kejseren og den kejserlige Kammerret, men at han af Hertugen har faaet til Svar, at da Kongens tilbørlige af Gud givne Titel ikke var anført i nævnte Breve, der heller ikke var tilskrevet Hertugen, sømmede det sig ikke for Kongen at modtage disse, hvorfor Hertugen ikke kan svare herpaa, men saasart han bragte Breve fra Kejseren eller Kammerretten, hvorpaa Kongens eller Brevets tilbørlige Adressats skyldige Titel var anført, vilde Hertugen vise sig imod ham med al naadig Skyldighed og give ham Svar. R. 1543—48, 56.

— Til Pretz Kloster. Hertugen har selv talt med Klosters Provst, Wulff Rantzau, og begæret af ham, at han skulde lade enhver af Klosters Bønder køre en Favn godt, tørt Brænde til

paa dette Møde blevet drøftet Spørgsmaalet om en aaben Krig med Kejseren og Sveriges Deltagelse heri. Ved Afskeden i Odense blev det da ogsaa besluttet, at Kongen skulde begive sig til den svenske Grænse, men selv om den svenske Konge ikke vilde deltage i en Angrebskrig mod Kejseren, vilde Danmark alligevel begynde en saadan (Hansb. XXXIX, 2 a). — Disse Forhandlinger i Odense synes at være blevet oversat af Historikerne. Grunden hertil er vel, at der ikke er mange Kilder, der fortæller om dette Møde. Det kan bemærkes, at den ovennævnte kgl. Missive til Mogens Gyldenstjerne kun er bevaret som Brudstykke, og i Udgaven af Gyldenstjernes Breve er den anbragt under en uvis Dag, nemlig 19. Jan. 1543 (E. Marquard: Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre I, 82). Hertug Hans har $\frac{6}{8}$ skrevet til Hertug Albrecht af Preussen om, at han af Kongen var kaldt til Odense, men dette Brev er ikke indført i R. (se Hertug Albrechts Skrivelse af $\frac{30}{6}$ 1543 til Hertug Hans i Hansb. XXXIX, 11 a). ¹ R.: pforthenknecht. ² Dateret Speier $\frac{18}{12}$ 1542, overantvordet $\frac{20}{3}$ 1543 (Fællesark. VIII, Access. 2).

Kiel til Brug ved Frøken Elisabeths Bryllup, men Provsten har svaret, at Hertugen maatte henvende sig til Klostret selv, da dette ikke kunde ske uden Klostrets Vidende. Da det er ganske nødvendigt at faa dette Brænde til Brylluppet, begærer Hertugen, at Adressaten vil lade enhver af dets Bønder tidsnok til Brylluppet køre en Favn godt, tørt Brænde til Kiel og overgive det til Husfogeden til Forvaring. R. 1543—48, 57.

5. Juni (Gottorp, Tirsd. efter Felici). Til Hinrick von der Decken og Godert von Helbeck. Hertugen, der har bragt i troværdig Erfaring, at en ved Navn »Buchbinder« for kort Tid siden skal have begivet sig til Nederlandene, befaler, da der baade for Hertugen og Kongen ligger stor Magt herpaa, paa Kongens Vegne Adressaten¹ at udspejde nævnte Person i Bremen, Bremen Stift og i Stade, og hvis han kan faa fat i ham paa hans Tilbagerejse eller paa anden Maade, skal han gribe ham og overantvorde ham til Amtmanden i Gottorp, der skal holde ham arresteret til Hertugens Ankomst. R. 1543—48, 55.

— Til Tyde Knipenssen. En ved Navn »Buchbinder« er draget til Nederlandene, og samme vil formodentlig om faa Dage ankomme til Embden og »in der freichen² landen bey euch«, hvorfor det begæres af Adressaten ubemærket ved nogle Knægte, der er Kongen og Hertugen forbunden, at holde Opsigt med ham. I Fald de kan paagribe ham, skal Adressaten sørge for, at han velforvaret bliver bragt til Gottorp og overantvordet til Amtmanden.

Seddel:

Da de Chiffre, som han sammen med Hertugens Hofmester og Raad lavede i Bremen, er blevet forlagt i Kanceliet og ikke kan findes, og da det er Hertugen magtpaaliggende undertiden at kunne tilskrive ham, begæres det af ham med nærværende Bud at sende Hertugen Kopi eller Afskrift deraf. R. 1543—48, 59.

¹ Brevet er rettet til en enkelt.

² Maaske er der her tænkt paa Frøken Maria af Jeverland; Oversættelsen: Frisland, giver dog bedst Mening.

21. Juni (Gottorp, Torsd. efter Viti). Til Wulff Borck, pommerisk Marskalk og Landfoged i Greiffenberg. Da han tidligere har tilbudt at ville bevise Hertugen Tjenester, begæres det af ham saavidt muligt paa det Bedste at være Brevviseren, Bastian Wedell, behjælpelig, hvis denne, der er udsendt i Hertugens Ærinde, henvender sig til ham derom. R. 1543—48, 60.

— Til Bønderne i Haseldorp Marsk. Hertugen meddeler, at han førstkommende Lørdag efter St. Hansdag [^{30/6}] vil komme til Crempe for personligt tilligemed sine tilstedeværende Raader i Henhold til Kongens Befaling og ogsaa paa egne Vegne i Anledning af deres Udsendinges Klage til Kongen at afgøre Striden mellem dem og Fruen til Haseldorp enten i Mindelighed eller med Retten. Det befales Adressaterne paa bemeldte Dag alle personligt at komme til Crempe, idet Fruen er tilskrevet om ligeledes at komme, men for at de ikke skal føle sig besværet ved Rejsen derhen, giver Hertugen dem ved nærværende Brev tillige frit Lejde til at kunne rejse frem og tilbage. R. 1543—48, 62.

— Til Fruen til Haseldorp. Hertugen meddeler, at han tilligemed de Raader, som han har forskrevet til sig, paa den førstkommende Lørdag efter St. Hansdag vil komme til Crempe for at afgøre Striden mellem hende og hendes Bønder enten i Mindelighed eller med Retten, hvorfor det befales hende bemeldte Dag at komme sammesteds hen, idet Hertugen ogsaa har kaldt Modparten, nemlig Bønderne, dertil. R. 1543—48, 63 b.

22. Juni (—, Fred. efter Viti). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen oversender Kopi af et fundet Brev¹. Da dette angaar Tyrkerskatten, og det vil være fornødent, at Kongen og Hertugen giver en Undskyldning, men Tiden er ganske kort, begæres det af ham at meddele tro Raad om, hvad Hertugen

¹ Jfr. det følgende Brev.

skal foretage sig i Sagen, og hvorledes Undskyldningen skal lyde. — Hinricus Schultz har givet Hertugen til Svar, at han er syg og ikke kan komme. — Skrivelser til Hertugen fra Kongen angaaende Jacob Heyer og fra Hamborg angaaende Korn vedlægges, og ogsaa i disse Sager anmodes Adressaten om Raad. R. 1543—48, 61.

23. Juni (»inn eyll« **Gottorp**). Til Kongen. Hr. Johan Rantzau, Hofmester og Raad, er denne Dag ankommet til Hertugen og har berettet, at han i Henhold til Kongens Befaling¹ har været hos Hr. Christiern, fordum Konge af Danmark, og indladt sig i en Samtale med ham, idet han for det første lod ham forstaa, at de kejserlige og burgundiske baade paa de tidligere afholdte Møder og nu sidst paa Mødet i Campen ikke havde omtalt ham med et eneste Ord, hvoraf han maatte forstaa, at der ikke blev spurgt meget efter ham. Kong Christiern har hertil svaret, at han kunde ønske, at Kongen kunde formaa efternævnte Fyrster, nemlig Hertugen af Preussen, Hertug Ernst af Lyneborg eller Hertug Heinrich af Mecklenborg, endvidere Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen, til at sende og forordne deres Raader til at være Underhandlere tilligemed en af Fyrsterne. Kong Christiern vilde da, hvad hans Børn angik, af dem lade sig vise al Billighed og vel træffe en Overenskomst med Kongen, men med Hensyn til sin egen Person vilde han være veltilfreds med, hvad Kongen vilde lade blive ham til Del. Han vilde ogsaa sætte Pris paa, om Kurfyrsten lod bruge Doktor Martinus Lutherus eller andre lærde til en saadan Forhandling og lod sende og forordne Kommissarier, for at Sagen desto snarere kunde blive afhjulpel. Da Hr. Johann herpaa aabenbarede for ham, at Kongen havde bortgivet sin Søster, Frøken Elysabeth, til Hertug Heinrichs Søn, Hertug Magnus, og at deres Bryllup formentlig skulde staa den førstkommende Søndag efter Bartholomei [²⁶/₈], studsede Kong Christiern lidt, men sagde saa, at han kunde alligevel ønske Hertug Heinrich som Underhandler, hvis han kunde formaas dertil,

¹ Jfr. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 513.

han vilde uden Tvivl komme til Brylluppet, og man kunde da paa den Tid samtale med ham derom. Kurfyrsten og de andre Fyrster kunde skriftligt anmodes om at sende deres Raader som Underhandlere til den Tid. For at en saadan Forhandling kunde foretages med det førstè, lovede Hr. Johann paa Kong Christierns indstændige Begæring snarest at meddele dette til Kongen. — Undersaatterne i Gottorp Amt har fundet, tildækket med en Sten, et Brev¹ fra Hr. Johans Albrecht, Markgreve af Brandenburg, Koadjutor i Magdeburgk og Halberstadt Stifter, til Kongen angaaende Tyrkerskatten og overantvordet det i Porten i Gottorp, hvilket Brev fremsendes vedlagt til Kongen. Skønt Kongens tilbørlige Titel ikke er anført derpaa, idet der kun staar Hertug af Holsten, har Hertugen dog ikke villet undlade at bryde dette Brev, men da Tiden er saa kort, at Hertugen ikke godt kan afvente Kongens Mening om, hvad der er at gøre i den Sag, og det vil være nødvendigt at gøre en Undskyldning, har Hertugen besluttet sammen med de Raader, han har hos sig, i Crempe, hvortil han skal komme den førstkommende Lørdag efter Sct. Hansdag [³⁰/₆] tilligemed Raaderne i Anledning af Haseldorp Sagen, at udfærdige Kongens og sin egen Undskyldning paa den Maade, at Kongen, Hertugen samt deres Brødre vilde forholde sig efter al Skyldighed, hvis Kejserens Bestemmelse, hvorved Fyrstendømmet blev bortgivet til Kong Christiern »als ein apffell vom reich«, kasseredes, og Kongen og hans Brødre maatte nyde Rigets Friheder lig andre; skete dette ikke, maatte Hans Kærlighed² betænke, at det vilde være besværligt for dem at gøre som andre, naar de ikke maatte nyde Rigets Friheder og Herligheder lig disse, altsaa paa samme Maade som Undskyldningen udførligt i Viborg for et Aar siden er givet til Kurfyrster og andre Fyrster³. — Da der endnu beror en Tusind Dalere

¹ Af ¹⁸/₆ 1543. Med Brevet fulgte et Mandat, udstedt af den romerske Konge, der ikke mere findes vedlagt (T. K. U. A., Nedersachsiske Kredsakter 1544—70 I).

² ∞: Johan Albrecht. ³ Mens Chr. III i sidste Halvdel af Maj 1542 opholdt sig i Jylland, bl. a. i Viborg, modtog han Skrivelser fra tyske Fyrster, vedlagt et Mandat af den romerske Konge, om som Hertug af Holsten at deltage i Udredelsen af den paa Rigsdagen i Speier s. A. bevilgede Tyrkerhjælp. Kongen svarede Fyrsterne herpaa ved Skrivelser, dateret Viborg 26. Maj, i hvert Fald udgik der denne

hos Loitzerne i Stettin tilhørende Kongen, har Hr. Johann, da Kongen har Brug for Penge til de pommerske Ryttere, hvis Anslaget gaar for sig, idet man ikke godt uden Fare paa en saadan Tid kan føre Penge til dette Sted, tilskrevet og befalet Rentemester Heinrich Schulte, at han skal lade disse Dalere blive, hvor de er, desuden at han skal tilskrive Loitzerne, at de skal lade disse Penge følge den, der maatte fremvise Brev fra Hertugen eller Hr. Johan til dem herom. Der skal dog ikke skrives til Loitzerne, før Kongen underretter Hertugen eller Hr. Johann om, at Anslaget skal gaa for sig. — Hertugen af Cleves Raaders Skrivelse til Hr. Johan Rantzau angaaende en Fange¹, som beraaber sig paa Kongen, fremsendes vedlagt i Kopi. Hvis denne Fange er Kongens Tjener og udsendt i Kongens Ærinde, vil Kongen vel med det første underrette Hr. Johan herom, for at Fangen kan blive befriet for sit Fængsel. — Ligeledes vedlægges Kopi af en Skrivelse² fra Hertug Albrecht af Preussen angaaende en

Dag Skrivelser til Hertug Henrik af Brunsvig og Ærkebispnen af Mainz, og et udatet Brev til Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen er sikkert skrevet samtidig hermed. Chr. III afslog at yde Hjælpen under Henviisning til, at Lensretten over Hertugdømmet Holsten af Kejser Karl V var overdraget til Kong Christian II. I en senere Skrivelse fra Kongen, dat. Odense ²⁹/₆ 1542, til Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen forekommer en Passus, nemlig at Holsten er blevet bortgivet og adskilt fra det hellige romerske Rige »wie ein apffell«. (Ausz. Reg. 1541—42, 183, 189 f., 223. Kurfyrst Johan Frederik af Sachsen og Landgrev Filip af Hessen til Chr. III ¹⁵/₄ 1542, Hertug Henrik den yngre til samme ²⁹/₄ 1542 i T. K. U. A., Sachsen A I, Brunsvig-Lyneborg A I). ¹ Kongen svarede ³/₇, at med Hensyn til den fangne maatte man se hans Pas, det kunde maaske være en fuggersk Købmand, idet Kongen havde givet nogle Fuggere, der vilde bringe Perler, Ædelstene og Silkevarer til Landet (hieher), Tilladelse til at sejle gennem Øresundet, disse var imidlertid ikke Kongens Tjenere, men Købmænd (Hansb. XXXIX, 2 a). Nærværende Brev fra Hertug Hans er i Kongens Kancelli bagpaa bl. a. paategnet: »Des gefangenen studenten halben«. ² Af ²/₆ 1543. Hertug Albrecht var paa den Tid bortrejst til Polen, hvor han havde Marcus Ramel, der var hans Hof tjener, hos sig. Denne, der af Hertug Hans' Hofmester havde hørt, at Chr. III ved Sebastian Wedel antog Ryttere og Knægte, ønskede at træde i Kongens Tjeneste. Hertug Albrecht vilde imidlertid høre nærmere om Sagen af Hertug Hans, før han tillod Ramel at rejse. Chr. III skrev i ovennævnte Brev af ³/₇, at han godt vilde antage Ramel som Tjener. Herom er der i Hertug Hans' Kancelli givet Hertug Albrechts Brev en Paategning, der slutter med: »Sol Preussen zugeschrieben werden«. Et saadant Brev er imidlertid ikke indført i R. (Hansb. XXXIX, 11 a).

Tjener ved Navn Ramell, forskrevet til Kongen og Hertugen, og angaaende Indtoget i Crackaw¹. Orig². (T. K. I. A.). K³. (Hansb. XXXIX, 31).

25. Juni (Gottorp, Mand. efter Johannes baptiste). Til Borgmestre og Raad i Hamborg. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse tilligemed Byens forseglede Ratifikation⁴, i hvilken Skrivelse de beder om, at Hertugen for deres Forbøns Skyld atter vil tillade deres Medborgere, nemlig Ratke vonn Borstell og Jasper Krauthoff, at købe noget Byg og Havre i Eydersted og at løbe til Hamborg dermed for der og ingen andre Steder at sælge Kornet til Behov for Byen, var ikke utilbøjelig til for Adressatens Forbøns Skyld at tillade dette. ⁵Han kan dog ikke uden Kongens Vidende tilstede, at der udføres noget Korn imod Forbudet⁶, men saa snart der sker en Forandring med Hensyn til dette, og det bliver Hertugens egne Undersaatter tilladt at udføre, skal dette ogsaa blive tilladt Hamborg fremfor andre. K. (Fællesark. XXVIII, 8).

28. Juni (—, Torsd. efter Johannis baptiste). Til Herman Wyge i Husum. Nærværende Brevviser, Claus von dem Busch, har berettet, at han ved Midfastetid, før Forbudet udstedtes, har ladet et Skib med Havre i Husum, men at dette Korn paa Grund af, at det har ligget længe, er helt skimlet og fordærvet. Da Hertugen ikke vil tilstede ham at sejle andre

¹ Den polske Konge, Sigismund August, holdt i Maj 1543 Bryllup med den romerske Kong Ferdinands ældste Datter, Prinsesse Elisabeth. ² Nedenunder Adressen: »Seiner Ko. W. zu eygenn handen, sonst nyemants zu erbrechen«.

³ Er dateret Fred. efter Viti (22/6).

⁴ Hamborgs Skrivelse er af 6/6 1543. Af denne fremgaar det, hvad der menes med den forseglede Ratifikation, idet nemlig Jasper Krauthoff, der bragte Brevet med dets Bilag til Hertug Hans, og Ratke von Borstel overfor Borgmester og Raad i Hamborg ved deres Ed havde certificeret, at de ikke vilde føre det omhandlede Korn andre Steder hen end til Hamborg, men vilde sælge det til Borgerne der, hvorpaa de modtog et af Hamborg forseglede Brev herom (Fællesark. XXVIII, 8).

⁵⁻⁶ K. har oprindeligt: so haben wir doch vor wenig tagen der Ko. W. zu Dennemargken etc., unsers freuntlichen lieben hern und brudern, schreiben und bevelch erlangt, das wir euch uff dißmall nichts erlauben oder ausgestaten konnenn.

Steder hen med Havren, hvis den er tjenlig til Hestefoder, befales det Adressaten med Flid selv at besigtige Brevviserens indskibede Korn, og hvis han finder, at Havren endnu er god nok til Hestefoder, maa det ingeniunde tilstedes, at den sejles bort; hvis det derimod viser sig, at Havren er fordærvet, har Hertugen tilladt Brevviseren at løbe med den til Bremen, Stade eller Hamborg og ikke andetsteds. Adressaten skal i saa Tilfælde faa Borgen for, at dette Korn ikke kommer i Fjendeland. R. 1543—48, 64 b.

2. Juli (Crempe, visitationis Marie). Til Kongen. Han vil af vedlagte Breve og Kopier se, hvad Meinert vam Hamme har skrevet til Hr. Johan Rantzau, hvilken Skrivelse var vedlagt en Kopi af de cleviske Raaders Skrivelse¹ til Schweder von Foerst, endvidere hvad Hans Tecklenburgk og »die von der Decken« har skrevet angaaende Tidender og endelig Grev Anthonius af Oldenborgs samt Bremens og Stades Svar paa Kongens Skrivelser til dem i Anledning af Mødet i Campen. Da der imellem det fremsendte er et Kreditiv for Berndt Funcke, som er affærdiget af Tecklenburgk til Hr. Johan Rantzau med nogle hemmelige Opdrag, vil Hertugen ikke undlade at bringe til Kongens Kundskab, at Funcke har meddelt, at Hun, Hertugen af Cleves øverste Feltherre, Johan von Solbergk (Selbergk) og Hensken von Gellern, Hovedsmænd, samt Tomas Mantou har været Skyld i, at Staden² blev undsat, thi Rytterne og Knægtene havde gerne villet slaas med de burgundiske, før disse kom i en fordelagtig Stilling, men dette var blevet dem forbudt af ovennævnte Personer. Derfor var Hun og Johan von Selbergk blevet arresteret, mens Tomas Mantou straks var blevet stukket ihjel³. De burgundiske skal nu ligge indenfor Maastricht og de cleviske i Ramunde, og om faa Dage kan ventes et Feltslag. Om Kongen af Frankrig ved man paa de Steder slet ikke noget, han bemær-

¹ Af 25/6 1543 (Hansb. XXXIX, 29 i). ² Heinsberg i Jülich, der blev indtaget af Burgunderne i Okt. 1542, men som Hertugen af Cleve-Jülich i det følgende Aar søgte at tilbageerobre (P. Heidrich: Der geldrische Erbfolgestreit, 70, 90). ³ Jfr. P. Heidrich, anf. Sted S. 97, Anm. 3.

kes heller ikke nogensteds med sine Krigsfolk i Felten. R. 1543—50, 39.

2. Juli (Crempe, visitationis Marie). Til Raadet i Kiel. Da Raadet i Henhold til Forbudet har lagt Arrest paa noget Smør, som er kommet fra Sverige¹, tilhørende en ved Navn Johan Langerman, der er bosat i Hamborg, og som ogsaa er Hertugens Undersaat, og ikke uden Hertugens Befaling har villet lade det følge denne, meddeler Hertugen, at han for denne Gang har tilladt nævnte Borger at føre det svenske Smør til Hamborg, hvorfor det befales Adressaten uopholdeligt at lade Smørret følge ham, naar han forlanger det. R. 1543—48,65 b.

[—] Instruktion fra Hertug Hans for Casper Fuchs til Hamborg². Han skal først formelde om Hertugens Naade. Dernæst skal han anføre — da Hamborg atter har skrevet til Hertugen, at skønt Byen flere Gange havde tilskrevet ham og bedt ham at forunde deres Medborgere at maatte faa det nødtørftige Korn fra Fyrstendømmerne, baade det de til Dels allerede havde købt, og det de videre vilde købe til Behov for Hamborg, var dette dog hidtil blevet deres Borgere nægtet, men da Hamborg af en Skrivelse fra Kongen, hvoraf den havde sendt Hertugen Kopi, havde bemærket, at Kongen ikke var utilbøjelig til at tillade Byens Borgere dette, og Hertugen ogsaa tidligere havde udtalt sig med, at han om denne Sag vilde skrive til Kongen, da det var denne, der havde udstedt Forbudet, bad Byen atter, idet den ikke tvivlede om, at der var kommet et

¹ 13°/₁₀ 1543 sendte Hamborg Hertugen en Forklaring i denne Sag. Johan Langerman, der havde udlagt nogle Penge i Hamborg for den svenske Konge, fik som Betaling herfor tilsendt et Parti Smør. Da dette kom til Kiel, vilde Raadet ikke tillade, at det førtes videre, da det var forbudt at udføre »allerleye vette ware« fra Hertugdømmerne (Fællesark. XXVIII, 8). ² Mens Hertugen sammen med Raaderne 30°/₈—3°/₇ 1543 opholdt sig i Crempe i Anledning af Haseldorf Sagen, affærdigedes Casper Fuchs til Hamborg for at føre Forhandlinger med Byen i Anledning af det paa Grund af Forholdene udstedte Forbud imod Handel paa Nederlandene. Instruktionen er udateret, men den er rimeligvis udstedt samme Dag som Brevet til Kiel angaaende Johan Langerman, altsaa 2°/₇.

Svar fra Kongen, at deres Borgere og Indvaanere maatte forundes det omhandlede Korn i Betragtning af, at Fyrstendømmernes almindelige Indvaanere paa den anden Side blev forundt allehaande Fetalje fra Hamborg — at Hertugen vel erindrede sig alle Paamindelser og Skrivelser, og han har ogsaa i Henhold til sin sidste Skrivelse tilskrevet Kongen, fra hvem han dog hidtil ikke har faaet noget Svar, men han tvivlede ikke om, at Hamborg kunde huske, at da Kongen det forgangne Foraar udstedte Forbud¹ til alle Hansestæder og Kongens Undersaatter i Almindelighed om, at der ikke maatte ske Tilførsel til de kejserlige Lande og Undersaatter, hvilket Forbud alle andre Hansestæder og Kongens Undersaatter har overholdt, blev der ved et saadant Forbuds Udstedelse set mere paa Hamborg end Kongens og Hertugens andre Undersaatter, idet største Delen af Hamburgerne efter Behag drev deres Skibsfart og Handel paa de Steder, hvor det, som meldt, har været forbudt for de andre. Endvidere da Kongen paa denne Tid er rejst til den svenske Grænse og før sin Bortrejse paa ny har skrevet² til alle andre Hansestæder og atter forlangt af dem at afholde sig fra Sejlads paa Keiserens Lande og desuden ogsaa strengt har befaleet Undersaatterne i Fyrstendømmerne saadant, hvilket Forbud disse omend til deres Skade efterkommer, Kongen, Riget og Fyrstendømmerne til Ære, begærer Hertugen, at Hamborg vil handle saaledes, at de kejserlige Nederlande og Frisland ingenlunde bliver styrket ved Tilførsel fra Hamborg af Korn og anden Fetalje, eller hvad der er tjenlig til Udrustning af Skibe, og desuden at Hamborg fuldstændigt vil afholde sig fra Sejlads paa disse Steder indtil Kongens Tilbagekomst fra den svenske Grænse, idet Hertugen, naar han er blevet underrettet om, at Kongen er kommet tilbage, vil søge at udvirke hos denne, at det atter tilstedes Hamborg som det fornemste Medlem af Fyrstendømmerne at faa al Tilførsel til Byens Behov fra Riget og Fyrstendømmerne. — Hvad angaar det i Kiel arresterede Smør, har Hertugen udstedt en skriftlig Befaling om, at Smørret skal frigives. Det er

¹ Dateret Rendsborg $20\frac{1}{2}$ 1543 (Ausl. Reg. 1543, 73). Jfr. S. 8 Anm. 1.
² Fra Odense $9\frac{1}{8}$ 1543 (Ausl. Reg. 1543, 93).

heller ikke befalet i Fyrstendømmerne, at Hamborg til sin Nød-
 tørft skal nægtes Korn og andet, alene om hvad der skal gaa
 gennem Sundet, kan Hertugen derimod ikke love noget¹. Her-
 tugen vil ikke drage i Tvivl, at Hamborg vil vise sig velvillig i
 Betragtning af, at Byen i Mellemtiden kan drive Sejlsads og Han-
 del i flere andre Kongeriger og Lande, men hvad Hertugen og
 først og fremmest Kongen kan forlade sig paa i denne Sag,
 herom begæres et Svar af Hamborg². K. (Fællesark. XXVIII, 71).

2. Juli (Crempe, visitationis Marie). Til Sognene Koldennker-
 cken og Bramstedt. Enhver af Beboerne i Særdeleshed den,
 som har en Plov i Marken, skal den næste Dag tidlig om Morge-
 nen give Møde i Flækken Bramsted med Hest og Vogn for at
 køre Bygningstræ til Wilstermarsch til en Sluse. R. 1543—
 48, 66.

3. Juli (»iligen Crempe«, Tirsd. efter visitationis Marie). Til
 Georg Corper, Sekretær. Da Hertugen tidligere har for-
 skrevet ham, fordi Jeronimus Boldick er sendt til Hr. Johan
 Rantzau, Hertugens Hofmester og Raad, og bliver brugt af denne
 i de Hertugen og Johan Rantzau paahvilende Sager og Forret-
 ninger og paa Grund af de »geschwinde« Forhold ikke kan und-
 væres der, havde Hertugen haabet, at han i Henhold til
 hans Begæring i Betragtning af, at Hertugen paa den Tid,
 hvor der dog forefalder mange sælsomme og »geschwinde«
 Sager, som ikke kan betroes enhver, slet ingen har at bruge,

¹ Paa Grund af Spærringen af Øresundet under Stridighederne med Neder-
 landene kunde de hamburgske Skibe, der var løbet mod Øst, ikke komme hjem.
 Hamborg havde tidligere paa Aaret drøftet denne Sag med Kongen, og Byen bad
 nu ogsaa Casper Fuchs anmode Hertugen om at udvirke hos Kongen, at Ham-
 borgs Skibe gennem Sundet maatte sejle hjem. Mens Kongen senere paa Sommeren
 opholdt sig i Kiel i Anledning af Prinsesse Elisabets Bryllup, anmodede Hamborg
 ved Gesandter atter Kongen om at tilstede, at Skibene sejlede hjem, og denne Gang
 blev det paa visse Betingelser tilladt (Kopi af Skrivelse af 13/8 1543 fra Chr. III til
 Johan Rantzau, jfr. S. 8 Anm. 1. Skrivelse fra Hamborg til Eske Bille af 9/8 1543 i
 T. K. U. A., Hamborg A I). ² Casper Fuchs' Beretning til Hertug Hans om sin
 Sendelse er dat. 7/, 1543. Orig. findes i Fællesark. XXVIII, 71; Afskrift i Hansb.
 XXVIII, Access.

var kommet til ham i Gottorp og havde forvaltet Sagerne indtil Jeronimus Boldicks Ankomst, men da Hertugen bemærker af hans Skrivelse¹, at det har været ham umuligt at rejse paa Grund af Svaghed, er hans Udeblivelse undskyldt. Hertugen, der haaber, at han nu er bedre, befaler da atter ham, da Hr. Johan Rantzau paa Grund af de Forretninger, han har i Befaling af Kongen, paa hvilke der ligger stor Magt ikke alene for Kongen og Hertugen, men ogsaa for Kongerigerne, Fyrstendømmerne, Land og Folk, ikke kan undvære Jeronimus Boldick, men maa bruge ham en Tid lang, saa hurtigt som muligt at ankomme til Hertugen i Gottorp, for at intet skal blive forsømt i Hertugens Kancelli, og forvalte Hertugens Sager paa bedste Maade, som han hidtil har gjort. Hvis han ikke kan begive sig til Gottorp til Hest, maa han lade sig køre dertil i Vogn og endelig ikke udeblive eller komme med Undskyldninger. R. 1543—48, 67.

3. Juli (Crempe, Tirsd. efter visitationis Marie). Hertugen kundgør, at han sammen med Raaderne², nemlig Hr. Johan Rantzau, Hr. Wulff Pogwisch, Gossigk Rantzau og Otte Sehested til Kohouede, har stiftet Forlig mellem Cathrina, Frederick von Ahlefeldts Enke, og hendes Børn paa den ene og deres undergivne Bønder i Haselldorp Marsk paa den anden Side, idet der er sluttet følgende Overenskomst:

1. Bønderne skal for Fremtiden gøre Tjeneste i samme Omfang som i Frederick Ahlefeldts Levetid. Dertil skal de vedligeholde »denn Eischdyken« og eventuelt foretage nye Inddigninger. — Kornet skal de altsammen bringe paa Markedet, men Fruen skal sende en befuldmægtiget med til at sælge det.

2. Fruen og hendes Børn skal holde en egen Tærsker, som hun skal lønne og bespise, saaledes som andre adelige maa gøre.

¹ Af 1⁶/₆ 1543. Georg Corper skrev her, at han var blevet syg, da han i den stærke Hede red hjem fra Mecklenborg, hvortil han havde været udsendt af Kongen (Hansb. XXXIX, 27). ² Iflg. Rendsborg Toldregnskab 1543—44 ledsagedes Hertugen paa Rejsen til Crempe af Godske Rantzau, Otto Sehested til Kohøved, Wulf Pogwisch, Henrik Rantzau, Amtmand i Gottorp, Jørgen van der Huede, Biskoppen af Slesvig og Sognepræsten i Slesvig By.

3. Hvis Bønderne vil bortfæste deres Børn og lade dem tjene, skal de være skyldige til at tjene Fruen og hendes Børn fremfor andre, dog skal hun give dem lige saa meget, som de kan fortjene andre Steder.

4. Fruen og hendes Børn skal selv holde og lønne en Vægter, men i Tilfælde af Fejde skal Bønderne, Halvdelen eller dem allesammen, hjælpe med til at beskytte Haseldorp. Hvis nogen viser Ulydighed heri, skal Fruen og hendes Børn være beføjet til at forfølge dem med Landretten og straffe dem paa Liv og Gods.

5. Fruen og hendes Børn skal, som andre adelige gør, og som det er Sædvane, hvert Aar, naar Bøndernes Svin mærkes, tage »weth«¹. — Kaadnerne skal tjene ved Hove eller paa anden Maade, som de kan enes med Fruen om. Gør de ikke det, skal de opsige Fruen og hendes Børn og drage deres Vej.

Hvis nogen af Bønderne ikke overholder Overenskomsten, skal Fruen og hendes Børn have Ret og Magt til at straffe dem paa Liv og Gods i Henhold til Landretten.

Fruen har lovet ikke at nære Uvilje mod Bønderne og at løsgive de fængslede. Bønderne har paa den anden Side paa ny aflagt Ed til Fruen og hendes Børn.

Overenskomsten er udfærdiget i to Eksemplarer, hvoraf det ene er givet til Fruen til Haseldorp og hendes Børn, det andet til hendes Bønder i Haseldorp Marsk. R. 1543—48, 68 b.

4. Juli (Breitenberge, Onsd. efter visitationis Marie). Til Itzeho. Da Kongen har tilskrevet Byen og strengt befaleet den at holde dens Skole med de bedste, saaledes at Ungdommen i enhver Henseende kan opdrages til Guds Ære og lære noget godt, havde Hertugen ment, at Byen havde adlydt denne Befaling, men han finder dog, og det er ogsaa af Biskoppen af Slesvig, Hr. Thilimanno, og andre gejstlige Personer blevet berettet ham, at dette ikke sker, desuden bliver der ikke gjort noget for den yngste Ungdom, og selvom Byen har forbudt at holde Vinkelskoler, gør den det selv. Hertugen befaler imidlertid

¹ Væth ☉: Pant.

atter i Kongens Sted og paa egne Vegne Adressaten fremtidigt at tragte efter, at Skolerne i Byen oprettes med de bedste og forsynes med gode Skolemestre og Tjenere, for at Ungdommen kan opdrages til Guds Ære. Hvad der tidligere har ligget til Skolerne af Renter og Indtægter, skal igen henlægges dertil, og Vinkelskolerne skal afskaffes. R. 1543—48, 71¹.

9. Juli (Gottorp, Mand. efter Kiliani). Til Claus von der Wisch, Amtmand i Tønder. Da Jes Frodessenn fra Krackebull², der er fremkommet for Hertugen og klagende har berettet, at han havde en Sag med en ved Navn Bonicke Taggesenn (Tagsenn) om noget Pantegods, idet han foreviste en af Kongen i denne Sag afsagt Dom, tillige har meddelt, at hans Modpart ikke adlød Dommen, skal Adressaten, hvis det da forholder sig saaledes, som Klageren har berettet, med det første til en bestemt Tid kalde begge Parter for sig, holde grundigt Forhør og afgøre Sagen med Retten, idet han skal have Indseende med, at Frodessenn vederfares Ret i Henhold til den udgangne Dom, saa at videre Løben herom bliver overflødig. R. 1543—48, 72 b.

10. Juli (—, Tirsd. efter Kiliani). Til Biskoppen af Münster. Da Hertugen har affærdiget nærværende Brevviser for i Adressatens Stift, Lande og Omraader at købe noget Vin til Hertugens Nødtørft, bedes han om at lade bemeldte Brevviser paa hans Anmodning passere frit og uhindret af enhver gennem Stiftet med den indkøbte Vin. R. 1543—50, 41 b.

14. Juli (—, Lørd. efter Kiliani). Til Kongen. Hertugen har for nylig modtaget 2 Skrivelser fra ham, dateret Ahusen den 3. og 4. Juli 1543³. Med Hensyn til Forhandlingerne med Hr. Christiern, fordum Konge af Danmark, vil Hertugen i Henhold til Kongens Henstilling skrive til Berthram Ahlefeldt og, som begæret af Kongen, lade Sagen iværksætte ved ham, og det skal til

¹ Tr. efter Orig., der beror i Itzehoe Stadsarkiv, i Zeitschr. VI, 223; Regest i samme Bd. S. 86 (Rep.). ² Krakebøl i Humtrup S. ³ Hansb. XXXIX, 2 a.

belejligh Tid blive meddelt Kongen, hvad der kommer ud deraf. — Angaaende den fangne vil Hertugen meddele Hr. Johan Rantzau Kongens Mening herom, ligesom han ogsaa vil fremsende Kongens Brev til Hertug Ernst af Lyneborg, hvis Brev til Kongen angaaende en Kok og en Postejbager fremsendes vedlagt, idet Kongen vel, naar det er ham belejligt, vil give Hertug Ernst et venligt Svar. — Kongens anden Skrivelse angaaende, at han er ankommet til Ahusen, og at han, da han paa den Tid endnu ikke havde nogen Viden om Kongen af Sveriges Ankomst, først har affærdiget til Sverige en Tjener med Breve og dernæst Gesandter¹, forsynet med en Instruktion, for at faa en Erklæring af den svenske Konge, endvidere at han hurtigt igen vilde begive sig til København, hvis den svenske Konge ikke kom, idet han bad Hertugen indrette sig efter paa Kongens Skrivelse tilligemed nogle Raader at begive sig til Kongen², vil Hertugen rette sig efter og give Besked til Hr. Johann og andre³. — Med Hensyn til de franske Penge vil

¹ Chr. III afrejste til den svenske Grænse ²⁴/₆. S. D. sendte han fra Malmø Herluf Trolle til den svenske Konge for at faa Mødestedet aftalt. Da Kong Gustav imidlertid ikke kom, sendte han ³/₇, Børge Trolle og Sekretær Erik Hansen Juel til Sverige, idet disse skulde fremsætte for den svenske Konge Chr. III.s Forslag angaaende Krigsførelsen. (Ausl. Reg. 1542—43, 129. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 453).

² Kongen ombestemte sig, idet han ¹⁰/₇, fra Krogholm i Skaane skrev til Hertugen, at han vilde forskaane ham derfor, og at han kun havde forskrevet Johan Rantzau, Iven Reventlow, Breide Rantzau og Bertram Ahlefeldt til at komme til sig i Nyborg, og med dem vilde han raadslaa om, »wy mann denn zugk unnd anschlagk inn eyll mochte etwas innswergk stellenn«. (Hansb. XXXIX, 2 a). Kongens Skrivelse til Iven Reventlow herom, hvilken ogsaa er dateret Krogholm i Skaane ¹⁰/₇, er bevaret. Det begæredes af ham ¹⁸/₇, at komme til Nyborg, paa hvilken Dag Kongen vilde være i Antvorskov Kloster, og hvis han havde Medvind, skulde han tilligemed de andre Raader komme til Kongen i Klosteret, i Tilfælde af Modvind vilde Kongen derimod komme til Nyborg. — Raaderne har haft Medvind over Bæltet, da Raadslagningen med Kongen fandt Sted i Klosteret, hvor Fejdebrevet til Regentinden af Nederlandene blev udstedt 22. s. M. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 2).

³ Det fremgaar af Johan Rantzaus Skrivelse til Hertugen af ¹⁸/₇, at han ogsaa har faaet Skrivelse fra Kongen om at komme til Nyborg ¹⁸/₇, endvidere at han ikke kan forstaa, at Hertugen er taget paa Jagt i Stedet for at være paa Rejse til Kongen (Hansb. XXXIX, 21).

Hertugen gøre, hvad der er ham muligt. — Hertug Heinrich af Mecklenborgs Skrivelse til Hertugen og følgelig ogsaa til Kongen fremsendes til hurtig Besvarelse. — Endvidere fremsendes i Kopi en Beretning om, hvad Caspar Fuchs har udrettet i Hamborg, ligeledes Kopi af en Skrivelse fra Lybæk tilligemed et kejserligt Mandat, som er ankommet til dette Sted, idet Kongen opfordres til at give Hamborgerne et naadigt og hurtigt Svar med Hensyn til deres »ostwärtsche« Skibe og andet, hvilket Hertugen, saa snart det ankommer, vil oversende. — Henricus Schulte har, som det er befalet ham, her og der søgt at skaffe Vin til det forestaaende Bryllup, men hidindtil har han ikke kunnet faa noget, saaledes som Kongen ogsaa til Dels vil se af Lybæks Skrivelse¹.

Seddel:

Kiel har skrevet og anmeldt, at det var umuligt at holde de Knægte, der var blevet Byen paalagt, paa Grund af at enhver til det forestaaende Fyrstebryllup maatte forsyne sit Hus med Fetalje for i den kommende Tid at kunne have noget til de fremmede, da mange Folk dagligt red fra og til Byen, og ogsaa fordi der ikke skete Tilførsel fra Kongeriget, hvorfor Byen bad Hertugen i Kongens Sted at befri den for saadanne Knægte. Hertugen har i Henhold til sine Raaders Raad svaret Byen, at dette ikke kunde ske, da andre Byer ligeledes var bebyrdet med Knægte, men at han vilde skrive til Kongen om, at der maatte ske Tilførsel til Byen imod Betaling. Da Kongen altsaa ser, at det er besværligt og næsten umuligt for Kiel baade at holde Knægte og tillige at være forsynet til Brylluppet, naar der ikke sker Tilførsler, og da Landene ligesaa godt tilhører Kongen som Hertugen og deres Brødre, beder Hertugen, at Kongen vil træffe den Ordning, at der fra Riget mod Betaling maa blive tilført Kiel Korn, Øksne og anden Nødtørft; herpaa anmodes om Kongens Svar. K. (Hansb. XXXIX, 31).

¹ Casper Fuchs meddelte Hertug Hans ved Skrivelse af 18 ell. 26/, 1543, at Nickel »Schenck« i Henhold til Hertugens Skrivelse havde modtaget 4 Amer og 17 Stobe Vin à 20 Mk. lyb. pr. Ame. Betalingen skulde Casper Fuchs erlægge til en »Weinschenck« i Hamborg. — 13. ell. 20. s. M. svarede Casper Fuchs Hertugen paa en Skrivelse angaaende en Taarnmand, bagpaa er denne Svarskrivelse paategnet: beantwurt. (Hansb. XXXIX, 27).

14. ell. 21. Juli¹ (Gottorp, Lørd. efter Margrethe). Til Hr. Johan Rantzau. Kopier af, hvad Kongen fra Ahusen har tilstillet Hertugen, og af, hvad Caspar Fuchs har udrettet i Hamborg, fremsendes vedlagt. Da de Penge, som han ved nok, er ankommet, saaledes som han vil se af Kongens Skrivelse, anmodes han om, som den der bedst kender Forholdene, »auch den ortten mehr² dann wir gesessenn, mit dem besten bestelhe thun helffen«. Hvad hans Skrivelse vedrørende Hamborgerne og Marskbeboernes Korntilførsel til Hamborg angaar, vil Hertugen følge hans Raad. Hertugen har ogsaa affordret Klostrenes Heste fra Bygningsarbejdet i Rendsborg og iøvrigt fremsendt Brevene til Klostrene og Stiftet³.

Sedler:

1. Kongen har tilskrevet Hertugen, at de burgundiske ligger under Norge med 4 Orlogsskibe og 2 Pinker, og at de har taget Kongens Jagt med Sølvskatten⁴ af Norge ombord, endvidere at Kongen af Sverige skal være meget syg, og at Niells Tagke lever endnu og paa ny har samlet 500 Skovstrefjere. Hvad der vil følge, vil Tiden vise. Skønt Kongen uden Tvivl udførligt vil have skrevet herom til Adressaten, vil Hertugen ikke undlade i Korthed at meddele det.

2. Til Underretning meddeles det ham, at Kongen i Anledning af den Samtale, som Adressaten har haft med Kong Christiern, har tilskrevet Hertugen at befale Berthram Ahlefeldt videre at indlade sig i Tale med Kong Christiern og forsøge at faa et »Haandskrift« af ham angaaende nævnte Samtale, hvilket Hertugen vil gøre. Orig⁵. (Hansb. XXI, 61).

¹ Ifølge Indholdet af Brevet maa Datoen være 14. Juli. ² Formentlig en Fejlskrift for nehr. ³ Se Johan Rantzaus Skrivelse af 8/7 1543 til Hertugen, bagpaa den findes følgende Kancellipaategning: »Closter pherde zum annschlage bestellt nach ernn Johanns schreiben«. Dette stemmer med, at Johan Rantzau ifølge sin Skrivelse selv havde affattet Brevene. Hertug Hans havde blot underskrevet dem, mens Datoen var tilføjet af Kancelliet. (Hansb. XXXIX, 21). ⁴ Se

Norsk Historisk Tidsskr. II, 129. ⁵ Bagpaa efter Adressen: »Zu eigenen handen«.

14. ell. 21. Juli (Gottorp, Lørd. efter Margrethe). Til Syuerdt Schwin. Hamborgs Klage over ham i Anledning af, at han til stor Skade for Byen skal have anholdt nogle lybske Skibe, ladet med hamborgsk Gods, vil han udførligt se af vedlagte Kopi af Hamborgs Skrivelse. Hertugen befaler ham herfor i denne Sag at forholde sig saaledes overfor Hamborg, at Byen ikke med Billighed skal kunne føre Klage over ham. Mener han paa den anden Side at have noget Krav til Hamborg, maa han paa ordentlig Vis klage for Retten. R. 1543—48, 76 b.

[—] (—). Til Hamborg. Hertugen har modtaget Byens Skrivelse¹ omhandlende, at Hertugens Undersaat, Siuert Schwin, til stor Skade for Hamburgerne har fordristet sig til at anholde nogle lybske Skibe, der, ladet med hamborgsk Gods, ad »denn neuwenn graben« vilde sejle til Hamborg, hvortil Aarsagerne maaske var saadanne som angivet af Hamborg i dens Skrivelse, idet Byen bad om, at Siuert Schwin maatte tilholdes om uopholdeligt at frigive de anholdte Skibe og at tilstede dem uhindret at sejle bort samt for Fremtiden ikke at anmasse sig en saadan voldelig Anholdelse af Skibe. Hertugen har ugerne hørt dette, men for at Hamborg kan se, at han meget hellere vil, at der hersker et godt Naboforhold mellem Byen og Siuert Schwin end det modsatte, har han skrevet til ham, idet han har vedlagt en bekræftet Kopi af Hamborgs Skrivelse, og strengt befalet ham at vise sig nabovenlig mod Hamborg og

¹ Af 11/, 1543 (Fællesark. XXVIII, 8). Iflg. denne var Sivert Schwin »tho Schwynhaue gesessenn«, og Grunden til, at han anholdt Skibene, var den, at han ikke mente at have faaet tilstrækkelig Erstatning for, at der ved Kanalens Anlæggelse var blevet gravet paa hans Jord. — Om denne Kanal, der gik fra Trave til Elben, se L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 27. Hamborgs Skrivelse har bagpaa følgende samtidige Paategning: »Die Hamburger schreiben, darin sie uber Siuert Schwinen vonn wegenn etlicher annggehaltenen schieffe klagen, hiebei herzog Johannsen anntwurt unnd schreybenn an S. Schwynn«. Disse Koncepter ligger dog ikke mere ved, men uden Tvivl har Skrivelsen til Hamborg, der i R. er indført uden Dag, været dateret samme Dag som Skrivelsen til Sivert Schwin.

opføre sig saaledes, at hverken Hamborg eller andre med Billighed kan føre Klage over ham. R. 1543—48, 75.

14. ell. 21. Juli (Gottorp, Lörd. efter Margrethe). Til Barteram Ahlefeldt i Sønderborg, Raad. Han ved, at Hr. Johann Rantzau har haft en Samtale med Kong Christern, og da Kongen nu har tilskrevet Hertugen at befale ham at indlade sig i videre Tale med Kong Christern for at faa et »Haandskrift« af ham vedrørende den Sag, som Hr. Johann har drøftet med ham, befales det Adressaten ved Lejlighed, naar Kong Christern er lystig, at forsøge at faa et saadant og derpaa snarest at tilskrive Hertugen herom, for at det videre kan tilmeldes Kongen. R. 1543—48, 120.

— Til Oue Siuerdes. Hertugens Undersaatter fra Milstede er fremstaaet for Hertugen og har klagende berettet, at hans Amtsbeboere i Koldennbuttell to Gange og især sidste Gang med Vold og Magt var trængt ind hos dem i den Hensigt at pante dem, fordi de ikke deltog i Vedligeholdelsen af en Sluse, men da de aldrig har gjort dette eller har bidraget hertil, havde de vægret sig ved at lade sig beskatte, idet de havde budt sig i Rette for Hertugen og Amtmændene og bedt om Beskyttelse. Som Følge heraf og fordi Hertugen er skyldig til at hjælpe enhver til sin Ret, befales det Adressaten at paalægge sine Amtsbeboere at holde Stilstand, indtil Sagen kommer for en ordentlig Ret. K. (Hansb. XXXIX, 31).

15. ell. 22. Juli (—, Sønd. efter Margrethe). Til Kiel. Byen ved, hvor ofte Hertugen paa Kongens og egne Vegne har befaleet den at nedbryde Skoboderne¹ paa Torvet i Kiel og at lave en fri Plads, men Hertugen har nu bragt i Erfaring, at Byen hidindtil ikke har efterkommet denne Befaling, hvorfor han maa tro, at de alle i Kiel eller til Dels ringeagter Kongens og Hertugens Vilje. Hertugen havde dog snarere tænkt sig, at Adressaten til enhver

¹ Skoboderne skulde nedrives for at skaffe Plads til Turneringen ved Prinsesse Elisabeths Bryllup (se Chr. III.s ovennævnte Skrivelse af $\frac{6}{5}$ til Hertug Hans).

Tid vilde vise Lydighed imod en modtagen Befaling. Da Kongen imidlertid atter har skrevet og befalet, at Skoboderne uopholdeligt skal nedbrydes, hvis det ikke allerede er sket, befaler Hertugen paa Kongens og egne Vegne atter Byen under haard Straf og Unaade uden Opsættelse fuldstændigt at rive Skoboderne ned fra Grunden af og lave en rum Plads til Kongen og Hertugen, hvilken Byen for Fremtiden skal lade blive der. K. (Hansb. XXXIX, 31).

15. ell. 22. Juli (Gottorp, Sønd. efter Margrethe). Til Kiel. Hertugen, der har modtaget Byens Skrivelse, hvorved den beder om af Hensyn til det forestaaende fyrstelige Bryllup, og fordi den ingen Tilførsler faar fra det danske Rige, at maatte blive fritaget for at holde de Landsknægte, som det er blevet den paalagt at holde, var ikke utilbøjelig til at skaane Byen, men for det første er alle Stæderne i Fyrstendømmerne betyngtet med et lige saa stort Paalæg af Knægte, desuden er for Kongen, Hertugen og deres Brødre tilligemed Lande og Folk Forholdene for nærværende Tid noget sælsomme, af hvilke Grunde Hertugen ikke kan fritage Byen for Knægtene, og han befaler den i Kongens Sted og paa egne Vegne ingenlunde at bortvise Knægtene, men at underholde dem, som andre gør, indtil videre Besked; men for at Byen kan faa Tilførsel fra Riget imod Betaling, har Hertugen denne Dag skrevet til Kongen herom¹, og han haaber, at Kongen vil give Befaling til, at det maa ske. K. (Hansb. XXXIX, 31).

17. Juli (—, Tirsd. efter Margrethe). Til Hertugen af Preussen. Det vil være Hertugen en stor Glæde at erfare, om det gaar Hertug Albrecht og hans Gemalinde samt deres Datter lykkeligt og godt, og de skal vide, at hans eget Helbred er tilfredsstillende. Da netop nærværende Budskab var forestaaende, har Hertugen ikke kunnet gaa af Vejen for at meddele ham allehaande besværlige Tidender og tillige at sende vedlagte Skrivelser. Som noget meget sandfærdigt vil Hertugen da meddele, at Kongen

¹ Jfr. 14/7; det ses heraf, at Margrethedag i nærværende Tilfælde er 13. Juli.

denne Dag har tilskrevet ham¹ og meddelt, at de burgundiske har udrustet fire Orlogsskibe og to Pinker, hvilke Skibe, der havde deres Tilhold under Norge, har taget en Jagt, der vilde løbe til Kongen med den kongelige Sølvskat af Norge ombord. Kongen har dertil berettet, at han havde begivet sig til den svenske Grænse i den Hensigt at have en personlig Sammenkomst med Kongen af Sverige paa Grund af allehaande forefaldende vigtige Sager, men Kongen har meget længe ikke kunnet erholde nogen Tidende. Hvor Kongen af Sverige var, eller hvor han maatte antages at være, har hans egne Amtmænd ikke kunnet meddele, meget mindre kunnet oplyse, hvor han var at træffe. Tilsidst havde Kongen fra nogle Gesandter, som han derfor havde affærdiget til Sverige, faaet Skrivelse om, at den svenske Konge var svarlig syg og skal have ligget længe, og at Niels Tagke, Bøndernes Høvedsmand i Sverige, igen skal være blevet levende og paa ny have sammen indtil 500 Skovstrefjere og dagligt skal forstærke sig. R. 1543—50, 40.

21. Juli (Gottorp). Til Ditmarskens 48 Forstandere. Hertugen har i Kongens Fraværelse modtaget deres Skrivelse² til denne angaaende Wyben Peters Bertoll (Bertolt (Bertelt) Petersen) og hans Brødre, Hans og Claus³, samt det tilsendte Lejde, men da disse har besværet sig over Lejdet, idet dette ikke var i retslig

¹ Er Chr. III.s Skrivelse, dat. Krogholm i Skaane ¹⁰/₇, 1543, der bagpaa er paategnet at være modtaget i Gottorp Søndag efter Margrethe, som maa være ¹⁶/₇, (Se Anm. S. 91); tillige er anført: »Preussen mitgeteilt so viele zimlichen«. Hertug Albrecht takker for denne Skrivelse ved Brev af ¹⁷/₈ 1543, hvori det er anført, at Skrivelsen er dateret Søndag efter Margrethe, hvilket stemmer med, at Brevet er skrevet samme Dag, som Hertugen modtog Kongens Skrivelse. Kopien i R. er altsaa dateret 2 Dage senere end Orig.; i nærværende Tilfælde kan der ikke herske Tvivl om, at Margrethedag er den 13. ² Af ²³/₈ 1543. (Hansb. XXXIX, 29 b). ³ Disse tre var Ditmarskere og Brødre til Wiben Petersen, der paa Grund af en Retstvist om en Arv blev Ditmarskens »Landsfjende«. Wiben og hans Brødre søgte Tilflugt i Hertugdømmerne. Mens Wiben selv og Hans i Maj 1545 paa Helgoland blev fanget og dræbt af Ditmarskerne, bosatte Bertolt og Claus sig i Haderslev. I nærværende Brevs Overskrift staar der da ogsaa: »Bertolt Petersen tho Haderschleuen«. Bertolt ægtede Hofprædikant, den tidligere Lektor i Haderslev Kapitel, Johan Albertsens Enke Mette.

Form med Hensyn til at kunne rejse frem og tilbage¹, anmoder Hertugen Adressaterne om i Betragtning af, at de har tilbudt sig med al Ret overfor Bertolt Petersen og hans Brødre, at give disse et saadant Lejde, at de i Sikkerhed kan drage til Ditmarsken og faa deres Sager afgjort i Mindelighed eller med Retten, og hvis dette ikke sker, at de da atter frit kan drage bort. Brødrene skal paa den anden Side overholde Lejdets Bestemmelser. Dette bedes oversendt til Hertugen med nærværende Bud. R. 1543—48, 74.

23. Juli (Gottorp). Til Magister Petrus Generus i Wittembergk. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse², hvormed han fremsender to Postiller³, takker først for de tilsendte Bøger, idet han finder det unødigt at besvare den vedføjede Bøn, men for at han kan se, at Hertugen virkelig er ham naadig og taknemlig og gerne vil se hans Arbejde fortsat, fremsendes med nærværende hans Bud, Hanns Schlesier, de vedlagte 14 Dalere⁴, som han kan bruge til sin Nødtøft. R. 1543—48, 73 b⁵.

— Til Borgmestre og Raad i Kiel. Da Hertug Ernst af Lyneborg, der skal have noget Flæsk liggende i Kiel, har anmeldt, at han vil bruge dette Flæsk til sin egen Nødtøft, og har bedt om, at Flæsket maatte frigives, har Hertugen tilstaaet dette, hvorfor han i Kongens Navn og paa egne Vegne befaler Adressaten paa Anmodning af Jorgenn von Bülow at lade dette Flæsk følge Hertugen af Lyneborg. R. 1543—48, 76.

— Til Raadet i Kiel. Hertugen fremsender vedlagt Fru Heimicke Minricks Supplik, hvori hun paa sin Slægtnings, Jorgenn Nienborchs, Vegne klager over Reynolt Peterssen, Indvaaner i Kiel. Skønt Hertugen tidligere har befalet Raadet at

¹ De 48 Forstandere havde i ovennævnte Skrivelse blot skrevet: »Szo schycke wy ehnn doch upp J. K. Maytt. begherentt een sseker fligh gheleede«. ² Af 24/6 s. A. (Hansb. XXXIX, 29 d; Ny kirkehist. Sml. IV, 692). ³ Disse var: »Postillann Coruini, so nu newlich von dem hochgelartenn Spangenberg in fragestuck gestellett«. ⁴ Det under Anm. 2 nævnte Brev har bagpaa følgende Kancellipaategning: »xv taler h. H. diessenn wider geschenckt«. ⁵ Tr.: Ny kirkehist. Sml. IV, 693.

ordne denne Sag, er det ikke sket, hvorfor han atter paalægger Raadet at tilholde Reynolt Peterssen om, at han enten skal overholde sin skriftlige Forpligtelse eller ogsaa overgive til Fru Minricks alt, hvad han har modtaget af Jorgen Nienborch¹. R. 1543 —48, 77.

26. Juli (Gottorp, Torsd. efter Jacobi). Til Kongen. Hvad den gelderske Marskalk Merten von Rossenn har skrevet til Hr. Johann Rantzau², vil Kongen nødtørftigt se af vedlagte Brev, idet Hertugen formener, at Kongen vil svare det fornødne herpaa. Desuden er der endnu Folk, som gerne vil have Bestalling til at angribe de burgundiske, hvorfor Kongen ved Brevviseren saa snart som muligt bedes oversende en Bestalling eller seks, for at Hertugen kan lade saadanne tilstille de Folk, som vil bruge dem, naar de videre spørger derom.

Seddel:

Hertugen har i dette Øjeblik faaet troværdig Tidende om, at der fra Nylose i Sverige er løbet 4 Skibe til Amsterdam i Holland, og at disse efter at have indtaget al den Ladning, der ønskedes, igen har sat Kursen mod Sverige. Endvidere har Hertugen faaet sikker Tidende om, at »Buchbinder« selvtrødie har været i Lybæk, men hvad han har udrettet der, ved Hertugen ikke. K³. (Hansb. XXXIX, 31).

— Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. De har gentagne Gange bestilt saa meget Sølvbiant hos Rentemester Heinrich Schulte, at de hver kunde faa en Kjortel⁴, men hidtil har de slet ikke faaet noget, og Heinrich Schulte beretter

¹ 27/7, 1543 skrev Borgmester og Raad i Kiel til Hertugen, at Fru Heinneke Meinricks i Raadets Nærværelse var blevet forligt med sin Modpart, naar det ikke var sket før, skyldtes det, at hun ingen Fuldmagt havde haft (Hansb. XXXIX, 29 b).

² Af denne Skrivelse, der er af 17/7, fremgaar det, at Johan Rantzau paa Kongens Vegne havde sendt Claus Rantzau og Zitzewitz til Martin van Rossem og forespurgt, om han vilde tillade, at Meinert vom Ham med nogle Fænniker Knægte kom til Kongen af Danmark. Martin v. Rossem bragte Sagen for Hertugen af Cleve, der imidlertid erklærede, at han ikke kunde undvære Knægtene (Afskr. i Hansb. XXXIX, 28 b). ³ Bagpaa K.: 1) »Schreibenn an die Ko. W., wes Merten von Rossen an ern Johan Rantzouwen Meynartes vom Hammen knechte, das er dieselben nit enthraten kan, geschrieben. 2) Item umb 6 bestellungen«. ⁴ K.: rock.

nu i en Skrivelse, som Hertugerne har tilsendt Hr. Iwenn Reventlow, og som Kongen nu uden Tvivl har faaet i Hænde, at han ikke kan skaffe Bliant. Da deres Søsters, Frøken Elisabets, Bryllup, til hvilket de venter høje Potentater, nærmer sig, og de i Betragtning af deres fyrstelige Stand er daarligt klædte til et saadant Bryllup, desuden vil det ogsaa give Anledning til Eftertanke, hvis de ikke hertil forsynedes med andre Klæder, bedes Kongen at betænke enhver af dem med saa meget Sølvbliant, som er fornødent til en Kjortel, for at de kan ligne andre Fyrster og ogsaa for Kongens egen Æres og Berømmelses Skyld, og hurtigst muligt pr. Post ved eget Budskab at oversende det¹, for at Hertugerne kan faa Kjortlerne færdige til Brylluppet. Kongen bedes om skriftligt Svar herpaa. K. (Hansb. XXXIX, 31).

27. Juli (Gottorp, Fred. efter Jacobi). Til Hertugen af Cleve. Da nærværende to Brevvisere², Helmicke Honickforst og Jurgen Brall, der en Tid lang i disse Lande ærligt og trofast har gjort Tjeneste i Krigs- og andre ærlige Sager, har givet Hertugen til Kende, at de begge, enhver med to Heste, var sindet at ville tjene Adressaten fremfor andre i Krigssager imod ærligt Underhold, af hvilken Grund de har bedt Hertugen om at befordre deres Sag, beder Hertugen, der gerne vil se dem befordret, Adressaten at tage nævnte Brevvisere, enhver med to Heste, i sin Tjeneste og at give dem Underhold, idet disse paa den anden Side i alle ærlige Krigs- og andre Sager efter deres Forhold villigt vil lade sig bruge. R. 1543—50, 42.

¹ Kongen svarede $\frac{30}{7}$, at han ikke havde Bliant, men at Hertugerne skulde faa Henrik Schulte til at købe det i Lybæk eller Hamborg eller, hvor han ellers kunde faa det. Denne var allerede, før Kongens Skrivelse ankom, rejst til Hamborg for at gøre Indkøb af Tøjer, og herfra skrev han $\frac{29}{7}$, til Hertugerne, at det var umuligt at skaffe de 80 Alen Bliant af den Farve og Kvalitet, som Hertugerne ønskede. Vedlagt medsendte han en Skrivelse fra den hamburgske Købmand, Warncke Rolefynck, til sig selv, hvilken han bagpaa har givet følgende Paategning: »Dessen breff hefft my de kramer geschreven, de den blyant van Norembarge bestellen scholde, dar uth werden jwe F. G. alle gelegenheit woll wyder vornehmen«. — Bliant var et meget kostbart Stof. Hertugerne ønskede det »mit bruner effte roder syden vordelet« (Hansb. XXXIX 2 a, 29 k). ² I Overskriften kaldes de Enspændere.

29. Juli (Gottorp, Sønd. efter Jacobi). Til Frantz von Halke¹. Han vil af de vedlagte Breve se, at Undersaatterne under Klostret Reynebeck klager til Kongen og til Guntzell von Velten² over, at han har pantet³ nogle af deres Øksne og Køer, hvilke han til Dels har slagtet⁴, og at han imod deres nedarvede Rettigheder og Friheder besværer dem med Træhugst og Kørsler med Træ samt andre usædvanlige Paalæg. Hertugen befaler ham imidlertid strengt at afstaa herfra, og hvad han paa utilbørlig Vis har frataget dem, skal han atter tilbagegive dem. Hvis han mener at have haft Grund til Klage over Folkene, maatte han have bragt Sagen for Kongen eller Hertugen. R. 1543—48, 78 b.

— Til⁵ samtlige Beboere i Kiel at aabne og at læse⁵. Det er Hertugen bekendt, at Byens Sognepræst Rudolphus von Nymwegenn, der baade i sin Lære og sit Liv var en kristelig og from Prædikant og Menneske, er død. Dertil har han bragt i Erfaring, at Byen nogle Gange skal have forsøgt at faa Sognepræsten til Sct. Jacob i Lybæk til Præst, men hidindtil ikke opnaaet det, hvilket dog vel, hvis det var forbundet med Alvor, var til at gennemføre. Af Præsterne i Rendsborg og Slesvig er det endvidere blevet berettet Hertugen, at Byen fuldstændigt har afstaaet fra at gøre Forsøg paa at faa Præsten fra Lybæk og i Stedet for skal forhandle med Sognepræsten fra Bouenouwe⁶, hvilket Sted hører under Enwolt Sehested, om at komme til Byen som Præst. Samme skal ogsaa allerede denne Dag have holdt en Prædiken⁷ i Byen. Hertugen kan imidlertid ikke noksom forundre sig over dette, da det af de nævnte Præster fra Rendsborg og Slesvig troværdigt er blevet berettet ham, ligesom han ogsaa ellers har Erfaring for, at ommeldte Præst fra Bouenouwe er en

¹ Foged paa Trittau. Jfr. $\frac{9}{1}$ 1544. ² En Broder til Christoffer von Veltheim, Chr. III.s øverste Feltherre under Grevefejden, der for sine Tilgodehavender hos Kongen bl. a. havde faaet Reinbeck Kloster i Pant for 10 Aar; han døde i 1540, hvorefter hans Broder Gunzel optraadte paa hans Vegne (Da. Mag. 4. R. III. Bd., 86 Anm.). ³ R. har entwent i Brevets Tekst, mens Overskriften har gefpandet. ⁴ R.: geschlagen. ⁵⁻⁵ R.: »Ann die vom Kyll, sambtlichen tho brecken unnd tho lesen«. ⁶ Bovenau i Rendsborg Provsti. ⁷ R.: sermon.

halsstarrig Papist, der hidtil ikke har prædiket det hellige Evangelium eller Guds Ord rent, hvorfor han allerede en Gang er forvist fra Hamborg, dertil skal han have levet i aabenbar Skam og Hor, som ogsaa endnu er Tilfældet, desuden kan han tale enhver efter Munden, hvilket dog altsammen ingenlunde sømmer sig for en kristelig, from og retfærdig Prædikant, endvidere skal han ingenlunde være af den Dygtighed, at han er duelig til et saadant Embede, endnu meget mindre kan han taales i en By som Kiel i Betragtning af hans Lære, Liv og Væsen. Da det drejer sig om en Sag, der først og fremmest angaar Sjælenes Frelse, og Adressaterne ved, med hvor stort Besvær Kongen, Hertugen og deres Brødre i forgangen Tid paa en almindelig Landdag i Rendsborg bevægede Biskop, Prælater, Adel, Stæder og det almindelige Landskab i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten til at afstaa fra den papistiske Lære og endrægteligt i Henhold til en oprettet Ordinans at antage det hellige Evangelium og Guds rene og klare Ord, hvilket hidtil er blevet holdt, befaler Hertugen paa Kongens og egne Vegne strengt Adressaterne, idet der, hvis deres Forehavende med Præsten fra Bouenouwe skulde have Fremgang, for dem og i det hele for disse Lande heraf vilde følge megen Fortræd, Oprør, Sværmeri, Sektereri og andet til Fordærv for Liv og Sjæle, ingenlunde at antage Præsten fra Bouenouwe. Hvis de allerede har gjort det eller staar i Forhandling med ham derom, skal de ufortøvet afstaa herfra og stille Sagen i Bero, indtil Hertugen ankommer og giver videre Besked, da det ingenlunde vil passe sig for Hertugen eller hans at taale en saadan berygtet og plettet Person som Prædikant hverken i Kiel eller andet Steds i Hertugdømmerne; iøvrigt tilbyder Hertugen at være behjælpelig med at skaffe den omtalte Præst fra Lybæk eller en anden from, dygtig og kristelig Prædikant, der er egnet til imod et ordentligt Underhold at kunne forestaa Embedet i Kiel, Hovedstaden i Holsten. K. (Hansb. XXXIX, 31).

30. Juli (Gottorp, Mand. efter Jacobi). Til Hinrick Schulte. Da der i Amterne eller Stæderne ikke kan faas Salt, Claret eller god Eddike¹, der er tjenlig til det forestaaende Bryllup,

¹ Overskriften har: wynethick.

befaler Hertugen ham paa Kongens og egne Vegne straks i Hamborg at bestille og indkøbe 2 Læster Lyneborg Salt, 1 Tønde af den bedste Claret og enten i Hamborg eller i Lybæk 1 Last god Eddike, som berettes bedst at kunne faas i Lybæk, paa en saadan Maade, at det kan have tidsnok til Brylluppet i Kiel. Til Brug herved medsendes en Befaling til Clement von der Wisch om at bestille de nødvendige Vogne. R. 1543—48, 80.

4. Aug. (Kiel, Lörd. efter vincula Petri). Til Hamborg. Da Kongen og Hertugen til deres Søsters, Frøken Elisabets, Bryllup har Brug for nogle Bryg hamborgsk Øl, som de gerne vil have brygget med det allerbedste, begærer Hertugen paa Kongens og egne Vegne, at Hamborg vil lade sine Medborgere og Bryggere brygge med det bedste nogle »braussell«, nemlig saa meget Øl, som nærværende Brevviser vil angive for Byen, saaledes at Hertugen kan faa Øllet til Kiel tidsnok til Brylluppet. R. 1543—48, 80 b.

5. Aug. (Gottorp, Sønd. efter vincula Petri). Til Hr. Johan Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹, hvori han meddeler, at der paa alle Steder dannes store Ansamlinger af Ryttere og Knægte, har straks videresendt denne Skrivelse til Kongen og til Hr. Iuen Reventlow, og da Sagen er vigtig, har han anmodet sidstnævnte om Raad med Hensyn til, paa hvilken Tid og til hvilket Sted Raaderne skal forskrives, idet Adressaten ikke har meddelt dette. Saa snart Hertugen har modtaget et saadant Raad, vil han forskrive Raaderne og give Adressaten Underretning herom. — Hvad Hamborg angaar, over-

¹ Af 4. s. M. Johan Rantzau skrev i dette Brev, at han frygtede, at Hamborg ikke overholdt, hvad der var blevet sagt til Casper Fuchs (jfr. S. 87 Anm. 2), idet han for et Par Dage siden i Lybæk havde set, at der dertil var kommet meget Korn fra Preussen, hvilket Korn ad Kanalen blev ført til Hamborg. Han ved med sig selv, at Hamborg ikke kan »vordempen« alt dette Korn tilligemed det, der tilføres Byen fra Fyrstendømmerne og de »Magdeborgske« Lande, og han foreslog derfor Hertugen, at der holdtes et Møde med hamborgske Udsendinge i Ütersen, hvor han vilde forhandle med disse om, at Hamborg fuldstændig afholdt sig fra Handel med Fjenden (Hansb. XXXIX, 21).

sender Hertugen et Kreditiv, lydende paa Adressaten og Benedictus Sehested, til Brug ved et Møde med hamborgske Udsendinge i Vtherssenn og tillige et Brev til Hamborg om at sende Sendebud til nævnte Sted den førstkommende Laurentii Dag [$^{10}/_8$]. Hertugen, der formoder, at Hamborg vil gøre dette, anmoder Adressaten om med det første at videresende Brevet og at aabne Svaret derpaa, for at han kan vide, om Hamborgerne kommer. K¹. (Hansb. XXXIX, 31).

5. Aug. (Gottorp, Sønd. efter vincula Petri). Til Hr. Iuen Reventlow. Hr. Johann Rantzaus Skrivelse til Hertugen vil han se af vedlagte Kopi, hvilken Skrivelse Hertugen straks har oversendt til Kongen. Da der herpaa ligger stor Magt, begæres det af ham hurtigt og skriftligt at meddele Raad om, til hvilken Tid og paa hvilket Sted Hertugen skal forskrive Raaderne og ogsaa at meddele Raad i Sagen². R. 1543—48, 81 b.

— Til nogle af Adelen. Da en mellem Jacob Hoyer og Detloff Ebsenn verserende Strid, der er Adressaten³ bekendt, ikke er forliget, men Hertugen gerne ser denne Sag bilagt i Mindelighed, begæres det af ham, at han tilligemed Marquart Sehested og Oue Siuerdensen, til hvem Hertugen ligeledes har skrevet, den førstkommende Søndag efter Laurentii [$^{12}/_8$] vil komme til Husum og beflicte sig paa, at denne Sag kan blive forliget. R. 1543—48, 82.

— Til Hamborg. Da Hertugen har noget magtpaaliggende at meddele Byen, begæres det af den den førstkommende Laurentii Dag⁴ at sende nogle betroede Udsendinge til Vttersenn, hvor Hertugen til samme Tid vil lade sin Hofmester og Raad, Hr. Johann Rantzau, og Benedictus Sehested

¹ Bagpaa K.: »Ann Er Johan Rantzow, ritter, schreiben die vorsamlung reuter und knecht im overlande. . . belangt«. ² Af en Seddel, der er vedlagt Johan Rantzaus Skrivelse af $^9/_8$ til Hertugen, fremgaar det, at Iven Reventlow foreslog, at Raaderne ikke skulde komme sammen, før Kongen kom til Hertugdømmerne (Hansb. XXXIX, 21). ³ Nemlig Otto Rathlou til Arlevad (Olderup S.), jfr. S. 106. ⁴ Overskriften har: am tage nach Lauerenty.

komme til Stede, hvilke skal fremsætte Sagen for Hamborgs Udsendinge, for at disse videre kan meddele den til Byen.

Seddel:

Selvom Hertugen ikke betvivler, at Hamborg vil sende Udsendinge til Vttersenn Laurentii Dag, begærer han dog skriftligt at blive underrettet herom¹, for at hans egne Sendebud kan rette sig derefter. R. 1543—48; 82.

5. Aug. (Gottorp, Sønd. efter vincula Petri). Til Itzeho og Crempe². Da Kongen og Hertugen til deres Søsters, Frøken Elisebets, Bryllup har Brug for et stort Antal Tinfade, Tallerkner og Bordduge og ikke har kunnet faa alt saadant, men maa laane det af Borgerne i Stæderne i Slesvig og Holsten, begæres det af Adressaten at laane Kongen og Hertugen saa mange Tinfade, Tallerkner og Bordduge, som kan skaffes fra Borgerne i Itzeho, og at oversende det altsammen til Kiel til Bartholomey Dag ved en af dens Borgere, som kan tage disse Sager i Forvaring til enhver Tid, naar et Maaltid er forbi. R. 1543—48, 83.

— Hertug Adolf til Thomas thor Smede³. Det befales ham ved nærværende Brevviser, Hertugens Hofskræder, at oversende 5 Alen brunt Fløjl, og hvad han mere havde, som Skræderen kunde have Brug for, tjenlig for Hertugen. Hvis han ikke selv har Fløjlet, anmodes han om at udtage det hos en anden, for at Hertugen alligevel kan faa det. Han skal lade det skrive paa Hertugens Regning, idet Hertugen vil betale ham. R. 1543—48, 83 b⁴.

— Til Jacob Hoyer. Da Sagen mellem ham og Detleff Epsenn (Ebsen, Jepsenn) i Husum endnu ikke er forliget, men Hertugen gerne ser, at dette sker, har han forordnet 3 af Adelen, nemlig Marquart Sehested, Staller i Strann, Oue

¹ Hamborg svarede ved Skrivelse af 7. s. M., at dens Udsendinge vilde ankomme. Denne Skrivelse er modtaget paa Gottorp 10/8 (Fællesark XXVIII, 8), idet den oversendtes af Johan Rantzau ved Skrivelse af 8/8 (Hansb. XXXIX, 21).

² Brevet er rettet til Itzehoe. ³ Klædekræmmer i Flensborg. ⁴ Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 337.

Siuertsen, Staller i Eydersted, og Otto Rathlou til Arlewath, til førstkommende Søndag efter Laurentii [$1^2/8$] at være Underhandlere mellem Adressaten og Detleff. Det befales ham derfor strengt at vise Billighed, da hans Modpart har tilbudt at ville gøre dette. R. 1543—48, 84.

5. Aug. (Gottorp, Sønd. efter vincula Petri). Til Hennicke Sehested til Krommendicke's efterladte Enke. Hertugen har bragt i Erfaring, at hun paa ottende Dagen efter den førstkommende Torsdag [$1^8/8$] vil aflægge Eden i Sagen om Skellet, verserende mellem hende og Rendsborg Amt, men da Eden ifølge Dommen, der er faldet forlængst, og mens Hennicke Sehested endnu levede, skulde aflægges i Løbet af 6 Uger, hvilket ikke er sket¹, befales det hende at lade det bero med Eden til Kongens Ankomst. K. (Hansb. XXXIX, 31).

6. Aug. (—, Mand. efter vincula Petri). Til Hr. Johan Rantzau, Raad. Hvad Hr. Iuen Reventlow, der ogsaa er Hertugens Raad, har svaret paa Hertugens Skrivelse, fremsendes vedlagt. — Da Kongen i Løbet af otte Dage vil ankomme til Fyrstendømmerne, vil det ingenlunde være raadeligt i Mellemtiden at tilstede de holstenske Ryttere² at drage udenlands, hvorfor det begæres af Adressaten at træffe den Ordning med Rytterne, at de forbliver i Landet, indtil Hertugen har talt med Kongen om Sagen. R. 1543—48, 84.

7. Aug. (—, Tirsd. efter vincula Petri). Til Fogeden i Kellinghusen. Da Hr. Johan Rantzau, hvem Hertugen har tilskrevet om at sende 15 Læster Havre til Kiel til Brug ved Hertugens Søsters, Frøken Elisabets, Bryllup, vil sende Havren til Kellinghusen, befales det Adressaten uden Opsættelse at sende ommeldte Havre, saa snart den ankommer, til Kiel og der lade

¹ Om denne Sag, se Amtmanden i Rendsborg, Kai Rantzaus Breve til Hertug Hans af $2/8$ 1543 og $1^8/8$ 1544 med Bilag (Hansb. XXXIX, 22). ² I sin Skrivelse af $4/8$ havde Johan Rantzau ogsaa omtalt, at han frygtede, at »die jungen gesellen vam adel in dusßen furstendomen« vilde drage i udenlandsk Tjeneste.

den overantvorde til den, som har Sagen i Befaling. R. 1543—48, 84 b.

10. Aug. (Gottorp, Laurentii Dag). Til Kongen. Hr. Johan Rantzau, Hofmester og Raad, har ved Otte von Thinen ladet anmelde, at en ved Navn Bernth von Munster, en lille firskaaren Mand, der bærer en Snor med Guldringe, derimellem en lille »geschmeltz ringlein«, besat med to Rubiner og en Diamantskive, for faa Dage siden har været hos ham paa Breidenberge og foregivet, at han vilde bringe en Fænnike Knægte tilveje, med hvilke han vilde holde sig rede og komme med dem til Riget og Fyrstendømmerne, endvidere vilde han skaffe oplyst, hvad der var forhaanden af Knægte. Da dette ikke kunde tilstaas ham, og Hr. Johan har villet forlægge ham til Welster, har han bedt om Orlov til at rejse til Hamborg, idet han den følgende Dag vilde komme tilbage og medbringe, hvad han havde der, hvilken Orlov Hr. Johan har tilstaaet ham. Warner Han har imidlertid været hos Hr. Johan og meddelt, at han i Lybæk har set og ogsaa talt med Bernth von Munster, der har ladet sig forlyde med, at han havde i Sinde at forføje sig til København og anmode Kongen eller Statholderen om Tjeneste. Men da han visselig er en Spejder, raader Hr. Johan Rantzau til, at Kongen, hvis han selv er rejst fra København, giver Statholderen Paalæg om i København, Helsingør eller andetsteds at holde Opsigt med nævnte Spejder og søge at faa fat i ham og, hvis dette lykkes, at holde ham arresteret, til Kongen og Hr. Johan Rantzau kan blive underrettet herom. — Hvad Hr. Johan Rantzau har sendt til Hertugen af Tidender fra Nederlandene, ogsaa hvad Embden har for af Praktikker med Hollænderne¹, vil Kongen se af vedlagte Kopier. Det er derfor Hr. Johan Rantzaus Raad, at Kongen selv lader skrive til Embden om, at den skal undlade dette, dog har Hr. Johan i Seddelen skrevet, at Hertugen paa Kongens og egne Vegne skulde skrive. R. 1543—50, 42 b.

¹ Se Joh. Rantzaus ovennævnte Skrivelse af 9/8 1543 med Bilag. Han skriver her paa en Seddel, at han havde erfaret, at Emden med Skibe, som den havde købt af Hollænderne, ydede Holland Tilførsler fra Hamborg og andetsteds.

10. Aug. (Gottorp, Laurentii Dag). Til Oue Siuerdes, Staller i Eydersted. Han skal lade nærværende Brevviser Jaspar Kruthoff uhindret udføre til Hamborg og ingen andre Steder 18 Læster Havre, 20 Fjerdinger Smør og 10 Sider Flæsk. R. 1543—48, 85.

— Til Hr. Iuen Reventlow. Hvad Hr. Johan Rantzau har skrevet om Havren og andet, vil han se af vedlagte Breve og Kopier, hvorefter han vel vil vide at rette sig. Hertugen har skrevet til Fogeden i Kellingehusenn og befale ham uden Tøven at sende den omhandlede Havre, saa snart den kommer, til Kiel, hvad han formodentligt vil gøre. I Henhold til Adressatens Begæring fremsender Hertugen tillige vedlagt et Brev til Raadet i Flensborg om at sende Tinfade, Tallerkner og Bordduge til 16 Borde tilligemed to Fruer til Kiel førstkomende Bartholomei Dag. R. 1543—48, 85 b.

— Hertug Adolf til Jochim Rantzau til Puttlose. Da Hertugen tidligere har tilskrevet ham om en »gaul«, tjenlig for Hertugen selv, og han har meddelt, at Hertugen skulde sende sin Tjener til ham, idet han i Tilfælde af, at der imellem hans Hingste var en, som Hertugen kunde bruge, vilde lade Hertugen faa den for de Penge, den stod ham selv i, sender Hertugen, der er taknemlig herfor, nærværende sin Tjener med Begæring om, at Adressaten vil tilstaa Hertugen den sorte »rappe« og overantvorde den til Tjeneren, der paa Hertugens Vegne skal betale ham for den. R. 1543—48, 86.

— Til Raadet i Flensborg. Paa Kongens og egne Vegne befaler Hertugen Adressaten at oversende til sin Søsters, Frøken Elisabeths, Bryllup saa mange Tinfade, Tallerkner og Bordduge, som er fornødent til 16 Bordplader eller Borde, samt to Fruer til at holde Opsyn hermed og til at dække Bordene og igen at tage af dem, saaledes at det altsammen tilligemed de to Fruer kan være i Kiel Bartholomei Dag. Da Sagen er vigtig, vil det ikke være Kongen og Hertugen til Behag, om der sker Forsømmelse heri. R. 1543—48, 86 b¹.

¹ Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 338.

10. Aug. (Gottorp, Laurentii Dag). Hertug Adolf til Biskoppen af Lybæk. Da han paa Hertugens tidligere Skrivelse, hvorved Hertugen tilskrev ham om en »gaull«, tjenlig for Hertugen som Livhest, har tilkendegivet, at Hertugen skulde sende sin Tjener til ham for at udtage en saadan imellem hans Hingste, hvilken Adressaten vilde skænke Hertugen, sender denne, der er taknemlig for dette Tilsagn, sin Tjener med Begæring om, at Adressaten selv vil lade overantvorde til ham en saadan Hingst, som efter Adressatens Formening er tjenlig for Hertugen. R. 1543—48, 87 b.

— Til Fruen til Haseldorp. Hertugen, der har bragt i Erfaring, at hun skal have en god »gaull«, der er egnet til Turnering, begærer, da han mangler en saadan Hingst, at hun vil laane ham den Brylluppet over og oversende den med det allerførste. Hertugen vil da prøve den. Hvis den ikke er tjenlig, vil han straks tilbagesende den; er den det, vil han beholde den Brylluppet over og bruge den til Turneringen og derefter tilbagesende den. Hvis den under Turneringen bliver ødelagt eller faar en Skade, hvad Hertugen ikke haaber, men dog ikke kan vide, vil han betale hende, hvad den er værd. R. 1543—48, 88.

[—]¹. Kvittering til Tomas zur Schmitten (Thomas zur Schmeden, Schmidten) i Flensborg for, at Hertugen denne Dag har modtaget af ham 35¹/₂ Alen Sølv Tobin og 26¹/₂ Alen Sølv Zindel, hvilke Varer han skal faa betalt af Rentemester Hinrich Schulte. R. 1543—48, 88 b².

12. Aug. (—, Sønd. efter Laurentii). Til Kongen. Hvad Hr. Johan Rantzau atter har skrevet til Hertugen, fremsendes vedlagt. Hertugen meddeler tillige, at der er kommet en Udsen-

¹ Brevet er uden Dag og Dateringssted, men da det foranstaaende Brev er dateret Gottorp ¹⁰/₈ og det efterfølgende Gottorp ¹²/₈, er nærværende Brev sikkert ogsaa udstedt paa Gottorp omkring samme Tid, da de omhandlede Stoffer uden Tvivl skulde bruges til Brylluppet i Kiel s. M. ² Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 339.

ding fra Kongen af England, der har nogle mundtlige Hverv og tillige Breve til Kongerne af Danmark og Sverige. Hertugen, der har anbragt Gesandten i et godt Herberg i Slesvig med en Adelsmand til Opvartning, beder Kongen snarest, da Gesandten siger, at hans Ærinde til Kongen haster, at underrette ham om, hvorvidt han skal lade Gesandten rejse til Kongen i Riget eller lade ham vente der, indtil Kongen ankommer¹.

Seddel:

Dronningens, Hertugens Moders, Skrivelse om, hvorvidt Keyge Sehested til Northsehe og hans Husfrue maa gøre hende Opvartning under Brylluppet, fremsendes. Hertugen beder Kongen tillade dette og sende Meddelelse derom med nærværende Brevviser. R. 1543—50, 44.

12. Aug. (Gottorp, Sønd. efter Laurentii). Til Dronning Sophia af Danmark. Hertugen, der har modtaget Dronningens, sin Moders, Skrivelse, hvori hun beder Hertugen ved en Skrivelse at udvirke hos Kongen, at Keyge Sehested til Northsehe og hans Husfrue maa faa Tilladelse til at gøre hende Opvartning under Brylluppet, meddeler, at han har skrevet til Kongen og bedt ham herom. Hvad Kongen svarer herpaa, vil han i Hast underrette hende om, for at hun kan rette sig derefter. R. 1543—50, 45.

— Til Kersten Grip og Jurgen Corpei. Hertugen har bragt i Erfaring, at Curth (Curdt), Kongens Mundkok, er ankommet til Kiel for at tilberede det nødvendige til Brylluppet, og da Adressaten² desangaaende har Befaling af Hertugens Landmarskalk og Raad, Hr. Iuen Reventlow, befaler Hertugen ham at sørge for, at nævnte Kok faar, hvad han har Behov. R. 1543—48, 89.

¹ Kongen har uden Tvivl været undervejs til Hertugdømmerne, da han modtog Hertugens ovenstaaende Skrivelse. Den engelske Gesandt, hvis Navn var George Everat, blev i hvert Fald modtaget af Kongen paa Gottorp. Af den Beretning, som Gesandten fra Lybæk 8. Sept. s. A. sendte den engelske Konge, Henrik VIII, fremgaar det, at Formaalet med Sendelsen var Ophævelsen af Spærringen af den danske Konges Strømme, der ogsaa gjaldt Englænderne. Chr. III viste sig imødekommende, idet det under visse Betingelser tillodes Englænderne at sejle gennem Øresundet, Bæltet og Skagerak (State Papers IX, 502; jfr. Aarsberet. fra Geheimærk. IV, 239). ² Brevet er rettet til en enkelt.

12. Aug. (Gottorp, Sønd. efter Laurentii). Til Keyge Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse angaaende Fruen til Krummendicke (Krommen Dyke), meddeler, at han den næste eller næstfølgende Dag, naar han har faaet et Svar fra Hr. Iuen Reventlow, hans Landmarskalk og Raad, vil besvare det og dertil forordne nogle til sammen med Adressaten at paa-høre Eden. R. 1543—48, 89 b.

— Til Hr. Iuen Reventlow¹, Raad. Da der over Lybæk og Hamborg er ankommet nogle Afsendinge fra England, der har et Ærinde til Hertugen, men hvem han ikke kan høre paa eller give Svar, før Adressaten kommer, og da desuden Fruen til Krummendicke vil aflægge Eden den førstkommende Torsdag [^{16/8}], i hvilken Sag Hertugen ogsaa gerne vil have hans Raad, begæres det af ham den følgende Mandag [^{13/8}] at komme til Gottorp, for at de nævnte Afsendinge kan blive hørt og faa Svar. R. 1543—48, 90.

14. Aug. (—, Tirsd. efter Laurentii). Til Georg Corper, Sekretær. Hertugen sender nærværende sin Kælderknægt², der skal tage Vare paa Vinen, »Eimbecks« og Hamborg Øllet, at det ikke tager Skade, og hvis denne hertil har Brug for noget, skal Adressaten tilligemed Borgmester Kerstianus Grip, til hvem Hertugen ligeledes har skrevet, hjælpe ham med at fremskaffe det. Hvis de nødvendige Glas, Pibekander, Bægre og andet endnu ikke er forhaanden, begæres det af ham sammen med Borgmesteren at sørge for, at der skaffes saa meget heraf, at der ikke skal blive Mangel herpaa ved det forestaaende Bryllup. R. 1543—48, 90 b.

¹ Overskriften lyder: »Schreibenn an Ern Iuen Reuentlouwen, rittern, das hie etzliche geschigkten aus Engellantt unnd Hamburgk, wie man es mit denselbigen halten soll«. Teksten derimod: »Das alhie etliche geschicktenn aus Engelanth von Lubeck und Hamburgk ankommen«. — Den engelske Gesandt kom til Gottorp fra Lybæk. ² Af Brevets Overskrift fremgaar det — foruden af det efterfølgende Brev — at Kælderknægtens Navn var Nickell, jfr. S. 92 Anm. 1.

14. Aug. (Gottorp, Tirsd. efter Laurentii). Til Kerstianus Grip, Borgmester i Kiel. Hertugen sender nærværende sin Kælderknægt, Nickell, der har i Befaling at tage Vare paa Vinen, Hamborg og »Embiechs« Øllet, der skal bruges til Brylluppet, at det ikke tager Skade; det befales derfor Adressaten at overantvorde Kælderknægten Vinen og Øllet og uden Tøven at fremskaffe, hvad denne hertil har Brug for. R. 1543—48, 91.

— Til Keyge Rantzau, Amtmand i Rendsborg. I Henhold til hans tidligere Skrivelse meddeler Hertugen ham, at Fruen til Krummendicke har sendt Clement von der Wisch til Hertugen og ladet meddele, at hun gerne vilde lade det bero med Eden til Kongens Ankomst, saaledes som Hertugen havde tilskrevet hende, men da hun allerede havde forskrevet sine Frænder, bad hun, at Hertugen vilde unde hende, hvad der var Ret. Hertugen har derfor givet Amtmanden i Gottorp, Hinrich Rantzau, og Peter Ahlefeldt til Lindou i Befaling tilligemed Adressaten at modtage den omskrevne Ed af hende, og da disse vil ankomme paa den førstkommende Torsdag [¹⁶/₈], paa hvilken Dag Eden skal aflægges, befales det Adressaten til bemeldte Tid at begive sig til dem. R. 1543—48, 91 b.

15. Aug. (—, Marie Himmelfart). Til Raadet i Hamborg. Da Kongen af Danmark af virkelig og paatrængende Nød er blevet de kejserlige Arve-Nederlandes og det burgundiske Hus's erklærede og aabenbare Fjende, som Adressaten vil se af vedlagte Kopi af Fejdebreve, og Hertugen ikke gerne vil se Kongens Modstandere styrket eller tilført Korn, Fetalje eller andet, begærer han paa Kongens og egne Vegne, at Adressaten hos dets Medborgere vil forordne, at disse nu herefter afholder sig fra Tilførsel, saa at de af den Grund ikke selv kommer i nogen Skade. R. 1543—50, 46.

— Til Raadet i Bremen. Hertugen, til hvem det af troværdige Folk er blevet berettet, at der pr. Vogn eller ad Weseren bliver ført meget Korn fra Landet Dornigen og fra Stifterne Magdeburch, Haluerstadt og Hildesheim til Bremen, hvilket

Korn og anden Fetalje Adressatens Medborgere og Bremens Indvaanere videre skal tilføre Holland og Nederlandene, Kongens Modstandere, begærer paa Kongens og egne Vegne, da han ikke gerne ser disse blive styrket eller blive ydet Tilførsel, at Adressaten vil forordne, at dets Medborgere og Bremens Indvaanere nu herefter afholder sig fra saadan Tilførsel og ikke selv kommer i Skade, hvad Hertugen ikke gerne ser. Hvis de ikke gør det, og de herfor bliver berøvet Varerne¹ eller arresteres, vil Hertugen være undskyldt, idet de advares for Skade, thi en saadan nabovenlig Advarsel har Hertugen ikke villet forholde dem, som han ikke gerne ser tilføjet Skade. R. 1543—50, 46 b.

15. Aug. (Gottorp, Marie Himmelfart). Til Staden Constantz. Da nærværende Brevviser, Adressatens Bud, i Fyrstendømmerne er taget en usædvanlig Vej, som ikke bruges til Rejser, og da der der paa Stedet under nærværende Krigstider bliver brugt mange sælsomme og farlige Praktikker, saa at man næsten ikke kan vide, hvem man skal give Tiltro eller ikke, har Hertugen for alle Eventualiteters Skyld arresteret Budet og brudt Adressatens »Brev«, men da han ikke har fundet noget farligt, men kun gode Dokumenter² hos Budet, har han forvaret tilbagegivet samme Brevene ubeskadiget. Hertugen har ikke villet forholde Adressaten, at dette er sket af nævnte Aarsag og ikke af anden Grund. R. 1543—50, 47 b.

— Til Hamborg. Forbønsskrivelse for nærværende Brevviser, Steffan Overskærer, Indvaaner i Husum Flække, der har været hos Hertugen og meddelt, at han i Nederlandene under stor Fare har købt 12 Møllestene og ladet disse paa et nederlandsk Skib, men at Adressaten, da han kom for Hamborg med sit Skib, ikke vilde lade ham udføre Stenene, men vilde, at han i Henhold til Skik og Sædvane skulde sælge dem i Hamborg. Da Møllestenene uden hans Vidende er kommet til Hamborg, begærer Hertugen, der gerne ser enhver hjulpet,

¹ R.: nedderlage liden.

² R.: urkuntsbrive.

tilmed trænger man paa dette Sted meget til Stenene, at Hamborg vil tilstede nævnte hans Undersaat atter at udføre dem. R. 1543—48, 92 b.

15. Aug. (Gottorp, Marie Himmelfart). Til Stade. Forbønsskrivelse for Steffan Overskærer, Indvaaner i Husum Flække, der har berettet, at han under stor Fare i Nederlandene har købt nogle Møllestene, som blev ladet i et nederlandsk Skib, hvis Skipper i Stade imod hans Vidende og Vilje har undladt alene at fortolde hans Møllestene, af hvilken Grund han har maattet stille Adressaten Borgen. Hertugen begærer derfor, at Adressaten af nævnte Indvaaner fra Husum vil tage den tilbørlige og sædvanlige Told for disse Møllestene og atter give de stillede Kautionister fri i Betragtning af, at det ikke har været befalet Skipperen at handle saaledes. R. 1543—48, 93.

— Til Hr. Johan Rantzau. Hertugen har modtaget hans Skrivelse, dateret Breydenberge, Mandag efter Laurentii [^{13/8}], tiligemed de tilsendte Tidender, for hvilke han først takker. — Hvad angaar Vagten i Strand, Eydersted og Tønder Len, har Hertugen i Henhold til hans Raad tilskrevet og befalet Stallerne i Eydersted og Strand og Amtmanden i Tønder at holde Vagt, og han haaber, at de vil adlyde. — Brevene til Hamborg og Bremen, som Hertugen har ladet udfærdige i Henhold til hans Skrivelse, og hvis Indhold han vil erfare af vedlagte Kopier, fremsendes, idet Hertugen begærer, at han, hvis han billiger dem, med det første vil videresende dem. — Hertugen har ogsaa ladet underrette de forordnede om, at de skal modtage Fyrsterne af Mecklenborg for Lybæk. — Med Hensyn til om Skibene er løbet fra København eller ikke, formener Hertugen, at han nu vil have faaet Underretning herom af Sekretær Casper Fux. R. 1543—48, 94.

— Aaben Befaling til Keyge Rantzau, Amtmand i Rendsborg, Heinrich Rantzau, Amtmand i Gottorp, og Peter Ahlefeldt til Lindou. For det første da der er Trætte mellem Fruen til Krummendicke og Rendsborg Amt om et Skel, og Fruen sammen med sine Frænder vil sværge om Skellet, skal

de ikke modtage Eden i videre Udstrækning, end Dommen hjemler, hvilken Dom skal fremvises, og hvoraf de skal modtage en Kopi. De skal dernæst paase, at Kongen, Hertugen og deres Brødre ikke lider Skade ved en saadan Ed. R. 1543—48, 95.

15. Aug. (Gottorp, Marie Himmelfart). Til Hr. Wulff Pogwisch, Clement von der Wisch og Bertram Ahlefeldt¹. Af Hr. Johan Rantzau har Hertugen faaet Underretning om, at det af Jochim Pren er berettet, at Fyrsterne af Mecklenborg vil ankomme for Lybæk paa den Adressaten tidligere tilskrevne Dag, hvorfor det begæres af ham, da han tilligemed andre er forordnet hertil, paa bemeldte Dag sammen med Clement von der Wisch og Bertram Ahlefeldt at modtage ommeldte Herrer af Mecklenborg ved Lybæk og ledsage dem den første Dag til Arnßboeck og derfra til Pretz, paa hvilke Steder der er bestilt Natteleje for de to Nætter, og derefter om Søndagen til Kiel.

Seddel:

Naar Hertugen tidligere har skrevet og befalet, at Adressaten skulde modtage de mecklenborgske Fyrster ved Herren Wyegk, er det sket i Henhold til Skrivelse fra Hertug Hinrick af Mecklenborg, hvoraf Kopi vedlægges. R. 1543—48, 95 b.

— Til Stallerne i Eydersted og Strand og Amtmanden i Tønder². Da Kongen har erklæret de kejserlige Arve-Nederlande og de burgundiske Krig, vil det i høj Grad være nødvendigt, at der holdes god Vagt og Opsigt paa alle Steder, hvorfor det befales Adressaten at oprette Dag- og Nattevagt paa de Steder i Eydersted, hvortil man kan ankomme med Skibe, for at der ikke skal ske et hemmeligt fjendtligt Indfald mod Kongen eller Hertugen, og Folkene tilføjes Skade. Han skal desuden for det

¹ Brevet, der indledes med: »Unnsen gnedigenn gruth thovorn. Gestrenge und ernveste leve radt und getruwe«, er, som det ses, stilet til Wulf Pogwisch. ² Det indførte Brev er stilet til Stalleren i Eidersted. — Brevet til Claus v. d. Wisch skal iflg. Ludw. Andresen: Gesch. der Stadt Tondern, 37, bero i Tønder Byarkiv. Det findes imidlertid ikke i Tønder Byarkiv i LAA.

hele Land Eydersted træffe den Ordning, at det øvrige Folk, i Fald der sker et Angreb fra Søen, skal komme Vagten til Hjælp, saa at Fjenden ikke tilstedes at lande, men slaas tilbage.

Seddel:

At Adressaten har skrevet til Amtmanden, hvilket denne videre har meddelt Hertugen, at han ingen Spædkalve kunde skaffe til Brylluppet, hvorom Hertugen tidligere har tilskrevet ham, er imod Forventning. Da Hertugen imidlertid ingenlunde kan undvære saadanne, og han formoder ogsaa, at der i det hele Land Eydersted vil være 1 eller 10 Spædkalve at faa, befales det atter Adressaten at bestræbe sig for, at Hertugen i det mindste faar 1 eller 8 til Kiel. R. 1543—48, 96 b.

15. Aug. (Gottorp, Marie Himmelfart). Til Busse von Veltem. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, takker for det første for de meddelte Tidender, idet han dernæst begærer, at Adressaten paa Hertugens Bekostning vil fortsætte med at lade de omhandlede Forhold udspejle og hurtigst muligt underrette Hertugen om, hvad han desangaaende bringer i Erfaring at være skadeligt for Kongen, Hertugen, sammes Riger og Fyrstendømmer, Lande og Folk. Hvis det vilde være ham belejligt engang at komme til Hertugen i Fyrstendømmerne, ser Hertugen det gerne. R. 1543—48, 98.

16. Aug. (—, Torsd. efter Marie Himmelfart). Til »die Inhueters« i Trittaw. Hertugen, der meddeler, at Lybæk og Hamborg ved Udsendinge har ladet berette, at nogle lybske og hamborgske Skibe i den nye Kanal i Trittaw Amt skal være arresteret af Siuert Schwin, kan ikke godt tro, at Adressaten¹ har tilladt dette uden Hertugens Vidende. Det befales ham imidlertid at foranstalte, at de arresterede Skibe uden Opsættelse frigives, og at saadant ikke mere sker uden Hertugens Vidende og Vilje. R. 1543—48, 98 b.

— Memorial om, hvad Claus Rantzau paa Hertug Hans' Vegne skal anføre overfor Siuert Schwin i Anledning af de lybske og hamborgske Udsendinges Klager.

For det første, at de to Stæder, Lybæk og Hamborg, ved to

¹ Brevet er stilet til en enkelt.

Sekretærer har berettet Hertugen, at Siuert Schwin ikke havde rettet sig efter Hertugens Skrivelse, idet Hertugen paa Hamborgs Anmodning tidligere havde tilskrevet ham og befale¹, at han skulde skikke sig i denne Sag, saaledes at Hamborg ikke havde Grund til videre Klage, havde han Rettigheder at gøre gældende overfor Hamborg, skulde han forfølge disse med Retten; desuden havde han paa ny arresteret en hel Del Skibe og ladet Kanalen² gennemgrave, saa at Skibene ikke kunde have deres tilbørlige Gang, hvilket var den menige Købmand til stor Skade i Betragtning af, at deres Gods fordærvedes. Hamborg og Lybæk havde ikke ventet sig det af ham, men snarere at han havde meddelt Kongen eller Hertugen som sin tilbørlige Øvrighed, hvad han kunde have af Rettighed overfor Stæderne. Imidlertid var dette sket, dog var det, hvad der var Hertugen bekendt, imod den paa Kong Frederiks Tid oprettede Reces, hvorfor de lybske og hamborgske Udsendinge havde bedt Hertugen foranledige, at Siuert Schwin afstod fra saadanne uretmæssige Foretagender, tilbagegav Stæderne de arresterede Skibe og for Fremtiden afholdt sig fra »durchstedung³ des grabens«.— Da Siuert Schwins Foretagende ikke var ret eller billigt, har Hertugen ikke alene ugerne hørt herom, men han havde tænkt sig, at Siuert Schwin nu under disse »geschwinde sachen« havde afholdt sig fra saadanne selvtagne voldelige Handlinger. Det er imidlertid Hertugens Befaling, at han ufortøvet og uden videre Forhindring skal lade Lybæks og Hamborgs Skibe passere og for Fremtiden afholde sig fra Gennemgravning, da Hertugen paa ingen Maade vil taale paa nærværende Tid at faa sig Stæderne skaffet paa Halsen. Hvis han derimod med Rette har noget at anklage Lybæk og Hamborg for, skal han komme til Brylluppet i Kiel, hvor Kongen eller Hertugen vil hjælpe ham til hans Ret overfor Stæderne. Hvis han derimod vil vedblive med sit uretmæssige Foretagende, hvad Hertugen ikke venter, og han af den Grund bliver tilføjet Skade af Lybæk eller Hamborg, vil Hertugen være undskyldt. Hertugen meddeler ham med Strenghed dette, for at han skal rette sig derefter. R. 1543—48, 99. K. (Hansb. XXXIX, 31).

¹ 14 ell. 21/7.

² R.: grauen oder dyk.

³ K.: durchstechung.

17. Aug. («in eill» **Gottorp**, Fred. efter Marie Himmelfart). Til Kongen. Hertugen, der har modtaget Kongens Skrivelse, dateret København Sønd. efter Laurentii [$12/8$]¹, hvori Kongen anmoder ham om at skrive til Hr. Johan Rantzau om at forhandle saaledes med Junkerne, at de afventer Kongens Ankomst, idet Kongen saa selv videre vil lade forhandle med dem, meddeler, at han allerede forlængst har gjort dette², og at han paa Kongens Begæring atter har skrevet og givet Befaling til Hr. Johan Rantzau derom, formodentlig vil denne faa Junkerne til at vente. — Hvad Hr. Johan Rantzau paany med Tilsendelse af Hertugerne af Cleves og Lyneborgs Breve har skrevet til Hertugen, fremsendes vedlagt. Hertugen har i Henhold til Hr. Johan Rantzaus Raad og Forslag i sit Kancelli ladet udfærdige Breve til Bremen og Hamborg og sendt dem til ham til Videreforsendelse, og efter Hertugens Formening er de enten allerede kommet til Bestemmelsesstedet eller vil komme det i Løbet af faa Dage. — Hertugen har ogsaa tilskrevet og befalet Amtmanden i Tønder og Stallerne i Strand og Eydersted at holde den fornødne Vagt. R. 1543—50, 48. K. (Hansb. XXXIX, 31).

— (**Gottorp**, »eyligen« —). Til Hr. Johan Rantzau. Hertugen har, saa snart han havde læst de fra ham fremsendte Breve, i Hast den følgende Morgen afsendt dem til Kongen, fra hvem han denne Aften har faaet Post, og da der her var nogle Breve, som han i Hast skulde tilsende Adressaten, oversendes de hermed allesammen, idet Adressaten af Kongens Skrivelse til ham selv uden Tvivl vil kunne se, hvorhen alle Brevene skal sendes. Hertugen, der tillige oversender en Kopi af det Brev, som Kongen har tilskrevet ham angaaende Rytterne, begærer atter, at Adressaten til Bedste for Fædrelandet vil forhandle med disse saaledes, at de, indtil Kongen om faa Dage ankommer, tøver med at drage bort til fremmede Steder, for at Stedet her i Nøden ikke skal blive fundet ganske blottet. R. 1543—48, 101.

¹ Kongens Svar paa en ikke bevaret Skrivelse fra Hertug Hans, hvormed oversendes Johan Rantzaus Skrivelse af $4/8$ til Hertugen, dog kun med Hensyn til Junkerne, idet denne Sag hastede (Hansb. XXXIX, 2 a, 21; Da. Mag. IV, 58).

² Se $4/8$.

18. Aug. (Gottorp, Lørd. efter assumptionis Marie). Til Dronningen af Danmark. Hertugen har i Henhold til Dronningens, hans Moders, Skrivelse, hvori hun bad ham at skrive til Kongen om, at Keige Sehested til Northsehe og hans Husfrue maatte gøre hende Opvartning under Brylluppet, gjort dette, hvad hun vil have erfaret af Hertugens Svar paa hendes Skrivelse, og han har nu af Kongen faaet til Svar, at denne er veltilfreds hermed, men for at det kan ske, vedsender Hertugen et Brev til Keige Sehested, som hun med det første skal videresende. R. 1543—50, 49.

— Til Dronning Sophia. Det er blevet berettet Hertugen af hans Hoftjener Moritz Hoeken, at Dronningen har givet ham i Befaling at tale til Hertugen om, at Hertug Frederik, Hertugens Broder, maatte forblive hos Dronningen paa Slottet i Kiel under Brylluppet. Skønt Hertugen ikke kan vide, hvorledes Kongen vil have det ordnet med Hertug Frederik, saa er han dog, fordi Hertug Frederik helst vil være hos Dronningen og har det bedst hos hende, og Hertugen selv gerne vil vide ham der, tilfreds med, at Hertug Frederik under Festen er hos Dronningen paa Slottet. R. 1543—50, 50.

— Til Dronning Dorothea. Da Dronningen har givet Hertugens Hoftjener, Mauritz Hoeken, i Befaling at melde, at Hertugen skulde tilsende hende et Damask Gardin i »alle« Farver og et grønt Fløjels Tapet med Guldbliant, hvilke Sager er henlagt i Cipreskisten, saaledes at Dronningen kunde have Sagerne tidligt den næste Dag, Søndag, i Kiel, oversender Hertugen herpaa ved nærværende Brevviser ommeldte Gardin og Tapet i Haab om, at Dronningen vil modtage det til den Tid, som det er begæret. R. 1543—50, 50 b.

— Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ angaaende Vildtet, hvilken Skrivelse

¹ Af 16. s. M. (Hansb. XXXIX, 25).

han ikke var utilbøjelig til at efterkomme, meddeler til Svar, at hans Jæger jager for nærværende Tid ved Schwaffstedt og deromkring, men saa snart Jagten der er endt, skal Jægeren uden Opsættelse jage her i Nærheden, og hvad han fanger, skal hurtigst muligt blive sendt til Kiel. R. 1543—48, 101 b.

18. Aug. (Gottorp, Lörd. efter assumptionis Marie). Forbønsskrivelse til Abbedissen¹ og det hele Konvent i Itzeho [Kloster] for Klosterjomfruerne fra Frisenborch ved Navn Pogwisch, der atter har bedt Hertugen om en saadan, for at de kunde faa Gaarden »jegen jw ouer«. Hertugen har allerede ved sin Raad, Hr. Wulff Pogwisch, og Otto Sehested til Kohoueden ladet Abbedissen anmode om for hans første Forbøns Skyld at overgive de nævnte Klosterjomfruer Gaarden, hidtil har han dog ikke faaet Svar. Selvom han ikke tvivler om, at Jomfruerne for hans første Forbøns Skyld vil faa Gaarden, begærer han dog ved nærværende Brevviser Abbedissens og Konventets skriftlige Svar herpaa, for at videre Forespørgsel fra Klosterjomfruerne kan besvares. R. 1543—48, 102.

— Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Da Dronningen², Hertugens Moder, har skrevet og bedt ham at skrive til Adressaten om, at hun maatte beholde sit Kammer, begæres det, hvis dette er muligt, af Adressaten for Hertugens Forbøns Skyld at udvirke hos Dronning Dorothea, at Hertugens Moder kan blive i sit Kammer. R. 1543—48, 103.

— Til Keyge Sehested til Nortsehe. Da Kongen har skrevet til Hertugen, at han skulde skrive og give Befaling til Adressaten om sammen med sin Husfrue at gøre Dronning Sophia, Hertugens Moder, Opvartning under den tilstundende Festlighed i Kiel, befaler Hertugen paa Kongens og egne Vegne ham tilligemed sin Husfrue paa Dronningens Begæring at for-

¹ Katharina Rantzau. ² Kaldes i Overskriften den gamle Dronning; heri oplyses tillige, at det er hendes Kammer i Kiel, der er Tale om.

føje sig til hende og at gøre hende Opvartning under Brylluppet.
R. 1543—48, 104.

4. Sept. (Kiel, Tirsd. efter Egidii). Til alle Amtmænd¹. Da Hertugen er blevet nødt til aabent at undsige de kejserslige Nederlande, vil det være fornødent, at han med sine Folk, hvis Fjenden vil gøre et Indfald, er saaledes rustet, at dette kan afværges. Det befales derfor Adressaten hurtigst muligt, som det bør sig, at mønstre »alle stede« og Bønder, som hører under hans Amt, og paa Hertugens Vegne med Strenghed at meddele dem, at de skal være saaledes rustede, at de, hvis Hertugen skriver til Adressaten eller dem selv, allesammen, Mand² af Huse², Halvdelen eller saa mange, som behøves, det være Dag eller Nat, uden al Tøven kan komme til det Sted, hvorhen de kaldes, og hvor der vil være Trang for dem. R. 1543—48, 119.

5. Sept. (Gottorp, Onsd. efter Egidii). Til den³ menige Adel³. Da der er forefaldet Begivenheder, der ikke alene i høj Grad er Kongen og Hertugen magtpaaliggende, men ogsaa Land og Folk, befales det strengt Adressaten at ankomme til Leuensowe paa den førstkommende Søndag efter Mikkelsdag [^{30/9}] Kl. 9 om Morgenen og paa ingen Maade udeblive, til hvilken Tid Hertugen ogsaa vil være der for, saa meget som det er nødvendigt, at drøfte Begivenhederne med ham og det menige Landskab. R. 1543—48, 118.

13. Sept. (—, Aftenen før exaltationis crucis). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Med Fremsendelsen af Fruen til Haseldorps nye Supplik begæres det af ham, da Hertugen ikke ved, hvad han skal svare hende, at meddele Raad i Sagen og at tilbagesende Fruens Klageskrift med nærværende Bud, da Hertugen har ladet hendes Tjener vente paa Svar. R. 1543—48, 24.

¹ Eksemplaret til Amtmanden i Tønder, Claus v. d. Wisch, maa iflg. Ludwig Andresen: *Gesch. d. Stadt Tondern*, 37, antages at bero i Tønder Byarkiv, det findes imidlertid ikke i denne Bys Arkiv i LAA. ²⁻² R.: man by man. ³⁻³ R.: die gemeinen lantsatenn. — Brevet er rettet til en enkelt, og i Brevets Tekst bruges Ordet: lantschup (mit die unnd gemener lantschup . . . rede hebben).

13. Sept. (Rendsborg, Aftenen før exaltationis crucis). Beskærmelsesbrev for Hinrick Schomacker, Borger i Rendsborg, der er fremstaaet for Hertugen og har beklaget sig over, at han af Indvaanerne i Rendsborg er bleven voldeligen overfaldet. R. 1543—48, 24 b.

14. ell. 16. Sept. (Gottorp, Sønd. exaltationis crucis)¹. Til Claues von der Wisch, Amtmand i Tønder. Hertugen sender ham vedlagt en Supplik fra Birkefolkene² i Lecke Sogn ved Lille Tønder, indeholdende deres Klage over Sunke Peterssenn³, og befaler ham snarest at kalde begge Parter for sig og søge at forlige dem i Mindelighed; lykkes det ikke, skal han indsende en udførlig skriftlig Beretning om Sagen, for at Hertugen kan være i Stand til at svare paa videre Henvendelse i denne Sag. R. 1543—48, 25 b.

9. Okt. (—, Tirsd. efter Francisci). Til Hamborg. Hertugen, der har modtaget Byens Skrivelse⁴, hvori den beder om, at Hertugen vil forunde deres Borgere, Mathias Kruthoff og Hinrick von der Horst, i Eidersted at købe 50 Læster Havre til Nødtørft og Forraad for Byen, var ikke tilbøjelig til at tillade de to nævnte Borgere at købe og udskibe de begærede 50 Læster Havre. Hamborg ved imidlertid, at Kongen og Hertugen paa denne Tid til Afværgelse af deres Modstandere maa forlægge et Antal Ryttere i disse Lande, desuden er Havren næsten udskibet fra Landene, tilmed har der i dette Aar i saa høj en Grad været Orm i Havren, at den i Særdeleshed i Eidersted er slaaet fejl. Skønt det af disse Grunde ikke er belejligt for Hertugen at tillade, at den begærede Havre udføres, vil han dog af særlig Naade overfor Hamborg tilstede, at 20 Læster maa udføres fra

¹ Dagen er ubestemt, da ex. cruc. er den 14. Sept., der i 1543 er en Fredag.

² Ifølge et Regnskab for Tønder Amt fra 1543 betalte »de barckeßlude to Lecke« aarligt 10 Mk. (Kongens Ark. Rev. Rgsk. Tønder Amts Penge- og Naturaliergsk. 1533—43; jfr. Sønderj. Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden, 298). —

³ Iflg. ovennævnte Regnskab og ogsaa tidligere Regnskaber betalte »Sonnice Peterssen tho Leckhuße« 12 Mk. ⁴ Af ³⁰/₁₀₀ 1543 (Fællesark. XXVIII, 8).

Eidersted til Byens egen Nødtørft, og herom sender Hertugen desuden vedlagt en Befaling til Stalleren i Eidersted. K. (Hansb. XXXIX, 31).

9. Okt. (Gottorp, Tirsd. efter Francisci). Til Lybæk. Hertugen har modtaget Byens Skrivelse¹ angaaende 40 Øksne, som Thomas Tede, Indvaaner i Ditmarsken, i Eidersted har købt til Nødtørft for Byen, men som sammesteds var blevet holdt tilbage, idet Lybæk bad om, at Hertugen vilde give disse Øksne fri, da Byen i Kraft af nærværende Brev vilde forpligte sig til, at bemeldte Øksne skulde blive i Lybæk. Skønt Hertugen paa Grund af Forholdene har allehaande Betæneligheder ved for nærværende Tid at lade Øksne udføre, vil han af særlig Naade overfor Lybæk give sit Minde til, at Byen ved Thomas Tede for denne Gang uhindret lader nævnte 40 Øksne uddrive, dog kun til Byens egen Nødtørft. Til Brug herved giver Hertugen desuden Lybæk vedlagt en Befaling til Stalleren i Eidersted, i Henhold til hvilken denne uhindret skal lade Øksnene uddrive. K. (Fællesark. XXVIII, 8).

16. Okt. (—, Galli Dag). Til alle Amtmænd². Kongen og Hertugen har, da Tiderne alle Vegne er saa »schwinde«, at det ikke kan vides, hvornaar et Indfald af Fjenden kan ventes, besluttet, at deres³ Amtsundersaatter, deslige alle Herredsfogeder, frie Folk og alle de gejstliges Folk med Undtagelse af Bispers, Prælaters, Kapitels og Klostres Folk³, til Underhold af Ryttere og Landsknægte enhver især til den førstkommende Sct. Cathrine Dag [25/11] skal udgive den 20. Penning af deres Gods. Hertugen befaler derfor Adressaten at opkræve dette Beløb af hans amtsundergivne, der skal aflægge Ed paa, at de betaler af alt deres Gods, endvidere af Tyendet, Karl eller Pige, deres halve Aarsløn. Pengene skal Adressaten uden Opsættelse og under

¹ Af 6/10 1543 (Hansb. XXXIX, 13 b). ² Brevet er rettet til en enkelt, det ses ikke hvem. ³—³ R.: unnsē undersaten unnsē amptes, desglickenn alle herdesvogede, frienn lude und alle papenn lude, buten bescheidenn wath der bischupe, prelaten, capittel und closter luden sin.

haard Straf og Unaade med klare Registre overgive til Rente-
mester Heinrich Schulte i Kiel til Sct. Cathrine Dag mod tilbørlig
Kvittering. Hvis nogen ved Ed beviser ikke at kunne udrede den
20. Penning, tages af saadanne 4 Gylden Mønt. Vedlagt med-
følger et aabent Brev, som Adressaten skal oplæse for sine amts-
undergivne, for at disse kan vise sig desto villigere. R. 1543—48,
104 b.

16. Okt. (Gottorp, Galli Dag). Aabent Brev til Undersaaterne i N. Amt. Tilsendt alle Amtmænd tilligemed Kiel, Eider-
sted og Strand. — Da Tidenderne er saa »geschwinde«, at Kon-
gen og Hertugen ikke kan vide, naar der kan ske et Indfald i
disse Lande, nødes de til til Underhold af Ryttere og Lands-
knægte, fra enhver især af dem, deslige af alle Herredsfogeder,
af de frie Folk og af alle de gejstliges Folk med Undtagelse af
Biskoppers, Prælaters, Kapitels og Klosters Folk, at opkræve
den 20. Penning af alt deres Gods og af Tyendet, Karl eller
Pige, den halve Aarsløn. For at de ikke skal blive besværet over
Evne, skal de, der ved Ed beviser, at de for Armods Skyld ikke
kan udrede den 20. Penning, ikke give mere end 4 Gylden. Da
Sagen er vigtig, er det samtidig hermed befaleet Amtmændene at
opkræve Skatten, hvorfor det paabydes Adressaterne, idet de
skal aflægge Ed paa, at den 20. Penning bliver udredet, straks
uden Udflugter og under haard Livsstraf at overantvorde Amt-
mændene Skatten, naar det forlanges, saaledes at disse til først-
kommende Sct. Cathrine Dag kan overgive Hertugen Skatten
med et klart, fuldkomment Regnskab¹. R. 1543—48, 106.

¹ Amtmanden i Tønder, Claus von der Wisch, skrev 31. Okt. s. A. til Henrik Rantzau, Amtmand paa Gottorp, om disse Skattebreve; paa Bagsiden af Skrivel-
sen findes følgende udaterede Paategning: »Hiruf erklarunge geschen, wer nit 4
fl. geben kan, vom selben nemen, was er geben kann, wer unwillig zu panden«. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 26). — Amtmanden i Rendsborg,
Kai Rantzau, skrev ⁹/₁₁ s. A. til Hertugen om Skatten. Bagpaa denne Skrivelse findes
følgende ligeledes udaterede Paategning: »Gelindert. Wass die 4 fl. nit geben kan,
davon soll mann nemen, was sie geben kan, damit sie nit zum grunde vertorbent«. (Hansb. XXXIX, 22).

20. Okt. (Gottorp, Lørd. efter Galli). Til [Stallerne i] Eidersted og Strand¹. Paa Kongens og egne Vegne befaler Hertugen Adressaten, at han under højeste Straf fra sit Amt paa ingen Maade maa tilstede, at Korn af nogen Slags opkøbes og udføres hverken over Land eller ad Søvejen, indtil han faar videre Besked². R. 1543—48, 107 b.

22. Okt. (—, Mand. efter Galli). Til Herman Wige, Foged i Husum. Da Hertugen har bragt i Erfaring, at nogle Borgere for faa Dage siden skal være vejet fra Husum alene for den Aarsags Skyld, at de ikke tilligemed de andre Borgere vil holde Landsknægte og bære Tynger, hvorpaa der i Betragtning af de forhaandenværende Forhold ligger stor Magt ikke alene for Kongen og Hertugen, men ogsaa for de undvegne Borgere selv og det hele Land, og da det endvidere er blevet ham berettet af Amtmanden i Gottorp, Heinrich Rantzau, at de undvegne fra Husum sammen med de andre Borgere og Indvaanere i Husum Flække har svoret at ville staa Last og Brast, befales det Adressaten i Kraft af nærværende Brev med Strenghed at lade forkynde for dem, der, forglemmende deres Ed og Pligt, er draget bort fra Husum, at de ufortøvet skal komme tilbage og holde Landsknægte og bære alle Tynger lig de andre Indvaanere. Hvis dette ikke sker, vil Hertugen for det første ikke alene lade dem udraabe som aabenbare menederiske Skælmer og Skurker, men ogsaa gribe dem og straffe dem paa Liv og Gods. Hertugen har da ogsaa tillige ladet meddele Strand og Eidersted, at de ingenlunde maa taale disse undvegne, men at de skal vise dem tilbage til Husum. Hvis de ikke vil drage tilbage, skal de paagribes³ og bringes til Gottorp. Adressaten skal derfor ogsaa, hvis de bortdragne viser Ulydghed imod denne Befaling, eller andre Borgere i lige Maade understaar sig til at drage bort, arrestere dem.

¹ Brevet er rettet til en enkelt. ² 24/10 s. A. skrev Borgmestre og Raad i Lyneborg til Hertug Hans og bad ham tilstede, at Borger i Lyneborg, Tonies van Collen, i Eidersted og omliggende Egne opkøbte 50 Læster Havre og derefter solgte dem i Lyneborg til Byens eget Behov. Denne Skrivelse har bagpaa følgende udaterede Paategning: »I last hauern seint ime gegont wordenn« (Hansb. XXXIX, 14).

³ R.: bim halse nemen.

Men for at enhver kan vide at tage sig i Agt, skal han lade nærværende Befaling oplæse for alle Husums Indvaanere og advare dem imod Skade. Hvis Adressaten forsømmer noget i denne Sag, vil Hertugen ikke glemme at straffe ham. R. 1543—48,107 b.

22. Okt. (Gottorp, Mand. efter Galli). Til [Stallerne i] Strand og Eidersted¹. Da Hertugen har bragt i troværdig Erfaring, at nogle Indvaanere i Husum skal være draget bort og have deres Ophold i Adressatens Amt alene af den Aarsag, at de sammen med de andre ikke vil holde Landsknægte eller taale andre Tynger, befales det herved Adressaten strengt i Kraft af nærværende Brev at tilholde disse, der har opført sig som »mutwillige buuen«, om straks at begive sig til Husum igen og bære Tyngerne som andre Indvaanere. Hvis de besværer sig herover, skal de paagribses og bringes til Gottorp, og de skal ikke alene blive regnet for æreløse, menederiske Skælmer og Skurker, men blive straffet paa Liv og Gods uden al Naade. — Desuden befales det paa det strengeste for anden Gang Adressaten ikke at tilstede, at der fra hans Amt udføres noget overhovedet af Korn eller nogen anden Vare. Hvis det opdages, at dette sker, vil det medføre alvorlig Straf. Adressaten skal ogsaa drage Omsorg for, at de amtsundergivne tilfører og sælger deres Varer, Korn og hvad det kan være, til Undersaatterne i Landene. R. 1543—48, 109.

27. Okt. (—, Lörd. efter Severini). En Takkeskrivelse til Hr. Niclas Bromse, Borgmester i Lybæk².

28. Okt. (Rendsborg, Sønd. efter Severini). Til Kongen. Hvad Borgmestre og Raad i Borch samt Kæmnerne, edsvorne og det hele Land Femern har skrevet til deres fremtidige Amtmand Schack Rantzau om deres Besvær med Knægtene, vil Kon-

¹ Brevet er stilet til en enkelt. ² 18/10 1543 meddelte Borgmester i Lybæk, Niclas Brömse, Hertug Hans, at han ved nærværende Brevviser oversendte Breve, som han havde modtaget fra Hertug Albrecht af Preussen med Begæring om Videreforsendelse til Hertugen. Den lybske Borgmesters Skrivelse bærer bagpaa følgende Paategning: »Hiruff danngsagunge gescheen. Actum Gottorff sonnabents nach Seuerini anno etc. xliij«. (Hansb. XXXIX, 13 b).

gen videre erfare af det vedlagte. Schack Rantzau har denne Dag tilligemed nogle femernske Afsendinge været hos Hertugen og tilkendegivet, at Folkene paa Femern af de mange Knægte, som nu har ligget der en hel Maaned, var saa udpist, at det ikke var muligt for dem længere at holde et saa stort Antal Knægte, idet de tillige har bedt om, at Hertugen vilde befri dem for Knægtene, alle eller til Dels, og at han hos Kongen vilde udvirke, at Femern til sin egen Nødtørft maatte erholde Fetalje af kgl. Majestæts Riger. Paa Grund af »der geschwinde zeit und leuft« vil det være ubelejligt, og endnu mindre vil det være raadeligt, at man tager alle Knægtene fra Femern, men paa den anden Side kan Femern ingenlunde længere holde Knægtene i Betragtning af, at den for Knægtenes Skyld har maattet lade sine Arbejdsfolk løbe, af hvilke dog al Femerns Næring og Velfærd, hvorefter den betaler Kongen og Hertugen Skat og Skyld, er afhængig, da den ikke længere kan give dem Spise og Drikke, af hvilken Aarsag en stor Del af Landets Folk for Sults Skyld maa løbe bort. Hertugen beder derfor Kongen sørge for, at Femern kan faa en saadan Besked eller »Pas«, at den til sin egen Nødtørft og til Knægtenes Underhold med det allerførste fra Riget kan faa efternævnte Fetalje, nemlig: Øksne, Smør, Sild, Kød og tørre Fisk, Korn undtagen. Femern vil da være villig til at underholde Knægtene, og den skal og vil ogsaa forpligte sig til kun at bruge en saadan Fetalje til sin egen Nødtørft og ingenlunde at udskibe den, for at den kan faa Arbejdsfolkene tilbage til Landet og sat til Arbejde igen, thi uden dette er det umuligt for Femern at udrede Skat og Skyld eller nogen Tynge, idet Kongen ved, at Femern ikke har anden Handel end Kornhandelen, og har Øen ingen Arbejdsfolk, maa den ligge helt stille. Kongen vil ogsaa erindre, at han i sin Afsked fra Rendsborg¹ har befalet, at Femern skulde holde 120 Knægte, de øvrige skulde fordeles i

¹ I Claus v. d. Wisch's Udgiftsregnskab for Tønder Amt 1543 findes flg. Poster: »Item do yck na dem landage to Rendeßborch, ummedentrent Michaelis gehalten, toech to Flenßborch, vortertt iij mr. vjß. Item do sulvest to Rendeßborch uth Ko. W. bouell v nacht gelegen, vortertt xvij mr.« (Kongens Ark. Rev. Rgsk., Tønder Amts Penge- og Naturalieregnsk. 1533—43). — Den her omtalte Afsked er formentlig givet paa en saadan Landdag i Rendsborg.

Lejerne, hvilket dog ikke er sket, hvorfor Femern tilligemed Amtmanden beder om, at Kongen vil have Indseende med, at der desangaaende sker en Forandring, thi uden det bliver Femern ganske ødelagt. Kongen anmodes om Svar herpaa. R. 1543—48, 114 b.

28. Okt. (Gottorp, Sønd. efter Severini). Til Biskoppen af Lybæk, Raad. Selv om Hertugen gerne vilde forskaane ham og hans for Landsknægtehold og anden Tyngge, saa maa han dog i Sandhed anmelde, at alle Stæder og Flækker i begge Fyrstendømmer Slesvig og Holsten i den Grad er belagt med Knægte, at det er umuligt at kunne lægge flere i disse Lejer. Hertugen beder derfor om, at Bispen paa Grund af de »geschwinden gevarligkenn loffte unnd tidenn« vil underholde nærværende N. Knægte i sine Flækker N. en Maaned. Hertugen vil beflitte sig paa, at Bispen skal blive den første, der fritages for Knægtehold. R. 1543—48, 117.

29. Okt. (Rendsborg, Mand. efter Simonis et Jude). Til Kongen. I Anledning af den Hertugen af Kongen medgivne Memorial¹, omhandlende allehaande Sager, og ogsaa i Anledning af

¹ I Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 2—29, findes denne Memorial, der bagpaa er paategnet: »Hertzog Johannsenn memorial außzurichten, mit hern Iwenn zu ratschlagen«. Den er uden Datering, men der kan dog paa Grund af Indholdet ikke være Tvivl om, at den hører hertil, og dens Ordlyd er følgende:

»Memorial und gedenckzeddell hertzogk Johannsenn etc.

Erstlichen nachdeme Ko. W. mith ihme unnd hertzog Adolphenn der teyllung halbenn underredung gehabt, so hettenn derwegen die Ko. W. eine kystenn zu Gottorff uff der cantzley stehenn lassenn, darinnen die landregister der furstenthumb, dieselbenn sollenn ihre Furstlichen Gnaden zu sich nhemen und durchlessenn, damit ire F. G., wann es zur teilung kompt, alle gelegenheit wissenn mogen.

Zum andern soll hertzog Johanns bestellenn, das all das grob geschutz, so zu Flensburgk stehet, nach Renssburg gefurth werde.

Item Thomas Sturenn soll hertzog Johanns ahn sich vorschreibenn lassenn und demselbenn die artlerey bevehlenn, das er uff alle dinge ein vleyssiges uffsehhenn habenn mocht.

Zum dritten so soll all das veltgeschutz zu Flensburg stehenn pleybenn, doch das hertzog Johanns die bestellung thun, das es alles fertig gemacht werde mit plockwagenn und aller zubehorung, also das man es inn eyll, wo mans zu gebrauchenn, hinfurenn moge.

nogle Skrivelser fra Kongen samt allehaande forefaldende besværlige Sager har Hertugen forskrevet Raaderne¹ til at komme til sig i Rendsborg denne Dag for at drøfte Sagerne². — Hvad nu for det første Memorialen i Særdeleshed angaar, vil Hertugen med Hensyn til den første Artikel, der omhandler Delingen mellem ham og hans Brødre, beslitte sig paa denne Sag, saa meget som Gud vil give ham Naade og Forstand til. Med Hensyn til de øvrige Artikler vil Hertugen tilligemed Raaderne saavidt muligt nødtørfdigt udføre disse. — Hvad angaar Kongens Skrivelse, dateret Odense,

Zum vierden sollenn die zwo halbenn carthawuenn, so zu Gottorff stehenn, uffs forderligst zugericht und nach der Crempe geschickt werden unnd dargegenn zwey andere stuck vonn dem geschutz von Flensburgk uff den wall nhemen.

Zum funfften sollenn die grossenn eyserne stuck, so zu Gottorff liggenn, widerumb zugericht und die cammer darzu ufgesucht werdenn, damit man dieselbenn im falle der noth auch gebrauchenn mochtenn.

Zum sechsten das uffsehenn zu habenn, das im Strande und Eyderstede gar kein kornn ausgestattet werde, darnebenn auch, weill alle stedte uber tewre zeit clagenn, zu vorschaffenn, das die amptsunderthanenn derselbenn zufuhr thun.

Zum siebenden soll hertzog Johans vor allenn dingen daran sein, das das gebewde zu Rendesburg mit ernstem fleyss muge gefurdert unnd mit dem erstenn geschlossen werdenn. Unnd so wes mangelnn wurde, dasselbe mit her Iuenn und der andern rath darzu zu vorschaffenn.

Zum achten die post zu bestellenn, das dieselbe ahnn allenn orthenn gefurdert, darmit dardurch nichts verseumpt werden muge.

Zum neuntenn so soll hertzog Hanns bey Jobst Rouer zu Hamburgk bestellen, wann ein kystenn mit einem seyger ankommen wirdet, das dieselbe mit dem gesellenn, so darbey, ann Ko. W. moge geschicket werdenn.

Item dem umbschlagk zu bestellenn«.

¹ Disses Navne, nemlig: Johan Rantzau, Iven Reventlow, Breide Rantzau og Bertram Ahlefeldt, er overstregede. ² En »Raadsseddel« omhandlende de Sager, der skulde drøftes med Raaderne, findes ligeledes opbevaret i ovennævnte Læg Diverse. Denne er ogsaa udateret, men af Indholdet ses det, at den vedkommer dette Møde. Dens Ordlyd er følgende:

»Memorial und gedechtnuße wess mein g. f. unnd h. hertzogk Johans mit herrn Johann Ranntzouwen unnd her Iwen Reuenntlouwen, rittern etc., itzo zu Rennedesburg beratschlagenn soll unnd will.

1. Zum erstenn das memorial fur die hanndt zu nemenn, so Ko. W. hertzogenn zu bedencken, zu bestellenn unnd außzurichten im abschiet zu Hadersleuenn mitgegebenn.

2. Zum anderenn habenn Ko. W. itzo nebenn irenn schrieftenn begert denn hinderstelligen phluchschatz unnd bede intzufurdern. Deßgleichenn denn 20.

Søndag efter Luce sidstforgangen [²¹/₁₀]¹, hvormed Kongen fornemmelig oversender Registret over den resterende Plov- og Frøkenskat og over den resterende 20. Penninge Skat fra [15] 35 med Begæring om, at Hertugen vil indfordre disse Skatter, vil Hertugen lade Skattebrevene udfærdige. — Naar Kongen meddeler, at der er blevet forhandlet med Reimar vom Wolde og Claus Rantzau Knægte, som er blevet antaget i Aarssold, og begærer, at noget lignende maa ske der i Fyrstendømmerne, saa er saadant til Dels sket, og det skal i den Henseende videre ikke mangle paa Flid. Af Kongens Svarskrivelse, dateret Odense, Torsdag efter Ursule [²⁵/₁₀]², forstaar Hertugen for det første, at

phening de anno 35ten vermoge etlicher register. In dem nichts zu thun, eher dann mann klar lanndregister hatt.

3. Zum dritten der konnigk begert nochmalls, wann her Johann schreibt, das man mit den [knechten] handlen ins jargellt unnd lasse se schwerenn. Schicke auch Claus oder Heinrich Ranntzouwen in alle leger etc. vermuge des Ko. schreibbens, denn mit Reimar v. Wolden unnd Claus Ranntzouwen fennlein gehanddelt.

Nota.

Es sein im Nidderlannde xij schepe ein anschlagk uff Alburg zu machenn abgelauffen, hat Peter vonn Vtrichtt durch clein Heinrichenn dem konnige zu enntbotten.

4. Mit reuthern unnd knechten zu handlen.

5. Breyde Ranntzouwen abzuvertigen die knechte inns jargelt zu bringen. Nota der konnig sieht fur gut ann, das Hinrich edder Claus Rantzouw auch darzu gebraucht werden.

6. Baw zu Rennedesburg mit ernnst gefurdert werde.

7. Etliche der rethe zu verordenenn, so zwuschenn der altenn konnigin unnd der fruwen zu Withmolte de erringe des Lutgen Ploner sees halben besichtigen unnd enntscheidenn.

8. Konnigin fordert, des pastorn zu Hostedenn halven.

9. Stapelholm bitten ir korn außzustaten, wo sie anders denn 20. 2 sonnder eren verterb geben sollen.

10. Preussen bith, mann wolle ime mitteilenn, wes Ko. W. ann konnigin Marien gelangen lassen, unnd wes dieselbe zur anndtwurt gibt, unnd wie die sachen sonst stehen. Dies auch inn der rethe ratschlagk.

11. Ann die Ko. W. denn stetten vitalie unnd zufhur sonder alle mittell zu vergonnen, an das unmuglichenn die knechte zu erhalten. Unnd solte mehr beschwerunge uff di hanndt fallen, wer es unmuglichenn zu tragen.

12. Wes Ko. W. zur anndtwurt gibt, Christoffer von Wrisbergen, Qnipsenn, knechtleger unnd anders halben. Pommerisch handdell«.

¹ Hansb. XXXIX, 2 a.

² Denne Skrivelse synes ikke bevaret.

Kongen i Henhold til Hertugens Skrivelse, hvori han tilskrev ham, at alle Landsknægtelejer der i Fyrstendømmerne var fulde, allerede har tilkendegivet Hr. Johan Rantzau, at der i Jylland laa 4 Fænniker Landsknægte, og at Lejerne i den Grad var fulde, at man paa dette Sted ikke kunde lægge flere Knægte. Oberst Reinolt von Heiderstorff var imidlertid sendt til Jylland for at forhandle med disse Knægte om Aarssold og gamle Bestallinger. Naar dette var sket, vilde Kongen lade kalde til sig en Fænnike Knægte fra Jylland og derpaa sende Hertugen en Fortegnelse, saa at Hertugen kunde henvise til Jylland i de bortdragne Knægtes Sted de Knægte, som ikke kunde anbringes i Fyrstendømmerne, idet Kongen dog bad om, at Hertugen vilde stoppe Lejerne fulde, indtil der var blevet forhandlet med Knægtene i Jylland. Herpaa maa Hertugen for Sagens Nødtørfts Skyld svare, at i Fyrstendømmerne, der, som Kongen vel ved, er smaa og ringe Lande, er de arme Folk bebyrdet med næsten halvfjerde Tusind Knægte, hvilket er ganske uoverensstemmende med Afskeden og de gjorte Fortegnelser, idet det vel vides, hvor mange Knægte der, regnet imod disse, paa denne Tid faar Underhold i Kongens Riger. Lejerne er ogsaa i den Grad stoppet fulde, at det ikke er muligt at lægge en Knægt mere der. De arme Folk, for hvem al Tilførsel fra Kongens Riger er stoppet, vil paa den Maade ikke længere kunne bære en saadan Byrde uden at gaa til Grunde, hvad der vil være til stor Skade for Kongen og evig Skade for Hertugen og hans Brødre. Femern og alle Stæderne har haft deres Afsendinge hos Hertugen og Raaderne og meddelt, at de af de mange Knægte fuldstændigt var udtømt for Fetalje, Spise og Drikke og alt nødtørftigt, saaledes at det var umuligt for dem og ogsaa over deres Evne, selv om de gerne vilde, længere at holde Knægtene i Betragtning af, at de slet ingen Tilførsler fik, det vilde dog være billigt, om de som tro Undersaatter, der maatte bære Byrderne med, fik dette, og hvis der ingen Ændring skete heri, maatte de lade største Delen af Knægtene løbe bort¹. Da Forholdene er, som de er, ved Hertugen vel, at disse Lande maa

¹ K. har herefter et Stykke om Femern, der er overstreget, hvilket maa skyldes, at det er en Gentaagelse af, hvad Hertugen har skrevet til Kongen ²⁸/₁₀.

være med til at bære Besværingerne, men Kongen husker, at Landskabet, Stæder og Undersaatter i Nøden og altid har vist sig som trofaste Undersaatter og vovet Liv, Gods og Blod for Kongen, Hertugen og deres Brødre, hvilket ogsaa endnu er Tilfældet, thi hvad Besværing de maa bære alene med Hensyn til »dem durchlauff«, endsige Underhold af Knægte og andre Folk, som daglig kommer og vil have Besked, kan Hertugen ikke noksom fortælle, og Kongen vil fremtidigt selv erfare saadant. Det vil da ikke sømme sig, at de skal blive i Bund og Grund ødelagte, og Hertugen beder derfor, at Kongen vil overveje Sagen, og at han vil lade udgaa Befaling om, at Forbudet i Kongens Riger fuldstændigt og uden nogen længere Opsættelse hæves¹, saaledes at der derfra imod Betaling maa ske Tilførsel til Undersaatterne i Fyrstendømmerne af Korn, Øksne, Smør, Sild, Fisk, Kød og allehaande Nødtørft og Fetalje², ogsaa at Købmændene i Fyrstendømmerne maa købe og sælge med Købmændene i Riget, dog skal saadan Fetalje, eller hvad det er, forblive i disse Lande alene til Nødtørft og Underhold for Landene selv. Ligeledes skal det være ganske forbudt at udføre eller at sælge nogen af disse Landes egne Varer. Hertugen med sine Folk vil ogsaa have Indsigt med, at intet under Livsstraf skal blive udført, for at de villige Undersaatter i disse Lande kan underholde Knægtene — dog saa mange det er muligt for dem efter deres ringe Forhold at underholde — til Bedste for Kongen, Hertugen, deres Brødre, Land og Folk, saalænge det er nødvendigt, men hvis Forbudet ikke hæves, er det ganske umuligt for dem, og de maa enten lade Knægtene løbe eller selv rømme Hus og Hjem, nogle Borgere hist og her er da ogsaa allerede gaaet, og hvis der ikke sker noget, vil der i Løbet af kort Tid findes flere, der gør dette. Kongen maa derfor have Indsigt med, at fremtidigt Skade kan forebygges. — Kongen

¹ Forbudet ophævedes for Jyllands og Fyns Vedkommende ved aabent Brev af ⁶/₁₁ 1543 (Da. Mag. 4. R. I. Bd., 16). Jfr. Chr. III's Svarskrivelse til Hertug Hans af ⁶/₁₁ 1543 (Ekstraktafskr. i Fællesark. VIII, 17). ² Kiel havde ved Skrivelse af ²⁸/₁₀ bedt Hertugen om at udvirke hos Kongen, at Byen fra Riget maatte faa Forsyninger af nødtørftig Proviant, nemlig Øksne, Korn, Smør og Fisk (Hansb. XXXIX, 29 c).

lader ogsaa, som omtalt, formelde i sin Skrivelse, at han vil trække en Fænnike Landsknægte bort fra Jylland, og hvis der var for mange Knægte i Fyrstendømmerne, kunde der derfra henlægges lige saa mange til Jylland, som blev taget derfra. Det nytter imidlertid ikke noget med en Fænnike, det maa være i Tusindvis, at der tages Knægte fra disse Lande, ellers vil det overalt være ganske ugørligt for de arme Folk i Landene at underholde et saadant Antal Knægte, thi Kongen maa skønne, at disse ringe Lande ikke kan bære lige Byrder med Kongeriget, og hvis Kongen ikke vil have flere Knægte i Riget, maa Hertugen standse Knægtenes »Løb«¹, thi disse Lande kan ikke længere bære dette. Hertugen beder om hurtig Besked herpaa². — Thomas Sturn vil Hertugen for Artilleriets Skyld forskrive til sig og give ham al Befaling. — Hertugen, der havde haabet, at han i Henhold til Kongens efterladte Besked hos Tolderen her havde fundet Toldpengene, den sidste Plovskat og andet til allehaande forehavende Nødtørf, finder, at der slet ingen Penge er, og der er ikke kommet mere end blot

¹ Med ovennævnte Svarskrivelse af ⁶/₁₁ sendte Kongen Hertug Hans et Borglejerregister og Breve, hvorefter der kunde overføres 1000 Knægte. Der maatte ikke stoppes op for Knægtenes »Løb«. — Det er uden Tvivl dette Register, der findes i Hansb. XXXIX, 29 f (713), nemlig:

»Knechtleger.

ij ^c Ripenn	}	vij milen vonn einander.	
ij ^c Wordenn		Otto vonn Thinen knechte.	
ij ^c Coldingen	}	xij milenn thom allerwidesten vonn einander. Curth Phenningk knechte.	
ij ^c Wedell			
l Horsenns			
ij ^c Wyburgk	}	xij milenn ock ungeverlichen vonn einander.	
xxx Schiue			
l Ringkoppingk			Zitzeuitz knechte.
xx Ebeltofft			

So kann ein jeder hauptman mit seinenn knechtenn regiment halten und die im fall der noth bey einander habenn. Unnd iss dieß die gantze summa der knechte, darzu Ko. W. borgkleger gebenn in Juilanth«.

² Herefter følger et Stykke, der er overstreget i K., og hvis Indhold er følgende: Da Kongen har tilskrevet Hertugen om at udstede et Udførselsforbud for Eidersted og Strand, for at Landene og Stæderne, der beklager sig saa højt over Dyrtid, kan faa Tilførsel fra disse Marsklade, har Hertugen ogsaa ladet et saadant Forbud

7000 Gylden til Krigsførelsen, men fordi Penge til alle Gøremaal saaledes til Forhandling med Ryttere og Knægte er ganske nødvendige, beder Hertugen, at Kongen vil underrette ham om, hvorfra han skal tage Penge, thi hvis der ikke er Penge, vil Hertugen ikke kunne formaa nogen til at forhandle med Krigsfolket. Kongen opfordres derfor til Forebyggelse af fremtidig Skade til selv at betænke Sagen, idet Nødvendigheden fordrer, at Hertugen besværer Kongen hermed. — Da Hertugen af Preussen, hvis Brev til Kongen fremsendes vedlagt¹, har bedt Hertugen straks at meddele ham, hvorledes Sagen stod mellem Kongen og Dronning Maria, men Hertugen har tilsendt Kongen Dronning Marias Skrivelse² med videre, tvivler Hertugen ikke om, at Kongen har meddelt dette til Hertugen af Preussen og har anmodet ham om Raad, hvad Raaderne tilligemed Hertugen anser for raadeligt. Hvad der ellers forekommer der af Tidender, vil Hertugen altid meddele ham, hvis det er nødvendigt. — Kongen vil erindre, at han forordnede, at Jasper Rantzau skulde sende Berthram Ahlefeldt en Ame Vin til Behov for Kong Christiern, men da dette endnu ikke er sket, anmodes Kongen om at give Befaling til Jasper derom, saa at Berthram med det første kan faa Vinen. Kong Christiern, hvis Tjener er død, hvorfor han nu sidder alene, som Kongen ved, begærer, at man vil give ham en »Dreng«, der kan læse og skrive. Om Kongen vil sende en saadan, eller man skal faa en i disse Lande, henstiller Hertugen til Kongens Betænkning, idet det ikke vil tjene Kong Christiern at sidde alene, hvorover Amtmand Berthram Ahlefeldt for allehaande Aarsagers Skyld besværer sig³. — Hr. Johan Rantzau har berettet, at Hertug Heinrich af Mecklenborg ved

udgaa, men Landene kan ikke blive hjulpet hermed, idet der ikke vil blive tilført dem noget, især ikke af Korn, thi Kongen ved, at dette aldrig er sket. Kongen vil ogsaa erindre, at Strandingerne og Eiderstederne ikke har anden Handel end deres Kornhandel, og da Kongen nu har paalagt dem tilligemed andre den 20. Penning, maa han, hvis han vil, at de skal udgive den, hæve Forbudet og tilstedes Udførsel. Ligeledes maa Kongen forunde Stapelholm at sejle dets Korn til Hamborg, da Forbudet ikke gavner Byerne undtagen, at der undertiden kommer noget Korn til Rendsborg, ellers vil Stapelholm heller ikke kunne give den 20. Penning.

¹ Formentlig Hertug Albrechts Skrivelse af $\frac{9}{10}$ 1543 (T.K.U.A., Preussen A I). ² Dronning Marias latinske Skrivelse af $\frac{10}{10}$ 1543 (T.K.U.A., Spanske Nederlande A I). ³ Herefter følger et Stykke, der er overstreget i K., og hvis Indhold er: Hr. Johan Rantzau har berettet, at Aftalen om Ven

sin Kansler Schoneych har meddelt ham i Anledning af, at Dagen i Grabaw, hvor der skulde forhandles om Kongens og Hertugens Søsters Livgeding, ikke var blevet besøgt af Hr. Wolf Pogwisch¹, at han, Hertug Heinrich, ikke havde ventet, at man fra Kongens Side ikke havde besøgt Dagen, thi han for sit Vedkommende havde tilbudt at ville overholde Afskeden i Kiel, og hvis der hændte ham, en gammel svag Fyrste, noget, vilde han være undskyldt. Kongen maa betænke, at skulde der før fuldbyrdet Handling ved den Almægtiges Tilskikkelse hælde Hertug Heinrich eller hans Søn noget, vilde man skubbe deres Søster til Døren og bringe hende hjem igen. Hvad der kunde tilstøde Kongen, Hertugen og deres Brødre af Skade, Fortræd, Besvær — og ogsaa Bagtalelse saavel af deres Søster som andre — kan Kongen selv slutte sig til. Derfor fordrer den høje Nød-tørft, at Kongen paany forordner Raader, hvem Kongen nu vil anse for egnet dertil, og tilskriver dem, at de atter skal ride til Grabaw og fuldbyrde Forhandlingerne, for at Sagen kan blive afgjort og fremtidig Skade forebygget. — Angaaende Christoffer vonn Wrisberg, der har tilbudt Ryttere, og Tyde vonn Knipensen (Knipsenn), der har tilbudt Knægte, har Hertugen plejet Raad med Hr. Johan og andre Raader, og Hr. Johan har berettet, at han to Gange i Skrivelser har bragt von Knipensen i Kongens Erindring og faaet til Svar, at Kongen fra Westede har tilskrevet von Knipensen ved hans egen Dreng om alle Forhold, men Hr. Johan har, før Kongens nærværende Skrivelse ankom, da han af Knipensen forstod, at Kongen ikke havde afskrevet ham, gjort dette for at undgaa Udgifter for Kongen. — Kongen bedes snarest muligt pr. Post sende Svar paa alle Artikler; kun fordi det er højvigtige Sager, har Hertugen villet besvære ham dermed.

Seddel:

Vedlagte Brev, der er tilsendt Hertugen af Hertugen af Lyneborg, oversendes til Kongen, da det er adresseret til Kongens egen Haand. K. (Hansb. XXXIX, 31).

Ritmestrene Pryn, Wedell og »die von der Decken« udløber til Martini, hvorfor saavel han som Hertugen henstiller til Kongen snarest pr. Post at sende Underretning om, hvorvidt han vil have disse Ritmestre paa Ventepenge til Paaske, altsaa pr. Hest 5 Gylden, eller han vil have dem og andre i Aarssold, pr. Hest 10 Gylden maanedligt. ¹ Wulf Pogwisch var pludseligt blevet syg (Ausl. Reg. 1542—43, 178).

30. Okt. (Rendsborg, Tirsd. efter Simonis et Jude). Til Eckelnforde. Hertugen, der har givet nærværende Brevviser ved Navn Herman Becken Tilladelse til, naar det er ham belejligt, at maatte udføre 36 Læster Korn fra Eckelnforde, befaler Adressaten at lade nævnte Læster Korn uhindret følge Herman Becken. K. (Hansb. XXXIX, 31).

1. Nov. (Gottorp, omnium sanctorum). Til Stalleren i Eidersted. Han skal førstkommende Torsdag før Mortensdag mod Aften [^{8/11}] tilligemed Eidersteds befuldmægtigede ankomme til Gottorp for om Fredagen tidlig om Morgenen at pleje Forhandlinger angaaende den paalagte 20. Penning. Kan Stalleren ikke selv komme paa Grund af Sygdom, skal han alligevel lade de befuldmægtigede give Møde. R. 1543—48, 112.

[**3. Nov.**] (—, Lörd. efter Anthoni)¹. Til nogle Amtmænd². Hertugen, der forstaaer, at den sidst i Rendsborg bevilgede Plov- og Frøkenskat endnu ikke er udredet i Adressatens Amt, befaler hermed i Kongens Sted og paa egne Vegne, da en saadan Skat er af stor Betydning for Kongen, Hertugen, Land og Folk i Betragtning af de »geschwinde« Tider, og fordi Kongen og ogsaa Hertugen er meget betynget med Rytter- og Knægtehold, Adressaten at være betænkt paa uden nogen Forsømmelse og uden, at Hertugen behøver at skrive igen, hurtigst muligt at overantvorde nævnte Plov- og Frøkenskat til Tolderen i Rendsborg imod tilbørlig Kvittring³.

Seddel:

Der er i hans Amt ogsaa nogle adelige, der staar i Restance, dels med det hele, dels med noget af deres Plov- og

¹ Denne Datering maa skyldes en Fejlskrift, da Hertugen har udfærdiget ovenstaaende Skrivelse i Henhold til Kongens Skrivelse af ²¹/₁₀ 1543 (se S. 130), og formentlig er den udfærdiget s. D. som det efterfølgende Brev, nemlig Lörd. efter Simonis et Jude (³/₁₁).

² Brevet er rettet til en enkelt. ³ Efter Teksten følger: »Flensburg, Thundern, Apenrade, Hadersleuen, Dorningen, Segeberge. Notha: Tundern etwas up rechnunge gelevert«. — Amtmanden i Tønder, Claus v. d. Wisch, betalte Plov- og Frøkenskat i Rendsborg i Midten af Maj 1543; hans Skriver rejste til Gottorp med den resterende Del af Skatten ²³/₁₁ s. A. (Kongens Ark. Rev. Rgsk., Tønder Amts Penge- og Naturalieregnsk. 1533—43).

Frøkenskat. Til disse medfølger hoslagte Breve, der i Hast skal sendes til Bestemmelsesstedet. R. 1543—48, 110.

3. Nov. (Gottorp, Lörd. efter Simonis et Jude). Til dem af Adelen, som endnu ikke har betalt den bevilgede Plov- og Frøkenskat¹. Hertugen befinder, at Adressaten endnu ikke har betalt den sidste Plov- og Frøkenskat af sine Folk, hvad Kongen og Hertugen i Betragtning af, at Adressaten selv tilligemed det hele Landskab har bevilget den, ikke havde ventet, men da en saadan Skat er af stor Betydning baade for Kongen og Hertugen, Lande og Folk, idet Kongen og Hertugen er betyngtet med Rytter- og Knægtehold og har haardt Brug for Pengene, befales det Adressaten hurtigst muligt og uden Tøven at overantvorde den bevilgede Skat til Tolderen i Rendsborg imod tilbørlig Kvittering, uden at Hertugen behøver at skrive igen og gentage Befalingen. Paa Kongens og egne Vegne venter Hertugen, at det vil ske i Betragtning af den Magt, der ligger herpaa saa vel for Adressaten selv, Lande og Folk, som for Kongen og Hertugen.

Seddel²:

Alene til den i Gottorp Amt bosatte Adel. Da Tiderne er saa sælsomme, at et Overfald kan ventes naarsomhelst, befales det Adressaten at være rede med Heste, Knægte og Harnisk, saaledes at han, naar Hertugen kalder ham, ufortøvet Dag eller Nat, kan komme til det Sted, hvortil han bliver fordret, og lade sig bruge imod Fjenden. R. 1543—48, 111. K. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 2—29).

4. ell. 5. Nov. (—, Mand. efter omnium sanctorum³). Til Hertugen af Preussen. Det vil glæde Hertugen at høre, om hans Svoger og Gemalinde samt deres Datter er ved godt Helbred og lykkeligt Regimente, og de skal ogsaa vide, at hans eget Helbred er tilfredsstillende. Selvom det sømmede sig, at Hertugen oftere skrev og meddelte om sin Tilstand samt sendte, hvad der til

¹ Brevet er rettet til en enkelt. ² Findes kun i R. ³ K. har: »Montage nach omnium sanctorum, ist d. 4. novembris anno etc. xLiij«. Baggaa K. staar: »Ann denn hertzog zu Preussen denn 4. novembris, is montag nach omnium sanctorum anno 34 (sic) zu Gottorff aussgangen«.

enhver Tid forelaa af Tidender, er han en Tid lang blevet afholdt derfra af den Grund, at Kongen har opholdt sig der paa Stedet og uden Tvivl har tilskrevet Adressaten om alle Begivenheder, hvorfor Hertugen ikke har villet bebyrde ham med sine unyttige Skrivelser, da han, som Hertugen ved, er tynget af mange højvigtige og betydelige Sager. Han bedes derfor denne Gang undskylde Hertugen, der herefter ikke vil forsømme at skrive, men forholde sig saaledes dermed, at Adressaten kan finde svogerlig og venlig Velbehag derved. Selvom Hertugen gerne vilde have sendt Svar paa hans Skrivelse af sidstafvigte 17. August fra Koningsberg¹, fremsendt med hans Kammermester, Claus von Gadenndorff², havde denne dog taget Afsked med Hertugen ved Skrivelsens Ankomst. Hertugen agtede det da for unødigt kun for en Skrivelses Skyld at sende et eget Budskab til ham, idet hans Skrivelse kun var en Repetition af Hertugens Skrivelse³ til ham, ledsaget af en Betænkning om, at det var nødvendigt at holde god Opsigt i disse farlige Tider, og vedlagt Tidender om Kejseren, Tyrken og andre. Raad og Tidender har Hertugen ligesom ogsaa uden Tvivl Kongen modtaget med Tak. Derpaa har Hertugen efter Kammermester Claus von Gadenndorffs Hjemkomst modtaget endnu en Skrivelse fra Adressaten, dateret sidstafvigte 3. Oktober⁴, hvorved der takkes for Hertugens med Gadenndorff fremsendte Hilsner og gode Ønsker, og hvorved det ønskes, at det maatte gaa Hertugen paa den Maade, som Adressaten af Hjertet bad til Gud om, idet der tillige meddeltes jammerlige Tidender om Tyrken i Ungarn. Hertugen takker herfor og forsikrer, at hvis det skulde gaa Adressaten og

¹ Hansb. XXXIX, 11 a. Skrivelsen af 17/8 har bagpaa følgende Kancellipaa-tegning: »Danncksagunge vor zeitunge vonn Newemunster geschrieben, genamen Silberschatz unnd anders betreffen, onnotich zu beantworten. Schickt widerumbe zeytunge«. — Denne Paategning, foretaget i Modtagerens Kancelli, er dog ikke helt rigtig, da Hertug Albrechts ovennævnte Brev af 17/8 er Svar paa Hertug Hans' Brev, dat. Gottorp, Tirsd. efter Margrethe 1543.

² Denne repræsenterede Hertugparret i Königsberg ved Prinsesse Elisabets Bryllup i Kiel (se Skrivelse af 20/7 fra Hertuginde Dorothea til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 11 b) og Kvittering af 10/8, 1543 fra Rentemester H. Schulte i Pk.: Kongens Ark. Rev. Rgskb. Plov- og Frøkenskat af Adelens Gods i Slesvig og Holsten 1543—44).

³ Af 17/7, 1543.

⁴ Hansb. XXXIX, 11 a.

alle hans andet end godt, vilde det ikke alene gøre Hertugen hjertelig ondt, men til Afværgelse af saadant vilde han gøre alt, hvad der stod i hans Magt, og han vil ogsaa til enhver Tid paa Grund af Blodsslægtskabet vise sig som en, der vil gøre godt og aldrig være utaknemlig. Hertugen var vel tilbøjelig til at meddele ham, hvorledes Sagen staar mellem Kongen og Dronning Maria, Regentinden i Kejsers Arve-Nederlande, og tillige at give Meddelelse om Fejdebrevet og Svarskrivelsen derpaa, men han har ikke hos sig Kongens Skrivelse til Dronning Maria, og dennes Svar sendte han ved dets Ankomst hurtigst muligt pr. Post til Kongen, da det var adresseret til denne selv, hvilket Svar da ogsaa for nogle Dage siden er ankommet til Kongen, hvorfor han vil formode, at Kongen i Hast ad Søvejen vil lade alt saadant tilstille Adressaten, ledsaget af en Anmodning om Raad¹. — Adressaten ved forlængst, hvorledes Krigen mellem Kejseren og Hertugen af Cleve er forløbet, og hvortyrannisk og ukristeligt der er handlet af de kejserlige Krigsfolk, især de vælske, mod baade Koner, Fruer og Jomfruer og med at købe og sælge Folk. Hertugen afskyr at skrive om saadan Grovhed og ønsker, at Gud vil befri dem for en saadan Rædsel. Hertugen af Cleve har sluttet Forlig med Kejseren, men til sin store Skade. Kejseren og Kongen af Frankrig bærer endnu Vaaben imod hinanden, og det bliver troværdigt sagt, at de franske er overlegne med Hensyn til Krigsfolk, og at de er begærlig efter at slaas med Kejseren, men at denne indtil denne Dag altid er vejet til Side. Hertugen har ogsaa fra en troværdig Person faaet to Skrivelser med Tidender om, at Kejseren har ændret sin Plan om at føre Krig imod Danmark, da han ingen Lyst har hertil, og hvis der gaves gode Mæglere, kunde der komme en evig Fred i Stand, thi Kejseren er saaledes engageret overfor Tyrken, de franske og andre Modstandere, at han svarlig vil slukke alle Ilde. Kejseren har ogsaa den sidst forgangne 22. September lidt et stort Nederlag overfor de franske, der dog ogsaa er blevet tilføjet stor Skade,

¹ Chr. III sendte først $\frac{9}{2}$ 1544 Hertug Albrecht i Fortrolighed en Afskrift af Dronning Marias Svar paa Fejdebrevet. Afskriften var dog ikke vedlagt Brevet, men bragtes til Hertug Albrecht af Kongens eget Bud (Ausl. Reg. 1544 -45, 23. Skrivelse fra Hertug Albrecht til Hertug Hans af $\frac{10}{3}$ 1544 i Hansb. XXXIX, 11 a).

men omsider holdt Marken. I denne Time har Hertugen af nogle Hovedsmænd, der har været kejserlige, faaet Skrivelse med Tidende om, at der er opstaaet Mytteri mellem de kejserlige Knægte, og at nogle Hovedsmænd har revet Fanerne fra Stangen. Disse har tilbudt Kongen og Hertugen »en Knægt to Tusinde«, men der haves foruden dem nogle Tusind gode Knægte i Kongeriget og i disse Lande, dog vil man holde Opsigt med Sagen. I Grevskabet »vonn der Hoya« bliver antaget Ryttere og Knægte, men det er ikke bekendt, hvem der er deres Herre. Ritmestrene og Hovedsmændene har derimod staaet paa Hertugen af Cleves Side. Det bliver ogsaa troværdigt sagt, at Rigsdagen skal holdes i Speier paa den førstkommende Andree Dag [³⁰/₁₁], og at Kejseren selv vil besøge den. Hvad der videre tildrager sig, vil Hertugen til enhver Tid meddele Adressaten, der anmodes om at hilse sin Gemalinde og Datter.

Sedler:

1. Adressaten har ligesom sin Gemalinde¹ for nogen Tid siden forskrevet til Hertugen Laurentz Heringk² for afdøde Siebennbruders³ Skyld. Hertugen, der ved, at denne Sag er gammel, kan ingen forefinde, som har haft med den at gøre, og det bliver dertil berettet ham, at Godset er splittet og kommet paa mange Hænder, hvorfor han i dette Tilfælde ikke kan hjælpe den stakkels Mand, dog hvis denne kan fremlægge i Retten et Bevis eller Dokument, vil Hertugen hjælpe ham til hurtig Ret.

2. Undskyldningen for ikke at kunne komme til deres Søsters Bryllup havde ikke været nødvendig, da Adressaten og hans efter deres Forhold var vel undskyldt. K. (Hansb. XXXIX, 31).

4. ell. 5. Nov. (**Gottorp**, Mand. efter omnium sanctorum⁴). Til Hertuginde af Preussen. Hvis det gaar hende og Hertug Albrecht, Hertugens kære Onkel, Svoger og Fader, og ogsaa

¹ Ved Skrivelser henholdsvis af ²⁰/₇ og ¹⁸/₇, 1543 (Hansb. XXXIX, 11 a—b).

² I ovennævnte Skrivelser kaldes denne Hermes (Hermis). ³ Enevold Sovenbroder, Domprovst i Slesvig og kongelig Sekreter paa Christian I's og Kong Hans' Tid. ⁴ Dateringen er her som i ovenstaaende Brev af s. D. til Hertug Albrecht.

deres Datter lykosaligt og godt med Hensyn til deres Helbred og hele Tilstand — de skal vide, at Hertugen selv er frisk og sund — vilde dette ikke alene af Hjertet glæde Hertugen at høre, men han selv er skyldig og villig til at befordre deres Bedste. Han vil, saa længe han lever, aldrig glemme hans Svogers og Søsters mod ham beviste Velgerninger og den Velvilje og Hengivenhed, som de endnu nærer for ham, men i Taknemmelighed mindes saadant indtil Døden, ligesom han i Tilfælde af Nød vil vove Liv, Gods og Blod for dem. — Hun har 18. Juli tilskrevet Hertugen¹ om at yde Hjælp til Laurentz Hering, som anmasser sig at være Arving efter afdøde Provst i Slesvig, Sibenbruder. Selv om Hertugen var villig til at føje hende, saa forholder det sig dog saaledes med den Sag, at Provstens efterladte Godser, saaledes som det bliver berettet Hertugen, er kommet paa saa mange Hænder, at man næsten ikke kan vide, hvor de er blevet af, og Hertugen kan i Sandhed intet foretage sig i den Sag, saaledes som han ogsaa for nylig har meddelt Johann Pein², Befalingsmand i Insterburgk. Hvis Laurentz Hering har hos sig nogle Dokumenter og Bevisligheder, som han kan bruge i Retten, maa han fremsende disse med en befuldmægtiget, som kan oppebie Sagens Gang, og hvem Hertugen, sin Søster og hendes Gemal til Ære, som Øvrighed vil hjælpe til al Ret. — Hendes Undskyldning for, at hun ikke i egen Person kunde komme til deres Søsters, Hertuginde Elisabet af Mecklenborgs, Bryllup, havde været ganske unødigt, da hun og hendes Gemal og Datter i Henhold til deres Lejlighed var vel undskyldt. — Med en anden Skrivelse, nemlig af 27. August s. A., oversender hun noget i en Æske, som Hertugen takker meget for, og som han vil beholde og føre. — Hun minder atter om deres otte Aner. Hertugen har desangaaende gjort Henvendelse til Kongen, som har lovet at ville sende hende Aernerne med det allerførste. Hertugen ved dog ikke bedre, end at hun har faaet dem, hvis dette ikke er Tilfældet, vil Hertugen atter

¹ Hansb. XXXIX, 11 b. ² Denne var befuldmægtiget af L. Hering til at fremsætte Arvekravene (se Hertug Albrechts Skrivelse af ²⁰/₇ 1543 til Hertug Hans i Hansb. XXXIX, 11 a).

befordre Sagen hos Kongen¹. — Hvad der er forhaanden af Tidender der paa Stedet, vil hun kunne faa at høre af sin Gemal, hvem hun bedes hilse og ogsaa deres Datter.

Seddel:

Hertugen takker hende for de medsendte Hilsner fra Hertugparrets Datter, fra Hofmesterinden og det hele »frawenzimmer«, især ogsaa fra hendes Kammerjomfruer, og han beder hende hilse igen. K. (Hansb. XXXIX, 31).

5. Nov. (Gottorp, Mand. efter omnium sanctorum). Til [Stallerne i] Ederste[de] og Strand og [Amtmændene i] Tønder og Rendsborg samt til Husum². Det befales Adressaten straks i Henhold til nærværende Brev at advare Folk i Amtet om, at enhver især holder sig rede med sin Udrustning, saaledes at de, naar Hertugen kalder Adressaten og dem, straks kan bryde op og forfølge sig til det Sted, hvortil de bliver fordret, og lade sig bruge imod Fjenden. R. 1543—48, 112 b.

10. Nov. (—, Mortensaften). Til Hr. Johan Rantzau, Raad. Hans Skrivelse, dateret Lørdag efter omnium sanctorum [³/₁₁]³, omhandlende Thonnies von Witberges og andres Anslag mod Verden og flere Steder, altsaa rettet imod Biskoppen af Bremen, for Johann de Rodes og Johann Richerdes Skyld, og indeholdende en Anmodning om Fremsendelse af denne Skrivelse til Kongen og desuden om, at Hertugen vilde sammenkalde Raaderne og derpaa, naar Kongen havde svaret, og Sagen var drøftet med Raaderne, at lade ham faa et Svar, blev straks uden nogen Raadslagning sendt til Kongen, saaledes som tidligere tildels meddelt. Raaderne blev ikke desmindre forskrevet, men

¹ ²⁷/₁₁ 1542 havde Hertuginde Dorothea anmodet Mogens Gøye om at skaffe hende en tyskskrevet dansk Krønike, da hun ikke kunde læse det danske Tryk, hvorefter hun kunde lære sin Faders 16 Aner at kende. ¹⁵/₁₂ 1543 meddelte hun Hertug Hans, at hun af Kongen havde faaet de 16 Aner, men ikke de 8 (Königsbergske Afskr. VIII, 3777; Hansb. XXXIX, 11 b). ² Brevet er rettet til en enkelt, og iflg. Ludvig Andresen: Gesch. der Stadt Tondern, 37, synes Eksemplaret til Amtmanden i Tønder, Claus v. d. Wisch, at være dateret ⁹/₁₁. Dette Brev findes ikke i Tønder Byarkiv i LAA. ³ Hansb. XXXIX, 21. Da. Mag. IV, 61.

kun Landmarskalken, Hr. Iwen Reventlow, og Hr. Wolf Pogwisch kom, og sammen med dem har Hertugen da raadslaaet om ovennævnte Anslag og tillige om Eraßmus Schetz's Forslag til Jochim Sommerfelddt, Raadmand i Hamborg, angaaende videre Forhandlinger mellem Kejseren og Hertugens Broder, Kongen, samt Hertugen selv. I Henhold hertil begæres det af Adressaten paa Kongens og Hertugens Vegne at takke Thonnies von Witberg, Jurgen Schwarte, Johann de Rode, Johann Richerdes og alle, som har med dette Anslag at gøre, for at have meldt Anslaget til ham og tilbudt deres Folk, men dog især for, at de vil tilstede Kongen og Hertugen at være Underhandlere, i Fald der erobredes noget. Kongen og Hertugen var vel ikke utilbøjelig til at antage de tilbudte Folk, men af Hensyn til Udgifterne og fordi man i Forvejen har et stateligt Antal Folk, skal han overfor Ritmestre, Høveds- og Befalingsmænd med Taksigelse afslaa Tilbudet, dog for at undgaa at der skal opstaa nogen Fare fra disse Folk, skal han søge at ordne det saaledes, at Kongen og Hertugen kan optræde som Underhandlere, i Tilfælde af at de erobrer noget. Imidlerid haaber Hertugen paa at faa et skriftligt Svar fra Kongen. — Anmeldelsen i hans anden Skrivelse¹ af, hvad Eraßmus Schetz² har ladet tilskrive Jochim Sommerfelddt, har Hertugen, der er tilbøjelig til Fred og Enighed, med Glæde set, og han tvivler ikke om, at Adressaten i sin Skrivelse til Kongen, der ogsaa hurtigst muligt pr. Post fremsendtes, har formeldt herom og tillige givet Raad. Kongen vil forhaabentlig ikke tøve, men finde Udvej til Fred. Indtil Kongens Svar ankommer, paalægger Hertugen ham imidlertid at takke Jochim Sommerfelddt og at befordre, at denne ikke aflader fra sine velmente Forhandlinger med Eraßmus Schetz. Saa snart Hertugen faar Kongens Svar, skal Adressaten straks faa det tilstillet.

¹ Af ⁶/₁₁ 1543, samst. ² Storkøbmand i Antwerpen. Hans Skrivelse til Jochim Sommerfelddt er af ¹³/₁₀ 1543, Kopi heraf ligger som Bilag til Johan Rantzau's ovennævnte Skrivelse af ⁶/₁₁, tr. Da. Mag. IV, 71. Om denne Sag, se ogsaa Koncept til Skrivelse fra Johan Rantzau og Casper Fuchs til Chr. III af ⁶/₁₁ (Hansb. XXXIX, 29 i); formentlig er det denne Skrivelse, som Hertug Hans oversender til Kongen.

Seddel:

Knægtene i Husum, Tønder og Flensborg er taget i Aarsold, og de har vist sig godvillige. Claus Rantzau drager nu til de andre Lejer i Fyrstendømmet Slesvig, nemlig til de Knægte, med hvem der endnu ikke er forhandlet, og Breida Rantzau til Lejerne i dette Fyrstendømme¹, saa forhaabentlig skal Forhandlingerne med Knægtene, som ogsaa bliver taget nødtørfigt i Ed, i Hast være til Ende. K. (Hansb. XXXIX, 31).

10. Nov. (Gottorp, Mortensaften). Til Dronning Sophie i Kiel. Hertugen, der har modtaget Dronningens, sin Moders, Skrivelse, dateret Kiel 9. s. M.², hvori hun efter at have skrevet om sine Besværinger beder Hertugen hos Kongen at ville befordre, at denne i Henhold til sine mange Skrivelser og mundtlige Tilsagn samt til den i Hütten oprettede Reces³ vil indløse og overdrage til Dronningen Pløn Slot og Amt, i modsat Fald maatte det befrygtes, at hun herefter maatte købe det nødtørf-tige til sin Husholdning paa Torvet i Kiel, meddeler, at det gør ham ondt, at Dronningen har Besværinger, og skønt han er villig til, hvad der ogsaa er hans Skyldighed, at befordre hos Kongen, at Pløn Slot og Amt bliver tilstillet hende, saa ser hun dog, hvorledes Sagerne for nærværende Tid staar mellem Kongen, Hertugen samt deres Brødre og Fjenderne, alt, hvad der paa nogen Maade kan skaffes til Veje, maa bruges til Underhold af Ryttere og Landsknægte. Derfor ved Hertugen, at det er ganske umuligt for Kongen dette Aar at indløse Pløn, hvorfor Dronningen anmodes om at have Taalmodighed endnu i dette Aar, idet Hertugen i det følgende Aar saa vidt muligt vil befordre, at Pløn indløses. K. (Hansb. XXXIX, 31).

— Til Hertug Heinrich af Mecklenborg. Da Kongen og Hertugen snarest vil affærdige nogle af deres Raader til et Møde⁴, som de er enedes med Hertugerne af Pommern om at holde den førstkommende Søndag efter Nicolai [⁹/₁₂] i Treptow uf der Tylenze, og disse Raader paa deres Hen- og Tilbagerejse maa berøre Mecklenborg, beder Hertugen, at Adressaten vil

¹ 0: Holsten. ² Hansb. XXXIX, 4. ³ Af ¹²/₉ 1540. ⁴ Dette Møde drejede sig om Restitutionen af Reinfeld Klosters Godser, se L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 440.

forsyne nævnte Raader tilligemed dem, de har hos sig, med et kristeligt, sikkert og skriftligt Lejde til at kunne rejse frem og tilbage gennem Adressatens Fyrstendømme, Lande og Omraader, og at han vil tilsende Hertugen et saadant Lejde med nærværende Brevviser. Hvis nævnte Raader samtlig eller nogle af dem vil anmode om yderligere Lejde, anmodes Adressaten om ikke at nægte dem dette. Hertugen beder om et venligt Svar. K. (Hansb. XXXIX, 31).

15. Nov. (Gottorp, Torsd. efter Martini). Til Hertugen af Preussen. Det vil glæde Hertugen af Hjertet at høre, hvis det gaar ham, hans Gemalinde og deres Datter lykkeligt og godt baade med Hensyn til deres Helbred og i andre Henseender, og de skal alle vide, at Hertugen ogsaa er rask. Hertugen har ved nærværende Knægt modtaget hans Skrivelse, dateret Koningsberg den sidst forgangne 16. Oktober¹, hvorved han velmenende meddeler Tidender, nemlig om at Hertugen af Gulich har gjort Knæfald for Kejseren, og hvad denne ved den Lejlighed skal have ytret, tillige at Kejseren atter har overdraget Landene Gulich og Cleue som Len til nævnte Hertug, desuden skulde Kejseren have sendt Martin von Rossem med 2000² til Fods og 4000 til Hest til Holsten, endvidere at 20 i Amsterdam og i Selannd udrustede Skibe skulde løbe til Elben eller ogsaa, som det bliver sagt, i Sundet. Adressaten sender dertil vedlagt en Skrivelse til Kongen med ovennævnte Tidender, idet han anmoder om Oversendelse heraf, hvis Hertugen anser det for raadeligt, i modsat Fald at brænde den. Hvad Cleue angaar, er Tiden-derne i enhver Henseende rigtige. Hertugen vil ogsaa gerne tro, at Kejseren kan være fremkommet med Ytringen³: »Konig zu Franckreich oder Franckreich konig in Hispanien zu werden«. Det er ogsaa rygtedes hos Hertugen, at der skal blive udrustet nogle Skibe i Nederlandene, men det er Gudskelov ikke rigtigt, at

¹ Hansb. XXXIX, 11 a. ² I Bilaget til Hertug Albrechts ovennævnte Skrivelse staar 20, 000. ³ I Bilaget til Hertug Albrechts Skrivelse staar: »Fernerr sollenn sich Key. Mat. habenn lassenn horenn, da der hertzogk vonn Gulich denn fusal gethann, ehr wolte konigk in Franckreich werdenn oder der konigk von Franckreich konigk in Spanien, da solle im got zu helfenn. .«.

Martin von Rossem er sendt til Holsten med nævnte Antal Krigsfolk, og Hertugen haaber til den almægtige Gud, at dette aldrig skal ske, men at det derimod maa komme til Fred og Enighed. Hertugen takker ikke desto mindre for Tidenderne, og han har ogsaa fundet det raadeligt at fremsende til Kongen den vedlagte Skrivelse, idet Hertugen er forvissat om, at Kongen vil beholde den hos sig som en fortrolig Skrivelse eller kaste den paa Ilden. Af Tidender der fra Stedet kan Hertugen meddele, at der den sidst forgangne Mandag [^{12/}₁₁] er ankommet en vis Post fra Frankrig; hvad den bragte af Tidender, vil Adressaten erfare af det vedlagte. Hvad der videre tildrager sig i alle Forhold, vil Hertugen i enhver Henseende meddele. K. (Hansb. XXXIX, 31).

15. Nov. (Gottorp, Torsd. efter Martini). Til Hertuginde af Preussen. Da Hertugen skal sende Post til hendes Gemal, vil han ikke unnlade ogsaa at skrive til hende, sin Søster, og meddele om sit Velbefindende; det vil gøre ham hjertelig glad, hvis hun, hendes Gemal og Datter ogsaa lever i bedste Velgaaende. Hvad han for denne Tid har af Tidender, og hvorledes Sagerne alle Vegne staar, vil hun uden Tvivl faa Kendskab til gennem sin Hr. Gemal. Hvad der videre sker, skal hun ogsaa faa meddelt. Hun bedes ikke unnlade at skrive til Hertugen, men lade ham vide, hvorledes det gaar hende og alle hendes, ligeledes bedes hun hilse sin Gemal og Datter. K. (Hansb. XXXIX, 31).

— Til Hamborg. Jørgen von der Wisch til Nigennhau¹ har klagende berettet, at nogle af Adressatens Medborgere og Indvaanere skyldte en af hans undergivne, en Mand ved Navn Heinrich Pasche, Penge. I forgangen Tid havde han ved Kongen ladet Adressaten tilskrive om at tilholde deres Folk til at yde Betaling til denne Mand. Dette havde været ufrugtbart, hvilket foraarsagede Beslaglæggelse af nogle Øksne, tilhørende hamborgske Kødhandlere. Kongen havde imidlertid

¹ Krusendorf S.

begæret af Jorgen von der Wisch, at han skulde lade Øksnene følge Hamburgerne, hvilket ogsaa skete, idet Kongen tillige tilbød, at han for anden Gang vilde skrive til Hamborg om, at der ydedes Betaling til ovennævnte Mand. Men selv om Kongen atter sendte en Forbønsskrivelse til Hamborg for den nævnte Mand, fik dette dog slet intet Resultat, hvorfor Jorgen von der Wisch har bedt Hertugen ogsaa at tilskrive Hamborg om, at nævnte Mand fik sine Penge betalt, saaledes at Jorgen von der Wisch ikke skulde blive foraarsaget til at gribe til andre Udveje. Hertugen, der er skyldig til at hjælpe enhver til sin Ret, har ikke kunnet afslaa Jorgen von der Wisch's Bøn, hvorfor det begæres af Adressaten at være nævnte Mand behjælpelig med, at han uden længere Opsættelse af sin Modpart faar betalt, hvad han har Ret til, saa at Jorgen von der Wisch, »welcker etwas ein seltzamer man«, ikke skal være foraarsaget til mod Hamburgerne at bruge billige Midler, der er egnet til at skaffe hans Undersaat Betaling, hvilket Hertugen paa Grund af Sagens Omstændigheder ikke kan nægte ham. K. (Fællesark. XXVIII, 8).

21. Nov. (Gottorp, Onsd. efter Elisabeth). Til alle Landsknægte under Jochim Sitzwitz og Cordt Penningk. De skal alle til Hobe forføje sig til Gottorp, hvor der skal blive forhandlet med dem, og de skal derefter samtlig drage til deres Fænnike. R. 1543—48, 113.

22. Nov. (—, Torsd. efter Elisabeth). Til Engel Landtwer, Tolder i Rendsborg. Han skal paa Kongens og Hertugens Vegne tilstille Otto Sehested¹ og Jurgen Corper¹ 100 Joachimsdaler i Tærepenge paa Rejsen til Pommern, idet han ufortøvet

¹ Disse var Hertugerne af Holstens Afsendinge til Mødet i Treptow ved Tollensee ⁹/₁₃ s. A. med de pommerske Hertugers Afsendinge (Jfr. S. 144 Anm. 4).

Dag eller Nat, hvor han kan, skal bringe Jurgen Corper dem i Hænde, da ovennævnte skyndsomst maatte ride, for at der intet skulde blive forsømt.

Orig.¹ (Kongens Ark. Rev. Rgskb. Udgiftsbilag til Plov- og Frøkenskat af Adelens Gods i Slesvig og Holsten 1543—44)².

23. Nov. (Gottorp, Fred. efter Marie Offring). Til Johann Petersenn³. Hertugen meddeler, at Skipper Peter Timme, Borger i Wismar, har berettet, at han med sit Skib har bragt noget Humle paa Sønderborg Slot, hvor han havde solgt Humlen og derpaa taget sit Pas til Steinborch⁴ og kastet Anker der i den Hensigt at ville lade noget Brændeved. Efter at have ligget der en Tid er hans Skib med Gods under et Uvejr strandet; noget af Godset, Ankeret og andet er bjerget og skal være taget i Forvaring af Adressaten. Da dette Skib altsaa har ligget paa Kongen af Danmarks, Hertugens og deres Brødres Strømme og er strandet der, vil det være billigt, at det mod sædvanlig Bjærgeløn tilbagegives de skibbrudne. Hertugen befaler derfor paa Kongens og egne Vegne Adressaten uden nogen Forhaling imod en rimelig Bjærgeløn at lade følge Peter Timme, der har bedt Hertugen tilskrive Adressaten herom, det strandede Gods, Ankeret og de andre Ting, som tilhører ham. R. 1543—48, 113 b.

24. Nov. (—, Lörd. efter Marie Offring). Til Engel Landtwer, Tolder i Rendsborg. Han skal straks sende 200 Mk. lybsk eller 100 Guldgylde til Tolderen i Gottorp, da Hertugen skal bruge Pengene.

Orig.⁵. (Kongens Ark. Rev. Rgskb. Udgiftsbilag til Plov- og Frøkenskat af Adelens Gods i Slesvig og Holsten 1543—44)⁶.

¹ Bagpaa: »Hir up Jurgen Corper gesendt j^c daler«. — En Kvittering fra Georg Corper paa Beløbet er dat. Kiel d. 23. s. M., den findes ligeledes blandt de ovennævnte Udgiftsbilag. ² Jfr. N. Staatsbürg. Mag. VI, 283. ³ Johan Petersen v. Deden, der ejede Nørregaard i Stenbjerg S., Nye Hrd. ⁴ Stenbjerg i Nye Hrd. ⁵ Bagpaa: »Hirup Nicolae Lucht dem tolner gesandt in daleren ij^c mr. ⁶ Jfr. N. Staatsbürg. Mag. VI, 283.

9. Dec. (Haderslev, Sønd. efter Nicolai). Til Heinrich Rantzau, Amtmand i Gottorp. Burckart vonn Boyneburgk¹ har berettet, at han til Bedste for Hertugen har bestilt noget Havre hos Lage Brahe i Skaane, der har lovet ham en Tønde, fem eller seks Hundrede, for 6 Sk. pr. Td., at levere ved Kyndelmisse eller Fastelavn i Vstede, hvor Burckart for sine Penge skulde leje et Hus, i hvilket Havren kunde henlægges; til samme Tid skulde Skibet, hvormed Havren kunde føres over, ogsaa være til Stede. Da det er Adressaten bevidst, hvad der endnu er forhaanden af Penge, skal han regne ud, om der er Penge nok til den bestilte Havre og til saa meget deraf, thi saa snart den er blevet hentet, skal den betales, og han skal derpaa tilskrive Hertugen herom², for at Hertugen kan skrive Besked til de nævnte Folk. Orig. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse udtaget af XXXIX, 2—29).

1544

9. Jan. (Rendsborg, Onsd. efter trium regum). Til Husfogeden i Trittow. Hertugen har ved nærværende Bud modtaget hans Skrivelse tilligemed de oversendte Registre. Hvad for det første den 20. Penning angaar, idet han meddeler, at Folkene besværer sig meget over at skulle udgive denne Skat, og at det efter hans eget Skøn var bedre, at der toges 4 Gylden af dem i Stedet for, og idet han tillige beder om at blive underrettet om, hvorledes han skal forholde sig, har Hertugen talt med Kongen herom, og det befales ham at forhandle med Folkene saaledes, at de saa vidt muligt udreder den 20. Penning, men hvem der ikke evner det, af dem skal han i det allermindste tage 4 Gylden. — Reinebeck Klosters Folk skal ikke være fri, da de ikke mere hører til Klostret, men til Trittaw Amt, hvorhen Hertugen har lagt dem, og Adressaten

¹ En hessisk Adelsmand, Staldmester hos Chr. III, fra 1539—52 Lensmand paa Solte (Saltø), han var eller blev gift med Margrethe Brahe, en Søster til den i nærværende Skrivelse omtalte Lave Brahe, idet de begge var Børn af Rigsraad Axel Brahe til Krogholm og Vidskøfle. ² Henrik Rantzau svarede 16. s. M. Han tilraadede Hertugen paa Grund af de ringere Omkostninger hellere at købe Havren i Sjælland eller paa Fyn (Hansb. XXXIX, 29 i).

skal derfor lade dem give den 20. Penning eller 4 Gylden ligesom de andre Amtsundersaatte. — Hertugen bifalder, at Oldenschlo fritages for Skat, da den for nærværende Tid er haardt tynget af Knægte. — Angaaende de Stratenrøvere, som har gjort Angrebet, vil Hertugen saa meget som muligt stræbe efter, at de ikke skal forblive ustraffede. — Tilsidst da han beklager sig over, at Reinebek Klosters Folk af Guntzel von Vhelten med Magt afholdes fra at udrede deres tilbørlige Pligt og aftingede Bøder, vil Hertugen desangaaende forhøre sig om alle Forhold og forordne, at det som fra gammel Tid har ligget til Huset Trittaw atter lægges derunder. R. 1543—48, 124.

12. Jan. (Rendsborg, Lörd. efter trium [regum]). Pasbrev for Brevviseren Garrius, der igennem nogle Aar ærligt, trofast og redeligt har tjent Hertugen som Hofskræder, fra hvilken Tjeneste han af Hertugen har faaet en vitterlig Afsked. K. (Hansb. XXXIX, 31).

24. (—, Torsd. efter Fabiani et Sebastiani). Til Dronningen i Kiel. Hertugen, der har modtaget hendes Skrivelse¹ med Anmodning om Svar paa hendes forrige Skrivelse vedrørende hendes Livgedingsslot Nykøbing, nemlig om hvad han har udrettet hos Kongen i denne Sag, meddeler, at Kongen, da han talte til ham derom, svarede, at der var givet Svar til Dronningen om denne Sag gennem Hertug Adolf. Hertugen har derfor forment, at hun har hørt af Hertug Adolf, da han har været i Kiel, hvad Kongen var tilbøjelig til at ville gøre. — Hvad angaar, at Hertugen skulde være angrebet af en heftig Hovedsygdom, som Dronningen har hørt om, saa har han hidindtil ikke været synderligt tynget af Sygdom. R. 1543—50, 57 b.

25. Jan. (—, Fred. efter Fabiani et Sebastiani). Til Herman Weyge, Foged i Husum. Da nogle Senge, Køkkenredskaber m. m., tilhørende Herrerne, skal være i Husum og der have

¹ Af 22/1 1544 (Hansb. XXXIX, 4).

været i Herrehuset¹, befales det ham at opspørge disse Sager og snarest muligt at sende dem til Gottorp og overantvorde dem til Amtmand Hinrich Rantzau. R. 1543—48, 125 b.

29. Jan. (Rendsborg, Tirsd. efter conversionis Pauli). Til Dronningen i Kiel. Hertugen, der har modtaget hendes gentagne Skrivelse² angaaende Livgedingslottet Nykøbing, nemlig at hun ikke af Hertug Adolf hverken ved Brev eller mundtligt har faaet Kongens Svar paa hendes Skrivelse, hvorfor hun beder Hertugen om at forespørge hos Hertug Adolf, hvor et saadant Brev er blevet af, eller til hvem det er blevet overrakt, og derpaa meddele hende Besked, har om denne Sag talt med Hertug Adolf, der har meddelt følgende, nemlig at Kongen har oprettet en Reces med Dronningen om dette Livgedingsslot, hvilken Reces Dronningen har forsegleet tilligemed Kongen, og i Overensstemmelse med denne vil Kongen forholde sig. Dette har Hertug Adolf, da han var i Kiel, befalet Oue Rantzau at meddele Dronningen, hvilket altsaa ikke var sket, imidlertid var Kongens Svar, som her meldt, og Hertug Adolf beder sin Moder undskyldte. R. 1543—50, 59.

— Til Magister Peter Holste. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, dateret Wittenberg efter trium regum (sic) [15]44, tilligemed de oversendte 2 Bøger, vil først takke ham for Bøgerne. Hvad hans Studier angaar, oversender han ham til Behov for disse ved nærværende Bud 20 Dalere. R. 1543—48, 126³.

30. Jan. (—, Onsd. efter conversionis Pauli). Til Hertuginden af Mecklenborg. Hertugen, der med Glæde har modtaget sin Søsters Skrivelse, dateret Gustrow Sønd. efter Anthony [20/1], indeholdende, at hun og hendes Gemal er ved godt Helbred, meddeler, at ogsaa han er rask. R. 1543—50, 60.

¹ Et privilegeret Hus i Husum, idet det var den gamle Mønt. Frederik I havde i 1529 givet det i Forlening til Bygmester Marten Bussert, af hvem det i 1543 med Chr. III's Billigelse var blevet overdraget til Detlef Ebsen (se Beccau: Gesch. Husums, 81 ff.). ² Af 25/1 1544 (Hansb. XXXIX, 4). ³ Tr.: Ny kirkehist. Saml. IV, 693.

4. Febr. (Rendsborg, Mand. efter purificationis Marie). Til Hertug Frantz af Lyneborg. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, vilde gerne have tilsendt ham sin Turneringshingst¹ ved hans Tjener, men da Hingsten er blevet slaet af en anden Hest² og er blevet noget beskadiget, har Tjeneren ikke villet vente, hvorfor Adressaten bedes holde Hertugen undskyldt. Hertugen vil dog, hvis Adressaten stadig gerne vil have den og anmoder derom, sende den, saa snart den er kommet sig. — Det betroede Ærinde har han udrettet hos Hertug Adolf. R. 1543—50, 61.

6. Febr. (—, Onsd. efter purificationis Marie). Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der med Mellemrum har modtaget hans 3 Skrivelser³ ved to af hans Tjenere samt den tilsendte Ring, takker for det første for Ringen. Hvad angaar, om Budet, der sendtes til Dronning Maria, Statholderinden i Nederlandene, endnu er fangen eller sluppet løs, ogsaa hvad Svar, der er faldet paa Fejdebrevet, kan Hertugen meddele, at dette Bud atter er ankommet her og har indbragt et Svar, som Adressaten vil erfare af den Kopi heraf, som Kongen vil vedsende sin Skrivelse. — I Henhold til hans Begæring har Hertugen ogsaa talt til Kongen om det Toldbrev paa Øksne, der af Kongen i Anledning af Adressatens Forbønsskrivelse var forundt dennes fortrolige øverste Sekretær⁴. Kongen har hertil svaret, at han vidste ikke bedre end, at nævnte Sekretær til enhver Tid havde

¹ R.: rengaull. ² R.: retzen. ³ Af ¹⁶/₁₂ og ¹⁸/₁₂ (2 Stk.) 1543 (Hansb. XXXIX, 11 a). ⁴ Hertug Albrecht af Preussen havde ved Udgangen af 1541 anmodet Kongen om at forunde den preussiske øverste Sekretær Erhard Heckelman at købe 300 Øksne i Kongens Riger og at uddrive dem toldfrit. Kongen udstedte ogsaa et Toldbrev baade paa dansk og tysk, lydende paa Hertug Albrecht, ved hvilket det tillodes Heckelman hvert Aar i de tre efterfølgende Aar at maatte udføre toldfrit 100 Øksne. Heckelman, der var gode Venner med Chr. III's Sekretær Georg Corper, fik ved dennes Mellemkomst Toldbrevet overdraget til Tolderen i Gottorp, Nicolaus Lucht, imod en Sum Penge. Denne sendte to Købmænd til Ribe for at købe Øksnene, men Amtmanden og Borgmesteren var uvillige til at lade Øksne udføre i Henhold til nævnte Toldbrev, som de erklærede for falsk (Skrivelser af ¹⁸/₁₂ 1543 fra Hertugen af Preussen baade til Chr. III og Hertug Hans).

modtaget disse Øksne i Henhold til Toldbrevet; at dette ikke var sket, behagede ikke Kongen, men han havde ladet Sagen tilgaa Amtmanden i Ribe¹, der i højeste Grad undskyldte sig. Imidlertid har Kongen givet streng Befaling til sine Amtmænd og Toldere om at lade disse Øksne uddrive toldfrit. — Hertugen tvivler ikke om, at Kongen har tilskrevet ham om nye Tidender og om, hvilke Raader han vil sende til Rigsdagen i Speier. — Naar Hertugen ikke har tilskrevet ham ved hans Tjener, som for en fjorten Dage siden blev affærdiget af Kongen der fra Stedet, skyldes dette, at Budet blev sendt saa hurtigt af Sted, hvorfor han bedes undskylde det og ogsaa, at nærværende Brev ikke er egenhændigt.

Seddel:

Hvis Adressaten kan komme i Besiddelse af et gennemsigtigt Paternoster af Rav af en saadan Beskaffenhed, at der i hver Sten er en »wormlein«, beder Hertugen, at han vil betænke ham med det og oversende det til hans egen Haand med første Post. R. 1543—50, 63.

6. Febr. (Rendsborg, Onsd. efter purificationis Marie). Til Hertuginde af Preussen. Hertugen, der til egen Haand fra hende har modtaget 5 efter hinanden følgende venlige og velmenende Skrivelser² samt en tilsendt Skjorte og en velgjort Nytaarskrans, takker først for de tilsendte Gaver, som han for sin Søsters Skyld vil bære saa længe, de kan bruges. Da Hertugen af den ene Skrivelse har set, at hun var svag, hvilket har gjort ham meget ondt, men i en anden, at den Almægtige atter har vendt det til Bedring, hvorover Hertugen er blevet meget glad, beder han dog, at hun, endskønt han haaber til Gud, at hun for Fremtiden maa blive bevaret ved Sundhed, med første Post skriftligt vil underrette ham om, hvorledes det gaar med hende selv, hendes Gemal og deres Datter, Anna Sophie. — Hvad Lorenntz Heringk angaar, havde Hertugen i Henhold til hendes Skrivelser og Begæring gerne gjort sig alle Bestræbelser, men hans Raader har hidindtil ikke været samlet;

¹ Claus Sehested. ² Af 9/11, 16/11, 16/12 (2. Stk.) og 27/12 1543 (Hansb. XXXIX, 11 b).

saa snart Kongen eller Hertugen selv kalder Raaderne sammen, vil Hertugen imidlertid tale med dem om Sagen og gøre, hvad han formaar. — Kælderknægten, Merten Branth, født i Franckfurth an der Oder, er endnu paa den Tid ikke ankommet til Hertugen, der ikke desto mindre takker for Advarslen, og han vil vide at forholde sig tilbørligt, hvis Kælderknægten endnu skulde komme og begære Tjeneste. — Da hun endvidere beder om, at Hertugen paa det Bedste vil indhente Oplysninger med Hensyn til de otte Aner og ogsaa, da Slægten er af den oldenborgske Stamme, skaffe Underretning om, hvorledes den først er kommet til Grevskabet af dette Navn og derpaa videre »procedirt und gestigenn«, ligeledes om Hertugerne af Slesvig og Holstens Oprindelse, desuden, da deres Faders Søster var gift med Kongen af Skotland, denne Konges Afstamning, hvem han har været, og hvilke Herrer og Frøkener der avledes i dette Ægteskab, og hvor disse bortgiftedes, har Hertugen i Sandhed desangaaende talt med Kongen, der har givet til Svar, at han om saadanne Aner havde noget optegnet i et Register i god Forvaring, men han havde forlagt det og kunde ikke finde det i Hast, dog saa snart han havde de foreliggende højvigtige Sager noget fra Haanden, og det nævnte Register blev fundet, kunde han bedre forhøre sig om dem, som han endnu ikke havde optegnet. Hvad Kongen fik opspurgt, vilde han tilligemed det allerede optegnede skriftligt meddele Hertuginde¹. — Hun bedes undskylde, at Hertugen ikke nu skriver med egen Haand, og at han ikke skrev til hende med forrige Post, hvilket skyldtes, at den blev afsendt i stor Hast ligesom ogsaa nærværende Post. — Af nye Tidender ved Hertugen intet særligt at meddele, thi det forhaandenværende fra Stedet her faar hun vel berettet af sin Gemal. R. 1543—50, 65 b.

9. Febr. (Rendsborg, Lörd. efter purificationis Marie). Til Eckelfoerde og Slesvig. Hinricus Gerdes, Borger i Lybæk, har

¹ Iflg. Skrivelse af ^{22/}, s. A. fra Hertuginde Dorothea til Hertug Hans havde hun endnu ikke modtaget Anefortegnelsen (Hansb. XXXIX, 11 b). — En Fortegnelse, der findes i Königsbergske Afskr. VII, 3377, med følgende Overskrift: »Herkunft unnd zwelf anen des konniglichen unnd loblichen hauses Holstein etc.«, er formentlig udarbejdet i Anledning af nærværende Sag.

klagende berettet, at nogle af deres Medborgere stod i Gæld til ham. Skønt han ofte havde manet dem med det gode, havde han dog intet kunnet faa, hvorfor han har anmodet Hertugen om at hjælpe ham til sin Ret overfor sine Skyldnere, saa at han kan faa, hvad der er hans. Da Hertugen ikke kan nægte ham, hvad der er billigt, befales det Adressaterne, naar han anmoder derom, at yde ham tilbørlig og hurtig Retsfølgning. R. 1543—48, 126 b.

21. Febr. (Rendsborg, Torsd. efter sexagesima). Til Hofmester Casper von Rechenberg. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ med den tilsendte Hofordning, tilbagesender denne, som han er veltilfreds med. — Fuglefængerens² vil Hertugen for Tiden beholde hos sig og straffe ham tilbørligt, hvis han ikke forholder sig, som han skal. — Angaaende Jurgen von der Wisch's og Barteram Sehesteds Heste har Hertugen talt med sin Broder Hertug Adolf, der har sagt, at Barteram Sehested vil lade sine afhente. Jurgen von der Wisch's Heste skal Adressaten derimod tilsende ham. — Hertugen begærer desuden, at han med det første vil sende Hertug Frederik, Hertugens Broder, til Kiel og som Tjenere medgive ham Ramel og Rotkirch³, der skal yde ham Opvartning, saa længe han skal være der. R. 1543—48, 127 b.

2. Marts (Pretz, Sønd. invocavit). Til Hertugen af Preussen. Da Hertugen til sin fyrstelige Hofholdning maa have meget Korn, der paa denne Tid i hans Lande er meget dyrt og næsten ikke til at faa for Penge, beder han Adressaten om at vise sig som en mild og venlig Hr. Fader og komme ham til Hjælp med noget Rug, saa meget som han selv finder det muligt, og straks at oversende Kornet med nærværende, Hertugens egen, Skipper. R. 1543—50, 69.

¹ Af 20/2 1544, jfr. I, 1. ² Hans Navn var Urban. ³ Formentlig Albrecht Rotkirch von Panthen, Hertugen af Schlesien-Liegnitz's Undersaat og Hertug Hans' Tjener (Hansb. XXXIX, 12).

2. Marts (Pretz, Sønd. invocavit). Til den preussiske Marskalk¹. Hertugen fremsender til ham med nærværende sin Skipper 2 Tdr. hamborgsk Øl og 1 Fjerdings frisk Smør med Begæring om, at han, da Hertugen paa denne Tid ikke har kunnet faa mere, ikke vil modtage dette som en Gave, men som et Udtryk for Hertugens Naade. Hertugen har ogsaa skrevet til sin Svoger og Fader og bedt ham, da Kornet der paa Stedet er dyrt og ikke let at faa, at sende noget Rug til Nødtørft for Hertugens Husholdning. Skønt han ikke tvivler om, at hans Svoger ikke vil svigte ham, venter han dog, at Adressaten paa det Bedste vil befordre, at Hertugen bliver forsynet med noget Korn. R. 1543—48, 128 b.

12. Marts (Neugestadt, Onsd. efter reminiscere). Til Hertug Frantz af Sachsen. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse², havde ment, at Klepperten³ var bedre, men da han først modtog den samme Dag, som den blev sendt, har han ikke vidst Besked herom, hvorfor han beder sig undskyldt; han oversender nu i Henhold til Adressatens Begæring en af sine bedste Hingste, havde han haft en bedre, vilde han gerne have sendt den, men Adressaten ved, at han paa denne Tid ikke har mere end 2 »geule«, idet han har bortskænket de andre. Hvad angaar den venlige og broderlige Samtale, venter Hertugen, at han i Henhold til Aftalen til belejlig Tid vil sende Besked om et passende Mødested. R. 1543—50, 69 b.

— Til Casper von Rechenbergk. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse⁴ tilligemed det vedlagte Brev fra »die von der Deken«, begærer, at han vil lade de 2 Hingste⁵ staa i Hertugens egen Stald og »von hobe abe« fodre dem. Knægtene, som er kommet med dem, skal han atter affærdige, idet han skal meddele dem, at Hestene indtil Hertugens Ankomst skal blive staaende der; finder Hertugen Behag i dem, og de er tjænkelige for ham til Livheste, vil han betale dem og sende deres

¹ Formentlig »Friderich von der Olsnitz, obermarschalch und hauptman zum Hoenstein«. ² Af 9. s. M. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 10). ³ R.: klopffer. ⁴ Af 7/3 1544 (Hansb. XXXIX, 28 b 2). ⁵ R.: geule.

Junkere deres Penge, saaledes som disse har tilskrevet ham. Hertugen vilde ogsaa gerne have oversendt dem en god Mynde, men han er for nærværende Tid ikke forsynet med gode eller duelige Mynder, saa snart han faar saadanne, vil han imidlertid betænke dem dermed. R. 1543—48, 131.

12. Marts (Neugestadt, Onsd. efter reminiscere). Til »die von der Dekenn«. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse¹, er af sin Hofmester Casper von Rechenberg blevet underrettet om, at de, saadan som deres Skrivelse formelder, har sendt 2 Heste til ham til Gottorp. Da Hertugen ikke selv opholder sig der, men haaber om kort Tid at komme dertil, har han givet Hofmesteren Ordre til at stalde og fodre Hestene i Hertugens Stald. Saasnart Hertugen er ankommet dertil og selv har besigtiget Hestene, vil han, hvis de er tjenlige for ham, som Betaling sende de Penge, som Adressaterne har skrevet om. — Hvad angaar, at Hertugen skulde tillade dem at udføre noget Havre fra Strandt og Eyderstede, vilde han gerne føje dem heri, men da det forholder sig saaledes, at det af Kongen og ham strengt er forbudt Indvaanerne paa disse Steder at sælge Korn til fremmede udlændiske til Udførsel, og da endvidere Sagerne mellem Kejseren og Hertugens Broder endnu henstaar i det uvisse, Havren er desuden saa dyr, at Hertugen til egen Nødtørft ikke kan faa nok, kan Kongen og Hertugen for nærværende Tid ikke tillade Udførsel af Havre, saa snart det lindrer lidt, vil de vide at forholde sig efter naadig Skyldighed. — Hertugen vilde ogsaa gerne i Henhold til deres Bøn have sendt dem en god Mynde, men han er for nærværende Tid ikke forsynet med gode saadanne, saa snart han faar nogle, vil han forsyne dem med en. R. 1543—48, 129 b.

23. Marts (Reinfeld Kloster, Sønd. letare). Til Hertuginde af Preussen. Hertugen har modtaget hendes Skrivelse² og deraf

¹ Skrivelsen fra »Thomas Heinrick gebrode van der Dekenn« er dat. Bederkesa (Bremen Stift) ²⁴/₂ 1544. Hertugen havde anmodet Thomas v. d. D. om at skaffe sig en eller to Hingste fra Egnen der. Betalingen, der forlangtes, var 80 Guldgylde for den ene og 85 for den anden (Hansb. XXXIX, 28 b 1). ² Af ¹/₂ 1544 (Hansb. XXXIX, 11 b).

med ikke ringe Bedrøvelse erfaret, at den Almægtige har kaldt Markgrev Georg¹ af Brandenburg fra denne bedrøvelige Verden, dog da han til sin store Glæde hører, at Markgreven er død som en Kristen, vil den afdøde tilligemed andre Skyldnere uden Tvivl arve den himmelske Salighed. At hendes Skrivelse paa Grund af dette Dødsfald ikke er egenhændig, behøvede hun ikke at have gjort Undskyldning for. Det har glædet Hertugen at høre, at hun og hendes Gemal samt deres Datter er raske, hvad han ogsaa selv er. R. 1543—50, 70 b.

Uden Dag² (Reinefeld Kloster). Til Hinrigk Rantzau, Amtmand i Gottorp. Da nærværende Brevviser, Jens Lassenn af Ostenfelde, Hertugens Undersaat, der har været hos Hertugen og meddelt, at Adressaten havde sat ham fra hans Gaard³ og havde i Sinde at sætte en anden derpaa, fordi han ikke havde kunnet udgive sin Skat og Skyld til rette Tid, har tilbudt, at han straks vil betale alt, hvad han er skyldig, idet han tillige har bedt om til Gengæld atter at maatte komme til sin Gaard, befales det Adressaten atter at overgive ham Gaarden og lade ham bo derpaa frem for en anden, idet hans Forfædre og han selv gennem en lang Tid har indehaft denne Gaard, dog kun saafremt han udgiver, hvad han er skyldig at give i Skat og Skyld eller stiller fornøden Borgen for, at han vil udgive det i Løbet af kort Tid. R. 1543—48, 131 b.

17. April (Rendsborg, Torsd. i Paasken). Hertugen tilstaar Clawes Wulf og hans Hustru Heine Wulfes, at de begge, saa længe de lever, skal underholdes med nødtørftig Spise og Drikke paa Hütten Slot⁴. Det befales strengt den nuværende og de fremtidige Fogeder paa Hütten Slot at yde ovennævnte dette Underhold. R. 1544—60, 6 b.

18. April (—, Fredag efter Paaske). Til Hertugen af Preussen. Endskønt der for Tiden ikke er Tidender eller

¹ Markgrev Georg af Anspach, en Broder til Hertug Albrecht af Preussen.

² Er i R. indført efter et Brev af 12/3; da det er udstedt i Reinefeld Kloster, er Datoen sandsynligvis ca. 23/3. ³ R.: guter (gut). ⁴ R.: hus.

andet at meddele, saaledes som begæret, saa har Hertugen dog ikke villet undlade at sende med nærværende belejlige Bud et Brev om, at han er rask, og at han haaber at høre, at Adressaten, hans Gemalinde og Datter ogsaa er det. Saasnart der kommer Tidender fra Rigsdagen eller andetsteds, vil han meddele disse. R. 1543—50, 72.

18. April (Rendsborg, Fred. efter Paaske). Til Hertuginde af Preussen. Hertugen takker sin Søster for hendes Skrivelse og det tilsendte Paternoster af Rav¹, som han for hendes Skyld vil bevare og holde af. Han har i Sandhed gerne hørt, at hun og hendes Gemal samt deres Datter er sunde og raske, hvad Hertugen ogsaa selv er. Hun bedes til enhver Tid ved belejligt Budskab at formelde om sin og alle sine paa-rørendes Helbredstilstand, omvendt vil Hertugen ogsaa give Meddelelse om sin. R. 1543—50, 73.

19. April (—, Lörd. efter Paaske). Til Hertug Moritz af Sachsen². Forbønsskrivelse for Hertugens Hofmester, Casper vonn Rechenbergk, der har meddelt Hertugen, at tidligere Hertuger af Sachsen, nemlig Kurfyrst Friderich, Hr. Albrecht, Hr. Johan og Hr. Gorg, har forlenet hans Fætter, Cristoffer vonn Rechenbergk, i Henhold til vedlagte Forleningsbrev efter Marxss von Promlitz's Død med en Besiddelse³, der er beliggende i Adressatens Fyrstendømme, nemlig i en »weychbildt« Sagen; men da nævnte Friderich (sic) vonn Rechenbergk er død, og von Promlitz derefter ogsaa er død uden Livsarvinger til Lenet, har nu afdøde Hertug Gorg af Sachsen overdraget nævnte Besiddelse som Len til en Jurgenn von Schlieben, som derefter har solgt det til Knobelstorff. Hofmesteren har derfor bedt Hertugen om at fremme sin Sag hos Adressaten, idet dennes Fader, Hertug Heinrich af Sachsen, har givet Hofmesteren Haab med Hensyn til hans retmæssige For-

¹ Jfr. Hertuginde Dorotheas Skrivelser af $11\frac{1}{3}$ og $10\frac{1}{3}$ 1544 til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 11 b). ² 20. s. M. skrev Chr. III ligeledes fra Rendsborg mutatis mutandis en ligelydende Skrivelse til Hertug Moritz (Ausl. Reg. 1544—45, 68 b.) ³ R.: angefell.

dring som Lensarving. Da Hertugen er gunstig stemt overfor Hofmesteren, bedes Adressaten om at høre paa Hofmesterens Beretning om ommeldte Forlening og dertil at give ham en rimelig Erstatning for Godserne, der efter Hertugens Formening er uomstødeligt afhændet. R. 1543—50, 74¹.

21. April (Rendsborg, Mand. efter quasimodogeniti). Til Hertug Philips af Pommern. Forbønsskrivelse for nærværende Brevviser, Johann Barnekow, som — »oder seiner broder einen zu guthe« — ved Kongens og Hertugens Mellemkomst af Reinefeld Kloster og dets Abbed imod en aarlig Afgift som en Forstander eller Økonom i Overensstemmelse med den i Kiel oprettede Overenskomst² har faaet overdraget de Godser, som Reinefeld Kloster har i Adressatens Lande, nemlig i Stettin og i Stouennhagen Amt, idet han tilligemed sin Broder, Jurgen Barnekow, bønligt har anmodet Hertugen om at tilskrive Adressaten om ikke at nære Uvilje imod dem i Anledning heraf, men snarere ved en Skrivelse at tilholde Amtmanden i Treptaw om at vise sig nabovenlig imod dem. Hertugen haaber, at Adressaten vil opfylde denne Bøn, hvad Hertugen, der sender Hilsener til Adressatens Gemalinde og Søster samt de unge Herrer, for Blodsslægtskabets Skyld vil forskyldte. R. 1543—50, 76.

— Til Hertug Barnim af Pommern. [Mutatis mutandis som det foranstaaende Brev til Hertug Philip af Pommern, men kortere, idet det ikke indeholder noget om en Henvendelse til Amtmanden i Treptow og heller ikke noget om Familiehilsner]. R. 1543—50, 77.

22. April (—, Tirsd. efter quasimodogeniti). Til Hertugen af Preussen. Hertugen der ikke vil fortie, at han har bestilt og antaget Casper von Rechenbergk til for et Aar at forblive som Hofmester, beder Adressaten tillade dette og med det første atter lade Rechenbergk forføje sig til ham,

¹ Jfr. Hertug Albrecht af Preussens Skrivelse af 9/6 1548 med Bilag til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 11 a). ² Af 4/6 1543 (L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 436).

da han i Sandhed i høj Grad har Brug for ham endnu i dette Aar¹. R. 1543—50, 62.

29. April (Rendsborg, Tirsd. efter misericordias domini). Til Borgmestre og Raad i Slesvig. Nærværende Brevviser, lille Hinrich, har fremført Klage for Hertugen over, at Adressaternes Medborgerinde, Godekenns efterladte Enke, var ham 40 Dalere skyldig, hvilke hun havde laant; skønt han flere Gange havde manet hende med det gode, havde han dog intet kunnet faa af hende, han havde derfor bedt Hertugen, da han nu havde Brug for Pengene, at forordne, at hun af Adressaterne med Streghed blev tilholdt om at lade ham faa, hvad der var hans. Da Hertugen ikke kan afslaa denne billige Bøn, befales det Adressaterne at gøre dette, saa at lille Hinrich uden videre Opsættelse kan faa sine udlaante Penge betalt tilbage, og Hertugen kan blive forskaanet for videre Overløben i Anledning af denne Sag. R. 1543—48, 132 b.

30. April (—, Onsd. efter misericordias domini). Til Hinrich Rantzau, Amtmand i Gottorp. Nærværende hessiske Bud Diderich Sauffaus' Klage til Hertugen over Portneren i Gottorp, Hans Hessen, vil han videre kunne se af Diderich Sauffaus' Supplik. Da denne Sag drejer sig om Navn og Ære, befales det ham at holde Forhør over Parterne og efter Forhøret at anstrenge sig for, at Sagen kan bilægges i Mindelighed; han skal ogsaa sørge for, at det hessiske Bud faar et skriftligt Bevis, saa at Budet med Brev og Segl kan bevise at have bragt saadanne Penge til Stede og ikke i Hessen eller andre Steder blive krænket paa sin Ære af Hans Hessen. R. 1543—48, 133 b.

13. Maj (—, Tirsd. efter cantate). Til Hinrich Rantzau, [Amtmand] paa Gottorp. Nærværende Brevviser Otto Meggersehe, der har berettet, at Jochim Halpage (Holbøge), Kromand for Gottorp, vil drage bort, har bedt om,

¹ Chr. III skrev 24. s. M. til Hertug Albrecht af Preussen om samme Sag (Ausl. Reg. 1544—45, 71).

at Hertugen, saa længe det behagede, vilde lade ham bo paa Kroen, han vilde aarligt give det samme af den som den forrige Kromand. Da Kroen ikke kan staa tom, skal Adressaten overdrage den til Brevviseren imod samme aarlige Afgift som tidligere, dog med den Besked, at hvis Hertugen senere har en Tjener, som han vil forlene med Kroen, skal han have Ret dertil. Dog ønsker Hertugen Adressatens Raad og Samtykke hertil. R. 1543—48, 135.

16. Maj (Rendsborg, Fred. efter cantate). Til Slesvig. Skønt Hertugen tidligere har befaleet Byen¹ at tilholde Elsebe Godickens om uden længere Opsættelse at betale lille Hinrich 40 Dalere, som hun en lang Tid har været ham skyldig, begærer han nu, da han er blevet forkert underrettet, at Byen ikke ulejliger Fruen i denne Sag. Hvis lille Hinrich ikke vil lade hende være uanfægtet, skal han bringe sin Sag for Hertugen, der vil lade ham ske hans Ret. R. 1543—48, 138 b.

17. Maj (—, Lørd. efter cantate). Til Borgmestre og Raad i Bremen. Mutatis mutandis til Hr. Paulus Ber, Sangmester ved Domkirken i Bremen, og Segebade von der Hude, Provst ved Sct. Auschary Kirke sammesteds². Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse angaaende det Vidnesbyrd imod hans Stad Hamborg, som Bremen har i Sinde at føre for Adressaterne som kejserlige Kommissarier i Sagen, og som tillige har erfaret, hvad der anmodes om i Anledning af hans Undersaatters Vægning, føler sig besværet ved imod den kejserlige Kommission at indlade sig med den Sag, da den verserer for den kejserlige Kammerret, selv om han ogsaa, som

¹ 20/4. ² Saaledes lyder Overskriften, men nærværende Skrivelse ses at være rettet til Kommissarierne, hvis Skrivelse til Hertugen var dateret 8. s. M. Bremen skrev til Hertugen om samme Sag to Dage senere, 10/6. Den Strid mellem Hamborg og Bremen, hvorom der her er Tale, drejede sig om Bremens frie Sejlads paa Elben med Korn. Det, Bremen vilde opnaa hos Hertugen, var, at han skulde lade sine Amtmænd befale Undersaatterne i Itzehoe og Cremppe Marsk at møde som Vidner, naar de blev indkaldte af Kommissarierne, idet de ved tidligere Indkaldelser enten helt eller delvis var udeblevet, kun én havde hidtil ladet sig forhøre (Hansb. XXXIX, 14).

Adressaterne maa skønne, efter Sagens Lejlighed ikke ubilligt havde Mistanke til sin Undersaat, Hamburg, i denne Sag. Han formener ogsaa, at hans Undersaatter, som skal være Vidner, vil vide at handle efter Skyldighed, naar de bliver indstævnte paa retslig Vis, som Adressaterne vil vide at gøre i Overensstemmelse med den modtagne kejserlige Befaling. Hertugen haaber hermed at være undskyldt, da det ikke vil sømme sig for ham at gribe til anden Retstvang. R. 1543—48, 139.

19. Maj (Rendsborg, Mand. efter vocem jocunditatis). Til Dronning Sophia i Kiel. Hertugen takker meget for de ved Hertug Adolfs Tjener Asmuss oversendte Penge, som Dronningen, hans Moder, har foræret ham. Han vilde hjertelig gerne komme til hende, som hun begærer det, han kan dog paa denne Tid ikke faa Tilladelse dertil af Kongen, men saasnart denne rejser til Riget, vil han komme og blive, indtil Dronningen ikke vil have ham længere. R. 1543—50, 78.

— Til Heinrich Rantzau, Pauwels Søn. Hertugen anmoder ham om endnu en Gang at forsøge at skaffe den graa Hest¹, som han ved Besked om, og med det første at sende Svar. R. 1543—48, 140.

22. Maj (—, Christi Himmelfartsdag). Befalingsbrev til Westerkrogerne², at enhver af dem paa Forlangende af Herredsfogden sammesteds, Johan Oheim, skal for Amtmanden i Haderslev, Jasper Rantzau, læsse 100 »rettes«³, saadan som nævnte Herredsfoged vil anvise dem, og bringe disse for Kiel »up deme garden«. R. 1543—48, 134 b.

10. Aug. (—, Laurentii Dag). Til Hertuginde af Preussen. Hertugen, der hidtil har været rask, hvilket han ogsaa haaber, at hun, hendes Gemal og Frøkenen er, vil meddele hende, sin Søster, at han i den hellige udelelige Trefoldigheds Navn har delt de nedarvede Fyrstendømmer Slesvig, Holsten og Stormarn med sine Brødre, nemlig Kongen og Hertug

¹ R.: gaul. ² Hohn Herred benævntes Westerkrock. ³ Formentlig Rør (Tagrør).

Adolf, mens hans Broder Hertug Frederik er blevet valgt til Koadjutor i Bremen Ærkestift, saadan som hun vil faa videre Beretning om af sin Gemal. Da der ved Delingen er tilfaldet Hertugen 50,000 Mk. Gæld, hvorfor hans bedste Hovedslotte er sat i Pant, har han skrevet og bedt sin Svoger og Fader om til det kommende Omslag mod Brev og Segl samt Forskrivninger at forstrække ham med 30,000 Mk. Han venter, at hans Svoger i Henhold til et tidligere givet Løfte ikke vil undlade at gøre dette. Hertuginde bedes derfor, da saadanne Penge i høj Grad er nødvendige for Hertugen til Indløsning af Slottene, overfor sin Gemal at vide Hertugens Bedste. Hvis han faar disse Penge, haaber han i Løbet af 2 eller 3 Aar at komme ud af sin Gæld og med det første atter at kunne tilbagebetale Laanet. R. 1543—50, 79 b.

14. Aug. (Gottorp, Torsd. efter Laurentii). Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der hjertelig gerne vil høre, om hans Svoger og Søster og deres Frøken er ved godt Helbred, hvad han selv er, vil ikke forholde ham, at det ved den Almægtiges Styrelse og ved Kongens Underhandlinger paa denne Tid har tildraget sig, at hans Broder Hertug Frederik er blevet valgt til Koadjutor i Bremen Stift af Stiftets Prælater, Ridderskab, Landskab og Stæder, af hvilke det ved Brev og Segl er blevet stadfæstet, at Hertug Frederik efter den nuværende Biskops Død skal være Stiftets Ærkebisp¹. Efter dette Valg og denne Stadfæstelse har Hertugen sammen med sine andre Brødre i den hellige udelelige Trefoldigheds Navn delt deres nedarvede fædrene Fyrstendømmer Slesvig, Holsten og Stormarn i 3 Dele², saaledes at der tilkommer Hertugen som sin Part og Arvedel: Slottene Haderslev, Doringen, Tønder og Rendsborg tilligemed Stæderne, Landene Strand og Femern samt Klostrene Lumcloster og Borscholm med alle Indkomster og alt Tilliggende; dertil skal han betale 50,000 Mk. Gæld. Da de 3 bedste Hovedslotte, der staar i Pant for de 27,000 Mk. af forannævnte Gældssum, skal indløses paa det førstkommende

¹ 20/7 1544 (L. Laursen, Danmark-Norges Traktater I, 473). ² 9/8 1544 (Smst. S. 488).

Omslag, og Adressaten tidligere har givet Hertugen Løfte om, paa Anmodning at ville hjælpe ham med Penge, hvis han, naar han blev regerende Fyrste, havde saadanne Behov, beder Hertugen, idet det vil blive til stor Skade for ham, hvis han ikke faar de 3 Hovedslotte indløst paa det kommende Omslag, Adressaten, hvis det paa nogen Maade er ham muligt, som en hjertenskær Svoger og Fader til Omslaget at forstrække ham for nogle Aar med 30,000 Mk. lybsk mod Hertugens Segl og Brev, thi hvis Hertugen faar disse Penge af Adressaten, hvad han ikke tvivler om, og bruger dem 1 Aar, 2 eller 3, har han Tillid til at kunne komme ud af sin Gæld, og han vil hurtigst muligt tilbagebetale Pengene. Hvis det derfor er Adressaten muligt, anmodes han om med det allerførste ved Hertugens nærværende Tjener at formelde, hvor og hvornaar Hertugen kan modtage Pengene mod fornødent Brev og Segl, for at han i Tide kan foretage Indløsningen fra Amtmændene. R. 1543—50, 81.

14. Aug. (Gottorp, Torsd. efter Laurentii). Til Keyge Rantzau, Amtmand i Rendsborg. Hertugen har modtaget hans Skrivelse angaaende Kalken, og han vil nu tale med Kongen og Hertug Adolf om Kalk og Sten; han haaber, at disse ikke vil svigte ham, og Adressaten skal snarest faa Meddelelse om deres Svar. I Tilfælde af at han faar Kalk og Sten, forventer Hertugen, at han vil gøre sit Bedste. Hertugen begærer dertil, at han vil lade den Hvælving, som han nok ved, tildække med Trækul og andet, saa at Hertugen ikke skal lide Skade. R. 1543—48, 150.

Uden Dag¹. Til Dronning Sophia af Danmark. Da Hertugen er i Færd med at faa lavet til sig selv hos sin Plattenslager noget Tøj² tilligemed nogle Sadler, hvortil han behøver 7 Centner Plader, har han anmodet Hinricus Schulte om at for-

¹ Nærværende Brev er indført i R. som det første for Aaret 1544, men Brevet selv er uden nogen Datering. Det her efterfølgende Brev viser imidlertid, at det maa være udstedt i hvert Fald nogle Dage før ³⁰/₈ 1544. ² ∴: Rustning.

færdige saadanne Plader med Møllen og af ham faaet det Svar, at han ikke vilde vægre sig derved, hvis Hertugen kunde udvirke Dronningens Tilladelse til, at Vandet en 14 Dage løb til hans Mølle. Hertugen beder sin Moder om at tillade dette, saa at han med det første kan faa Rustningerne, da han har haardt Brug for dem. R. 1543—50, 57.

20. Aug. (Flensborg, Onsd. efter Marie Himmelfart). Til Dronning Sophia i Kiel. Skønt Hertugen, der har modtaget sin Moders Svar paa sin forrige Skrivelse angaaende Pladerne, ved hvilket hun meddeler, at der for nærværende Tid ikke er meget Vand forhaanden, hvorfor hun beder ham vente en Tid, saa længe Vandet igen har samlet sig, hjertelig gerne vilde forskaane hende en Tid lang dermed, beder han hende endnu en Gang, da det for nærværende Tid er ham magtpaaliggende, og han maa have det, hvortil han har Pladerne Behov, at tilstaa ham, hvad han har bedt om. R. 1543—50, 79.

22. Aug. (Haderslev, Fred. efter Bernhardi). Til Hr. Johan Rantzau, Raad. Da han netop nu opholder sig hos Hertug Adolf, begæres det af ham paa Hertugens Vegne at forhandle med Hertug Adolf om de 2 Bønder¹ i Riklinge², for at Hertugen ved nærværende sin Tjener, Hans Rantzau, kan faa tydelig Besked fra Hertug Adolf med Hensyn til disse Folk, thi hvis Hertug Adolf ikke vil give efter, vil Hertugen hellere betale ham for dem eller give ham 2 andre i Stedet for, dog vil Hertugen lade det bero ved, hvad Adressaten mener om denne Sag. — Han anmodes ogsaa om at tale med Hertug Adolf om de Tagsten, som denne har lovet Hertugen til Bygningen i Rendsborg, og at udvirke, at Hertug Adolf giver Befaling til sin Amtmand, Hinrich Rantzau, om med det første at sende Stenene til Rendsborg. R. 1543—48, 136.

¹ R.: leute. ² Landsby i Neumünster S.

23. Aug. (Haderslev, Lørd. efter Bernhardi). Oprejsningsbrev for Las Nissenn og hans Søn Mattis Lassen¹ i Resbu, der er blevet gjort nederfældig for 2 Øksnes Skyld og en Ed, aflagt imod dem, men nu har optinget til Amtmanden i Doringen, Hinrick Rantzau. De maa herefter som andre fromme Folk sidde, gaa, staa, købe og sælge i Lov og Tov, i Raad og Ret, ved Bryllupper og Barnsøl, paa Markeder og ved andre Fester. Det befales alle Hertugens Undersaatter ikke at rette Bebrejdelser imod dem for nævnte Eds Skyld. R. 1543—48, 148.

27. Aug. (—, Onsd. efter Bartholomei). Til Johan Frese, Kansler. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse angaaende de Øksne, Hvillinger og Skuller, som han hos Kongen har skaffet til Veje til Hertugen, takker ham for den anvendte Flid. Da Kongen har skænket Hertugen 2 Læster Sild til Brug i hans Husholdning, med hvilke han dog ikke kan komme ud af det dette Aar igennem, men maa have 2 Læster mere, og da Hertugen i Falsterbo hverken er bekendt med Tolderen eller nogen anden, oversender han til Adressaten Kongens Brev paa de 2 Læster, idet det begæres af ham at skrive til Tolderen eller til en anden, som han kender, om til de Hertugen af Kongen skænkede Sild at købe endnu 2 Læster og sende disse 4 Læster, saa snart de er købt, til Haderslev paa en Skude. Hvad Adressaten udlover eller udgiver for de 2 Læster Sild, som han lader købe til² Bedste for Hertugen², og for Fragten til Haderslev, vil Hertugen betale ham. For at Hertugen kan rette sig derefter, udbedes hans skriftlige Svar ved nærværende Brevviser³. R. 1543—48, 151.

— Til Johann Frese, Kansler. Da Kongen har skænket Hertugen 2 Læster Sild til Nødtørft for hans Husholdning, med hvilke Hertugen dog ikke kan komme ud af dette Aar igennem, men endnu desforuden maa have 3 Læster, og han i Falsterbo

¹ Overskriften har: Nils und Mattis Lassenn. — I Registret over Overskatten af Tørning Len 1542 (Sønderj. Skatte- og Jordebøger, 80) nævnes Las Nissen af Rejsby. ^{2,3} R.: uns zu guethe, et Udtryk, der bruges indenfor Kommissionshandelen. ³ Kansler Johan Friis svarede herpaa fra Odense $\frac{1}{6}$, 1544 (Hansb. XXXIX, 28 a), saa nærværende Brev er altsaa udgaaet, om det næstfølgende Brev af s. D. ogsaa er det, ses ikke.

ikke er bekendt med Tolderen eller nogen anden, begæres det af Adressaten at tilskrive Tolderen eller en anden, med hvem han er bekendt, om til de Hertugen af Kongen skænkede 2 Læster Sild endnu at købe 3 Læster og at sende saadanne 5 Læster, saa snart de er købt, paa en Skude herhid. Brevviseren skal blive ved Silden og holde Opsyn med dem. Hvad Adressaten udlover eller udgiver for de 3 Læster Sild, som han skal lade købe til Bedste for Hertugen, og for Fragten herhid, vil Hertugen betale ham. R. 1543—48, 152.

Uden Dag¹. (Haderslev). Til Johann Frese, dansk Kansler. Da Hertugen for nærværende Tid er ganske daarligt forsynet med Fetalje og andet, der er tjenlig for hans Husholdning, og Kongen har tilsagt ham nogle Øksne til det Brug, begæres det af Adressaten at tale til Kongen om at skænke Hertugen 100 Øksne og ved Brevviseren at meddele, hvor Hertugen skal modtage disse Øksne.

Seddel:

Hertugen oversender hoslagt et Brev til Hertuginde[n] af Preussen, hvilket Adressaten anmodes om at overantvorde til Kongen, der har befale[t] Hertugen at fremsende det. Naar det er underskrevet, begæres det af Adressaten atter at sende det til Hertugen ved nærværende Brevviser, for at Preusseren desto hurtigere kan affærdiges. R. 1543—48, 154.

30. Aug. (—, Lörd. efter Bartholomei). Til Kongen. Skønt Tienden af Widinge, Kalslundt og Fros Herreder forud altid har ligget til Hertugens Hus Doringen², men det nu, som det er blevet berettet Hertugen, er befale[t] af Kongen³, at den skal følge Ribe Stift, vilde Hertugen gerne lade dette ske, hvis den hører derhen. Han er imidlertid som en ung Husherre for nærværende Tid ganske daarligt forsynet med Korn og andet Forraad til sin Husholdning, hvad der er Kongen bevidst,

¹ Staar mellem 2 Breve, der er dat. ³⁰/₈ 1544. ² Orig.: Dornigenn.

³ Ved Skrivelse af ¹⁰/₇ 1544 — altsaa umiddelbart før Delingen af Hertugdømmerne — befalede Chr. III alle Kirkeværgere i Aabenraa, Haderslev, Tønder og Tørring Amter, at de skulde overgive al Tienden, der hørte til Ribe Stift, til Amtmanden i Ribe (Afskr. i Hansb. XXII, 37).

og han beder derfor Kongen fortsat, som tidligere sket, at lade ham oppebære en saadan Tiende og at lade den forblive ved Hertugens Hus, for at han kan bespise dette¹ dermed og samle Forraad, indtil Kongen og han kommer sammen. Saa snart han kommer til Kongen, vil han paa broderlig Vis enes med Kongen herom. Han beder om dennes skriftlige Svar herpaa². R. 1543—50, 83 b. Orig. (T. K. I. A.).

30. Aug. (Haderslev, Lörd. efter Bartholomei). Til Kongen. Hertugen, der i Hr. Iwen Reventlows Nærværelse har modtaget Kongens Skrivelse³ samt det vedlagte Udkast til en Instruktion⁴ til Brug paa den Kredsdag, der er fastsat til at skulle afholdes i Halberstadt, har gennemlæst og overvejet Udkastet, som han bifalder, ligesom han er enig med Kongen med Hensyn til, hvem der skal sendes, dog er han betænkelig ved paa Kredsdagen saa aabenlyst at angive Størrelsen af Holstens aarlige Indtægter, idet han er bange for, at det vil skade de nuværende og alle efterfølgende Fyrster af Holsten med Hensyn til deres Ægteskaber og paa anden Maade, og han anser det derfor for raadeligt at fremlægge denne Sag med andre Ord, idet han henstiller til Kongen at finde en Form herfor, ligesom han ogsaa anser det for tilstrækkeligt at opgive 5 Slotte for Holsten og Stormarn. Da Sagen for Tidens Kortheds Skyld ikke kan taale lang Opsættelse, tilbagesender Hertugen atter Udkastet til Kongen med Bøn om, at Kongen saa hurtigt som muligt vil foretage Udfærdigelsen og derpaa oversende

¹ Orig. indskyder her: Haderslevhus. ² Kongen har svaret omgaaende, men ikke skriftligt, idet Andreas Barby, der af Kongen afsendes til Kredsdagen i Halberstadt, ifølge Skrivelse fra denne til Hertug Hans, dat. Odense 31. s. M., modtaget i Haderslev ²/₉, medgaves et mundtligt Svar til Hertugen. Indholdet heraf er bevaret ved en hansborgsk Kancellipaategning paa Kongens ovennævnte Skrivelse, nemlig: »Credentz des zehenden halbenn, das M. G. Her denselben zehendenn soll bis uff irer beyden zusammenkunfft gebrauchen, idoch soll ider jar des amptmans diener von Ripen denselben empfangen u. F. G. vorordenten widderumb strax uberantworten« (Hansb. XXXIX, 2 a). ³ Af 27. s. M. (Hansb. XXXIX, 2 a). ⁴ R.: den vorfasten unnd gestalten handel. — Udkast til Instruktion (eller Afskrift af en saadan), dateret s. D., findes baade i Hansb. X, 4 og i T. K. U. A., Nedersachs. Kredsakter 1544—70 I.

Sagen til Hertugen ved Kongens eget Bud, som, da Hertugen for nærværende Tid ikke selv har noget Bud, kan bringe den videre til Gorge Corper, Johan Furster eller Baltzer Clammer, efter at den er underskrevet og forsejlet af Hertugen og Hertug Adolf. Hertugen vil ogsaa straks sende Kopi af denne Sag til Hertug Adolf, ligesom han vil advare Gorge Corper om at gøre sig Rede til Rejsen. Hertugen haaber, at Hertug Adolf vil sørge for sin¹ Part [af Pengene] og af Tæringen¹, og Hertugen selv vil huske sin Del, men han beder Kongen meddele, hvad han er skyldig at bidrage dertil. — I Henhold til Kongens Begæring vilde han gerne have oversendt Afskrift af den Skrivelse², hvorved Koadjutoren til Magdeburg og Halberstadt Stifter tilskrev Kongen om Kredsagen, men han beder sig undskyldt, da han ikke har Brevet, og det var heller ikke oversendt af Kongen med nærværende Post. — Efter Hertugens Mening er det ikke nødvendigt at bekoste Afsendelse af Breve til de lyneborgske Kanslere, Fursther eller Baltzer Clamer, da en af dem sikkert er hjemme, og de vil uden Tvivl gerne paa tage sig Sendelsen. — Hertugen vil gerne om otte Dage lade Guldbægeret hente i Husum og fremsende det til Kongen i København eller andetsteds³. R. 1543—50, 86.

30. Aug. (Haderslev, Lörd. efter Bartholomei). Til Hertug Adolf. Hvad Kongen har skrevet og tilsendt Hertugen angaaende den fastsatte Kreds dag, vil han se af de vedlagte Kopier, som han uden Tvivl vil behandle fortroligt. Da det er fornødent, at Kredsagen besøges, og Tiden er fremrykket, saa der ikke er Tid til længe at raadslaa, har Hertugen bifaldet Kongens

¹⁻¹ R.: mit irem anparth und der zerung. — Der skal dog formentlig staa: mit irem anparth geldes und der zerung. ² Ved denne Skrivelse, der er dateret 9/8 s. A., opfordredes Chr. III til at sende Gesandter til en Kreds dag, der skulde afholdes i Halberstadt 17/8 s. A., idet Koadjutoren til Magdeburg og Halberstadt Stifter, Markgrev Johan Albrecht, skrev paa den nedersachsiske Kreds oberst, Ærkebispnen af Magdeburg og Mainz's Vegne (Nedersachs. Kredsakter (A, B og C) 1543—1766). ³ I Skrivelse, dat. Assens 25/8 s. A., havde Kongen bedt Hertugen om i Løbet af ca. 8 Dage at sende Bud til Thomas Guldsmed i Husum efter et Guldbæger, som Kongen havde bestilt hos denne, og derpaa fremsende Bægeret til Kongen (Hansb. XXXIX, 2 a).

Udkast og tilbagesendt det til Kongen til Udfærdigelse, idet han tænker sig, at Hertug Adolf ikke vil have noget at indvende imod Udkastet, dog henstilles det til ham selv at overveje dette, men uden Tvivl vil han sørge for den Del af Pengene, som det tilkommer ham at bidrage hertil, samt af Tæringen, saa at Sagen ikke af den Grund skal forhales. R. 1543—50, 85.

30. Aug. (»in eyll« **Haderslev**, Lörd. efter Bartholomei). Til Gregorius Ahlefeldt til Segart. Da Hertugen, der gerne vil forlyste sig og jage efter »graat« Vildt, slet ingen Pander har hos sig, hvormed han kan gøre dette, begærer han, da han meget godt ved, at Adressaten og hans Broder¹ har gode Vildtpander, at Adressaten vil skaffe sin Broders Pander til Veje og laane Hertugen dem tilligemed sine egne en Dag eller to til Jagt samt sende dem til Aabenraa, saa at Hertugen visse- ligt kan have dem den følgende Dag om Aftenen. Han kan godt sende en Mand med til at have Opsyn med dem, dog anser Hertugen dette for ufornødent, da han vil passe paa dem, som om det var hans egne, og naar han har brugt dem, vil han sende dem tilbage til Adressatens Hjem. R. 1543—48, 153.

— (**Haderslev**, Lörd. efter Bartholomei). Til Gorge Corper, Sekretær. Kongen har skrevet til Hertugen, at han paa deres alles Vegne i Anledning af den til førstkommende exaltationis crucis [¹⁴/₉] i Halberstadt fastsatte Kreds dag vil bruge og sende Adressaten saaledes, at han med alle Sager skal rejse til Furster eller i dennes Fraværelse til Baltzer Clamer, begge lyneborgske Kanslere, for at formaa den ene af dem til at lade sig bruge paa bemeldte Dag, men hvis ingen af dem er til Stede, skal han selv besøge Dagen. Da der ligger stor Magt paa denne Sag, begærer Hertugen, at han gør sig parat, saa at han paa Kongens eller Hertugens videre Skrivelse kan drage af Sted og forrette Sagen paa bedste Maade, hvilket han uden Tvivl vel vil gøre. R. 1543—48, 155.

¹ Brødrene Frans og Gregers Ahlefeldt ejede paa den Tid Søgaard i Kliplev Sogn.

30. Aug. (Haderslev, Lørd. efter Bartholomei). Til Hr. Johan Rantzau. Hvad Kongen har skrevet til ham angaaende Tyrkerskatten og ogsaa den anden »Hjælp« og angaaende Kredsagen til Hertugen, vil han se af Kongens Breve og vedlagte Kopier¹. Fordi der herpaa ligger stor Magt, begæres det, at han som fortrolig Raad nøje vil overveje alt dette og ved nærværende Brevviser meddele Raad om, hvad Hertugens Brødre, Hertugen selv og det hele Landskab bør foretage sig med Hensyn hertil, og ogsaa hvorledes man skal iværksætte en saadan Sag. R. 1543—48, 156.

— Hofordning. I, 1.

31. Aug. (—, Sønd. efter Bartholomei). Gælds-brev til Jasper Rantzau paa 3000 Mk. Hovedstol og 180 Mk. aarlig Rente, forskrevet ham i Haderslevhus, desuden paa 1120 Mk. 14¹/₂ Sk. lybsk, som han har udlagt for Hertugen, mens han havde Haderslevhus. Tilbagebetaling, der skal ske med gangbare Penge og »grauen pagimente«, som er gængse og gæve i Lybæk og Hamborg, og ikke med »halepennige«, skal finde Sted førstkommende Helligtrekonger Termin i Kiel eller et andet sikkert Sted i Holsten. Medlovere og Selvskyldnerkautionister er: Iuen Reventlow til Rixstorp, Ridder og Landmarskalk, Gossigk Rantzau til Nienhaue og Hinrick Rantzau til Bulke, hvilke forpligter sig til at holde et riddermandsmæssigt Indlager i et Hus i Kiel eller andetsteds i Holsten, hvis Forskrivningen ikke overholdes. R. 1544—60, 1.

¹ Det fremgaar af Johan Rantzaus Svar til Hertugen af ³/₆, at der med Kongens Skrivelse fulgte »etlike radesartikel van wegen der turkenbulpe ock des krestages halven« (Hansb. XXXIX, 21). Disse Artikler har Kongen uden Tvivl affattet i Forening med sine Brødre, før han i Eftersommeren 1544 forlod Holsten. I Hansb. X, 4, findes nemlig et udateret Stykke, der bærer Overskriften: »Was wir Christian, von Gots gnaden zu Dennemarken, Norwegen, der Wenden und Gothen koningk etc., mith unsern geliebten brudern vorlassen an unser rethe zu gelangen und mith denselben in unser aller nahmenn zu berathschlagen«. Det, der skulde forelægges Raaderne, var netop de Punkter i Afskeden fra Rigsdagen i Speier 1544, der drejede sig om den bevilgede Tyrkerskat, der skulde erlægges inden Udgangen af den førstkommende Julemaaned, og dertil hvad der skulde fremsættes paa den Kredsag, der skulde afholdes inden Mikkelsdag s.A.

3. Sept. (Haderslev, Onsd. efter Sixti). Gælds-brev til Wulff Sture paa 300 fuldvægtige Guldgylden at tilbagebetale paa førstkommende Kieler Omslag. R. 1544—60, 2b.

6. Sept. (—, Lørd. efter Egidii). Til Hertugen af Preussen. Hertugen har faa for Dage siden modtaget 2 Skrivelser, udgaaet fra Adressatens Kancelli, den ene¹ omhandlende de oversendte Heste, den anden² Adressatens Trompeter. Hvad for det første de tilsendte Heste angaar, havde Adressaten ikke haft Behov at takke saa meget for dem, da Hertugen til enhver Tid som Svoger og Søn gerne vil vise endnu mere Velvilje. Selvom Hestene ikke havde været, som de skulde, bedes Adressaten tage det for godt for denne Gang. Hvis Hertugen senere faar Heste, der passer til Adressaten som Livheste, vil Hertugen betænke ham dermed. — Hertugen har ogsaa i Henhold til Adressatens Forbønsskrivelse givet hans Trompeters Moder for Livstid det Hus, hvor hendes salige Husbond, Faderen til Adressatens Trompeter, boede, for at denne deraf kan se, at Adressatens Forbøn er sket Fyldest. — Da Hertugen for nærværende Tid som en ung Husherre ikke er forsynet med en Mundkok, beder han Adressaten om at lade Krakoffskj, hvis han kan undvære ham, komme over til sig, for at Hertugen, da han slet ingen har, som kan koge, kan bruge ham som Mundkok. R. 1543—50, 89b.

— Benaadningsbrev for Geßke, Augustin Trompeters Enke³, at hun for Livstid maa bebo et Hertugen tilhørende Hus i Haderslev, beliggende paa Kirkegaarden. Hun maa i alle Maader besidde og bruge det som sin afdøde Husbond, der tidligere har beboet det. Det befales Amtmænd, Husfogeder, Borgmestre, Raadmænd og enhver, der har Hertugens Befaling, ikke at gøre hende nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning. R. 1544—60, 2.

¹) Formentlig Hertug Albrechts Skrivelse af 14/7, 1544 (Hansb. XXXIX, 11 a).

²) Af 14/7, 1544 (smst.), det fremgaar af denne, at Trompeterens Navn var Andres Weinemer.

³) Udateret Supplik fra hende i Hansb. XXXIX, 29b, det fremgaar af denne, at det var Chr. III, der havde givet den afdøde Trompeter Huset.

6. Sept. (Haderslev, Lörd. efter Egidii). Til Hr. Hans zu Kitzlitz. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse dels angaaende, at han ved Lejlighed vilde forsyne ham med en god Kleppert til Livhest, og dels angaaende en Dreng¹, hans Slægtning, meddeler, at han har anbragt bemeldte Dreng hos en af sine Raader, nemlig Berteram Ahlefeldt, hos hvem han efter Hertugens Formening vil faa det godt. Hvad Hesten angaar, vilde Hertugen gerne have forsynet ham med en, men han har ikke hos sig en Hest, der passer for Adressaten, hvorfor han begærer for denne Gang at blive undskyldt for, at han ingen oversender; saa snart han faar en, som han mener er egnet, skal Adressaten ikke blive glemt, men blive betænkt med den. R. 1543—48, 140 b.

— Til Jurgen Weger. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse² med Anmodning om, at han vilde bede Kongen om, at Adressaten maatte beholde de Aarpenge, som han har haft hos Kongen, vilde gerne have talt med denne herom, men Kongen er, da Hertugen fik Adressatens Brev, i Hast draget til Riget, saa at Hertugen ikke har kunnet drøfte sine nødtørftige Sager med Kongen selv. Han har derfor maatte stille Sagen om Aarpengene i Bero, men saasnart han sender Skrivelse til Kongen, vil han have den i Erindring, og det Svar, der falder herpaa, vil han meddele Adressaten med første Post. R. 1543—48, 141 b.

— Til Hans Erhart Schirnding. Hertugen har modtaget hans Skrivelse³ angaaende »die botken«⁴ og andet. Hans Taksigelse for, at Hertugen for hans Skyld har skrevet til Hertuginde, sin Søster, havde ikke været nødvendig. Hertugen venter, at han vil oversende »die botken«, saasnart de er frem-

¹ Dennes Navn var Heinrich von Abschitz, se Skrivelser fra »Hanß, her zu Kitlitz«, dat. Neuenhausß ²/₇ 1544, og fra Hertuginde Dorothea af Preussen af ²⁰/₈ 1544 (Hansb. XXXIX, 28b 1 og 11b). ² Af ¹⁶/₇ 1544, dateret Königsberg, underskrevet George Weier (Hansb. XXXIX, 28b 2). ³ Af ¹³/₇ 1544 (Hansb. XXXIX, 28b 2). ⁴ Fade (af Træ) eller Smaabaade (?).

stillet. Hvad angaar Fisken og andet, som Hertugen skulde sende sin Søster, vilde han hjertelig gerne sende saadant, men Adressaten ved uden Tvivl, at Fisk ikke er til at faa til enhver Tid, og hvis den kan faas, haves der maaske ikke Skibslejlighed til Preussen. Hertugen begærer derfor af ham, at han paa bedste Maade vil gøre Undskyldninger herfor hos hans Søster, idet Hertugen vil anvende al Flid paa at skaffe Fisk og oversende den med første Skibslejlighed.

Seddel:

Hertugen takker for den medsendte Hilsen fra hans Slægting, Agathe, Hofmesterinden og alle Jomfruerne og beder hilse igen. R. 1543—48, 142b.

7. Sept. (Haderslev, Sønd. efter Egidii). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Hamborg. Kongen, der for faa Dage siden er draget til Riget, har ved sin Afrejse aftalt med Hertugerne, at de skulde drøfte alle haandemagtpaaliggende Sager med Adressaten, og da Hertugerne har forskrevet samtlige deres Raader til Kiel den førstkommende Matei Søndag [^{21/9}] og ogsaa selv vil ankomme dertil paa denne Tid, begæres det, at Hamborg til bemeldte Tid ogsaa vil sende sine statelige Gesandter derhen, for at de gensidigt kan drøfte Sagerne¹ og faa dem afgjort. R. 1543—48, 144b.

8. Sept. (—, Marie Fødselsdag). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til alle deres Raader². Da der foreligger Sager, der i høj Grad vedkommer ikke alene Kongen og Hertugerne, men tillige Fyrstendømmerne, Land og Folk og ogsaa Adressaten selv, og i hvilke Fyrsterne har Brug for hans og de andre Raaders Raad, begæres det af ham, da Sagen ingen Opsættelse taaler, den førstkommende Matei Søndag, den 21. September, om Aftenen at ankomme til Hertugerne Hans og Adolf i Kiel for den næste Dag at deltage

¹ Det, der skulde drøftes, var uden Tvivl Hamborgs Erlæggelse af Tyrkerskat og rimeligvis ogsaa Spørgsmaalet om Kapitelsgodset. ² Brevet er rettet til en enkelt.

i Forhandlinger sammen med de andre Raader og endelig være rede dertil og ikke udeblive. R. 1543—48, 143b.

8. Sept. (Haderslev, Marie Fødselsdag). Til Hertug Adolf. Hertugen, der har modtaget hans Svar paa sin forrige Skrivelse angaaende Kredsdagen og andet, formoder, at han af Andres von Barbey, som af Kongen er affærdiget til Kredsdagen¹, har erfaret, hvad Kongen har anset for raadeligt at lade udrette der, og har set det ham medgivne Kreditiv samt Instruktion, hvorfor Hertugen ikke anser det for nødvendigt at give videre Meddelelse herom. Hvad angaar den almindelige Udskrivning af Adelen², at den skal holde sig rustet, vilde Hertugen i Henhold til Hertug Adolfs Begæring gerne have ladet Brevene udfærdige, men Hertug Adolf ved, at han for nærværende Tid kun har hos sig én Sekretær, nemlig Jeronimus Boldig, for hvem det er umuligt i Hast alene at gøre dette, han har i Forvejen mere end nok at gøre. Hertugen beder derfor Hertug Adolf om i sit Kancelli at lade affatte en »copie« af et saadant Brev og derpaa lade Domherrerne i Slesvig skrive denne af, for at intet skal blive forsømt. Til Brug herved sender Hertugen en Kopi af Landregistret, hvorefter Hertug Adolf skal udfærdige disse Breve, og han kan vel lade dem udgaa under sit Signet. — Da deres Hofmester og Raad, Hr. Johan Rantzau, har raadet Hertugen til³ i Anledning af Kredsdagen og den speierske Afsked i hans og Hertug Adolfs Navn at forskrive Raaderne til Kiel paa den førstkommende Matei Søndag for at holde Raadslagning og træffe Beslutning om, hvad der skal gøres, oversender Hertugen, der har fulgt dette Raad, hermed Brevene til Raaderne med Anmodning om, at Hertug Adolf vil forsegle dem og videresende dem til deres Bestemmelsessted. Til Brug herved har Hertugen skrevet til Kongen om Rigsdagsafskeden og om en Kopi af Koadjutorens Skrivelse angaaende Kredsdagen, og han venter at faa dette, før han kommer til Kiel. — Eftersom de begge har meget at drøfte med Hamborg,

¹ Se Brevene af ²¹/₈ og ¹¹/₈ 1544 fra Chr. III til Hertug Hans, af sidstnævnte Brev fremgaar det, at Andreas von Barby kun skulde besøge Kredsdagen i Tilfælde af, at ingen af de lyneborgske Kanslere var at træffe (Hansb. XXXIX, 2a). ² R.: die lanthsassen. ³ Ved ovennævnte Skrivelse af ³/₈ 1544.

hvad Hertug Adolf uden Tvivl har hørt om af Barby, har Hertugen ogsaa forskrevet Hamborg til Dagen i Kiel, og han beder Hertug Adolf forsegle Brevet og snarest at oversende dette til Hamborg. R. 1543—50, 91.

9. Sept. (Haderslev, Tirsd. efter Marie Fødselsdag). Til Kongen. Hertugen, der har modtaget Kongens Skrivelse tilligemed Kapitlet i Hamborgs Brev, meddeler, at han og Hertug Adolf har forskrevet Kongens og deres Raader til at indkomme til Kiel paa den førstkommende Matei Søndag for den ommeldte Sags Skyld. Ved denne Lejlighed vil Hertugerne saa tilligemed Raaderne nødtørftigt raadslaa ogsaa om den hamburgske Sag og derpaa give Kapitlet Svar i Overensstemmelse med, hvad der bliver anset for raadeligt og godt. — Da Hertugen paa Dagen i Kiel maa bruge Afskeden fra Rigsdagen i Speir, Kopier af de kejserlige Breve¹, omhandlende hvor højt disse Fyrstendømmer er takseret til Tyrkerskat, og dertil hvad Koadjutoren til Mentz og Magdeburgk Stifter har skrevet angaaende Kredsagen, bedes Kongen om at oversende alt dette, saaledes at Hertugen kan have dette i Hænde, før han ankommer til Kiel, for at der ikke skal ske nogen Forsømmelse. — Hertugen har i Henhold til Kongens Bøn sendt Bud til Guldsmiden i Husum efter Guldbægeret; hvad denne har givet til Svar, vil Kongen se af sammes Brev, der fremsendes hoslagt. R. 1543—50, 93. Orig. (T. K. I. A.).

10. Sept. (—, Onsd. efter Marie Fødselsdag). Til Hertug Ernst af Lyneborg. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, hvori han beder om en god Kleppert, som travet og løber godt, eller om en Pasgænger, har, da han gerne vil unde ham noget godt, og fordi han ikke selv har gode Heste af den Slags og heller ikke kan faa dem der paa Stedet, sendt Bud til Ribe, Kolding og Egnene deromkring om en saadan Hest, men han har dog alligevel ikke kunnet faa nogen bedre end

¹ Her er formentlig især tænkt paa Kejserens Skrivelse af 7/8 1544 (Fællesark. VIII, Access. 2).

denne Kleppert, som han nu tilsender Adressaten. Da Hertugen har erfaret, at Hertug Ernst skal være en god Jæger, sender han ham tillige en Mynde¹. Hans Tjeners lange Bortbliven bedes undskyldt, da Aarsagen hertil er, at Hertugen har maattet skikke Bud alle Vegne hen efter Hesten. R. 1543—50, 88 b.

14. Sept. (Haderslev, Sønd. efter Marie Fødselsdag). Til Kongen. De Skrivelser, der for nylig er kommet til Hertug Adolf og fra denne til Hertugen, fremsendes hermed til Kongen². Orig. (T. K. I. A.).

[17.] Sept. (—, Onsd. efter Sixti³). Til Kongen. Hvad Hertugen igen har faaet tilsendt fra Hertug Adolf af Breve vedrørende Samlingerne af Knægte og andet, fremsendes vedlagt⁴. Da det er fornødent at holde Opsigt, idet Knægtene stadig nærmer sig, beder Hertugen, at Kongen hurtigst muligt vil lade træffe den Ordning i Jylland og Fyn, at Hertugen paa det Sted, hvor han opholder sig, kan faa Trøst af Rytterne og Fodfolket⁵ og i Hast kan faa Hjælp af dem, idet Kongen anmodes om at meddele Navnene paa de Ritmestre og Hovedsmænd, til hvem Hertugen i Nødsfald kan skrive. — Med Hensyn til Posten opfordres Kongen til at gøre en saadan ny Anordning, at en eller to Postbude skal ligge i Assens for i Hast at kunne bringe Brevene til Kongen. — Det vil ogsaa i høj Grad være fornødent, at Kongen ved nærværende Brevviser lod meddele, hvor man i Nødsfald kunde faa Penge, saa at intet skal blive forsømt.

¹ R.: strickwinde. ² 13/8 1544 skrev Hertug Adolf til Hertug Hans, at han ikke tvivlede om, at Hertugen havde modtaget Johan Rantzaus Meddelelse om Knægtene paa den anden Side Elben, og at han havde videresendt samme til Kongen (Hansb. XXXIX, 6). ³ Denne Dato er forkeret, da Brevet ifølge dets Indhold hverken kan være udstedt 13/8 eller 3/8, derimod kan det passe med Begivenhederne, at det kan være udfærdiget den 17/8, formentlig er Sixti da en Fejlskrift for exaltationis crucis. ⁴ Bilag til Hertug Adolfs ovennævnte Skrivelse, dat. Gottorp 13/8 1544, Bilagene ligger dog ikke mere ved Brevet. Det berettes her, at Knægtene, der udgjorde 18 Fænniker, fra Münster Stift havde begivet sig gennem Oldenburg til Stedinger Land, og at Pfalzgreven formodentlig var deres Herre. ⁵ Orig.: lanthfolk.

Seddel:

Da Forholdene viser sig at være »geschwinde«, vil Hertugen ikke anse det for urigtigt, om Kongen begav sig til Fyn eller andetsteds i Nærheden, for at Posten hurtigt kan naa til Kongen og omvendt fra Kongen til Hertugen, saa at intet skal blive forsømt. — Endskønt Hertugen i Henhold til Kongens Begæring i Anledning af den ommeldte Sag havde forskrevet Hamborg til Mødet i Kiel, saa har dog Hertug Adolf, saaledes som det fremgaar af hans Brev¹ til Hertugen, hvoraf Kopi oversendes til Kongen, paa Grund af Hr. Johan Rantzaus Betæneligheder herved atter afskrevet Hamborg Dagen. Orig. (T. K. I. A.).

17. Sept. (»in ganzer eyll«). Til Kongen. De Tidender, der i denne Time er indgaaet til Hertugen fra Hertug Adolf, vil Kongen erfare af Hertug Adolfs hoslagte Skrivelse med Bilag². I Henhold hertil beder Hertugen Kongen om at begive sig i Nærheden og om at sende Adel og Borgere³ fra Jylland og Fyn og andre omliggende Lande, fuldt rustede, til Undsætning for Hertugen samt at anmelde, hvorledes man skal komme til Penge. Hertugen vil Dagen efter med alle sine Undersaatter og Heste »ufs sterckst« drage til⁴ Elben. Orig. (T. K. I. A.).

[17.] Sept. (Haderslev, Onsdag efter Sixti)⁵. Til alle Amtmænd⁶. Hertugen har i Sinde den følgende Dag med sine

¹ Hertug Adolf havde iflg. sin ovennævnte Skrivelse af 13/9 i Henhold til Hertug Hans' Skrivelse af 8/9, forseglede Brevet til Hamborg og sendt det af Sted, men da han samme Dag om Aftenen paa Gottorp meddelte Johan Rantzaus, hvad Hertug Hans havde skrevet og altsaa ogsaa om Brevet til Hamborg, blev Johan Rantzaus meget forbavset over, at Hamborg var blevet forskrevet til Kiel bl. a. af Hensyn til Forhandlingerne om Tyrkerskatten. Da Hertug Hans ikke havde medsendt en Kopi af ommeldte Skrivelse til Hamborg, anmodede Hertug Adolf ved samme Lejlighed Hertug Hans om altid at gøre dette, naar han sendte Breve til Medforsegling, saa at Hertug Adolf kunde vide, hvad han forseglede. ² Hertug Adolfs Skrivelse til Hertug Hans, dat. Husum 16/9 1544. Bilagene ligger ikke mere hos (Hansb. XXXIX, 6). ³ Orig.: stedt. ⁴ Orig.: uff und nach. ⁵ Jfr. de to foranstaaende Breve. ⁶ Brevet er rettet til en enkelt.

Borgere og ogsaa sine Heste, fuldt rustede, at drage til Elben for at gøre Modstand imod sine Fjender. Det befales ham derfor med de rustede Knægte og Heste, hvormed han er skyldig at tjene Hertugen, i Hast at følge indtil Bramstede. Undersaatterne, af hvilke han skal udgøre hveranden, rustede paa bedste Maade, skal han ogsaa lade følge derhen. Endvidere skal han efterlade den Ordre, at hvis Hertugen videre skriver, skal de, som bliver hjemme, Mand af Huse¹, ogsaa bryde op og følge efter. R. 1543—48, 137.

19. Sept. («ganntz eilennde» **Gottorp**, Fred. efter exaltationis crucis). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. I dette Øjeblik er en hamburgsk Tjener ankommet med en Skrivelse fra Hertugen af Lyneborg², adresseret til Kongens egen Haand, og har dertil berettet, at Knægtene den forgangne Tirsdag [16/9] er faldet ind i det hamburgske Amt Ritzennbottell og har næsten afbrændt en hel Landsby. Skønt Hertugerne ugerne vil bryde selv det ringeste af Kongens Breve, har de dog aabnet det lyneborgske Brev, da de maatte formode, at det drejede sig om de nu foreliggende Sager og havde Betydning for dem alle; dets Indhold, af hvilket de har meddelt det fornødne til Hr. Johan og Hr. Iwenn, vil Kongen erfare af det hoslagte. Endvidere fremsendes, hvad Hr. Johan Rantzau i stor Hast i dette Øjeblik har skrevet. — Hertugerne vil nu drage frem med Landskabet, og de vil gøre saa meget, som det er dem muligt, men da de frygter for, at de kan blive overfaldet³, anser de det i høj Grad for fornødent, at Kongen begiver sig i Nærheden og i Henhold til Hr. Johan Rantzaus Skrivelse lader Ryttere og Borgere [rykke] imod Kolding, da Nøden snart kan banke paa deres Porte⁴. — Hvad Greven af

¹ R.: man bey man. ² Borgmestre og Raad i Hamborg fremsendte Hertugen af Lyneborg Brev, formentlig af 14. s. M., med en Skrivelse, dat. Fred. efter exalt. crucis, adresseret til Hertug Hans. (Fællesark. XXVIII, 8. T.K.U.A., Brunsvig-Lyneborg, Breve fra Hertugerne af Harburg, Celle og Giffhorn 1521—1641). ³ Orig.: ubereylet. ⁴ Brevet er her stærkt beskadiget, Indholdet er gengivet alene paa Grundlag af Brevet selv.

Oldenburg tilbyder Hr. Johan Rantzau, vil Kongen se af det fremsendte. I Betragtning af Forholdene bør dette vel ikke afslaa. Paa næste Søndag [21/9] kommer Hertugerne imidlertid sammen med Raaderne, og de vil da ogsaa raadslaa om denne Sag, men Kongen anmodes om at overveje Sagen og snarest muligt meddele Raad om, hvad han anser for nødvendigt for Øjeblikket, ogsaa om han anser det for godt, at der i Nødstilfælde skrives til de omboende Fyrster om Hjælp. — Kongen opfordres til at træffe en saadan Ordning, at Ryttere og Borgere og, hvad der ellers er nødvendigt, i Hast kan faas fra Riget, ligesom Hertugerne beder om hurtigt Svar paa nærværende Brev, endelig opfordres Kongen til paa ethvert Sted i sine Riger at forordne dobbelt Post, saaledes som Hertugerne har gjort der paa Stedet, i Særdeleshed dog at give Befaling herom i Flensborg. Orig¹. (T.K.I.A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71).

22. Sept. (Rendsborg, Mand. efter Matthei). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Flensborg. Kongen og Hertugerne, der har ladet samtlige Byens Knægte drage ind her i Rendsborg, havde i Sandhed ikke ventet, at Flensborg alene havde sendt saadan Pøbel, der ikke duer og ikke er egnet til at bære Vaaben. Byen skal ogsaa, skønt den berømte, have rustet sine Folk daarligere og uslere end de aabne Stæder. Kongen og Hertugerne, der imidlertid for Tiden vil lade dette bero og vil lade Flensborgerne ligge og vente der i Rendsborg, befaler derimod Byen under højeste Straf og Unaade at udgøre saa mange vaabenføre Borgere, udrustet med gode Krigsvaaben, som Byen er tilskrevet om, nemlig »einen burger umb denn andern« og ikke »hudelmans gesinde«. Disse Folk, der skal have hos sig en Hovedsmand, en lille Fane og Spil, paa samme Maade som Rendsborg, Slesvig og andre Stæder, saadant som det hører sig til, skal Flensborgerne, som de lydige, sende til Bramsted. Sker det ikke, vil

¹ Er kun underskrevet af Hertug Adolf. Bagpaa efter Adressen: »Zu seiner Ko. W. eig. selbst hannden«; derefter staar cito 2 Gange.

Fyrsterne tilbagesende disse udrustede Folk og uden dem søge at gøre Modstand imod Fjenden; hvorledes det da vil gaa Flensborgerne, maa de selv skønne over, men Fyrsterne har villet meddele dem dette, for at de kan undgaa Straf for Ulydighed. R. 1543—48, 137 b¹.

23. Sept. (Rendsborg, Tirsd. efter Matthei). Fuldmagt til Raaderne Clawes von der Wisch, Keyge og Heinrich Rantzau², hvem Hertugen har affærdiget til at føre en mindelig Forhandling med Fruen til Krummندیke angaaende den Strid om et Skel, som verserer mellem hende paa den ene og Rendsborg Amt paa den anden Side, idet de ogsaa har i Befaling at forhandle saaledes med hende, at Brackennohr³ forbliver en fælles Græsgang, og at enhver af Parterne i »Osterstede vhy« maa beholde, hvad de fra Arilds Tid har haft. Desuden skal de med Hensyn til Skoven, der er beliggende mellem de 2 Hegn, mægle saaledes, at der ingen Skade opstaar herved hverken for Amtet eller Fruen⁴. R. 1544—60, 12; 1544—65, 6 b.

26. Sept. (»in unnserm veltlager zu **Bramstede**«, Fred. efter Matthei). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Benedictus Sehested. Kongen og Hertugerne, der formener, at den øvrelandske Kreds dag nu er endt, og at han i Henhold til sin Skrivelse til deres Hofmester og Raad, Hr. Johan Rantzau, maa have overværet den, anmoder ham om, da det er nødvendigt for dem at kende Kreds dagsforhandlingerne, dog især Afskeden, ved nærværende Brevviser at tilskrive dem herom, og om hvad han ellers ved, at der forefalder der paa Stedet af Betydning for dem. — Dernæst tilsender de

¹ Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 355. ² I Overskriften er Henrik Rantzau ikke nævnt. ³ R. 1544—65 har Brackennohr. ⁴ I Anledning af at der ²⁴/₉ 1544 skulde holdes en Retsdag i Sagen mellem Fruen til Krummedige og Rendsborg Amt, anmodede Amtmanden i Rendsborg, Kai Rantzau, 13. s.M. Hertugen om, at Claus v. d. Wisch, der tidligere havde været Amtmand i Rendsborg, og Henrik Rantzau, Amtmand i Gottorp, maatte blive forordnet til sammen med ham selv at være til Stede ved Retsforhandlingerne (Hansb. XXXIX, 22). Jfr. ¹⁵/₆ 1543 Anm.

ham en Protestation¹, et Kreditiv og Fuldmagt samt et Veks brev, lydende paa Tusind Guldgylden. Med Protestationen, som han skal se godt paa, og Vekslebrevet skal han i Hast begivesig til Frangkfort, hvor han først skal faa de Tusind Guldgylden af den Person, som Vekslebrevet lyder paa, hvorpaa han paa Kongens og Hertugernes Vegne skal overantvorde disse til den forordnede Opkræver Wulff Haller »nach crafft und inhalt der protestation«, idet han skal forholde sig saaledes med denne, at Fyrsterne ikke kommer i Fortræd. — Da Kongen og Hertugerne forstaar, at der i den kommende Tid skal holdes en Rigsdag, begærer de, at han til den Tid vil forblive i Speier, da de har i Sinde at affærdige ham til Rigsdagen, idet han paa deres Vegne der skal foredrage deres Besværinger og Sager, og han skal ogsaa give god Agt paa alt, hvad der forefalder, især hvad Pfalz har for. — Kongen og Hertugerne begærer desuden, at han vil formelde Doktor Nauis, Kejserens Kansler, om deres Naade, og at de har affærdiget deres Sekretær Caspar Fuchs til den kejserlige Feltlejr i Frankrig med en statelig Foræring til Grannell og ham, Nauis, idet Caspar Fuchs uden Tvivl, hvis han kan faa sikkert Lejde,

¹ Casper Fuchs var affærdiget til Herrerne Granvella og Navis, Kejserens Kansler og Vicekansler, iflg. en Instruks, dateret Rendsborg ¹¹/₈ 1544. Han skulde ikke blot overrække de to Herrer Gaver, men skulde tillige forhandle med dem om forskellige Sager, saaledes om Kongens Halvbroder Hertug Frederiks Valg til Koadjutor i Bremen Stift og om Forholdet til Christiern II's Arvinger. Endvidere havde Casper Fuchs i Befaling af Kongen, at han skulde rejse over Frankfurt am Main og der betale 1000 Guldgylden i Tyrkerskat til den forordnede Opkræver Wulf Haller. Efter at være draget af Sted ændrede Casper Fuchs imidlertid sin Rejseplan og drog over Antwerpen i Stedet for, hvilket skyldtes, at Bremen Stifts Kapitel, der vilde sende Gesandter med til Kejseren, mente, at den sikreste Vej til denne var gennem Nederlandene. Protestationen, der skulde anvendes ved Betalingen af Skattebeløbet, er dateret Odense 1544 og er udstedt af Kongen og Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab; iflg. denne er det da ogsaa Casper Fuchs, der skal betale Skatten. Protesten gik ud paa, at Kongen og Hertugerne ved Betalingen af dette Beløb ikke gav Afkald paa at ville forfølge deres Ret med Hensyn til Erlæggelse af Skatter til det tyske Rige, og at de forbeholdt sig at fremføre deres Besværinger desangaaende paa den næste Kreds- eller Rigsdag. — Da Casper Fuchs altsaa ikke kom til Frankfurt, overdroges det til Benedikt Sehested at overantvorde dette Skattebeløb (T.K.U.A., Instructions m.m. 1539—48, 144, 149. Chr. III til Hertug Hans ¹¹/₈ 1544 i Hansb. XXXIX, 2 a).

ogsaa vil begive sig til Doktor Naus, hvorefter Adressaten i Kongens og Hertugernes Navn skal bede Naus om, at han vil være og blive deres Ven, og om at han, hvis der der paa Stedet forlyder noget om, at Kongens og Hertugernes Modstandere har Praktikker for, saavidt muligt vil melde dette til Adressaten, der videre skal melde dette til Kongen og Hertugerne, endvidere at han selv, hvad Kongen og Hertugerne har Tillid til, saavidt han formaar, vil hjælpe med til at afværge saadant, hvad Kongen og Hertugerne i enhver Henseende vil tie med og holde hemmeligt, — hvilket Adressaten til belejlig Tid og Sted vel vil vide paa en passende Maade at forestille Doktor Naus.

Seddel:

Da han altsaa skal vente paa dette Sted, begæres det af ham ved nærværende Brevviser at formelde, hvad han behøver til Tæring, og hvad der skal gives ham i Aarsløn. Kongen og Hertugerne vil da oversende det til ham med første Budskab, idet de ikke tvivler om, at han baade med Hensyn til Tæringen og Tjenestepengene vil forholde sig saaledes, at det ikke vil falde dem besværligt. Afskr. (T. K. U. A., Akter fra Rigsdagen i Worms 1544—45).

26. Sept. (»in unserm lager [zu **Bramstede**«]¹, Fred. efter Matthei). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Sammen med Raaderne og en Del af Landskabet er Hertugerne rykket til Bramstede, de andre Undersaatter, Borgere² og Bønder², som ikke kan ligge der, ligger rundt om i Landsbyerne. De sidste Tidender om Knægtene hinsides Elben lyder saaledes, at de den forgangne Søndag og 6 Dage derefter har aflagt Ed³. Deres Oberst, Høveds- og Befalingsmænd vil imidlertid anstrenge sig for, at de kan faa en Herre, Bestalling og Penge. Enhver Rode har derpaa modtaget 2 Daler. Senere er de saa draget gennem Sanct Jurgens Land ved Bremen, hvor de sidst er blevet set, og de drager til Landet Lyneborg; de er en 7000 Mand stærk uden Trosset, og de ven-

¹ At disse Ord og flere i det følgende er tilsat i skarp Klamme, skyldes, at Brevet er meget beskadiget. Indholdet er gengivet alene paa Grundlag af Brevet selv. ²⁻² Orig.: stede und landtvolck. ³ Orig.: gemert.

ter hvert Øjeblik Ryttere og ogsaa flere Knægte og Skyts. Selvom det troværdigt bliver berettet til Hertugerne, at der maaske er nogle adelige hos Knægtene, nemlig Jacob von der Schulenburg, hvis Broder Minden har slaaget, Johan Munchausen, fra hvem Minden har taget Godset Hadenhusen, og Frantz von Halle, hvis Broder og Søn Greven af Hoya har taget til Fange, og at disse maaske har i Sinde at foretage sig noget med dem, kommer der dog mangfoldige Tidender om, at Knægtene tænker sig at gaa imod Kongen af Danmark, og at Pfalzgreven er deres Herre, idet de har haft Sendebud hos denne. Paa Grund af deres formodede Marcher¹ har Hertugerne for det første ikke villet undlade at tilskrive Hertug Heinrich af Mecklenborg og hans Søn Hertug Magnus om at lade Elben, Botte og Euer saaledes bevogte, at Knægtene paa disse Steder hindres paa deres Pas og i deres Foretagende, hvis de vil videre, og da der ogsaa er bestilt Ryttere, om at forebygge, at der gennem disse skal opstaa Skade for Kongen og Hertugerne, Land og Folk, ligeledes er de tilskrevet om, hvis de erfarede noget skadeligt for Kongen og Hertugerne, straks at meddele dette til Hertugerne, der dog selv har sendt gode Spejdere til Hoben. — I Felten Dagen i Forejden er Hertugen af Lyneborgs Skrivelse, lydende til Kongens egen Haand, kommet Hertugerne i Hænde. Disse, der ikke gerne har villet bryde dette, har dog, da de tænkte sig, at det kunde indeholde Tidender, gjort det, men de vil herefter undlade saadant, da de tænker sig, at Kongen ikke synes derom. Hvad Hertugen af Lyneborg skriver deri og i en anden Skrivelse, som er kommet senere, vil Kongen erfare af det vedlagte, ligeledes hvad Frantz von Halle, Stade og andre s[kriver]. Hvad Hertugerne i enhver Henseende bringer i Erfaring angaaende Knægtene, skal i Hast blive meddelt til Kongen, men da man ikke kan vide noget sikkert om, hvad Knægtenes endelige [Maal er], opfordres Kongen til atter at forordne, at hans Ryttere og Fodfolk forbliver i Kolding og Asnis, indtil Hertugerne tilskriver dem, og at de da er saaledes beredte, at de hurtigt kan drage til det Sted, hvorhen de bliver fordret, og gaa til Angreb sammen med Hertu-

¹ Her er Brevet brudstykkeagtigt.

gerne. — Hertugerne erfarer, at Kongen har tilskrevet en Del af Raaderne om¹, at der maatte skaffes Underhold til de danske, naar de kom til Stederne der², men da Kongen ikke har udtalt sig om, paa hvilken Maade de danske skal erholde Underhold, bedes han tilskrive Hertugerne herom, idet de ogsaa beder ham sende de Varer, hvormed de danske kan underholdes. — Hvad Casper Fuchs fra Antorf har skrevet til deres Hofmester og Raad, Hr. Johan Rantzau, fremsendes hoslagt. — Hertugerne har denne Aften af en troværdig Person faaet at vide, at Kejseren og Kongen af Frankrig har udkæmpet et Slag med hinanden, og der bliver hvisket om, at Kejseren skal have tabt dette Slag. — Da Kongen desuden begærer³, at der raadslaas om en Person, som kan overantvorde de Tusind Gylden med Protestationen i Franckfurt, har Hertugerne, da Raaderne mener, at Benedictus Sehested er den bedst egnede hertil, overdraget nævnte Tusind Gylden til ham tilligemed Protestationen og Vekselsbrevet, som Kongen ved Besked med, og befalet ham ved Udbetalingen af Pengene at forholde sig i Overensstemmelse med Protestationen, idet de ogsaa har befaleet ham med det første at tilskrive dem om, hvad der er blevet besluttet paa den øvrelandske Kreds dag i Wormbs. — Da det ogsaa er nødvendigt for Kongen og Hertugerne at sende Gesandter til den kommende Rigsdag, har Raaderne tilligemed Hertugerne ment, at Benedictus Sehested kunde sendes dertil, da han i Forvejen opholder sig i Speir, er bekendt med Folk og er inde i Sagerne, dog ogsaa for derved at undgaa betydelige Udgifter. Hertugerne har derfor tilskrevet ham i Kongens og deres eget Navn om at opholde sig i Speir og om at lade sig bruge som Gesandt paa Rigsdagen, naar han erholder videre Skrivelse fra Kongen og Hertugerne derom. Kongen opfordres derfor til at tænke paa, at der betids bliver udfærdiget og fremsendt, hvad Benedictus Sehested skal have i Befaling paa Rigsdagen, og at der tilstaa ham Underhold. Hvad der er skrevet til ham, vil Kongen se af det vedlagte. — Det bliver

¹ Kongen havde ogsaa herom tilskrevet Hertug Hans selv i sin Skrivelse af 19/9 (Hansb. XXXIX, 2a). ² 3; Hertugdømmerne. ³ Se en Seddel, der er vedlagt Kongens Skrivelse af 11/9 til Hertug Hans.

ogsaa af Raaderne tilligemed Hertugerne anset for raadeligt, at Kongen i Hast skriver til [Kur]fyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen og ikke alene giver dem Meddelelse om Knægtenes Stilling og om de besværlige Tidender, der troværdigt berettes, men tillige anmoder dem om hurtig Hjælp, i Fald det gøres Behov, for at det kan vides, hvad Kongen og Hertugerne kan fortrøste sig til. Hvis Kongen hurtigst muligt vil sende saadanne Breve med Kopier til Hertugerne, vil de, hvis det agtes for nødvendigt, fremsende Brevene, hvis det er unødigt, vil de beholde dem hos sig. — Naar Hertug Hans skal sende de af ham modtagne til Kongen adresserede Skrivelser til København og »uber velt«, løber der store Omkostninger paa, desuden bliver hans Folk, der har hans Pas, ikke befordret i Riget paa den Maade, som maa anses for nødvendig, herfor beder Hertugen, da Kongen kender hans Forhold og Uformuenhed, at Kongen i Aßnis paa Fyn vil træffe en saadan Ordning, at Byfogden, naar Hertugens eller andres Skrivelser til Kongen ankommer til ham, skal modtage disse Breve og videresende dem til Kongen. Til dette Sted vil Hertugen da ogsaa til enhver Tid sende Brevene. — Hertugerne, der i Hast har meddelt Kongen ovenstaaende, vil videre berette, hvad der hænder. Orig. (T. K. I. A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71).

2. Okt. (»inn eyll inn unnserm lager **Kellingehusen**«, Torsd. efter Michaelis). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Hertugerne har ifølge Afskeden i Wimerstorp ikke alene haft Adelen samlet, men har ogsaa ladet den foreholde Sagen angaaende den i Henhold til Rigsdagsafskeden i Speir bevilgede Tyrkerhjælp, idet det begæredes, at da alle Naboerne, Kurfyrster og Fyrster, ogsaa disses Undersaatte, maatte udgive denne bevilgede Skat, og uden Tvivl vilde disse lydigt gøre dette i Henhold til Afskeden, maatte ogsaa Adelen vise Billighed og udgive det bevilgede, for at de ikke skulde frygte for den Straf, der var udsat for de ulydige, men kunde gaa fri herfor tilligemed Fyrsterne. Herpaa gav Adelen følgende tilbørlige Svar, nemlig at største Delen af de gamle ikke var til Stede, og at de tilstedeværende, nemlig de unge Svende, Børnene og

Sønnerne, var affærdigede til Krig og ikke i en saadan Anledning. Adelen kunde derfor ikke give Hertugerne noget grundigt Svar, men den bad dem kalde Adelens Ældste, der — hvis det skulde komme dertil — maatte trække Læset¹ og udgive Pengene, sammen til belejlig Tid og Sted og lade en saadan Sag forelægge disse, der uden Tvivl vilde skikke sig som lydige Undersaatter og selv give et passende Svar. Da Adelens Forfædre aldrig tidligere havde været besværet med saadanne Skattepaalæg, bad den underdanigt, at Hertugerne vilde meddele Sagen til Kongen og raadslaa med denne, om der ikke kunde træffes saadanne Foranstaltninger, at Skattepaalægget kunde afvendes, hvilket Hertugerne har tilsagt Adelen at ville gøre. De beder derfor, at Kongen med første Post skriftligt vil sende sin Betænkning angaaende denne Sag. — Da Kongen og Hertugerne endnu dagligt maa formode, at der sker »geschwinde« Praktikker, har Hertugerne samt deres Raader anset det for raadeligt, at Kongen snarest muligt affærdigede nogle af sine Folk til Fyrstendømmerne, for at der kunde foretages en Deling af Skytset mellem Kongen og Hertugerne, desuden at der straks blev truffet den Ordning, at enhver af Fyrsterne, Kongen saavel som Hertugerne, til enhver Tid, skulde have parat 6 Stykker Skyts med alt det nødtørftige, Lod og Krudt samt alt Tilbehør, nemlig 2 Trekvartslanger, 1 Halvslange og 3 Falkonetter, endvidere at det i ethvert af Omraaderne blev forordnet, hvis Heste der skulde bruges for Skytset, saa at enhver af Fyrsterne i Hast kunde lade føre sine 6 Stykker med alt Tilbehør i Felten, og hvorhen det var fornødent. — Hertugerne oversender Kongen vedlagte Brev², som er sendt til dem af den lyneborgske Kansler, Furster. Da dette efter Hertugernes Formening indeholder en Beretning om, hvad Kansleren har udrettet paa Kredsagen i Halberstadt, og denne Sag vedkommer Hertugerne saa vel som Kongen, beder de denne meddele dem saa meget heraf, som det vil sømme sig for dem at vide. — Hvad Raaderne har skrevet til Hertugerne

¹ Orig.: die strippenn ziehen. ² Johan Fursters Skrivelse af 27/9, 1544, hvormed oversendes Afskeden fra Kredsagen i Halberstadt (T. K. U. A., Nederlandschs. Kredsakter (A, B og C) 1543—1766).

angaaende Kapitlet i Hamborg og Hamborgerne, vil Kongen erfare af deres Brev. Da denne Sag berører Kongens og Hertugernes Højhedsret, og det er nedværdigende for dem længere at taale sligt, beder Hertugerne Kongen snarest muligt skriftligt at underrette dem om, hvorledes han mener, at der videre skal handles i denne Sag. Orig¹. (T.K.U.A., Rel. fra Rigsdagen i Worms 1544—45).

3. Okt. («in unsern furstlichen lager zu **Kellinghusen**«, Fred. efter Michaelis²). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Hertugerne, der denne Dag har modtaget Kongens Skrivelse³, hvoraf de ser, at Kongen og hans Ryttere lykkeligt og vel over Bæltet er ankommet til Fyn, og ved hvilken de anmodes om at meddele Kongen, hvorledes Stillingen er med Hensyn til de forsamlede Knægte, for at Kongen videre kan rette sig derefter, meddeler, at de med Adelen og 15 Fænniker Borgere og Bønder vil tøve der i Lejren, indtil de faar videre Tidende; de har ogsaa forlængst affærdiget 8 Enspændere, som er »bey, nebenst und vor« Hoben, og som alle Vegne skal passe paa, hvorhen denne vil vende sig⁴, ligesom de dagligt hvert Øjeblik venter at faa videre Efterretning om, hvad Knægtene har i Sinde, hvem de har til Herre, og hvorhen de vil. Saa snart de faar Tidende herom, vil de uden Tøven skriftligt underrette Kongen derom, for at denne med sine Ryttere og Fodfolk kan rette sig herefter, og de anser det for raadeligt, at Kongen tøver paa Fyn med Rytterne og Fodfolket, indtil Hertugerne skriver igen. — De vil ikke lade Kongen uanmeldt, at enhver af dem har udlagt 100 Gylden til Spejdertjenesten, hvortil Kongens Amtmænd ikke har lagt mere end det tredie Hundrede, men da disse Penge allerede næsten er udgivet, og eftersom Kongen selv ved, at det er over Hertugernes Evne, at enhver af dem skal bidrage lige saa meget som Kongen til denne Tjeneste, beder de, at Kongen snarest vil meddele, hvorledes de

¹ Er ikke underskrevet og kun forseglet med et Segl, der er utydeligt, men rimeligvis Hertug Hans's, da Brevet er skrevet med Jeronimus Boldigks Haand.

² Orig. begynder Datoangivelsen med: in eyell. ³ Af 29/9 1544 (Hansb. XXXIX, 2 a.) ⁴ R.: den kopff bogen.

videre skal forholde sig med Spejdertjenesten, saa at der ikke forsømmes noget hermed, da Knægtene ikke løber bort, men dagligt forstærker sig. Ligeledes beder de Kongen, saaledes som de tidligere har tilskrevet ham, med Hensyn til Skytset at gøre en saadan Anordning, at enhver især af dem til enhver Tid kan have sin Part med alt Tilbehør parat, saa at dette i Hast, naar det er fornødent, kan bringes derhen, hvor der er Brug for det. — De Tidender, der til denne Tid er ankommet til Hertugerne, vil Kongen erfare af hoslagte Breve. R. 1543—50, 94. Orig. (T. K. I. A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71).

3. Okt. (»in unserm furstlichen lager zu **Kellinghaussen**«, Fred. efter Michaelis). Til Hertug Otte af Lyneborg. Hertugen, der har modtaget hans Svar paa sin forrige Skrivelse angaaende de forsamlede Knægte, takker først for de meddelte Tidender, idet han forventer, at Adressaten, hvis han har Tidender, der er af Betydning for Kongen og hans Riger, Hertugen og Landene, saa hurtigt som muligt vil melde disse til Hertugen paa dennes Bekostning. Hvad angaar Artiklen om, hvad Trøst han kan forvente fra Hertugens Side i Tilfælde af, at Knægtene, der nu er draget ud af Adressatens og hans Brøders Lande, atter vendte sig imod disse, vil Hertugen, der iøvrigt har meddelt Sagen til Kongen, fra hvem han dagligt venter Svar, handle saaledes, at Adressaten i den Anledning ikke skal kunne rette Beskyldninger imod ham; men det undrer Hertugen lige-saa meget som Adressaten, at Naboerne rundt omkring ikke rykker sammen og adsplitter de forsamlede Knægte, før de bliver stærkere, idet de ingen Herre har. Hertugen for sit Vedkommende er imidlertid villig hertil, og dette er maaske allerede kommet til Adressatens Broder, Hertug Ernst af Brunsvig og Lyneborgs Kundskab. R. 1543—50, 95 b.

5. Okt. (»inn unserm furstlichen lager zu **Weimerstorp**«, Sønd. efter Michaelis). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Hertugerne vil i Fortsættelse af deres tidligere Skrivelse meddele, at de denne Dag angaaende de forsamlede Knægte af mange af dem, som de har udsendt, har faaet tro-

værdig Efterretning om, at Pfalzgreven ganske havde været af den Mening med Alvor at angribe disse Lande, hvis han havde kunnet forenes med Lothringen herom, som Kongen da ogsaa kan erfare af Frantz von Halles vedlagte Skrivelse. Da Hertugerne forstaar, at Forholdene paa nærværende Tid er saadanne, at de ikke behøver at frygte disse Knægte, vil de aftakke Adelen og Fodfolket fra Fyrstendømmerne og lade dem drage hjem, idet de har truffet den Aftale med dem, at de i Hast atter skal samles, hvis det er fornødent. Da Kongens Folk i Riget ikke saa hurtigt igen kan blive samlet, anser Hertugerne det for raadeligt, at Kongen holder dem samlet i ca. otte Dage, thi der kan endnu blive foretaget allehaande med Knægtene, disse kan sagtens endnu komme under Pfalzgreven, hvis denne i Mellemtiden kommer til Penge, dog henstiller Hertugerne alt dette til Kongen. Selv om Kongen og Hertugerne for nærværende Tid ikke behøver at nære Frygt for denne Garde, og det maa formodes, at dette Krigstogt ikke gaar for sig, anser de det alligevel for heldigt, at Kongen, fordi han, efter at der er sluttet Fred med Kejseren, i den kommende Sommer og endnu meget mindre i denne Vinter ikke behøver at være bange for Krig i Danmark, navnlig ikke paa Søen, træffer den Forholdsregel, at hans Folk baade Ryttere og Fodfolk, holder sig rede, for at de i Hast, naar det atter er fornødent, paa Kongens Skrivelse uopholdeligt kan komme til det Sted, hvortil nu Kongen vil kalde dem, og i det Øjeblik dette sker, at Kongen da ved nærværende Brevviser skriftligt vil melde Hertugerne, hvor hans Ryttere og Fodfolk atter skal samle sig, og med hvor stor en Styrke de skal ankomme der, og til hvem der i Nærheden, da Kongen er langt borte i Riget, Hertugerne skal skrive angaaende saadanne Krigsfolk, thi det kan formodes, at der atter oprettes en Garde, hvis Kejseren permitterer sine Folk; havde det ikke manglet Pfalzgreven paa Penge, vilde Hoben sikkert gerne være draget frem. Hertugerne vil ordne det med deres Folk paa lignende Maade, de beder blot, at Kongen, for at de kan rette sig derefter, vil underrette dem om, om han for sin Del af Fyrstendømmerne vil forordne 2 eller flere Fænniker Fodfolk til at holde sig beredte til enhver Tid, idet de

maa benytte Fredens Tid til at ruste sig til Modstand mod deres Fjender og ikke samtlig være vaabenløse i det Øjeblik, det gælder. Hertugerne synes imidlertid, at enhver af dem skal have 5 Fænniker — flere eller færre efter den forefaldende Lejlighed — til at sidde beredte til enhver Tid, dog henstiller de alt saadant til Kongens videre Overvejelse. Hvis Kongens Ryttere og Fodfolk i Nødsfald bliver fordret fra Riget til Hjælp i Fyrstendømmerne, opfordres Kongen til at træffe den Ordning, at disse selv skal underholde sig der, thi at Folk derfra baade selv skulde drage i Felten og dertil underholde Krigsfolket fra Riget, vilde efter Hertugernes Mening i Sandhed være besværligt for dem, fordi denne Fejde gælder Riget og Fyrstendømmerne i lige Grad. — Hertugerne beder, idet de stadigt anser det for raadeligt, at Kongen, saaledes som de tidligere har tilskrevet ham, vil forordne nogle af sine i Fyrstendømmerne til at dele Skytset imellem dem, saa at enhver af dem, saa snart det er delt, til enhver Tid kan have parat 6 Stykker, nemlig 2 Trekvartslanger, en Halvslange og 3 Falkonetter med alt Tilbehør, Bøsseskytter, Lod og Krudt. Endvidere beder de, at Kongen vil forordne, hvilke Klostre der skal føre Skytset til det Sted, hvor det er fornødent, »weyll unser ein nicht soviel als der ander closter [furen]«, thi Hertugerne er godt nok klare over, at det i en Nødstid er for langt at bringe Skytset fra Danmark til Fyrstendømmerne, de vil derfor gerne, at disse 18 Stykker med alt Tilbehør til enhver Tid maa staa færdige og rede der i Fyrstendømmerne. — Da de omliggende Lande, nemlig Bremen, Lyneborg, Hadeln og andre, til enhver Tid er besværet med en Garde, og Hertugerne paa Grund heraf ikke alene paadrager sig store Udgifter, men ogsaa kommer i stor Fare, beder de, at Kongen ved nærværende Bud skriftligt vil meddele dem sin Mening, om det vil være hensigtsmæssigt, saafremt det kan lade sig gøre, i Tilfælde af at denne eller en anden Garde atter kom til disse Lande og vilde gøre Skade, at Kongen og Hertugerne sammen med Lyneborg, Bremen — uanset den Hjælp, man var de bremiske skyldig — og andre omliggende Naboer besluttede at nedlægge denne Garde, og især, hvis Hadeln i et saadant Tilfælde vilde begære Hjælp (hvad den gjorde), om Kongen og

Hertugerne skulde yde en saadan Hjælp, idet Hertugerne finder det raadeligt at tænke paa, hvad Følger det kan faa for dem, hvis Fjenden erhvervede Landet, og hvor stor Hjælpen skulde være, tillige hvilke Folk Kongen for sin Part af Fyrstendømmerne vilde sende, for at Byrden kan blive lige stor for dem alle tre. Hvis der skal forordnes Folk baade fra Riget og Fyrstendømmerne til en saadan Hjælp og Modværg imod Fjenden, vil det efter Hertugernes Formening være i høj Grad nødvendigt, at alle tre Fyrster giver Befaling til, at Krigsfolket baade i Riget og Fyrstendømmerne hvert Aar skal mønstres i det mindste to eller en Gang, for at det til enhver Tid kan holde sig rustet med alt, hvad der er tjenligt for Krigen. — Hvis mod Forventning Forholdene bliver saa »geschwinde«, at de i Fællesskab maa antage og besolde fremmede Folk, anmodes Kongen ogsaa om at meddele, da Hertugerne som unge uformuende Fyrster har paadraget sig stor Skade ved nærværende Tog, idet de overordentligt meget har maattet bidrage til det, hvorledes der da skal forholdes med Udgivelse af Penge, Bestallinger og andet, og hvad Kongen fra Riget og fra sin Part af Fyrstendømmerne vil bidrage hertil, for at Hertugerne i Nødsfald kan rette sig herefter. — Da nogle Krigsfolk i denne Nød har besøgt Landene, fordi de ikke har villet være i Garden, beder Hertugerne, at Kongen skriftligt vil underrette dem om, hvorledes de skal forholde sig overfor disse, for at man ikke atter skal støde dem for Hovedet, »sundern widder bey inen ein hertz so gantz und jar vorloschen erlangen mocht.« Knægtene er ikke mange, ca. en Fænnike. — Hvad Hertug Otte til Brunsvig-Lyneborg har tilskrevet deres Hofmester og Raad, Hr. Johan Rantzau, vil Kongen erfare af hans Brev, og Kongen vil uden Tvivl give Hertug Otte et fornødent Svar, idet Hertugerne tilbyder at ville afsende dette Svar til ham eller oversende det til Hr. Johan Rantzau til Videreforsendelse. — Da de tidligere, som Kongen vil se af deres forrige Skrivelse, har ladet kundgøre for Adelen i Fyrstendømmet Holsten og Stormarn, at den skal udgive den bevilgede Tyrkerskat i Henhold til Rigsdagsafskeden, men denne har betænkt sig derpaa, fordi en saadan Skat er usædvanlig, idet den aldrig tidligere er givet, og desuden

har Adelen beklaget sig heftigt herover i Betragtning af, at den ikke maa nyde Fred og Ret lig andre Stænder, har Hertugerne sammen med Raaderne anset det for godt, at Kongen og Hertugerne for at forebygge den Skade, som kan opstaa af Ringeagt for Rigsdagsafskeden, i Fællesskab lod efterfølgende Stykke, underskrevet af dem alle tre, meddele Adelen, nemlig at de alle maatte være betænkt paa at efterkomme Rigets Afsked og udgive, hvad der var bevilget af Kurfyrster og Fyrster. De begærede derfor med Strenghed, at Adelen i Betragtning af den Straf, der var fastsat for den ulydige, vilde udgive den bevilgede Tyrkerskat til den Tid, som Kongen og Hertugerne vilde angive den, og i Fald nogle, hvad Fyrsterne dog ikke haabede, viste sig sendrægtige og ulydige, maatte den selv skønne over, hvad Straf Kejseren, Kurfyrster og andre Fyrster havde paalagt Kongen og Hertugerne at idømme den herfor. Kongen og Hertugerne maatte uden nogen Vægning forholde sig som lydige Fyrster af det berømmelige og kristelige romerske Rige og ikke herved komme i Fare og udsætte sig for Rigets Straf, dog har Fyrsterne og deres Raader anset det for godt, at man ikke straks lod saadanne Penge udgive, men lod dem staa hos Opkræverne, der ikke skulde forordnes af Fyrsterne eller Raaderne, men af Landskabet. Man skaffede altsaa Pengene til Veje, men de skulde ikke overantvordes, før der blev svaret paa den Protestation, som Benedictus Sehested tog med til Frangkforth, og hvis der ikke straks blev givet noget Svar paa denne, maatte man til den kommende Rigsdag skrive det nødtørftige til alle Kurfyrster og Fyrster og altsaa paa deres Svar være parat med Pengene, for at Fyrsterne ikke som ulydige skulde blive erklæret i Rigets Acht. — Hertugerne henstiller dog alt saadant til Kongens egen Betænkning, og de beder desuden, at han i nærværende Skrivelse kun vil se Hertugernes Venlighed og Broderlighed, thi de har i Sandhed sammen med Raaderne kun haft en god Mening med alt dette, og de befaler Kongen med samt hans Gemalinde og det unge Herskab til den Almægtige, at han til enhver Tid maa bevares ved Sundhed og et godt Regimente. R. 1543—50, 97.

12. Okt. (Haderslev, Sønd. efter Dionisii). Til Amtmændene i Holsten og Stormarn¹. Hertugen, der herved oversender et Mandat til Amtsundersaatterne og til Borgerne i Rendsborg, befaler Adressaten straks at lade dette Mandat forelæse for bemeldte Undersaatter og Borgere i Rendsborg Amt og By og derpaa uden Tøven efter Indholdet af vedlagte Seddel i Henhold til Rigets Afsked at indkræve af alle, de har Benaadninger eller Frihed, ingen undtaget, der er bosiddende i Hertugens Amt og By, den bevilgede Tyrkerskat. Han skal klarligt optegne i et Register, af hvem han modtager Tyrkerskat, for at han paa Hertugens Forlangende ved den Ed og Pligt, hvormed han er Hertugen forbunden, kan overantvorde, hvad han modtager af Penge tilligemed Registret. R. 1543—48, 145b. K. (eller Afskr.) (Hansb. X, 4).

— Aabent Mandat til Undersaatterne, at de skal udgive Tyrkerskatten.—»Alle Undersaatter paa Landet Femern og Borgere og Indvaanere i Staden Burgk paa Femern vor Gunst tilforn«. Da det paa den sidst afholdte Rigsdag i Speier af Kejseren og det romerske Riges Kurfyrster, Fyrster og Stænder er vedtaget, at man til Redning af dem selv og deres Fædreland og ogsaa de besværede kristne Lande maa paatage sig at udrede »eyne gemeine taffere unnd bestendige offension hulff« mod den hele kristne Tros og Navns Arvefjende, Tyrkerne, for at disses tyranniske Magt kan blive knækket, og de selv kan blive reddet fra de bestialske Trængsler og Besværinger, og der i Henhold til Kejserens, Kurfyrsters og andre Fyrsters samt Stændernes Overvejelser er bevilget, at alle Stænder, nemlig Adel, Stæder og Indvaanere i det hellige Rige, den tyske Nation, som kan have Gavn og Glæde ved Befrielsen fra den tyrkiske ukristelige Vold,

¹ Nærværende Skrivelse, der er rettet til en enkelt, tilligemed det efterfølgende Mandat har Hertug Hans sikkert udfærdiget i Henhold til Kongens Skrivelse af s.D. til ham og Hertug Adolf (T. K. U. A., Nedersachs. Kredsakter 1544—70 I), der er Svar paa Hertugernes Skrivelse af ³/₁₀, idet Kongen heri skriver, at Hertugerne snarest muligt maatte befale deres Undersaatter at erlægge Tyrkerskatten. Kongen selv havde skrevet til sine Amtmænd om at indkræve Skatten og at opbevare den.

hvad enten de er medindbefattet i Rigets Matrikel eller ikke, ingen undtagen, skal belægges med en ligelig og almindelig Penningeskat, nemlig af 100 Gylden af ret Værd $\frac{1}{2}$ Gylden og af Gods til en Værdi af 1000 Gylden, det være rørligt eller urørligt, Len eller Ejendomsods, 5 Gylden, og ingen hverken høj eller lav skal blive forskaanet derfor, vil Hertugen af skyldig Lydighed og kristelig Kærlighed efterleve Rigsdagsafskeden. Da denne indeholder, at de ulydige strengt skal straffes med Acht og Overacht og med Dobbeltbetaling af deres Skat og Hjælp, begærer Hertugen, for at Adressaterne ikke skal frygte nævnte Straf, og han ikke skal blive forarsaget til i Henhold til Rigets Afsked, som han uden nogen Vægning er skyldig til at adlyde, at bibringe dem som ulydige streng Straf, at de i Betragtning af deres egen Skade og Fortræd enhver især uopholdeligt i Henhold til Rigets Afsked vil udrede denne Skat og tilstille Hertugens Amtmand paa Femern den, hvem Hertugen har givet Befaling herom og forordnet til Opkræver. R. 1543—48, 146 b. K. (eller Afskr.) (Hansb. X, 4).

12. Okt. (Haderslev, Sønd. efter Dionisii). Til Kongen. Da han nu er i Hertugens Nærhed, men maaske om faa Dage atter vil rejse til København, og Hertugen gerne, før Kongen drager over Bæltet, vil besøge ham, meddeles det ham, at Hertugen vil ankomme til ham i Odense den førstkommende Tirsdag efter Dionysii [$\frac{14}{10}$]. R. 1543—50, 103.

17. Okt. (Rendsborg, Fred. efter Galli). Instruktion fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf for deres Raader: Baltaser Clammer, lyneborgsk Kansler, Johan Helffman, licentiatius utriusque juris, kejserlig Kammerretsprokurator og Kongens og Hertugernes Prokurator ved samme Ret, samt Benedictus Sehested, med Hensyn til hvad de paa Kongens og Hertugernes Vegne alene som Hertuger af Holsten, Stormarn og Ditmarsken skal forebringe paa den næste Rigsdag, der er bestemt til at skulle afholdes i Wormbs, for den romerske Kejser og den romerske Konge eller sammes Kommissærer, for Kurfyrster, Fyrster og alle Stænder i det hellige romerske Rige, og-

saa for alle Rigets kredsforordnede, de fire deputerede fra den nedersachsiske Kreds og, for hvem det ellers er fornødent.— Først skal de paa tilbørlig Maade overbringe Kongens og Hertugernes Hilsen og derefter foredrage, hvorledes disse paa den sidst afholdte Rigsdag i Speier var blevet bebyrdet med Rigsskatter af Holsten, Stormarn og Ditmarsken, af hvilken Grund de var blevet opfordret til at fremføre deres Klage herover for Kredsstænderne paa den i Halberstadt sidst afvigte exaltationis crucis [$14/9$] afholdte Kredsdag. Paa denne Kreds dag havde Kongen og Hertugerne da ved deres Gesandter fremsat deres Klage og tillige offentlig protesteret, idet de henviste til Kredsdaysafskeden og den overgivne Protestation¹. Da det paa

¹ Paa Rigsdagen i Speier 1544 var der ligesom ogsaa paa tidligere Rigsdage af forskellige Rigsstænder fremført Klager over for høje Rigsskatter. I Speier blev Klagerne ikke afhjulpne, men det blev ved Afskeden besluttet, at enhver af Kreds obersterne for de 10 Rigskredse skulde indkalde Kredsstænderne til en Kreds dag inden Mikkelsdag s. A., og paa en saadan Kreds dag skulde enhver Kredsstand forelægge sine Klager skriftligt. Hver Kreds skulde der vælge fire Personer, for de 10 Rigskredse ialt 40 Personer, som paa den næste Rigsdag i Worms $1/10$ s. A. skulde fremlægge de indkomne Klager samt Kreds days skrifulige Betænkning herom. Ved den i det foregaaende nævnte Skrivelse af $9/8$ 1544 fra Markgrev Johan Albrecht, Koadjutor til Magdeburg og Halberstadt Stifter, til Christian III som Konge af Danmark opfordredes denne da ogsaa til i Henhold til den speierske Afsked at sende sine Gesandter til en Kreds dag i Halberstadt Onsd. efter exaltationis crucis s. A. »vonn der lande wegen dem reich gehorig«. Paa en Seddel, vedhæftet denne Skrivelse, var dertil anført: »Eur Kuning: W. wollen auch von wegenn irer hertzogthumb Hollstein gleichmessige verordnung unnd irenn geschichtenn bevelch thun derselbigen notturft vonn wegen bomelts hertzogthumbs auff diesenn tagk auch antzutzueigenn unnd folgend dem nehisten Speyerischen abschiede gemeß tzu halten, gereicht Key. Mat. zu gefallenn. Datum ut supra.«— Da den lynesborgske Kansler Johan Furster som Kongens og Hertugernes Udsending ankom til Kreds dagen, var det første han i Henhold til sin Instruks foretog sig overfor de kredsforordnede at protestere mod disse Udtryk i Indkaldelses skrivelserne og endvidere imod, at Bispen af Slesvig ogsaa var blevet indkaldt til Kreds dagen. Kreds dagen forlangte imidlertid at faa denne Protest skriftlig, hvilket Johan Furster efterkom, idet han $19/9$ indgav en skriftlig Protestation, hvori han i Henhold til sin Instruks hævdede, at ingen af de Lande, der henhørte under Danmarks Krone, var pligtige til at erlægge Skat til det hellige Rige, endvidere at Slesvig Stift var beliggende i Hertugdømmet Slesvig, der var et Len af Danmarks Krone, og at det fra Arilds Tid hverken i gejstlig eller verdslig Henseende havde haft noget med det romerske Rige at gøre. — Se iøvrigt: Festskrift til Erik Arup, 157.

Kredsagen bl. a. bestemtes, at paa den næste Rigsdag i Wormbs skulde ikke alene den nedersachsiske Kreds's almindelige, men enhver Stands særlige Besværingers fremsættes, havde Kongen og Hertugerne ikke kunnet se bort fra at fremføre deres Besværing endnu en Gang i den Hensigt, at den romerske kejserlige og kongelige Majestæt derved kunde faa Øje for deres Uskyld, og følgelig vilde de, naar deres Byrder paa en billig Maade blev lindret, vise sig som lydige Fyrster af det hellige romerske Rige med Hensyn til det af deres Fyrstendømmer, som var beliggende i det romerske Rige; de fortrøstede sig til, at det gennem de nedersachsiske Stænder eller de fire deputerede i Henhold til Kredsdaysafskeden vilde komme til Afskaffelse af Besværingerne, og at de vilde opnaa Lighed med de nævnte Stænder, idet man ikke tvivlede om, at den romerske Kejser og Konge og Rigets Stænder vilde, naar de blev erindret herom, tænke paa tilbørlig Afskaffelse og billig Tilpasning. — Gesandterne skal, hvis Kongen og Hertugerne skulde blive kendt skyldige til at udrede det romerske Riges Skatter, paavise, at Holsten, Stormarn og Ditmarsken for nogle faa Aar siden fra Grevskaber var blevet gjort til Hertugdømme¹, hvoraf sammes Formuenhed med Lethed kunde ses. Senere blev Lensretten over ommeldte Hertugdømme, grundet paa en umild, usømmelig og ubillig Fremstilling af Hr. Christiern, fordum Konge af Danmark, af den nuværende romerske Kejser Carolo bortgivet til Danmarks Krone² og saaledes ubilligt unddraget det romerske Rige, som havde udøvet Forleningsretten ved Biskoppen af Lybæk. Af den Grund og fordi nævnte Hr. Christiern handlede saa ilde med disse Lande, geraadede Kongens og Hertugernes Fader i Fejde og Krig med Hr. Christiern og blev derved ført ud i stor Skade og Fordærv. Hvorpaa deres Fader, Kong Frederik, i Kejserens Fraværelse højlig beklagede sig overfor Kammerretten over en saadan Forandring og Besværing, idet han paaviste sin Uskyld, og at han ikke havde forbrudt sig imod den romerske Kejser og Konge eller Riget — saaledes som ogsaa Kongen og Hertugerne i hans Sted endnu gjorde — og desuden

¹ 14/3 1474.

² 21/7 1521.

anmodede han om Kassation af nævnte Donation, hvad de Herrer, som dengang forvaltede den kejserlige Kammerret, saa mange som endnu var i Live, vilde være vidende om, men han opnaaede intet. Da nu deres Fader havde set, at han ikke trods mangfoldige Anmodninger derom maatte nyde Rigets Beskyttelse og Skærm eller erholde sin Stand, havde han nægtet længere at bære Rigets Skatter og Byrder, ikke fordi han dermed vilde vise Ulydighed, men kun fordi han som ovenfor nævnt var unddraget Riget med Hensyn til at søge Forlening, derimod vilde han, naar han atter opnaaede sin Stand, og den besværlige Proces ved Kammerretten, som var blevet ført imod ham siden Lensrettens Bortgivelse, blev ophævet, efter Skyldighed og Evne vise sig som en lydige Fyrste af Riget med Hensyn til Skatter og andre Byrder for det Fyrstendømme, der hørte under det romerske Rige. Det samme Tilbud havde Kongen og Hertugerne ogsaa gjort i den hele Tid, siden de efter deres Faders Død havde overtaget Regeringen af nævnte Fyrstendømme, hvad de til Fulde kunde bevise ved mange Breve, som var udgaaet til Kurfyrster og andre af Rigets Fyrster, desuden var deres Tilbud om at gøre Ret og Skel noksom blevet forkyndt den kejserlige Kammerret ved deres Prokurator sammesteds, men da Kammerretten ikke havde villet godkende en saadan Fremstilling, havde de tilbudt at føre Bevis herfor.—Kongen og Hertugerne medgiver da nu Gesandterne nogle troværdige Skrivelser og Kopier af nogle kejserlige Buller, hvoraf det kan ses, at Kejser Sigismundus har forordnet¹, at Greverne af Holsten skulde tage deres Land til Len af Biskoppen af Lybæk, dels af den Grund, at Landene Holsten og Stormarn var beliggende ved det romerske Riges Grænse, og dels for Uformuenheds Skyld, og at ikke noget deraf maatte afhændes uden Kejserens og Biskoppens Samtykke. Og indtil denne Tid har Holsten og Stormarn uden nogen Hjælp og under store Blodsudgydelser holdt sig ved Riget til Trods for de store Fejder, der har paa-hvilet Landene. Endvidere kan det af de kejserlige Breve ses, at Kejser Friederich har givet Landet Ditmarsken til Kongens

¹ Den gyldne Bulle af 12/4 1434.

og Hertugernes Bedstefader og derpaa gjort Landet Holsten til et Fyrstendømme og forlenet det til nævnte deres Bedstefader, Kong Christian I, ligesom det ogsaa fremgaar, hvorledes der skulde forholdes med Forleningen, endelig kan det ses, paa hvilken Maade Biskoppen af Lybæk har faaet Lensretten over Holsten overdraget af det hellige Rige og af dette igen frataget ham og givet til Danmarks Krone i Kraft af en umild Beretning. — Alt dette skal Gesandterne vide at fremsætte paa passende Sted og Tid, saaledes som Forholdene vil kræve det. — Endvidere blev Fyrstendømmet Holsten sat altfor højt med Hensyn til Rigsskat, idet det blev sat lig med Kurfyrster og andre Fyrster i det romerske Rige, hvilken Ansættelse det dog ingenlunde kunde bære i Betragtning af, at det fra Grevskaber var gjort til Fyrstendømme, tilmed havde Hertugdømmet (sic) Ditmarsken, som tilhørte Kongen og Hertugerne »von Gott, natur, recht und billigkeit«, hidtil været ulydigt og var det endnu, saa at Kongen og Hertugerne endnu ikke havde kunnet glæde sig over nogen Hjælp fra dette Land. Gesandterne skal derfor med den største Flid og Alvor arbejde hen paa, at ommeldte Donation kasseres, og at Kongens og Hertugernes Fyrstendømme, der hører under det romerske Rige, indlemmes under Rigets Frihed, Herlighed, Beskyttelse og Beskærmelse, og at det sættes i den forrige Stand og lades ved nedarvet Rettighed, samt at det i Henhold til Rigets Afsked maa nyde Fred og Ret. Naar dette var sket, idet Kongen og Hertugerne haabede, at den romerske Kejser og Konge ikke vilde være besværet heraf, og ogsaa at Rigsstænderne — da dette tjente til Forøgelse af Rigsskatterne — vilde støtte dem heri, vilde Kongen og Hertugerne i enhver Henseende vise sig som lydige Fyrster med Hensyn til, hvad de var skyldige til at erlægge i Skatter af deres Fyrstendømme, der hørte under det romerske Rige, dog at Skatten paa sømmelig, taalelig Maade blev nedsat, da den i Henhold til Rigets Afsked var for høj og umuligt at bære i Betragtning af, at de aldrig havde villet skille sig fra det romerske Rige, hvorfor de i en 22 Aar i den nyeste Tid havde staaet i skadelige Krige, ved hvilke de var blevet udmattet, og ogsaa i Betragtning af hvad Holsten og Stormarn havde været for faa Aar

siden. For at den romerske Kejser og Konge og det hele Rige kunde faa en dybere Forstaaelse af, hvilken underdanig Hengivenhed Holsten, Stormarn og Ditmarsken i enhver Henseende nærede for Riget, saa var det tilstrækkeligt, i Fald det var fornødent, at fremføre, at før de nævnte 22 Aars Krige havde Landene i nogle og tredive Aar ført besværlige og uafsladelige Krige med de danske, fordi de ikke havde villet lade sig trænge fra det romerske og ind under det danske Rige, hvad de heller ikke nu vilde. — Hvad Kejseren for nylig har skrevet¹ til Kongen angaaende den paalagte Hjælp, kan Gesandterne se af vedlagte Kopi, og de befuldmægtiges til paa nærværende Rigsdag paa Kongens Vegne at give til Svar herpaa, at Kongen atter ikke ubilligt maatte besvære sig over Rigsskatterne, da Kongen og Hertugerne, som meldt, ved Bortgivelsen af Lensretten var unddraget det romerske Rige og givet ind under en fremmed Nation, og fordi Fyrstendømmet var sat til højere Ydelser, end det kunde bære, dog til Trods herfor og i Haab om at Donationen maatte kasseres, og Ydelser og Skatter taaleligt maatte lindres, saa har Kongen og Hertugerne, omend ikke af Pligt, men for at vise deres venlige og underdanige Vilje overfor den romerske Kejser og Konge og Riget, allerede ikke blot erlagt nogle Penge i Franckfurdt, men ladet dem overantvorde til Wolff Haller tilligemed en nødtørftig Protestation. Kongen og Hertugerne vilde ogsaa, naar Kassationen af ommeldte Donation var sket, vise sig som lydige Fyrster, hvad angaar Skattepaalæg, der var rimelige og til at bære. — Selvom det paa Kredsagen i Halberstadt var besluttet, hvad de nedersachsiske Kredsstænder gennem de fire forordnede skulde foredrage paa Rigsdagen angaaende Afskaffelsen af den besværlige Garde i de omkringliggende Lande, hvilket Kongen og Hertugen fandt ganske nødtørftigt, saa skal Gesandterne paa Kongens og Hertugernes Vegne særskilt foredrage, hvad Skade og Fordærv der var tilføjet dem og deres Lande af den sidste og næstsidste Garde i Bremen Stift, for hvis Skyld de stadig maatte sidde i Fare, og Forholdene var saaledes, at de næsten hvert Aar ikke en men flere Gange kunde vente Krigstog ved deres Porte, skønt de ikke

¹ Formentlig Skrivelsen af 7/8 1544 (Fællesark. VIII, Access. 2).

havde Fjendskab med nogen og havde budt sig til med Billighed til enhver, der fordristede sig til at trænge sig paa hos dem. Som Følge heraf vilde Kongen og Hertugerne, hvis nævnte Donation afskaffedes, og de blev Riget forpligtet med Skatter, vanskeligt kunne bære disse, hvorfor de ogsaa har anmodet Stænderne om at overveje, hvorledes den besværlige Garde kunde hindres, og hvad Kongen og Hertugerne kunde vente sig af Riget og af de omkringboende Stænder i denne Sag, ogsaa hvorledes der skulde handles imod dem, der var Anstifter af en Garde, tilstedede en saadan eller saa igennem Fingre dermed, thi hvis Ondet ikke blev forebygget, vilde dette ikke alene blive til uovervindelig Skade for Kongen og Hertugerne og den nedersachsiske Kreds, men for flere andre; de fortrøstede sig derfor til, at man vilde overveje Sagen, da den var vigtig for dem alle, og derpaa give Kongen og Hertugerne et frugtbart Svar. — Da Kongen og Hertugerne ogsaa har set, at der i Koadjutoren af Meintz' Skrivelse bliver afkrævet dem Skat »von landen zum reiche gehörig«, skal dette ikke blive tydet anderledes, det være af hvem det være vil, end at der hermed er ment Kongens og Hertugernes Lande, der hører under det hellige romerske Rige, nemlig Holsten, Stormarn og Ditmarsken. Efter deres Formening er der heller ikke af den romerske Kejser og Konge befalet Koadjutoren noget andet, og dennes Skrivelse har ingen anden Mening end den anførte. Kongen og Hertugerne medgiver da Gesandterne den af Kejseren for nylig til Kongen sendte Skrivelse angaaende Rigsskatterne, hvoraf de vil se, at Kejseren kun fordrer Skat af de Lande, der hører til det romerske Rige. Kongen og Hertugerne er da heller ikke andet skyldig og vil ikke forpligte sig til andet. Gesandterne skal derfor med Hensyn til dette Punkt tage sig vel i Agt, og naar der tales om Landene, der hører til Riget, skal de erklære, at der hermed er ment Kongens og Hertugernes Lande, der hører under det romerske Rige, nemlig Holsten, Stormarn og Ditmarsken, af hvilke Lande Kongen og Hertugerne efter Kassation af Donationen erkender sig skyldige til at tjene paa en taalelig Maade. — Hvis nu den Almægtige vil forunde Kongen og Hertugerne, at deres Klager afhjælpes, og at man vil give

dem Lindring med Hensyn til Rigsskatterne, vil det maaske være nødvendigt, at Gesandterne — dog skal de gøre sig alle mulige Bestræbelser for, at det kan undgaas — ved Fordringen om Lindring gør Rede for Holstens og Stormarns Formuenhed og aarlige Indtægter, og til Brug herved har Kongen og Hertugerne tilsendt Benedict Sehested et Dokument¹, som Gesandterne samtlig skal bruge. Bliver Fremlæggelsen deraf ikke nødvendig, skal Sehested sørge for Tilbagesendelsen og ikke vise det til nogen, idet Kongen og Hertugerne har afsendt det til ham forseglet og med Befaling til kun at aabne og at fremlægge det i yderste Nødstilfælde. — Hvis Hertug Albrecht af Mecklenborg eller Lybæk i Anledning af den forløbne Krig skulde fremkomme med Ytringer, der var skadelige for Kongen og Hertugerne, skal Gesandterne bede om Henstand med Sagen, indtil der kan indhentes Svar fra Kongen og Hertugerne, der i et saadant Tilfælde vil give et Svar, der vil rense dem overfor den romerske Kejser og Konge og alle Rigsstænder. — Hvis Biskoppen af Bremen vil fremføre, at Hertugdømmet Ditmarsken og tillige Delmanhorst er hans, og at disse Lande er unddraget hans Stift, skal Gesandterne indvende derimod, at Ditmarsken er givet og forlenet til Kongens og Hertugernes Bedstefader af Kejser Friderich, og at Delmanhorst umiddelbart hører til Grevskabet Oldenborg. Biskoppen kan altsaa ikke gøre Krav paa mere end sit Bispedømme, og herudover vil man ikke indrømme noget, og man har kun at afvise hans uretmæssige og ubeføjede Forlangende. — Endelig hvis der forefalder noget, der ikke omfattes af nærværende Instruktion, skal Gesandterne vide Fyrsternes Nødtøft. R. 1544—60, 7; 1544—65, 1.

17. Okt. (Rendsborg, Fred. efter Galli). Fuldmagt fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til deres Raader Bal-

¹ Dette, der ogsaa er dateret $17/_{10}$ 1544, findes i Original i St. K., Gottorp Ark., Pk. 106. — Til Brug paa Kredsagen i Halberstadt $17/_{9}$ s. A. havde Johan Furster ogsaa faaet et saadant Dokument med, men han gjorde ikke Anvendelse heraf, da de andre Gesandter paa Kredsagen ikke fremlagde et lignende (T. K. U. A., Nedersachs. Kredsakter 1544—70 I).

thasar Clammer¹, lyneborgsk Kansler, Johan Helffman, licentiat utriusque juris, og Benedict Sehested til Brug paa Rigsdagen i Wormbs. De skal paa Rigsdagen for den romerske Kejser og Konge eller sammes Kommissærer, for Kurfyrster, Fyrster og det hellige romerske Riges almindelige Stænder, i Særdeleshed for de 40 Personer, som er forordnet fra alle Kredse i Riget, og de fire forordnede fra den nedersachsiske Kreds, og hvor det er nødvendigt, ikke alene tilbørligt i Kraft af den dem medgivne Instruktion foredrage Kongens og Hertugernes Byrder og Besværinger, men de skal i højeste Grad bestræbe sig for, at disse bliver befriet for Besværingerne og atter erholder deres tilbørlige Stand, tillige at de paalagte Skatter paa billig Maade lindres. Kongen og Hertugerne vil da som Fyrster af Holsten, Stormarn og Ditmarsken vise sig lydige mod Riget. De Beslutninger, som Gesandterne paa Kongens og Hertugernes Vegne i Henhold til deres Instruktion træffer med den romerske Kejser og Konge eller sammes Kommissærer, med Rigets Stænder, med de 40 Personer, og med hvem det ellers er nødvendigt, skal være Kongens og Hertugernes Vilje og Befaling, som de ubrydeligen vil overholde. R. 1544—60, 11 b; 1544—65, 6.

20. Okt. (Gottorp, Mand. efter Galli). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Adelen² i Holsten og Stormarn. Da Fyrsterne vil drøfte den sidst i Speier bevilgede Tyrkerskat og andet med Adressaten og den øvrige Adel i Fyrstendømmerne Holsten og Stormarn, befales det ham den førstkommende Mandag efter Allehelgens Dag [³/₁₁] Kl. 8 om Morgenen at give Møde — og ikke udeblive — paa »den Koberch (Kueberge) vorm Kyll«, hvor Fyrsterne vil samtale med ham og de andre adelige om Tyrkerskatten og andet paa nødtørfdig Maade. R. 1543—48, 149.

23. Nov. (Kbhvn., Sønd. efter presentationis Marie). Til Hertug Philips af Pommern. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse³, omhandlende Striden mellem Conradt Teur-

¹ Overskriften har fejlagtigt Johan Fruster i Stedet for Balthasar Clammer.

² Brevet er rettet til en enkelt. ³ Af ³¹/₁₀ 1544 (Hansb. XIV, 11).

kauff, Borgmester i Riga, og Johan Geisler, Sekretær sammesteds, paa den ene og Mesteren over den tyske Orden i Lifland paa den anden Side, samt Kejserens i denne Sag udstedte Kommission til Hertug Philips og Hertugen selv, er villig til at efterkomme denne, og han har derfor i Henhold til Hertug Philips Begæring i sit Kancelli ladet udfærdige Stævning, der hermed oversendes, og i Fald den er tilfredsstillende, bedes han forsegle den og overantvorde den til Sekretæren. Hertugen vilde gerne i Henhold til hans Begæring have fastsat Stettin til Mødested, men da denne By ligger meget fjernt fra Hertugen, der mest opholder sig i [Konge] riget Danmark og har sin Hofholdning i Haderslev i Fyrstendømmet, har han, idet Hertug Philips har henstillet denne Sag til hans Afgørelse, bestemt, at Sammenkomsten skal finde Sted i Lybæk, i Haab om at dette Mødested, da Sagens Parter dog vil rejse ad Søvejen, ikke vil findes ubekvem; dog hvis Adressaten finder Stedet ubelejligt, vil Hertugen enes med ham om et andet. Hertugen beder ham imidlertid af Hensyn til, at Klagerne ikke derved skal faa deres Sag udsat, at lade det bero ved Lybæk som Mødested. K. (Hansb. XIV, 11).

23. Nov. (Haderslev, Sønd. efter presentationis Marie). Pønalt Mandat og Stævning, udtaget af Hertug Philips af Pommern og Hertug Hans af Slesvig og Holsten over Hr. Herman von Bruggenney, den tyske Ordens Mester i Lifland. Det meddeles ham, at en kejserlig Kommission er overbragt Hertugerne af Conradt Teurkauff, Borgmester i Riga, og Johan Geisler, Sekretær sammesteds¹, der har bedt Hertugerne i Kraft af Kommissionen at meddele dem et pønalt Mandat, i Henhold til hvilket de i Sikkerhed kunde faa deres Hustruer og Børn og al deres Ejendom, som de havde efterladt i Riga, i deres Varetaget, og tillige at meddele dem Stævning over Herman vonn

¹ Conrad Teurkauff og Johan Geisler havde selv begivet sig til Rigsdagen i Speier. Ved Hjælp af en Forbønsskrivelse fra Hertug Albrecht af Preussen opnaede de at faa den ovennævnte kejserlige Kommission (Skrivelser af 18/5 og 20/6 1544 henholdsvis fra Kurfyrst Johan Frederik af Sachsen og Landgrev Filip af Hessen og fra Hertug Albrecht af Preussen til Chr. III i T. K. U. A., Sachsen A I og Preussen A I).

Bruggeney. — Den kejserlige Kommission lyder: Conradt Teurkauff og Johan Geiseler har fremført Klage for Kejseren over Herman von Bruggeney, som i Anledning af, at de overfor Borgmester og Raad i Riga var fremkommet med et »rathschlag«¹, havde krænket dem paa deres Ære og paa en saadan Maade »kommet over« dem, at de havde forladt Staden Riga og for deres Sikkerheds Skyld begivet sig til Ærkebispens af Riga. Endskønt de har budt sig i Rette overfor nævnte Biskop, og denne har meddelt det til den tyske Mester, saa har de dog hidtil ikke kunnet erholde Ret, men af Frygt for den tyske Mester har de maattet forlade Hustru og Børn og drage i Landflygtighed. De har derpaa anraabt Kejseren om i Henhold til Rigsordningen at hjælpe dem til deres Ret og at forordne Hertugerne Philips og Hans til Kommissarier. Kejseren, der opfylder denne Bøn, befaler Hertugerne som Kommissarier paa Anmodning af Conradt Teurkauff og Johan Geiseler at fastsætte en Dag og indstævne saavel den tyske Mester som Teurkauff og Geiseler, idet der til Klagerne skal gives Lejde. Paa denne Dag skal de holde Forhør over Parterne og søge at bilægge Striden i Mindelighed. Lykkes dette ikke, skal de i Henhold til den skrevne Ret dømme i Sagen. Hvis nogen af Parterne begærer at føre Vidner, skal de Personer, der nævnes som saadanne, stævnes, tages i den sædvanlige Ed og derpaa forhøres. Hvis Vidnerne bor langt borte, deslige hvis der hos nogle Rigsstænder findes nogle Dokumenter, som er fornødne for

¹ Hertug Albrecht af Preussen gør i en Skrivelse af 4/3 1544 til Chr. III Rede for den historiske Baggrund for dette »rathschlag« tilligemed Indholdet deraf. Riga havde i sin Tid antaget Ordensmester Walter von Plettenberg til Herre i Stedet for Ærkebispens af Riga. I Henhold til et kejserligt Mandat havde Ordensmesteren dog senere overladt Ærkebispens den halve Herlighed af Riga, der imidlertid havde vægret sig ved at anerkende Ærkebispens som Øvrighed. Sagen var derpaa kommet for den kejserlige Kammerret. Hertug Albrechts Broder, Markgreve Wilhelm, der var blevet Ærkebisp af Riga, søgte under Forhandlinger at opnaa, at Staden af lagde Hyldingsed til ham. Under saadanne Forhold var det, at Conrad Theurkauff (Durkop) og Johan Geisler udarbejdede deres »rathschlag«, i hvilket de raadede til at yde Ærkebispens, hvad man var ham skyldig i Henhold til de kejserlige Regalier. Der foretoges derpaa fra Rigas Side en Sendelse til Ordensmesteren, Herman von Bruggeney, der imidlertid ikke vilde gaa med til Indrømmelser overfor Ærkebispens (T. K. U. A., Preussen A I).

Klagerne til at bevise deres Klage med, skal Hertugerne lade udgaa compas og compulsorial Breve om Forhør af Vidnerne og om, at Vidneudsagnene og ommeldte Dokumenter lukket skal tilsendes Hertugerne. Kejseren befuldmægtiger desuden Hertugerne til at paabyde den tyske Mester under Bødestraf af 50 Mk. Guld, den ene Halvdel til det kejserlige Røgskammer, den anden til Teurkauff og Geiseler, frit at lade følge disse deres Hustruer og Børn samt al deres Ejendom, som de har efterladt i Riga. Givet i Speier den 20. Maj 1544. — Under Henvisning til denne Kommission udsteder Hertugerne et pønål Mandat som ovenfor nævnt samt en Stævning, ifølge hvilken Herman von Bruggenney selv eller ved befuldmægtigede skal give Møde i Lybæk, paa Raadhuset eller andetsteds, den førstkomende Mandag efter exaudi [¹⁸/₅ 1545], der er terminus peremptorius. Han skal her høre paa Teurkauffs og Geisellers Klager, besvare disse og forhandle Sagen i Mindelighed eller lade den afgøre ved Dom. K. (Hansb. XIV, 11).

24. Nov. (Kbhvn., Mand. efter presentationis Marie). Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der har modtaget hans Forbønsskrivelse¹ for Conrad Teurkauff, Borgmester i Riga, og Johan Geisler, Sekretær sammesteds, i Anledning af disses Strid med Hr. Mesteren over den tyske Orden i Lifland samt Kejserens Kommission, er villig til efter Evne at efterkomme denne, og han har, for at Klagerne ikke skal faa deres Sag skubbet ud i Fremtiden, straks i sit Kancelli udfærdiget Stævning over Hr. Mesteren og i forsegleet Stand sendt den til Hertug Philip af Pommern, som tilligemed Hertugen selv af Kejseren er forordnet til Kommissarius, for at han efter at have medforsegleet den kan lade den overantvorde til Sekretæren. K. (Hansb XIV, 11).

1545

5. Jan. (Rendsborg, Helligtrekongers Aften). Til Dronning Sophia i Kiel. Hertugen vil ikke undlade at meddele hende,

¹ Af ²⁹/₅, 1544. S. D. skrev Hertug Albrecht ogsaa til Hertug Hans' Hofmester og Hertugens andre fornemste Raader om at støtte denne Sag, saa at den kunde faa en god Ende (Hansb. XIV, 11).

at han i Henhold til hendes Begæring og paa den Maade, som hun har paalagt ham at befordre Sagen, har anmodet Kongen om, at hendes Livgeding maatte blive overladt hende. Kongen har dertil svaret, at Dronningen i forgangen Tid ligeledes har ladet befordre Sagen om Livgedinget hos ham, og at han dengang raadslog om denne Sag baade uden- og indenfor Riget og Fyrstendømmerne og ogsaa med høje Personer, hvorefter han gav Dronningen Meddelelse om Overvejelserne. Kongen ønskede derfor, at hun vilde lade det bero ved den hende dengang givne Besked, der af højere Grunde ikke kunde ændres. R. 1543—50, 106.

5. Jan. (Rendsborg, Helligtrekongers Aften). Til Kongen. Hertugen, der har modtaget Kongens Skrivelse, dateret Ribe Nytaarsdag 1545¹, vil, saa snart han atter ankommer til Haderslev — han haaber om faa Dage — selv træffe Foranstaltning til, at der bliver ført Træ af hans til Ribe til Kongen. — Da Landmarskalken, Hr. Iuen Reventlow, paa Kongens Vegne har talt om, at de af Hertugen fra Otte von der Wisch modtagne 600 Mk. skulde tilstilles ham, beder Hertugen Kongen, der uden Tvivl vil erindre at have givet nævnte Beløb til Hertugens fyrstelige Underhold, snarest at ville tilskrive dem, som skal besørge Omslaget, at de 600 Mk. ikke skal udgives af Hertugen til dem paa Kongens Vegne. R. 1543—50, 107.

8. Jan. (—, Torsd. efter trium regum). Aabent Mandat til Undersaatterne i Strand, at Hertugen har givet Befaling til Stalleren Marquart Sehested om at indkræve til førstkommende Fastelavn deres Skyld til Hertugen, hvorfor det befales dem, som enten har optinget til Marquart Sehested eller endnu optinger før Fastelavn, at de uden Tøven og Modsigelse udreder saadant Skyld. R. 1543—48, 162.

— Hertugen tilstaar Marquarth Sehested, Staller i Strand, for hans mange tro Tjenesters Skyld, udvist imod Hertugens afdøde Fader Kong Frederik, hans Broder Kong Christian og

¹ Hansb. XXXIX, 2 b. Kongen havde bedt om »etzlichem bernnholtz aus dem Fernß(l)« (s: Farrisskoven).

derefter Hertugen selv, at han for Livstid maa have og bruge de 20 Demat Land, som han har i Leje af Pilworm Kirke, dog paa den Betingelse, at han hvert Aar skal udrede den tilbørlige og sædvanlige Leje til nævnte Kirke og svare Hertugen og hans Arvinger deraf, hvad han er pligtig til. Det paabydes den nuværende og de tilkommende Stallere i Strand ikke at gøre ham nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning. R. 1544—60, 12.

8. Jan. (Rendsborg, Torsd. efter trium regum). Livsbrev for Hans Frese paa Morssum Færge. Han skal heraf give Hertugen og hans Arvinger, hvad han er pligtig til, overføre enhver imod tilbørlig Betaling og hverken tage Overpris eller beskatte eller hindre nogen. [Iøvrigt ligelydende med den foranstaaende Skrivelse]. R. 1544—60, 12 b.

9. Jan. (—, Fred. efter trium regum). Til Casper von Rechenbergk. Hertugen vilde ved nærværende hans Dreng have tilsendt ham hans Aarssold og Pengene for Hestene¹, men da det lige er i Omslaget, er det ikke Tid at føre Penge »uberlanth«. Hertugen vil imidlertid efter Omslaget med det første affærdige hans Tjener og medgive ham Pengene for Hestene og Aarssoldet. De andre Tusind Gylden², som Hertugen har forskrevet ham, begærer Hertugen, da han, som Adressaten selv ved, i dette Omslag har meget at udgive, at han vil lade staa endnu i et Aar, og saa længe til Hertugen har betalt noget mere af sin Gæld. R. 1543—48, 162 b.

13. Jan. (Haderslev, Tirsd. efter trium regum)³. Til Kongen. Hertugen, der har modtaget Kongens to Forbønsskrivelser⁴ for Mester Jens Wyborgk, omhandlende Tienden og andet der hører under Hertugens Amt Doringen, men ifølge Mester Jens Wyborgks Beretning er henhørende under Ribe Stifts Præ-

¹ R.: die geule. ² Overskriften har: ij^m mr. gnadengelt.³ Overskriften lyder: »Antworth an die Ko. W. zu Dennemargken etc. den tegeden unnd anders, so under Doringen und Tunder lehn gelegen, und das stift Ripen vormeint zu haben«. ⁴Af 1°/₁₀ 1544 og 2°/₁ 1545 (Hansb. XXII, 16).

latur, der er forlenet denne af Kongen, ved hvilke Skrivelser Kongen tillige anmoder om, at Hertugen vil bese de Breve og Segl, som Mester Jens Wyborgk har derpaa, og at han derefter med Strenghed vil tilholde sin Amtmand at lade følge Mester Jens Wyborgk det, hvortil denne har Føje og Ret, meddeler, at han nødtørftigt har set paa de omhandlede Breve og Segl, og skønt han ikke har fundet nogen Foundation eller Brev og Segl angaaende, hvem der har givet en saadan Tiende til Ribe Stift, og hvorledes dette Gods, beliggende i Hertugens Amt Doringen i Hertugdømmet, er kommet til Ribe Stift og Prælaturet, men alene Benaadninger, nemlig at nogle Personer fra Konge til Konge, der til hver Tid har indehaft baade Riget og Fyrstendømmet, er blevet forlenet dermed, vil han dog, da han er en ung regerende Herre og ukyndig i saadanne Sager, spørge sig for alle Vegne og indhente Oplysning om Sagen og derefter svare Kongen. R. 1543—50, 108 b¹. Orig. (T. K. I. A.).

13. Jan. (Haderslev, Tirsd. efter trium regum). Til Hr. Iuen Reventlow. Hvad Kongen har skrevet om Ribe Stift, om Tienden og andet, som hører under Hertugens Amter Doringen og Tønder, og hvad Hertugen for nærværende Tid har svaret Kongen, samt hvad Mester Jens Wyborch har af Breve og Segl derpaa, ses af medfølgende Breve og Kopier, hvilke Hertugen begærer, da Kongen fordrer Svar, at han vil se paa og med Sagens Tilbagesendelse ved Brevviseren meddele Raad, saa at Hertugen kan give Kongen Svar. R. 1543—48, 163.

7.—13. Jan. (Kiel). Gælds brev til Schack Rantzau til Helmstorf, Raad, paa 1500 Mk. lybsk Hovedstol og 90 Mk. aarlig Rente at tilbagebetale paa Kieler Omslag 1546. R. 1544—60,3.

¹ I Hansb, XXII, 15, findes en Afskr. af nærværende Brev og vedlagt denne ligger Afskrifter af kongelige Forleningsbreve paa Ærkedegnedømmet i Ribe fra Kongerne Hans' og Frederik I's Tid, og det maa være Originalerne til disse, som Ærkedegn Jens Viborg har fremlagt for Hertugen.

[7.—13. Jan. (Kiel)]. Gælds-brev til Heinrich Rantzau paa 700 Mk. Hovedstol og 42 Mk. Rente. R. 1544—60,3¹.

19. Jan. (Haderslev, Mand. efter Anthoni). Til Hr. Johan Rantzau, Raad^a. Hertugen, der har modtaget Tidender og andet, som fra Rigsdagen i Wormbs af Benedictus Sehested og andre er sendt til Adressaten og videre til Hr. Iuen Reventlow, har ladet disse tilstille Kongen, da han har fundet, at de var af Betydning. Hvad Kongen tillige i Hertugens Navn har ladet give Benedictus Sehested til Svar, kan Adressaten erfare af vedlagte Kopi, som Hertugen har taget i sit Kancelli. Da Kongen som sin Anpart oversender Benedictus Sehested 100 Daler til hans Underhold og 200 Daler til Adressaten til Nødtørft for Spejdertjenesten, idet Forholdene er »geschwinde«, vilde Hertugen gerne ogsaa nu have tilsendt Adressaten sin Andel, men han har for nærværende Tid overhovedet ingen Penge hos sig, dog saasnart Omslaget er endt, formoder han, at han faar nogle, imidlertid vil han ikke gerne, at der for hans Skyld skal blive noget forsømt, hvorfor han begærer, at Adressaten pr. Post, (Hertugen har paany beordret hos Amtmanden i Rendsborg, Keyge Rantzau, at der atter skal holdes Post), meddeler, naar han har Brug for Hertugens Andel til Spejdertjenesten, den skal da i Hast blive oversendt til ham. Hvis han anser det for godt, at de 50 Daler, Hertugens Anpart af Benedictus Sehesteds Underhold, ogsaa sendes, vil Hertugen ligeledes tilstille ham disse Penge. Han kan da med første Post oversende Pengene til Benedictus Sehested i Wormbs.

¹ Øverst paa Folio 3 staar Overskriften til foranstaaende Gælds-brev til Schack Rantzau, derefter følger: »Heinrich Rantzouwen vorschreibunge uff sieben hundert margk heuptstull und zweundvertzigk margk rennth«. Resten af Siden indeholder Gælds-brevet til Schack Rantzau. Uden Tvivl skal Opstillingen forstaas saaledes, at der i Omslaget 1545 er udstedt Gælds-breve til baade Schack og Henrik Rantzau, og at begge skal have Laanet tilbagebetalt i Omslaget 1546.

² Jfr. Skrivelser af 17/1 og 18/1 1545 fra Kongen til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 2 b) og Skrivelser af 18/1 og 18/1 1545 fra Kongen til Benedict Sehested (Inl. Reg. 1545, 10).

Seddel:

At Hertugen og Hertug Adolf til Benedictus Sehesteds Underhold og til Spejdertjenesten ligesom Kongen til enhver Tid skal udrede Bidrag, vil i Længden falde dem besværligt. Hertugen begærer derfor med første Post Adressatens tro Raad om, hvorledes han og Hertug Adolf skal stille sig med Hensyn til denne Sag. R. 1543—48, 164.

19. Jan. (Haderslev, Mand. efter Anthoni). Til Keyge Rantzau, Amtmand i Rendsborg. Da der nu atter ifølge mangfoldige Tidender fra alle Kanter foregaar allehaande Praktikker, befales det ham at beholde Postløberne, indtil Hertugen atter tilskriver ham derom, hvis han ikke i Henhold til Hertugens Befaling allerede har solgt dem, i saa Fald skal der købes 2 andre. Kommer der Tidender fra Hr. Johan Rantzau eller andre til ham, skal de af Posten hurtigt bringes til Gottorp, og omvendt skal Breve derfra, kommende her fra Stedet, bringes til Hr. Johan Rantzau. R. 1543—48, 166.

22. Jan. (—, Torsd. efter Anthoni). Til Kongen. Hertugen, der atter har modtaget Skrivelse fra Kongen¹ angaaende Mester Jens Wyburgk, hvis hele Indhold han har tilegnet sig, beder Kongen, da han ikke straks kan meddele, hvorledes han maa handle i Sagen, men først maa indhente Oplysninger derom, give ham en Frist paa 14 Dage eller i det højeste 3 Uger, hvorefter han vil svare Kongen paa venlig og broderlig Vis². R. 1543—50, 111. Orig. (T. K. I. A.).

24. Jan. (»in eyll« Haderslev, Lörd. efter Anthoni). Til Kongen. I Henhold til Meddelelse fra Goderth von Helbek, hvilken det var paalagt ham at give af Hr. Johann Rantzau og Hr. Iuen Reventlow, har Hertugen aabnet nærværende Breve, lydende

¹ Er dateret Ribe ¹⁷/₁ 1545 (Hansb. XXII, 16). ² Naar Hertugen ønsker denne Frist, skyldes det sikkert, at Iven Reventlow ved sit Svar af ¹⁸/₁ paa Hertugens Skrivelse af ¹³/₁ udsatte Sagen, indtil han kom til Hertugen (Hansb. XXII, 15).

til Kongen, og læst vedlagte Instruktion¹ fra Bremen Stifts Landskab for Hr. Segebade vonn der Hude, brugt ved en Sendelse til Hr. Johan Rantzau², endvidere har han læst dennes og Hr. Iuen Reventlows Raad om, hvad de anser for godt at gøre i denne Sag, hvilket Raad Hertugen billiger, nemlig at der af Kongen, og om det er fornødent ogsaa i Hertugens Navn, gives Bremen Stifts Landskab en Forbønsskrivelse³, og hvad andet det begærer, da dette Landskab er tilsagt Beskyttelse, og da der maaske, som Hr. Johan Rantzau formoder, stikker noget andet under i denne Sag⁴, saa at disse Folk, der i den bekendte bremiske Sag⁵ har vist sig velvillige, ikke skal stødes for Hovedet i denne ringe Fordring og maaske derved slaa ind paa en anden Vej; dog henstiller Hertugen alt saadant til Kongen selv at betænke. R. 1543—50, 109 b. Orig. (T. K. I. A.).

8. Febr. (Haderslev, Sønd. efter Kyndelmisse)⁶. Befalingsbrev, hvorved det befales Iuer Karlssen, Herredsfoged i Kar

¹ Segebade v. d. Hudes Instruktion er af $\frac{4}{1}$ 1545, desuden havde han mundtlige Hverv. Af Instruktionen fremgaar det, at Johan Rode den yngre, der øvede Hærværk imod Bremen Ærkestift, fik Understøttelse af nogle Nabofyrster, hvorfor Chr. III anmodedes om at tilskrive Biskoppen af Münster, Landgreven af Hessen og Hertugen af Lyneborg om denne Sag. — Johan Rantzau sendte G. v. Helbeck til Kongen med en Skrivelse af $\frac{18}{1}$, idet der desuden medgaves ham mundtlige Hverv. G. v. Helbeck skulde dog først begive sig til Iven Reventlow, til hvem han medbragte en Skrivelse fra Johan Rantzau, ogsaa dat. $\frac{18}{1}$, ved hvilken det paa-lagdes Iven Reventlow at læse Johan Rantzaus Skrivelse til Kongen og høre paa G. v. Helbecks Ærinde, hvorefter han skulde, hvis han fandt det fornødent, af-færdige G. v. Helbeck til Hertug Hans, ellers direkte til Kongen (T. K. U. A., Bremen Stift A II, Akter og Dok. vedr. de politiske Forh. i Stiftet 1521—1615. T. K. I. A., Rel. fra Johan Rantzau 1539—64).

² Orig. indskyder her i Marginen: auch wes Goderth von Helbeke an uns muntlich (nemlig geworben), hvilken Til-føjelse ikke findes i R. ³ Chr. III's Svar paa nærværende Skrivelse fra Hertug Hans er dat. Viborg $\frac{2}{2}$, vedlagt medfulgte de begærede Forbønsskrivelser, som Kongen opfordrede Hertug Hans til at medforsegle og derefter at lade Budet bringe dem videre til Bestemmelsesstedet (Fællesark. II, 21. Ausl. Reg. 1545, 230, 233).

⁴ Nemlig at de Knægte, som Bispnen samlede under Paaskud af at skulle bruges imod Johan Rode, i Virkeligheden skulde anvendes imod Chr. III. ⁵ Der er tænkt paa Valget af Hertug Frederik til Koadjutor. ⁶ Over-skriften lyder: »Gebots Brieff Magnus Anderssen gebenn, das er uff dismal nie-mantz zu recht anthworten soll, dan vor m. g. h. hertzogk Johansen«.

Herred, Andreas (Anders) Mummessen, Ludke Ludigksen (Lutke Ludixsen) og iøvrigt enhver, der har Retsstridigheder med Magnus Anderssen¹, da denne, der gerne vil, at Hertugen skal holde Forhør og afgøre med Retten Sagen mellem ham paa den ene og Andreas Mummessen og Ludke Ludigksen paa den anden Side, har bedt Hertugen om, at nævnte Sag maa bero indtil Hertugens Ankomst, at lade en saadan Sag bero uafgjort, da Hertugen, der om faa Dage vil komme der til Stedet for at² holde Ret², vil, naar han er ankommet, selv holde Forhør og afgøre Sagen med Retten eller forlige den. R. 1543—48, 166 b.

9. Febr. (Haderslev, Mand. efter Dorothea). Til Kongen. Han vil af det vedlagte erfare, hvad Hr. Johan Rantzau skriver³ angaaende Kapitlet i Hamborg, nemlig om noget aarlig »pacht unnd inkunfft«, som tilkommer Kapitlet af de schauenburgske Folk, endvidere om, hvad Indpas Drosten af Pinneberg gør Kapitlet, endelig om, hvad Kapitlet har bønfoldet Hr. Johann om. Da Sagen baade er Kongen og Hertugen magtpaaliggende, vil Kongen uden Tvivl skrive det fornødne til Drosten⁴ og ved Kilian Fuchs oversende Forbønsskrivelsen tilligemed en Kopi deraf til Hertugen, der vil medforsegle den og derpaa oversende den til Hr. Johan til Videreforsendelse til Kapitlet. Orig. (T.K.U.A., Hamborg A I).

11. Febr. (—, Onsd. efter Dorothea). Til Kongen. De Breve, som Peter Schwabe og Benedictus Sehested atter har sendt fra Wormbs til Hr. Johan Rantzau, hvilke gennem Hr. Iuen Re-

¹ Magnus Anderssen, Andreas Mummessen og Ludke Ludigksen var Fætre, idet de var Sønesønner af Herredsfogeden i Kærherred, Andreas Sønnichen til Klægsbøl, der $\frac{9}{8}$ 1450 fik Fribrev af Hertug Adolf. ²⁻³ R.: recht tho sitten. — Hertugen holdt Retsdag i Tønder ca. 4.—6. Marts s.A. (R. 1544—60, 15—19).

³ Af $\frac{4}{2}$ 1545, adresseret baade til Kongen og Hertug Hans, som Bilag til denne Skrivelse fulgte Hamborg Kapitels Skrivelse af $\frac{20}{1}$ s. A. til Johan Rantzau (T.K.U.A., Hamborg A I).

⁴ Kongen svarede Hertug Hans ved Skrivelse, dateret Aalborg $\frac{20}{2}$ 1545, vedlagt denne er en Kopi af en »furschrift« af s. D., udfærdiget baade i Kongens og Hertug Hans' Navn, til Greverne af Schauenburg og mut. mut. til Drosten af Pinneberg (Hansb. XXXIX, 2 b).

ventlow videre er kommet til Hertugen, fremsendes. Da det fremgaar af Benedictus' Skrivelse til Hr. Johan¹, at Tide vonn Knipensen er hos Grev Christoffer af Oldenburg i Wormbs, og at begge har været hos Pfalzgreven, har Hertugen sendt til Hr. Johan Rantzau i Henhold til dennes Begæring sin Tjener Tile, nævnte Knipensens nære Slægtning, samt en god Kleppert i den Hensigt, at Hr. Johan Rantzau videre skulde gøre Brug af ham overfor Knipensen paa den Maade, at han maaske i Fortrolighed og hemmeligt af Knipensen kunde faa noget at vide om eventuelle Anslag, der var i Gære, hvad der ikke turde føres i Pennen, saaledes at Kongen og Hertugen i Fremtiden kan tage sig i Agt og træffe Forholdsregler. R. 1543—50, 111 b. Orig. (T. K. I. A.).

11. Febr. (Haderslev, Onsd. efter Dorothea). Til Hertugen af Preussen. Efter at han har ladet udgaa aabne Breve om, at han Gud til Lov og Ære og til Bedste for »der gantzen christlichen vorein« og Ungdommen, for at de gode kristelige Kunster og »studia« kan tiltage hos denne, har oprettet et Kollegium eller Universitet i Kunsbergk, er Hertugen af Kerstiano Grip, Borgmester i Kiel, blevet anmodet om at ville meddele Adressaten en Forbønsskrivelse for hans Broders Stedsøn, Conradus Eggerdes², som har i Sinde at ville studere der, om at denne for sine egne Penge maatte erholde nødtørftigt Underhold i Kunsbergk. Da Hertugen ikke finder denne Bøn ubillig, bedes Adressaten om for Hertugens Forbøns Skyld at skaffe bemeldte Student godt Underhold for dennes egne Penge, hvilket vil skaffe Adressaten en berømmelig Omtale blandt andre Studenter. Hertugen og utvivlsomt ogsaa den nævnte Eggerdes' Frænder vil ikke undlade at fortjene dette. R. 1543—50, 112 b.

— Til Kansler Johan Fries. Eftersom Kongen har lovet Hertugen noget saltet Torsk og Laks til Husholdningen, da der ingen Sild er at faa, begærer Hertugen i Anledning af,

¹ Af ²⁴/₁ 1545 (T. K. U. A., Rel. fra Rigsdagen i Worms 1544—45).

² Se »Carsthen Grypps« Skrivelse af ²⁸/₁ 1545 til Sekretær Jeronimus Boldigk, hvoraf det bl. a. fremgaar, at Conradus Eggerdes var Jochym Gryp i Hamborgs Stedsøn (Hansb. XXXIX, 29 c).

at Fasten er forestaaende, at han vil tale med Kongen om, at Hertugen med det første kan faa Fisken, og ved Brevviseren skriftligt lade melde Hertugen, hvor han kan faa den. — Da Hertugen endnu ikke har faaet sit Skyts, som var sendt til Ribe, endskønt det var befalet af Kongen, begærer han tillige, at Adressaten paa Hertugens Vegne vil tale til Kongen om, at der atter gives Befaling herom til Amtmanden, saa at Hertugen kan faa Skytset, for at han, hvis noget deraf er i Stykker, kan lade det gøre i Stand, saaledes at det, naar det er nødvendigt, kan føres bort. R. 1543—48, 167 b.

11. Febr. (Haderslev, Onsd. efter Dorothea). Til Staden Lyneborg. Hertugens Raad, Otte Sehested, har meddelt, at en ved Navn Herberth von Mandelssen, bosat i Lyneborg, er gaaet i Kautio overfor ham for nogle Pengesummer. Otte Sehested har gentagne Gange skrevet til ham og manet ham, men intet kunnet faa af ham. Han har derfor anmodet Hertugen om en Forbønsskrivelse til Adressaten, for at han kan faa sin Betaling. Da nævnte Mandelssen som en Kautionist er skyldig til at holde sin Forpligtelse, begærer Hertugen af Adressaten at tilholde ham om at betale Otte Sehested, hvad der er hans, og erstatte ham lidt Skade, saaledes at denne forskaanes for videre Skade og Udgifter for den Sags Skyld. R. 1543—48, 168.

— Til Hr. Johan Rantzau, Raad. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ med de vedlagte Breve til Kongen, hvilke straks uaabnede oversendtes til denne ved Claues von der Linde, sender sin Tjener Tile² tilligemed en Kleppert, hvem Adressaten vil bruge paa det bemeldte Sted. For at ville udlægge og sende Benedictus Sehested de 50 Daler, Hertugens Anpart af dennes Underhold, takker Hertugen meget.

Seddel:

Da Borgmestre og Raad i Crempe, hvad Adressaten uden Tvivl ved Besked med, har tilsagt Hertugen, dengang han var

¹ Af $\frac{6}{2}$, det vedlagte var Breve fra Benedict Sehested og Peter Svave til Kongen og til Johan Rantzau og fra denne til Kongen (Hansb. XXXIX, 21). ² Johan Rantzau kalder ham i sin ovennævnte Skrivelse Knipenßen.

i Byen i Anledning af Haseldo[r]ff Sagen, en Gave, som han endnu ikke har modtaget, begæres det af Adressaten, hvis han kommer dertil, at minde derom og lade Byens Svar tilmelde Hertugen. R. 1543—48, 169.

14. Febr. (Haderslev, Valentini Dag). Oprejsningsbrev for Las Gregerssen i Follingbro, der er blevet gjort nederfældig for en Ed, aflagt for Jurgen Cristernssens (Cresternssen) Skyld, men nu har optinget til Hinrick Rantzau, Amtmand paa Doringen. Han maa herefter som andre fromme Folk i Lov og Tov, i Raad og Ret, ved Bryllupper, Barnsøl, under Markeder og andre Festligheder sidde, gaa, staa, købe og sælge. Det er tillige forundt ham at maatte sagsøge Jurgen Cristernssen for denne Sags Skyld. Det paabydes alle og enhver af Hertugens Undersaatter ikke at rette Bebrejdelser imod ham for nævnte Eds Skyld. R. 1543—48, 170 b.

— Aabent Brev, hvorved Hertugen giver Bevilling til, at Enwalt Pogwisch, Wulfes Søn, pantsætter Godset Elerstorf¹ til Clawes Rantzau, Benedictus' Søn, saavidt det tilkommer Hertugen som fyrstelig Øvrighed, dog hans og enhver Rettighed ukrænket og med Forbehold af den skyldige Rostjeneste og den nedarvede fyrstelige Øvrighed. R. 1544—60, 13.

22. Febr. (—, Sønd. invocavit)². Til Heinrich Rantzau. Hertugen, der har bragt i troværdig Erfaring, at hans Brædder, som ligger i Kiel, paa Hertug Adolfs Vegne skal være beslaglagt, undrer sig ikke lidt over, med hvilken Motivering dette er sket, han tvivler dog slet ikke om, at det er Adressaten bekendt, at disse Brædder og noget andet Træ 2 Aar før Delingen af Kongen blev forordnet til Bygningen i Rendsborg, hvilken Bygning iøvrigt ikke alene er til Bedste for Hertugen, men ogsaa for Kongen og Hertug Adolf, ja det hele Land. Hertugen havde derfor ikke tænkt sig, at denne Bygning skulde komme

¹ I Hohenstein S., Oldenburg Godsdistrikt.
Brevet Aaret 1546 fejlagtigt anført.

² I R. er i Slutningen af

ud for Hinderinger af en saadan Art, men snarere at enhver vilde befordre den. Det begæres imidlertid af ham at foranstalte, at Arresten hæves, og at Brædderne bringes til Rendsborg. R. 1543—48, 171.

22. Febr. (Haderslev, Sønd. invocavit). Til Kiel. Hertugen, der ved sin Landmarskalk og Raad, Hr. Iuen Reventlow, og sin Sekretær Jeronimus Boldick har anmodet Byen om, at den ved sine Folk vilde lade køre Hertugens Brædder, som ligger i Kiel, til Rendsborg, har af Landmarskalken og Sekretæren faaet det Svar, at Kiel vilde lade Brædderne bringe til Rendsborg, saa snart det blev noget bedre Vejr og visseligt til Fastelavn. Hertugen, der er taknemlig herfor, venter ogsaa, at Byen vil efterkomme sit Tilbud, men i Fald Undladelse heraf begrundes med Vejens Slethed, begærer Hertugen atter, at Byen snarest muligt vil sende Brædderne til Rendsborg, for at Hertugen af den Grund ikke skal hindres i Bygningsarbejdet. R. 1543—48, 172.

— Til Dronning Sophia i Kiel. Da Hertugen har nogle Brædder, der skal bruges til Bygningen i Rendsborg, liggende i Dronningens Flække Nigenmunster, beder han hende befale Oue Rantzau, hendes Amtmand, snarest at lade Brædderne bringe til Nortorp¹. R. 1543—50, 114.

— Til Dronning Sophia i Kiel. Hertugen, der har modtaget hendes Skrivelse med de oversendte Artikler, som skulde overantvordes Kongen selv, kan ikke udrette noget, før Kongen, der paa denne Aarstid er taget til det nordlige² Jylland, kommer i Nærheden, men saasnart Kongen atter kommer til Kolding, vil Hertugen forføje sig derhen og vide hendes Bedste hos Kongen, hvis Svar han snarest vil meddele hende skriftligt. — Med Hensyn til at hun gerne vil rejse til Pommern for at tale med sine Brødre³ og ønsker at høre Hertugens Raad

¹ Jfr. Skrivelse af 17/2 1545 fra Kai Rantzau, Amtmand i Rendsborg, til Iuen Reventlow (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 22). ² R.: ufs eusserst. — 12/2 1545 har Chr. III udstedt Breve i Vitskøl Kloster (Da Kancellireg. 1535—50, 276). ³ Dronning Sofies ældste Broder Georg var død allerede i 1531, derimod var hendes yngste Broder Barnim regerende Hertug af Pommern.

herom, vil han ikke raade hende dertil, da Vejene for nærværende Tid er daarlige, og fordi der atter hersker allehaande »geschwinde leuft« og Praktikker, iøvrigt vil han om faa Dage komme til hende, og han vil saa tale med hende derom. R. 1543—50, 114.

22. Febr. (Haderslev, Sønd. invocavit). Kvittans til Hr. Iuen Reventlow, Landmarskalk og Raad, hvem Hertugen har paalagt at forrette Omslaget for Aaret 1545, for Regnskabet over dette Omslag. Af de af Hertugen modtagne 21266 Mk. 1 Sk. har han ifølge Omslagsregistret udgivet 21190 Mk. 11 Sk. 8 Penninge. Restbeløbet 75 Mk. 5 Sk. 4 Penninge har han betalt Hertugen i rede Penge. R. 1544—60, 13.

— Til Magister Jens Wyborch. Hertugen, der af sin Sekretær Jeronymo Boldek har faaet berettet, hvad han har tilskrevet denne, vil, da Kongen har tilskrevet Hertugen om videre at lade ham bruge det omhandlede, saadan som han selv har skrevet herom til Hertugen, Kongen til særlig Ære og Behag, være tilfreds med, at han gør dette, men da Hertugen dette Aar har ladet oppebære noget, maa han, naar det er ham belejligt, forføje sig til Hertugen, der vil komme overens med ham herom. Afskr.¹ (Hansb. XXII, 18).

23. Febr. (—, Mand. efter invocavit). Til Hinrich Rantzau, Amtmand paa Gottorp. Det er ham uden Tvivl bevidst, at Hertugen har trukket Lod om Skytset med sine Brødre, saa-

¹ Denne er beskudiget, men dog ikke mere end at man temmeligt sikkert kan gengive Indholdet. Ordet Visitation ses ikke at forekomme i Brevet. Afskriften har derimod bagpaa en Paategning, skrevet med samme Haand som Teksten, nemlig: »Copia F. Dht., unsers gnedigen fursten und herrn, schreibens an m. Jens Wyborch von wegen der kirchen visitation in Dorninger amt. De dato Haderschleben anno 45«. Afskriften er brugt paa Mødet i Kolding 1575—76 mellem Kongen og Hertug Hans, og i en Designation over Breve, anvendt paa dette Møde, staar den opført som Nr. 1 og er beskrevet paa følgende Maade: »Hertzog Johansen schreiben an m. Jenß Wiborch, das die visita: zu freundlich: ehren und gefallen vorgunstiget, de dato Hadersleue 1545. Ist das original by m. Jenß Wyborch«.

ledes at Kongen skal udvælge først, derpaa Hertug Adolf og tilsidst Hertugen. Kongen har, som Breyda Rantzau ved, gjort sit Valg, og da det tilkommer Hertug Adolf at vælge næst efter, er det Hertugens Begæring, at Adressaten vil drage Omsorg for, at dette sker snarest, thi hvis ikke han eller en anden tager det næste Lod paa Hertug Adolfs Vegne, maa Hertugen tage sin Del af Skytset, lade det istandsætte og bringe derhen, hvor der i Nødstilfælde er Brug for det. R. 1543—48, 173.

25. Febr. (Haderslev, Onsd. efter invocavit). Hertugen gør vitterligt at have solgt til Arv og Eje og med Ret til at sælge og pantsætte til unge Hans Tadessen, bosat i Volckesbul, og hans Arvinger »dath upworpen landt¹, som strækker sig »von deme wele« til Nord for det nye Dige uden for Methkogen² i Northstrand, hvilket Land Stalleren i Strand, Marquart Sehested, har opbudt for det hele hegnede Ting i Belteringe Herred, desuden, da de fra Konningsbull har »de spetinge« af Landet, og de fra Volckesbull har taget Diget uden at betale, ogsaa dette Dige, alt for en Købesum af 80 Mk. lybsk, som Hertugen har faaet betalt. Det paabydes den nuværende og de tilkommende Stallere i Strand at yde ham Beskyttelse med Hensyn til dette Arvekøb. R. 1544—60, 13 b.

26. Febr. (—, Torsd. efter invocavit). Hertugen stadfæster Fæstebrev paa Livstid for Hans Wunnicksen (Wunnecksen) af Eiesbull i Strand, hvilket Fæstebrev er givet ham af den forrige Staller i Strand, Marquart Sehested, paa 3 Agre Land, som er tillagt Sognepræsten sammesteds til Underhold, beliggende mellem Hans Wunnicksens Bol paa den nordre og Haje Edelleffsens paa den søndre Side. Han skal udrede til Sognepræsten i Eiesbull hvert Aar til rette Tid og Sted 10 Mk. lybsk og ogsaa til tilbørlig Tid fornøje Hertugen

¹ I sin Udgave af Nordstrands Landret oplyser Anton Heimreich i en Note til 2. Del, Art. 57, at Nordstrands 5 Herreder i 1519 kom overens om, at »alles auffgeworffen land, es werffe, wo es sey, und hechte, an welchem lande es hechte, meinem G. H. beykommen zu gebrauchen«. ² D. v. s. den midterste Kog (Hagebøl Kogen).

med, hvad han er skyldig at gøre deraf, ligesom han til enhver Tid skal holde sin Anpart af Diger, Dæmninger, Sile, Sluser, Veje og Stier. Det paabydes den nuværende og de tilkommende Stallere i Strand ikke at gøre ham nogen Hinder paa dette Fæste. R. 1544—60, 14.

4. Marts (Lille Tønder, Onsd. efter reminiscere). Befalingsbrev til Undersaatterne og Indvaanerne paa Northstrandt, at de skal adlyde nærværende Brevviser, Jochim Læue, der af Hertugen er forordnet til Staller paa Northstrandt, og som til ham har aflagt en »haard« Ed paa, at han vil lade enhver vederfares Ret i Henhold til Landretten, indeholdende den gamle frisiske¹ Ret, og ikke tage hverken Gunst eller Gave eller noget overhovedet, i modsat Fald vil de blive straffet for Ulydighed. R. 1543—48, 174.

6. Marts (—, Fred. efter reminiscere). Hertugen tilstaar sine Undersaatter og Indvaanere paa Forde, nemlig: Jurgen Sonngiksen, Adj Jenssen, Jurgen Bone og Nickels Hinricksen², at maatte nyde og bruge »den rochenfanck« bagved Johan Jötzer »up dem orde«, og Johan Hoyer maa ikke slaa eller stikke videre, end hans Forfader Lange Hermen³ har gjort. R. 1544—60, 19.

7. Marts (—, Lörd. efter reminiscere). Hertugen stadfæster alle de Rettigheder, Friheder og Privilegier, som er tilstaaet Borgmestre, Raadmænd og den hele Menighed i Lille Tønder fra Konge til Konge, Hertugens Forfædre, Fader og Broder som Fyrster af Slesvig og Holsten. Rel⁴. Hr. Iuen Rentlow, Ridder og Landmarskalk⁴. R. 1544—60, 19 b. Orig. (LAA., Tønder Byarkiv).

¹ R.: tischten, hvilket maa være forskrevet. ² Jfr. udateret Supplik fra de 3 sidstnævnte i Hansb. XXXIX, 29 g (743), og Skrivelse af 19/3 1545 fra Johan Rantzau til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 21, Da. Mag. IV, 81). ³ Herman Hoyer af Husum. ⁴ Findes kun i Orig.

7. Marts (Lille Tønder, Lørd. efter reminiscere). Hertugen tilstaar Hinrick Nissen, Amtsskriver paa Tønderhus, da han tro har tjent Kongen og fremtidigt vil tjene Hertugen, for Livstid at maatte bruge Engen Schneuerholm¹, beliggende paa Luersholm Mark. Han skal heraf aarligt udrede til Amtmanden i Tønder paa Hertugens Vegne 3 Gylden Mønt á 24 Sk. lybsk. I de omkringliggende Skove maa han ikke hugge; sker det, skal han have forbrudt Livsbrevet. Det paa-bydes den nuværende og de tilkommende Amtmænd i Tønder at lade ham uden nogen Hindring for Livstid bruge nævnte Eng, som Hans Nissen i Tuthmas har brugt og heraf aarligt svaret 1 Gylden. R. 1544—60, 19 b.

8. Marts (—, Sønd. oculi). Hertugen gør vitterligt: Da Borgmestre, Raadmænd og menige Borgere og Indvaanere i Lille Tønder overfor ham har beklaget sig over, at de og enhver anden til enhver Tid kun med Livsfare kunde rejse ad den gamle Vej, og har bedt om, at Hertugen vilde forunde dem en anden Vej, idet de Herreder, som skulde vedligeholde den gamle Vej, skulde yde Hjælp hertil, har Hertugen, da dette skal have sin Rigtighed, hvad der er berettet om den gamle Vej, til Bedste for nævnte Borgmestre, Raadmænd, Borgere og Indvaanere i Tønder samt alle sine andre Undersaatter og den rejsende Mand tilladt dem at maatte anlægge en anden Vej, nemlig fra Lille Tønder over Ockholm, Hestholm og videre til Seth. For at en saadan Vej med det første kan blive lavet, befales det Undersaatterne og Indvaanerne i Schlux, Hoyer og Tunder Herreder at forordne nogle af deres ældste og forstandigste Mænd til sammen med Fogederne at besigtige, hvor man skal anlægge og begynde Vejen. Efterat Besigtigelsen er foretaget, skal ethvert af Herrederne tilligemed Lille Tønder Stad lave og til enhver Tid vedligeholde saa stort et Stykke af Vejen, som det kan tilkomme dem, og som dem der vedligeholdt den gamle Vej. Hertugen stoler ganske paa, at de vil efterkomme denne Befaling og undgaa streng Straf og Unaade, da Sagen er til Bedste for dem selv og den almindelige rejsende. Rel¹. Hr.

¹ Overskriften har: Schneuersholm.

Iuen Reventlow, Ridder og Landmarskalk¹. R. 1544—60, 20. Orig. (LAA., Tønder Byarkiv).

9. Marts (Lumcloster, Mand. efter oculi). Hertugen forunder Bartolt Jenssen², at efter hans Død skal i Henhold til hans Fæstebrev hans Børn være de nærmeste til Fæstet af Løkken, kaldet de Reethwerder, og Engen i Brodorpenge paa Lille Tønder Mark, naar Hertugen eller hans Amtmand i Lille Tønder atter vil bortfæste denne Løkke og Eng. R. 1544—60, 21.

10. Marts (—, Tirsd. efter oculi). Til Hr. Johann Rantzau, Raad. Hertugen tvivler ikke om, at han ved, at der næsten alle Steder fra, hvad han da ogsaa selv til Dels har tilskrevet Hertugen om, kommer enslydende Tidender om, at Pfalz og Lotring stadig hverver, og at særlig Pfalz skaffer mange Penge til Veje. Desuden befinder Hertugen, at Grev Cristoff af Oldenborg har til Forsæt at sammenbringe en Forsamling, hvortil han maaske har faaet Penge af Pfalz. Samme skal ogsaa lade sig forlyde med, at Kongen af Danmark ikke har holdt ham noget, hvorfor han heller ikke vil holde noget, og han skal være blevet antaget til Koadjutor i Bremen Stift. Det bliver tillige berettet, saaledes som Hertugen ogsaa har set af en Kopi af en Skrivelse fra Kongen til Adressaten³, at enhver af Grev Cristoff's Hovedsmænd skal blive tilstillet 500 [Gylden] fra Pfalz. Hertugen tror dog ikke, at der er saa mange Penge paa de Steder, men det vilde ikke være godt for ham og hans Brødre at have Grev Cristoff til Nabo paa nævnte Sted. Det vil derfor være fornødent, hvis der mærkes noget, at søge at hindre det, hvorfor Hertugen begærer, at Adressaten, saaledes som Kongen har tilskrevet ham, paa bedste Maade vil besørge, at der forhandles med Hamborg om i fornødent Fald at lade Elben bevogte med Skibe og andet, endvidere at der bliver forhandlet

¹—¹ Findes kun i Orig.

² Overskriften har: Peterssen.

³ Er Kongens Skrivelse til Johan Rantzau af $\frac{7}{3}$ 1545, hvoraf Kopi oversendtes til Hertug Hans med Kongens Skrivelse af 6. s. M. (Inl. Reg. 1545, 22, 24). En Seddel, vedlagt Kongens Skrivelse af $\frac{5}{3}$ (Hansb. XXXIX, 2 b) til Hertug Hans, indeholder dog Ord til andet det samme som Brevet af $\frac{6}{3}$. Kongen opfordrede i begge Skrivelser Hertugen til at skrive til Johan Rantzau, hvilket har foranlediget nærværende Skrivelse, der da ogsaa til Dels er et Referat af ovennævnte Skrivelse fra Kongen til Johan Rantzau, fra hvilken Ordet Gylden her er tilført, da dette er udfaldet i R.

med Greven af Oldenborg, Münster og Bremen Stifter¹, Hadeln og andre ligeledes i Overensstemmelse med Kongens Skrivelse til ham. Der skal altsaa ydes Modstand imod Fjenden, hvilket efter Hertugens Mening er nødvendigt, dog henstilles alt dette til hans egen videre Betænkning, men Hertugen² begærer, at han ikke vil undlade til enhver Tid at have gode Spejdere paa alle Steder, hvor det gøres Behov. Hertugen vil ogsaa, da han forstaar, at Kongen til Spejdertjeneste har sendt ham 1000 Dalere², drøfte med ham, naar han, efter hvad Hertugen har hørt, den følgende Søndag [¹⁵/₃] kommer til Kolding³, hvorefter Hertugen ogsaa vil komme, hvad Hertugen selv og Hertug Adolf bør at lægge hertil, og derpaa overantvorde ham sin Andel. R. 1543—48, 176.

10. Marts (Lumeloster, Tirsd. efter oculi). Mandat til Undersaatterne og Indvaanerne i Kar Herred. Da Hertugen, som de uden Tvivl alle ved, lider betydelig Skade paa sin Eng Hestholm, naar der er Højvande, befales det dem for at forebygge Skade i Fremtiden at dige en Dag, 3 eller 4, paa dette Sted. Hertugen har Tillid til, at de vil føle sig ubesværet heraf og undgaa Straf og Unaade. R. 1543—48, 175.

¹ R.: dem stiftt Munster Bremen. ^{2—3} R.: wyr begern . . ir wollet es jo . . an guether kundtschafft nicht mangeln . . wollen uns auch diewiell, wie vormergkkt, die Kon.W. zu Dennemarcken . . euch zu sollicher nottruff tausent taler geschickt. Paa dette Sted er begaaet en Fejl i R., da Kongen, hvilket ogsaa tydeligt fremgaar af ovennævnte Skrivelse til Johan Rantzau, sendte de 1000 Dalere til Hvervning af Knægte. ³ I ovennævnte Seddel, vedlagt Kongens Skrivelse af ⁶/₃, meddelte Kongen første Gang Hertug Hans, at han havde kaldt Johan Rantzau, Iven Reventlow og Breide Rantzau til Kolding Søndag letare for at holde Raadslagning om Situationen, idet Hertug Hans anmodedes om ogsaa at komme. Johan Rantzau fik dog 9. s. M. Skrivelse om, at han ikke skulde begive sig til Kolding paa Grund af de mange Hverv, der var paalagt ham (Inl. Reg. 1545, 26). Mødet resulterede i en Afsked (meynung) af ¹⁷/₃, besluttet af Kongen, Hertug Hans og Raaderne. Denne Afsked eller Ordning findes bevaret baade i Tyske Kancellis Arkiv (bagi Bestallingsprotokollen 1545—54) og i St. K. Gottorp Ark. (Pk. 345); desuden findes der et Eksemplar, skrevet med Hertug Hans' Sekretær Jeronimus Boldigks Haand (Slesvig 111 b). Paa Grundlag af Bestallingsprotokollen er den udgivet af Sejdelin i Dipl. Flensborgense, 358—61, men ikke korrekt. Her er den forbigaaet, da den maa anses for at være udgaaet fra Kongens Kancelli.

11. Marts (Haderslev, Onsd. efter oculi). Købebrev og Skøde til Johan Reventlow til Gram og hans Arvinger, hvorved Hertugen tilskøder ham 2 Gaarde¹ i Arnum, som tidligere har tilhørt Lumcloster, og hvoraf den ene, der bebos af Peter Souernthsen, aarligt skyldte til Klosteret 3 Mk. lybsk, 1 Gaas, 1 Svin, 2 Høns og »de foderunge«, den anden, der bebos af Nis Truwelssen, 2 Mk. lybsk . . [o. s. v. som den forrige]. Johan Reventlow, der straks udbetalte Købesummen, kan herefter besidde og bruge de 2 Gaarde i alle Maader som forhen Klosteret med al deres Tilliggende inden Markeskel og uden, med deres Bygninger, Træbygninger og Huse, hvor de end er beliggende, med al Ret og Rettighed, højest, mellemst og nederst, »in hals und hant«, aldeles intet undtagen, med alle Skove, Enge, Græsgange, Kær, Krat, Moser, alle Tilløb og Afløb, med Fiskeri og iøvrigt med alle Diger, Dæmninger og »damstede«, vaadt og tørt, uden Hinder af Hertugen og nogen anden, ligesom han kan sælge og pantsætte dem, dog vil Hertugen have sig forbeholdt, at de, som bor paa de omhandlede 2 Gaarde, til enhver Tid skal være pligtige til at yde til ham eller hans Arvinger enhver almindelig Landbede, og hvad det hele Land udreder. R. 1544—60, 3 b.

19. Marts (Kolding, Torsd. efter letare). Hertugen gør vitterligt, at han har givet til Arv og Eje til sin Sekretær, Jeronimus Boldigk, der tro har tjent først Kong Christian og derefter Hertugen, og som vel ogsaa fremtidigt vil yde tro Tjeneste, et Hus og Gaard, beliggende i Papenstrate i Haderslev, hvilken Ejendom Hr. Johan Humborch² tidligere har indehaft, med alle Kaal- og Humlehaver, fri for Skat, Vagt og al borgerlig

¹ R.: guder. ² Johan Humborch var død et Stykke Tid i Forvejen. Dette fremgaa af Chr. III's Skrivelse af 10/1 1545 (Hansb. XXXIX, 2 b) til Hertug Hans. Kongen skriver her, at Mester Johan Slauil — Superintendent i Ribe, død 1541 — Enke Anne Gyren har berettet ham, at hendes afdøde Mand, hun og deres Børn var »erblich begnadet« med Joh. Humborchs Hus i »Papenstrasse« »uff sein des Homburgs todtlichenn fahll«, og da denne nu var død, bad hun Kongen at tilskrive Hertug Hans om at lade hende faa Huset. En Afskrift af dette Gavebrev findes vedlagt Kongens Brev, det er udstedt af Kongen som Hertug og dateret Kiel 18/1 [15]31.

Tyngte, med al Rettighed, Frihed og Tilliggende, som har hørt og endnu hører derunder, ligesom Domherrerne før i Tiden har besiddet og brugt samme; det indrømmes ham dertil bagved Haven, saavidt den rækker, at maatte lægge Ruser i Dammen. Endvidere stadfæster Hertugen alle de Benaadninger¹, der er tilstaaet ham af Kongen, paa Betingelse af at han fremdeles lader sig bruge i Hertugens Tjeneste. Det paabydes Amtmænd, Borgmestre og Raadmænd over Haderslev Hus og By ikke at gøre ham nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning. R. 1544—60, 16,

22. Marts (Kolding, Sønd. judica). Til Schack Rantzau, Amtmand paa Femern. Hertugen har, da han tilligemed Hertug Philips af Pommern af Kejseren er forordnet som Kommissarius i Striden mellem Hr. Mesteren over den tyske Orden i Lifland paa den ene og Conradt Teurkauff, Borgmester i Riga, og Johan Geisler, Sekretær sammesteds, som Klagere paa den anden Side, idet de skal holde Forhør i Sagen og afgøre den i Mindelighed eller, hvis det glipper, med Retten, hvilken Kommission Hertugen tilligemed Hertugen af Pommern billigvis efterkommer, indstævnet den anklagede til førstkommande Mandag efter exaudi [¹⁸/₅] at møde i Lybæk for der at svare Klagerne. Da det vil sømme sig for Hertugen at sende Afsendinge til bemeldte Dag i Lybæk, har han forordnet Adressaten tilligemed Johan Furster, Licentiat og lyneborgsk Kansler, til at møde i Lybæk for sammen med de pommerske Gesandter at behandle Sagen. Det begæres derfor af ham Lørdag exaudi [¹⁶/₅] at indfinde sig i Lybæk »in der Luneburger herberge« og sammen med den lyneborgske Kansler, der til den Tid ogsaa vil være der, tilligemed de pommerske Gesandter at afgøre Sagen i Mindelighed eller ved Dom. Hvad han og den lyneborgske Kansler fortærer under dette Ophold i Lybæk, skal erstattes dem, ligesom Kansleren skal have Udkvitning for, hvad han giver ud paa Frem- og Tilbagereisen. Fuldmagt, Kreditiv, den kejserlige Kommission og andet har Hertugen oversendt til Johan Furster, og ved dennes Ankomst til Lybæk

¹ Overskriften har: segell unnd brieve.

vil Adressaten finde alt dette hos ham, hvilket han efter Nødtrft skal bruge sammen med Kansleren. K. (Hansb. XIV, 11).

22. Marts (Kolding, Sønd. judica). Til Johan Furster, Licentiat, lyneborgsk Kansler. [Ensyldende med det foranstaaende Brev til Schack Rantzau til og med Stykket om, at det vil sømme sig for Hertugen at sende Afsendinge til Lybæk]. Det begæres af Adressaten, idet Hertugen som en ung regerende Fyrste ikke har nogen hos sig, som han kan bruge i en saadan Sag, den førstkommende Lørdag exaudi at indfinde sig i Lybæk »in der Luneburger herberge« for sammen med Schack Rantzau, Hertugens Raad, som ogsaa vil komme paa bemeldte Sted til samme Tid, og tilligemed de pommerske Gesandter at holde Forhør i nævnte Sag og at afgøre den i Mindelighed eller ved Dom. Til Brug herved sender Hertugen ham den kejserlige Kommission, Fuldmagt og Kreditiv samt en Kopi af Stævningen, hvilke Sager han skal bruge sammen med Schack Rantzau, saa meget som fornødent. Denne har i Befaling at erstatte ham, hvad han bruger til Fortæring under Opholdet i Lybæk og paa Frem- og Tilbagerejsen. Selvom Hertugen ikke tvivler om, at han vil føje ham heri, begæres dog skriftligt Svar herpaa ved nærværende Brevviser. K. (Hansb. XIV, 11).

— Til¹ de pommerske Gesandter¹. Da Hertugen og Hertug Philip af Pommern af Kejseren er forordnet som Kommissarier i Striden mellem Hr. Mesteren i Lifland paa den ene og Borgmester i Riga, Conradt Teurkauff, og Johan Geisler, Sekretær sammesteds, paa den anden Side for at afgøre denne i Mindelighed eller med Retten, har Hertugen for denne Sags Skyld affærdiget til Adressaterne nærværende Brevvisere, nemlig Schack Rantzau, Amtmand paa Femern, og Johan Furster, Licentiat og lyneborgsk Kansler. Det begæres af Adressaterne at skænke disse Tiltro og i det hele at handle saaledes, at Sagen kan blive afgjort. K. (Hansb. XIV, 11).

— Til Conradt Teurkauff, Borgmester i Riga, og Johan Geisler, Sekretær sammesteds. [Mutatis mutandis overensstemmende

¹—¹ staar bagpaa og synes ikke skrevet med samme Haand som Koncepten. — Fra pommersk Side synes kun Jacob Czitzewitz at have været til Stede.

med det foranstaaende Kreditiv indtil] har Hertugen i den Sag givet al Fuldmagt til sine Raader Schack Rantzau, Amtmand paa Femern, og Johan Furster, Licentiat, lyneborgsk Kansler, og affærdiget disse fra sig, hvilket Adressaterne i enhver Henseende vil høre om af Raaderne. Det begæres af dem at skænke disse Tiltro og paa enhver Maade at vise Billighed. K. (Hansb. XIV, 11).

22. Marts (Kolding, Sønd. judica). »Credentz¹ an des hern Meisters gesanten¹. Hertugen har affærdiget fra sig sine Raader, nemlig Schack Rantzau, Amtmand paa Femern, og Johan Furster, Licentiat og lyneborgsk Kansler, med nogle mundtlige Hverv til Adressaterne, af hvem det begæres at skænke Raaderne Tiltro og i det hele at vise Velvillighed. K. (Hansb. XIV, 11).

1. April (—, Onsd. efter palmarum). Til Hr. Jacobo, Greve til Arran, Herre til Hammeltholtz og Gubernator over Kongeriget Skotland. Hertugen vil ikke forholde ham, at Hertug Albrecht af Preussens Undersaatter og Borgere i Kunsbergk, nemlig Merten Wintmoller, Hans Vngerman og Greger Petzsch, har været hos ham og meddelt, at deres Skib med Gods, der² var af statelig Værd², i det afvigte Aar var blevet taget paa Søen af Adressatens Høvedsmand ved Navn Johan Krig, hvilket Skib og Gods til deres store Fortræd af det skotske Riges og Gubernatorens Admiral var blevet gjort til Bytte, delt og solgt, skønt de havde ment, at det altsammen vilde være blevet tilbagegivet dem, da Hertugen af Preussen ikke havde noget udestaaende med det skotske Rige eller Gubernatoren. De har derfor bedt Hertugen i en Forbønsskrivelse at tilskrive denne om, at de atter maatte erholde deres Skib og Gods. Hertugen, der med Føje ikke har kunnet afslaa dette, beder af den

¹—¹ staar bagpaa Koncepten. Ovenfor det staar: »Credentz an die pommerischen gesanten uff den rechtstagk zu Lubeck den hern Meister in Eyfflanth und den burgermeister Teurkauff und Geisler, den secretari, belangend«, og nedenunder det staar: »Item an Teurkauffen und Geisellern«. — Denne Paategning bagpaa er skrevet med Sekretær Jeronimus Boldigks Haand, der ogsaa har skrevet Koncepten og i hvert Fald foretaget Rettelserne i Koncepterne til de to foranstaaende Kreditivbreve af ²²/₃. ²—² K. har oprindeligt: uber die acht tausent gulden werth.

Grund Adressaten at have Indseende med, at de nævnte Borgere maa faa Erstatning og Betaling for deres tagne Skib og Gods, da de ikke har forbrudt dette. K. (Hansb. XXXIX, 31).

7. April (Kolding, Tirsd. i Paasken). Til Hr. Johann Rantzau, Raad. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹, hvori han begærer, at Hertugen snarest muligt vil oversende ham sit Bidrag til Spejdertjenesten, nemlig 200 Daler, samt 1000 Daler til Antagelse af Knægte, meddeler i Hast til Svar, at han i Løbet af et Par Dage vil begive sig til Haderslev, hvorfra han med det første vil sende disse Penge. R. 1543—48, 178.

— Til alle Stæder. Da Forholdene er meget »geschwynde«, og der alle Vegne bliver hvervet Krigsfolk, har Hertugen tilligemed Kongen paalagt Hr. Johann Rantzau om fornødent at lade indløbe et Antal Knægte og at forlægge disse en Tid lang hos deres Undersaatter, hvorfor Hertugen begærer, da han paa Grund af Forholdene ikke kan forskaane Stæderne derfor, og tillige fordi det baade er Hertugen, Stæderne selv og Land og Folk magtpaaliggende, at Stæderne en Tid lang vil forlægge hos sig de Landsknægte, som Hr. Johann Rantzau vil sende til dem, og indtil de faar videre Besked nødtørftigt underholde dem. Hertugen haaber, at de ikke længe skal blive tynget dermed². R. 1543—48, 179.

— («illigen» [Kolding]³, Tirsd. i Paasken). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til alle af Adel⁴. Da den bevilgede Tyrkerskat endnu ikke er erlagt, hvad der dog

¹ Af $\frac{1}{4}$ 1545 (Hansb. XXXIX, 21, Da. Mag. IV, 82). Hertug Hans har straks tilskrevet Iven Reventlow om Sagen, hvilket fremgaar af dennes Skrivelse af $\frac{9}{4}$ til Hertugen (Hansb. XXXIX, 25). ² I det kongelige Kancelli er s. D. mutatis mutandis et ligelydende Brev udstedt (Inl. Reg. 1545, 45 b). Jfr. Iven Reventlows Skrivelse af $\frac{11}{4}$ til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 25). ³ Dateringssted mangler i R., men nærværende Brev maa som de øvrige Breve af $\frac{7}{4}$ være udstedt fra Kolding, det var Kongens Ønske, at Hertug Hans selv sørgede for Udfærdigelsen af Brevene til Ridderskabet i sine Amter, da det kgl. Kancelli var belæst med saa mange Sager; iøvrigt var det en Skrivelse fra Johan Rantzau til Kongen, der gav Stødet til Fællesskrivelsens Udstedelse (Inl. Reg. 1545, 41 b). ⁴ Brevet er rettet til en enkelt.

forlængst skulde være sket, og det har heller ikke manglet paa Fyrsternes Opfordring dertil, og da Kejseren for nylig har sendt et strengt Mandat om, at denne Skat skal bringes i de forordnede Optræveres Hænder, er det Kongens og Hertugens og tillige Hertug Adolfs Begæring, at Adressaten uden længere Tøven paa Philippi et Jacobi Dag [$\frac{1}{5}$] i Itzeho udreder til Hr. Johan Rantzau og de andre forordnede Optrævere for Fyrstendømmet Holsten og Stormarn sin og sine Undersaatters Tyrkerskat i Henhold til den speierske Afsked, saa at Kongen og Hertugerne og han selv ikke af den Grund skal faa Fortrædeligheder hos Kejseren og Rigsstænderne. R. 1543—48, 179 b. Inl. Reg. 1545, 45.

8. April (Kolding, Onsd. efter Paaske). Til Frøken Margrete og Frøken Jurgen (sic) af Pommern. Hertugen vil ikke undlade at meddele, at hans Sundshedstilstand er god, og det vil glæde ham at høre, at Adressaternes ogsaa er det. Skønt Hertugen, der har skrevet en Forbønsskrivelse til Adressaternes Broder, Hertug Philip af Stettin-Pommern, for Claues von Anen og Cristoffer Krakowitz i Anledning af det Uheld, von Anen har haft, nemlig at det maatte komme til en Overenskomst i denne Sag, ikke tvivler om, at Hertug Philip vil sørge for, at Sagen bilægges, har han dog ikke villet undlade for Sagens Fremmes Skyld at bede Adressaterne om at gaa i Forbøn hos deres Broder for nævnte von Anen og Krakowitz, saaledes at disse atter maa erholde Hertug Philips Naade, og det maa tilstedes dem at yde en billig Godtgørelse til den dræbtes Moder. Adressaterne bedes skriftligt meddele, hvad frugtbart de faar udrettet i denne Sag, for at Hertugen kan trøste von Anen og Krakowitz dermed. K. (Hansb. XXXIX, 31).

16. April (Haderslev, Torsd. efter quasimodogeniti). Til Kongen. Hvad Brødrene Wulff og Schacke Rantzau, Jochims Sønner, skriftligt har meddelt Hertugen om Godset Ascheberge, nemlig om de angaaende dette Gods oprettede Overenskomster og de udgangne »acta und sententz«, vil Kongen erfare af vedlagte Kopi. Da Hertugen ikke ved noget om denne Sag, som dog ikke er at foragte, for at Kongen og han selv ikke skal frygte Rigets Acht, som maaske kunde følge, hvis

forebygges, beder han Kongen, da Sagen vedkommer ham saavel som Hertugen, at meddele Raad herom og tillige, hvilket Svar der skal gives Rantzauerne. R. 1543—50, 115 b.

16. April (»eiligen« **Haderslev**, Torsd. efter quasimodogeniti). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Det vil af Johan Barnickaw blive berettet ham, hvad denne paa Kongens Vegne har anmodet Hertugen om. — Hertugen har ladet forsegle de 2 Breve til Hertugerne af Mecklenborg, af hvilke Johan Barnickaw skal lade ham læse Kopier, dog skal disse Breve paa ingen Maade udgaa, hvilket ogsaa er Kongens Befaling, uden hans og de andre Raaders Samtykke¹. Hvis Raaderne synes, at de skal udgaa, skal dette hurtigst muligt meddeles til Hertugen, for at han kan rette sig derefter. — Hertugen har ogsaa Landbrevene om Udbud i sit Kancelli; naar disse skal udgaa, skal han i Hast lade meddele Hertugen, til hvilket Sted Landskabet skal kaldes, for at Hertugen kan lade det skrive i Brevene², desuden skal han meddele, »wiefyll unns in unnsern stedten und ampten, damit die gleicheit gehalten werden mucht, eynem idern zu behueff der funff fenlin kommen wolten, und wor die selben zu nemen«³. — Endvidere begæres det af ham at be-

¹ De 2 Breve til Mecklenborg, som Johan Barnekov formentlig har overbragt, er Fællesbreve fra Kongen og Hertug Hans og er indført i Ausl. Reg. 1544—45, Fol. 264, det første er til Hertug Henrik, det andet til Hertug Albrecht, begge er dateret Odense $13\frac{1}{4}$ 1545, desuden er der bevaret løse Kopier, der ligger sammen med nærværende Konzept, de maa være konciperede i det kgl. Kancelli, og det er tvivlsomt, om de er udgaaede. ² Landbrevene blev af Kongen oversendt til Hertugen med Skrivelse af $14\frac{1}{4}$ (Hansb. IX, 26), men i det kgl. Kancelli havde man ladet staa Plads aaben til Datering og til en Tilføjelse om, hvor og til hvilken Tid Landskabet skulde samles. Dette er ikke rigtig gengivet i nærværende meget rettede Konzept, der dog er skrevet af Jeronimus Boldigk, idet der her staar: wohin und an welchen orth dieselben (∴ Landskabet) zu bescheden und kommen sollen. ³ Herved er øjensynligt tænkt paa de 1500 Mand Fodfolk, som skulde stilles i Henhold til Ordningen i Kolding af $17\frac{1}{3}$ s. A. (jfr. S. 224 Anm. 3). I denne Ordning var det ganske vist anført, hvor stort et Antal enhver af Hertug Hans' Stæder og dertil Tønder Amt skulde stille, men at der har kunnet forhandles derom, viser Rendsborgs Forhold paa denne Tid. Iflg. Skrivelse af $18\frac{1}{4}$ 1545 sendte Rendsborg nemlig to Raadmænd til Haderslev, hvilke skulde anmode Hertugen om ikke udover Sædvane at besvære Byen med Udbud eller i højere Grad end dens Naboer. Denne Anmodning blev efterkommet, idet Rendsborg fik det Antal Fodfolk, som den skulde stille i Henhold til Ordningen i Kolding,

væge »den von Bulk«¹ til at tilstille Hr. Johan Rantzau de 1200 Daler, fordi der nu er Brug for dem. K. (Hansb. IX, 26).

26. April (»inn aller eyl«, Sønd. jubilate sent om Aftenen Kl. 6). Til Kongen. Hvilket Brev, der er kommet fra Hr. Johann og Breida Rantzau til Hertugen, vil Kongen se af det fremsendte². I Henhold til disses Raad vil Hertugen lade den hele Udskrivning udføre saaledes, at den i Kongens Del boddende Adel og de kongelige Undersaatter saa hurtigt som muligt skal forføje sig til Oldeschlo, Adelen fra Hertugens Del og Hertugens Undersaatter til Nigemunster og den øvrige Adel [fra Hertug Adolfs Del] og hans Undersaatter til Nigenstadt, idet Hertugen vil beholde Brevene saalænge hos sig, indtil Kongen skriver, om de skal sendes ud eller ikke, og indtil han sender Kapitelsbrevene og iøvrigt meddeler, hvorledes der skal for-

til 40 Mand. Dette fremgaar foruden af en Paategning paa Rendsborgs ovennævnte Skrivelse, hvis Ordlyd er: »Denen von Rendensburgk ist es auff 40 mann gelassen«, tillige af Hertug Hans' Eksemplar af Ordningen fra Kolding, idet Antallet af Fodfolk for Rendsborgs Vedkommende her er rettet fra 50 til 40 (Rendsborgs Skrivelser af $1^{10}/_4$ og $4/_6$ 1545 i Hansb. XXXIX, 29 l). ¹ Formentlig Christoffer Rantzau til Bülk. Jfr. $3/_8$. ² Johan og Breide Rantzaus Fællesskrivelse til Kongen og Hertug Hans, dateret Lybæk $23/_4$ 1545 (T. K. I. A., Rel. fra Johan Rantzau 1539—64). — Johan Rantzau, der sammen med Casper Fuchs $12/_4$ 1545 var rejst til Mecklenborg i Anledning af Anvisningen af Hertuginde Elisabeths Livgedingsgods, havde tillige i Befaling af Kongen, at han skulde anmode Hertug Henrik af Mecklenborg om at overtale Broderen Hertug Albrecht til at ophøre med sine Fjendtligheder imod Danmark og til at lade de Knægte, han havde samlet i Mecklenborg, løbe bort. Hertug Henrik var ogsaa villig til at sende sine Raader til Hertug Albrecht. — Johan Rantzau var først færdig med Livgedingssagen $19/_4$ og tog derefter til Lybæk, hvor han paa Grund af Sygdom kaldte Breide Rantzau og formentlig ogsaa Iven Reventlow til sig (Joh. Rantzau og Casper Fuchs til Chr. III $21/_4$ 1545 i T. K. U. A., Mecklenborg B, Rel. 1545—1712). — I Lybæk modtog Joh. Rantzau et Brev fra Hertug Magnus af Mecklenborg, dateret $20/_4$, (ligger som Bilag til ovennævnte Skrivelse af $23/_4$), af det Indhold, at Hertug Albrecht havde givet til Svar, at han vilde drøfte Sagen med sine Raader og derpaa svare Hertug Henrik, hvilket Svar skulde blive meddelt Joh. Rantzau i Lybæk. Denne ventede sig ikke noget godt af dette Svar, men foreslog at gribe til Modværge. — I disse Dage raadslog de tre Raader, Johan og Breide Rantzau og Iven Reventlow, da ogsaa om det militære Spørgsmaal, og Hertug Hans følger i nærværende Skrivelser deres Anvisninger.

holdes med Skytset, Lod og Krudt, og tillige¹ sender Brevene til sine Undersaatter angaaende de 1500 Mand¹. Hertugen vil saa i Hast sende alle disse tilligemed Landbrevene til Bestemmelsesstedet og derefter skyndsomst begive sig derhen, hvor Raaderne anser det for godt, at Kongen og han kommer. Kongen anmodes om saa hurtigt, som det paa nogen Maade er muligt, at lade ham vide, hvad han skal gøre, for at Brevene kan udgaa hurtigst muligt. Orig². (T.K.I.A.).

28. April (Haderslev, Tirsd. efter jubilate). Til Kongen. Da Kongen ved Heinrich von der Lanckenn har faaet tilsendt, hvad Hr. Johann og Breyda Rantzau har skrevet til Hertugen tilligemed Hertugens egen Skrivelse om, at han i Hast maatte forskrive Adelen og sine 1500 Mand til det Sted, som han har meddelt Kongen i Skrivelsen, men da Hertugen ikke, som begæret, har faaet et hurtigt Svar fra Kongen herpaa, har han for ikke at faa Skyld for Efterladenhed, hvis der forsømtes noget hermed, ladet Landbrevene udgaa. Han vil ogsaa selv i Løbet af et Par Dage bryde op og forføje sig derhen, hvor Raaderne anser det for bedst, at han ankommer med sine Folk. Han har dertil ladet sine 1500 Mand forskrive til Neugemunster, og Kongen lader vel ogsaa sine ankomme til det Sted, hvortil de er forordnet at skulle komme. Orig³. (T.K.I.A.).

[ca. 28. April]. Svar til Johan Barnickaw⁴. Efter tilbørlig Taksigelse skal han for det første melde, at Hertugen, der

¹—¹ Orig.: auch die brieue an ire underthanen der funffzehnhundert mann schickenn. ² Brevet er ikke underskrevet. Paa Foden staar: »Jeronimus Boldigk ssb.« - Bagpaa efter Adressen staar iligen 12 Gange. ³ Bagpaa efter Adressen staar iligen 4 Gange. ⁴ Johan Barnekov sendtes af Kongen i Henhold til Skrivelse, dateret Odense Tirsdag efter letare 1545, til Hertug Hans. Denne Datering maa være forkert, da Kongen og Hertug Hans paa den Dag begge var i Kolding. Uden Tvivl er letare en Fejlskrift for jubilate, det bliver altsaa den 28. April, Johan Barnekov sendes til Hertugen, hvilket passer med Indholdet af den ham medgivne Memorialseddell, der er indført i Instructiones 1539—48, 150 b, mellem Sager fra 1545, men uden Datering, idet det af Indholdet ses, at den er affattet efter, at Kongen har modtaget Hertug Hans' Skrivelse af 26/4 med Bilag, endvidere anføres i Memorialen, at Kongen Dagen i Forvejen har skrevet til Hertugen om Skibe, der var blevet sendt ud paa Søen for at holde Opsigt med Mecklenborg, en saadan

har tilegnet sig, hvad Johan Barnickaw paa Kongens Vegne i Henhold til den medgivne Memorialseddél mundtligt har forebragt, vil efterkomme dette og snarest forføje sig til Raaderne for at holde Raadslagning og derpaa i Hast melde Kongen, hvad Raaderne og han selv anser for godt. — Hertugen anser det for raadeligt, hvis det paa nogen Maade var muligt, at Kongen med et ringe Antal Heste vilde begive sig til ham i Holsten, thi han er ganske af den Mening, at der kun vil være lidet at udrette med Landskabet, hvis Kongen ikke selv er til Stede. Skulde det paatænkte Tog ikke blive til noget af den Grund, vilde det ikke alene føre til store Omkostninger for Fyrsterne selv og Undersaatterne, men kunde ogsaa blive til uovervindelig Skade for dem alle. — Da Hr. Johan og Breyda Rantzau har skrevet¹ og opfordret til, at Kongen i nogle Skibe lod sætte halve Kartover og nogle Hundrede Mand og lod Skibene løbe til den mecklenborgske Side, for at man, hvis Fjenden rykkede ind i en Fæstning, kunde bruge dem, paa hvilket Hertugen dog ikke har faaet nogen Besked, beder han, at Kongen i Henhold til Raadernes Raad og Forslag vil gøre nødtørfdig Anordning herom, da det er en vigtig Sag for alle, Kongens Riger og deres Lande og Folk. T.K.U.A., Instructiones m. v. 1539—48, 152.

4. Maj (Rendsborg, Mand. efter Philippi et Jacobi). Til Kongen. Hertugen, der af Sekretær Caspar Fuchs² har hørt, hvad Kongen har paalagt denne at meddele ham, hører i Sandhed ikke gerne, at Kongen er »am schinkell mit schwacheit befallen«, men han haaber, at den Almægtige vil vende det til Bedring, og han anser det stadig for ønskeligt, om Kongen vilde

Meddelelse er netop givet af Kongen i Skrivelse af $\frac{27}{4}$ til Hertugen, i en Skrivelse af $\frac{29}{4}$ til samme udtaler Kongen, at han haabede, at hans Tjener Johan Barnekov havde kundgjort for Hertugen »unnser gemuth und meynung«. Ovenstaaende Svår fra Hertugen til Johan Barnekov er ogsaa udateret, men det er sikkert afgivet straks efter, at Johan Barnekov havde fremsat sit Ærinde. Dette gik bl. a. ud paa, at han skulde anmode Hertug Hans om, da Kongen var optaget af Forhandling med Hansesæderne, at begive sig »uf die naheit«, d. v. s. i Nærheden af Fjenden, kalde Raaderne til sig og holde Raadslagning om, hvad der burde foretages (Hansb. XXXIX 2 b. Inl. Reg. 1545, 56 b). ¹ Paa en Seddel, der ligger som Bilag til den ovenfor nævnte Skrivelse af $\frac{29}{4}$. ² Sendt i H. t. Skrivelse af $\frac{2}{6}$ 1545 med mundtlige Meddelelser til Hertugen (Hansb. XXXIX 2 b).

forføje sig hen i Nærheden af Stedet der, thi Hertugen er nu som før bange for, at der uden Kongens Nærværelse kun vil kunne udrettes lidt eller overhovedet intet med Landskabet. — Hr. Johan Rantzau, deres Hofmester og Raad, har skriftligt meddelt Hertugen, at han ved Clawes Nielssen¹ har tilskrevet Hertug Heinrich af Mecklenborg, at det forundrede ham ikke lidt, at Hertug Albrecht ikke i Henhold til Johan Rantzaus tidligere Anmodning erklærede sig til Kongen og Hertugen om, hvad man skulde vente sig af ham; vilde dette ikke ske, maatte han slutte, at det vilde være Kongen og Hertugen til ikke ringe Mishag. Hvad Hertug Albrecht vil svare herpaa, vil Hr. Johan i Hast underrette Hertugen om. — Da der i disse Tider er allehaande at raadslaa om med Raaderne, men Kongen ved, at disse for en Del er aftakkede, saaledes at Hertugen ikke kan bruge dem, beder Hertugen Kongen tilskrive Raaderne om, at de paa Befaling af Hertugen og paa Kongens Vegne villigt skal lade sig bruge til Raadslagning. — Eftersom Folket ogsaa for største Delen er i Anmarch og næsten er sammen, beder Hertugen, at Kongen skriftligt med udtrykkelige Ord vil meddele, om Hertug Albrecht, i Tilfælde af at han ikke erklærede sig om, hvad Kongen og Hertugen kunde vente sig af ham, og ikke lod Knægtene løbe bort eller ogsaa, hvis Knægtene foran Hertugen vilde begive sig ind i en Fæstning, skal angribes eller ikke, og at han vil sende Hertugen en forsegleet og underskrevet Fuldmagt², thi skulde Hertugen gøre Angrebet alene i eget Navn, og det ikke lykkedes, vilde maaske al Skyld og Skam alene blive tilregnet ham, hvilket han som en uformuende Fyrste ikke kunde bære, og han var saaledes gerne forskaanet herfor. Af den Grund vil Hertugen atter bede Kongen om, hvis han ikke selv kan komme, at han i Hast vil sende hid til Hertugen nogle Rigsraader, som maatte have hos sig Kongens Segl og maatte være befuldmægtiget til paa Kongens Vegne at kunne træffe Beslutninger sammen med Hertugen og de holstenske Raader, thi skal Hertug Albrecht for Alvor angribes, maa det meddeles til alle Kurfyrster og Fyrster, hvilket Her-

¹ Cl. Nielssen Linde, en Enspænder. ² En saadan, dateret 6/5 1545, blev oversendt af Kongen med Skrivelse af s. D. og er indført: Instructions m. v. 1539—48, 153.

tugen ikke gerne vil gøre alene i eget Navn¹. — Hvis Toget skal gaa for sig, kan Kongen selv skønne, at Knægtene i Mecklenborg uden Tvivl vil rykke ind i en Flække og der vente paa Hertugen, og da en lille Flække godt kan befæstes saaledes, at man sagtens kan holde den mod Feltskyts, beder Hertugen atter, at Kongen, saaledes som Raaderne tidligere har raadet Kongen til og tilskrevet ham om, fra Ríget vil lade bringe fem eller seks halve Kartover i et Skib hos de andre Skibe tilligemed Lod og Krudt og alt fornødent samt nogle Hundrede Mand, for at man kan bruge Skibene i et saadant Tilfælde, thi skulde Hertugen først her fra dette Sted lade bringe svært Skyts derhen i dette sløje Vejr, hvilket vilde tage meget lang Tid, vilde herved let noget kunde forsømmes. Desuden da Kloster- og Kapitelshestene er bestemt til det lette Skyts, og Borgerne i Forvejen er besværede nok, ved Hertugen ikke, hvorledes man skulde faa Heste dertil. Kongen vil ogsaa uden Tvivl give Befaling til Skibshovedsmændene, at de skal forholde sig med Skytset i Henhold til Hertugens Befaling, thi der er i Sandhed meget at udrette med Skibene overfor Stæderne² og ellers. — Hvis Adelen og andre af Kongens og Hertugernes Undersaatter vil bevilge, at de vil gøre et saadant Tog, tvivler Hertugen ikke om, at de vil have Forskrivning af Kongen og Hertugen om, at de ikke har Pligt til at gøre dette oftere. Herfor beder Hertugen, at Kongen vil give de Raader, som han vil sende, Fuldmagt til at udfærdige en saadan Forskrivning i Kongens og Hertugens Navn og forsegle den sammen med Hertugen, for at den kan bruges i paakommende Tilfælde. — Hertugen har hørt, at Lage Brade for nogle Uger siden skal være rejst over Stedet der til Lybæk og videre til Elben eller maaske endnu længere,

¹ Kongen svarede i ovennævnte Skrivelse af 6/5, at han ikke havde andre Raader hos sig end sin Kansler, hvem han ikke kunde undvære; iøvrigt meddelte han, at han havde befalet Peter Svave overfor de kejserlige Kommissarier og »denn reichs und evangelischen stenden«, d. v. s. paa Rigsdagen i Worms, at undskylde det krigerske Foretagende mod Hertug Albrecht af Mecklenborg, endvidere at han forlængst havde skrevet derom til Kurfyrsten af Brandenburg.

² Kongen svarede hertil, ligeledes i Skrivelse af 9/5, at der i Skibet David var 4 Kartover, men at han iøvrigt mente, at det vilde være vanskeligt at faa Skyts fra Skibene bragt i Land.

og hvis han sender Kongen Efterretninger, ønsker Hertugen, at Kongen vil meddele ham disse, saa meget som det bør sig, at han faar at vide. — Da Hertugen formoder, at Hofsinderne¹ i Henhold til Kongens tidligere Skrivelse er brudt op, opfordres Kongen til at drage Omsorg for, at de rykker frem til Segeberg og der afventer videre Besked fra Hertugen, idet den hele Skare opholder sig sammen der paa dette Sted, for at man i Nøds-tilfælde straks kan være beredt til at marchere. — Jacop von der Schulenburg har tilbudt i Hast at ville komme til Hertugen med 1, 2 eller 3 Hundrede Heste, og hvis Kongen synes det, vil Hertugen give ham Bestalling og lade ham komme, da Hertugen ikke synes, at det er raadeligt at angribe med for faa Folk, naar man kan blive stærk nok, og hvis Jacop von der Schulenburg blev antaget, kunde han med sine Ryttere rykke frem fra den anden Side og altsaa jage Knægtene henimod Hertugen. — Iøvrigt har Hertugen forskrevet alle Raader — enhver kun med 2 Heste, Hertugen selv med 5 — til førstkommende Fredag [⁹/₅] at ankomme til Arnsboek, idet Hr. Johan og Breyda Rantzau ligger i Lybæk, hvor de faar alle Efterretninger, og hvis der hændte noget pludseligt, kan disse lade dette meddele til Hertugen, og omvendt kan Hertugen give dem Meddelelser. Hertugen haaber, at Kongen vil være tilfreds hermed. — Hertugen har til Hensigt, dog kan han ikke vide, om det vil behage Kongen og Raaderne, at ville slaa Lejr i Hertug Albrechts Lande med alle Folkene og derpaa skrive til Hertugerne Heinrich og Magnus, at han ikke var kommet der af nogen anden Grund end den, at Kongen, Hertugen og deres forbundne vilde have Forsikring af Hertug Albrecht om, at de ikke behøvede at nære Frygt for hans Knægte, kunde dette ikke ske, maatte Hertugen af gyldige Grunde og nødtvungent foretage det, som han ellers gerne vilde være fritaget for. — Da Hertugen paa denne Tid slet ingen Trompetere har, beder han, hvis Hofsinderne har nogle² hos sig, at de vil forsyne Hertugen og Landskabet med 2 og i Hast sende dem, for at Hertugen kan bruge

¹ Marskal Holger Rosenkrans og Burckard v. Boineburg, der var øverstbefalende for Hofsinderne, skrev ligeledes ⁹/₅ til Hertug Hans, at de var ankommet til Haderslev (Hansb. XXXVII, Access. 2). ² R.: einen.

dem. — Paa alle Artikler beder Hertugen om Kongens meget hurtige og skriftlige Svar. R. 1543—50, 116.

10. Maj (Arnsbök, Sønd. vocem jocunditatis). Til Kongen. Hvad der alle Vegne fra kommer af Tidender til Hertugen, kan Kongen se af vedlagte Breve. Hertugen har i Henhold til Kongens Bøn og for Sagens Nødtørfts Skyld denne Dag haft alle Raaderne samlet der i Arnsbök, og efter paa nødtørftig Maade at have raadslaaet om Sagen har de endrægteligen besluttet, at Hertugen straks skulde skrive til Hertug Heinrich af Mecklenborg paa følgende Maade, hvilket skete, nemlig: Da Hr. Johan Rantzau, Hofmester og Raad, i Henhold til Kongens og Hertugens Befaling har anmodet ham om at sende Gesandter til Hertug Albrecht, da denne samlede nogle Knægte sammen, som Kongen og Hertugen ikke vidste, hvor han vilde drage hen med, og lade ham undervise, at han skulde afstaa fra et saadant Forehavende eller afgive en Erklæring om, at Kongen og Hertugen ikke havde noget at frygte af disse Knægte, sendte Hertug Heinrich straks sin Marskalk, Christoffell von Lindtstede, sin Kansler, Schoneich, og Vullert Prein til Hertug Albrecht. Hvad denne har svaret, har Kongen og Hertugen erfaret af Hertug Magnus' Skrivelse¹. Endskönt Hertugen havde ment, at Hertug Albrecht havde givet en saadan Erklæring, var dette dog hidindtil ikke sket, til Trods for at der atter var skrevet til Hertug Heinrich herom, nemlig af Hr. Johan Rantzau ved Claus Nielsen, hvilket Bud da ogsaa havde været ude over 10 Dage. Kongen og Hertugen var derfor i høj Grad nødt til at tænke paa Modværge, hvilket de meget hellere vilde være fritaget for, og de bad Hertug Heinrich at begive sig i Nærheden og at melde, hvor han vilde være at træffe, idet Hertugen vilde sende til ham Hr. Johan Rantzau, som paa Kongens og Hertugens Vegne skulde drøfte med ham allehaande vigtige Sager². — Imidlertid skal ikke desto mindre Rytterne, Fod-

¹ Se S. 232 Anm. 2.

² Samtidig med at Hertug Hans var i Færd med at udfærdige en saadan Skrivelse, kom der et Svar fra Hertug Albrecht. Dette er dateret $\frac{9}{6}$ og er stilet til Hertug Henrik, som sendte det til Chr. III med en Skrivelse af $\frac{7}{6}$. — Hertug Albrechts Skrivelse ligger dog nu ikke mere som Bilag til

folket og Artilleriet¹ bryde op for førstkommende Lørdag efter vocem jocunditatis [¹⁶/₅] at ankomme til Rathkou, beliggende i Rißebusch, omtrent 1 Mil fra Lybæk, og derfra rykke videre til Mecklenborg og, hvis Knægtene ikke løber bort, forsøge deres Lykke eller ogsaa tvinge Hertug Albrecht til at yde Kongen og Hertugen god Garanti for, at noget saadant ikke mere skal ske. — Breyda Rantzau har Befaling til at skrive til Peter Brechenfelder² og at sende Claus Rantzau til ham med nogle Penge, for at de, hvis Hoben bliver større eller vil sværge, skal »rive« nogle derfra og give enhver af disse en Gylden og derpaa vise dem til Lybæk, hvor de vil finde videre Besked om, hvorledes de skal forholde sig. Hvis Hoben løber bort, skal saadanne Penge skænkes dem, hvis den ikke løber bort, skal Gyldenene afregnes i deres Maanedssold.— Hertugen har ogsaa til den førstkommende Tirsdag [¹²/₅] forskrevet Ridderskabet og Adelen til Schlamersdorff³, der tilhører Diderick Blome, hvor han vil lade forhandle med dem om Toget. Hvis disse ikke er til at »opbringe«, er det besluttet, at de skal ligge nær ved Lybæk og undsætte Hertugen, hvis det er nødvendigt. Altsaa skal Kongens og Hertugernes 3 × 70 Heste⁴ tilligemed

Hertug Henriks Skrivelse til Kongen, men i et Læg, der bærer Udskriften: »Breve fra Hertug Albrecht 1545 og hans Gemalinde Anna 1545—63 til Kong Christian III og den udv. Pr. Frederik«, i hvilket Læg der imidlertid ingen Breve findes fra Hertug Albrecht til Chr. III (T. K. U. A., Mecklenborg A I, Breve fra Hertug Henrik m. fl. til Kongerne Chr. II, Chr. III m. fl.). Kongen svarede først Hertug Henrik herpaa ¹⁶/₅ (Ausl. Reg. 1543—45, 285). — Hertug Henrik tilstillede endvidere Johan Rantzau en Kopi af Hertug Albrechts Svar og sendte ogsaa ved Modtagelsen af Hertug Hans' Skrivelse en Kopi til denne, vedlagt en Skrivelse af ¹⁰/₅ (Hansb. XXXIX, 9). Hertug Albrecht meddelte i nævnte Skrivelse sin Broder, at det var Meningen, at en af hans Sønner skulde affærdiges til Lifland med de forsamlede Knægte for at hjælpe Ordenen imod fjendtligsindede Naboer, idet Hertug Albrecht havde Haab om, at en af hans Sønner skulde blive antaget til Koadjutor i Lifland, men paa Hertug Henriks Bøn vilde han med det første permittere de Knægte, der laa i hans Lande. ¹ Orig.: geschutz. ² Se herom Breve, dat. Rostock ⁶/₅ og ⁷/₅ 1545, fra Peter Brechenfelder (Byrckhenfelder), en Mønsterskriver, til Johan Rantzau (T. K. I. A., Rel. fra Johan Rantzau 1539—64). ³ En Landsby, beliggende ¹/₂ Mil nordvest for Oldesloe, Traventhal Amt. ⁴ Et saadant Antal Heste skulde stilles i Henhold til Ordningen fra Kolding af ¹⁷/₃ 1545. (Jfr. S. 224 Anm. 3).

Raadernes og Amtmændenes Heste, og hvem der kan være af adelige Svende¹, der har Lyst dertil, sammen med Kongens Ryttere tilligemed Fodfolket² og endelig Hertugen rykke frem, idet man haaber at være stærk nok overfor »de andre«. Hvad der altsaa sker i Schlamerstorff, vil Hertugen i Hast pr. Post melde Kongen. — Grev Anthonij af Oldenborg har skrevet³ angaaende den Kongen bekendte Sag, nemlig at Hr. Johan den førstkommende Torsdag, altsaa Kristi Himmelfartsdag [$14/6$], skulde komme til ham i Stade for at fortsætte Forhandlingen i Henhold til Kongens Befaling, det Svar han har faaet, kan Kongen erfare af vedlagte Kopi. Nu ved Kongen, at Hertugen, som Forholdene er, ikke kan undvære Johan eller Breyda Rantzau, i Betragtning af at Hr. Iuen endnu er ganske svag, hvorfor Kongen vel vil ramme en Maade med denne Sag. — Wilken Stedingks Skrivelse⁴ fremsendes ogsaa. Hertugen, der ikke synes, at han skal have Afslag som Tjener, beder Kongen meddele, hvorledes han skal forholde sig. — Som Kongen kan se af Rothmans Brev, vil Hertug Frantz sammen med Hadelen hjælpe Biskoppen af Bremen mod Kapitlet. Hvad dette kan føre til, maa Kongen betænke. — Ved Afslutningen af nærværende Brev har Hertugen faaet Breve fra Hans Rothman og Goderth Helbek⁵, og hvad disse og især hvad sidstnævnte skriver om, at der paa ny samler sig to Hobe Knægte, vil Kongen se af det fremsendte.

Seddel:

Straks da Hertugen modtog de mecklenborgske Breve, har han faaet sikker Tidende om, at Knægtene i Mecklenborg ikke vil gaa fra hinanden, og at Hertug Albrecht

¹ Orig.: gueten gesellenn. ² Herved er formentlig tænkt paa de 1500 Mand, der skulde stilles i Henhold til ovennævnte Ordning fra Kolding. ³ Skrivelse af $4/6$ 1545 fra Grev Anthon af Oldenborg til Johan Rantzau (Rel. fra Joh. R. 1539—64) om, at Greven vilde sende Afsendinge til Stade Kristi Himmelfartsdag. — Det drejede sig om Forhandlinger mellem Danmark-Holsten og Oldenborg om Fyrstendømmerne Holsten og Slesvig. — Kopi af Svaret paa hans Skrivelse ligger ikke hos. ⁴ Se Skrivelse af $29/4$ 1545 fra Wilken Stedingk, Drost i Münster, til Johan Rantzau (Rel. fra Joh. R. 1539—64). ⁵ Skrivelse af $4/6$ 1545 fra Goderth Helbek til Hans Rothman, Amtsskriver i Steinburg (T. K. I. A., Indk. Breve 1515—50).

skal have bestilt Jachim Prein og Lest med 1000 Heste, hvorfor Hertugen har i Sinde at drage frem, at forsøge sin Lykke og at slaa dem. — Disse Knægte har ogsaa tilbudt Kongen og Hertugen deres Tjeneste. Orig. (T. K. I. A.).

10. Maj (»in eyll Arnsboeken«, Sønd. vocem jocunditatis Kl. 3 Em.). Til Kongen. Hertugen har omtrent en Time, fem eller seks, efter Affærdigelsen af det Brev, som han har skrevet til Kongen og oversendt ved Ruloff Enspænder, atter faaet Tidende om, at de mecklenborgske Knægte paa ingen Maade vil gaa fra hinanden, men at de dagligt venter, at de andre 2 Hobe Knægte, hvorom Goderth Helbeck meddeler i sin Skrivelse, der af Hertugen er tilstillet Kongen, vil komme dertil. Efter Hertugens Formening er Hertug Albrechts Undskyldning ganske intetsigende, og han har maaske ment, at Hertugen efter Modtagelsen af en saadan Skrivelse vilde være saa ubetænksom, at han permitterede det forsamlede Krigsfolk og lod det rejse hjem. Hertug Albrecht vilde da alligevel forsøge sin Lykke, hvad Kongen da ogsaa kan se af den mecklenborgske Marskalks forrige Skrivelse indeholdende, at Knægtene begiver sig til Warnemunth og skal sendes til Sverige. Disse Knægte kunde vel erholdes for lidt, og Hertug Albrecht kunde saaledes faa Betaling for »seine stuck« med sit eget Fedt. Hertug Adolfs Raader har imidlertid meddelt, at de ingen Befaling har til at udgive Penge, fordi Anslaget er rettet imod Sverige, og selvom de ogsaa havde en saadan, havde de dog ingen Penge ved Haanden, og de ved knap, hvorledes de skal skaffe de 1000 Daler til Hr. Johan Rantzau til Veje. Herfor vil det falde Hertugen, endskønt han allerede forlængst har erlagt de 1000 Daler, som en uformuende Fyrste besværligt alene at skulle bidrage med Penge sammen med Kongen. Selvom Hertugen ogsaa gerne vilde gøre dette, kan han for nærværende Tid heller ikke opbringe flere Penge, som Kongen da ogsaa kender hans Formuenhed, uden at Hertugen behøver at erindre ham derom. Hertugen henstiller det imidlertid til Kongen, om han vil antage disse Knægte og selv give dem Sold, dog anser han det for raadeligt ikke at give dem Afslag.

Han vil ikke destomindre fortsætte med, hvad der er besluttet angaaende Toget, men han beder, at Kongen vil meddele ham før Lørdagen [$16/5$], hvad han er sindet at gøre, hvad Knægtene angaar¹, idet disse skal bruges imod Sverige eller Danmark. R. 1543—50, 125 b. Orig². (T. K. I. A.).

13. Maj (»inn eyll Rixstorf³«, Onsd. efter vocem jocunditatis). Til Kongen. Hertugen har i Henhold til sin forrige Skrivelse haft Landskabet samlet i Schlammerstorf om Tirsdagen [$12/5$] og for det første paa bedste Maade bedt det undskylde, at Kongen paa Grund af Svaghed ikke selv kunde være til Stede, endvidere meddelt, at Kongen, for at intet skulde blive forsømt, havde tilsendt Hertugen en underskrevet og forseglet Fuldmagt saaledes, at hvad Hertugen besluttede sammen med Raaderne, ogsaa skulde være Kongens Vilje og Befaling. Dernæst har han i Henhold til Raadernes Raad ladet foredrage for Landskabet, idet han først paa Kongens, Hertug Adolfs og egne Vegne takkede det for, at det i Henhold til Hertugens Skrivelse lydigt var kommet til Stede, at Hertug Albrecht

¹ S. D. $10/5$, som Hertug Hans skrev nærværende Brev, foreligger der et Brev fra Johan Rantzau, dateret »vor Lubeck«, til Iven Reventlow, hvori det meddeltes, at Tidenderne gik ud paa, at Knægtene (i Mecklenborg) ikke vilde gaa fra hinanden, og at man ikke kunde forlade sig paa Hertug Albrechts Brev, iflg. den mecklenborgske Marskalks Skrivelse var Anslaget da ogsaa rettet imod Sverige. Johan Rantzau ansaa det derfor for det bedste, at Hertug Hans i Hast skrev til Kongen om, hvorvidt man skulde antage nævnte Knægte, saa at Hertug Albrecht »mit sein eigen fette bedropen solde«. Det skulde ogsaa meddeles, at der var ingen, der paa Hertug Adolfs Vegne vilde udgive Penge dertil, fordi Anslaget var rettet imod Sverige, endvidere at Hertug Hans ogsaa erklærede, at han ikke evnede at deltage i Udgifter hertil. Hvad Kongen vilde, at der skulde foretages med Knægtene, herom maatte der i Hast meddeles Besked pr. Post. Den mecklenborgske Marskalks Brev skulde medsendes til Kongen (Hansb. XXXIX, 32, Diverse udtaget af XXXIX, 21. Da. Mag. IV, 83). Efter at Hertug Hans har faaet Kendskab til denne Skrivelse fra Joh. Rantzau, har han altsaa i Hast skrevet nærværende Skrivelse til Kongen. — Med den mecklenborgske Marskalks Skrivelse menes en Skrivelse af $30/4$ 1545 fra Hofmarskalk Christoffer Linstow til Johan Rantzau (T. K. I. A., Rel. fra Joh. Rantzau 1539—64). — Kongen modtog først nærværende Skrivelse fra Hertug Hans i Kolding $13/5$ og svarede straks, at han ikke fandt det fornødent, at de omhandlede Knægte antoges. ² Bagpaa staar iligen 9 Gange. ³ Landmarskalk Iven Reventlows Herresæde, beliggende en Mil nord for Pløn i Lebrade S.

havde en Forsamling af Knægte, ca. 3000 Mand stærk, i Mecklenborg. Det vidstes ikke, hvad denne havde i Sinde at foretage sig med dem, men det vilde ingenlunde være taaleligt for Kongen, Hertugen og Landskabet selv, at saadanne Folk forblev længe i Mecklenborg og dannede Garde i dette Land, der var landfast med Holsten, og derfor havde Kongen og Hertugen sendt Hr. Johan Rantzau og Casper Fuchs til Hertug Albrechts Broder Hertug Heinrich for at bede denne om at bevæge Hertug Albrecht til at afstaa fra et saadant Foretagende og at lade de forsamlede Knægte løbe bort, hvilket Hertug Heinrich ogsaa havde gjort uden dog at have kunnet faa noget synderligt Svar af Hertug Albrecht, og endskønt denne for faa Dage siden har undskyldt sig overfor Hertug Heinrich med, at han ikke havde i Sinde at foretage sig noget imod Kongen og Hertugen, og har skrevet, at han vilde lade Knægtene løbe bort, kunde man dog ingenlunde stole paa ham, da Knægtene endnu var sammen. Hertugen havde siden fra en ved Navn Hans Wulf faaet Kundskab om, at en Herre søgte at hverve Knægtene, men at Hertug Albrecht ingenlunde vilde give dem fra sig, og for ca. 3 Dage siden havde han saaledes mønstret 6 Fænniker »darinne Burgundische kreutz«, og disse Knægte havde han alle ladet rykke til Warnemundt. Denne Hans Wulf vidste ogsaa, at Hertug Albrecht, hvis han kunde faa Skibe, vilde sejle med Knægtene til Sverige — hvilket Kongen da ogsaa kunde se af en bekræftet Kopi af en Bestalling for Cordt Pfennig¹ — men dette kunde hverken Kongen, Hertugen, Landene eller Landskabet selv taale, hvorfor Kongen og Hertugen tænkte paa at forsøge deres Lykke, om man kunde slaa disse Knægte. Da Hertugen vidste, at Landskabet var privilegeret af Kongens og hans egne Forfædre som Fyrster af Holsten med Hensyn til at lade sig bruge udenlands, vilde Hertugen ikke gerne imod de givne Privilegier besvære det, men skaane det for et saadant Tog, hvorfor han begærede, at det den førstkommende Søndag [17/5] samtlig vilde ankomme til Segeberg med Rustning og Heste og der tøve sammen, for at det som kære tro Undersaatter kunde undsætte Hertugen, hvis han, hvad Gud forbyde,

¹ Af 26/3 1545 (Hansb. XXXIX, 29 k).

med sine Ryttere og Fodfolk blev trængt, og Hertugen med sine Folk saaledes kunde fortrøste sig til dets Hjælp. — Herpaa holdt Landskabet Raadslagning indbyrdes og lod svare ved Hr. Wulf Pogwisch, at Kongen var tilstrækkelig undskyldt for, at han ikke kom, og at Hertugens Taksigelse ikke var nødvendig, da det var dets Skyldighed at komme. Det vilde gerne i Henhold til Hertugens Begæring komme til Segeberg og tøve der, indtil det fik videre Besked, men det bad om, at Hertugen vilde forblive hos Landskabet, thi dette ansaa det ingenlunde for raadeligt, at Hertugen i egen Person begav sig til Mecklenborg, selvom det ikke sømmede sig for Landskabet som Undersaatter at raade Hertugen, men vilde han drage af Sted, vilde Landskabet være undskyldt, hvis der hændte ham noget. Landskabet vilde ogsaa gerne til Ære for Hertugen som dets Landsfyrste og Herre og ogsaa til Bedste for deres eget Kød og Blod undsætte ham, naar den uundgaaelige Nødvendighed krævede dette, men fordi dette var imod dets Privilegier, bad det om, at Hertugen vilde give Prælater, Mænd og Stæder en Reversal eller Forskrivning indeholdende, at de siden hen ikke skulde besværes med at gøre saadant eller have deres Privilegier forbrudt, endvidere hvis nogle, det være sig af Adel, Prælaters Folk, Bønder eller Borgere blev fanget, at Kongen og Hertugen atter vilde udløse dem, ogsaa at de, saasnart som de var rykket ud af Fyrstendømmerne, ligesom Adelen i andre Lande maatte erholde Erstatning for bevislig Skade paa deres Heste og dertil Udkvitning¹, ellers vilde det falde besværligt at gøre noget saadant, idet de ikke selv kunde bryde deres Privilegier. De vilde ikke føle sig besværet af, om enhver, Kongen og Hertugen til Ære og Behag, fortærede for en Snes Dalere, 3 eller 4, eller flere, men for deres Privilegiers Skyld, fordi det var noget usædvanligt, vilde det ingenlunde sømme sig, at de gjorde noget saadant, og efter deres Formening vilde Hertugen heller ikke begære det af dem. Landskabet haabede der-

¹ Det fremgaar af Kongens Svar af 17/6 (Inl. Reg. 1545, 68 b) paa nærværende Brev, at han ikke havde noget imod at gaa ind paa Ridderskabets Forlangende om Udløsning af Fanger og om Skadeserstatning for Heste, derimod ønskede han, at Hertug Hans skulde udvirke hos Ridderskabet, at Kongen forskaanedes for Udkvitningen.

for, at det vilde faa den begærede Reversal overrakt, naar det skulde rykke ud og undsætte de andre. Da Prælaternes Folk, Borgere og Bønder for nærværende Tid maatte begive sig udenlands, hvilket ikke var sædvanligt og var imod deres Privilegier, som det vilde staa dem ilde at forglemme, var det deres Bøn, at Hertugen vilde betænke dem med en Revers om, at de ved et saadant Tog ikke skulde have deres Privilegier forbrudt, og at de herefter skulde være forskaanet herfor. Desuden bad Landskabet om, at Hertugen skriftligt vilde paamine Kongen om, at Landskabet paa den forgangne Landdag i Rendsborg ved Hr. Wulf Pogwisch og Breyda Rantzau havde ladet foredrage for Kongen nogle Artikler angaaende dets Besværinger og ogsaa angaaende Kongens og hans Brødres Gæld, hvorfor Landskabet havde kautioneret, hvilket Kongen vel endnu uden Tvivl erindrede, men paa hvilke Artikler han endnu ikke havde givet Svar. Landskabet kunde dog slutte sig til, at det skyldtes, at Kongen var overbebyrdet med de forhaandenværende besværlige Sager, men da det altsaa ikke havde faaet noget Svar, blev det nødt til at minde herom, og det bad om, at Kongen, saa snart som denne Larm var stilnet, vilde udskrive en Landdag, for at Landskabet kunde foredrage det nødvendige for Kongen og Hertugen og derpaa erholde det fornødne Svar paa de fremsatte Artikler. Paa Hr. Wulfs Foredrag lod Hertugen give til Svar, at det stadig var hans Agt at drage ud med de andre, men at han vilde overveje Landskabets Begæring indtil førstkommende Lørdag [¹⁶/₅] og raadslaa med sine Raader herom og derpaa give Svar, og i Henhold til dets Anmodning vilde han i Hast lade Kongen underrette om, hvad der var blevet foredraget for ham. Kongens Svar herpaa skulde blive Landskabet meddelt i Segeberg. Hertugen vilde ogsaa sørge for en tilbørlig Reversal til dem, der drog ud. — Kongen bedes derfor udfærdige en saadan og snarest tilsende Hertugen den. — Ved Afslutningen af nærværende Brev har Hertugen modtaget 2 Breve fra Kongen, indeholdende at Kongen havde i Sinde at lade sin lille Søn døbe den førstkommende Søndag [¹⁷/₅], hvis Hertugen kunde komme til Stede paa den Tid, ellers vilde Kongen udsætte Daaben til Pinsen, idet han haabede, at Hertugen kunde komme til den

Tid. Endvidere at de 8 Stk. Feltskyts vilde ankomme til Kongen i Løbet af et Par Dage, og hvis Hertugen havde det Behov, vilde Kongen sende ham det¹. — Hertugen vilde hjertelig gerne komme til Kongen den førstkommende Søndag, men Kongen maa af hans tidligere og nærværende Skrivelse forstaa, at han ikke kan drage bort fra Stedet der, men hvis det paa nogen Maade var muligt, vil han komme Pinsedag [$\frac{24}{5}$]. — Hvad angaar Skytset, anser Hertugen det for raadeligt, at Kongen i disse »geschwinde leufte«, da der er samlet Folk alle Steder, og man ikke kan vide, hvorledes Sagerne vil stille sig i den kommende Sommer, og da Hertugen er daarlig forsynet med Feltskyts, lader dette med alt Tilbehør sende til Flensborg og lader det forblive der indtil videre, for at man kan bruge dette, hvis Modstanderne skulde blive undsat med mere Hjælp; blev der ingen Brug for det, kunde Kongen pr. Skib lade det føre til København, eller hvorhen han vilde have det. — Det er ogsaa denne Dag af en troværdig Krigsmand² ved Navn Fincke blevet berettet Hertugen, at de andre Knægte, hvormod Godderth Helbeck har skrevet, allerede skal være sammen i et Antal af 2000, og at der daglig løber flere til. Man maa altsaa der paa Stedet tage Sagen godt i Agt. Pagmor skal være hos disse Knægte. — Hertugen beder, at Kongen vil lade den begærede Reversal, der skal lyde paa hele Landskabet, udfærdige og forsegle i Kancelliet og selv underskrive den og derpaa sende den til Hertugen sammen med den anden, som de, der drager ud, skal have³. Hertugen vil saa ogsaa selv underskrive, forsegle og, hvis det bliver nødvendigt, overrække den. R. 1543—50, 120. Orig⁴. (T. K. I. A.).

¹ Kongens Breve af $\frac{10}{5}$ og $\frac{11}{5}$ 1545 (Hansb. XXXIX, 2 b). — Barnet, der skulde døbes, er den senere Hertug Hans den yngre. ² R. :kreyzman, Orig. :kriegsman. ³ Hertugen beder altsaa om 2 Reversaler, det ene til Landskabet, der eventuelt skal rykke Hertugen til Undsætning i det fremmede, det andet til dem, der drager ud, og disse maa fortrinsvis være de 3×70 Ryttere og 5 Fænniker Fodfolk, der skulde stilles i Henhold til Ordningen i Kolding af $\frac{17}{3}$ 1545. — Hertugen fik dog kun tilsendt Reversalen af $\frac{17}{5}$, der er gengivet umiddelbart herefter, idet Kongen iflg. hans Skrivelse af s. D. mente, at dette maatte være tilstrækkeligt. ⁴ Baggaa staar iligen 6 Gange.

17. Maj (Kolding, Sønd. exaudi). Reversal, givet til Landskabet. Kong Christian og Hertug Hans — og tillige i Hertug Adolfs Navn — gør vitterligt¹: Skønt Ridderskabet, Prælater, Stæder og Mænd i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten i Kraft af deres Privilegier er befriet for at skulle følge udenlands og at gøre Tjeneste i de forestaaende Krigssager, saa har disse dog nu paa Grund af Faren til Ære for Fyrsterne og til Bedste for Lande og Folk indvilget i at lade sig bruge mod Hertug Albrecht af Mecklenborg og hans i dette Land forsamlede Krigsfolk, dog at dette ikke skal være til nogen Forringelse af Fyrstendømmernes Privilegier. For denne Velvillighed har Kongen og Hertugerne gjort dem følgende Tilstaaelse, nemlig at dette Tog ingenlunde skal være til Afbræk og Skade for Privilegierne, og at det ikke skal forpligte Landskabet for Fremtiden, men at Fyrstendømmernes gejstlige og verdslige Stænder heretter som før skal nyde Privilegierne ukrænkede. Hvis nogen, gejstlig eller verdslig, under et saadant Tog² bliver fanget eller lider bevislig Hesteskade, vil Kongen, Hertugen og Hertug Adolf efter Skyldighed befri saadanne af Fangenskabet og erstatte den bevislige Skade paa deres Heste. R. 1544—60, 14 b. Inl. Reg. 1545, 72 b.

18. Maj (»in eyll in unnsern veltlager zu Hemmiekstorp,« Mand. efter exaudi). Til Kongen. Hvad Hertug Heinrich af Mecklenborg har givet Hr. Johan Rantzau, Hofmester og Raad, og Sekretær Casper Fuchs til Svar paa deres Andragende, som det var paalagt dem af Hertugen at fremsætte, ogsaa hvad de har andraget om, endvidere det Svar, der af Hertug Albrecht er tilsendt Hertug Heinrich, hvilket Hertugen har ladet forelæse for sine Raader, kan Kongen erfare af vedlagte forseglede Breve med mere³. Da Hertugen har faaet

¹ I Inl. Reg. begynder Reversalen saaledes: »Wir Christiann etc., Johans unnd Adolff etc., bekennenn unnd thuenn kunth.« ² R.: nazugk. Inl. Reg.: notzuge. ³ Johan Rantzau og Casper Fuchs var udsendt af Hertug Hans til mundtlig Forhandling med Hertugerne Henrik og Magnus af Mecklenborg i Grevesmühlen ¹⁵/₆. Disse Forhandlinger resulterede i, at de mecklenborgske Hertuger lovede at ville sende Sendebud til Hertug Albrecht, hvilke skulde kontrollere, at Knægtene virkelig blev permittedede. Johan Rantzau og Casper Fuchs skulde lade

sikker Kundskab om, at Hertug Albrecht forlægger disse Knægte enkeltvis og ikke i en Hob til Grænsen af »der Margke«, der er langt fra dette Sted, saaledes at Hertugen ikke godt med sine Folk kan komme til at slaa dem, og da Hertug Heinrich baade i sin Skrivelse og ved sit mundtlige Svar, som han har ladet give gennem sin Kansler, beder om at forskaane Hertug Albrecht for dette Tog, da denne vil lade Knægtene løbe bort i hele og halve Roder og ogsaa enkeltvis — og maaske vil hans Broder, Landskabet og omkringboende Venner ikke forlade ham — har Hertugens Raader samtlig raadet Hertugen til at lade Hertug Heinrich ved Hr. Johan Rantzau og Casper Fuchs give følgende Svar, nemlig at disse havde overbragt Hertugen Hertug Heinrichs Skrivelse tilligemed Hertug Albrechts Brev, hvorefter Hertugen paa Grund af Hertug Heinrichs Bøn og til Ære og Behag for ham med sine Ryttere og Knægte vilde stille Toget i Bero, uanset hvad Udgifter Kongen, Hertugen og deres Brødre havde haft dertil, men han vilde dog ingenlunde lade sine Krigsfolk løbe, førend han saa, at Hertug Albrecht vilde efterkomme sit Tilsagn, hvorfor Hertugen atter bad Hertug Heinrich om at drage Omsorg for, at Hertug Albrecht uden Opsættelse gjorde dette, for at Kongen, Hertugen og deres Brødre ikke skulde blive ført ud i videre Skade. Et saadant Svar blev da ogsaa i Hr. Johan Rantzaus og Sekretær Casper Fuchs' Navn efter Hertugens Befaling skriftligt tilstillet Hertug Heinrich. — Hertugen er derfor betænkt paa, at han ikke vil rykke fra Lejren eller permittere Rytterne og Fodfolket, før han har sikker Tidende om, at de mecklenborgske Knægte løber bort og begiver sig over Elben. Han har da ogsaa affærdiget Boldewin og flere andre til Knægtene, for at de skal have Opsigt hermed. — Det er af Raaderne meddelt Raadet

disse Sendebud ledsage af et Par Mænd, af hvilke den ene straks skulde komme tilbage med et Svar fra Hertug Albrecht. Dette, der er dateret 14/6, er rettet til Hertug Henrik af Mecklenborg og indeholdt, at Hertug Albrecht uden Tøven vilde permittere Knægtene rodevis — hele og halve — og enkeltvis. Hertug Henrik oversendte Svaret til Johan Rantzau med en Skrivelse af s. D. (T.K.U.A., Mecklenborg A I og B.) — Hertug Albrechts Skrivelse ligger dog ikke som Bilag til Hertug Henriks Skr. til Joh. Rantzau, men i det S. 238 Anm. 2 omtalte Læg).

i Lybæk, hvorfor Hertugen har slaaet Lejr paa dette Sted, og ogsaa hvad Hertug Heinrich har skrevet til Hertug Albrecht og dennes Svar derpaa, for at Lybæk skal forstaa, at Hertugen ikke har noget uvenligt i Sinde imod Staden, der da ogsaa finder det rigtigt, at Kongen og Hertugen holder Opsigt med et saadant Spil, og den synes ikke, at Hertugen skal lade sine Folk drage fra hinanden, før der er Vished om, at Hertug Albrecht efterkommer sit Tilsagn. — Hertugen har ogsaa faaet sikker Kundskab om, at Hertug Frantz af Sachsen eller hans befuldmægtigede skal lade antage og forlægge Knægte, og da maaske Knægtene i Mecklenborg nu vil løbe bort og vil begive sig til Sachsen, vil det være endnu mindre belejligt for Kongen og Hertugen at lade Knægte danne Garde der end i Mecklenborg. Hvad Hertugen derfor har skrevet til Hertugen af Sachsen eller i hans Fraværelse til hans Statholdere eller forordnede »heimglassene« Raader, og tillige hvad han har skrevet til Hertug Ernst af Lyneborg angaaende de mecklenborgske Knægte, kan Kongen erfare af de vedlagte Kopier, idet han beder Kongen snarest muligt at skrive til Hertug Frantz¹ om ogsaa at afholde sig fra et saadant Foretagende, da det ingenlunde vilde være taaleligt for Kongen og Hertugen at lade Knægte danne Garde saa nær ved deres og deres Broders Lande, og hvis disse Knægte ikke atter blev permitteret, vilde Hertugen, saaledes som det har skullet ske i Mecklenborg, opsøge dem med sine Krigsfolk og anvise dem at pakke sig bort, saa at der ikke paa ny ogsaa der imod Kongen skal blive anstiftet et Spil og en ny Ild. — Kongen skal altsaa ved sin Skrivelse formane til, at denne Samling Knægte ogsaa maa blive adsplittet, og at det ikke maa tilstedes dem, som løber fra Mecklenborg, at slutte sig til dem. — Hvad Fruen til Haseldorf og hendes Sønner giver Hertugen til Svar paa Kongens Skrivelse angaaende de fangne, hvilken Sag Hertugen med al Strenghed har foreholdt dem, og ogsaa hvad de fangne skal have bekendt, fremsendes. Hertugen anser det for raadeligt, at Kongen med det første forordner nogle Raader og Tjenere til at erkyndige sig om Sagen

¹ Chr. III skrev til Hertug Frantz herom 22. s. M. (Ausl. Reg. 1544—45, 290).

og foretage en Besigtigelse, for at ingen af Parterne skal lide Uret¹.

Sedler²:

1. Hertugen beder ogsaa Kongen snarest skriftligt at meddele, om han for en Tid skal lade forlægge i Stæderne de Krigsfolk, som er »under de 3 Hobe«, i Tilfælde af at han permitterer Krigsfolket, hvad han endnu ikke kan vide³.

2. Da Kongen for Hertugens Skyld har udsat Daaben til Pinsen, vil Hertugen ikke undlade at meddele, at han, som Kongen maa forstaa af hans Skrivelse, endskønt han gerne vilde, ikke kan komme til den Tid, og han beder, at Kongen vil have ham undskyldt. R. 1543—50, 128 b. Orig⁴. (T. K. I. A.).

18. Maj (»in eyll in unserm furstlichen veltlager zu **Hemmickstorf**«, Mand. efter exaudi). Til Hertug Ernst af Lyneborg. Hertugen, der af Hr. Johan Rantzau, Hofmester og Raad, har hørt, hvad Adressaten gennem sin Kansler har paalagt ham videre at formelde til Hertugen, takker for det første for det venlige Tilbud, og han venter sig da, at Adressaten ikke alene, hvis det kommer dertil, at Knægtene igen samler sig og vil garde, vil hjælpe Hertugen med at slaa dem, men at han ogsaa snarest vil lade melde Hertugen, hvor Knægtene alter samles, for at Hertugen med sine Krigsfolk kan begive sig til dette Sted og sætte sig til Modværge, desuden at han vil foranstalte, at det ikke tilstedes disse Knægte igen at samle sig i hans egne Lande. R. 1543—50, 127 b.

— (»in unserm furstlichen lager zu **Hemmickstorf**«, —). Til Hertug Frantz af Sachsen. Det er troværdigt blevet berettet Hertugen, at han skal lade samle nogle Krigsfolk i sine Lande; maaske begiver Knægtene sig derhen, naar de løber fra Mecklenborg, og saaledes uden hans Vilje danner Garde der, naar de er stærke nok. Da det ikke er belejligt for Kongen af Danmark eller Hertugen, at der samles Knægte paa dette Sted, beder Hertugen ham at permittere saadanne Knægte og at afstaa fra

¹ Jfr. Inl. Reg. 1545, 50, 74. ² Sedlerne er ikke indført i R. ³ Jfr. Skrivelse fra Johan Rantzau til Iven Reventlow af 19/5 1545 (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 21). ⁴ Bagpaa staar iligen 3 Gange.

et saadant Forehavende, men hvis Knægtene opholder sig der imod hans Vilje og ikke vil gaa fra hinanden, men vil danne Garde der til Fortrædelighed for ham, vil Hertugen hjælpe ham med en statelig Hjælp. I Fald han ikke selv vil lade de forsamlende Knægte permittere, maa han tage den Følge deraf, at Hertugen med det første vil opsøge saadanne Knægte med sine Krigsfolk, som det havde skullet ske i Mecklenborg, og anvise dem at pakke sig derfra. Hertugen haaber dog, at Hertug Frantz vil lade dem løbe bort, saa at Hertugen med sine Folk ikke skal blive liggende længere der paa Stedet og ikke blive ført ud i videre Skade, og han beder om et hurtigt Svar herpaa¹. R. 1543—50, 127.

22. Maj (»in unnsernn lager zu **Hemmickstorf**«, Fred. efter exaudi). Til Kongen. Hertugen af Preussens Svar til Kongen og Hertugen i Anledning af det tidligere af Georg Corper forrettede Ærinde og Hr. Johan Rantzaus Skrivelse angaaende Bremen Stift med vedlagte Kopier fremsendes. Da Kapitlet, skønt det har bevilget en Skat til Gældens Betaling, bliver uvenligt behandlet af disse Folk, anser Hertugen det for tilraadeligt, at Kongen, da han er Stiftets og ogsaa Landets og Folkets Skytsherre, overfor hvem Stiftet har budt sig i Rette, i Henhold til Hr. Johan Rantzaus Raad lader skrive — ogsaa i Hertugens Navn — til de nævnte Kurfyrster og Fyrster, at de skal tilholde deres Folk til at afstaa fra saadanne Trusler, saa at Bremen Stift og Landskab kan forblive ubesværede. Hvis Kongen med det første sender saadanne Breve til Hertugen, vil han medforsegle dem og derpaa overgive dem til Hr. Johan Rantzau til Videreforsendelse til Kapitlet². — Hertugen har denne Dag

¹ I 'Hertug Frantz' Fraværelse svarede de sachsiske Raader $\frac{20}{6}$ Kongen paa hans ovennævnte Skrivelse af $\frac{22}{5}$. Dette Brev fik Breide Rantzau af Budet, der var affærdiget med det, og han aabnede og læste det, hvorefter han med Skrivelse af $\frac{27}{5}$ sendte det til Johan Rantzau med Anmodning om at videresende det til Hertug Hans og Kongen. Det er herefter, at den dansk-holstenske Lejr forlægges til Buchen (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 10 og 21). ² I Anledning heraf udfærdigede Kongen en Fællesskrivelse af $\frac{20}{6}$ fra alle tre Fyrster til Bremen Stifts Kapitel og Stiftsriddereskabet, hvilke var udsat for Trusler og Fjendtligheder af den bremiske Ærkebiskops Kreditorer; da disse var mecklen-

haft Raaderne samlet, og disse har, idet de mecklenborgske Knægte i Henhold til Hertugerne Heinrichs og Albrechts Skrivelser for en Del er løbet bort, men Hertugens Spejder, der skulde have Opsigt med et saadant Løb, endnu ikke var kommet tilbage til Hertugen, og det formodes, og man har ogsaa faaet nogen Underretning derom, at Knægtene har i Sinde atter at samles paa denne Side af Elben, raadet Hertugen til med Ryttere og Fodfolk at tøve der paa Stedet endnu en Dag eller to og at sende nogle Knægte til Oldeschlow for at holde Opsigt med en saadan Forsamling. I Henhold til dette Raad har Hertugen sendt de 2 Fænniker fra Kremper og Welster Marsk og Segeberg Fænniken til Oldeschlow i den Hensigt, at disse skal jage de mecklenborgske Knægte fra hinanden, hvis disse samler sig i Nærheden. Hertugen vil ogsaa forblive i Lejren med de andre Folk et Par Dage. Da Knægtene i Mecklenborg altsaa skal løbe bort, har Hertugen i Hast skrevet til Cristoffer von Truntheim, at han skal opholde sig med Kongens Skibe ved den mecklenborgske Side endnu en otte Dage og holde Opsigt, men derpaa atter begive sig til Riget med Skibene, for at Kongens Udgifter saa meget hurtigere kan formindskes. R. 1543—50, 131 b.

24. Maj (»in unserm furstlichem lager zu **Hemmieksdorf**«, Pinsedag). Til Hamborg. Hertugen har faaet bestemt Tidende om — og førstkommende Torsdag vil han erholde sikker Besked — at de mecklenborgske Knægte samlede er ankommet til Doemes, og maaske har de til Hensigt nedad Elben at begive sig til Sachsen og til Steder, hvor det maaske heller ikke er Adressaten belejligt, idet de altsaa vil gøre sig til Herrer over Elbstrømmen. Da dette efter Hertugens Formening lige saa lidt vil være taaleligt for Hamborg som for Hertugen selv, vil han afværge et saadant Foretagende, saafremt Adressaten ogsaa vil dette, og han begærer derfor paa Kongens, Hertug Adolfs og

borgske adelige, skrev Kongen samtidig til Hertug Henrik af Mecklenborg om Sagen, derimod ansaa han det ikke for formaalstjenligt at skrive til Brandenburg og Lyneborg. Disse Skrivelser oversendtes til Hertug Hans til Forsejling med Kongens Skrivelse af s. D. (Ausl. Reg. 1544—45, 294 b, 296. Hansb. XXXIX, 2 b).

egne Vegne, at Adressaten vil træffe en saadan Ordning, at der fra Byen baade ad Søvejen og over Land mod Betaling maa ske tilstrækkelig Tilførsel af allehaande Proviant, Havre og andet til Hertugen og de Krigsfolk, han har hos sig, baade Ryttere og Knægte, til det Sted, hvor han vil slaa Lejr med dem, saaledes som Naboerne har gjort det til Lejren der paa Stedet. Hertugen, der er villig til, om fornødent, at sende sine Gesandter til Hamborg for videre at drøfte Sagen, begærer et hurtigt og skriftligt Svar herpaa¹. R. 1543—50, 132 b.

24. Maj (»in eyll in unnserm lager **Hemmicksdorf**«, Pinse-dag). Til Hertug Heinrich af Mecklenborg. Hertugen har faaet troværdig Efterretning fra mere end en om, at Hertug Albrecht ikke har i Sinde i Henhold til sit Tilsagn at permittere sine Knægte i Roder, i halve Roder og enkeltvis, men at disse endnu dagligt forstærker sig og bliver opretholdt i deres Fænniker, og at de har i Sinde samtlig at ankomme til Doemes, Hertugen og hans forbundne til stor Skade. Hertugen, der i Henhold til Hertug Albrechts Skrivelse ikke havde ventet dette, er i hvert Fald forvissat om, at det er Adressaten imod, hvorfor Hertugen atter beder denne om at henvende sig til sin Broder om², at denne Samling Knægte maa blive adspaltet. Hvis Knægtene imod Forventning har i Sinde at rykke i Nærheden af Stedet der, hvilket uden Tvivl er baade Adressaten og flere imod, nødes Hertugen til at gaa imod dem. Adressaten vil da uden Tvivl være behjælpelig med at styre disse Knægtes Vilje, og Hertugen beder om hurtigt Svar med Hensyn til, hvad han kan fortrøste sig til i den Henseende. Ligeledes beder Hertugen om at faa meddelt vigtige Tidender, hvis der foreligger saadanne, for eventuelt at kunne undgaa større Udgifter. R. 1543—50, 133 b.

26. Maj (»in ile inn unsem lager tho **Hemmingkdorff**«, Tirsd. i Pinsen)³. Befalingsbrev til Amtsunersaatterne i

¹ Hamborg svarede ²⁷/₆ (Hansb. XXVIII, Acces.). ² Hertug Henrik svarede ²⁹/₆, at han havde henvendt sig til sin Broder og faaet til Svar, at Knægtene permitteredes (Hansb. XXXIX, 9). ³ Brevet har Aarstallet 1546, hvilket maa være forkert. Overskriften er ogsaa ukorrekt, maaske kan den forklares ved, at der er udgaaet en lignende Skrivelse til Amtsunersaatterne i Tønder Amt, men en saadan kendes ikke.

Lille Tønder Amt. Da Undersaatterne, der er bosatte paa Strand, af Hensyn til deres Næring ikke godt kan blive fra Hjemmet længere, har Hertugen tilladt dem at drage hjem dog paa den Betingelse, at alle Undersaatterne i Strand skal overantvorde til Stalleren, Jachim Leue, 4 Gylden Mønt for hver af de 500 udrustede Mand, der kommer tilbage. Hertugen befaler dertil med Strenghed — ligesom han ogsaa har befalet sin Staller at give Agt herpaa — Undersaatterne i Strand under den højeste Straf og Unaade indbyrdes at drage Omsorg for, at de fattige ikke besværes med en saadan Udgift, men at den tages pr. Demat Land; de skal dertil i Hast sende Pengene, saa at Hertugen 8 eller 10 Dage efter nærværende Brevs Dato ved sin Staller Leue kan have dem der paa Stedet. I Fald de ikke i Hast vil gøre dette, vil den uundgaaelige Nødvendighed fordre, at Hertugen atter udskriver dem Mand¹ af Huse¹. R. 1543—48, 180 b.

27. Maj (»inn unserenn lager zu **Hemmingksdorff**«, Onsd. i Pinsen). Til Ahlefeldterne til Haßeldorff og Hilligennstede. Afdøde Steffen Ahlefeldts efterladte Enkes Supplik til Hertugen fremsendes vedlagt. Da det er enhvers Skyldighed at holde Breve og Segl, og den nævnte Frue har paavist, at hun har Brev og Segl paa 7000 Mk., som Steffen Ahlefeldt har tilskrevet hende efter sin Død at skulle udredes til hende i Livgeding af Godserne Colmer og Nygendorffe, idet den af hende medbragte Brudeskate ogsaa staa i disse Godser, mener Hertugen, at nævnte Brev og Segl bør staa ved Magt, og det befales Adressaterne ikke at anmasse sig nævnte Godser, før Fruen med Hensyn til sit Livgeding og Brudeskate ganske er stillet tilfreds, eller indtil hun ved Retten er dømt til at afstaa Godserne, idet hun byder sig i Rette. R. 1543—48, 181 b.

29. Maj (»in eyll zur **Bocken**«, Fred. efter Pinse). Til Hertug Ernst af Lyneborgs Befalingsmænd. Hvad Hertug

¹—¹ R.: jw samptlichenn man by man.

Ernst af Lyneborg har skrevet til Kongen af Danmark ¹, i dennes Fraværelse tilgaaet Hertugen, vil de erfare af vedlagte Brev. Hertugen, der denne Dag er ankommet der til Boeken med nogle Hundrede Heste og nogle Tusinde Mand Fodfolk i den Hensigt at ville gøre Modstand imod Knægtene, vil, hvis Adressaterne i Hertug Ernst's Sted vil komme ham til Hjælp, tugte disse Fyre og forbyde dem at drage over Elben eller i det mindste adsplitte dem; han begærer derfor ved nærværende Brevviser skriftligt at blive underrettet om, hvad han i den Henseende kan fortrøste sig til. Da disse Knægte dagligt forstærker sig fra den anden Side Elben, anmodes Adressaterne om at træffe Foranstaltninger til, at et saadant Hærtog bliver forbudt. Vedlagte Brev begæres hurtigst muligt overgivet til Hertug Ernst af Brunsvig-Lyneborg. R. 1543—50, 134 b.

30. Maj (»in eyll zur Boeken«, Lörd. efter Pinse). Til Hamborg. Skønt Hertugen tidligere har skrevet, at de mecklenborgske Knægte var permitteret, har han dog bragt i troværdig Erfaring, at disse Knægte har i Sinde at begive sig opad Elben, og at de dagligt bliver forstærket fra Nedreelben og skal faa Tilførsel. Hertugen, der har i Sinde at hindre dem i deres Foretagende, saafremt han kan naa dem i Flok, begærer derfor, at Hamborg imod Betaling vil tilføre ham Proviant og ogsaa ved at sætte Skibe paa Elben drage Omsorg for, at Knægtene bliver hindret i ovennævnte. Da dette ogsaa er til Bedste for Byen, haaber Hertugen, at den vil vise sig velvillig, og han begærer et skriftligt Svar herpaa. R. 1543—50, 135.

¹ Denne Skrivelse er uden Tvivl den, som Hertug Ernst omtaler i sin Skrivelse af 28/6 til Johan Rantzau, i hvilken Skrivelse han anfører, at de mecklenborgske Knægte efter at være blevet permitteret havde lejret sig ved Elben ikke langt fra hans Fyrstendømme, han havde derfor skrevet til Chr. III, idet Brevet i Tilfælde af Kongens Fraværelse skulde tilstilles Hertug Hans, om ikke at svigte ham med Hjælp, men enten lade Krigsfolkene endnu en Tid lang blive ved Elben eller, at Kongen og Hertugen hver forordnede 200 Heste til at blive i Nærheden, for at disse i Nødsfald kunde komme ham til Hjælp (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 8).

30. Maj (»eyligen zur **Boeken**«, Lørd. efter Pinse). Til Hertuginde af Sachsen¹. Hertugen, der har bragt i troværdig Erfaring, at hun og hendes Undersaatter maa udstaa meget af de forsamlede mecklenborgske Knægte, er denne Dag ankommet der til Boeken med saa mange Ryttere og Knægte, at han har ment at kunne gøre en Ende paa disse Knægtes Ondskab, og hvis hun begærer Undsætning eller Hjælp af ham, vil han gerne føje hende deri; i Tilfælde heraf og af at hun selv vil være behjælpelig med at tvinge disse Knægte til at afstaa fra et saadant Foretagende, tillader Hertugen sig at bede hende om til Bedste for hende selv og ogsaa de omliggende Lande og Folk at sende til ham 2 eller 3², som er bekendt med Stedet og Egnen, hvor Knægtene ligger, for at de kan bringe Melding til Hertugen om disse Knægtes Forhold og føre ham til det Sted, hvor de ligger. Hertugen haaber da at bibringe dem en anden Mening. Hun anmodes om i Hast troværdigt at berette, hvad Hertugen kan fortrøste sig til i den Henseende. R. 1543—50, 135 b.

— (»in eyll zur **Boeken**«, —). Til Hamborg. Hertugen af Mecklenborg har ganske vist permitteret sine Knægte, men ikke desto mindre er disse endnu sammen og er rykket ind i Dassow i den Hensigt at ville begive sig nedad Elben i Hamborgs og andres Omraader, saaledes som Hertugen tidligere har skrevet. Hertugen er denne Dag ankommet til Boeken med nogle Hundrede Ryttere og nogle Tusinde Knægte, altsaa saa stærk, at han har ment at kunne hindre Knægtene i deres Forehavende, saafremt han kan naa dem i Flok. Han begærer derfor, at Hamborg, som kære tro Undersaatter, i Henhold til Hertugens forrige Skrivelse mod Betaling vil tilføre ham allehaande Proviant, og da han mærker, at de mecklenborgske Knægte daglig forstærker sig fra Nedreelben og ogsaa skal faa Tilførsel, begærer Hertugen endvidere, at Hamborg ved at sætte Skibe paa Elben vil drage Omsorg for, at Knægtene bliver forhindret heri.

¹ Enkehertuginde Chathrina af Sachsen-Lauenburg, hvis Svarskrivelse til Hertugen er dat. 30. s. M. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 8).

² I Overskriften kaldes de Enspændere.

Skønt Hertugen ikke tvivler om, at det altsammen vil blive efterkommet, begæres dog Byens skriftlige Svar herpaa ved nærværende Brevviser. R. 1543—50, 136.

31. Maj (»eyligen zur **Boekenn**«, Sønd. efter Pinse). Til Kongen. Hertugen meddeler, at han, efter at Hertug Albrecht i Henhold til det givne Tilsagn havde hjemsendt sine Knægte, men disse alligevel var rykket ind i Dassou, Fyrstindens Omraade, udrustet med Spyd, Harnisk, Hager, samt Lod og Krudt, og ogsaa skal have modtaget Penge, ligesom de skal have en Herre, har begivet sig til Boeken, to Mil fra Fjenden, med de tilsendte kongelige Ryttere, de 3×70 Heste og 5 Fænniker Borgere og Fodfolk i den Hensigt at gøre Fjenden Afbræk. Da Knægtene dagligt forstærker sig og ogsaa nu ligger i Lejr, saa Hertugen ikke kan angribe dem med Ryttere, har han befalet, at der skal antages Knægte¹, hvilket ogsaa dagligt sker, men da der ingen Penge er forhaanden, bedes Kongen anvise, hvorledes man hurtigst kan komme til Penge, eller sende nogle. Hertugen vil hertil lægge sin Andel. — Da de fjendtlige Knægte dagligt bliver stærkere, og der maaske om kort Tid vil komme Ryttere til, beder Hertugen Kongen snarest at komme til Segeberg og atter at forskrive Landskabet sammesteds hen med Rustning, Knægte og Heste, for at Hertugen i Nødstilfælde kan faa Undsætning. — Hertugen har, saasnart han kom til Boken, sendt Heinrich Rantzau, Keyges Søn, og Otto von Thinen til Hertug Frantz af Sachsen og ladet anmelde², at han paa Grund af Hertug Frantz's Ophold udenlands, og fordi Knægtene var rykket ind i Dassou — maaske uden Hertug Frantz's Vidende og Vilje — var kommet til Boken med sine Krigsfolk for at gøre Modstand mod Knægtene, og hvis disse havde i Sinde at fortrædige Hertug Frantz eller

¹ Herom er der bevaret et Register, der udviser, at der af Claus Rantzau er antaget og mønstret Knægte samt Befalingsmænd i Lejren i Hemmelsdorf $\frac{27}{8}$ og i Lejren i Buchen $\frac{30}{8}$ — $\frac{1}{8}$ og $\frac{4}{8}$ — $\frac{6}{8}$ (Militære Regnsk. 1545—70). ² Engel Lantwers Regnskab fra 1545 oplyser herom: »Einem manne gegeben, de Hinrich Rantzouwen Keyen soene unde Otte van Thynem nha Artelenborch vordhe, de van ff. g. hertzoch Johansenn myt muntlichen weruen ahn hertzoch Ffranssen geschicket wurden dho sulvest ij mr.« (Militære Regnsk. 1545—70).

hans Folk, vilde Hertugen forhindre det og staa ham bi, idet han anmodedes om at yde Hjælp mod Knægtene. Imidlertid har Hertug Frantz ikke selv villet høre paa Gesandterne, men har sendt sine Raader til dem og ved disse givet til Svar, at han som en uformuende Fyrste ikke kunde foretage sig noget imod Knægtene, ligesom han i en saa vigtig Sag ikke kunde beslutte noget uden først at have raadslaaet med Landskabet. Det kunde ogsaa godt være, at Knægtene laa i Dassou med hans Moders Billigelse, dog vilde han tale saavel med sin Moder som med Landskabet herom, hvorpaa han vilde svare Hertugen ved eget Budskab. — Da Hertugen mærkede, at Hertug Frantz var mistænkelig, har han igen sendt Gesandter til ham, nemlig Hr. Johan Rantzau, Holgerdt Rosenkrantz, Bertram von Ahlefeldt og Jochim Rantzau, og ladet dem anmode ham om at være behjælpelig med at forhindre Knægtenes Planer eller i hvert Fald at se gennem Fingre med, at Hertugen med sine Krigsfolk forsøgte at gøre dem Afbræk. — Hvis nu Hertug Frantz, hvad Hertugen ikke kan vide, afslaar alt, skal det blive foreholdt ham, at Hertugen snarest vil henvende sig til Kongen herom. Svaret fra ham skal i Hast blive meddelt Kongen, der formentlig vil skrive til ham.

Seddel:

Hertugen har ogsaa skyndsomst henvendt sig til Lybæk og Hamborg og begæret Hjælp, idet han ogsaa har berettet, hvad der formentlig stikker under, hvilket kan blive til Skade for Byerne selv. Orig. (T. K. I. A.).

31. Maj (»in unserm lager zur **Boeken**«, trinitatis)¹. Til Hertug Ernst af Lyneborg. Hertugen meddeler, at han har sluttet en Overenskomst med Oberst Peter von Gellern og Høvedsmændene over de forsamlede mecklenborgske Knægte af det Indhold, at Obersten for sit eget Vedkommende og Høvedsmændene paa lignende Maade skal give Hertugen en beseglet Forskrivning om, at de ikke vil handle imod Kongen af Danmark, Hertug Adolf eller Hertugen, deres Riger

¹ Denne Datering maa være forkert, da Brevet iflg. dets Indhold ikke godt kan være udstedt før 4/8, det kan være tvivlsomt, om det er udgaaet, jfr. Hertug Hans' Brev af 8/8 til Hertug Ernst.

og Lande, eller imod deres forbundne, heller ikke imod det evangeliske Forbund og Bremen og Verden Stifter, og hvis Kongen af England ikke vil beholde Knægtene, skal de afrive Fanerne og lade Knægtene løbe bort i hele og halve Roder og enkeltvis og fjerne Hovedsmændene fra dem; herfor skal og vil de stille Gidsler. Knægtene skal ogsaa »i Ringen« sværge paa, at det anførte troligt skal blive overholdt. Da Adressaten ligesaa godt som Hertugen kan være tjent med en saadan Overenskomst, har Hertugen tilstaaet Knægtene, at de maa drage frem med Faner og i hele Hobe; de vil ligge en Nat i Adressatens Lande og Omraader, men derpaa drage til Gruniger Land, hvor der er anvist dem Mønstringsplads; de vil ikke øve Vold imod Adressatens Undersaatter og ikke tage saa meget som en Høne. Da de altsaa har forpligtet sig paa ovenfor nævnte Maade, haaber Hertugen, at Adressaten uhindret vil lade dem passere. R. 1543—50, 137.

31. Maj (Bucken, trinitatis). Til Hertug Heinrich af Mecklenborg. Han erindrer uden Tvivl godt, hvorledes Sagen angaaende de i Mecklenborg forsamlede Knægte hidtil har udviklet sig. Hertugen, der i Sandhed havde haabet, at Knægtene helt var løbet bort, og at Kongen, hans Brødre og han selv var blevet forskaanet for videre Uro og Skade, har dog bragt i sikker Erfaring, at Knægtene atter løber sammen og lejrer sig her i Sachsen, nemlig i Dassow, Hertugens Brødre og ham selv samt flere andre omboende til Skade og Fortrød. Af den Grund er Hertugen blevet foraarsaget til med nogle Krigsfolk at bryde op og at begive sig til dette Sted, og da det befindes, at de nævnte Knægte dagligt forstærker sig, fordrer Nødvendigheden, at de angribes, men for at Knægtene ikke skal styrkes i deres ondsindede Forehavende og heller ikke Anstifterne deraf, beder Hertugen paa Kongens, sine Brødres og egne Vegne Adressaten, (som den fredselskende og som den, der gerne ser, at Uro og Skade undgaas), at han straks i sine Fyrstendømmer, Stæder og Omraader vil forordne, at de nævnte Knægte ikke maa faa Tilgang fra hans Undersaatter hverken af Ryttere eller Fodfolk, eller endnu mindre hverken over Land eller ad Søvejen maa blive tilført Skyts, Lod eller Krudt, Vaaben, Proviant eller

anden Krigsmunition og nødvendigt Tilbehør. Hvis han mærker, at Knægtene faar Hjælp fra Hertug Albrecht, bedes han forhindre dette, og skulde Hertugen af Hensyn til Knægtene blive nødt til med sine Krigsfolk at ligge i hans Lande en eller nogle Dage imod god Betaling, maa han ikke opfatte dette uvenligt. Endskønt Hertugen venter svogerlig og venlig Imødekommenhed, beder han dog om hans skriftlige Svar ved nærværende Brevviser.

Seddel:

Hertugen har bragt i Erfaring, at Hertug Heinrich af Brunsvig den forgangne Fredag [²⁹/₅] skal være redet i Trav gennem Lybæk med 7 Klepperter paa Vej til Mecklenborg, formodentlig for at besøge Hertug Albrecht. Da det er at befrygte, at allehaande Praktikker kan skjules herunder, anmodes Adressaten om at give Agt herpaa, og hvis han mærker noget fjendtligt mod Hertugen, bedes han være behjælpelig med at forebygge dette. R. 1543—50, 137 b.

31. Maj (Buckenn, trinitatis). Til Kurfyrsten af Brandenburg. Han vil erindre, hvad Kongen af Danmark tidligere har skrevet til ham om Knægtene, som har samlet sig i Mecklenborg til Fortræd for Kongen, Hertugen, deres Brødre og deres forbundne, og desuden det Svar¹, som han har givet derpaa, i hvilket han til Slut bad Kongen tage Sagen med Ro og give sig tilfreds, men paa hvilket det vil være unødigt for Hertugen her at give Gensvar. Kongen og Hertugen havde i Sandhed ventet, at de nævnte Knægte vilde være løbet helt bort uden videre Fortræd for Hertugens Undersaatter og Lande samt Folk til alle Sider, men Hertugen vil ikke lægge Skjul paa, at disse igen løber sammen og har lejret sig paa sikre Steder her i Sachsen, hvor man ikke kan komme til dem med Ryttere, og de har i Sinde at forstærke sig, hvad de da ogsaa dagligt i høj Grad gør. Da Hertugen nu har Kundskab om, at en saadan Samling dannes ikke alene til fordærlig

¹ Skrivelse fra Kurfyrst Joachim til Chr. III af ²⁸/₄ 1545, hvoraf Kongen oversendte Kopi til Hertug Hans med Brev af ⁹/₆ (T.K.U.A., Brandenburg A I. Hansb. XXXIX, 2 b).

Skade for Kongen, Hertugen og deres Brødre, men ogsaa for andre omliggende Fyrstendømmer, Lande, Stæder og Omraader, er han blevet foraarsaget til at begive sig her til Sachsen med nogle Krigsfolk i den Hensigt at gøre Fjenden Afbræk, og da han ved, at Adressaten ikke alene er stemt for en almindelig Fred, men ogsaa gerne vil se det forebygget, som kan blive til Skade for Kongen, Hertugen og deres Brødre og følgelig til Uro og Oprør for flere omliggende Lande, ja for det hele Rige, tilmed da Hertugen og hans Brødre er ganske forvisset om hans Venlighed imod dem, saa beder Hertugen paa egne og sine Brødres Vegne, at han til Afværgelse af nævnte Skade i Øjeblikket og for Fremtiden og til særlig Ære og Behag for dem alle straks i sine Fyrstendømmer, Lande, Stæder og Omraader vil befale, at ingen af hans Undersaatter hverken til Hest eller til Fods maa drage til nævnte Knægte, der nu er samlede i Dassow i Sachsen, et Marskland, beliggende ved Elben, eller meget mindre tilføre dem hverken over Land eller ad Søvejen Krudt, Lod, Vaaben, Skyts, Proviant eller anden Krigsmunition, for at de ikke skal styrkes eller blive sat i Stand til at anstifte videre Fordærv. Endskønt Hertugen aldeles ikke venter noget Afslag herpaa, saa beder han dog om hurtigt Svar ved nærværende Brevviser. R. 1543—50, 139.

31. Maj (Bucken, trinitatis). Til begge Hertuger af Pommern. Adressaten¹ ved uden Tvivl, at en Hob Knægte en Tid lang har været samlet i Mecklenborg i Hertug Albrechts Omraade. Hertugen, der i Sandhed havde ventet, at disse Knægte uden Besvær for Kongen af Danmark, hans Brødre og enhver anden skulde været løbet bort, har bragt i troværdig Erfaring, at de atter er løbet sammen og har lejet sig her i Sachsen, nemlig i Dassow, der er et Marskland, og at de dagligt forstærker sig til videre Anstiftelse af Oprør, Uro, Skade og Fortræd ikke alene for Hertugens Brødre, Hertugen selv og Kongeriger, Lande og Folk, men ogsaa for flere omkringliggende Fyrstendømmer, Lande og Omraader. Til Forebyggelse heraf har Hertugen været nødt til med nogle Krigsfolk

¹ Brevet er stilet til en enkelt.

at begive sig til dette Sted for videre at tænke paa Knægtene, men for at disse ikke skal blive styrkede i deres ondsindede Forehavende, beder Hertugen paa Kongens Vegne Adressaten om straks i hans Fyrstendømmer, Lande og Omraader med Strenghed at forordne, at ingen af hans Undersaatter¹ hverken til Hest eller til Fods maa drage til nævnte Knægte eller tilføre dem hverken over Land eller ad Søvejen Skyts, Lod og Krudt, Vaaben, Proviant eller anden Krigsmunition eller forstærke eller undsætte dem med noget. Selvom Hertugen aldeles ikke tvivler om, at Adressaten vil gøre dette, beder han dog om hans skriftlige Svar ved nærværende Brevviser². R. 1543—50, 145.

4. Juni (»in unsern lager zur **Buckenn**«, Torsd. efter trinitatis). Til Hertug Heinrich af Mecklenborg. Hertugen har modtaget hans Svarskrivelse, dateret Schwerin næstforgangne Søndag [³¹/₅]³, indeholdende, at han straks efter at have modtaget Hertug Hans' Skrivelse havde sendt fortrolige Raader til sin Broder, Hertug Albrecht, for at anmode denne om Knægtens endelige Bortløb, og at han formærkede, at Hertug Albrecht nu som før var tilbøjelig dertil, idet Adressaten videre fortroligt meddelte, at Bastarden af Geldern, der havde Bestalling af Kongen af England, var hos Hertug Albrecht og havde meddelt, at han havde bestilt og antaget de Knægte, der laa rundt omkring i de mecklenborgske Lande, idet han tillige havde bedt Hertug Heinrichs Raader at berette dette til Kongen af Danmark og at anmode Hertug Hans om ikke at gøre Knægtene nogen Hinder paa deres Pas, han haabede, at man heri vilde gøre hans Konge til Behag, tillige havde han ladet sig forstaa med, at han selv skyndsomst ogsaa vilde ansøge Hertug Hans herom, af hvilken Grund Adressaten bad om, at Hertugen ikke vilde ile med sit Forehavende, der maatte anses for unødvendigt, men skaane sig selv og andre derfor. Tillige har Hertugen modtaget den vedlagte Skrivelse til Adressaten fra Hertug

¹ R.: landtsassen. ² Svarskrivelser af ⁶/₈ og ⁸/₈ 1545 henholdsvis fra Hertugerne Philip og Barnim XI af Pommern, hvilke Skrivelser begge modtoges i Flensborg ¹⁷/₈ (Hansb. XXXIX, 10). ³ Denne, der er Svar paa Hertug Hans' Skrivelse af ³¹/₅, er dateret ¹/₈ (Hansb. XXXIX, 9).

Albrecht¹, hvori denne vil frigøre sig for Skylden for nærværende Krigshandlinger, (som han dog selv har foraarsaget), og kaste den over paa Kongen, Hertugen og deres Folk. Herfor er det nødvendigt, at Hertugen, saa meget som Tiden for denne Gang vil tillade, for det første bemærker: Hvad angaar Begyndelsen af Hertug Albrechts Skrivelse — hvor han anfører, at han til Bedste for Ordenen vilde afsende Knægtene til Lifland med en af sine Sønner for dennes Velfærds Skyld, men at han paa Hertug Heinrichs Anmodning, Raad og Bøn havde tilstaaet paa Grund af Kongen af Danmarks heftige og ugrundede Forlangende at ville splitte Knægtene og i hele og halve Roder og enkeltvis at ville bortvise dem fra sine Lande, idet han ogsaa dengang skyndsomst foranstaltede, at Knægtene, som paa den Tid var sammen, blev adskilt, at (nogle) Faner blev afrevne, og at Knægtene i hele og halve Roder og enkeltvis løb bort, hvilke dog mod Forventning blev hindret i Overfarten over Elben — saa er Hertug Heinrich ved Kongens Skrivelse, dateret Kolding Fred. efter vocem juconditatis [¹⁵/₆] s. A., der refererer til en tidligere Skrivelse, blevet underrettet om Hertug Albrechts »mutwillige practicen«, hvorlænge man havde maattet taale dem, og hvor gerne man var fritaget for uvenlige Handlinger, og med Henvisningen til denne Skrivelse vil Hertugen for denne Gang lade det bero. Hertug Albrecht melder altsaa, at han havde ladet Knægtene løbe til Elben, splittet i hele og halve Roder og ogsaa enkeltvis, og at Fanerne ogsaa for en Del var afrevne, men at Knægtene til Trods for deres ydmyge Bøn og deres Tilbud om at ville stille Gidsler for, at de ikke vilde optræde imod Kejseren, Danmark, Holsten eller den kristelige Forening, ikke havde kunnet opnaa Passage, idet man havde opholdt dem med Svar; han havde dog herved virkelig efterkommet sit Tilsagn, idet Knægtene var rykket ud af hans Omraade, og han havde derfor haabet, at Samlingen i Holsten ogsaa var blevet opløst og ikke havde vendt sig imod ham og hans eller Landsknægtene, dog blev det ham berettet, at Hr. Johan Rantzau var draget til

¹ Af ³¹/₆. Denne Skrivelse er dog ikke vedlagt ovennævnte Skrivelse af ¹/₆ til Hertug Hans, men en Skrivelse af ³¹/₆ fra Hertug Henrik til Johan Rantzau (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 21).

Adressatens og hans Landskab med nogle Ryttere og ogsaa nogle Fænniker Knægte og »Landfolk« i den Hensigt at fortrædige ham og hans og de uskyldige Knægte, over hvilket Hertug Albrecht sandelig ikke lidt besværede sig, idet han bad Adressaten at bringe dette Hertug Hans' Foretagende til Ophør. Hertugen kunde dog i Sandhed ikke noksom forundre sig over Hertug Albrechts uudgrundelige Udtalelser overfor Adressaten, thi han erindrede godt Hertug Albrechts Tilstaaelse, tilsendt ham af Adressaten ved Hr. Johan Rantzau, hvilken han havde ment at kunne stole paa, nemlig at Fanerne var blevet afrevne, og at Knægtene var blevet adsplittet i hele og halve Roder og enkeltvis, han selv havde da ogsaa som den fredselkende efter Modtagelsen heraf paa staaende Fod permitteret en stor Del af sit Landskab, saavel til Hest som til Fods, idet han havde til Hensigt at ville tøve med de øvrige Krigsfolk en Dag eller to, indtil Knægtene helt var løbet bort. Han erfarede imidlertid, at det i Virkeligheden forholdt sig saaledes, at Hertug Albrecht kun for en Del havde ladet Knægtene løbe, men disse skulde ikke have revet Fanerne fra Stangen og ikke være løbet bort enkeltvis eller faa sammen, men for største Delen fænnikevis være rykket i Hobe til Elben og ogsaa med Faner, kun at disse ikke havde været flyvende, men havde været omvundet Stangen, hvilket Hertugen i Sandhed mindst havde tænkt sig og knap kunde tro. Med Hensyn til at der var sket Knægtene Hinder paa deres Pas, var det ikke Hertugen eller hans Folk, der havde gjort dette, da Hertugen vel kunde lide, at Knægtene forlængst havde været paa Steder, hvor han og hans Folk ikke behøvede at frygte dem, og hvis Hertug Albrecht vilde beskyldte ham herfor, forsikrede Hertugen at kunne bevise, at dette skete med Urette. — Da Hertugen nu faar Tidender, at Knægtene — ogsaa ved Hertug Albrechts Hjælp — ikke alene dagligt forstærker sig, men at der ved Hjælp af dem haves Praktikker i Sinde imod Kongen, Hertugen og deres forbundne, er det den bydende Nødvendighed og ikke andet, der foraarsager, at Hertugen har maattet gaa imod Knægtene for at gøre en Ende paa Sagen, hvilket altsaa ikke er noget unødvendigt, som Adressaten synes at anse det for. At Hertug Albrecht har medvirket ved disse Knægtes

videre Forstærkning og Samling, kan Adressaten grundigt se deraf, at Hertug Albrecht i sin Skrivelse fra den sidst forgangne Mandag — til Hertug Heinrich, af denne tilstillet Hertug Hans — selv aabenlyst bekender, at han, da han splittede Knægtesamlingen, delvis har ladet Fanerne afrive, altsaa er de andre Faner forblevet ved Stangen, saaledes som det da ogsaa er blevet set. Hvorledes Hertug Albrecht herved har søgt Freden, maa Adressaten og enhver ærekær betænke, thi naar Hertug Albrecht havde saa megen Tanke for Fred og ogsaa helt vilde adsplitte Knægtene, hvorfor har han saa kun for en Del ladet Fanerne afrive, og hvorfor er Knægtene løbet bort i Hobe, tilmed har han foranlediget, at de Knægte, som er løbet fra Hoben, igen er blevet kaldt tilbage. Hvem vil endvidere tro, at Hertug Albrecht ikke har ydet de nævnte »mutwillige« Knægte, da de foran Hertugen veg fra Dassow ind paa Hertug Albrechts Omraade ved Wittenberg, Hjælp, Underhold, Proviant, Vaaben og andre Ting. Hertugen kan derfor ikke forstaa, at Hertug Albrecht i sin Skrivelse kan prale af, at han har efterkommet sit Tilsagn, (som han dog, som meldt, fuldstændig har handlet imod), og hvis Hertug Albrecht i andre Tilfælde holder sine Tilsagn paa samme Maade, er det sandelig ikke noget at prale af. Hertugen maa næsten tro, at man vil overbevise ham om, at hvidt er sort, eller skulde han med seende Øjne være blind og ikke kunne se, hvorledes man omgaas med Sagerne. Hvor uskyldige Knægtene end er, saaledes som Hertug Albrecht kalder dem, saa kan Hertugen med god Grund udtale, at han har handlet i Overensstemmelse med Adressatens Afsked og Hertug Albrechts Skrivelse, overrakt ham ved Hr. Johan Rantzau, idet han permitterede de fleste af sine Folk, hvorefter han havde i Sinde at forholde sig rolig, men da han nu paa Grund af denne nye Samling imod al Forventning ganske uforudset er blevet tvunget til Modværge, som han meget hellere havde set sig fritaget for, haaber han, at Adressaten og enhver anden ikke alene vil holde Kongen af Danmark, Hertugen og hans Folk undskyldte i den Anledning, men ogsaa forstaa, at Hertugen og hans Brødre har meget mere Grund til at klage over uforskyldte Besværinger end Hertug Albrecht. Endskønt Hertugen i Hen-

hold til foranstaaende og ogsaa, fordi Hertug Albrecht imod først Kejsereis og nu den romerske Konges Mandat¹, som Hertugen sender til Forelæggelse for Hertug Albrecht, men for Hertug Heinrich alene til Erindring, har anstiftet Uro, havde billig og mere end tilstrækkelig Grund til at gaa løs paa de »mutwillige« Knægte og Anstifteren af en saadan Samling, nemlig Hertug Albrecht, og han formente, at han ved Guds Naade kunde sætte sin Vilje igennem overfor dem, saa vil Hertugen dog i² Henhold til Adressatens Bøn² og til Ære og Behag for ham, og ogsaa for at han kan forstaa, at Kongen af Danmark, Hertugen og deres Brødre attraar Fred, Ro og Enighed mere end Blodsudgydelser, indlade sig i Forhandlinger med Junker Peter af Gellern, som ogsaa nu har rettet Ansøgning³ til ham, og hvis disse forløber tilfredsstillende, vil han gaa ind paa Fred; gør de ikke det, maa han handle i Sagen efter Nødtørft, i saa Fald maa Adressaten holde ham undskyldt, da han har forsøgt alle billige Midler. R. 1543—50, 140 b.

6. Juni (»winn unnserm lager zur Boekenn«, Lørd. efter corporis Christi). Til Kongen. Uden Tvivl har Kongen modtaget, hvad Hertugen har sendt med sidste Post angaaende de forsamlede mecklenborgske Knægte og angaaende Hertug Frantz af Sachsen. Da imidlertid de ommeldte Knægte har lagt sig i Dassingk, den gamle Hertuginde af Sachsens Livgeding, saa at Hertugen ikke kunde komme til dem med Ryttere eller udrette noget virkeligt over for dem, og det var at befrygte, at de, uden at Hertugen kunde forhindre det, kunde være gaaet over Elben og begivet sig ind i Marsklandene, har Hertugen for at forebygge dette affærdiget sin Hofmester og Raad, Hr. Johan Rantzau, til Hamborg for at underrette Byen om Knægtenes Forhold og om deres Lejerplads og tillige for at gøre den opmærksom paa, hvad Følgen kunde blive for Hamborg og andre omkringliggende Lande og Stæder, hvis der ikke

¹ Af 1⁸/₄ 1545; dette blev af Kongen oversendt til Hertug Hans med Skrivelse af 2⁸/₆ (Neudecker: Aktenstücke aus dem Zeitalter der Reformation, 434. Hansb. XXXIX, 2 b). ^{2—2} Findes ikke i R., men kun i en Afskr. af Skrivelsen, der ligger som Bilag til Hertug Hans' Skrivelse af den 6. s. M. til Kongen. ³ Af 2¹/₆, dat. Wittenberg (Afskr. heraf ligger som Bilag til Hertug Hans' ovennævnte Skrivelse til Kongen, Orig. i Hansb. XXXIX, 28 b 1).

gjordes Modstand mod Knægtene. Desuden skulde han anmode Hamborg om at føre Proviant til Hertugens Lejr og om at sende nogle Krigsskibe paa Elben, der kunde forhindre Knægtene i Overfarten. Hamborg har i Hast efterkommet denne Anmodning paa en saadan Maade, at Byen skyldes Tak derfor, thi den har straks ladet syv smaa Skibe »von ordell«, vel forsynet med Skyts, Lod og Krudt og Krigsfolk, og nogle Skibe, ladet med Proviant, løbe paa Elben indtil Artlenburgk. — Hvad Hertugerne Heinrich og Albrecht af Mecklenborg og Junker Peter af Gellern imidlertid har tilskrevet Hertugen angaaende disse Knægte, kan Kongen erfare af vedlagte Kopier¹. — Hertug Frantz af Sachsen kaldte saa Hr. Johan Rantzau til sig og paalagde ham at melde Hertugen netop det samme om Knægtene, idet Hertug Frantz tillige bad om, at Hertugen vilde lade disse uhindret passere da der kunde erholdes Gidsler og en tilfredsstillende Forskrivning af Obersten og Høveds- og Befalingsmændene. Disse er herefter blevet kaldt til Hertugen, der, da han mærkede, at der kunde sluttes en Overenskomst med dem, som var taalelig for Kongen, Hertugen og deres Brødre og tillige for Hertugen af Lyneborg og det evangeliske Forbund, har afsluttet en saadan, i hvilken Hertugen af Lyneborg og det evangeliske Forbund er medindbefattet, dog uforbindende for førstnævnte, saaledes som Kongen kan erfare af vedlagte Kopier, betegnet med A og B². Paa Grund heraf anser Hertugen det ikke for nødvendigt, at Kongen eller Landskabet ankommer til Segeberg, og hvis dette allerede er forskrevet dertil, henstiller Hertugen til Kongen at lade det afskrive, thi Hertugen har i Sinde, saa snart Gidslerne ankommer, atter at begive sig til Fyrstendømmerne med Ryttere og Knægte og derpaa lade enhver ride bort efter Lejlighed. Gidslerne vil Hertugen bringe til Hamborg, med mindre Hertugen af Lyneborg vil fordre

¹ Er Hertug Henriks Skrivelse af 1/6 til Hertug Hans og Hertug Albrechts Skrivelse af 21/6 til Hertug Henrik. ² Kopierne, der ikke er betegnet A og B, er: »Peter von Gellern seine vorpflichtunge«, dateret »im felde vor Daldorpe im lannde zu Sachssen am donnerstag corporis Christi« 1545, og »Der haupt unnd bevelsleuth uber die Mecklenburgischenn knecht gegebenne vorpflichtung«, der har samme Datering som førstnævnte.

dem, i hvilket Tilfælde han under Ledsagelse vil bringe dem til dette Land. Hertugens Raader er af den Mening, at de Høveds- og Befalingsmænd samt Knægtene, som er paa dette Sted, skulde løbe til den anden Hob, for at Hertugen kunde erfare, om der hos Hoben opstod noget fjendtligt imod Kongen, Hertugen og deres Brødre, og paa den Maade om fornødent erholde Knægte eller skille Hoben. I Fald de mecklenborgske Knægte ikke vil have Hertugens Befalingsmænd hos sig, anser Raaderne det for godt, idet Sommeren ikke er forbi, og maaske endnu allehaande kan udvikle sig, at beholde disse Knægte, som er forhaanden, det er 500, da Høsten staar for Døren, og Folk ikke selv godt kan være fra Hjemmet, og at forlægge og besolde dem og lade dem tære paa deres egen Pung. Hertugen vil, skønt det er ham i højeste Grad besværligt, besolde og lade forlægge sin Part, utvivlsomt vil Kongen hos sine, ogsaa i Rigerne, foranstalte, at der forholdes paa samme Maade med hans Part, og at Ligheden overholdes. Hertug Adolfs forordnede og »heimgelassenn« Raader vil utvivlsomt paa nødtørfvig Maade ogsaa besolde og lade forlægge Hertug Adolfs Part. — Hvad Hertugen af Lyneborg har skrevet til Hertugen angaaende Knægtene og Hertugens Svar herpaa, kan Kongen se af de vedlagte Kopier¹. Hertugen synes, at der er draget tilstrækkelig Om-sorg for den lyneborgske Hertug og det evangeliske Forbund, og han vil ikke længere være deres Dørvogter der paa Stedet. Orig². (T. K. I. A.).

6. Juni (»in eyll in unnserm lager zur **Buckenn**«, Lörd. efter corporis Christi). Til Høvedsmændene, Fændriker, Befalingsmænd og menige Krigsfolk i Hoben i Mecklenborg. I Henhold til den Overenskomst, som er sluttet med dem, og som de uden Tvivl erindrer, begærer Hertugen, at de, for at Sagen desto snarere kan blive afhjulpet, vil bringe de lovede Gidsler med til Boekenn, saaledes at de er der paa Stedet den næste Dag tidlig om Morgen, thi Hertugen har i Sinde at tage dem med til Hamborg. Hvis Hertugen af Lyneborg maaske vil have dem,

¹ Skrivelse fra Hertug Ernst til Hertug Hans af 4/6 1545 (Afskr. heraf ligger som Bilag til nærværende Skrivelse fra Hertug Hans til Kongen). ² Bagpaa

staar cito 2 Gange.

vil Hertugen fra Hamborg lade dem bringe og ledsage til den lyneborgske Hertug. R. 1543—50, 146.

6. Juni (»in unserm veltlager zur **Boken**«, Lörd. efter trinitatis). Til Hertug Ernst af Lyneborg. Hertugen har modtaget hans Skrivelse, dateret Zell, Torsdag efter trinitatis [$\frac{4}{6}$], der indeholder dels, hvad han efter at have hørt sin gamle Kansler Johan Fursters Beretning¹ om Hertug Hans' Krigsforetagende og om de mecklenborgske Knægte anser for raadeligt i denne Sag, dels at Kansleren ikke kunde komme tilbage til Hertug Hans til den Tid, som var bestemt ved Afskeden, men at Adressaten vilde lade ham samt flere andre Raader komme den følgende Søndag mod Middag for videre at drøfte Sagen med Hertugen. Paa en Seddel har Adressaten dertil særligt bedt om, at Hertugen ikke vilde afslutte noget endeligt med Knægtene før de nævnte Raaders Ankomst. Idet Hertugen anser det for unødvendigt at gentage mere af Brevets Indhold, vil han hertil svare, at han af Hensyn til de mecklenborgske Knægte, først og fremmest dog af Hensyn til Anstifterne af en saadan Samling, næsten i to Maaneder har ligget i Felten med sine egne og sine Brødres tro Undersaatter², som ogsaa til særlig underdanig Behag imod deres Privilegier og uden Pligt godvilligt har fulgt Hertugen udenlands til dette Sted, men som Hertugen med Føje ikke længere til ingen Nytte kan beholde hos sig, (idet disse tilligemed Hertugens Brødre og Hertugen selv samt det hele Landskab uden Hjælp fra nogen maa bære de store Udgifter, der er forbundet hermed, hvad Hertug Ernst maa betænke); herved foraaarsagedes Hertugen til at indlade sig i Forhandling med de nævnte Knægte. Da Hertugen nu havde mærket, at de Konditioner, som kunde opnaas, efter hans Mening ikke var til Skade for Kongen af Danmark, sammes Forbunds-fæller, nemlig de evangeliske, Hertug Ernst i Særdeleshed, tilligemed Hertugen samt Lande og Folk, har han i Virkeligheden før Ankomsten af Adressatens ovennævnte Skrivelse afsluttet en

¹ Johan Furster, der i Anledning af Sagen om de mecklenborgske Knægte af Hertug Ernst var sendt til Hertug Hans, vendte tilbage $\frac{4}{6}$ iflg. ovennævnte Skrivelse fra Hertug Ernst af s. D. ² R.: landsassen.

Overenskomst med Obersten og Høveds- og Befalingsmændene paa den hele Hobs Vegne af det Indhold, at Hertugen uhindret vilde lade den passere — havde dette ikke været Tilfældet, vilde Hertugen gerne have udsat Sagen i Henhold til Hertug Ernst's Bøn — saaledes som det vil ses af vedlagte Kopier af Forpligtelsesbrevene fra de nævnte mecklenborgske Høvedsmænd, Fændriker, Befalingsmænd og den almindelige Hob og fra Oberst Peter af Gellern, der ogsaa har givet et saadant ligelydende med førstnævnte. Heri kan Hertugen ingen Forandring gøre, ligesom han ikke kan opholde sine Folk. Og da Adressaten i Særdeleshed tillige med Kongen af Danmark, de evangeliske, Hertugen selv og hans Folk efter Hertugens Skøn i denne Sag er mere end tilstrækkeligt betænkt, og man intet har at frygte af Hoben, saa synes Hertugen, at Adressaten ogsaa skal »schneiden den schlipffen ab« og lade Knægtene passere, thi endskønt Adressaten formener, at det vil være umuligt for Obersten, selvom han har Penge og Bestalling, at bringe Knægtene til England, idet Kejseren i Henhold til det kejserlige Mandat ikke vil tilstede ham det, saa mener Hertugen dog paa Grund af Forholdene, at Obersten nok skal føre Knægtene igennem; han vil drage med dem til Frisland og der indskibe sig med dem til England. Knægtene, der formodes at kunne bringe Fare og videre Uro, er ikke saa forfærdelig mange, vel en Styrke paa 2000. Hertugen har ogsaa godt nok tænkt paa det kejserlige Mandat, men da Hertugen — eller hans Folk — ikke har været Anstifter af en saadan Samling eller har tilladt den i sit Land og endnu mindre har villet paaføre nogen Uro imod dette Mandat, saa mener han, at han og hans Folk ikke alene maa være tilstrækkeligt undskyldt hos Kejseren, den tyske Nation, Hertug Ernst og alle og enhver, men at der maa være mere end tilstrækkelig Grund til, at den lidte Skade til sin Tid maa blive erstattet ham. Hvem der har været Ophavsmand til Samlingen, (som Hertugen og hans meget hellere havde været fri for, og Uro og Skade saaledes undgaaet), og i hvis Land eller Omraade den er blevet til, det ved Adressaten godt er offentligt bekendt, og dens Ophavsmand maa til sin Tid ikke alene staa til Ansvar for Kejseren, det hellige Rige, og for hvem det sømmer sig, men ogsaa udstaa tilbørlig Straf derfor. Adressaten skal dog vide,

at Hertugen har sørget for mere Sikkerhed, end der er udtrykt i Overenskomsten, idet han har ladet den mecklenborgske Hob stille Gidsler, som han vil sende til Hamborg, med mindre Adressaten vil have dem over til sig, ud fra den Betragtning, at de kun kan være til liden Nytte for Hertugen paa denne Side af Elben, i saa Fald skal de paa hans Forlangende blive ført til ham, for at han kan have Sikkerhed for, at Hoben paa Toget forholder sig desto mere oprigtig. Han maa ogsaa bemærke, at Knægtene er betænkt paa at tage deres Pas ad en saadan Vej, at de ikke kommer til at skade ham og hans Land og Folk, idet de, hvis det er ham belejligt, vil sætte over Elben ved Boitzenburgk og holde det første Natteleje »fur Luneburgk zu Bardewick«, saa at det bliver Staden Lyneborg og ikke ham, der maa bespise dem, det andet Natteleje vil de holde i Vorden Stift. At Adressaten er medindbefattet i Overenskomsten angaaende Knægtene, er sket til hans Bedste, og Hertugen beder, at han vil opfatte dette som velment. — Hertugen takker for de meddelte Tidender, oversendt af hans Broder. — Da det nu forholder sig saaledes, som meddelt, anser Hertugen, idet han allerede er ved at bryde op, det for unødvendigt, at Adressaten atter sender Gesandter, men om det er ham belejligt i Henhold til ovenstaaende at forunde Knægtene Pas eller ikke, herpaa beder Hertugen om hurtigt Svar ved nærværende Brevviser, for at han kan trøste Knægtene dermed, idet disse har bedt ham om at gaa i Forbøn for dem hos Adressaten. Afskr. (Bilag til Hertug Hans' Skrivelse af $\frac{6}{8}$ 1545 til Chr. III).

7. Juni (»zur Bocken«, Sønd. efter corporis Christi). Til Hertug Ernst af Lyneborg. Hertugen har atter modtaget en Skrivelse fra hans Raader, nemlig Johan Forster, Kansler, Baro von Platenn og Diederich von Bere, og deraf erfaret, hvad disse paa Adressatens Vegne har haft i Befaling at fremføre for Hertugen¹, nemlig at de havde bemærket af den Skrivelse², som Hertugen tidligere havde sendt Hertug Ernst, hvilken Skrivelse

¹ Instruktion af $\frac{6}{8}$ 1545 fra Hertug Ernst for de i nærværende Skrivelse nævnte tre Raader til Brug ved en Sendelse til Hertug Hans. De tre Raaders Skrivelse til Hertug Hans er af $\frac{7}{8}$ (T. K. U. A., Brunsvig-Lyneborg A I og B, Gesandtskabs-Rel. 1544—88). ² $\frac{6}{8}$.

de i Henhold til deres Befaling havde aabnet og derpaa tilstillet denne, at Hertugen for sit Vedkommende havde forhandlet med de mecklenborgske Knægte og ladet dem tilsige Pas og Gennemmarch. Endskønt Hertug Ernst og Forbundsfællerne var medindbefattet i Overenskomsten, og det skulde staa dem frit for at antage denne eller ikke, kunde de dog for deres Vedkommende ikke indse, at det stod til Hertug Ernst alene at godkende en saadan Overenskomst, idet Nødvendigheden fordrede, at Hertug Ernst i en saadan Sag handlede i Overensstemmelse med Biskoppen af Münster, Bremen¹ og ogsaa de evangeliske Stænder samt flere andre, som der udførligt er meldt om i nævnte Skrivelse. Dertil har de meddelt, at Hertug Ernst tilligemed nævnte Stænder og Fyrster ikke var betænkt paa at forunde Knægtene Overfart. — Hertugen drager imidlertid ikke i Tvivl, at Adressaten af Hertugens sidste Skrivelse har forstaaet, med hvor store Omkostninger, som i det mindste beløber sig til 70 eller 80 Tusind Gylden, Kongen, Hertugen og deres Brødre i to Maaneder eller længere har ydet Modstand mod saadanne Knægte, men da Hertugen nu ikke kunde tilstede sine Undersaatter at ligge her længere, har han sluttet en Overenskomst med Knægtene, (hvoraf han tidligere har sendt Adressaten en Kopi), som efter Hertugens Formening er uanribelig. Da nu denne Overenskomst er fuldbyrdet og er forseglet af Hovedsmændene, og da endvidere Gidslerne vil ankomme her til dette Sted denne Aften, kan Adressaten heraf skønne, at Hertugen ikke kan foretage nogen Ændring heri, dertil har han allerede ladet den største Del af sine Krigsfolk drage bort. Hvis Adressaten havde ladet forhandle, før nævnte Overenskomst blev indgaaet, vilde Hertugen have vidst at forholde sig efter al Skyldighed. Han haaber dog paa Grund af ovenstaaende, og fordi han har Vished om, hvad Adressaten kan se af vedlagte Skrivelse, at disse Knægte er betænkt paa tilsidst at ville drage til England, at der ingen Tvivl kan være for Adressaten og de andre om Hertugens Venlighed med det alt sammen. Hertugen vil ogsaa lade Gidslerne ligge i Hamborg, men hvis Adressaten

¹ c: Bremen Ærkestift.

vil begære dem, skal de blive sendt til ham af Hamborg, naar han skriver derom. — Hvad angaar, at Hertugen ikke maa lade de 800 eller flere Knægte, som han har hos sig, gaa sammen med de andre, vil Hertugen til Behag for Adressaten og alle Parter, endskønt det falder ham besværligt længere at skulle underholde disse Knægte, som han ikke mere har Brug for, forlægge dem i sine Lande, saa at de ikke skal besvære nogen; men det vilde have været godt, om der ogsaa var blevet vaaget noget over Overløbet fra Adressatens Lande, da derfra ca. 50—60 Knægte »aus« Staden »Lauenburg« endnu denne Dag og tidligere ogsaa flere var gaaet til den mecklenborgske Hob. — Angaaende Undsætningen med 200 Heste har Hertugen straks skrevet til Kongen og Hertug Adolfs forordnede [Raader] herom, og med Hensyn hertil vil han gøre ligesom disse, og han vil ved eget Bud lade Adressaten tilskrive et Svar herom. Da han, som Adressaten kan tænke, ligger til Besvær for Naboerne rundt omkring, har han i Sinde den næste Dag med Resten af sine Krigsfolk atter at begive sig til sine Fyrstendømmer. R. 1543—50, 146¹.

7. Juni (»inn eyll inn unnserm lager zur **Boekenn**«, Sønd. efter corporis Christi). Til Kongen. Hvad Hertug Ernst til Brunsvig-Lyneborgs Raader har svaret paa Hertugens Skrivelse omhandlende den Overenskomst, der er sluttet med de mecklenborgske Knægte, og Hertugens Gensvar til Hertugen af Lyneborg, kan Kongen erfare af vedlagte Breve og Kopier. Da efter Hertugens Formening Lyneborg ikke vil lade disse Knægte passere, men nægte dem Pas, anser han det ikke for belejligt at trække Kongens Ryttere tilbage til Riget, førend Knægtene er kommet over Elben, thi hvis der hændte noget, og man vilde have dem Behov, kunde de ikke saa hurtigt som de holstenske Ryttere i Hast komme til dette Sted, eller hvor der var Brug for dem, dog henstiller Hertugen dette til Kongens Afgørelse, men han beder Kongen hurtigst muligt meddele, om de, indtil Knægtene har begivet sig over Elben, skal tøve i Segeberg eller ikke. Men hvad angaar Knægtene, som Her-

¹ R. har fejlagtigt Aaret 1546.

tugen har der paa Stedet, vil han i Henhold til sin tidligere Skrivelse, da de andre Knægte ikke vil have Hertugens Hoveds- og Befalingsmænd hos sig, forlægge dem i Stæderne og lade dem underholde indtil videre, og saa længe det er fornødent, endskønt det er ham i højeste Grad besværligt, og for Under-saatterne er det heller ikke muligt længere at kunne bære en saadan Byrde¹. Kongen og Hertug Adolfs Amtmænd maa ligeledes enhver især lade forlægge deres Part, saa at Ligheden overholdes. Angaaende den af Lyneborg begærede Hjælp paa 200 Heste beder Hertugen Kongen meddele Raad om, hvad der skal svares Lyneborg herpaa, for at Hertug Ernst og Forbundet ikke skal blive stødt for Hovedet, da det vil falde Hertugen til Besvær at forpligte sig til en saadan statelig Hjælp — efter Hertugens Formening vil Knægtenes Overfart ogsaa ske om kort Tid — men at han dog alligevel kan give Hertug Ernst et passende Svar. Orig.² (T. K. I. A.).

10. Juni (Arnsboeken, Onsd. efter corporis Christi). Til Kongen. Hvad Hertug Ernst af Lyneborg³ atter har skrevet til Hertugen angaaende de 200 Heste, fremsendes hoslagt. Hertugen, der i en tidligere Skrivelse har bedt Kongen meddele Raad om, hvad Hertugen passende kunde svare Hertug Ernst paa et saadant Forlangende, beder atter Kongen, der formentlig nu har modtaget Hertugens Skrivelse, snarest muligt skriftligt at meddele, hvad der kan svares Lyneborg. Orig. (T. K. I. A.).

¹ Et Antal Knægte blev $\frac{10}{6}$ 1545 af Claus Rantzau mønstret i Arnsböök og derpaa indkvarteret i Kongens og Hertug Hans' Stæder og Lande, se Engel Lantwers Register i Militære Regnsk. 1545—70. ² Bagpaa staar cito 3 Gange.

³ Hertug Ernst Skrivelse til Hertug Hans er af $\frac{8}{6}$ (T. K. U. A., Brunsvig-Lyneborg A I). Nærværende Skrivelse fra Hertug Hans og Kongens Skrivelse af $\frac{11}{6}$, der er Svar paa Hertug Hans' Skrivelse af $\frac{7}{6}$, krydser aabenbart hinanden. Kongen havde i den Skrivelse anført, at han for sin Part godt vilde lade sine 70 Heste »zum eylenden uffzuge vorordent« yde Hertug Ernst Hjælp (Hansb. XXXIX, 2 b). — Fra Hertug Hans' Kancelli foreligger der nu ikke mere om disse mecklenborgske Knægte. Iflg. en Skrivelse af $\frac{21}{6}$ 1545 fra Hans Barnekov til Kongen, dateret Artlenburg, sluttede Hertug Ernst af Lyneborg en ny Kontrakt med dem (T. K. U. A., Indk. Breve 1513—93).

2. Juli (Kolding, Marie Besøgsesdag). Til Hertugen af Preussen. Hertugen meddeler, at han hidindtil er bevaret ved Sundhed, og at det vilde være ham en særlig Glæde at erfare, at Adressaten og hans Gemalinde, Hertugens Søster, samt deres Datter ogsaa er det, ligesom han vil anraabe den Almægtige om at bevare dem alle raske og give dem, hvad der tjener til deres Sjæles Frelse. Han oversender dertil¹, for at Adressaten kan mærke hans Hengivenhed, 2 smaa Øksne og 3 Mynder, ikke paa den Maade, at Adressaten skal antage dette for en Gave, men som noget der kommer fra en velmenende Søn. Adressaten bedes undskylde, at Skrivelsen ikke er egenhændig, ligeledes bedes han som hidtil vedblive med at være Hertugens kære Herre og Fader og til enhver Tid formelde, hvorledes det gaar ham selv, hans Gemalinde og Datter. R. 1543—50, 149 b.

7. Juli (—, Tirsd. efter visitationis Marie). Til Dithloff Ahlefeldt, Amtmand i Møgeltønder. Endskønt Hertugen i Anledning af den Trætte, der bestaar mellem Hertugens Amt Lille Tønder og Møgeltønder Amt og ogsaa mellem Dornigen og Møgeltønder, har befalet sin Amtmand Hinrich Rantzau at være til Stede, naar de forordnede havde i Sinde at ride Skellet, og høre paa, hvad der sagdes, saa har han dog ombestemt sig, idet enhver plukker ham, og han i Virkeligheden ikke har noget at undvære. Det begæres derfor af Adressaten at lade begge Stridsspørgsmaal bero indtil Hertugens Tilbagekomst, idet Hertugen saa vil sammenkalde sine andre Raader tilligemed Adressaten for sammen med dem selv personligt at besigtige det omstridte, idet han vil vise Billighed med Hensyn til det, hvortil han hverken har Føje eller Ret. R. 1543—48, 182 b.

¹ Et bevaret udateret Helark, hvis Overskrift er: »Gedennckzettel, wes Rothkirch zu Konningespergk ausrichten soll«, og hvorpaa der i det følgende er optegnet Gaver til Hertugen og Hertuginde af Preussen og to Hofembedsmænd, synes at stamme fra denne Tid. Efter Gavefortegnelsen følger en Fortegnelse over, hvad Rothkirch skal købe i Preussen, det er især Hoser af Skind og preussiske Vogne, desuden skal han anmode om en Kok og en Fuglefænger (Hansb. XXXIX, 29 f (714)).

7. Juli (Kolding, Tirsd. efter visitationis Marie). Aabent Edikt, hvorved det befales Dethloff og Magnus Ebbesen samt deres Frænder, der har en Retssag med Fru Mette Anderssen¹ til Klixbull angaaende en Gaard, beliggende i Kroeckryse, at lade denne Sag bero indtil Hertugens Ankomst², da Hertugen har i Sinde personligt at holde Forhør i Sagen og sammen med sine Raader at paadømme den. R. 1544—60, 21 b.

12. Juli (Odense, Sønd. efter Kiliani). Til Lybæk. Hertugen, der har modtaget Byens Skrivelse angaaende, at der skal ske Anholdelse af Skibe paa den nye Kanal til Trods for Hertugens tidligere Paabud om Ophør heraf, vil ikke skjule, at han tilligemed Kongen paa ny har forordnet deres Hofmester, Landmarskalk og Raader, nemlig Hr. Johan Rantzau, Hr. Iuen Reventlow og Breyda Rantzau, som Kommissarier i Sagen, idet disse, der skal besigtige det altsammen og tilvejeskaffe Billighed, skal tilskrive Lybæk om en Dag og om Mødested. Hertugen har ogsaa med Strengthed tilskrevet Siuerd Schwein og befalet ham at lade de anholdte Skibe passere samt fremtidigt at afholde sig fra en saadan Anholdelse af Skibe, indtil der er foretaget Besigtigelse, og Sagen er forhørt, og det ses, hvad han er beføjet til eller ikke. Hertugen vil altsaa ugerne, at Lybæk heri eller i andet ubilligt skal blive besværet af hans Undersaatter. R. 1543—50, 148.

[—] Til Hertugen af Preussen. Da Hertugen i forbigangen Tid har anmodet Adressaten om mod fornøden Forskrivning at forstrække ham med en Sum Penge, for at han dermed kunde indløse sin Gæld, og Adressaten da paa saadant...³ R. 1543—50, 148 b.

¹ Enke efter Hans Andersen og en Datter af Magnus Lausen til Ophusum.

² Overskriften har: Til Tønder. ³ Af det udaterede Brev er ikke indført mere i R., der følger her efter en blank Side; det er dog utvivlsomt dette Brev fra Hertug Hans, som Hertug Albrecht af Preussen svarer paa ¹⁰/₈ s. A., herefter er det dateret Søndag efter Kiliani 1545. Af Svaret ses det, at Hertug Hans først har gjort Bemærkninger om, at hans tidligere Anmodning om et Laan ikke resulterede i, at han fik nogle Penge at bruge, hvorfor han bad om at maatte faa de omhandlede Penge for at kunne bruge dem i det kommende Omslag. Hertug Albrecht havde imidlertid brugt Pen-

12. ell. 19. Juli (Odense, Aftenen før Margrethedag). Forordning om Manddrab for Før. I, 5.

Udat.¹. Til Hertug Philip af Pommern. Hertugen har modtaget hans Skrivelse angaaende, at Stæderne Lybæk og Lyneborg har afslaaet² at gøre noget i den liflandske Sag, som af begge Hertugers forordnede er tilstillet disse Stæder, og angaaende, at han vilde anse det for godt, om Hertug Hans sendte en forordnet til Lybæk for at modtage det Indlæg, som Parterne endnu vilde forebringe i Anledning af de fremsatte exceptiones³. Da imidlertid Processen paa det for nylig i Lybæk afholdte Møde ikke kunde komme til Afslutning for Mesteren i Liflands Indlægs Skyld, er Hertugerne efter Hertug Hans' Formening ikke skyldige til at oppebie Akterne i Sagen, hvilket heller ikke er paalagt dem ved den kejserlige Kommission. Hertugen vil dog paa Adressatens Betænkning ikke agte det for ubejligt, om Sagens Parter formeldtes, at hvis de havde i Sinde videre at forebringe noget i Anledning af de fremsatte exceptiones, skulde dette overantvordes i Hertug Philips eller Hertug Hans' Kancelli. Da Hertug Philip bor mere bejligt overfor Parterne end Hertug Hans, bedes han modtage i sit Kancelli, hvad Parterne indtil Sagens Afslutning vil fremkomme med, og tillige at meddele Parterne, at de skal

gene til andre Formaal. Det ses baade af ovennævnte Brev og af et senere fra Febr. 1551 fra Hertug Albrecht til Hertug Hans, at det var Sekretær Georg Corper, der var Hertug Albrechts bestaltede Tjener, der havde faaet til Opgave at formidle Laanet. — I Overskriften til ovenstaaende Brudstykke er anført: »Die zehen tausent margk bolangen«. ¹⁴/₈ 1544 bad Hertug Hans imidlertid om et Laan paa 30,000 Mk. lybsk, formentlig har Hertug Albrecht saa kun tilbudt ham 10, 000 Mk. — ⁸/₈ 1545 svarer Hertuginde Dorothea af Preussen Hertug Hans paa en Skrivelse, dateret Odense, Søndag efter Kiliani s. A. Dateringsstedet for ovenstaaende Brev til Hertug Albrecht af Preussen er derfor utvivlsomt ogsaa Odense (Hansb. XXXIX, 11 a—b). ¹ Nærværende Koncept, der er skrevet med Andreas von Barbys Haand og har mange Rettelser, er uden Datering og Dateringssted. Da den imidlertid er Svar paa Hertug Philips Skrivelse af ¹³/₈ 1545 til Hertug Hans, maa den uden Tvivl være fra Sommeren s. A. (Hansb. XIV, 11). ² Skrivelse af ⁵/₈ 1545 fra Lybæk og Lyneborg til de af Hertugerne Hans og Philip forordnede til Mødet i Lybæk Maj 1545 (Afskr. i Hansb. XIV, 11). ³ Fremsat paa Mødet i Lybæk af Ordensmesterens Sagførere (Hansb. XIV, 11).

rette sig herefter, idet Hertugen henviser til ham alt, hvad der angaar Parternes øvrige Forebringender, Termin og andet. Naar Proceduren er endt, bedes Hertug Philips meddele dette til Hertug Hans tilligemed en Betænkning om, hvorvidt Sagen skal paadømmes i Henhold til Raad fra de retsmyndige, eller Dommen alene skal affattes af begge Hertugers Raader og forordnede og af disse forkyndes Parterne. K. (Hansb. XIV, 11).

3. Aug. (Kbhvn., Mand. efter vincula Petri). Gælds-brev til Cristoffer Rantzau til Bulck (Bulgk) paa 1000 Dalere at tilbagebetale paa Kieler Omslag 7.—13. Januar 1546. R. 1544—60, 4.

10. Aug. (—, Laurentii Dag). Til Heinrich Rantzau, Amtmand i Haderslev og Dornigenn. Da Hertugen har tilsagt Kongen, at han ikke vil lade den omhandlede Tiende føre til Haderslev, men bringe den i en Kirke og lade den ligge der til Sagens Afslutning, hvilket Tilsagn maa efterkommes, befales det ham at lade Tienden føre til en Kirke og at lade den ligge der indtil Hertugens Ankomst og intet forrykke deraf. R. 1543—48, 183 b.

— Til Amtmændene i Tønder, Haderslev og Dornigenn, nemlig Clawes von der Wisch og Heinrich Rantzau¹. Da Hertugen har indrømmet Kongen, at Ærkedegnen og Kantoren i Ribe dette Aar ud maa høre Regnskabet og holde Visitation over de ommeldte Kirker i Hertugens Amter Tønder og Dornigenn, hvad disse mener med Rette at være beføjet til at gøre paa Stiftets Vegne, befales det ham, for at Hertugens Tilsagn kan blive efterkommet, dette Aar ikke at hindre Ærkedegnen og Kantoren heri, dog skal han holde Opsigt med, at de ikke besværer Hertugens Folk højere og med mere, end det fra gammel Tid er sædvanligt. R. 1543—48, 184.

— Til Hr. Johann Rantzau, Hr. Iuenn Reventlow og Breyda Rantzau. Kongen har sendt Hr. Achssell Brahe², Hr. Esche

¹ Brevet er stilet til en enkelt. ² Rigsraad og skaansk Herremand, der i tidligere Aar havde beklædt Statholderposten i Skaane.

Bille¹ og Rentemesteren i Ribe² til Hertugen og ladet melde, at den Tiende, som Hertugen brugte til Haderslevhus, umiddelbart hørte under Riget og Ribe Stift, hvad tilstrækkeligt kunde bevises med Breve og Segl, og selvom Kongen broderligt og godvilligt havde tilladt Hertugen hidtil at bruge den til sin Nødtørft, vilde dette ikke længere sømme sig for Kongen, da Tienden umiddelbart hørte til Riget og Ribe Stift. Kongen vilde dog gerne, for at Hertugen kunde mærke hans broderlige Velvilje, overlade Tienden til ham en Tid, for at han kunde bruge den til sit Bedste, saafremt han var villig til at give Kongen en Forskrivning om, at Tienden ikke tilkom ham, men Riget og Ribe Stift. For det andet havde Ribe Stift, hvad ogsaa kunde bevises med Breve og Segl, den Rettighed, at det aarligt plejede at visitere og høre Regnskabet for 40 Kirker i Hertugens Amter, Tønder og Dorningen, hvilket dog var forbudt Stiftets Ærkedegn og Kantor af Hertugens Amtmænd, hvorfor Kongen lod bede, at Hertugen vilde drage Omsorg for, at hans Amtmænd ikke unddrog Stiftet dets Rettighed, men lod de nævnte Personer visitere de 40 Kirker og høre Regnskabet. Selvom Hertugen foregav allehaande herimod, og at han ikke kunde tilstaa noget saadant, før han havde drøftet Sagen med sine Raader og Undersaatter, har han dog ikke kunnet opnaa længere Frist med Hensyn til Tienden, end til Kongen atter begav sig til Jylland eller Fyrstendømmerne, dog skal Tienden ikke føres til Haderslev, men den skal bringes sammen i en Kirke og blive liggende der indtil Kongens Ankomst, og Hertugen lader sig forlyde med, hvad han er tilbøjelig til at gøre. Med Hensyn til at Hertugen vilde lade Ærkedegnen og Kantoren visitere og høre Regnskabet for de ommeldte 40 Kirker, har han, hvad Visitationen angaar, indrømmet de to Personer at udføre denne for dette Aar, for at der ikke skal opstaa Uvilje for en saa ringe Sags Skyld, dog har han forbeholdt sig sin Rettighed. Da Tienden ikke er ringe, men dog

¹ Rigsraad og Statholder paa Københavns Slot, naar Kongen var fraværende fra Sjælland. ² Jørgen Pedersen, Borgmesterson fra Ribe og kgl. Rentemester for Nørrejylland, blev 1543 Kantor i Ribe Kapitel.

af nogen Værd, begærer han af Adressaten, at han som hans tro Raad vil overveje denne Sag og ved nærværende Brevviser meddele ham Raad om, hvorvidt han skal give en saadan Forskrivning eller ikke, thi hvis denne Tiende tilkommer Stiftet, som de udsendte praler af, og Hertugen ikke vil udgive en saadan Forskrivning, vil det ikke tillades ham at have den længere, hvad der vil være et ikke ringe Afbræk for hans Husholdning. Hvis Tienden derimod ikke hører til Stiftet, men til Hertugen, kan Modparten herefter med Hertugens egen Forskrivning bevise, at Tienden er deres¹. R. 1543—48, 184 b. Orig². (Got-
torp Ark., Diverse Numre af Pk. 104).

20. Aug. (»in eyll« **Kbhvn.**, Torsd. efter Marie Himmelfart). Til Hr. Iuenn Reventlow. Hertug Adolf har skrevet³, at der atter skal være Samlinger af Ryttere og Knægte i Bremen Stift og deromkring, idet han tillige har bedt om, da man ikke vidste, hvorhen disse Knægte vilde begive sig, at Hertugen vilde forføje sig til Fyrstendømmerne og komme i hans Nærhed, for at der kunde raadslaas om, hvorledes man skulde gøre Modstand mod Knægtene, hvis disse vilde begive sig til Stedet der. Adressaten ved uden Tvivl, at Hertugen tidligere i Hertug Adolfs Fraværelse har været hos Landskabet, hvilket i Sandhed har kostet ham meget, men hvad Tak han har høstet derfor, er Adressaten bevidst. Derfor, hvis det ikke er meget nødvendigt, vil det falde ham lidt besværligt atter at skulle dette; han henstiller imidlertid til Adressaten at give Raad herom, thi hvis det ikke er højnødvendigt at komme, vil Hertugen meget gerne forblive en Tid hos Kongen. Anser Adressaten det

¹ Hertugen sendte alle tre Breve, idet der udgik Skrivelse til enhver af de 3 Adressater, til Iven Reventlow, der imidlertid ikke fandt det raadeligt at videre-
sende Brevene til Johan og Breide Rantzau, da disse vilde nære stor Betænke-
lighed ved skriftligt at meddele Raad til Hertugen herom. Iven Reventlow raadede
Hertugen til at lade Sagen bero, indtil han kom tilbage til Hertugdømmerne og
kunde sammenkalde Raaderne, idet han forment, at Kongen i Virkeligheden
havde givet efter, men han vilde ikke tilraade Hertugen at give Breve fra sig herom.
(Iven Reventlow til Hertugen ¹⁸/₈ 1545 i Hansb. XXXIX, 25). ² Er adresseret
til Johan Rantzau. Bagpaa en samtidig Paategning: »Copey an ern Iuen Reuent-
lou, ritter«. ³ Se Hertug Adolfs Skrivelse af ¹³/₈ 1545 til Chr. III og Hertug
Hans (T. K. I. A.).

imidlertid for raadeligt, at Hertugen kommer til Fyrstendømmerne, begæres det af ham i Hast ved eget Budskab, men paa Hertugens Bekostning skriftligt at meddele dette. Hertugen vil da snarest forføje sig til Haderslev og handle i Henhold til hans Raad. Hvis Nødvendigheden fordrer det, anmodes han ogsaa om at træffe de fornødne Forholdsregler hos Hertugens Folk og paa en saadan Maade, at Ligheden overholdes. R. 1543—48, 187 b.

24. Aug. (»inn eyll« **Kbhvn.**, Bartholomei Dag). Til Hertug Adolf »af Holsten«. Hertugen har denne Dag mod'aget hans Skrivelse¹ angaaende hans Overvejelser med Raaderne, det Tilfælde forudsat, at den omhandlede Samling Ryttere og Knægte fik i Sinde at begive sig til Fyrstendømmerne, og angaaende, hvad Bremen Stift har anmodet om med Hensyn til Hjælpen, og hvad han selv vil gøre i denne Sag, endvidere angaaende Tidender om, hvad der alle Vegne sker, endelig med Anmodning om, at Hertugen snarest muligt vilde begive sig til ham. Hertugen, der billiger, hvad han har besluttet sammen med Raaderne, og tillige at disse er villige til at gøre Modstand, vil ogsaa snarest tilligemed Kongen bryde op og begive sig til Fyrstendømmerne, idet han beder Hertug Adolf om i Mellemtiden at forestaa deres fælles Sager paa en saadan Maade, at deres Modstandere kan hindres i deres Forehavende. Hvad angaar Bremen Kapitels Fordring, er Hertugen villig til, hvis Forholdene kræver det, paa Kapitlets videre Anmodning at yde Hjælp, nemlig saa meget, som det tilkommer ham, og han har ogsaa herom givet Befaling til Hr. Iuen Reventlow, Landmarskalk og Raad, som paa videre Opfordring vil forholde sig efter Skyldighed. K². (Hansb. XXXIX, 31).

— Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Hertug Adolf har skrevet til Kongen og Hertugen³ angaaende Bremerhjælpen,

¹ Af 20/8, stilet til baade Kongen og Hertug Hans, den er 15 Gange paategnet: iligen (T. K. I. A.). ² Bagpaa K.: »Ann herzog Adolffen die vorsamleten reuter und knechte binnen Vherden . . . belangen . . .«. ³ En udateret Afskr. af denne Skrivelse findes mellem Hertug Adolfs Breve til Chr. III i T. K. I. A.

nemlig at enhver af dem paa videre Anmodning fra »Bremerne«¹ skulde komme disse til Undsætning med 50 Heste og 300 Mand til Fods, hvilken Hjælp Kongen og Hertugen har indvilget i, da det ikke er dem belejligt, at andre slaar sig ned der paa dette Sted. Hvis Bremerne vil forlange en saadan Hjælp, begæres det af Adressaten at forskrive Hertugens Amtmænd og ogsaa Pawel Rantzau samt saadanne Fodfolk, hvor de menes bedst at kunne faas, og træffe en saadan Ordning med dem, at de tilligemed de andre begiver sig til Stedet og lydigt lader sig bruge. Han skal tilkendegive Amtmændene, at de enhver især, hvis de skal drage afsted, indtil Omslaget skal afholde Tæringen af deres indehavende Amter. Hvis der vil mangle Ryttere til de 50 Heste, stoler Hertugen paa, at Adressaten vil finde Raad. Hvis det er fornødent før Hertugens Ankomst at give Rendsborg Fæstning en Besætning og at forsyne den med Krudt, Lod og Proviant, tvivler Hertugen ikke om, at Adressaten vil træffe de Forholdsregler, som Lejligheden fordrer. R. 1543—48, 196.

25. Aug. (»in eyll« Kbhvn., Tirsd. efter Bartholomei). Til Amtmændene og Stæderne². Hertugen tvivler ikke om, at Adressaten har bragt i Erfaring, at der atter er en Samling Ryttere og Knægte i Veherden Stift, og da man ikke ved, hvem disse tilhører, og det er fornødent at holde Opsigt, befales det ham paa Hr. Iuenn Reventlows Opfordring at være rustet til Krig med de Knægte, Heste og Harnisk, hvormed han er skyldig at tjene Hertugen, og ogsaa med saa mange Folk af Amtet, som Iuenn Reventlow vil fordre, og uden Tøven at rykke derhen, hvor denne vil kalde ham. R. 1543—48, 195.

30. Aug. (»inn eyll« Nyborg, Sønd. efter Bartholomei). Til Breida Rantzau, Raad. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse angaaende, at Hr. Baltaser, Biskop af Lybæk og Raad, i Kollenhaue er blevet overfaldet af Merten vonn Walfels og hans »achtigen« med en 40 eller 50 Heste og bortført som Fange, meddeler, at der er gjort alt, hvad der kan

¹ : Bremen Stift og Kapitel. ² Brevet, der er rettet til en enkelt, indledes med: »Erbar lieber rath unnd getruwer«.

gøres, for hans Broders Befrielse, idet Hertugen af Kongen har erfaret, at denne har skrevet til Hertugen af Mecklenborg og andre Fyrster og Herrer i Nærheden om Overfaldet. Da vonn Walfels ikke har undsagt Hertugen, men alene Kongen, der venter paa Svaret fra de tilskrevne, anser Hertugen det for unødvendigt for sin Person at foretage noget, dog vil han altid yde den Bistand, han formaar, til Biskoppens Befrielse. R. 1543—48, 194.

19. Sept. (Itzeho, Lörd. efter exaltationis crucis). Gældsbrev til Clawes von der Wisch, Hertugens Raad og Amtmand i Lille Tønder, paa 1000 Daler, hvilke det tillades ham at tage af de første Indtægter, han oppebærer af Tønder Amt, og til Regnskabet at fremlægge nærværende Brev i Stedet for de 1000 Daler. R. 1544—60, 4 b.

24. Sept. (—, Torsd. efter Matthei). Pantebrev til Hertugens Raad, Schack Rantzau, »erfgesethen« til Helmstorf, og hans Arvinger paa Femern Land og Amt. Hertugen tilstaar af ham at have modtaget 14, 500 Mk. lybsk Hovedstol i gode »grauen gelde und pagemente«, som er gangbar i Lybæk og Hantborg, at forrente med 870 Mk. lybsk aarligt. Renten skal Schack Rantzau selv i Helligtrekonger Terminen tilbageholde af de visse Indtægter af Landet Femern, hvorover Hertugen har indsat ham til Amtmand. For det, som Indtægterne overstiger Renten, skal han ligesom afdøde Melcher Rantzau og Hr. Johan Rantzau — og ogsaa han selv — ifølge Registrenes Lydelse har gjort, være forpligtet til at aflægge tilbørligt Regnskab. Bliver der, efter at de aarlige Udgifter paa Hertugens Vegne er afholdt, ikke tilstrækkeligt tilovers af Indtægterne til Rentens Betaling, skal Hertugen betale ham den forfaldne Rente paa det nærmest følgende Omslag i Helligtrekonger Terminen. Hertugen skal ikke kunne afsætte ham som Amtmand over Femern eller afæske ham den tro Haand, saalænge Pantet ikke er indløst med Hertugens egne Penge, og Schack Rantzau og hans Arvinger skal ikke ved nogetsomhelst kunne fortabe Retten til Pantesummen. Vil Hertugen indløse Pantet, skal han opsiges det med et halvt Aars Varsel og ved det næstfølgende Omslag

betale Hovedstol og de forfaldne Renter — tilligemed bevislig Skade — i samme Mønt som ovenfor nævnt og i én Sum. Herefter skal Schack Rantzau være forpligtet til at overantvordte Amtet til Hertugen. Sker det, at Amtet i Tilfælde af Krig bliver taget eller ødelagt af Fjenden, skal Hertugen med et Aars Frist overdrage Amtet til Schack Rantzau igen eller tilbagebetale ham Hovedsum plus forfaldne Renter samt lidt Skade paa det førstkommende Omslag. I Tilfælde af Schack Rantzaus Død skal Amtet ikke kunne afæskes hans Arvinger, før Hertugen har tilbagebetalt Hovedstol med forfaldne Renter og den litte Skade. R. 1544—60, 5.

28. Sept. (Itzeho, Aftenen før Michaelis). Til Hertug Otte af Lyneborg. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse om at ville lade ham købe og udføre 30 eller 40 Læster Havre fra Northstrand, vilde gerne imødekomme ham hermed, men han vil ikke skjule, at Kornet paa nævnte Sted er slaet meget fejl, og at der er Dyrtid der saavel som i Hertug Ottes Land. Da Hertugen, som Hertug Otte uden Tvivl ved, har nogle Ryttere i Bestalling, er han enedes med Kongen og Hertug Adolf om, at hverken Havre eller andet Korn maa udføres fra nævnte Sted, for at Rytterne, hvis de skulde begive sig ind i disse Lande, kan faa tilstrækkeligt Underhold. Af den Aarsag kan Hertugen ikke tilstede, at saa meget udføres, men hvis Hertug Otte har Brug for en 10 eller 12 Læster til eget Behov, vil Hertugen paa hans videre Anmodning lade disse følge ham. K. (Hansb. XXXIX, 31).

29. Sept. (—, Michaelis). Til Borgmestre og Raad i Stade. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse angaaende, at han vilde tillade deres Medborgere fra sine Lande at udføre noget Korn, som de i Kraft af deres Haandtering og Købmandskab af Hertugens Undersaatter havde tilbyttet sig for andre Varer, havde gerne føjet dem heri, men han er enedes med Kongen og Hertug Adolf om, da de har nogle Ryttere i Bestalling, hvilke til Dels allerede laa i deres fælles Fyrstendømmer, at der ikke maatte udføres Korn fra disse Lande, for at nævnte Ryttere og Knægte, hvis Kongen og Hertugerne under disse far-

lige og »geschwinde« Forhold maatte kalde dem derind — idet Kornet, hvoraf der ikke var vokset meget i dette Aar, allerede var dyrt — kunde faa tilstrækkeligt Underhold. K. (Hansb. XXXIX, 31).

1. Okt. (Itzeho, Torsd. efter Michaelis). Til Dronning Sophia. Hertugen, der har modtaget hendes, sin Moders, Skrivelse, hvori hun begærer, at han snarest muligt vil begive sig til hende, da hun har noget meget magtpaaliggende at drøfte med ham, havde i Sandhed gerne gjort dette, men under disse »geschwinde« Forhold har han ikke kunnet faa Orlov eller Tilladelse dertil af Kongen. Han beder derfor, at hun vil optage det i moderlig Venlighed, thi lige saa snart Forholdene ændrer sig en Smule, og han kan faa Kongens Tilladelse hertil, vil han komme til hende. K. (Hansb. XXXIX, 31).

— Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der har modtaget hans Svar paa sin forrige Skrivelse ved sin Tjener Rothkirch, hører gerne den tilsendte Meddelelse, om hans, hans Gemalindes og Datters Sundhedstilstand. Taksigelsen for det fremsendte havde været unødigt. Hertugen takker derimod meget for det oversendte Træ og andet; han vil ikke glemme at fortjene dette. Hvad angaar de »geschwinde« Praktikker, som er forhaanden alle Vegne paa disse Kanter, har Hertugen aftalt med Kongen, at denne vil tilskrive Adressaten herom. Hvis der hænder noget videre, vil Hertugen ikke forholde ham det. K. (Hansb. XXXIX, 31).

7. Okt. (—). Instruktion fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf for deres Raader Johan Furster, Licentiat, lyneborgsk Kansler, og Casper Fuchs, Sekretær, til Brug ved en Sendelse til Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen. — Efter Hilsen skal det anmeldes Kurfyrsten og Landgreven, at Kongen og Hertugerne har modtaget deres Svarskrivelse paa den Skrivelse¹, hvori de opfordrede til,

¹ Fællesskrivelse fra Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf, dateret Itzehoc 19/ø 1545 (Ausl. Reg. 1544—45, 364). Herpaa svares ved Fællesskrivelse af 28. s. M. fra Kurfyrst Johan Frederik og Landgrev Philip (T. K. U. A., Sachsen A I).

at Raader fra alle Fyrsterne skulde træde sammen til et Møde for at træffe Bestemmelse om, hvorledes der ved fælles Hjælp kunde gøres Modstand imod de fjendtlige Foretagender, der var rettet imod dem samtlig eller en af dem, eller imod Garden, og at de af Svaret har set, at en saadan Sendelse af Raader var blevet forhindret ved Hertug Heinrichs¹ fjendtlige Angreb, af hvilken Grund der hurtigst muligt maatte gribes til Modværge, dog at Kurfyrsten og Landgreven var villig til senere at lade Mødet afholde. Kongen og Hertugerne var derfor tilfreds med, at Mødet ikke var blevet til noget. — Da Kurfyrsten og Landgreven i ommeldte deres Skrivelse har anmodet om, at Kongen og Hertugerne vilde sende dem til hurtig Hjælp 600 Heste og 3 eller halvtredie Tusinde Knægte, skal Gesandterne melde, at Kongen og Hertugerne var villige til at gøre dette, og da Kurfyrsten og Landgreven tilbød et lignende Antal som Genhjælp, og at de samt Forbundsstænderne ogsaa vilde hjælpe herudover, hvis det gjordes Behov, skal det meldes, at det var til Kongens og Hertugernes Behag. — Angaaende Genhjælpen har Kongen og Hertugerne forstaaet Kurfyrstens og Landgrevens Skrivelse saaledes — endskønt den efter Bogstaven ikke rækker saa vidt — nemlig at en saadan Genhjælp — bortset fra den Hjælp som Forbundsstænderne og Kurfyrsten og Landgreven paa Forbundets Vegne blev skyldige at gøre Kongen og Hertugerne under de tidligere Fjendtligheder med Kejserens Arve-Nederlande og endnu var dem skyldige — skulde ydes Kongen og Hertugerne ikke alene, hvis det fjendtlige Foretagende for Øjeblikket skulde blive rettet imod dem, men ogsaa i andre eventuelle Krige i Fremtiden, hvis de skulde komme til at trænge dertil. Endvidere at Kongen og Hertugerne skulde faa en saadan hurtig Hjælp ydet af Kurfyrsten og Landgreven og ikke skulde have Behov at anmode Forbundsstænderne derom. Gesandterne skal anmode Kurfyrsten og Landgreven om at meddele, om Kongen og Hertugerne har forstaaet Punktet om Genhjælpen rigtigt. Skulde Kurfyrstens og Landgrevens Mening med Hensyn til Genhjælpen være den, at Kongen

¹ Hertug Henrik den yngre af Brunsvig, der ikke vilde finde sig i Sekvestrationen af sit Hertugdømme, men vilde søge at vinde det tilbage ved

og Hertugerne for den Hjælp, de ydede i Øjeblikket, alene skulde have Genhjælp, hvis Hertug Heinrich rettede sit Tog mod dem, skal Gesandterne anføre, at Kurfyrsten og Landgreven maatte vide, at Kongen og Hertugerne ikke havde syndeligt med Hertug Heinrichs Krigssager at gøre, og de mente ikke, at han havde Aarsag til at vende sig imod dem. Da Kongen og Hertugerne dog var villige til at sende Kurfyrsten og Landgreven samt Forbundet Hjælp, maatte det billigt forbeholdes dem at fordre Hjælp hos Kurfyrsten og Landgreven til en anden Tid, hvis de ikke i Øjeblikket fik Brug for nogen Genhjælp¹. Der skal ogsaa træffes Beslutning angaaende Sendelsen af ommeldte Hjælp. — Det skal ogsaa meddeles, at Kongen og Hertugerne i Henhold til Kurfyrstens og Landgrevens Begæring og efter Anmodning af Hertug Ernst af Lyneborg har sendt sidstnævnte nogle Knægte til at besætte Fæstningerne med². — Da Kurfyrsten og Landgreven i deres ommeldte Skrivelse har meddelt, at de Ryttere og Fodfolk, der skulde sendes til hurtig Hjælp, skulde begive sig til Hannover og Hildesheim og ad den Vej naa frem til Kurfyrsten og Landgreven, skal det berettes dem, at Hertug Heinrich laa i Brunsvig med en saadan Styrke, at det vilde blive vanskeligt for Kongens og Hertugernes Folk at komme frem til disse Stæder; desuden havde Kongen og Hertugerne ikke Kendskab til, om Stæderne vilde modtage Krigsfolket. Det skal derfor aftales med Kurfyrsten og Landgreven, hvorledes Krigsfolket sikrest kunde naa frem til dem. — Det skal ogsaa meldes Kurfyrsten og Landgreven, at det atter fortroligt var kommet Kongen og Hertugerne for Øre, at Hertug Heinrich skulde fortrøste sig til at kunne opnaa mindelige Forhandlinger med Kurfyrsten og Landgreven og andre af Forbundsstænderne. Endskønt Kongen og Hertugerne ikke kunde tro det, det var ogsaa

¹ Ved Skrivelse af 15. s. M. fra Chr. III til de to Gesandter paalagdes det dem ikke at lade det komme til nogen »disputation« vedrørende Hjælpen og Genhjælpen. Den 18. s. M. sendte Kongen dem en ny Instruktion og befalede dem ganske at tilbageholde den tidligere. Nærværende Instruktion er derfor ikke blevet brugt. I den nye Instruktion af 18/10, der er indført i Instructiones m.v. 1539—48, 157 b, men ikke i Hansb. R., med Overskrift: »Denckzeddula«, er Genhjælpen slet ikke omtalt (Ausl. Reg. 1544—45, 406 411).

² Ausl. Reg. 1544—45,

tidligere af Landgreven blevet berettet dem, at der ikke var fremsat nogen Anmodning derom¹, har de dog ikke villet undlade at give en saadan Melding, og Gesandterne skal paa Kongens og Hertugernes Vegne anmode Landgreven om i Fortrolighed at meddele, om der siden Kongens og Hertugernes sidste Skrivelse var blevet anmodet derom, og hvem der kunde have anmasset sig Underhandlingen. Hvis Hertug Heinrichs Sag skulde ordnes i Mindelighed, haabede Kongen og Hertugerne, at Kurfyrsten og Landgreven udtrykkeligt vilde medoptage dem som bundsforvante. Det skal desuden meddeles Kurfyrsten og Landgreven, at Kongen og Hertugerne, skønt de ganske har stødt Hertug Heinrich ved deres billige Nægtelse af at laane ham Penge paa hans Anmodning, frygtede, at han atter vilde anmode dem herom, hvis han ikke paa andre Steder opnaaede mindeligt Forlig. Landgreven og Kurfyrsten skal derfor opfordres til fortroligt og hemmeligt at meddele, om de og Forbundsstænderne vil tilstaa Hertug Heinrich taalelige Forhandlinger og under hvilke Betingelser, saaledes at Kongen og Hertugerne kan være underrettet i Tilfælde af, at Hertug Heinrich atter retter Anmodning til dem. R. 1544—60, 21 b; 1544—65, 7. T.K.U.A., Instructiones m. v. 1539—48, 154.

11. Okt. (Itzeho, Sønd. efter Francisci)². Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf forlener Pawell Rantzau, Keiges Søn, som Lensbærer for Fru Anna, Steffen Ahlefeldts Enke, Claues Rantzau til Aschebergs Datter, med det hende tilhørende arvelige Lensgods Nempthe³ som et ret Mandslen, idet Fru Anna er fremstaaet for dem og har berettet, at Marqwart von

¹ Paa en Seddel, der var vedlagt ovennævnte Skrivelse af 1°/₉, havde Kongen og Hertugerne anført, at de havde bragt i Erfaring, at Pfalzgreven vilde forsøge Mægling mellem Hertug Henrik af Brunsvig og Kurfyrsten og Landgreven. Den 24. og 30. s. M. svarede henholdsvis Landgreven og Kurfyrsten, at de intet havde hørt herom (T.K.U.A., Hessen A I, Sachsen A I). ² Nærværende Lensbrev er indført i R. som udstedt i 1546. Brevet findes imidlertid iflg. L. Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie IV, Henvísninger, 57, i Original i Statsarkivet i Slesvig (sen. Kiel). Af den korte Regest, Bobé meddeler af Brevet, fremgaar det, at Aaret er 1545. Lensbrevet findes desuden trykt i: J. F. Noodt: Beiträge zur Kirchen — u. Gelehrten Historie, 641, Anm. 62, ligeledes med Aaret 1545. R. maa altsaa i dette Tilfælde være fejlagtig. ³ I Preetz Godsdistrikt.

Buchwald, der tidligere havde været forlenet med Godset paa hendes Vegne, var død; før ham havde Heinrich Rantzau faaet Lenet paa hendes Vegne af Kong Frederik. En saadan Forlening skal ikke være til Skade for Fru Annas Rettigheder og Besiddelse, dog skal hun i Henhold til holstensk Lensret yde Fyrsterne Lenstjeneste af Godset. Rel. Hr. Johann Rantzau, Ridder. R. 1544—60, 47.

17. Okt. (Itzeho, Lörd. efter Galli). Instruktion fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf for Breyda Rantzau, Schack Rantzau og Benedictus Sehested til Brug ved Forhandlinger med Gesandter fra Stæderne Lybæk, Hamborg og Lyneborg og »den¹ wendischen ansehesteden«. — Først skal de overfor Stædernes forordnede, som er kaldt og kommet til dette Møde, udtale, at Kongen og Hertugerne var dem naadige og gerne saa Stædernes Trivsel. Derefter skal der peges paa, at Stædernes Gesandter kendte den senere Tids omfattende Hvervninger. Kongen og Hertugerne havde ogsaa troet, endskønt Hvervningen anstilledes pseudonymt, at der hermed tilstræbtes Rigets og Fyrstendømmernes Fordærv og ogsaa Ødelæggelse af Stædernes Næring og Sejlads, dette har man endogsaa søgt at opnaa ved Forhandling med Kongen og Hertugerne, idet man har villet give det Skin af, at Sagen var til deres Bedste, men da Kongen og Hertugerne, som nævnt, har forstaaet, at Sagen var skadelig for dem, idet det nemlig drejede sig om med det gode eller det onde at befri den fangne Kong Christiern, har de ikke villet indlade sig paa noget, men med store Bekostninger sat sig til Modværge mod de hvervede Krigsfolk og ogsaa udvirket saa meget, at dettes Foretagende var brudt sammen. De har derpaa fornylig ved Hamborg ladet Meddelelse om Sagerne Stilling tilstille Stæderne Lybæk og Lyneborg og fremført, at de ansaa en Sammenkomst til Overvejelse af Sagerne for heldig². Da Stæderne

¹ Herefter er vel udfaldet: *anderen*. ² ²³/₀ 1545 tilskrev Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf Hamborg om at befordre, at de wendiske Stæder kom sammen til et Møde med Danmark-Holsten. Hamborg svarede velvilligt herpaa ved Skrivelser af ²⁵/₀ og ²⁰/₀ (Inl. Reg. 1545, 190. T. K. U. A., Hamborg A I).

har været meddelagtige i Kong Christierns Fængsling, kunde heraf sluttes, at der af Modparten ikke tænktes paa dem med Mildhed. Stæderne ved ogsaa, hvorledes der i lang Tid var blevet pønset paa at gøre Indgreb i deres Sejlads og Næring, og hvis Riget og Fyrstendømmerne paa Grund af Anvendelse af Magt eller Falskhed bukkede under for Modstanderne, maatte Stæderne vide, hvad dette kunde medføre for dem. Kongen og Hertugerne var besluttet paa at undslaa sig for mindelige Forhandlinger, der kunde være til Skade for det fælles Bedste, ligesom de heller ikke vilde indrømme nogen Forhandling, der kunde være skadelig for Stæderne, og hvori disse ikke var medindbegrebet. Skulde der blive anvendt Magt mod disse Riger og Lande, haabede Fyrsterne ligesom tidligere at kunne gøre Modstand derimod, og de tvivlede ikke om, at Stæderne vilde overveje, hvad Betydning Sagen havde for dem, og yde Hjælp til at afværge deres egen Undergang og Fordærv, hvilket saa meget lettere kunde ske, hvis Kongen og Hertugerne atter indgik Forbund med Stæderne, saaledes at den ene Part kunde forlade sig til den anden med Hensyn til Hjælp og Bistand, og saaledes at de handlede i Fællesskab, idet Forhandlinger om Forbund formentlig ikke maatte forekomme ufrugtbare for dem af Stæderne, der var udsat for Fjendtligheder. Tidligere var der mellem Kongens og Hertugernes Fader og Stæderne oprettet en Overenskomst¹, ved hvilken det var bestemt, hvor stor en Hjælp Parterne skulde yde hinanden i Nødsfald. Kongen og Hertugerne kunde gaa med til, at der paa samme Vilkaar for nogle Aar oprettedes et Forbund. — Gesandterne har ogsaa fornøden Fuldmagt til Forhandling herom. Hvis Stæderne vil foreslaa andre Vilkaar, kan Gesandterne ogsaa forhandle og træffe Beslutning herom under Forbehold af Ratifikation. Gesandterne skal herom faa Stædernes Mening at vide. Forbundet skal dog altid oprettes saaledes, at den ene Part skal være den anden Part, til hvilken Hjælpen skal ydes, »zur guethe recht und nach pilligkeit mechtig«. — Der skal kun forhandles om et defensivt Forbund. — Hvis Stæderne ogsaa vil tale om andre

¹ Forbundstraktat af 6/2 1523 mellem Hertug Frederik af Slesvig-Holsten og Lybæk (L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 1).

Sager og om Stridigheder i Nabolaget, skal saadant antages ad referendum, og Stæderne trøstes med, at Stridighederne vil blive afhjulpne ved en belejlig Sammenkomst. — Hvis Stæderne kun vil forhandle under Forbehold af Ratifikation og ikke vil lade sig bevæge til en endelig Beslutning, skal dette tilstedes. — Gesandterne skal dertil efter Sagens Lejlighed overveje, hvad der ellers er fornødent at foretage. R. 1544—60, 23 b; 1544—65, 9 b og 176 b. T. K. U. A., Instructiones m. v. 1539—48, 159 b¹.

17. Okt. (Itzeho, Lörd. efter Galli). Kongen og Hertug Hans gør vitterligt, at de har tilstaaet Hertug Adolf², at han, idet Kongen og Hertugerne Hans og Adolf ved Arvedelingen har til sagt hverandre, at den ene uden de andres Vidende og Samtykke ingen Huse eller Godser maatte sælge eller pantsætte, og fordi Hertug Adolf har meddelt Kongen og Hertug Hans, at han

¹ R. 1544—65, 176 b, og Instructiones har Datoen Sønd. efter Galli. ² Mens Kongen og Hertugerne Hans og Adolf i Efteraaret 1545 i Anledning af den brunsvigske Krig opholdt sig i Holsten, fandt Hertug Adolf Lejlighed til at fremkomme med nogle Besværinger over forskellige Forhold, der angik de 3 Fyrster og deres Lande. Kongen ønskede, at nogle danske og tyske Raader foretog en Mægling. Paa en Henvendelse fra disse Raader svarede Hertug Adolf ved en lang Skrivelse, dateret Itzehoe ⁵/₁₀ s. A., i hvilken Klagerne var fremsatte. Herimellem findes følgende: »Weiter geben wir euch zu erkennen, das sich nach der bruderlichen erbtheilung zugezogen, das sich unser lieber bruder, hertzog Johans, unnd wir mit der Kon. W. auff derselben begeren und gesinnen in ein sonder verschreibung dermassen ingelassen . . . das allein einer den andern under uns und sonst niemants sein heuser, embter, lande und leuthe zu verkauffen oder zu verpfenden macht haben solte«. Desuden var anført, at denne Sag var blevet ordnet af Fyrsterne selv uden nogen andens Nærværelse. Hertug Adolfs Utilfredshed med denne Forskrivning var begrundet med, at han ikke kunde laane Penge til Betaling af sin Andel af Udgifterne til den brunsvigske Krig, da han ikke kunde skaffe Kautionsister eller Kreditorer Sikkerhed. Han bad derfor Raaderne at udvirke hos Kongen, at nævnte Forskrivning maatte kasseres (St. K. Gottorp Ark. Pk. 120. T. K. I. A.: Die Furstenthumbe Schleswig Holstein angehende Bundtnusse, verträge, recesses, abschiede etc., 440, hvor ikke alene Hertug Adolfs Skrivelse af ⁵/₁₀ er indført, men ogsaa Kongens Svar derpaa, som vistnok ikke paa anden Maade kendes). — I Quellensamml. d. Schl.-Holst.-Lauenb. Gesellsch. II, 139, er trykt et Uddrag af et Dokument ligeledes af ¹⁷/₁₀ 1545, hvorved Chr. III og Hertug Hans giver hinanden den samme Tilladelse, som Hertug Adolf fik ved det ovenfor anførte Dokument.

af paatrængende Grunde maatte laane nogle Pengesummer, hvorfor han maatte give sine Kautionister Forvaring og Sikkerhed i sine Amter og Godser, uhindret af Arvedelingen maa udstede saadanne Forvaringsbreve, hvilke Kongen, Hertugen og deres Arvinger ubrydeligen vil overholde, dog skal Artiklen i Arvedelingstraktaten, nemlig »das einer ahn des andern bewilligung und anpiethen nicht zu vorkauffen und zu vorpfinden haben soll«¹, staa ved Magt med Hensyn til den Kongen, Hertugen og deres Arvinger tilkommende Arverettighed. R. 1544—60, 25 b; 1544—65, 12.

17. Okt. (Itzho, Lörd. efter Galli). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Ditmarskerne. Kongen og Hertugerne, der har modtaget deres Skrivelse, dateret Heida Søndag efter Dionisii [¹¹/₁₀], alene stilet til Kongen, hvori de begærer i Henhold til Afskeden² at blive meddelt Tid og Sted for et Møde, paa hvilket de opstaaede Stridigheder kunde blive forhandlet og bilagt ved 8 af Adelen fra Fyrstendømmerne og ligesaa mange Ditmarskere³, idet de

¹ Jfr. Art. 7 i Delingstraktaten af ⁹/₈ 1544 (L. Laursen, Danmark-Norges Traktater I, 494). ² I 1545 gjorde Ditmarskerne sig Anstrengelser for, at Strids-spørgsmaalene mellem deres Land og Slesvig og Holsten kunde blive afgjort ved en Forhandling imellem Landene. Med Johan Rantzau som Mellemand meddelte Ditmarskerne saaledes Kongen, at de ønskede at overholde Traktaten af ³⁰/₃ 1523 (concordia), og Kongen stillede sig velvillig, idet han ²⁰/₉ lod afholde et Møde ved Holstenergraven mellem ditmarsiske Afsendinge og Raader fra Fyrstendømmerne. Her aftaltes det at anmode Kongen og Hertugerne om Fastsættelse af Tid og Sted for et Møde, hvor Klagerne kunde behandles. Disse var villige hertil, dog kunde de ikke gøre det foreløbigt, men de vilde sikkert være i Stand dertil inden Mortensdag. Endnu inden Udgangen af September anmodede Ditmarsken atter herom. Kongen svarede da ²⁹/₆, at det ⁶/₁₀ kunde sende befuldmægtigede Afsendinge til Itzehoe, hvor Kongen og hans Brødre vilde lade Sagen forhandle. Efter dette Møde oversendte Ditmarskerne deres Klageartikler til Kongen og bad om, at Kongen med Overbringeren heraf vilde sende sine Klageartikler og tillige meddele, hvor og hvornaar et Møde kunde finde Sted. Kongen svarede ¹⁴/₁₀, at han og hans Brødre var saa optaget af vigtige Sager, at de for Tiden ikke kunde lade et saadant Møde afholde. Efter dette Svar fra Kongen afsendtes saa tillige ovenstaaende Fællesskrivelse, idet begge Skrivelser utvivlsomt er Svar paa Ditmarskens Skrivelse af ¹¹/₁₀ (Chr. III til Ditmarsken ¹⁸/₆, ¹⁸/₆, ¹⁹/₆, ²⁰/₆, ¹⁴/₁₀ 1545 og Fællesskr. fra Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf af ²⁰/₉ 1545 i Ausl. Reg. 1543—45, 354, 357, 359, 366, 375, 400). ³ En Bestemmelse om, at Stridigheder mellem Landene kunde henvises til Afgørelse af otte fra hver Side, findes i »concordia

desuden bad om, at et Lejde for disse 8 og for de andre fra Ditmarsken, hvem Sagen ogsaa angik, maatte blive oversendt, var ikke utilbøjelige hertil, men under disse »geschwynde« Forhold, idet de var betyngtet med Krigsfolk, og de desuden vilde sende nogle Ryttere og Knægte til Hjælp for deres Forbunds-fæller, Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven [af Hessen¹], var de forhindret heri. Efter deres Formening vilde det ogsaa være til liden Nytte, om de allerede nu sendte deres Folk til Adressaterne til Bilæggelse af Stridighederne, hvis ikke der var Op-mænd eller Mæglere til at afgøre Striden i Tilfælde af, at de 16 ikke kunde enes; men for at dog Sagen i Tide kunde blive afhjulpet, var Kongen og Hertugerne tilbøjelige til, saa snart de blot var i Stand dertil for Krigshandlingernes Skyld, at enes med Adressaterne om et Møde, hvortil de og Adressaterne kunde bede deres Venner og forbundne med for at høre Klagerne fra begge Sider, bilægge dem i Mindelighed og faa den af Parterne, der fandtes at være paa Uveje, til at vise Billighed. I Mellem-tiden skulde Adressaterne dog kun vente sig Nabovenlighed fra enhver især af Fyrsterne, der ogsaa indtil den Tid vilde overholde de oprettede »concordie« og Overenskomster, idet de dog begærede, at Adressaterne saa længe vilde stille Sagen i Bero og ogsaa i Mellemtiden og fremtidigt afholde deres Folk fra Anfald og »mutwille«. Fyrsternes Undersaatter skulde heller ikke gøre noget saadant. R. 1543—48, 192. Ausl. Reg. 1543—45, 408.

18. Okt. (Itzeho, Sønd. efter Galli). Fuldmagt fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hr. Johan Fries, Kansler, Hr. Johan Rantzau og Bertram Ahlefeldt, der er af-færdiget for paa Fyrsternes Vegne at indlade sig i en For-handling med Hr. Christiern, fordum Konge af Danmark og Norge, idet denne nu atter har anmodet Kongen og Hertugerne derom² og dertil tilføjet, at han satte al sin Lid til de befuld-mægtigede med Hensyn til, at Sagen maatte blive bragt til en Ende. Hvad de beslutter sammen med den fordums Kong Chri-

¹ Tilføjet efter Ausl. Reg. ² Jfr. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 515.

stiern, vil Kongen og Hertugerne efterkomme. R. 1544—60, 25; 1544—65, 11 b. Orig. (Kongehuset, Chr. III). T.K.U.A., Instructiones m. v. 1539—48, 194 b¹.

16. Nov. (Slesvig, Mand. efter Martini). Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der har modtaget hans 2 Skrivelser², den ene egenhændig, den anden udfærdiget af hans Kancelli, dateret Naunburg³ henholdsvis sidst afvigte 28. og 30. Oktober, hører for det første ganske gerne, hvad ogsaa hans Tjener har berettet, at det gaar ham lykkeligt og godt, ogsaa med Hensyn til hans Sundhed, Hertugen selv har det ligeledes godt. — Hvad angaar de Knægte, som er faldet ind i Hadeln, vil Hertugen paa Adressatens Anmodning berette, at disse Knægte vedkommer Hertug Heinrich af Brunsvig, men hvad denne har haft i Sinds med dem, og hvad han har haft for, ihvorvel det ikke lykkedes for ham, derom er Adressaten bedre underrettet end Hertugen, hvad der ses af den Seddel, der var vedlagt hans Skrivelse, og den tilsendte Tidende. Landgreven, som deres kristelige For- enings øverste, og hans Krigsraader har imidlertid aftakket Kongens, Hertugens og Hertug Adolfs tilsendte Hjælp af Krigs- folk, Ryttere og Knægte, der ogsaa allerede er rykket tilbage til Riget og Fyrstendømmerne. Hertugen haaber derfor, at Hertug Heinrichs Krigsfolk er fuldstændig splittede, og at man ikke mere behøver at frygte dem. Hertugen har i Henhold til Adres- satens Bøn forrettet det ham paalagte Hverv hos sin Moder, Søstre og Brødre, der paa det venligste takker Adressaten og sender Hilsener. Hertugen beder Adressaten undskylde, at han ikke svarer egenhændigt, hvilket skyldes, at han er optaget af mange Sager og ellers forhindret. Adressaten ved dertil, at Hertugen ikke gerne skriver med egen Haand, dog hvis der paa dette Sted sker noget, der er af Interesse for Adres- saten, vil Hertugen egenhændigt tilskrive ham herom. K. (Hansb. XXXIX, 31).

¹ Er her udateret.

² Hansb. XXXIX, 11 a; Bilag mangler.

³ Naum-

burg an der Saale.

16. Nov. (Slesvig, Mand. efter Martini). Til Hertuginde af Preussen. Hertugen, der har modtaget hendes Skrivelse¹, dateret Kunsbergk den 5. Oktober, hvori hun foruden at fortælle, at hun er rask, meddeler, at det af Hertug Adolf er berettet hende, at han uforskyldt er blevet tilføjet Fortræd, idet hun tillige beder Hertugen om at lade hende vide, hvad han har erfaret herom, og hvorledes det i det hele forholder sig hermed, hører gerne, at hun er rask, hvad han ogsaa selv er, og hvad angaar de Fortrædeligheder, som skal være mødt Hertug Adolf, kan det nok være, at der kan være noget herom, men Hertugen har Tillid til, at deres alles Raader vil tage sig af Sagen og i Fortrolighed bilægge Striden paa en venlig Maade.

Seddel:

Hendes Undskyldning for, at hendes Gemal ikke har skrevet egenhændigt, gjordes ikke Behov. Idet Hertugen takker for Hilsenen fra hendes Datter, beder han hende hilse igen. K. (Hansb. XXXIX, 31).

— Til de 5 Herreders Raad og menige Undersaatter og Indvaanere paa Northstrand. Hertugen meddeler enhver især, da han tilligemed sine Brødre af trængende Nød og paa Grund af den forløbne Krig har været forårsaget til over Fyrstendømmerne at lade gaa en almindelig Skat², at Northstrands befuldmægtigede, nemlig Hans Arwesten, Junge Hans, Vedder Broderssen og Lorentz Backsen, har været hos ham og forliget sig med ham om en bestemt Sum, idet de har tilsagt ham, at der af Northstrand til den førstkommende Jul skulde blive overantvordet 8000 Mk. lybsk til Stalleren i Strand, Jachim Leue, som Hertugens Stedfor-

¹ Hansb. XXXIX, 11 b. — Hertuginde Dorothea skrev ligeledes $\frac{5}{10}$ 1545 til Kongen om Hertug Adolfs Klager. Kongen sendte hende Svar herpaa $\frac{17}{11}$, hvorved han bad hende om nøjere Underretning herom (Ausl. Reg. 1544—45, 446 b). Jfr. S. 291 Anm. 2. ² I Inl. Reg. 1545, 163, er indført et af Kongen alene udstedt aabent Brev, dat. Itzehoe $\frac{9}{10}$, fremsendt til Amtmændene med en Følgeskrivelse, ved hvilket Kongen »hebbe eynenn gemeynen pluchschat over alle unse underdanen uthgan laten«. Af hver Plov skulde betales 4 Gylden Mønt, og Skatten skulde erlægges til $\frac{30}{11}$ s. A.

træder. Det befales derfor Adressaterne i Henhold til deres Bevilling før Jul at udrede nævnte Beløb og overantvorde dette til Stalleren, for at Hertugen uden nogen Forhaling kan faa disse Penge til bemeldte Tid. K. (Hansb. XXXIX, 31).

17. Nov. (Slesvig). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Ditmarskerne¹. Kongen og Hertugerne har for nylig fra Itzeho ladet tilskrive Adressaterne², at de snarest vilde anmelde dem Dag og Sted for et Møde til Bilæggelse af de Stridigheder, som verserer imellem dem. Dette, som de ogsaa havde været tilbøjelige til, var paa Grund af Krigsrustningerne og andre dem paahvilende Sager hidtil ikke sket, men de har nu givet Befaling til nogle af deres Raader og af Landskabet til Søndag³ efter Kyndelmisse, den 7. Februar³ [1546], i Rendsborg at behandle Klagerne, at holde Forhør og at afgøre Sagen, og Adressaterne opfordres til ogsaa at sende Afsendinge derhen til samme Tid med Fuldmagt, for at Stridighederne kan bringes til Afslutning. Kongen og Hertugerne anser det ogsaa for heldigt, at Klagerne, skriftligt optegnede, oversendes før Mødet, for at de Folk, som de berører, kan indstævnes. Hvis Adressaterne har Brug for et Lejde til dem, som de vil forordne til Mødet i Rendsborg, giver Kongen og Hertugerne for dem selv og for alle dem, som de er Herrer over, og som handler paa deres Vegne, til disse et »ernstlich«⁴, sikkert og frit Lejde frem og tilbage. Ditmarskens Indvaanere skal dog i Mellemtiden i Henhold til Kongens og Hertugernes forrige Skrivelse frit og uhindret kunne handle i Fyrstendømmerne i Overensstemmelse med »concordia«. R. 1543—48, 190 b. Ausl. Reg. 1543—45, 448⁵.

¹ Jfr. Bestemmelsen fra Landdagen i Slesvig 16/11 1545: »Den Ditmarschen ist der nachtbarlichen gebrechen halben, auch tag doselbs bewilligt und angesatzt worden« (Instructiones m. v. 1539—48, 172). ² 17/10. ^{3—3} Ausl. Reg.: sontags nach Valentini, welchs ist der XV tag des monats februarij. ⁴ Ausl. Reg. har: christlich, hvilket passer bedre, i R. er der sikkert her begaaet en Skrivefejl. ⁵ Her dateret 18/11.

18. Nov. (Slesvig). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Wilhelm, Greve af Nassow. Hertugerne, der har modtaget hans Skrivelse¹, hvori han beder om, at 200 Øksne fra deres Lande atter toldfrit maa udføres til ham, er villige til at lade købe nævnte Antal Øksne, og paa hans Anmodning vil de ogsaa give ham et tilbørligt Toldbrev. K. (Hansb. XXXIX, 31).

22. Nov. (—). Skadesløsbrev til Kongen, der til Bedste for Hertugen har ladet opbringe hos Siuerth Reventlow 4000 Mk. lybsk og hos Oue Rantzau 3000 Mk. lybsk og forpligtet sig til ifølge Gælds brevet som Selvskyldnerkautionist at betale disse Summer med Renter, idet Hertugen lover at ville tilbagebetale nævnte Summer, naar det forlanges af ham, og ifølge Gælds brevet at erlægge den aarlige Rente paa Omslaget for den Tid, han har Pengene staaende². R. 1544—60, 6 b.

25. Nov. (Flensborg, Cathrine Dag). Hertugen har, idet han tilligemed Hertug Philips af Pommern af Kejseren er forordnet som Kommissarius i Striden mellem Mesteren over den tyske Orden i Lifland, Hr. Herman von Bruggeneitz, paa den ene og Conradt Teurkauff, Borgmester i Riga, og Johan Geißler, Sekretær sammesteds paa den anden Side, givet Fuldmagt til Hr. Johan Rudell, Dr. juris, Syndicus i Lybæk, til i Hertugens Sted sammen med de pommerske Gesandter at holde Forhør i Sagen, at bilægge den i Venskabelighed, eller hvis dette glipper, lade enhver af Parterne vederfares, hvad der er Ret, saadan som den kejserlige Kommission paalægger. Hvad Dr. Rudell

¹ Af 27/10 1545, adresseret til Hertug Hans. Greven takker heri for, at Hertugen havde tilladt ham at købe og toldfrit at udføre fra sine Lande 220 Øksne, idet han tillige bad om Tilladelse til at købe og toldfrit at udføre det følgende Aar omkring Trinitatis endnu 200 Øksne (Hansb. XXXIX, 12). ² Disse Summer skulde anvendes til Krigsudgifter, jfr. 24/11 1546. Engel Lantwers Register, overantvordet i Slesvig Elisabeth Dag 1545, har følgende Post: »^{vi} ^m ^{ijj} ^c mr. van weghe mynes gnedigen ffursthen und heren, hertzoch Johanßenn, van siner F. G. secretarie Jeronimo Boldykenn tho Bramstede entffangenn, tho behoff des kryges utgave vormoegge myner gegevenen quitantz fridages nha Feliciani« (Militære Regnsk. 1545—70).

altsaa sammen med de pommerske Gesandter opretter af Forlig eller afsiger som Dom i denne Sag, det skal ogsaa være Hertugens Vilje og Befaling, og derom skal gives et nødtørftigt Dokument. R. 1544—60, 48; 1544—65, 17.

27. Nov. (Flensborg). Til Schacke Rantzau til Helmstorff og Siuert Rantzau til Nigenhuss, Raader. Kongen, Hertug Adolf »af Holsten« og Hertugen har i Fællesskab fastsat et Møde med Stæderne Lybæk og Hamborg om den nye Kanal, saaledes at enhver især skal have 2 Raader den førstkommende Mandag før Matie [²²/₂ 1546] i Oldenschlo for den følgende Tirsdag at være beredt til Forhandling. Hertugen har i Henhold til denne Afsked forordnet Adressaten tilligemed Schack Rantzau, Raad og Amtmand, til dette Møde. Det begæres derfor af ham paa bemeldte Dag at forføje sig til Oldenschlo, hvor han tilligemed Schack Rantzau og Hertugens Brødres Gesandter paa Mødet skal handle i Henhold til den Befaling, som Hertugens Brødres Gesandter har hos sig. Hvad der i enhver Henseende udrettes, og hvorledes Sagen forløber, skal meddeles Hertugen ved en skriftlig Relation. R. 1543—48, 189.

— Til Hr. Iuenn Reventlow og Keige og Otte Sehested. Kongen, Hertug Adolf »af Holsten« og Hertugen har skrevet til Ditmarskerne om at sende Gesandter til Rendsborg den førstkommende Søndag efter Kyndelmisse [⁷/₂ 1546] for den følgende Dag at være med til Forhandlinger. Da Adressaten tilligemed Hr. Iuen Reventlow og Keyge Sehested er forordnet til at lade sig bruge paa en saadan Dag paa Hertugens Vegne, begæres det af ham paa bemeldte Dag at forføje sig til Rendsborg og at lade sig bruge tilligemed Hertugens andre samt Kongens og Hertug Adolfs forordnede. R. 1543—48, 190.

3. Dec. (—, Torsd. efter Andree). Til Hertug Adolf. Da de begge af Kongen har faaet ansat en Dag til i Kolding at modtage Fyrstendømmet Slesvig til Len¹, og de til Brug herved har ladet opsøge nogle Breve og Segl og Kopier i Hvæl-

¹ Jfr. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater II, 186.

vingen paa Gottorp, men ikke har kunnet finde Kong Christofers Lensbrev, der var givet efter den kejserslige Voldgiftsdom, og som i flere Henseender var vigtigt, mener Hertugen, at de ikke kan gaa videre med Sagen uden at raadslaa med deres begges Raader herom. Hertug Adolf bedes derfor overveje, om det ikke vil være fornødent, at de med det første kom sammen paa et belejligt Sted enhver især med deres Raader for at raadslaa om, hvad der skal foretages i Sagen. Da det sidste Lensbrev ikke var fundet, og de endnu havde en umyndig Broder, vilde det maaske være hensigtsmæssigt, om de lod deres Raader eller Gesandter afslaa Dagen i Kolding, indtil nævnte Lensbrev blev fundet, eller om der maaske var en anden Fremgangsmaade, de kunde bruge, saa at de ikke forspildte noget. For at Hertugen kan rette sig derefter, bedes Hertug Adolf med det første ved nærværende Brevviser skriftligt at meddele sin Mening herom.

Seddel:

Hvis det er Hertug Adolf belejligt, bedes han sammen med 2 eller 3 af sine Raader at komme til Stendorpau den førstkommende Søndag [⁶/₁₂] Kl. 10 »uff denn middag«. Hertugen vil da ogsaa komme der med lige saa mange af sine Raader, for at de sammen kan drøfte og tage Beslutning om, hvad der skal foretages. Ved nærværende Brevviser bedes det skriftligt meddelt, hvad han vil gøre, for at Hertugen kan rette sig derefter¹. Orig. (St. K. Gottorp Ark., Pk. 63).

18. Dec. (Haderslev). Bestalling for Cristoffer Skomager i Haderslev som Hofskomager og Tjener for et Aar fra Dato af at regne. Han skal til enhver Tid, naar Sekretær Jeronimus Boldigk sender ham en Seddel derom, lave gode Støvler og Sko til Hertugen og Hoftjenerne, saavel adelige som uadelige, Jun-

¹ Hertug Adolf svarede straks ⁴/₁₂ paa nærværende Skrivelse, der overbragtes ham af Hertug Hans' Hoftjener, at han ikke kunde komme til Stenderupaa, men han foreslog Hertug Hans et Møde ved Juletid i Rendsborg, Aabenraa eller Flensborg. Denne Skrivelse svarede Hertug Hans ikke paa. Hertug Adolf skrev saa ²¹/₁₂ til Iven Reventlow om et Møde, herefter foreslog Hertug Hans sin Broder at komme til Flensborg ³/₁ 1546. Hertug Adolf vilde dog helst først komme ⁹/₁ (St. K. Gottorp Ark. Pk. 63; Hansb. XVII, Access.).

kere, Knægte eller Dreng, saaledes at disse ikke med Billighed skal kunne føre Klage til Hertugen herover. Herfor vil Hertugen give ham 20 Gylden paa Regnskab og alle Okse- og Kohuder samt det Fedt, der er forhaanden paa Doringen og Haderslev Slotte, en Oksehud for 1 Gylden Mønt, en Kohud for 12 Sk. lybsk og Fedtet for den Pris, som det kan sælges for andre Steder, tillige skal han have den sædvanlige Hofklædning. Til Gengæld skal Cristof Skomager være pligtig til, naar Hertugen vil lade afregne med ham, at levere hvert Par Støvler, store eller smaa, for 1 Gylden Mønt, og alle Sko, store og smaa, høje og lave, for 6 Sk. lybsk pr. Par, saaledes som det er aftalt mellem ham og Marskalken, Claues Rantzau, hvilken Pris Hertugen vil betale. R. 1544—60, 26.

29. Dec. (Haderslev, Tirsd. efter Steffani). Til Kongen. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, dateret Kolding 18. December 1545¹, med vedlagte Kopier dels af Ditmarskens Skrivelse til Kongen og Hertugerne, idet Kongen affordreder Hertugerne deres Mening om, hvad Svar der skal gives Ditmarsken her paa, og dels Kopi af det Svar², Kongen har givet Ditmarsken angaaende den til Rendsborg fastsatte Dag, Privatsagerne og Lejdet, har straks sendt Kongens Skrivelse med vedlagte Kopier til Hertug Adolf, og de bifalder begge Kongens Svar. Hvad det givne Lejde angaar, skal det fra Hertugens Side blive overholdt, og Hertug Adolf har tilskrevet ham, at han hos sine vil drage Omsorg for, at det samme sker. Hvad angaar »den rette Hovedsag«, har Hertugen, for at Sagen ikke skal trække i Langdrag, kaldt Hertug Adolf til et Møde i Flensborg den førstkomende Søndag efter Nytaar [³/₁ 1546], hvor Hertugen ogsaa selv vil komme for der nødtørftigt at drøfte Sagen med Hertug Adolf, hvorefter de begge i Fællesskab vil tilskrive Kongen om, hvad de mener, der bør gøres i denne Sag. — Da Omslaget nærmer sig, og Hertugen endnu ikke, siden han har faaet Regeringen, og Delingen er sket, af de to Toldere i Gottorp og Rendsborg har faaet noget Regnskab, beder han Kongen ved

¹ Hansb. XXXIX, 2 b; er rettet til begge Hertuger i Fællesskab. ² Dette Svar er ogsaa dat. ¹⁶/₁₃ 1545 (Ausl. Reg. 1543—45, 468).

Brevviseren skriftligt at meddele ham, hvem Kongen for sit Vedkommende vil give i Befaling at modtage et saadant Regnskab, for at Hertugen kan meddele dette til den, som skal besørge hans Omslag, for at denne kan rette sig derefter. — Da Kongen i Slesvig har lovet Hertugen selv at ville lade overgive til ham Kopier fra Registranterne af alle Forleninger, Benaadninger, og hvad videre fornødent, der vedrører de ham tilfaldne Amter og Lande, beder han atter, at Kongen vil give sit Kancelli Ordre til snarest muligt at tilstille ham de paa vedlagte Seddel optegnede Kopier, da han i høj Grad har dem Behov, hvad Kongen selv er vidende om.

Seddelen:

De Kopier, hvorom Hertug Hans af Holsten beder, er følgende:

- 1) Afskrift eller Copia af det Kancelliregister, som Vthennhoffer har lavet, og Casper Fuchs har skrevet.
- 2) do. af Hamborgs Privilegier.
- 3) Kopier af alle Forleninger og Benaadninger, givne i Hertugens Amter og Lande paa Livstid eller for nogle Aar.
- 4) Copia af Freden med Kejseren.

Orig¹. (T. K. I. A.).

1546

3. Jan. (Haderslev, Sønd. efter Nytaar). Til Kongen. Erigk (Erick) Lange² har været hos Hertugen og atter bedt om, at Hertugen vilde forskrive ham til Kongen, nemlig om at det maatte tillades ham imod Penge at faa Gaarden Abelgaerholt, beliggende i Jylland³, hvilket Hertugen ikke har kunnet nægte ham, der er en af hans gamle Tjenere, og som altid har handlet ærligt og redeligt, hvorfor Kongen, hvis det paa nogen Maade er ham belejligt, anmodes om for denne Hertugens Forbøns Skyld at lade Erigk Lange faa nævnte Gaard for Penge i Betragtning af, at Kongen tidligere i København har tilsagt Hertugen dette. Kongen har ganske vist ved sine

¹ Har Aarstallet 1546. — I det Eksemplar af Rigsarkivets Reg. 38, der betegnes som Udkast, forekommer Casper Fuchs' Haand. ² Til Engelsholm, Norup S. ³ Abildgaardsholt i Bredsten S. — Erik Lange fik først Gaarden ved Mage-skifteskøde af ¹⁴/₂ 1549 (Kronens Skøder I, 36).

Rigsraader, som Hertugen for anden Gang har sendt til ham, for at de paa Hertugens Vegne skulde bede om Overgivelse af nævnte Gaard til Erigk Lange, givet Hertugen dette Svar, nemlig at hvis han var rede til at overgive Erigk Lange Gaarden, vilde denne ødelægge 3 eller 4 andre Landsbyer for Kongen, hvilket ikke var belejligt, men Erigk Lange har hertil givet et saadant Svar til Hertugen, at Kongen kunde sende nogle af de omboende adelige til Gaarden og lade dem besigtige alle Ting godt. Hvis disse kunde finde, at han, Erigk Lange, kunde gøre Kongens Landsbyer nogen Skade, vilde han gerne undvære Gaarden og ikke begære den. Hertugen beder derfor atter, som tidligere, at Kongen vil overgive Erigk Lange nævnte Gaard for de Penge, som den er værd og af nævnte adelige kan vurderes til. For at Erigk Lange kan faa Svar paa sin Henvendelse, beder Hertugen om Kongens skriftlige Svar ved nærværende sin Tjener. Orig. (T.K. I. A.).

5. Jan. (Haderslev, Helligtrekongersaften). Hertugen staadfæster den Skraa¹, som de i Haderslev bosatte Guldsmede er blevet givet af Borgmestre og Raad sammesteds. K. (Hansb. XXXIX, 31).

7. Jan. (Flensborg, Torsd. efter Helligtrekonger). Fælleskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Hertugerne har bragt i Erfaring, at Kongen den førstkommende Mandag [¹¹/₁] har i Sinde fra Kolding at begive sig længere op i Jylland, men da de i Anledning af Forleningssagen denne Dag har haft en Sammenkomst i Flensborg og besluttet for denne Sags Skyld at ville affærdige deres Raader til Kongen den følgende Dag, beder de om, at Kongen vil tøve en Dag længere i Kolding, saa at de hertugelige Raader, der vil ankomme senest om Søndagen eller Mandagen, kan forebringe deres Ærinde og faa Svar derpaa af Kongen. Orig. (T. K. I. A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71).

— (—, Torsd. efter trium regum). Hertugerne Hans' og Adolfs Instruktion for deres Raader Gotzig Rantzau, Benedict Sehested og Sekretær Hieronimus Boldigk med Hensyn til, hvad disse

¹ K.: schrage oder ampt.

mundtligt skal andrage Kongen om. — For det første skal de tilbyde Kongen deres Tjeneste. Dernæst skal de anføre, at Hertugerne takkede for, at Kongen som Lensherre paa den sidst afholdte Landdag i Slesvig i 1545 i Henhold til deres Anmodning i Rendsborg Aaret i Forvejen har tilbudt at forlene dem og deres umyndige Broder som de rette Arvinger og Besiddere med Fyrstendømmet Slesvig, og at han har fastsat Dag og Mødested, nemlig den førstkommende Søndag oculi [²⁸/₃] i Kolding til Lensmodtagelsen. Hertugerne formente, at Kongen ansaa Hertugdømmet Slesvig for et Len af Danmarks Krone og dem og deres umyndige Broder som Hertuger af Slesvig som retmæssige Besiddere og Lenstagere. — Kongen vidste, at Hertugerne paa den nævnte Landdag bad ham om at indvilge i, at Fyrstendømmernes Kancellier og Hvælvinger aabnedes, og at de gamle Forleningsbreve, Overenskomster, Recesser og andre Dokumenter vedrørende denne Sag opsøgte, for at man deraf kunde erfare, under hvilke Vilkaar Lenet fra gammel Tid af var blevet modtaget, og hvorledes Forleningen nu skulde gaa for sig, samt med hvilke Benaadninger, Friheder, Herligheder og Sædvaner Hertugerne skulde modtage den. Dengang var da ogsaa straks i Nærværelse af Kongens og Hertugernes befuldmægtigede Hvælvingen paa Gottorp blevet aabnet i den Tro, at der vilde være blevet fundet mange gamle Forleningsbreve, Benaadninger, Recesser, Overenskomster og andre skriftlige Dokumenter, men der var, da de forordnede ikke var mere end ca. 2 Timer sammen, og Undersøgelsen foregik i al Hast, ikke blevet fundet mere end et 220 Aar gammelt Lensbrev¹, udstedt af Kong Valdemar til Grev Gert af Holsten, og en Dom², i fordums Tid forkyndt af Kejser Sigmund, hvilken var højst skadelig for Kongens, hans Arvingers, Hertugernes og deres umyndige Broders uomtvistelige, hævdvundne og frie Lensrettighed, ellers vel allehaande Dokumenter, men ikke Originalerne. Dog da der ingen Tvivl var om, at Fyrsternes Forfædre ligesom de selv ikke havde nølet med at anmode om Forleningen, saa var der visseligt baade under de forløbne Krige og til anden Tid blevet givet nye

¹ Af ¹⁵/₈ 1326.

² Af ²⁸/₈ 1424.

Forleningsbreve, Benaadninger og Friheder, oprettet Overenskomster og udstedt Recesser, Reversaler og andre Dokumenter, hvilke Fyrsterne, som meldt, ikke alle har fundet, men de vilde mene, at saadanne Dokumenter og Beviser maatte være forvaret et eller andet Sted. Kongen maatte skønne, hvor vigtig Sagen var for dem alle samt deres Arvinger og Efterkommere, og at Forleningssagen ingen frugtbar Fremgang kunde faa uden nødtørftig Undersøgelse og Fremlæggelse af nævnte Sager og af Overenskomster og Forleningsbreve, der var fremkommet efter den sidste Krig mellem Danmark og deres Forfædre, hvorved ogsaa den fundne Dom af Kejser Sigmund var gjort kraftløs, samt af Kongens Konfirmation paa nedarvede Friheder og Benaadninger. Dette har bevæget Hertugerne til at affærdige nærværende Gesandtskab til Kongen, idet de bad ham — i Forening med dem selv — snarest atter at ville forordne og fastsætte en Dag til at gøre Eftersøgning efter Sager i Hvælvingen paa Gottorp og andre Steder, hvor Sager kunde formodes at være, thi Kongen maatte altid lægge sig paa Sinde, at skulde Hertugerne uden tilstrækkeligt Kendskab til gamle Forleningsbreve, Overenskomster og anden Vejledning indlade sig paa noget videre end deres Forfædre, som roligt har besiddet et saadant Len — som ogsaa Kongen selv og Hertugerne herefter indtil denne Tid — som et frit Len uden nogen Tjenestepligt, hvilket ogsaa Kongerne Valdemars og Christoffers Lensbreve¹ og Overenskomsten i Ribe, oprettet [15]23², videre udviste, vilde dette være uforsvarligt overfor deres umyndige Broder, naar han blev til Aars, og ogsaa ellers utaaleligt. Hertugerne bad ogsaa Kongen om, at han vilde lade gøre Eftersøgning i sit Kancelli i Rigerne og andetsteds, om ikke de ommeldte Dokumenter skulde findes der, i Særdeleshed Reversalerne til de gamle Hertuger Gerharts og Adolfs Lensbreve, og derpaa med det første tilstille Hertugerne dem, for at de deraf kunde se, hvorledes de var skyldige til at forholde sig med Hensyn til Lensmodtagelsen, saa at Kongen, Rigerne,

¹ Kong Christoffer III's Lensbrev af $\frac{30}{4}$ 1440 til Hertug Adolf af Holsten.

² Herved er tænkt paa Unionen af 1533 imellem Kongeriget og Hertugdømmerne, der ogsaa i andre Akter fra det 16. Aarh. findes anført paa ovenfor nævnte Maade.

Kongens Arvinger, Hertugerne, deres umyndige Broder og deres Arvinger tilligemed Fyrstendømmet kunde blive ladet ved de gamle Rettigheder. Hertugerne haabede ogsaa, at Fremskaffelsen af saadanne Dokumenter vilde bevirke, at Lensmodtagelsen kunde ske saa meget desto hurtigere. Da Hertugerne tænkte sig, at Kongen havde overvejet, under hvilke Vilkaar han ønskede, at de skulde modtage Lenet, bad de om, hvis det ikke var ugørligt, at han vilde lade Gesandterne bringe Meddelelse herom til dem, hvorpaa de, hvis de dertil fik de omspurgte Dokumenter, vilde befordre Sagen efter Skyldighed. — Til sidst skal Gesandterne paa Hertugernes Vegne bede Kongen, at han ikke vil anse Sendelsen anderledes end for i høj Grad nødvendig; Hertugerne søgte herved ikke andet end en evig Fred, Kærlighed, Endrægtighed og Velfærd for dem alle, og de begærede, at Kongen ogsaa vilde lægge sig disse Anliggender paa Sinde og overveje, hvad der var nyttigt og bedst, samt passe paa, at der ingen Forandring skete heri, ligesom de bad Kongen om et grundigt Svar ved nærværende Gesandter. — Gesandterne skal paahøre, hvad der fremsættes for dem, og indbringe Svar til enhver især af Hertugerne. R. 1544—60, 26 b; 1544—65, 13. Orig. (Hansb. XVII, 39).

[Ca. 6. — 7. Jan. (Flensborg¹)]. Memorial for Gesandterne til Kongen, nemlig Raaderne Gossigk Rantzau og Benedict Sehested og Sekretær Hieronime Boldigk, angaaende Mødet med Ditmarskerne i Rendsborg — Paa Kongens Begæring er Hertugerne Hans' og Adolfs Betænkning med Hensyn til dette Møde følgende: At forhandle om Privatsagerne, dog at forbigaa, hvad der vilde være disse Herskaber til Skade paa deres Herlighed og sikre Krav. — Da alle tre Herrer opholder sig langt fra hinanden, og der nu er forefaldet Sager, hvorfor de personligt ikke kan overvære Forhandlingerne, og da Tiden indtil Mødet er saa knap, at Fyrsternes Gesandter og Stædernes Sendebud ikke kan blive forskrevet til Mødet, skal de forordnede 8 Holstenere og 8 Ditmarskere komme til det

¹ Jfr. 3/11 og 29/12 1545. Nærværende Memorial er utvivlsomt affattet samtidig med foranstaaende Instruktion.

ansatte Møde, behandle Klagerne og søge at afgøre dem i Mindelighed. Opnaas dette, kan der videre forhandles om nye Overenskomster og concordia. — Lejdet til dem skal blive holdt. — Paa Kongens Approbation at overrække Ditmarskerne denne Herrernes Betænkning. — Efter at Betænkningen er hørt, da i alle tre Herrers Navn at affatte Instruksen for de 8 forordnede til nævnte Møde, at tilstille nærværende¹ den, at forsegle den og at bruge den til den foreliggende Nødtørf. Afskr. (Hansb. XVII, 38)².

10. Jan. (Sønd. efter trium regum)³. Instruktion for Kong Christians og Hertugerne Hans' og Adolfs Raader og forordnede til Brug ved Forhandling med Ditmarskerne i Rendsborg. — Efter tilbørlig Hilsen skal det meddeles de ditmarsiske Gesandter, at Kongen og Hertugerne i Henhold til Ditmarskens Anmodning i Itzeho har ansat dette Møde til Forhandling om de fælles Stridigheder og til Afgørelse af Sagerne paa begge Sider i Mindelighed eller med Retten, hvorfor det fra Fyrsternes Side heller ikke skulde mangle paa, hvad der var tjenlig til Ro, Fred og Enighed. — Gesandterne skal forbigaa Artiklen om den fyrstelige Højhed, og at Ditmarsken nægter Kongen og Hertugerne den skyldige Lydighed, idet de først skal paa-høre, hvad Ditmarskerne har i Befaling, derefter skal de fremsætte Fyrsternes Klager, som medgives dem optegnede, og i faa Ord fremkomme med en Protest om, at Kongen og Hertugerne ved denne Forhandling i ingen Henseender har givet Afkald paa den fyrstelige Højhed og Øvrighed, der tilkom dem. — Efter at der er blevet forhandlet nødtørfigt om de almindelige Klager og Modklager, og det er blevet forsøgt at bilægge Striden for begge Parters Forebringenders Skyld, skal Forhandlingerne

¹ Næmlig Gesandterne, jfr. Brevet til Iven Reventlow af 18/1.

² Tr:

A. L. J. Michelsen: Urkundenbuch z. Gesch. d. L. Dithmarschen, 117.

³ Den Dag var det, at de hertugelige Gesandter vilde ankomme til Kolding, og iflg. Instructiones m. v. 1539—48 er Dateringsstedet da ogsaa Kolding. Instruksen er affattet i Henhold til Hertugerne Hans' og Adolfs Forarbejde, jfr. foranstaaende Memorial.

afsluttes, idet Gesandterne skal tage Sagen ad referendum. Der skal ogsaa forholdes paa den Maade med Hensyn til alle Punkter, Told og andet, hvorom de ditmarsiske Gesandter kan fremlægge Brev og Segl. — Derefter skal Undersaaternes Klager paa begge Sider behandles, og det skal forsøges at afgøre disse i Mindelighed eller med Retten, men skulde disse Sager ikke kunne afsluttes, skal de uafgjorte Sager i Henhold til Raadernes Betænkning henvises til Underretterne eller opsættes til et andet Møde. — Vil Ditmarskerne ogsaa begære Forhandling om Fornyelsen af concordia, som den benævnes af dem, kan der i Henhold til Raadernes Betænkning plejes Forhandling derom, og Fremsættelse af Forslag herom blive tilstedet, dog at tage ad referendum. — Hvis det ikke lykkes at komme til Enighed under Forhandlingerne, skal Sagerne henskydes til videre Forhandling ved en anden belejlig Sammenkomst. — Ditmarskerne skal i Mellemtiden kunne handle og vandle i Fyrstendømmerne, dog at det skal være Undersaatterne der tilladt at gøre det samme i Ditmarsken. — Hvis Undersaatterne har Krav at gøre gældende imod hverandre, skal det gøres med Retten paa ordentlige Steder, og Haandgribeligheder undgaas. Kongens og Hertugernes Folk vil gøre deres Skyldighed, hvis Modparten ogsaa gør det. — Hvis Ditmarskerne ogsaa vil fremføre, at Stridighederne i enhver Henseende sidst i Itzeho blev henskudt under Stæderne Lybæk, Hamborg og Lyneborg, skal det meddeles, at man har tilbudt at tilstede Stæderne uforbindende at foretage Mægling, dog fordi denne Sammenkomst ansaas for formaalstjenlig, har Kongen og Hertugerne efter Ditmarskens Anmodning villet lade den afholde. Med deres Sager forholdt det sig ogsaa saaledes, at de ikke behøvede at sky nogen. Afskr. (Hansb. XVII, 38)¹. T.K.U.A., Instruktionen m. v. 1539—48, 192.

13. Jan. (Haderslev, Onsd. efter trium regum). Til Hertug Adolf. Det vil nu være blevet berettet ham af hans Raad og

¹ Tr.: A. L. J. Michelsen: Urkundenbuch z. Gesch. d. L. Dithmarschen, 118.

Tjener Benedict Sehested, hvad Svar¹ Hertugerne har faaet af Kongen angaaende Slesvigs Lenstagelse. Da det atter vil være nødvendigt, at de sammen med deres Raader raadslaar om, hvad der videre skal foretages i Sagen, men Hertugen maa ride bort til Kongen, har han givet sin Raad, Hr. Iuen Reventlow, hele denne Sag i Befaling og tilsendt ham tilstrækkelig Fuldmagt. Hertug Adolf bedes holde Hertugen undskyldt for, at han ikke selv kan komme til en saadan Dag, dog alt hvad Hr. Iuen og de andre Raader samt Hertug Adolf beslutter i Sagen, det skal ogsaa være Hertugens Vilje og Befaling, og han vil efterkomme dette, som om han selv havde været til Stede. Afskr. (Hansb. XVII, 38).

13. Jan. (Haderslev, »inn eyll« Onsd. efter trium regum). Til Hr. Iuenn Reventlow. Hvad Hertugen og Hertug Adolf har faaet til Svar paa den Sendelse, som de har ladet foretage i Anledning af Lenstagelsen af Slesvig, fremsendes vedlagt. Da dette er et uformodet og et for dem besværligt Svar, begærer Hertugen, at han vil gennemlæse og overveje det godt og derpaa i Henhold til den flensborgske Afsked skriftligt meddele Forslag om, paa hvilken Tid og paa hvilket Sted Hertugen og Hertug Adolf skal komme sammen til et Møde om Sagen, idet deres Raader ogsaa skal forskrives dertil, og om det ikke, hvad Tiden angaar, var raadeligt at fastsætte Dagen, saa tidligt, »wen die ander schickung boscheen, das die dritte boschickung darnach vor den angesatzten tagk auch gescheen mocht«. Hertugen vil dog ikke lægge Skjul paa, at Kongen atter ved Hertugens Sekretær, Jeronimus Boldigk, har bedt ham om at komme til sig; begiver han sig ikke til Kongen i Henhold til sin tidligere Skrivelse, vil dette sikkert give denne Anledning til megen Eftertanke, men rider han bort til Kongen, vil det paa den anden Side ogsaa give Hertug Adolf, Raaderne og Landskabet Anledning til Eftertanke. Hertugen vil dog ikke gerne gøre sig mistænkelig hos alle Parter, hvorfor han beder Adressaten om ved nærværende Brevviser skriftligt at meddele

¹ Af 11₁ 1546 (Hansb. XVII, 38).

ham Raad om, hvorledes han skal bære sig ad, om han kan tilsende Adressaten Fuldmagt til i sit Sted at overvære Sammenkomsten, eller hvad andet der kan anses for raadeligt for ham at gøre, saaledes at han kan svare Kongen passende og ikke støde ham for Hovedet, og saaledes at han paa den anden Side ikke gør sig mistænkelig hos Hertug Adolf, Raaderne og Landskabet. — Den Instruktion til Brug ved Mødet i Rendsborg, som Kongen i Henhold til Befalingen til Gesandterne har ladet udfærdige i sit Kancelli og medgivet disse, for at Hertugen kunde forsegle den, hvad ogsaa er sket, vil han se af vedlagte Kopi. Kongen har tillige ladet berette, at han vil lade medgive sine Gesandter en særlig Memorialseddel eller Befaling, hvori der skal være anført, hvad Kongen for sin Person og sine Amter vil gøre gældende overfor Ditmarskerne, hvilken Befaling de andre Gesandter tillige skal udføre. Altsaa skal Hertugen og Hertug Adolf ogsaa optegne i en Memorial, hvad de med Hensyn til deres Amter har at skaffe med Ditmarskerne, og oversende den til deres forordnede tilligemed en tilstrækkelig Fuldmagt. »Alle tre Gesandter« skal da have i Befaling at handle i Henhold til saadanne Memorialsedler tilligemed Instruksen. En saadan Memorialseddel og Fuldmagt, som Adressaten for Hertugens Vedkommende finder raadeligt, vil Hertugen paa hans skriftlige Meddelelse herom udfærdige i sit Kancelli og oversende til ham til Brug paa Mødet i Rendsborg. — Kongen har ved Benedict Sehested skrevet til Adressaten, Hr. Johan og de andre Raader, som har udført Delingen, og begæret at faa oversendt Afskrift af Delingsregistret »uffs dritte und vierte teyll«¹. Derfor begærer Hertugen, at Adressaten paa Hertugens Vegne vil tale med disse Raader om, at Hertugen ogsaa faar det tilsendt, som Kongen begærer. K. (Hansb. XVII, 38).

13. Jan. (Haderslev, Onsd. efter trium regum). Fuldmagt til Hr. Iuen Reventlow. Han skal i Hertugens Sted være til

¹ Kongen ønsker altsaa ogsaa en Afskrift af det Delingsregister for Slesvig og Holsten, hvorefter disse Hertugdømmer deltes i 4 Dele, hvilket Register ikke kom til Anvendelse i 1544.

Stede paa Mødet med Hertug Adolf angaaende Lensmodtagelsen. Hvad han sammen med Hertugens andre Raader raadslaar og træffer Beslutning om sammen med Hertug Adolf, dette skal ogsaa være Hertugens Vilje og Befaling. K. (Hansb. XXXIX, 31).

12. Febr. (Flensborg). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Hertugernes Raader Gotzig Rantzau, Benedict Sehested og Sekretær Hieronimus Boldigk, der var sendt til Kongen i Anledning af Sagen om Lenstagelsen af Hertugdømmet Slesvig, er kommet tilbage og har udførligt indberettet det Svar, som de har faaet af Kongen paa deres Andragende. Hertugerne vil til belejlig Tid ved deres Raader lade berette til Kongen deres Mening herom og om de Mangler, der hæfter herved, hvilket efter deres Forhaabning skal føre til, at disse afhjælpes, hvorefter Forleningen desto hurtigere vil kunne gaa for sig, idet Hertugerne beder, at Kongen ikke vil føle sig besværet ved Opsættelsen. Da nu Kongen bl. a. ved sit Svar har indvilget i, (hvorfor Hertugerne er taknemlige), at Hvælvingen paa Gottorp atter eftersøgte for at finde de nødvendige Dokumenter, kan Hertugerne meddele, at de i Overværelse af Kongens og deres egne forordnede atter har aabnet Hvælvingen og atter ladet denne gennemsøge og ogsaa haft ordentlig Tid dertil i det Haab, at deres Folk havde fundet i Særdeleshed de sidste Lensbreve, hvorved Hertugdømmet Slesvig forlenedes til den gamle Hertug Adolf af Holsten, og desuden andre tidligere og senere oprettede Overenskomster, Recesser og nødtørftige Dokumenter, som til Rigtighed kunde have vist de rette Vilkaar for Forleningen, og hvorved de opstaaede Mangler kunde være blevet afhjulpet, og at de endvidere havde fundet det rette originale Kancelliregister, som Kansler Vttenhouer har lavet over alle Fyrstendømmernes Sager, der indeholdes i Hvælvingen paa Gottorp, og som Sekretær Chaspar Fuchs har skrevet med egen Haand, af hvilket man kunde have faaet Oplysning om alle Sager, men imod Forventning var dette glippet. Ganske vist var der allehaande Bevisligheder for, at de nødvendige Lensbreve, Overenskomster og andre Sager

har været forhaanden, hvorfor ogsaa utvivlsomt de rette Originaler endnu kunde være forvaret og være forhaanden, det kunde ogsaa sagtens være muligt, at Fyrstendømmernes Landskab ved deres Landsprivilegier havde allehaande nødtørftige, statelige Bevisligheder angaaende de omhandlede Sager, hvorfor man ogsaa maatte forhøre sig hos dette. Hertugerne havde ogsaa haabet, at de vilde have faaet de Beviser, der var Brug for i denne Sag, hvis Kongen havde ladet Kancellierne og andre Gemmer i sine Riger gennemsøge, hvilket dog hidtil ikke var sket og efter Hertugernes Formening alene af den Grund, at Kongen opholdt sig afsides eller var forhindret deri af andre vigtige Aarsager. — Da Hertugerne i Hvælvingen paa Gottorp ikke har fundet andet til Sagen tjenligt end, som meldt, hvilket Kongen nu vil være underrettet om af sine forordnede — idet Kongen maa forstaa, at Hertugerne paa ingen Maade kan bringe Sagen om Forleningen til Afslutning uden, at de har faaet tilstrækkelig og nødtørftig Belæring fra de sidst givne Lensbreve og Overenskomster, og Manglerne er afhjulpne — er det dem ikke muligt at kunne besøge den fastsatte Dag i Kolding, hvor gerne de end vilde, og de beder Kongen, at han i Betragtning af Forholdene vil udsætte den til oculi [²⁸/₃] fastsatte Dag i Kolding, og at han vil foranledige, at Chasper Fuchs' egenhændige Kancelliregister, og hvad Kongen eventuelt fandt i Rigets Kancellier, tjenlig for Sagen, snarest muligt maatte blive tilstillet dem, for at de kan faa Kendskab dertil og erfare, om Dokumenterne til Brug ved denne Sag muligvis kan bero hos Landskabet eller andetsteds. For at Kongen imidlertid skal finde, at denne Opsættelse er højst nødvendig, og at Hertugerne gerne til en mere belejlig Tid vil modtage Lenet, men at de tillige gerne, før Forleningen skal finde Sted, vil have Sagen forhandlet, bedes han ved Pinsetid, før eller efter, atter at ansætte Hertugerne en Dag paa et bestemt Sted ¹.

¹ I Hansb. XVII, 39, ligger en Afskrift, dateret ¹⁹/₆ 1546, af en Instruktion — tilligemed nogle Biartikler — udstedt af Hertugerne Hans og Adolf til Brug for Raaderne Iven Reventlow og Henrik Rantzau samt Sekretær Georg Corper ved en Sendelse til Kongen angaaende Forleningssagen. I St. K., Gottorp Ark. Pk. 63

Disse vil da i Fællesskab affærdige deres Raader til Kongen, hvilke for det første skal give Modsvar paa det af Kongen afgivne Svar og dernæst fuldstændig afhandle de tvistige Sager med Kongen. Raaderne skal blive affærdiget med en saadan Instruktion¹, at der fra Hertugernes Side ikke skal mangle paa noget til Sagens Afhjælpning. Fra Kongens Side venter Hertugerne det samme. Naar alle Ting befindes rigtige, vil Hertugerne med Hensyn til Forleningen forholde sig saaledes, at Kongen skal finde Behag derved. Endelig beder de Kongen, idet dennes skriftlige Svar udbedes ved nærværende Brevviser, at anse deres Vægning ved paa denne Tid at modtage Lenet for nødtørftig og ikke at lade den være til Skade for deres Rettighed. Orig. (T.K.I.A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71).

12. Febr. (Flensborg). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Hertugerne, der har modtaget Kongens Skrivelse angaaende den defensive Tyrkerskat, bevilget paa Rigsdagen i Speir, og angaaende alle de andre Kammerretts-sager, samt den tilsendte Fuldmagt, Betænkninger og andet, havde gerne villet efterkomme Kongens Skrivelse, men da Aabningen af Hvælvingen paa Gottorp allerede var foretaget Marie purificationes Dag [²/₂], og Gesandterne, som af Kongen og Hertugerne var forordnet dertil, er gaaet fra hinanden — Caspar

findes Originalen til denne Instruktion med Biartikler, men begge Stykker er kun underskrevet af Hertug Adolf, og Hertug Hans' Segl er ikke derpaa. 20. s. M. foreligger Kreditiv fra Hertug Adolf for de 3 ovennævnte til en Sendelse til Kongen og Hertug Hans, de skulde i Hertug Adolfs Navn fremkomme med »etliche mundtliche werbung«. Bagpaa er denne Skrivelse i et Hjørne paategnet: »Credentz Ditmarschen halben. Funcken«. At de 3 Udsendinge ikke alene skulde drøfte den ditmarsiske Sag, men ogsaa Forleningssagen er dog aldeles sandsynligt. Kongen var imidlertid i Slutningen af Maj 1546 i Aarhus, og det kan næppe være kommet til nogen Drøftelse af de forskellige Sager paa det Tidspunkt eller til noget Møde ved Pinsetid (jfr. Hertug Hans' Skrivelse til Hertug Adolf af ²⁸/₆ 1546). Dette stemmer ogsaa med, at baade den ditmarsiske Sag og Forleningssagen blev drøftet af Fyrsterne paa deres Møde i Aabenraa-Sønderborg i Juli s. A. (Fællesark. II, 14. Sml. til jydsk Hist. og Topografi 3. R. III, 452). ¹ R.:beuelch.

Fuchs har maaske ogsaa atter tilsendt Kongen Nøglen til Hvælvingen — kan Hertugerne for nærværende Tid ikke lade vidimere de Kopier, som Prokuratoren begærer, hvorfor de maa beholde Fuldmagten hos sig, indtil Kongen skriver igen. Da Kongen med bemeldte Fuldmagt ikke har skrevet noget til Helfman om, hvorledes han videre skal handle i Sagen, og da heller ikke de af ham begærede Kopier af førnævnte Aarsager kan blive sendt, mener Hertugerne, at det vil være nødvendigt atter at forordne, at Hvælvingen aabnes, for at de Breve, hvoraf Helfman begærer Vidisser, kan opsøges, og saadanne kan blive tilsendt ham. Hertugerne anser det tillige for nødvendigt, at Kongen medgiver dem, som han atter forordner til at aabne Hvælvingen, en Fortegnelse over de Kopier, som Helfman tidligere har faaet tilsendt, til hvilke han nu begærer Originalerne eller Vidisser, og til hvilke hans Skrivelse og de »fischalische conclusiones« refererer, for at de forordnede kan rette sig derefter, naar de opsøger Sagerne, og Helfman saaledes kan faa tilsendt de Kopier, som han begærer. Hvis Kongen anser det for nødvendigt at sende Fuldmagten til Prokuratoren før Kopierne, da disse ikke i Hast kan blive udført, anmodes han om, da han kender Sagernes Stilling, i sit Kancelli at udfærdige en Skrivelse til Helfman i alle 3 Fyrsters Navn og lade den tilligemed Kopi heraf tilsende Hertugerne, der da vil forsegle den og videresende den til Prokuratoren tilligemed Fuldmagten. Hvis Kongen mener, at det uden Skade kan vente med at sende Fuldmagten, indtil Kopierne er udført, vil Hertugerne rette sig herefter, idet de beder Kongen om et Svar herpaa. — Benedict Sehested, Fyrsternes Raad og Tjener, vil i Henhold til Kongens Begæring efter Evne lave en skriftlig Fortegnelse over de Sager, der skal forelægges paa den kommende Rigsdag, og saa snart som muligt oversende en saadan til Kongen¹.

¹ Kongen havde modtaget en Skrivelse af ¹⁸/₁₂ 1545 fra Prokurator Helfman, i hvilken denne begærede at faa oversendt en Fællesfuldmagt eller i hvert Fald en Fuldmagt fra Hertugerne Hans og Adolf til Brug ved Kammerretssagen an-

Seddel:

Breyda Rantzau har ladet berette Hertugerne, at den hele Spejdertjeneste, som tidligere har existeret, er nedlagt og ikke mere, (som den vel skulde), bliver røgtet, hvilken Sag dog er vigtig baade for Kongen og Hertugerne. Da Kongen selv ved, at der i det kommende Foraar i disse »geschwinde« Tider kan ske allehaande, vil det i Sandhed i høj Grad være raadeligt og fornødent at have en god Spejdertjeneste, og Hertugerne beder derfor, at Kongen vil lægge sig alt dette paa Hjerte og paa ny ogsaa paa Hertugernes Vegne forordne god Spejdertjeneste, saa at en saadan ikke skal komme til at mangle. Hertugerne vil efter Skyldighed bidrage til denne Tjeneste, og de haaber, at ogsaa Kongen i denne Sag vil handle broderligt og venligt, da Spejdertjenesten ogsaa har stor Betydning for ham. Orig. (T. K. I. A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71).

gaaende Tyrkerskat af Fyrstendømmerne. Med denne Skrivelse fulgte to af Prokuratoren udarbejdede »rathschlege, die ubergabe der lehenschaft unnsers furstenthumbs Holstein und die keys. inuestitur Ditmarschenn belangen«, samt »conclusiones des kaiserlichenn fiscals contra herren Tilmann, bischouen zu Schleswigk, die defension turckenhilff belangenndt. Productum Speir 9. decembris anno 45«. Paa Grund af Fiskalens Paastande begærede Helffman at faa oversendt Originalerne eller Vidisser af de Breve, hvoraf han tidligere kun havde faaet Kopier. Med en Skrivelse af $\frac{2}{2}$ 1546 oversendte Kongen derpaa til Hertugerne en Fællesfuldmagt til Forsegling og Underskrift, endvidere Kopier af de to »rathschlege«, paa Grundlag af hvilke Benedikt Sehested skulde lave en Instruktion til Rigsdagen i Regensburg, og af Fiskalens conclusiones. — Paa Landdagen i Slesvig 1545 blev det iøvrigt besluttet, at Benedikt Sehested paa alle tre Fyrsters Bekostning skulde sendes til Rigsdagen i Regensburg, der holdtes fra $\frac{5}{6}$ — $\frac{24}{7}$ 1546, af Hensyn til Sagerne om Holstens Lenstagelse, om Rigsskatterne og om Ditmarsken. $\frac{18}{4}$ 1546 oversendte Kongen og Hertug Hans til Hertug Adolf et Udkast til en Instruktion for Benedikt Sehested, hvilken de havde udarbejdet paa Grundlag af en Beretning fra denne og af Akter. — Af Johan Helffmans Skrivelse af $\frac{7}{8}$ 1546 til Kongen og Hertugerne fremgaar det, at disse den sidste Febr. s. A. havde sendt Prokuratoren en Fællesskrivelse, hvormed fulgte en Fuldmagt og bekræftede Vidisser (Hansb. XX, 46; XXXIX, 29 e. T. K. I. A.: Akter om Højheden over Slesvig Stift 1533—59, Breve til Chr. III fra Hertug Adolf af Gottorp 1544—50).

12. Febr. (Flensborg). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Da Kongen og Hertugerne i Henhold til Landskabets Begæring tidligere har udskrevet en Retsdag til Kiel den førstkommende Mandag efter quasimodogeniti [$\frac{3}{5}$]¹, har samtlige Raader ladet dem vide, at de, idet de af Fyrsterne var forskrevet til paa nævnte Dag at komme til Kiel paa den fastsatte Tid og sammen med Fyrsterne at lade afsige Ret og udstede Domme til enhver i disse Fyrstendømmer paa Forlangende, følte² sig i høj Grad besværede herover og kunde ingenlunde indlade sig herpaa uden Kongens egen eller Hertugernes Nærværelse², hvilket de har bedt Hertugerne meddele Kongen. Disse beder derfor Kongen, at han, hvis han paa ingen Maade selv kan være til Stede paa bemeldte Retsdag, vil medgive sine forordnede tilstrækkelig Fuldmagt og Brev om, at »die lantsassen«, som da vil søge Ret, skal lade sig nøje med de Domme og Kendelser, som bliver afsagt af de af Kongen

¹ ²²/₁₂ 1545 sendte Chr. III Hertug Hans en Kopi til et Fællesbrev fra Kongen og Hertugerne, dateret 19. s. M., hvorved en Retsdag blev udskrevet til den førstkommende Mandag efter quasimodogeniti i Kiel, og dertil Fællesbrevene, som Hertugerne Hans og Adolf skulde forsegle, hvorefter Kongens Bud skulde viderebefordre Brevene til Kongens Amter. I samme Brev skrev Kongen videre til Hertug Hans: »Es werdenn auch E. L. ihren amtleuthen, stedten unnd closternn inligends lauts den rechtstag zuschreiben lassen«. Den vedlagte Kopi er da ogsaa i Hertug Hans' Kancelli undergaaet saa mange Rettelser, at den er blevet omdannet til en Koncept til en Skrivelse fra Hertug Hans alene, idet Indledningen har faaet følgende Form: »Johans. Ersamen leven getruwen. Demena also wy und unse fruntlicken leven her und brodere.«. Der er imidlertid ingen Adresser anført eller angivet noget som helst om Ekspedition af Breve (Hansb. XXXIX, 2 b).²—² K.: were inen, wie auch unns selber, dasselbe, wenn E. K. W. nit da sein oder ankommen wurden, zum hochsten boschwerlichen. — Orig.: were inen ane beysejn E. K. W. selber oder unser ein sollichen zu tunde zum hogstenn boschwerlichen, wissenn sich auch ane das keins wegs einzulassen. — At nærværende Skrivelse er noget uklar, skyldes maaske, at Referatet af Raadernes Meddelelse ikke er korrekt. I Koncepten staar saaledes: habenn unns unnserere the semplicken angezeigt, weyll sie vonn unns uff sollichen angezeigten tag zum Kyll uff bomelte zeit inzukommen und in unser staeth einern idern dieser furstenthumben uff sein erfurdern recht zu sprechenn«. Ordene in unser staeth er imidlertid understregede, og i Marginen er i Stedet for skrevet: neben unß; denne Rettelse følger Orig.

dertil forordnede og af Hertugerne og deres Raader, og ikke appellere til fraværende. I Haab om at dette sker, vil Hertugerne og deres tilligemed Kongens forordnede handle efter bedste Evne, idet de beder om Svar fra Kongen paa nærværende Brev. Orig. (T.K.I.A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71). K. (Hansb. XXXIX, 31).

14. Febr. (Haderslev). Aabent Brev, at Hertugen har givet frit Lejde til Hans Lausen af Lemklosterbw til at kunne bruge sin Næring i Hertugens Omraade, da han, der uforsætlig i Nødværge har skilt Andres Perssen til Ouidt af med Livet, har stillet den dræbtes Frænder tilfreds med Hensyn til dette Manddrab¹. Det befales derfor Abbeden i Lumkloster og alle Hertugens Undersaatter der ikke at gøre Hans Lausen nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men paa Hertugens Vegne at beskytte ham. K. (Hansb. XXXIX, 31).

— Hertugen tilstaar Claues Fincke, sin Sølvknægt, og Dorothee, hans Hustru, Hertugens Oldfrue, for deres mangfoldige, tro Tjenesters Skyld, hvilke de begge hidtil har gjort Hertugen og vel ogsaa fremtidigt vil gøre, begges Levetid ud frit og kvit at maatte bruge den Gaard og Ager i Gl. Haderslev, som afdøde Jost Schmet tidligere har besiddet og brugt. Det paabydes den nuværende og de efterfølgende Amtmænd i Haderslev ikke at gøre Hertugens nævnte Sølvknægt og Oldfrue nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men at haandhæve den. K. (Hansb. XXXIX, 31).

21. Febr. (Aarhus). Til Kongen. Raaderne og Befalingsmændene i Zell's Skrivelse til Kongen, Hertug Adolf og

¹ Hertugen havde tidligere om denne Drabssag korresponderet med Abbeden i Løgumkloster, Martinus Iuari, der sendte sin Birkefoged til Hertugen for at berette om Omstændighederne ved Drabet (Abbedens Skrivelse af 9/1 1546 til Hertugen i Hansb. XXXIX, 29 f).

Hertugen fremsendes hoslagt. Da det har Betydning for dem alle, at et saadant slet og ondt Foretagende søges forebygget, har Hertugen ikke villet undlade straks ved Modtagelsen af denne Skrivelse fra Hertug Adolf hurtigst at fremsende den til Kongen, som sikkert vil stræbe efter at finde paa Udveje til, at Garden kan overvindes. Orig¹. (T. K. I. A.).

26. Febr. (Aarhus, Fred. efter Matej²). Til Hr. Iuen Reventlow, Gossich, Cristoffer og Siuerth Rantzau, Gregorius Ahlefeldt og Schack Rantzau. Da Kongen, Hertug Adolf og Hertugen har ansat og udskrevet en Retsdag til Kiel Mandag efter quasimodogeniti [³/₅], og da enhver i Henhold til Fyrsternes Skrivelse paa denne Dag maa hjælpes til sin Ret, begæres det af Adressaten til den Tid at forføje sig til Kiel, hvor han tilligemed Kongens, Hertug Adolfs og Hertugens andre Raader paa Forlangende skal hjælpe enhver, saa meget som Ret og Billighed fordrer, og afsige Dom. K. (Hansb., Diverse Sager, udtagne ved Ordningsarbejder).

29. Marts (—, Mand. efter oculi). Til Breide Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse angaaende Bestalling af Spejdere, Post og andet, meddeler ham, at han for sit Vedkommende har truffet Bestemmelser med Hensyn til Posten i sine Amter. Angaaende Spejdertjenesten har han skrevet til Hertug Adolf, og han vil i den Henseende forholde sig saaledes, som Sagens Betydning kræver, fordi Tiderne ifølge de Efterretninger, der er tilgaaet Adressaten, er »vast schwinde«. — Hertugen har ogsaa bemærket sig Indholdet af den vedlagte Skrivelse, nemlig at Kongen indkaldes³ til Rigsdagen i Regensburch. K⁴. (Hansb. XXXIX, 29 e).

¹ Bagpaa: »Eine neue garde belangen, derhalben Paggemor im werck sein soll. Ankommen zu Alborg am tage Mathei apostolj anno 35ten«. ² Maa være en Fejlskrivning for Matthiæ. ³ K.: bofurdert. ⁴ Bagpaa K., der er skrevet med Andreas von Barbys Haand: »Ann Breida Rantzouw in h. Johannsen namen«.

9. April (Silkenborch, Fred. efter letare). Hertugen har, da han tilligemed Kongen og Hertug Adolf har ladet udskrive en Retsdag til Kiel til den førstkommende Søndag quasimodogeniti [$\frac{2}{5}$], til hvilken Retsdag han er forhindret i at kunne komme personligt, givet Hr. Iuen Reventlow, sin Raad, Fuldmagt, saaledes at hvad han tilligemed Kongens Statholder og Raader, Hertug Adolf og hans Raader og Hertugens egne Raader vil dømme eller afsige for Ret eller paa Hertugens Vegne vil forsegle af Retssager, derved vil Hertugen lade det blive, og dette skal ogsaa være Hertugens Vilje. Orig. (Fællesark. II, 14).

12. April (Holstebro). Til Hertug Philips af Pommern. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ med Forslag om at lade Sagen mellem Hr. Mesteren i Lifland paa den ene og Conradt Teurkauff, Borgmester i Riga, og Johan Geyseler, Sekretær sammesteds, paa den anden Side bringe for Kejseren, bifalder dette paa Grund af Hr. Mesterens Sagføreres vidtløftige Indlæg, og han har ogsaa paa Adressatens Begæring, dog paa sammes Forbedring, i Korthed og efter sin Formening uden at krænke nogen af Parterne derved ladet affatte en Skrivelse til Kejseren om, hvorledes Sagen er forløbet. Hvis Adressaten bifalder denne Skrivelse, anmodes han om at afsende den til det tilbørlige Sted. Hvis han derimod vil have en anden Affattelse, anmodes han om at besørge dette og derpaa sende Skrivelsen til Hertugen til Medforsegling. Det havde efter Hertugens Mening vel sømmet sig for dem begge at have ladet give Besked paa det fremsatte², nemlig om Hr. Mesteren paa den Maade kan dække sig, og om Klagerne i Kraft af Rigsordningen er skyldig eller ikke til at lade deres Sag forhandle for de liflandske Raader; at Hertugerne imidlertid befrier sig for Sagen paa ovenfor nævnte rimelige Maade, anser Hertugen for det bekvemmeste.

¹ Skrivelser af $\frac{16}{1}$ og $\frac{20}{a}$ 1546 fra Hertug Philip til Hertug Hans (Hansb. XIV, 11). ² Her er tænkt paa exceptiones, fremsat paa Mødet i Lybæk Maj 1545 af Ordensmesterens Sagførere.

Seddel:

Hvis Adressaten synes, at der skal gives Kejseren en udførlig Beretning om Sagen, hvad Hertugen dog anser for unødigt, henstilles det til ham at oversende en saadan og paa en indlagt Seddel at gøre Anmeldelse herom. K. (Hansb. XIV, 11).

13. April. Fællesskrivelse fra Hertug Philips af Stettin-Pommern og Hertug Hans af Slesvig og Holsten til Kejseren. Kejserens skriftlige Kommission er i den forløbne Tid overgivet til dem af Borgmester Conradt Teurkauff i Riga og Sekretær Johan Geyseler sammesteds, og i Kraft af denne har de ladet Stævning udgaa over Hr. Herman von Bruggeney, kaldet Hasenkamp, den tyske Ordens Mester i Lifland, i Anledning af den Strid, som verserer mellem ham paa den ene og ovennævnte Conradt Teurkauff og Johan Geiseler paa den anden Side, for at denne Strid kan blive afgjort i Mindelighed eller med Retten. De har ogsaa af Lydighed overfor Kejseren efterkommet Kommissionen og indkaldt Sagens Parter til Lybæk, hvorhen de begge tillige har forordnet deres Raader, idet de har tilbudt først mindelige Forhandlinger og derpaa, om fornødent, retslige. Klagerne, Conradt Teurkauff og Johan Geiseler, er lydigt gaaet med hertil, men Mesteren i Liflands forordnede Sagførere, Hr. Franz Thumdorff, den tyske Ordens compthur i Bremen, og Dr. juris Herman Falk, som var mødt paa Dagen i Lybæk paa den tyske Ordens Mesters Vegne, har fremført, at deres Instruktion¹ ikke strakte sig saa vidt, at de kunde forhandle »Hovedsagen« i Mindelighed eller med Retten, men de vilde alene have forebragt deres Herres »principaln« Privilegier, og at han i Kraft af det hellige Riges Afsked ikke var skyldig til at lade Sagerne forhandle for Hertugerne, idet det videre anførtes, at det havde ikke sømmet sig for Kejseren med Hensyn til denne Sag at give en saadan Befaling eller at befordre et saadant Reskript til N. N.; herpaa har de ogsaa trods alle Indvendinger holdt fast. Under disse Omstændigheder har Hertugerne ikke villet fort-

¹ K.: befelich.

sætte med Sagen, men har ønsket at meddele Kejseren, hvorledes den er forløbet, idet de henstiller til Kejseren at overveje, hvad der videre skal foretages. K. (Hansb. XIV, 11).

18. April. (Nykøbing Mors, Sønd. palmarum). Hertugen kundgør: Da der paa Femern hersker stor Dyretid, idet de trængende paa Grund af Opkøbernes Forkøb ingen Korn kan faa til deres Underhold og næppe kan redde sig fra Hunger, befaler han sine Raader, Schack og Siuerth Rantzau, ufortøvet at begive sig til Femern og besigtige alt det Korn, som Opkøberne har liggende, og i ethvert Sogn for rede Penge, en Skp. Rug for 13 Sk. og en Skp. Byg for 9 Sk., til hvilken Pris Hertugen selv afregner sit Møllekorn og de aarlige Afgifter, maaler af og lader tilkomme de trængende saa meget Korn, som er fornødent fra Brevets Dato og til Mikkelsdag. I Tilfælde af at Opkøbernes Korn ikke kan slaa til, skal de lægge Beslag paa det Korn, som tilhører de fremmede, og give det til de trængende imod Betaling som ovenfor nævnt. Det befales desuden Kæmnerne og de edsvorne for Landet Femern samt Borgmestre og Raad i Staden Burgk ikke alene at være enige med og at adlyde de udsendte Raader med Hensyn til det dem paalagte Hverv, men ogsaa i Tilfælde af at de ved, at nogen har Korn liggende skjult, at angive saadanne for de nævnte Raader, for at Hertugens Befaling fuldt ud kan blive efterkommet, idet de alle under streng Straf og Unaade maa vise Lydighed overfor Hertugens Befaling. K. (Fællesark. II, 14).

4. Maj (Kiel, Tirsd. efter quasimodogeniti). Fællesskrivelse fra den kgl. Statholder samt Kongens og Hertugerne Hans' og Adolfs Raader til Jasper von Buchwald. Det meddeles ham, at Raadet i Lybæk har sendt dets Syndicus til dem som Stedfortrædere for deres Fyrster og Herrer og ved ham ladet berette, at Adressaten for kort Tid siden fra et Skib paa Kanalen har tilfangetaget en af Lybæks Borgere og Indvaanere, hvilket var imod den mellem Kong Frederik og Stæderne oprettede Reces¹ om Kanalen; ommeldte lybske Borger

¹ Af 14/3 1525 (L. Laursen: Danmark—Norges Traktater I, 27).

havde ogsaa givet Jasper Buchwalds Skriver de sædvanlige »zapgelt, damit er es zu beweysen«. Lybæks Syndicus bad dertil Statholderen og Raaderne at tilholde Adressaten om at løslade den tilfangetagne uden nogen Bøde, thi hvis dette ikke skete, maatte de betænke, at der heraf ikke vilde opstaa et godt Naboforhold, men snarere det modsatte. Da Statholderen og Raaderne ikke gerne vil se Splid og Strid og heller ikke, at der handles imod Recessen, befaler de paa deres Herrers Vegne, mens de paa egne Vegne beder Adressaten løslade nævnte lybske Borger uden noget Krav om Betaling og lade ham, indtil der med det første holdes et Møde mellem Kongen og Hertugerne og Stæderne, frit og sikkert passere med sit Skib. Paa et saadant Møde skal ommeldte lybske Borger staa til Rette i Overværelse af Gesandter fra begge Sider, og Adressaten skal blive hjulpet til sin Ret. Ifald han ikke i Henhold til nærværende Skrivelse vil løslade den fangne, og der af den Grund vederfares ham noget af Stæderne, vil Statholderen og Raaderne saa vel holde deres Herrer som dem selv undskyldt. K. (Hansd. XXXIX, 31).

31. Maj (Haderslev, Mand. efter vocem jocunditatis). Til Kongen. Hertugen har modtaget Kongens Skrivelse om at meddele, om han er sindet at ville indtræde i det kristelige Forbund, idet Kongen var blevet forespurgt herom af Kurfyrster og Fyrster, til hvem der maatte gives Svar¹. Da Hertugen for Tiden ikke kan kalde Raaderne sammen, fordi Hr. Iuen Reventlows Hustru for nylig er død, er han for Øjeblikket ikke besluttet paa, hvad han bør gøre i den Sag; men saa snart

¹ En Fællesskrivelse af $\frac{2}{3}$ 1546 fra Kurfyrst Johan Frederik af Sachsen og Landgrev Filip af Hessen, ankommet til Aarhus $\frac{23}{3}$, indeholdt følgende: Da Kongen af Sverige tidligere har ønsket at blive optaget »in unser allerseits christliche vorainung«, er det paa Mødet i Frankfurt blevet paalagt Kurfyrsten og Landgrevnen at bede Chr. III om at forhandle med Kongen af Sverige og ogsaa med sine Brødre, Hertugerne Hans og Adolf af Holsten, »sich neben und sambt E. Ko. W. mit uns und den andern auf ainen freundtlichen und unvorweißlichen verstandt, auch mit recusirung des bebstlichen concilii, gleich E. Ko. W. eintzulassen« (T. K. U. A. Sachsen A I).

han kan faa Raaderne kaldt sammen, vil han saa hurtigt som muligt skriftligt tilkendegive Kongen sin Mening herom, idet han beder Kongen ikke at optage denne Udsættelse uvenligt. Orig. (T.K.I.A.). K. (Hansb. XXXIX, 31).

31. Maj (Haderslev, Mand. efter vocem jocunditatis).
 Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Hvad der paa den forgangne Retsdag i Kiel atter paa Bremen Stifts og Landskabs Vegne er fremført af Goderth vonn Helbeck for Raaderne og af Jochim zur Molen for Breyda Rantzau og dertil, hvad Kongens og Hertugernes i Kiel tilstedeværende Raader har anset for tilraadeligt i denne Sag, fremsendes hoslagt. Da Hertugerne i enhver Henseende mærker, at Bremen Stift og Landskab, hvis det ikke snarest bliver befriet for ommeldte Last og Rasen, utvivlsomt vil søge Redning ad de Veje, ad hvilken en saadan formenes at kunne opnaas, og altsaa bringe Stiftet fra Kongen, Hertugerne, deres Broder og disse Lande og over paa andres Hænder, hvilket ikke vil være belejligt for Fyrsterne, som Kongen da ogsaa kan se af Breydes Seddel, at Biskoppen allerede har noget saadant i Sinde, beder de, at Kongen vel vil overveje denne Sag, især Raadernes Betænkning og Breydes Skrivelse, for at der kan blive tænkt paa, hvorledes Biskoppens Forehavende kan hindres, og Kapitlet og Landskabet snarest kan blive friet for deres Besværinger. Hertugerne er villige til heri at gøre, hvad det sømmer sig, og de beder Kongen ved nærværende Brevviser meddele, hvad han anser for raadeligt¹.

¹ Som Bilag til nærværende Brev findes en Goderth Helbeck medgivet »denckzettel«, der traadte i Stedet for en Instruktion af Hensyn til, at Sagen ikke skulde rygtes. I denne omtales Ærkebiskoppens voldsomme Handlinger overfor Stiftet, nemlig at Achim Pentze, en af Biskoppens Kreditorer, øvede Hærværk i Stiftet med Biskoppens Tilladelse. Dette finder sin Forklaring ved et Bilag til Huskeseddelen, nemlig et aabent Fejdebrev fra Achim Pentze til Bremen og Verden Stifter, hvoraf det ses, at Prælater og Ridderskab var Ærkebiskoppens Selvskyldnerkautionister. Vedlagt findes tillige en udateret Seddel eller Skrivelse fra Breide Rantzau til de andre Raader, hvori det bl. a. berettes, at Jochim thor Molen havde fortalt Breide Rantzau, at Biskoppen af Bremen tænkte paa at overdrage sit Stift til Burgund, hvilket var Kapitlet meget imod, og dette

Seddel:

Amtmand Tonnies vonn Holles Brev til Breyde Rantzau fremsendes¹. — Hertug Adolf har i sit Kancelli i Kongens og Hertugernes Navn ladet udfærdige Landbreve til Landskabet om at holde sig rede, og Hertugerne beder, at Kongen med det første vil lade dem vide, om Hertug Adolf skal lade disse Breve udgaa alene med sit eget Segl, eller om Kongen vil medforsegle disse. Orig. (T. K. I. A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71). K². (Fællesark. II, 14).

4. Juni (Kolding, Fred. efter vocem jocunditatis). [Til Hertugen af Preussen³]. Frænderne til nærværende unge Pfilip Ahlefeldt, en Søn af den afdøde gamle Goscke til Sachstorp, har meddelt, at de gerne vilde have deres Broder og Frænde udenlands i en Fyrstes Tjeneste for at forsøge Lykken og for at lære noget. De kendte ingen, hos hvem de

foraarsagedes derfor til at søge Hjælp paa anden Maade, hvis den danske Konge ikke ydede det sin Bistand. Til Stiftets Redning foreslog Raaderne, at Kongen og Hertugerne sendte Afsendinge til Stede til Forhandling med Biskoppen og Stiftstænderne, der skulde anmodes om at komme dertil. Raadernes Forslag findes ogsaa vedlagt. ¹ Skrivelse af ²³/₆ fra Breide Rantzau til Hertugerne Hans og Adolf, der omhandler Amtmanden i Trittau, Tonnies v. Holles Brev til Breide Rantzau af ²¹/₆, hvori der berettes om, at 200 Heste samledes i Mecklenborg, af hvilken Grund Breide Rantzau tilraadede, at Landskabet fik Skrivelse om at være rede. Begge disse Breve findes vedlagt. Jfr. Iven Reventlows Skrivelse til Hertug Adolf af ²¹/₆ 1546 (Fællesark. II, 14). ² Baggaa K.: »Wes herzog Johans der Bremisches sachen halben an den koning geschrieben«. Orig. er da ogsaa kun underskrevet og forsejlet af Hertug Hans. — Paa Retsdagen i Kiel var ingen af Fyrsterne til Stede. Iven Reventlow, Henrik Rantzau og Georg Corper udpegedes derfor til at bringe Raadernes Beslutning i den bremiske Sag til Kongen og Hertugerne. — Af Hertug Adolf sendtes disse tre derpaa videre til Hertug Hans, idet de medgaves den S. 311 Anm. 1 omtalte Kreditiv af ²⁰/₆. Da de kom til Hertug Hans, har denne alene udfærdiget nærværende Fællesskrivelse til Kongen. ³ K. opgiver ingen Adressat, men denne kan paa Grund af Brevets Stil ikke godt være andre end Hertug Albrecht af Preussen. — L. Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie, II, 191, anfører, at Hertug Hans i 1546 bad Kongen om at tage Philip Ahlefeldt i sin Tjeneste. Herom er der ikke fundet noget i det Hansb. Arkiv.

hellere vilde have ham end hos Adressaten, hvorfor de har bedt Hertugen om at forskrive deres Broder og Frænde til ham. Hertugen, der med Føje ikke har vidst at afslaa dette, anmoder derfor ved en svogerlig Bøn Adressaten om for denne sin Forbøns Skyld at antage og beholde nævnte Pfilip Ahlefeldt hos sig som sin Dreng og Tjener. Hertugen der har Tillid til, at han i sin Tjeneste vil skikke sig saaledes, at Adressaten vil finde Behag derved, haaber, at Adressaten vil være velvillig, idet han tilbyder at ville fortjene dette, og Pfilip Ahlefeldts Frænder vil utvivlsomt tilbyde det samme. K. (Hansb. XXXIX, 31).

15. Juni (Kolding, Tirsd. i Pinsen). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Landskabet¹. Da Prælater, Ridderskab og Stæder i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten i disse Dage har haft deres Gesandter hos Kongen og Hertugerne og anmodet dem om snarest muligt atter at ville ansætte en Landdag og angaaende Regeringen at give en nødtørftig Forordning, vil Fyrsterne, endskønt de dagligt under de »geschwinde« Forhold, fordi der paa alle Steder foretages Hvervninger, er bebyrdet med store Sager, og de heller ikke ved, hvad der hvert Øjeblik kan hændes dem, af Naade overfor Landskabet dog den førstkommende Søndag efter Jacobi, den 1. August, holde en Landdag i Flensborg², hvor de personligt vil komme til Stede og træffe en Beslutning om Regeringen og andet nødvendigt i Henhold til Landskabets Fordring. Det befales derfor Adressaten at ankomme til Flensborg den nævnte Søndag for videre at høre Fyrsternes Mening. R. 1543—48, 200³.

28. Juni (»inn eill« Kolding, Mand. efter Johannes baptiste). Til Hertug Adolf. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse med Anmodning om at meddele Raad og Betænk-

¹ I Overskriften er Brevet betegnet: Copia. ² Ved Skrivelse, dateret Aabenraa ⁹/₇ 1546, meddelte Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf Wilster, at denne Landdag i Flensborg foreløbig ikke kunde finde Sted (Zeitschr. VIII, Rep. 71). ³ Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 374.

ning i de Sager, som hans Gesandter¹ for nylig i Haderslev har fremsat for Hertugen, og at sende Svaret med nærværende Brevviser, vilde ogsaa have meddelt sin broderlige Betænkning om alle Artiklerne, han har imidlertid til Bedste for Sagen formaaet Kongen til sammen med sine Raader at komme til Hertug Adolfs Stad Aabenraa den førstkommende Torsdag efter Marie Besøgelsesdag [⁸/₇], hvortil Kongen ogsaa har forskrevet Hertug Adolf, som han vil se af Kongens Brev. Hertugen, der til samme Tid med sine Raader ogsaa vil komme dertil, beder Hertug Adolf i Henhold til Kongens Skrivelse om ligeledes at komme med sine Raader. Hertugen vil saa længe lade alt bero, idet de i Aabenraa i Fællesskab fornødent kan raadslaa om alle Sager med deres Raader, og efter endt Raadslagning kan de endrægteligen meddele Kongen, hvad der vil være for dem at gøre eller ikke at gøre. R. 1543—48, 203 b.

6. Juli (Aabenraa). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Biskoppen af Bremen. Da Kongen og Hertugerne har affærdiget deres Raad, Hr. Johan Rantzau, i deres Ærinde, beder de Ærkebiskoppen, da Johan Rantzau vil rejse gennem Bremen Ærkestift, om at forsyne ham med et skriftligt Lejde og at tilstille ham et saadant for ham selv og hans Ledsagere ved nærværende Brevviser. R. 1543—48, 204 b.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Grev Anthonius af Oldenburg. Kongen og Hertugerne har paa Grund af Forholdene affærdiget deres Raad, Hr. Johan Rantzau, til Dide von Knipßenn for at samtale med denne. Hvis Hr. Johan Rantzau paa Rejsen vil berøre Grevens Lande og Herskaber, anmodes Greven om at lade ham befordre paa bedste Maade. R. 1543—48, 205.

¹ De Gesandter, der her er Tale om, er utvivlsomt dem, som Hertug Adolf sendte iflg. sin Skrivelse af ²⁰/₆ 1546 (jfr. S. 323 Anm. 2). Da det i Hovedsagen vides, hvad der blev raadslaaet om paa Aabenraamødet (jfr. S. 330), kan man altsaa herfra slutte sig til, hvad det var, Hertug Adolf ønskede, at Hertug Hans skulde afgive Betænkning om.

8. Juli (Aabenraa, Torsd. efter Marie Besøgelse). Til Borgmestre og Raad i Lille Tønder. Hertugen befaler dem at forlægge nærværende Krigsfolk hos sig, at underholde dem tilligemed de andre med nødtørftig Spise og Drikke og at bevise dem Velvilje. Orig. (LAA., Tønder Byark.).

— Til Staller i Strand, Jochim Leue. Da nærværende Brevviser, Hertugens Undersaat, Ludde Hayessen, paa egne og sin Broders Vegne har berettet, at der til ham i Henhold til Brev fra den forrige Staller, Marquart Sehested, var bortfæstet 2 Stykker Eng mod Fæsteafgift, men at Adressaten ikke vilde lade ham beholde dette Fæste, idet han tillige har bedt om at maatte blive derved, befaler Hertugen, der er forundret over, at Adressaten ikke lader ham roligt blive ved Fæstet, da han har Fæstebrev og har betalt den tilbørlige Afgift, at dette Fæstebrev skal staa ved Magt¹. R. 1543—48, 213 b.

11. Juli (—, Sønd. efter Kiliani). Til Casper von Rechenbergk. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse² angaaende de 2000 Mk., havde ment, at han i Henhold til Hertugens forrige Skrivelse³ havde ladet disse Penge hente i det forgangne Omslag, men da dette ikke er sket, er Pengene atter blevet givet i Forvaring i Kiel, indtil han fordrer dem. Hertugen har nu i Henhold til hans Begæring fradraget i de 2000 Mk. den Sum, som han, Hertugen, har udgivet for Leschwang⁴, mens Brevet er medgivet Adressatens Tjener. Restbeløbet har Hertugen ladet overantvorde til Hr. Gothrath von Hofelen, Borgmester i Lybæk, og truffet en saadan Ordning, at denne skal meddele Adressatens Tjener en Tilstaaelse herom,

¹ Jochim Leves Skrivelse, dateret 1546 Fred. efter Margrethe (¹⁶ ell. ²³/₇), er vistnok et Svar til Hertugen paa nærværende Skrivelse, men da Bilaget til denne Skrivelse mangler, faas ingen Klarhed over Stridens Indhold (Hansb. XXXIX, 29 a). ² Af ³/₆ 1546 (Hansb., Diverse Sager, udtagne ved Ordningsarbejder c. 1544—80). ³ Jfr. ⁹/₁ 1545. ⁴ Her er Tale om Melchior Leschwangs Gælds brev til Otto v. d. Wisch, for hvilken Gæld Casper Rechenbergk havde kautioneret.

ligesom Hertugen har befalet Gothrath von Hofelen ikke at give disse Penge fra sig, med mindre han bliver anmodet derom af Hertug Albrecht af Preussen eller af Adressaten, og Tilstaaelsen bliver tilbagesendt til ham. R. 1543—50, 152.

11. Juli (Aabenraa, Sønd. efter Kiliani). Til Kerstianus Grip, Borgmester i Kiel. Hr. Iuenn Reventlow, Hertugens Raad, har paa Hertugens Vegne givet ham i Forvaring nogle Penge, Brev og Segl, nemlig 2000 Mk., hvilke Casper von Rechenbergs skal have, og dertil befalet ham at overantvorde disse Penge, hvis Rechenberg sendte Bud efter dem og tilstillede ham den af Hertugen modtagne Forskrivning. Rechenberg har imidlertid skrevet til Hertugen og begæret at faa Pengene imod Overgivelse af Brev og Segl. Hertugen tør dog ikke i disse »geschwinde« og farlige Tider oversende Pengene med Rechenbergs Tjener, hvorfor han begærer af Adressaten paa Hertugens Bekostning og Tæring tilligemed Brevviseren, Casper von Rechenbergs Tjener, at forføje sig til Lybæk og medtage de Penge, Brev og Segl, som Hr. Iuenn Reventlow paa Hertugens Vegne har givet ham i Forvaring. I Lybæk skal Adressaten af Rechenbergs Tjener forlange at faa overgivet Brevet lydende paa de 2000 Mk., derpaa skal han tilligemed Tjeneren overantvorde disse Penge til Hr. Gothrath vonn Houelenn, Borgmester i Lybæk. Denne skal han paa Hertugens Vegne anmode om at tage Pengene i Forvaring og om at give Rechenbergs Tjener en Tilstaaelse herfor, idet Gothrath vonn Houelenn ikke skal give disse Penge fra sig, med mindre Hertug Albrecht af Preussen eller Rechenberg fordrer dem og tilbagesender Tilstaaelsen til ham. Melcher Leschwangers Forskrivning skal Adressaten ogsaa overantvorde Rechenbergs Tjener. Brevet paa de 2000 Mk. skal han beholde i Forvaring, indtil Hertugen fordrer det af ham. Til Brug ved Sagens Udførelse sender Hertugen et paa ham lydende Kreditiv til nævnte Borgmester i Lybæk. R. 1543—48, 205 b.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hr. Johan Rantzau. Det er af Breida Rantzau blevet

berettet Kongen og Hertugerne, at Adressaten af Tide von Knipensen¹ for faa Dage siden har faaet meddelt, at denne vilde tale med ham om en Sag, der angik en evig Fred for Kongen og Hertugerne, deres Riger, Lande og Folk, men at han ikke kunde betrod det til andre end Johan Rantzau selv, idet han bad om, at Johan Rantzau snarest muligt vilde forføje sig til ham i Frisland. Breida Rantzau har videre berettet, at Adressaten ikke var utilbøjelig til at rejse, hvis han af Kongen og Hertugerne blev underrettet om, hvad han skulde gøre. Disse saa gerne nok, at han rejste, men han ved, hvad Tide von Knipensen er for en Mand, og hvad der kan tiltros ham, endvidere ved han, idet han for at komme til Frisland maa rejse gennem Bremen Stift, hvad Lid man kan sætte til Biskoppen i disse »geswinde« Tider, men da Kongen og Hertugerne trods alt gerne vil vide, hvad Knipensen har at meddele, begæres det af ham saa snart som muligt at rejse og at paahøre, hvad Knipensen vil meddele ham, men han skal tage sig i Agt for ikke at udsætte sig for Fare, og hvis han i Anledning af Rejsen har Brug for en »stieff« Lod og Krudt, Skyts eller Folk, kan han anmode Amtmanden paa Steinburgk derom. Der fremsendes til ham Breve til Biskoppen af Bremen, Greven af Oldenburg og Amtmanden paa Steinburgk, i Fald han skulde behøve Lejde eller faa Brug for ovennævnte Skyts. R. 1543—48, 207.

11. Juli (Aabenraa, Sønd. efter Kiliani). Kvittans til Hr. Iuenn Reventlow, Raad, Amtmand i Rendsborg, da Hertugen

¹ Under Rigsdagen i Worms havde denne, der mere end en Gang i 1545 havde søgt at blive løst fra sit Tjenesteforhold til den danske Konge, i Forening med Grev Christoffer af Oldenburg ført Samtaler med Pfalzgreve Frederik, hvilket resulterede i, at de to Mænd samlede en Hær, som det var Pfalzgrevens Hensigt at anvende imod Danmark (T. K. U. A., Rigsdagen i Worms 1544—45, Relationer. Ausl. Reg. 1544—45, 276, 392). Disse Planer forhindredes imidlertid ved Krig i Tyskland mellem Kejseren og det evangeliske Forbund, der kom til Udbrud i 1546. Hæren blev tilbudt Landgreven af Hessen, der tog imod den. Troppernes Overgang til Schmalkaldenerne fandt Sted i Slutningen af Juni s. A. T. v. Knipensens Ønske om at tale med Johan Rantzau hænger sikkert sammen med hele denne Sag.

af ham har modtaget godt og nøjagtigt Regnskab over de 34,725 Mk. 1 Sk. 2 $\frac{1}{2}$ Penninge, som han paa Hertugens Vegne til Behov for Omslaget for Aaret 1546 har modtaget og atter udgivet ifølge Omslagsregistret, idet han har betalt Hertugen i rede Penge, hvad der ifølge Registret ikke er beregnet Hertugen til Udgift. R. 1544—60, 36 b.

12. Juli (Aabenraa, Mand. efter Kiliani). Hertugen tilstaaer Gunder Jepes, Jep Peterssen af Kelstorps¹ efterladte Enke, samme Frihed og »befeel«, som hendes afdøde Mand før har haft og brugt, fordi Hertugen dersteds hos hende vil have Lejr og Herberg. Rel. Hr. Iuenn Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 29.

13. Juli (—, Margrethedag²). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Stæderne. Det ligger klart for Dagen, at der en Tid lang i disse Lande har været stor Dyrtid, Armod og Jammer, hvis Lige længe ikke har været hørt. Kongen og Hertugerne, der ikke kan mene andet end, at Dyrtiden vilde blive større, hvis de i dette Aar vilde taale, at der imod deres almindelige Forbud skete Udskibning og Udførsel saaledes som i det forgangne Aar, hvorved der kunde opstaa stor Skade for Land og Folk i Betragtning af, at Forholdene var usikre, har derfor til Bedste for det almindelige Landskab og for dem selv atter ladet udgaa et almindeligt Forbud, hvorfor det befales Adressaterne i deres Byer at have Indseende med, at ingen, hvem det end maatte være, i Tiden fra Brevets Dato og til Sct. Mortens Dag under Tab af Skib, Liv og Gods udskiber noget som helst Korn fra Landet eller hemmeligt eller aabenlyst lader det gøre gennem andre³. Findes nogen at være ulydige herimod, skal han fratages Skib og Gods, fængsles og overgives til Kongen og

¹ I Jordebog over Haderslev Len 1542—43 nævnes en Jep Petersen af Kelstrup, Lundtofte Herred, Sønderj. Skatte- og Jordebøger fra Reformations-tiden, 46. ² Er her den 13. Juli, det samme gælder de følgende Breve. ³ Et lignende Udførselsforbud udstedtes for Kongeriget Vedkommende under $2\frac{2}{3}$ s.A. (Da. Mag. 4. R. I. Bd., 196).

Hertugerne, der vil straffe ham, andre til Advarsel; dog skal Kongens og Hertugernes egne Undersaatter i enhver Henseende kunne købe og sælge indbyrdes¹. R. 1543—48, 208.

13. Juli (Aabenraa, Margrethedag²). Hertugerne Hans' og Adolfs Fuldmagt til deres — tilligemed Kongens — til Segeberg forordnede Raader. Da det for nærværende Krigsforholds Skyld, hvilke hersker paa mange Steder, af Kongen og Hertugerne i høj Grad er blevet anset for raadeligt at lade deres Raader komme sammen paa et belejligt Sted med Fuldmagt til ikke alene at iagttage de »geschwinde« Forhold, men ogsaa til i fornødent Fald til Bedste for dem alle at antage Ryttere og Knægte og i det hele at gøre det, der kan tjene til Kongens og Hertugernes samt Land og Folks Nødtørft, har Hertugerne, da Kongen for sit Vedkommende har forordnet sin Statholder, Breida Rantzau, paa deres Vegne affærdiget deres Raader, nemlig Claus Rantzau til Neuers-
torp, Marskalk, og Keige Rantzau, og befalet dem sammen med Breida at lægge sig i Itzeho, Segeberg eller, hvor Breida paa Grund af Forholdene vil anse det for bedst, og sammen med ham at skaffe sig Kundskab om alle Sager og i fornødent Fald i Kongens og Hertugernes Navn at antage Ryttere og Knægte, at give Bestallinger, at udrede Sold og at lade Krigsfolket sværge til Kongen og Hertugerne, idet Raaderne skal handle, som Nødvendigheden fordrer, og i alle Henseender vide Fyrsternes Bedste og dertil saa vidt muligt undgaa unødvendige Udgifter. Hvad de beslutter og lover sammen med

¹ Eksemplaret til Wilster af nærværende Skrivelse er bevaret i Orig. iflg. Zeitschr. VIII, Rep., 72, hvor Slutningen af Brevet er gengivet paa følgende Maade: »Jedoch sollen alle Unterthanen des Königreichs und der Fürstenthümer untereinander kaufen und verkaufen dürfen«. I det i R. indførte Brev staar dog kun: »Idoch schollenn unsen eigenn underthanenn vann allenn partenn tho kopen, vorkopenn und tho handlenn allenthalvonn macht hebbenn«. ² En Afsked fra Fyrstemødet i Aabenraa i Juli 1546 kendes ikke, men af de under Mødet udstedte Breve ses, hvad der er blevet forhandlet om. Drøftelsen af Spejdertjenesten og Krigsudrustningen samt af Udgifterne dertil havde dog sikkert været den vigtigste Aarsag til Mødets Afholdelse.

Breida Rantzau, skal være Hertugernes Vilje og Befaling, og de selv skal blive holdt skadesløse. R. 1544—60, 35 b; 1544—65, 16.

15. Juli (Aabenraa, Torsd. efter Margrethe). Til alle Amtmænd. Da der i disse Tider bliver øvet Bedrag og gjort Skade med Hensyn til allehaande Guld, og Hertugen paa det sidste Omslag paa Grund heraf har lidt stor Skade, befales det med Strenghed Adressaten, for at saadant i Tide kan forebygges, at oppebære saa meget som muligt af Amtsindtægterne, og hvad han paa Hertugens Vegne modtager, i Daler, i Stædermønt og i dobbelte Skillinger. Hvad han modtager i Guld, maa ikke modtages til højere Værd end den, Guldet har i Hamborg, i Lybæk og i Stæderne. R. 1543—48, 209.

18. Juli (Sønderborg, Sønd. efter Margrethe). Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf giver Bevis til deres Raader: Hr. Iuenn Reventlow, Bartram Ahlefeldt og Heinrich Rantzau, Amtmand paa Gottorp, der samme Dag er fremstaaet for dem og paa afdøde Ditloff Brockdorfs umyndige Arvingers Vegne har æsket Lenet for alle de Godser, som er beliggende paa Kongens og Hertugernes Omraade, nemlig at de ikke har kunnet nægte dette, og at Brockdorfferne i denne Sag ikke skal faa Hinder. R. 1544—60, 36.

12. Aug. (Haderslev, Torsd. efter Laurentii). Hertugen stadfæster Brev og Segl, der af Sognefolkene¹ i Steppinge er givet til deres Sognepræst, Hr. Karstenn Brun, da han med sine egne Penge har opbygget den ved Guds Tilskikkelse nedbrændte Præstegaard², hvori han boede, indeholdende at en af hans Børn efter hans Død, eller naar han blev svag, skal have og besidde Kirken, for saa vidt denne hans Søn var skikket dertil og vilde prædike Guds Ord rent og klart. Det

¹ R.: sogemennen oder karspelluden.

² R.: wedemstede.

befales den nuværende Amtmand i Haderslev og alle de efterfølgende ikke at besvære Sognepræsten og hans Søn i Anledning heraf, men at beskytte dem. R. 1544—60, 33 b.

13. Aug. (Haderslev, Fred. efter Laurentii). Til Borch paa Femern. Hertugen fremsender, hvad Borgmestre og Raad i Hamborg paa nogle af deres Medborgeres Vegne har skrevet til ham angaaende 100 Gylden, som disse tidligere har overgivet til en Hans Berchman, der har været Skriver i Borch paa Femern, for hvilke Gylden denne ifølge nævnte hamborgske Borgeres Beretning skulde købe Hvede. Da disse ved Vidnesbyrd af Adressatens Medborgere og af den undvegne Skrivers Hustru kan bevise, at de har sendt Hans Berchman disse Penge for derfor at købe Hvede, og at denne ogsaa har købt Hveden og har haft den liggende, men at den paa Grund af hans Undvigelse og hans Gæld er bortkommet, og det altsaa er tilbørligt, at Hamborgerne faar deres Penge tilbage, havde Hertugen ment, at Adressaten i Henhold til Hertugens tidligere Skrivelse havde hjulpet Klagerne til at faa, hvad der var deres, saa at Hertugen var blevet forskaanet for videre Overløben. Det befales imidlertid Adressaten strengt paa Klagernes eller deres befuldmægtigedes Anfordring uden længere Opsættelse at lade udbetale til disse af Hans Berchmans efterladte Gods de 100 Gylden, saa at Hertugen for den Sags Skyld ikke skal blive overrendt med videre Klage. R. 1543—48, 212 b.

22. Aug. (—). Til Dronning Sophia af Danmark. Hertugen, der har modtaget sin Moders Skrivelse ved sin Hoftjener Hans Rantzau — hendes Undskyldning for, at Tjeneren er blevet længe borte, havde ikke været nødvendig — vilde gerne have sendt hende en god Mynde, saadan som hun begærer, men han har for Tiden ingen, der er god; skulde han senere hen faa en saadan, der findes passende for hende, vil han betænke hende med den. — Hvad angaar, at Hertugen skulde erindre Kongen om den ommeldte Sag, hende selv angaaende, kan hun være forsikret om, at Hertugen vil huske dette, saasnart han kommer til Kongen og finder, at

der er en passende Lejlighed dertil, dog i Rigsraadernes Fraværelse vil han af Kongen sikkert kun faa det gamle Svar. Han anser det derfor for bedst at vente med Sagen, indtil Rigsraaderne er samlet. Naar det er Tilfældet, vil Hertugen gøre sit Bedste, og det Svar han faar, skal hun hurtigst muligt faa Kundskab om. — I Henhold til hendes Begæring vilde Hertugen gerne enten begive sig til hende, eller at hun kom til ham der, men da han den følgende Torsdag [$\frac{26}{8}$] maa rejse til Tønder og Strand for at hjælpe sine Undersaatter til deres Ret og andet nødvendigt¹, kan han ikke komme tilbage igen om kort Tid, hvorfor han beder sig undskyldt. R. 1543—48, 211.

25. Aug. (Haderslev, Onsd. efter Bartholomei). Hertugen tilstaar Sognepræsten i Maustorp, Hr. Benedictus Petrij, at han paa Toften norden for Præstegaarden maa bygge en Bolig, hvilken Bolig tilligemed Toften fra Gaden af indtil Skelstenene i Længde og Bredde, som nu indhegnet, han og hans Hustru Inngborch maa besidde og bruge for Livstid. Naar de begge er døde, skal Toften og Huset, som er bygget derpaa, med alt, hvad der er nagelfast, dog atter tilfalde Maustorp Kirke og den efterfølgende Sognepræst. Det paabydes den nuværende og alle efterkommende Amtmænd i Haderslev at beskytte Sognepræsten og hans Hustru med Hensyn til denne Benaadning. R. 1544—60, 29.

2. Sept. (Lille Tønder, Torsd. efter Egidii). Hertugen stadfæster, at hans Staller i Nortstrand, Marquart Sehested, har bortfæstet til Poppe Broders, boende i Roerbeke, for hendes Livstid 3 Demat Land, beliggende i hendes egen Fenne, og 4 Agre Land ved hendes Hus for den aarlige og sædvanlige Leje. Hun skal udrede Lejen til Oldermændene i Roerbeke til rette Tid og Sted, opføre og vedligeholde Diger, Dæmninger, Sile og Sluser, Veje og Stier, som hører dertil. Den aarlige Pligt, der tilkommer Hertugen som Øvrighed, skal hun til ret

¹ Retsdag i Tønder ca. $\frac{30}{8}$ — $\frac{8}{9}$ 1546 (R. 1544—60, 37—44).

og tilbørlig Tid udrede til Hertugens befuldmægtigede over Landet. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 34 b.

2. Sept. (Lille Tønder, Torsd. efter Egidii). Kvittans til nærværende Brevviser, Peter Weyner¹, som en Tid lang tro og ærlig, som det sømmer sig for en god Svend, har tjent Hertugen som Borgskriver paa Dorningk Slot, for alle hans Regnskaber, da han har aflagt disse godt og fuldkomment. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 37.

— Hertugen stadfæster Brev og Segl, som hans Fader, Kong Frederik, har givet Botelt Jepses og hendes Børn, som hun har avlet med Mats Petersenn og Jep Iffersenn udenfor Ægteskab, paa at de ligesom andre ærlige Folk maa staa og gaa, handle og vandle i Lov og Tov, i Raad og Ret. Det paabydes Amtmænd, Fogeder, Herredsfogeder og menige Undersaatter overfor Botelt Jepses og hendes Børn ikke at rippe op i denne Sag, men at beskytte dem. R. 1544—60, 37.

3. Sept. (—, Fred. efter Egidii). Til Hertug Adolf »af Holsten«. Hvad Kongen har svaret² paa deres og de forordnede Raaders Skrivelse, og hvad han i Anledning af denne har anset for raadeligt, vil Hertug Adolf se af det vedlagte. Da Hertugen af Kongens Skrivelse ser, at Kongen ikke mener, at det er til nogen Nytte, at der sendes nogle Personer til Skarerne³ i Betragtning af, at der ikke er gjort nogen Bestilling derom, og der er forordnet Personer hos disse, og det altsaa er unødvendigt at give Penge ud dertil, vil det efter Hertugens Formening være besværligt for ham og Adressaten alene at gøre dette. Hertugen beder derfor denne efter Forelæsningen af nærværende Breve snarest muligt at fremsende disse til Raaderne, for at unyttige Udgifter kan undgaas, og Skaden ikke skal blive tilregnet Hertugen og Hertug Adolf alene. R. 1543—48, 214.

¹ I Overskriften er han kaldt Peter Skriver. ² En Afskr. af dette Svar, dateret 27/8 1546, findes i Hansb. XXXIX, 29 d. ³ c: Krigsskarerne i Tyskland.

3. Sept. (Lille Tønder, Fred. efter Egidii). Hertugen stadfæster alle de Forskrivninger og Naadesbevisninger, som den forsynlige Nis Hinricksenn, Herredsfoged i Schluchs Herred, boende i Haistorp, der tro har tjent Hertugens Fader Kong Frederik og hans Broder Kong Christian og derpaa Hertugen selv, har faaet tilstaaet af Kong Frederik. Hertugen tilstaar ham desuden, at han, naar han vil fratræde som Herredsfoged, hvilket skal staa ham frit for uden derved at falde i Hertugens Unaade, for sin Levetid skal være fritaget for al Tyngde undtagen den almindelige Landbede, som han tilligemed Hertugens andre Undersaatter skal være pligtig til at give. Endvidere maa efter hans Død hans Søn Peter Nissen for sin Levetid besidde og bruge Godset Wragarde, der ogsaa er beliggende i Schluchs Herred, i Henhold til Kong Frederiks Brev og Segl¹. Hertugen har dertil taget Nis Hinricksen for hans Levetid under sin fyrstelige Beskærmelse, saa at han i Kraft af Kong Frederiks Brev og Segl ikke skal være pligtig til at staa til Rette for andre end Hertugen. Det befales den nuværende og de efterfølgende Amtmænd i Lille Tønder ikke at gøre Nis Hinricksen eller hans Søn nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men at beskytte dem i disse Rettigheder. R. 1544—60, 35².

5. Sept. (—, Sønd. efter Egidii). Fæstebrev til Marine (Marinn), afdøde Borgmester i Lille Tønder Johannes Ketelsens Enke, paa et Stykke Eng, beliggende ved Twedinckbarer, en Fjerdepart Rørvold³, beliggende ved Las Nissens Eng, og et Stykke Rørvold, beliggende ved Sct. Laurens Bro, dertil den Andel af Lange Enge og af Exholm, som afdøde Johan Ketelsen havde i Fæste sammen med Nis Hynricksenn, alt for Livstid og for den gamle sædvanlige Leje. Hun skal aarligt yde Hertugen deraf, hvad hun er pligtig til, og hvad der hidtil er blevet givet deraf. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 45.

¹ Af 1³/₄ 1527, tr.: C. v. Stemann: Urk. Beiträge, 56. ² Tr.: Smst., 57.
— Jfr. Sønderj. Aarbøger. 1891, 219, 238 og »Die Heimat«, 1927, 254. ³ R.: rethwalles.

5. Sept. (Lille Tønder, Sønd. efter Egidii). Fæstebrev til Nickels Knutzenn, Borger i Tønder, for Livstid paa et Stykke Eng, kaldet Luthke Lange Enge, beliggende øst for Hestholm, imod den sædvanlige Leje saaledes som Hr. Iuenn Reventlow tilforn har overgivet ham det. Han skal aarligt give Hertugen deraf, hvad det er hans Skyldighed og Pligt at give, og hvad der hidtil er blevet givet af Engen. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. Orig¹. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af Kronol. Sml.).

6. Sept. (Lumcloster, Mand. efter Egidii). Oprejsningsbrev for Peter Jahnsen (Jansen) af Terp, der er gjort nederfældig for en Eds Skyld, aflagt imod ham af Iwer Petersen af Ellen, da han herfor har optinget til Hr. Martinus, Abbed i Lumchloster. Han maa for Fremtiden gaa, staa og sidde i Retten, i Lov og Tov, ved Bryllupper og Barnsøl og andre Fester ligesom en anden. Det forbydes alle Hertugens Undersaatter at gøre Peter Jahnsen nogen Hinder med Hensyn til denne hans Benaadning. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 45 b.

7. Sept. (Lille Tønder, Aftenen før Marie Fødsel). Hertugen tilstaar Hans Nylßenn (Nelßenn) af Goriusmarcke fuldstændig Frihed for Hovtjeneste til Lille Tønder Slot, saa længe han lever, derimod skal han være pligtig til at svare den sædvanlige Leje, Skat og Skyld og at gøre Krigstjeneste ligesom Hertugens andre Undersaatter. Det paabydes den nuværende og de efterfølgende Amtmænd i Lille Tønder ikke at gøre ham nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men at haandhæve den. Rel. Hr. Iuenn Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 30 b.

8. Sept. (Lumcloster, Marie Fødselsdag). Hertugen tilstaar Magnus Andersenn til Klixbull og hans Arvinger for hans mangfoldige tro Tjenesters Skyld nu herefter at maatte

¹ Bagpaa »Vestebrieff uff Langenge. — Disen vestebrieff hat Andreas Beier widerumb zuruck in die cantzlei uberandt wurt, weil F. G. das landt angenommen«. — Fæstebrevet er gennemskaaret.

indløse for Pantessummen i Henhold til Pantebrevets Indhold afdøde Ludde Andersens¹ efterladte Godser, hvor de end er beliggende, og at maatte besidde og bruge dem til evig Tid uden Hinder af nogen. Desuden tiltaas det ham og Arvinger herefter at maatte bygge og bruge en Vindmølle i Medelbw Sogn ligeledes uden Hinder af nogen. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med det foranstaaende Brev]. R. 1544—60, 30.

8. Sept. (Lumcloster, Marie Fødselsdag). Hertugen giver Hans Riggelsen af Lumchloster, hans Hustru og et af hans Børn Stadfæstelse paa det Fæste, Frihed, Brev og Segl, som de har faaet af afdøde Abbed Niels Peterssen og det hele Konvent sammesteds, saaledes at de for Livstid kan nyde og bruge, hvad dette Brev efter Bogstaven udviser. Det paabydes den nuværende og de kommende Amtmænd i Lille Tønder og Befalingsmænd over Lumchloster ikke at gøre dem nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men at beskytte dem. R. 1544—60, 31.

— (**Lille Tønder, Onsd. efter Eigidii**). Bevis til Gotzick Rantzau, Raad. Da han Hertugen til Behag og til Nødtørft for hans Huse dette Aar har eftergivet sine Folk i Haderslev og Dornings Len den Kirketiende, som han skulde have af dem, forpligter Hertugen, der er ham taknemlig herfor, sig herved til, at dette for Fremtiden ikke mere skal ske og ikke skal blive en Sædvane. R 1544—60, 46.

14. Sept. (Haderslev, exaltationis crucis). Hertugen har af fyrstelig Øvrighedsmyndighed indført Ohue Rantzau og hans Brødre til Rastorp² i afdøde Mateus von der Wisch's efterladte Godser, nemlig Grunthoff³ og Nißgro, da de har været hos Hertugen og anmeldt, at den afdøde ifølge sin Forskrivning var dem 6300 Mk. lybsk skyldig, hvilken Fordring de ikke havde kunnet faa betalt af Arvingerne. De kan bruge

¹ En Farbroder til Magnus Andersen til Klægsbøl.
distrikt.

² Rastorf i Kiel Gods-

³ Kaldes senere Lundsgaard (Grumtofte S.).

Godserne, indtil de har faaet deres Penge betalt efter Forskrivningens Lydende eller ved Retten atter er blevet udvist deraf. R. 1544—60, 29 b.

18. Sept. (Rendsborg, Lörd. efter exaltationis crucis). Til Hertug Adolf. Ved sin Raad og Tjener Benedictus Sehested har han i Kiel ladet anmelde Hertugen, at Kongen havde befaleet sin Statholder Breyde Rantzau at medregne de 2000 Mk., som han tidligere før Afskeden i Aabenraa havde udlagt til Spejdertjeneste, i de 4000 Gylden, Kongens Andel, som Kongen i Aabenraa havde bevilget at ville erlægge til Spejdertjeneste og Krigsrustning, nemlig 4 Dele imod Hertugernes 2 Dele, og at det var blevet begæret af Hertugernes forordnede, da de paa disses Vegne ikke havde overantvordet Breide mere end 2000 Mk., at de skulde overantvorde Resten, saaledes som Breide Rantzaus Skrivelse¹ til Key og Clawes Rantzau i denne Sag videre formeldte, idet Hertugen tillige var blevet bedt om at tilkendegive sin Mening om, hvorledes der burde handles i denne Sag. Som Hertug Adolf selv ved, var Hertugen dengang i et godt Drikkelag, saaledes at han ikke kunde give Hertug Adolfs Raad noget Svar, hvorfor han beder sig undskyldt, men han har denne Morgen overvejet Sagen, og han er betænkt paa at ville give Breyde følgende Besked, hvis ikke Hertug Adolf vil gøre Forbedringer, nemlig at der i Aabenraa af Breide ikke blev tænkt paa, hvad der tidligere var udgivet til Spejdertjeneste eller til Krigsfornödenheder; Hertugen har da heller

¹ Breide Rantzau skrev »sondags crucis« 1546 efter Befaling fra Kongen til sine medforordnede Kai og Claus Rantzau, at de paa Hertugernes Vegne i Henhold til den aabenraaske Afsked hver skulde erlægge 1000 Gl., hidtil havde de hver kun erlagt 1000 Mk. Dette Brev sendtes af de to forordnede til Hertug Adolf, for at han skulde sende det videre til Hertug Hans. Claus Rantzau skrev dog ogsaa ¹⁵/₈, s. D. som Breide Rantzaus Brev var kommet, til Hertug Hans. — At Hertugerne bestred Kongens Opfattelse af Aabenraaafsikeden, skyldtes, at Kongen forlangte, at Hertugerne i Henhold til Slesvigafsikeden af 1545 hver skulde betale ¹/₈ af Udgifterne til Spejdertjenesten (Hansb. XXXIX, 21, 24 og 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 21. Inl. Reg. 1547, 8, 14).

ikke indrømmet noget saadant for sin Person, og han kan derfor ikke gaa med til at lade disse 2000 Mk. afkorte i de bevilgede 4000 Gylden, idet baade han og Hertug Adolf paa Breides Forlangende har erlagt ogsaa deres Del af de tidligere Udgifter til Spejdertjenesten og tilsendt Breide den. Hertugen venter derfor, at Breide vil erindre sig Aabenraa Afskeden og følge samme. Altsaa naar Breide har erlagt Kongens Andel, nemlig 4000 Gylden Mønt, som bevilget i Aabenraa, skal Hertugens befuldmægtigede, Clawes Rantzau, dertil lægge Hertugens Rest, men ikke før, idet Hertugen ikke vil indrømme noget udover Aabenraa Afskeden. R. 1543—48, 200 b.

18. Sept. (Rendsborg, Lørdag efter exaltationis crucis). Til Claus Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse angaaende, at Breida Rantzau har tilskrevet ham, at Kongen havde befalet, at han, Breida, skulde afkorte de 2000 Mk., som han før Afskeden i Aabenraa havde udlagt til Spejdertjeneste og Krigsrustning, i de 4000 Gylden, som Kongen vilde erlægge til den stedfindende Krigsrustning, og at Adressaten paa Hertugens Vegne skulde erlægge den tiloversblevne Rest, som han endnu ikke havde erlagt, underretter ham om, at han ingenlunde vil kunne tilstaa dette, fordi der i Aabenraa ikke blev tænkt paa de 2000 Mk., som tidligere var udgivet. Hertugen har da heller ikke dengang indrømmet noget saadant, ligesom han ogsaa dertil har erlagt sin Del, og han, der heller ikke har ventet, at Kongen vilde forlange dette, er betænkt paa ganske at følge Aabenraa Afskeden, som Breide uden Tvivl vel kan huske. Hvis nu Breide paa Kongens Vegne vil erlægge de bevilgede 4000 Gylden uden at ville afkorte de 2000 Mark deri, saa skal Adressaten — men ikke før — lægge Hertugens Rest dertil og videre forholde sig i Henhold til sin Befaling. — Hvad angaar Hjælpen til den fangne Biskop, hvilket han beretter om i anden Skrivelse, har Hertugen ikke foraarsaget Biskoppens Fangenskab, ligesom Mertenn Walwitz, med hvem Hertugen ikke har noget at gøre, ikke har undsagt ham, men vidste han at gøre noget til Biskoppens Befrielse, skulde det ikke mangle herpaa. R. 1543—48, 202.

19. Sept. (Rendsborg, Sønd. efter exaltationis crucis). Til Hertug Philips af Pommern. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ tilligemed de oversendte Breve og Kopier angaaende Striden mellem Hr. Herman von Bruggennaw, kaldet Hasenkamp, den tyske Ordens Mester i Lifland, paa den ene og Conrat Teurkauff, Borgmester i Riga, og Johan Geyseler, Sekretær sammesteds, paa den anden Side samt Kejsereus gentagne Befaling, har i Adressatens og i sit eget Navn, da de som Fyrster af det hellige romerske Rige er skyldige til at efterkomme denne, i sit Kancelli ladet udfærdige Stævning over Hr. Mesteren tilligemed et Brev til samme, idet Hertugen har set den rette Original af det kejserlige Lejde, og han oversender nu disse Sager til Adressaten, der anmodes om, hvis Dagen og Mødestedet findes bekvemme, at overantvorde dem til Klagerne paa disses Forlangende, for at de kan bringe dem videre til det tilbørlige Sted. Hvis Adressaten derimod ikke vil lade Brevene udgaa i den foreliggende Form, anmodes han om at gøre de nødtørftige Ændringer og derpaa snarest muligt at tilsende Hertugen dem til Forsegling, for at Klagerne ikke skal faa deres Sag trukket i Langdrag. K. (Hansb. XIV, 11).

— Fællesskrivelse fra Hertug Philips af Pommern og Hertug Hans af Holsten til Hr. Mesteren i Lifland. Klagerne Conradus Teurkauff og Johannes Geiseler, henholdsvis Borgmester og Sekretær i Riga, har tilstillet Hertugerne som de i Sagen forordnede kejserlige Kommissarier et fra Kejseren modtaget Lejde indeholdende, at de atter skulde faa i deres Besiddelse deres Huse og al deres Ejendom og uhindret forblive derved til Sagens Afslutning, idet de tillige har bedt om, at Hertugerne vilde oversende en bekræftet Kopi heraf til Adressaten, for at de, Klagerne, kunde nyde dette Lejde. Hertugerne oversender derfor til ham en saadan Kopi; selvom de venter,

¹ Af 3/, 1546 (Hansb. XIV, 11).

at han vil holde det af Kejseren givne Lejde, beder de for at kunne svare Klagerne om hans Svar. K. (Hansb. XIV, 11).

20. Sept. (Rendsborg, Mand. efter exaltationis crucis). Stævning, udtaget af Hertugerne Philips af Stettin-Pommern og Hans af Slesvig og Holsten over Hr. Herman von Bruggeney, den tyske Ordens Mester i Livland. Det meddeles ham, at der til Hertugerne er kommet en Skrivelse og Befaling fra Kejseren angaaende den uafgjorte Sag mellem Hr. Mesteren paa den ene og Conrad Teurkauff, Borgmester i Riga, og Johan Geyseler, Sekretær sammesteds, paa den anden Side, om hvilken Sag Hertugerne tidligere, efter at Hr. Mesterens Gesandter havde fremsat exceptiones, har indgivet Beretning til Kejseren. Den kejserlige Skrivelser Ordlyd vil Hr. Mesteren erfare af det efterfølgende, nemlig: Kejseren har modtaget Hertugernes Skrivelse, men da de af Mesteren frembragte exceptiones i denne ikke er saa udførligt omtalt, at det kan ses, paa hvilken Maade den kejserlige Kommission er i Strid med Mesterens Privilegier og Rigets Ordning, befales det Hertugerne, for saa vidt Kommissionen kun »in genere« bestrides, at procedere, men hvis der »in specie« forebringes noget af Betydning, skal Hertugerne sammen med deres lærde Raader interlokvere herom og derpaa remittere Sagen til Kejseren. Hvis de derimod anser, hvad der forebringes, for ubetydeligt, skal de procedere, indtil noget andet eventuelt befales dem, idet Appellation er begge Parter uforment. Givet i Regenspurgk den 21. Juli 1546. — Da det sømmer sig for Hertugerne at adlyde Kejseren, stævner de atter Herman von Bruggeney til enten selv eller ved befuldmægtigede paa den førstkommende Mandag efter misericordias domini [²⁵/₄ 1547] at give Møde for Hertugerne eller deres forordnede Raader paa Raadhuset eller et andet Sted i Lybæk for der at høre paa Teurkauffs og Geyselers Klager, hvorom der henvises til den første Stævning, og pleje mindelige Forhandlinger eller lade Sagen komme til retslig Afgørelse. K. (Hansb. XIV, 11).

21. Sept. (—, Mathei apostoli). Stadfæstelsesbrev til Borgmestre, Raadmænd, Borgere og menige Indvaanere

i Rendsborg paa Byens Privilegier, som tidligere er givet Byen af Hertugens Forfædre: Grever, Fyrster og Konger. R. 1544—60, 34.

24. Sept. (»inn eyll« **Kiel**, Fred. efter Mathei apostoli). Til Hertug Adolf. Hertugen har modtaget hans Skrivelse samt den hele Ditmarsker Sag angaaende Misdæderen Feringk¹

¹ Hans Feringk var tilligemed to Knægte og en Dreng blevet fængslet af Ditmarskerne, efter at en Brand i 1546 havde hjemsøgt Heide. Ditmarskerne lod ham underkaste Tortur, og her under bekendte han bl. a., at han af Wiben Petersens Broder Claus havde hørt, at Hertug Adolf og nogle af Hertugdømmernes fornemste Raader omgikkedes med Planer om Mordbrand og andre usømmelige Handlinger imod Ditmarskerne, endvidere at der laa fuldt rustede Skibe i København, parat til at løbe til Elben, og at Bertolt Petersen havde sagt til ham, at han havde Bestalling af Kongen og hans Brødre til at gøre Ditmarsken al den Fortræd han kunde, af en saadan Bestalling havde han endogsaa set en Kopi. Kongen og Hertugerne sendte fra Aabenraa 8. s. M. en Fællesskrivelse til Ditmarsken, hvorved dette anmodedes om ikke at henrette Feringk, før Fyrsterne ved Sendebud havde ladet ham underkaste Forhør. Ditmarskerne udsatte derpaa Henrettelsen, hvorefter Fyrsterne sendte to Gesandter, hvem de medgav en Bøddel, til Ditmarsken. Her vilde man imidlertid ikke tillade Gesandterne at anvende den fremmede Bøddel. Resultatet blev da ogsaa, at Feringk ikke tilbagekaldte sine Tilstaaelser. Han henrettedes derpaa straks af Ditmarskerne. Disse fortsatte Sagen, idet de ²¹/₈ udsendte Skrivelser, i hvert Fald baade til Hertug Hans og Hertug Adolf. Af Hertug Hans forlangte de, at han skulde fængsle Bertolt Petersen, af Hertug Adolf, at Heinrich Funcke tilligemed hans Knægt skulde fængsles, idet begge de nævnte var Feringks medskyldige. Heinrich Funcke var en Ditmarsker, der i 1543 imod det dengang i Ditmarsken gældende Forbud imod at forlade Landet hemmeligt var draget bort. Da han ikke vilde betale en Bøde, bemægtigede Ditmarskerne sig fra et Skib paa Ejderen Gods for 1100 Daler, tilhørende ham. Funcke, der blev Borger i Husum, vandt Hertug Adolf for sin Sag. Denne gav endogsaa de to ovennævnte Gesandter en særlig Instruks vedrørende Funckes Sag, men de fik ikke noget udrettet. Hertug Adolf spurgte nu ved en Skrivelse, adresseret baade til Kongen og Hertug Hans, sine Brødre om Raad. Det fremgaar af Kongens Svar af ⁸/₈, at Hertug Adolf omgikkedes med Planer om at øve Repressalier imod Ditmarskerne og at arrestere deres Skibe. Samtidig hermed udfærdigede Kongen ogsaa en Fællesskrivelse til Ditmarsken, og denne sendte han til Hertugerne til Forsegling, idet han ogsaa ⁸/₈ skrev til Hertug Hans om Sagen, da denne ikke havde set Hertug Adolfs Skrivelse, fordi han ikke var hos Kongen. Alle Kongens Skrivelser synes at være fremsendte til Hertug Adolf, thi samtidig med at denne modtog Kongens Post, fik han Skrivelse fra Hertug

og hans opdigtede Tilstaaelse, fremkaldt ved Tortur, og ogsaa hvad Kongen herpaa i alle tre Fyrsters Navn har svaret Ditmarskerne, og da Hertugen bifalder dette Svar, oversender han det til Hertug Adolf til Forsegling, hvis han ogsaa bifalder det, hvorpaa han vel vil lade det bringe til Bestemmelsesstedet. Hvad angaar Hertug Adolfs Undersaat Heinrich Funckes Sag, om hvilken Hertug Adolf beder om at faa meddelt Hertugens Betænkning, misbilliger Hertugen for det første Ditmarskernes Handlinger, og hvis det var gør ligt, vilde han gerne vise Broderlighed i denne Sag. Da imidlertid Tiderne er saa »geschwinde« og farlige, anser Hertugen det ingenlunde for raadeligt, at Hertug Adolf nu for denne ene Privatmands Skyld giver sig til at arrestere Ditmarskere eller til andet, thi han kender uden Tvivl disse Folk godt, og skulde det saa vise sig — selvom Ditmarskernes Handlemaade maatte være de 48 Forstandere som Landets Regenter imod — at Sagen ikke var ham bekvem, saa er han efter Hertugens Formening ikke saaledes rustet med Ryttere og Knægte, at han kan værgе sig. Hertugen mener derfor, at det vil være raadeligt paa Grund af de farlige Tider, og fordi Hertug Adolf maa vente sig dette andet¹ af en saadan Sag, at han holder lidt igen og lader denne Sag være Gud befalet til en mere belejlig Tid. Kan Hertug Adolf ellers hjælpe den arme Mand, da dennes Sag er ret og god, med noget, vil han uden Tvivl gøre det, men Kongens meddelte broderlige Raad i Sagen, synes Hertugen ikke er ilde, og Hertug Adolf vil vel vide at handle, som Forholdene kræver det, idet han bedes kun at opfatte Hertugens Mening herom som broderlig og venlig. Hertugen har ogsaa

Hans, dateret Rendsborg 10/9, hvilken Skrivelse ikke synes at være bevaret, med Anmodning om Oversendelse af Gesandternes Relation i Feringk Sagen. Hertug Adolf sendte da 22/9, hele Sagen til Hertug Hans, idet han gentog sin Anmodning om Raad i Funcke Sagen. Hertug Hans sendte ham derpaa nærværende Skrivelse. Han havde ved Udfærdigelsen heraf Kendskab til Kongens Svar til Hertug Adolf, idet Kongen i sin Skrivelse til Hertug Hans havde medsendt en Afskrift heraf (Hansb. XXI, 71, 72 a—b. Ausl. Reg. 1545—46, 133. A. L. J. Michelsen: Urkundenbuch zur Gesch. d. L. Dithmarschen, 127 ff.).

¹ c: Krigshandlinger, Blodsudgydelser.

skrevet et Svar paa Ditmarskens Skrivelse angaaende Bartelt Peterssen, hvilket Hertug Adolf bedes fremsende sammen med den anden Skrivelse. K. (Hansb. XXI, 71).

24. Sept. (Kiel, Fred. efter Mathei apostoli). Til Ditmarsken. Hertugen har med Strengthed, og som det sømmer sig, gjort sine Undersaatter, Bartolt Peterssenn og hans Broder, bekendt med Adressatens Skrivelse og Begæring. Svaret derpaa kan Adressaten erfare af Bartolt Peterssens egen Skrivelse¹ til Hertugen i den Anledning. Da Hertugen forstaaer, at Bartolt Peterssen er ganske uskyldig, og at han har bosat sig i Hertugens By Haderslev for at ernære sig som en anden Undersaat, og Sigtelsen, som er rejst imod ham, efter hans egen Beretning sker med Urette, hvorfor han, hvis han ikke frikendes herfor, tilbyder ikke at ville vige tilbage for at staa til Rette, har Hertugen ikke, saaledes som Adressaten har bedt om, kunnet lade ham fængsle, men hvis Adressaten ikke vil lade Sigtelsen falde, men vil bringe Sagen for Retten, vil Hertugen unde Adressaten tilbørlig Ret over ham, saaledes at Adressaten skal forstaa, at Hertugens Handlemaade i Sagen er fyrstelig, nabovenlig og saaledes, som Retten fordrer. K². (Hansb. XXI, 72 a).

1. Nov. (Haderslev, omnium sanctorum). Til Hertug Adolf. Hertugen har affærdiget sin Raad, Amtmand i Rendsborg, Hr. Iuen Reventlow, og Sekretær Jeronimus Boldigk til ham med nogle mundtlige Hverv, og han beder ham skænke disse Tiltro, som om det var Hertugen selv. Orig. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 6).

11. Nov. (—, Martini). Til Statholder Breyda Rantzau. Mutatis mutandis til Hertug Adolf. Kurfyrsten af Brandenburgs og Ærkebispens af Magdeborgs Skrivelser til Kongen angaaende de fangne³ og Kongens Svar derpaa samt, hvad

¹ En udateret Afskrift af Brødrene Bartolt og Claus Peterssens Supplik til Hertugen er vedlagt K., tr.: A.L.J. Michelsen: Urkundenbuch z. Gesch. d. L. Dithmarschen, 154. ²Tr. smst., 155. — Jfr. den foregaaende Skrivelse med Anm. ³De fangne, Jochim Beier og Moritz von Arnim, der tilhørte det magdeborgske-mærkske Ridderskab, var som meddelagtige i Biskoppen af Lybæk, Balthazar Rantzaus

Kongen i Anledning heraf har befalet Breida Rantzau, er i Kopi¹ blevet modtaget af Hertugen. Da Kurfyrsten af Brandenburg især undskylder von Arnim, og Kongen tager imod en saadan Undskyldning, samtykker Hertugen for sit Vedkommende i det givne Svar til Kurfyrsten og Ærkebiskoppen. Adressaten og hans Brødre vil uden Tvivl efterkomme den kongelige Befaling og handle saaledes, at von Arnim løslades af Fangenskabet, for at Kongen, Hertugerne, Adressaten og Undersaatterne ikke skal være udsat for Fare for et saadant Fangenskabs Skyld. K. (Hansb. XXXIX, 31).

12. Nov. (Haderslev, Fred. efter Martini). Til Kongen. Forbønsskrivelse for nærværende Brevviser, Gewaldus Ordalus, der har meddelt Hertugen, at han for Guds Ords Skyld af de pavelige er blevet fordrevet fra Hitlandt, hvorfor han har bedt om en saadan Skrivelse, idet han alene er fordrevet af nævnte Grund og ellers ikke har forskyldt det, nemlig at Kongen vilde tage ham og hans i sin Beskyttelse, hvilken gudelig og sømmelig Bøn Hertugen ikke har kunnet afslaa i Betragtning af, at han ogsaa har [set] det Testimonium, som Supplikanten har faaet ved sin Bortgang fra Kollegiet i København, og desuden en Anbefalingssskrivelse for ham fra Biskoppen af Slesvig. Hertugen beder derfor Kongen, at han først og fremmest Gud til Lov og Pris og derefter for Hertugens Forbøns Skyld vil stede nævnte Mand² for sig, høre hans Klage mod de pavelige paa Hitlandt og give ham et naadigt Svar, saa at Guds Ord ved ham ogsaa maa blive udbredt paa dette Sted. Gud vil uden Tvivl belønne Kongen herfor i det hinsidige. R. 1543—48, 210.

21. Nov. (Flensborg, Sønd. efter Elisabet). Hertugen kundgør, at i Flensborg fremstod for ham Michell Holm fra Wydinge Hærrød som den ene Part og Peter Trogelssenn

Bortførelse blevet taget til Fange af Breide Rantzaus og hans Brødres Folk (Skrivelser af ¹⁹/₁₀ og ²⁰/₁₀ 1546 fra Breide Rantzau til Hertugerne Hans og Adolf i Hansb. XXXIX, 21. Arch. f. Staats- u. Kirchengesch. der Herzogthümer II, 340).

¹ Vedlagt Kongens Skrivelse af ⁹/₁₁ 1546 (Hansb. XXXIX, 2 b).

² R.: geßelle.

(Truwelsen) til Aßdorp samt hans Søn Nis Petersenn som den anden, idet sidstnævnte Part som Klagere bad om, at Hertugen vilde holde retslig Forhør og derpaa fælde Dom i Sagen om de 24 Mænds Ed, om hvilken Sag de ikke var forligt med deres Modpart. Hertugen, der gerne vilde have gjort dette, har af fyrstelig Øvrighedsmyndighed — da han har forefundet og hørt læse en statelig Overenskomst angaaende denne Sag, oprettet mellem de to Parter af to adelige og flere andre, og hvis Ordlyd er følgende: Michell Hestede, Amtmand i Haderslev og Doringe, Wulff Stur og Borgskriver Johannes Johannis gør i Overværelse af Jacop Petersen, Borgmester, Oloff Jensen, Raadmand, Roloff Glarmager og Jurgen Pawelsenn vitteligt: Da der for nylig mellem den forstandige Michell Holm, Herredsfoged i Wydingk Herred, paa den ene og Peter og hans Søn Neyls Petersen paa den anden Side er opstaaet Strid og Skænderi, og det viser sig, at Sagen udvikler sig til det onde og ikke til det gode, har ovennævnte Mænd, som dem der var tilstedeværende i den Hensigt, at de skulde stifte Forlig mellem Parterne, gjort dette paa følgende Maade: Michell Holm skal fremstaa paa Herredstinget med sine Breve og Bevisligheder og erklære, at han kun vidste godt og ærefuldt at berette om Peter Trogelsen og hans Søn Nels Petersen. Disse skal ligeledes fremstaa paa Herredstinget med deres Breve og Bevisligheder og erklære, at de kun vidste godt og ærefuldt at berette om Michell Holm. Alle de Breve, som enhver især af Parterne har ladet lave og har faaet, skal rives itu og kastes paa Ilden. Parterne takkede derpaa gensidig hinanden for al Ære og godt. Haderslev, 1538 Torsd. efter Catherine [28/11] — henvist denne Sag endnu en Gang til Forligelse i Mindelighed, idet dette er til Bedste for Sagen, og Parterne derved kan undgaa flere Udgifter. Med disses Indvilligelse har Hertugen derpaa stiftet Forlig, saaledes at begge Parter fuldstændigt skal efterkomme det tidligere Forlig, hvorpaa Hertugen af fyrstelig Øvrighedsmyndighed vil lade Sagen falde for begge Parters Vedkommende. Endvidere skal de 24 Mænds Ed være død og magtesløs, og som om den aldrig var aflagt. Begge Parter skal have deres Ære i Behold,

og Peter Trogelssenn og hans Søn skal for denne Sags Skyld ikke være forvist fra Retten eller andetsteds. Ifald en af Parterne med Ord eller i Gerning hemmeligt eller aabenlyst handler imod dette Forlig, vil en saadan uden al Naade blive straffet af Hertugen med højeste Straf. Rel. Christoffer og Hinrich Rantzau, Brødre. R. 1544—60, 46¹.

24. Nov. (Flensborg, Onsd. efter Elisabet). Til Kongen. Da Kongen i den forgangne Tid² paa eget Brev og Segl har opbragt 7000 Mk. lybsk hos Siuerth Reventlow og Oue Rantzau til Brug for Hertugen under den brunsvigske Krig, og saaledes at Hertugen forrentede dem, var Hertugen vel skyldig til at indløse Kongens Brev og Segl i det kommende Omslag, men fordi han som en ung Husherre i dette Omslag er tynget med mange andre Udgifter, maa han lade de 7000 Mk. staa endnu i dette Aar, idet han beder om Kongens Samtykke hertil ved første belejlige Bud, for at han kan indrette Omslaget derefter. Orig. (T. K. I. A.).

27. Nov. (—, Lörd. efter Kathrine). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Han vil erindre, at der for nylig i Aabenraa under deres Sammenkomst blev udstedt et almindeligt Forbud³ imod Udskibning, der skulde gælde til afvigte Mortensdag. Da Forholdene paa denne Tid, som Kongen ved, endnu er meget sælsomme, har Hertugerne efter deres Raaders Raad, til Bedste for Land og Folk og til Forebyggelse af større Dyrtid, besluttet, at dette almindelige Forbud imod at udføre til fremmede Egne endnu skal gælde en Tid, indtil det ses, hvorledes Forholdene vil udvikle sig, idet de haaber, at Kongen vil være enig med dem heri. De kan dog ikke skjule for ham, at det af Landskabet er blevet berettet dem, at Kongen har ladet det i Rigerne skete Forbud gennemføre saaledes, at slet intet maa udføres til Fyrstendømmernes Nødtørft. Da nu Kongen maa tage i Betragtning, at

¹ Tr.: F. C. Sommer: Slægten Astrup, Bilag, 46.

² Se ²²/₁₁ 1545.

³ ¹³/₇.

Fyrstendømmerne i Nødstilfælde maa være med til at bære Byrderne, hvilket de hidtil gerne har gjort og gerne gør, haaber Hertugerne, at Kongen ikke ved Besked med og endnu mindre har befalet det, der er vederfaret Fyrstendømmernes Landskab med Hensyn til Forbudet. De beder derfor, at Kongen efter at være blevet gjort bekendt med Sagen, idet de tre Fyrster er hverandre forbundne i Henseende til Land og Folk, vil afskaffe det i Rigerne gjorte Forbud, for saa vidt som det angaar Fyrstendømmerne, og befale, at der alene til Indbyggerne der maa udføres Korn, Øksne, Smør eller andre Varer til deres Nødtørft, idet Hertugerne vil føre strengt Opsyn med, at Varerne ikke føres andre Steder hen. Herpaa udbeder Hertugerne sig Kongens Svar¹. — Hertugerne, der dernæst af Kongens Skrivelse² ser, at de pfalziske Gesandter skal ankomme for at føre Forhandlinger angaaende den fordums Kong Christierns Sag, beder Kongen, da de ikke ved, hvorfor saadanne

¹ I Dagene ca. 21.—27. Nov. 1546 blev der afholdt Retsdag i Flensborg. Hertugerne Hans og Adolf, der var til Stede, drøftede her Udførselsforbudet sammen med Raaderne. Kongen, der var forhindret i at være til Stede paa Grund af Sygdom (se Skrivelse af ²⁹/₁₀ 1546 fra Chr. III til de holstenske Raader i Voss' Excerpter LXVII B, V, 14), svarede paa nærværende Skrivelse ²/₁₂ (Hansb. XXXIX, 2 b), han ønskede oplyst, om det var besluttet at forbyde Udførslen baade land- og søværts. — Kongen har herefter udstedt Forbudet; ²⁴/₁₂ s. A. skrev han til Wilster og Itzehoe herom (Zeitschr. VI, 88 Rep., VIII, 72 Rep.).
² Er af ¹⁰/₁₁ 1546 og rettet til begge Hertuger. (Findes i Orig. S. K. Gottorp Ark. Pk. 451, Varia IV). — Efter Forliget i Sønderborg ¹⁴/₇, 1546 tillodes det Chr. II at skrive til Pfalz og Lothringen om at sende Gesandter til Danmark, for at Forliget kunde blive ratificeret. Dette fik til Resultat, at det blev forlangt, at Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf skulde give pfalziske Raader Lejde til at kunne rejse til Danmark for at føre Forhandlinger med Christiern II. Et saadant Lejdebrev udstedte Kongen ²⁶/₉, 1546 i Lund i Skaane. Dette Lejdebrev er aftrykt i Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 381, men ikke korrekt, thi det Brev, der udgik ²⁶/₉, kan ikke have indeholdt nogen Rettelser. Der er nemlig blevet udstedt to Lejdebrev i Efteraaret 1546, og det Dokument, som Sejdelin har aftrykt, er at opfatte som et Konceptforlæg til det sidst udgaaede Lejdebrev. I sin Skrivelse af ²⁹/₂ 1547 til det til Kejseren affærdigede Gesandtskab (se S. 369) siger Kongen, at det første og andet Lejdebrev var ganske enslydende undtagen, at »das erst uf Pfaltz und Lotringenn und das ander uf Pfaltz gesantenn allein gestellet« (Inl. Reg. 1547, 28 b).

Forhandlinger skal tilstedes, skriftligt at underrette dem herom, for at de i Tide kan overveje denne Sag. Orig. (T. K. I. A., Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71).

29. Nov. (Haderslev, Andreasaften). Til alle Amtmænd. Da Forbudet imod Udførsel af Korn er udløbet afvigte Mortensdag, og Dyrtid dog i disse farlige Tider kan formodes, har Hertugen for i Tide at forebygge en saadan ladet udfærdige et Mandat til Undersaatterne i Adressatens Amt N., hvilket han fremsender, og hvilket Adressaten snarest muligt skal lade forelæse for disse, idet det strengt befales ham at holde godt Opsyn med, at ingen hverken Borger eller Bonde imod Forbudet udfører Rug, Byg eller Havre fra Fyrstendømmerne uden Hertugens Vilje; den ulydige, som handler herimod, skal han uden al Naade straffe paa Skib, Liv og Gods. R. 1543—48, 215.

— (—, Mand. Andreasaften). Til alle »min naadige Herres« Stæder. Da Forbudet imod Udførsel af Korn er udløbet afvigte Mortensdag, og Dyrtid i disse »geschwinde« og farlige Tider dog kan formodes, (saa at det ikke kan tilstedes, at noget Korn føres udenlands), befales det Adressaatterne i Kraft af Brevet paa Hertugens Vegne med Strenghed at forkynde for deres Borgere i Hertugens Stad N., at enhver herefter, indtil Hertugen skriver igen, under Tab af Skib, Liv og Gods ganske skal afholde sig fra Udførsel af Korn fra Fyrstendømmerne, det være Rug, Byg eller Havre. Hvis det opdages, at nogen overtræder Forbudet, vil Vedkommende uden al Naade blive straffet med ovennævnte Straf af dem, som har dette i Befaling af Hertugen. R. 1543—48, 215 b.

— Kornudførselsforbud for alle »min naadige Herres« Undersaatter. Da Forbudet mod Udførsel er udløbet afvigte Mortensdag, og Dyrtid under disse farlige og »geschwinde« Forhold dog maa befrygtes, befaler Hertugen for at forebygge en saadan i Tide enhver især af Undersaatterne i N. Amt fra nu

af og, indtil han skriver igen,.. [Indholdet er iøvrigt overensstemmende med det foregaaende Brev]. R. 1543—48, 216.

26. Dec. (Kolding, Sønd. efter Juledag). Til Strandingerne. Hertugen har for omtrent 2 Aar siden¹ antaget Jochim Leue til Staller i Strand i Tillid til, at denne vilde have overholdt hans Befaling, men skønt Hertugen strengt har paabudt ham at holde godt Opsyn med, at der i Henhold til Forbudet intet Korn udførtes uden Hertugens Befaling, har Hertugen dog af Hertug Adolf faaet meddelt, at Forbudet ikke overholdtes i Strand, men at der imod dette derfra udførtes meget Korn. Hertug Adolf bad dertil om, at Hertugen vilde paalægge sine Undersaatter at overholde Forbudet paa tilfredsstillende Maade, af hvilken Grund Hertugen da atter har skrevet til Stalleren og strengt befalet ham at rette sig efter Forbudet. Hertugen har desuden ved et skriftligt Mandat og ogsaa mundtligt befalet Stalleren, at han skulde lade alle disse, som af den forrige Staller havde faaet Fæstebrev, eller til hvem der var bortfæstet noget, blive ved deres gamle Fæste, hvilken Befaling han dog ikke til enhver Tid har adlydt, men foragtet og overtraadt den. Hertugen har derfor, da han ikke længere vil taale dette, indsat Hinrick Hacke, der fremtidigt skal efterkomme hans Befaling, til Staller over Nortstrand, idet der er givet ham i Befaling, at han skal lade Adressaterne blive ved deres gamle nedarvede Privilegier og Friheder og ved den gamle frisiske Ret. Det begæres derfor af Adressaterne at adlyde ham i alt, hvad han paa Hertugens Vegne paalægger dem, hvad Hertugen ikke tvivler om, at de som lydige Folk vil gøre, men i Fald en eller to er opsætsige imod ham, skal de med al Streng-
hed bevæge disse til at vise Stalleren som Hertugens Stedfor-
træder tilbørlig Lydighed. K. (Hansb. XXXIX, 29 g).

27. Dec. (Haderslev, Mand. efter Juledag). Til Markgrev Jochim, Kurfyrste. Hertugen har modtaget hans Svarskrivelse² angaaende, at han er tilfreds med Indstævningen af

¹ 4/3 1545.

² Af 6/12 1546, Afskr. i Hansb. XXXIX, 8.

von Arnim for Retten, saaledes som det meddeltes i Hertugens forrige Skrivelse, idet han desuden beder Hertugen at befordre von Arnims Sag, hvad han ogsaa har bedt Kong Christian om, ledsaget af et Tilbud om selv at ville gøre, hvad han formaar for den fangnes¹ Befrielse. Hertugen, der takker for Kurfyrstens Tilbud, vil til Ære for denne være tilfreds med, at von Arnim løslades imod at give sædvanlig Orfejde. Kongens Statholder, Breida Rantzau, har herom al Befaling, og han vil vide at handle herefter. K². (Hansb. XXXIX, 31).

27. Dec. (Kolding, Mand. efter Juledag). Til Statholder Breyda Rantzau, Amtmand paa Segeberg. Af det vedlagte vil han se, hvilket Svar der er indkommet fra Kurfyrsten af Brandenburg paa Hertug Adolfs og Hertugens forrige Skrivelse angaaende von Arnims Fængsling. Da Kurfyrsten tilbyder, at han med Hensyn til Biskoppens Befrielse ikke vil spare paa Flid, og Hertugen ved, at Kurfyrsten ogsaa tidligere har været Sagen gunstig stemt, mener Hertugen, at det vil være tjenlig for Sagen, at von Arnim ganske løslades imod at give en sædvanlig Orfejde, hvad Kongen ogsaa har tilskrevet Hertugen om. Hertugen har da for sit Vedkommende tilskrevet Kurfyrsten, at han er tilfreds med det, som Kongen har meddelt ham. Breida Rantzau skal derfor vide at handle overfor von Arnim i Henhold til Kongens Befaling. K. (Hansb. XXXIX, 31).

1547

6. Jan. (—, Helligtrekonger). Til Hertug Magnus af Mecklenborg. Brødrene Wulff og Ditloff Rathlou har berettet, at Ditloff von Bülow til Wedendorff, deres

¹ : Biskop Balthasar Rantzau af Lybæk. ² Denne og den efterfølgende K. har Aaret 1547 og lader altsaa det nye Aar begynde Juledag.

Moders Søstersøn, for kort Tid siden er død uden Livsarvinger, og at deres Moder for Hertugerne Heinrich og Albrecht, Adressatens Fader og Farbroder, har overgivet og opladt til dem som hendes Sønner alt det, som kunde tilkomme hende efter hendes afdøde Frænde. De har da ogsaa straks gjort Fordring herpaa, men de er saa blevet anvist først at lade det komme til en mindelig Forhandling med Ditloff von Bülow's Frænder, hvilket de ogsaa har forsøgt. Da de imidlertid ikke har opnaaet noget herved, har de bedt Hertugen at skrive til Adressaten om, at deres Sag maatte blive befordret med Retten. Hertugen beder derfor Adressaten for denne hans Forbøns Skyld at fremme Rathlouernes Sag. R. 1543—50, 155.

11. Jan. (Kolding, Tirsd. efter trium regum). Til Hr. Iuen Rentlow. Sachsens og Hessens Skrivelse angaaende den »svævende« Krig, der for faa Dage siden er ankommet til Hertugen, samt Hertug Adolfs Skrivelse om, hvad han anser for raadeligt at foretage i den Anledning og nu i Hast at svare Fyrsterne, fremsendes vedlagt¹. Da det ikke er passende, at Hertugerne indlader sig i noget, der er imod den med Kejseren oprettede Traktat, og de desuden, hvad Adressaten ogsaa godt ved, ikke evner at gøre noget, har Hertugen for sig alene, saaledes som hans Broder har bedt om, ladet affatte et Svar, hvoraf han medsender en Kopi, dog paa Forbedring af Adressaten og de andre i Kiel værende Raader, af hvem Adressaten skal fordrø Raad. Hvis han og de andre Raader mener, at dette Svar kan udgaa, saaledes som det er affattet, begæres det af ham ved Ahlefeldt at lade det oversende til Hertug Adolf, som videre vil overgive det til Kurfyrsten af Sachsens og Fyrsten af Hessens Bud. Hvis han og de andre Raader

¹ Hertug Adolf oversendte til Hertug Hans ved Skrivelse af 7/1 1547 en Fællesskrivelse af 19/12 1546 fra Kurfyrsten af Sachsen og Landgreven af Hessen, adresseret til dem begge, i hvilken Skrivelse de to tyske Fyrster som Ledere af det evangeliske Forbund forlangte Hjælp eller i det mindste Forstrækning med en gevaldig Sum Penge. Disse Skrivelser har Hertug Hans modtaget i Kolding 9/1 (Hansb. VIII, 11).

derimod mener, at Svaret bør ændres, skal han i Hast ved Ahlefeldt tilbagesende det til Hertugen tilligemed Hertugens Skrivelse til Hertug Adolf samt hans og de andre Raaders Forslag til et Svar og Raad om, hvad Hertugen videre bør foretage sig i Sagen. Dette har Hertugen ikke villet undlade i Hast at meddele ham som sin fortrolige og »geheime« Raad. K. (Hansb. VIII, 11).

11. Jan. (Haderslev, Tirsd. efter trium regum). Til Hertug Adolf. Hertugen, der har modtaget Fyrsterne af Sachsens og Hessens Skrivelse, indeholdende en Anmodning fra disse, og tillige hvad Hertug Adolf for sit Vedkommende anser for raadeligt foreløbigt nu i Hast at svare derpaa, vil ikke finde det ubejlejligt, om de i den Anledning i Henhold til Hertug Adolfs Betænkning kom sammen, og at de forskrev deres Raader, men da det ingenlunde er gørligt for dem at indlade sig paa noget, der er imod den oprettede Traktat, og det desuden er over deres Evne at foretage sig noget i denne Sag, hvad Hertug Adolf ogsaa selv ved, anser Hertugen en Sammenkomst for unødvendig. Hertugen har imidlertid i Henhold til Hertug Adolfs Anmodning ladet affatte og udfærdige et Svar i sit eget Navn alene, som Hertug Adolf vil se af vedlagte Kopi. Dette Svar oversender Hertugen hermed til Hertug Adolf, idet han anmodes om at give det til det Bud, som bragte den Skrivelse, der var adresseret til dem begge, for at Budet kan tage det med tilbage. K¹. (Hansb. VIII, 11).

— Til Kurfyrsten af Sachsen og Fyrsten af Hessen. Hertugen har modtaget deres Skrivelse med den i Anledning af Krig, som de for Tiden er bebyrdet med, fremsatte Fordring, og hvis han til Trods for sin Ungdom kunde gøre noget, der var til

¹ Paa et halvt Folioark er med Andreas v. Barbys Haand nedskrevet det egentlige Indhold af nærværende Brev. Jeronimus Boldigk har derpaa videre udformet en Koncept til Brevet.

Gavn for Sagen, vilde han ikke undlade det, men hvor gerne han end vilde føje Adressaterne med Hensyn til deres Begæring, saa forholder det sig saaledes, at han tilligemed Kongen af Danmark under de sidste Fjendtligheder har maattet afslutte en Overenskomst med Kejseren, hvorfor det ikke sømmer sig for dem at indlade sig i noget, der er rettet imod Kejseren. Adressaterne ved dertil, at Hertugen samt hans Brødre i deres Ungdom — og endnu fra Tid til anden — er blevet besværet og foruroliget af Krigshandlinger, hvorfor det er med store Udgifter og med Gæld, han er tiltraadt Regeringen af sin Andel af Fyrstendømmerne, og herved er han forhindret i at vise sin venlige Vilje. Adressaterne vil sikkert heller ikke mene, at han imod den oprettede Traktat skal begynde Ufred. I Henhold til ovenstaaende beder han derfor disse venligst at undskylde, at han ikke kan efterkomme deres Begæring. Han vil med Guds Hjælp til enhver Tid være og blive en Bekender af det rene Ord og det hellige Evangelium, og hvis han er i Stand til at hjælpe dem i deres Betrængthed, skal det ske. K¹. (Hansb. VIII, 11).

29. Jan. (Kolding², Lørd. efter conversionis Pauli). Til Hertuginde Elisabeth af Mecklenborg. Hertugen har modtaget hendes, sin Søsters, Skrivelse angaaende, at hun og hendes Gemal er raske, og at det gaar dem godt, hvilket han gerne har hørt, og hun skal vide, at ogsaa han er bevaret ved

¹ Er konciperet af Andreas v. Barby som en Fællesskrivelse, vedlagt findes en Renskrift med Jeronimus Boldigks Haand. ² Ved Skrivelse af 17/1 1547 bad Femern Hertug Hans om »eyne clene vorschryft« til Kongen angaaende, at det maatte tillades Femern at købe Sædebyg og Ærter i Kongeriget. Denne Skrivelse bærer bagpaa følgende Paategning, skrevet med Sekretær Jeronimus Boldigks Haand: »Nicht tho vorgeten, dat. M. G. H. den koningk ansprikt, dat sin Ko. Matt. den von Vhemern eren sathgersten uth dem ryke kopen lathen mocht«. — Hertug Hans har da uden Tvivl i Kolding foretaget en mundtlig Henvendelse til Kongen herom (Hansb. XXXIX, 29 f).

Sundhed. Han beder hende, at hun til enhver Tid vil meddele ham om sin Tilstand. R. 1543—50, 155 b.

7. Febr. (Kolding, Mand. efter Kyndelmisse). Til Gossigk Rantzau, Raad. Hertugen vil ikke lade ham uanmeldt, at Kongen har ansat en Dag, nemlig førstkommende Søndag letare [$^{20}/_3$], paa hvilken Hertugen tilligemed Hertug Adolf skal komme til Kolding for at modtage Fyrstendømmet¹ som Len. Da Hertugen paa Grund af Tidens Korthed ikke kan træffe nogen fælles Beslutning med Hertug Adolf herom, men Sagen dog, hvad Adressaten selv ved, er meget vigtig, saa at det er højligten fornødent at raadslaa om, hvorvidt Dagen vil være at afslaa eller at antage, har han med fornøden Fuldmagt, Kreditiv og Instruktion affærdiget Adressaten, da han som en af de gamle Raader er mere erfaren med Hensyn til denne Sag end de andre, tilligemed Hr. Iuen Reventlow til Hertug Adolf. Da dette er baade Hertugen, det hele Land og ogsaa Adressaten selv magtpaaliggende, begæres det af denne ikke at føle sig besværet herved, men tilligemed Hr. Iuen, som har al Befaling herom hos sig, og som vil underrette ham om Hertugens Mening, paa N. Dag at begive sig til Gottorp og godvilligt at lade sig bruge i den omhandlede Sag.

Seddel:

Hvis Dagen skal gaa for sig, begæres det af Adressaten Lørdagen i Forvejen [$^{19}/_3$] med sine Heste og Knægte, iført Hertugens Klæder, at forføje sig til Haderslev, saa at de paa nævnte Søndag letare kan drage med Hertugen ind i Kolding. R. 1543 —48, 220.

— Til Hertug Adolf. Utvivlsomt har han faaet Skrivelse fra Kongen, eller det er blevet ham berettet, at Kongen har ladet ansætte en Dag, nemlig førstkommende Søndag letare,

¹ c: Slesvig.

paa hvilken han tilligemed Hertugen skal komme til Kolding for af Kongen at modtage Forleningen med Fyrstendømmet Slesvig. Da Lensmodtagelsen for dem begge er en vigtig Sag, var det vel fornødent, at de tilligemed deres Raader kom sammen for endrægteligen at træffe Beslutning om, hvad der var at foretage. Hertugen frygter dog paa Grund af Tidens Korthed, at Adressaten eller ogsaa han selv i disse »geschwinde« Tider vil blive forhindret af forefaldende Sager, men for at intet skal blive forsømt, vil Hertugen affærdige sine Raader, nemlig Hr. Iuen Reventlow og Gossick Rantzau, med nødtørftig Kreditiv og Instruktion til Adressaten paa Gottorp den førstkommende Søndag esto mihi [²⁰/₂], idet Hertugen beder Hertug Adolf om i Mellemtiden ogsaa at forskrive sine Raader, for at han samt hans Raader tilligemed Hertugens Raader kan træffe en Afgørelse med Hensyn til det Udkast¹, som i den Sag er opsat, og som Hertug Adolf uden Tvivl har faaet tilstillet, nemlig hvad de bør foretage sig i Sagen, og om Dagen skal besøges eller ikke, saa at der ikke gaas frem i Sagen uden nødtørftig Raadslagning. R. 1543—48, 221.

9. Febr. (Haderslev, Onsd. efter Kyndelmisse). Til Raaderne. Hertugen vil ikke forholde ham, at Kongen har ansat en Dag, nemlig den førstkommende Søndag letare, paa hvilken Hertugen skal komme til Kolding for af Kongen at modtage Forleningen med Fyrstendømmet Slesvig. Da det sømmer sig for Hertugen at inddrage som en Fyrste, og han desuden til sin Ære maa have Folk hos sig, begæres det af Adressaten med hans Knægte og Heste, iført Hertugens Klæder, Lørdagen i Forvejen at komme til Hertugen i Haderslev, for at de paa bemeldte Søndag kan drage med til Kolding. R. 1543—48, 223.

¹o: Udkast til Lensbrev og Revers, opsat af Kongen. De kendes fra en Protokol 1546—47 over Forhandlingerne ang. Lensmodtagelsen. Denne Protokol er bevaret baade i Koncept (Kladde) og i Renskrift. Kladden er skrevet af Hertug Hans' Sekretær Jeronimus Boldigk (Hansb. XVII, 40—41).

9. Febr. (Haderslev, Onsd. efter Kyndelmisse). Til de forordnede, som skal ride og besigtige Skellet mellem Osterwestede og Søndre Farrup, »erstlich ahn Johan Reuentlouwen«¹. Da der bestaar Trætte mellem Undersaatterne i Osterwestede og Søndre Farrup om et Skel, som Sandemændene har draget, har Hertugen forordnet ham tilligemed sine Raader, nemlig Christoffer Rantzau, Amtmand i Tønder, Siuerth Rantzau, Amtmand i Haderslev og Dorningen, Moritz Emicksen, Andreas Johansenn, Hans Reichenbach, Merten og Tymme Hacken, til at ride og besigtige dette Skel. Det begæres derfor af ham den førstkommende Palmesøndag [³/₄] at forføje sig til Osterwestede for den følgende Mandag sammen med de medforordnede at ride det omhandlede Skel og søge at udjævne Striden i Mindelighed eller med Retten. Glipper dette, skal der gøres Indberetning til Hertugen om alle Forhold med Hensyn til dette Skel. Hertugen vil saa paa Parternes videre Anmodning lade udgaa, hvad Ret er. R. 1543—48, 223 b.

11. Febr. (—). Til Undersaatterne i Bobsehe Sogn. Det er af Undersaatterne i Rysingemor blevet berettet Hertugen, at Adressaterne har lejet deres Sognepræst paa den Maade, at han skulde have forbrudt et Pengebeløb til dem, naar han ikke holdt [Guds]tjenesten eller udeblev, idet Undersaatterne i Rysingemor tillige bad Hertugen, da de ikke havde givet deres Sognepræst Aarsag til noget saadant, og fordi de ogsaa gerne vilde beholde ham længere, at udvirke, at Adressaterne løste ham fra hans Løfte, og hvad han under Bødestraf havde forpligtet sig til. Da Gudstjenesten ikke skal være paatvunget, og Sognepræsten efter, hvad Hertugen erfarer, gerne vil blive der, hvor han er, og Folkene der gerne vil have ham, begæres det af Adressaterne at løse den nævnte Præst fra det til dem gjorte Tilsagn og den indgaaede Forpligtelse og lade ham blive hos sine Sognebørn, hvor han nu er, og hvor han er indsat af Gud. R. 1543—48, 224.

¹ Til Gram.

15. Febr. (Gottorp, Tirsd. efter Valentini). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Da Kongen ved Hr. Johann Fries, Kansler, og Breyda Rantzau, Statholder, har ladet ansætte dem en Dag, nemlig til førstkommende Midfaste, Søndag letare, paa hvilken de i Henhold til en tidligere Anmodning fra dem skal komme til Kolding for at modtage Fyrstendømmet til Len, og desuden paa ny har ladet tilstille dem et Udkast til et Lensbrev og Kopi af en Reversal, har Hertugerne efter al Nødtørft gennemset og overvejet disse. De finder imidlertid i disse Udkast, for hvilke de takker, nogle mindre Mangler, hvilke de gerne i Mellemtiden før Mødet vil have forhandlet om ved deres Gesandter. De har derfor affærdiget deres Raader, Hr. Iuen Reventlow og Benedictus Sehested, paa en saadan Maade, at de skal forføje sig til Kongen 2 Dage før eller 2 Dage efter Søndag invocavit [$27/2$]. Deres Mening hermed er ikke, at de vil, at Lenssagen skal strande, men alene den, at Gesandterne fuldstændig skal komme overens med Kongen om, hvorledes Lenet skal overrækkes og modtages. Kongen bedes ikke føle sig besværet ved den korte Udsættelse. Orig¹. (T.K.I.A., Diverse Akter vedr. Forleningen med Hertugdømmet Slesvig 1328—1650). K². og Afskr. (Hansb. XVII, 41 og 40).

19. Febr. (Haderslev). Kvittans til Hr. Iuen Reventlow, Raad, Amtmand paa Rendsborg, der har besørget Omslaget for afvigte Aar 1546. Indtægten beløb sig til 7998 Mk. 1 Sk. 4 Penninge og Udgiften til 4227 Mk. 9 Sk. 10 Penninge, og idet Udgiften fradrages Indtægten, bliver han Hertugen 3870 Mk. 7. Sk. 6 Penninge skyldig³, hvilken Restsum han har betalt. R. 1544—60, 48.

24. Febr. (Gottorp). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. De meddeler, at de har affærdiget deres Raader, Hr. Iuen Reventlow og Benedict Sehested,

¹ Er skrevet med Sekretær Jeronimus Boldigks Haand.

² Er udateret.

³ Subtraktionen i R. er forkert.

for paa deres Vegne at fremføre allehaande mundtlige Hverv for Kongen. Denne bedes skænke dem fuldkommen Tiltro, som om det var Hertugerne selv. Orig. (T.K.I.A., Diverse Akter vedr. Forleningen med Hertugdømmet Slesvig 1328—1650).

[ca. 24. Febr. (Gottorp)]¹. Artikler til Brug for Gesandterne, Hr. Iuen Reventlow og Bennct Sehested, ved Forhandlinger med Kongen.

For det første skal Ordene: Mandligt Len, paatales, da der i Kong Valdemars Lensbrev staar: »Die warhafftigen und rechtlichen erbenn«, og Kong Christoffers og Kong Valdemars Breve desuden formelder, at Lenet bortforlenes som et evigt Arvelen. Efter Udkastets Ordlyd vilde Fyrstendømmet, naar der ingen mandlige Arvinger var, falde tilbage til Danmarks Krone, hvilket vilde stride imod Kong Christian den førstes Forskrivning. Gesandterne skal holde dette Brev hemmeligt, men meddele Kongen, at det er forhaanden. Endvidere vil det stride imod Stændernes Privilegier.

2. I Stedet for Ordene: Med Rette, skal simpelt hen staa, hvad der fra Arilds Tid har ligget dertil, da Hertugerne ingen Beviser har for, hvor langt Grænserne² strækker sig. For dette Ords Skyld skal Forhandlingerne dog ikke afbrydes.

3. Da det i det kongelige Udkast er indført, at Forleningen sker Kongens Arvinger med til Bedste, skal Gesandterne foreslaa, at der forholdes paa lignende Maade med Hensyn til Hertug Frederik.

4. Gesandterne skal for efterfølgende Ords Skyld: »Unnd inhalt ires reversals geleiste lehenpflichts«, bestræbe sig for,

¹ Dato og Dateringssted mangler, men Instruksen tilligemed de efterfølgende Udkast til Lensbrev og Reversal maa dog utvivlsomt være udfærdiget omtrent samtidig med Kreditivskrivelsen af 24/2. — For at forstaa Instruksen, hvoraf her kun Hovedpunkterne er gengivet, maa man kende saavel Kongens som Hertugernes Udkast til Lensbrev og Reversal i dets fulde Ordlyd. Jfr. L. Laursen: Danmark—Norges Traktater II, 190, hvor nogle af Instruktionen's Punkter er omtalt. — Pakke 63 i Gottorp Arkivet har ikke kunnet efterses. ² c: Hertugdømmet Slesvigs Grænser.

at Hertugerne fritages for at give en Reversal og nøjes med at aflægge Eden. De nævnte Ord, der ikke findes i Kongerne Valdemars og Christoffers Lensbreve, skulde da helt udelades og i Stedet for skulde sættes: »Uff irer Liebden geburlich ersuchenn unnd geleiste eidtspflicht«. Kan dette ikke opnaas, skal Gesandterne til det yderste forhandle om, at Reversalen affattes i Overensstemmelse med Hertugernes Udkast, og at der paa det omhandlede Sted kommer til at staa: »Inhalt des reversals unnd gegeben er eidtspflicht«.

6¹. Gesandterne skal forhandle om, at der i Kongens Udkast imellem Ordene: »Enndenn unnd scheiden belegenn«, indsættes: »Vonn alters hero«.

7. Gesandterne skal bestræbe sig for, at de understregede Ord i Udkastet begyndende med: »Unnd dennoch vonn unns und irenn Liebten²..« og til Ordene: »Mit den zugehörigen..« udelades, og at der i Stedet for sættes, hvad der staaer i Hertugernes Udkast. Kan dette ikke opnaas, skal Forhandlingerne ikke afbrydes af den Grund, men Gesandterne skal protestere og herom udbede sig et skriftligt Dokument.

8. Efter Ordene i det kongelige Udkast lydende: »Unnd vonn alters darzu gehorig«, skal der forhandles om, at det følgende Stykke ændres i Henhold til Hertugernes Udkast, hvilken Ændring skal tjene til Bevarelse af Tjenestefriheden.

[9³] I Stedet for Ordene i det kongelige Udkast: Mandligt Len, skal sættes: »Erblehen« og derefter: »Mit eyner ußgestrecktenn fanen«, dog skal Forhandlingerne ikke afbrydes, hvis dette sidste ikke kan opnaas.

[10]. Gesandterne skal befordre, at Ordene i det kongelige Udkast: »Unnsern nachkomen unnd dem reich Denmargken«, ændres til: »Uns als konig zu Denmargken«, saaledes som det staaer anført i det hertugelige Udkast, idet Hertugerne anser det

¹ Paragraftallene er taget fra Koncepten, 5 er oversprunget. ² Fortsættelsen er: als hertzogen zu Schlewigk besessen und innegehaft wirth, — nemlig Hertugdømmet Slesvig, idet dette Punkt ogsaa handler om Hertugdømmets Udstrækning. ³ Herfra findes der ikke flere Paragraftal i Koncepten.

for nyttigt, at de befries for den meget besværlige Forpligtelse til Rigsraadet. Gesandterne skal derfor ingenlunde gaa med til denne Artikel, selv om ogsaa Forhandlingerne skulde strande herpaa.

[11]. Kort efter disse ovennævnte Ord har Hertugerne i deres Udkast indsat: »Vorbescheener von konige Woldamarn unnd anderer«, fordi de ønsker, at den hele Sag skal referere til de tidligere Forleninger, hvor der ikke er Tale om Tjeneste.

[12]. Ordene: »Unnd uns unnd unserm reich Dennemargkenn verpflichtt sein sollen«, og saa langt de er understregede, skal Gesandterne anstrenge sig for at faa ændret i Henhold til det fyrstelige Udkast. De skal bl. a. anføre, at det var tydeligt, at der i denne Artikel indeholdtes en Tjenestepligt. Hertugernes Forfædre var imidlertid aldrig blevet besværet med en saadan. Fyrstendømmernes Landskab var ved Privilegier fritaget for Tjeneste, og det var Hertugerne umuligt af deres Kammerindtægter alene at udrede den. Gesandterne skal derfor med al mulig Flid bestræbe sig for, at det i Lensbrevet udtrykkeligt bliver indført, at Hertugerne skal være helt fri for Tjeneste. Hvis dette ikke kan opnaas, at da »der punct mit verdecktenn wortenn underschlagenn«, for at Hertugerne ikke skal forpligte sig til mere Tjeneste, end der i Fortiden har været ydet.

[13]. De 2 Artikler begyndende med Ordene: »Wir sollenn auch unnd wollenn..« — indtil Artiklen, der begynder med: »Es sollen solliche belehnnung..« — der ikke findes i det kongelige Udkast, men er indsat i det hertugelige, taget fra Kongerne Valdemars og Christoffers Lensbreve, skal Gesandterne ved Forhandling søge at faa medoptaget i Lensbrevet.

[14]. De sidste Ord i det hertugelige Udkast begyndende med: »Sonnder soll..« og indtil Enden¹, er ogsaa taget fra Kong Christoffers Lensbrev og findes ikke i det kongelige Udkast. Gesandterne skal bestræbe sig for, at ogsaa disse Ord medoptages i Lensbrevet.

¹ Dette Punkt er overstreget i Koncepten til Lensbrevet og er heller ikke medtaget i Renskriften.

[15]. Med Hensyn til Reversalen er det ovenfor anført, at Gesandterne skal gøre sig al mulig Flid for, at Hertugerne bliver forskaanede for den, da det ikke ses, at den nogensinde er blevet affordret deres Forfædre. Kan dette ikke opnaas, skal der forhandles saaledes, at Affattelsen deraf sker i Henhold til det hertugelige Udkast, idet der i Stedet for, at der i det kongelige Udkast »uff die arth unnd natur der lehenrecht getzogen wirth«, skal holdes paa »der praucht unnd altherkommen dieser furstenthumb«.

[16]. Kan Gesandterne ikke opnaa, at det kommer til Enighed, skal de foreslaa, at Striden, da den verserer imellem Riget og Fyrstendømmerne, henvises til Afgørelse af 8 adelige fra Kongeriget og 8 fra Fyrstendømmerne, idet de skal beraabe sig paa en tidligere i Ribe oprettet forsegleet Overenskomst mellem Kongeriget og Fyrstendømmerne. K. og Afskr. (Hansb. XVII 41 og 40).

[ca. 24. Febr. (Gottorp)]. Hertugerne Hans' og Adolfs Udkast til Lensbrev. Aabent Brev, hvorved Kong Christian med Rigsraadets Vidende og Samtykke bortforlener som et ret Arvelen med Overrækkelse af en Fane Fyrstendømmet Slesvig, kaldet Sønderjylland, da dette af Kong Valdemar er gjort til et Len og bortforlenet, med alt tilhørende, saadan som Kongens Forfædre, Konger eller Dronninger, friest har besiddet det og kunnet bortforlene det, »mit allem eigendohm utili et directo dominio«, ogsaa Femern og Adelen i Slesvig Stift, — Kongen selv, hans Arvinger og ogsaa hans Broder; Hertug Frederik, med til Bedste »vonn wegen unnsers unnd S. L. geburenden erblichen antheils« — til Hertugerne Hans og Adolf og deres rette og sande Arvinger i Henhold til Hertugernes skyldige Anmodning og ydede Edspligt, saaledes at disse maa besidde nævnte Fyrstendømme som Len »zu irem geburenden antheill«, idet de som Lensfyrster skal være Kongen af Danmark forpligtet paa samme Maade, som deres Forfædre som Hertuger af Slesvig har været Kongens Forfædre som Konger af Danmark forpligtet og i Kraft af den ydede Edspligt; tillige skal de være skyldige til at modtage Lenet, naar det er

ledigt. Kongen lover Hertugerne som belente Fyrster sin Beskyttelse med Hensyn til denne Forlening, og dertil erklærer han for sig og sine Efterkommere — med Rigsraadets Samtykke — Breve og Segl samt Domme, der maatte være udstedte til Skade for den omhandlede Forlening, for døde og magtesløse. Den oprettede broderlige Arvedeling og andre Overenskomster skal forblive ukrænkede. K. og Afskr. (Hansb. XVII, 41 og 40).

[ca. 24. Febr. (Gottorp)]. Hertugerne Hans' og Adolfs Ud-kast til Reversal. Aabent Brev, hvorved Hertugerne Hans og Adolf kundgør, at de, idet Fyrstendømmet Slesvig, kaldet Sønderjylland, fra gammel Tid af et Len af Danmarks Krone, er gjort til et ret Len af Kong Valdemar og af dennes Efterfølgere blevet bortforlenet til Hertugerne af Slesvig som et ret Arvelen, og da Kong Christian ifølge det givne Lensbrev har forlenet dem med dette Fyrstendømme, Femern og Adelen i Slesvig Stift, har ydet Kongen tilbørlig Edsplicht, og som belente Fyrster lover de at være Kongen tro og huld. Hertugerne og deres Arvinger vil ogsaa tilbørligt anholde om Lenet hver Gang, det er fornødent, at det skal modtages. Forleningen skal ikke være til Skade for Kongen eller hans Arvinger, ej heller for Hertug Frederik, deres Broder, »so sich der vhall zutregt, ahnn irem geburenden antheill des furstenthumbs Schleswigk und desselbenn zugehorigenn«, som er tilfalden dem ved den broderlige Arvedeling eller vil tilfalde dem. K. og Afskr. (Hansb. XVII, 41 og 40).

3. Marts (Haderslev, Torsd. efter invocavit). Hertugen forlener Hr. Nicolao Johanni for Livstid med Odenßbeke Kirke, beliggende i Haderslev Len, da han af Sognefolkene er kaldet til Sognepræst efter sin Faders Død, saaledes at han efter Faderens Død uden Hinder af nogen maa nyde og bruge denne Kirke med alle dens Godser, Oppebørsler, Indtægter og alt, hvad der fra gammel Tid har ligget dertil, og hans Fader før ham har haft i Brug, dog saaledes at han tro skal hjælpe sin gamle syge Fader, saalænge denne lever, med Præsteem-

bedet og med Tjenesten i Sognet, for at der ikke skal ske nogen Forsømmelse dermed, og efter sin Faders Død skal han i en kristelig og ærlig Vandel overfor Sognefolkene prædike Guds Ord rent og forvalte Christi hellige Sakramenter ret. Han maa ikke afhænde noget af Kirkens Gods, og sin Stedmoder skal han efter sin Faders Død stille tilfreds i Henhold til Ordinansen. Det paabydes Sognefolkene og Kirkeværgerne at lade følge ham alt, hvad hans Formænd før ham har haft og med Rette er tilkommet dem. R. 1544—60, 32.

3. Marts (Haderslev, Torsd. efter invocavit). Hertugen forlener Simon Barteltsenn for Livstid med Hoptorp Kirke, idet Sognefolkene i Hoptorp har kaldet ham til deres Sognepræst efter hans Fader, Hr. Bartelt Oluffsens Død, saaledes at han efter Faderens Død uden Hinder af nogen maa nyde og bruge nævnte Kirke med alle dens Godser, Friheder, Rettigheder, Oppebørsler, Indtægter og alt, hvad der fra gammel Tid af har ligget dertil, og hans Fader før ham har haft i Brug, dog saaledes at han endnu i 2 Aar i København flittigt skal studere og lære den hellige Skrift og i Mellemtiden under sin Fraværelse sørge for, at der i Sognet holdes ulastelig Gudstjeneste. Saa snart hans Fader er død, skal han lade sig præsentere og examinere ved Hertugens Superattendent, og derpaa, naar han er ordineret, skal han for Sognefolkene i en kristelig og ærlig Vandel prædike Guds Ord ret og rent og forvalte Christi hellige Sakramenter ret. Kirkegodset, hvoraf intet maa afhændes, skal han have under god Opsigt. Det paabydes Sognefolkene, Kirkeværgerne og Oldermændene at lade følge ham alt, hvad hans Formænd før ham har haft. R. 1544—60, 32 b.

4. Marts (—, Fred. efter invocavit). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til nogle adelige¹. Hertugerne vil ikke forholde ham, at Kongen, da, som han ved, Fyrstendømmet Slesvig »von dem koningk zu Dennemargken zu lehenn

¹ Af Protokollen over Forhandlingerne i Kolding fremgaar det, hvilke adelige og andre der ledsagede Hertugerne dertil (Hansb. XVII, 40).

rurende«, har ladet ansætte dem en Dag til Lensmodtagelsen, nemlig den førstkommende Søndag judica [$^{27}/_3$], i Kolding. Da en saadan Forlening ogsaa er af Betydning for Hertugernes Undersaatter, nemlig Ridderskabet, har de ladet forskrive nogle af dette (derimellem Adressaten) til at overvære denne Lensmodtagelse. Det begæres derfor af Adressaten Lørdagen efter letare [$^{26}/_3$] at komme til Hertugerne i Haderslev med hans Knægte og Heste, ham selv tillige med Æresklæder, for den følgende Søndag judica at rejse med Hertugerne til Kolding for at være til Stede ved Forleningen og udtale hans Mening med Hensyn til, hvad der foregaar. For at Hertugerne kan sørge for Herberg og andet, anmodes han om at svare. R. 1543—48, 224 b.

4. Marts (Haderslev, Fred. efter invocavit). Til nogle adelige. [Ensyldende med den foregaaende Skrivelse indtil]: eynen tagk.. ansetzen lassen. — Fordi Hertugen er forsynet med faa Tjenere, begæres det af Adressaten med hans Knægte og Heste, ham selv med Æresklæder, Lørdagen efter letare at ankomme til Hertugen i Haderslev for derpaa den følgende Søndag judica at rejse med til Kolding og gøre Opvartning. Svar herpaa begæres. R. 1543—48, 225 b.

5. Marts (—, Lørd. efter invocavit). Til Dronning Sophia. Hertugen har modtaget hendes Skrivelse¹, hvori hun begærer, at han vil vide hendes Bedste hos Kongen med Hensyn til Nykøbing Slot, og da han baade i denne og i andre Sager vil skikke sig som en lydig Søn, vil han ikke lade uanmeldt, at Kongen har fastsat Forleningen af Slesvig til Søndag judica i Kolding, hvorfor han anbefaler Dronningen at paalægge ham og Hertug Adolf at besørge ovennævnte til den Tid, paa hvilken de visseligen vil komme til Kolding. Hvad de opnaar hos Kongen, skal snarest blive meddelt hende. R. 1543—48, 226.

— (—, Aftenen før reminiscere). Til Raaderne. Da Tiden for Modtagelsen af Fyrstendømmet Slesvig som Len er sat 8 Dage

¹ Af $^{25}/_2$ 1547 (Hansb. XXXIX, 4).

frem, begæres det af Adressaten den »zukunfftigen« Lørdag at forføje sig til Hertugen i Haderslev tilligemed hans Knægte og Heste, ham selv med en Æresklædning, for derpaa den følgende Søndag judica, Hertugen til Ære, at ride til Kolding og i alt, hvad der forefalder, at meddele Raad og Betænkning. R. 1543—48, 227.

6. Marts (Haderslev, Sønd. reminiscere). Til Hertug Adolf Kongens Skrivelse¹ til Hertugerne angaaende den forrige Reces, Brev og Segl, oprettet i Anledning af Gælden mellem Riget og Fyrsten dømmerne Slesvig og Holsten, og andet fremsendes vedlagt. Da Hertugen for sin Person ikke ved noget om denne Overenskomst, hvor eller hos hvem den beror, eller hvorledes det forholder sig hermed, har han ikke kunnet tilkendegive for Hertug Adolf sin Mening herom. Han bedes derfor, hvis han skulde have en Beretning om denne Sag, at give Hertugen Underretning herom, for at Kongen kan besvares før Tiden². — Hvad angaar Udskrivningen af Stæderne og Klostrene, har Hertugen befalet at udfærdige Brevene til dem, og uden Tvivl vil Hertug Adolf med Hensyn hertil ogsaa vise sig broderlig og venlig. R. 1543—48, 227.

— Fæstebrev til Peter Hanssenn, Hans Jenßens Søn, for Livstid paa Gaarden og Godset Ruthbeke (Ruthbecke) i Gram Herred med alt Tilliggende for den aarlige og sædvanlige Afgift og Leje. Uden Amtmandens Vidende og Vilje maa han ikke hugge Ege- eller Bøgetræer »af samme Gods Ruthbeke«. Bliver han grebet heri, skal han derved have forbrudt Fæstet. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 33³.

¹ Af $\frac{6}{3}$ 1547 (Hansb. XXXIX, 2 b). — Den »Reces«, der her er Tale om, er det Forpligtelsesbrev af $\frac{10}{8}$ 1539, hvorved Chr. III sammen med Rigsraadet lovede, at hans egen og hans Faders Gæld for de to Trediedeles Vedkommende skulde betales af Kongeriget, mens den tredje Trediedel skulde betales af Hertugdømmerne. ² Kongen havde anmodet om at faa Forpligtelsesbrevet tilbage til Midfaste, for at han kunde overgive det til sine Raader, der forlangte det. Gælden var nemlig blevet helt betalt i Omslaget 1547. ³ Tr.: Sønderj. Aarbøger 1890, 267, ogsaa i dansk Oversættelse.

8. Marts (Haderslev, Tirsd. efter reminiscere). Udskrivning angaaende at sidde beredte¹. Adressaterne har uden Tvivl for længst erfaret, hvilke besværlige og farlige Krige der paa denne Tid føres i den tyske Nation; selv om Forholdet til Kejseren er godt, anser Hertugen det for nødvendigt at være parat til Opbrud, fordi en Hob Ryttere og Knægte er samlet i Bremen Stift og Egnene deromkring, og det ikke kan vides, hvem de har til Herre, eller hvem de tilkommer, for paa den Maade at forebygge, at der skal blive budt Hertugen og hans Folk Krænkelser af saadanne herreløse Knægte. Det befales derfor Adressaterne, at de skal tilsige Hertugens Borgere om at opholde sig hjemme og at gøre sig færdige paa den Maade, at de og Adressaterne, naar Hertugen videre vil tilskrive dem eller lade dem tilsige, ufortøvet kan drage ud og velrustede møde paa det Sted, hvorhen Hertugen lader dem kalde. R. 1543—48, 228.

25. Marts (—, Fred. efter letare). Gentagen Skrivelse til de forordnede, nemlig: Johan Reventlow, Moritz Emicksen, Andres Johansen, Timme og Merten Hacke, Hans Richenbach, Chrostoffer og Siuert Rantzau. Skønt Hertugen tidligere² har befalet Adressaten den førstkommende Palmesøndag [$\frac{3}{4}$] med de andre forordnede at begive sig til Skellet mellem Osterwestede og Sønder Farrup for at ride og besigtige dette og ogsaa beflitte sig paa at faa Striden afgjort i Mindelighed eller med Retten, kan dette dog paa Grund af andre forefaldende Sager ikke ske til den fastsatte Tid, men maa opsættes til Søndag quasimodogeniti [$\frac{17}{4}$], hvorfor det begæres af ham til den Tid at forføje sig derhen. R. 1543—48, 228 b.

¹ Kongen meddelte paa en Seddel, der var vedlagt hans Skrivelse af $\frac{6}{3}$ 1547 til Hertugerne Hans og Adolf, at han i Henhold til den med Hertugernes Raader gjorte Afsked vilde lade sit Kancelli udfærdige Landbrevene til hele Landskabet i alle tre Fyrsters Navn — som vedlagte Kopi — hvilke Breve skulde udgaa om 3 Dage, idet han anmodede Hertugerne om paa lignende Maade at skrive til deres egne Stæder og Klostre. Denne Fællesudskrivning af Landskabet er da ogsaa dateret $\frac{6}{3}$ og er indført i Inl. Reg. 1547, 37 b, tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 393. Den første Del af denne Fællesskrivelse og nærværende Skrivelse falder sammen i Ordlyd. ² $\frac{9}{2}$.

26. Marts (Haderslev, »ahnn abende judica«). Hertugen foretæller Hr. Jacop Schmit (Schmed), afdøde Hr. Johann Schmides Søn, for hans mangfoldige tro Tjenesters Skyld, først ydet Hertugens Forfædre og derefter Hertugen selv, for Livstid med Oßbu Kirke med alt Tilliggende, saaledes at han uden Hinder af nogen maa nyde og bruge denne Kirke med alle dens Godser, Oppebørsler og Indtægter samt alt, hvad der fra gammel Tid har ligget til Kirken, og hans afdøde Fader før ham har brugt, dog paa de Vilkaar, at han selv skal besidde Kirken og i en kristelig Vandel prædike Guds hellige Ord purt og rent for sine Sognefolk og forvalte de hellige Sakramenter ret, og at han ikke afhænder noget af Kirkens Gods, men omvendt stræber efter at skaffe Kirken dens Gods tilbage. Da han er forpligtet Københavns Universitet med Tjeneste og straks uden sin Skade ikke kan forblive der paa Stedet, har Hertugen tilladt ham, at han fra nærværende Brevs Dato, d. v. s., fra den førstkommende Paaske til næste Aars Paaske, maa forblive i København og passe sin Tjeneste. Naar dette Aar er forløbet, skal han, hvis han ikke vil have forbrudt nærværende og alle andre Forskrivninger, som han maatte have paa denne Kirke, selv bebo Kirkens Præstegaard¹ og selv paa bedste Maade forestaa denne Kirke; dog skal han drage Omsorg for, at Guds Ord i dette Aar lyder for hans Sognebørn. Det befales Kirkeværgerne og Sognefolkene sammesteds ikke at gøre Hr. Jacop Schmit nogen Hinder paa denne hans Benaadning, men at lade følge ham alt, hvad andre Sognepræster før ham har haft. R.1544—60, 31 b.

27. Marts (—, Sønd. judica). Til Hertugen af Preussen. Hertugen takker for den oversendte Vallak, og skønt han godt husker paa, at han burde sende en egenhændig Takkeskrivelse, beder han sig undskyldt, da han for Tiden er belæst med Sager, der er ham magtpaaliggende, hvorom Adressaten vel vil blive underrettet af sin Tjener Leschwang, ligesom Hertugen senere ogsaa vil give Beretning

¹ R.: wedemstede.

herom. Hvad der er forhaanden af nye Tidender her paa dette Sted, vil Adressaten uden Tvivl faa berettet af sin Tjener. R. 1543—50, 156.

1. April (Haderslev, Fred. efter Sønd. judica). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Hamborg¹. Hertugerne, der har modtaget Hamborgs 2 Skrivelser, der dels angaar Krigshandlingerne og dels, hvad Hamborg i Anledning af Krigen begærer af Hertugerne, meddeler, at de, før Hamborgs sidste Skrivelse ankom, havde besluttet herom at tilskrive Hamborg i Fællesskab med Kongen. Hertugerne har imidlertid stadig den Mening, som Hamborg har faaet Kendskab til gennem denne Fællesskrivelse, og de haaber, at en Forhandling og den foreslaaede Mægling vil tjene til en fredelig Bilæggelse af Hamborgs Sag, men skulde imod Forventning en saadan Mægling være forgæves, er Hertugerne som før betænkt paa at støtte Byen med upaaklagelig Hjælp, Raad og Trøst². R. 1543—48, 233.

¹ Overskriften lyder: »Ahnn die vonn Hamburgk die zulage zur krigsrustung belangenn«.

² Efter Mindens Indtagelse af de kejserlige Krigsfolk og disses Fremrykning mod Bremen og Hamborg sendte sidstnævnte By i Februar 1547 ikke alene Skrivelser til Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf med Anmodning om Hjælp, men de affærdigede ogsaa Gesandter til Kongen. Disse fik det Svar, at Kongen vilde affærdige et Gesandtskab til Kejseren, hvis Opgave skulde være at faa oprettet Fred mellem Kejseren og det evangeliske Forbund. Lykkedes dette ikke, skulde Gesandtskabet søge at opnaa en partikulær Fred for Hamborg. Iøvrigt vilde Kongen enes med sine Brødre, Hans og Adolf, om et Svar til Hamborg. ⁵/₃ 1547 fik Hamborg da ogsaa tilstillet en Fællesskrivelse fra de tre Fyrster. Denne Skrivelse indeholdt i Realiteten det samme, som mundtligt var blevet sagt til Gesandterne. Hamborg opfordredes til med tilbørlig Ydmyghed at ansøge Kejseren om Fred; det kgl. Gesandtskab skulde undervejs til Tyskland konferere med Hamborg om hele denne Sag. Det er uden Tvivl Fællesskrivelsen af ⁶/₃, der omhandles i nærværende Brev. — Hamborg svarede paa denne Fællesskrivelse ved en Skrivelse af ¹/₄, rettet til Kongen og Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab. Byen gik ind paa Tanken om Fredsforhandlinger; vedlagt findes en Kopi af de Artikler, som Hamborg medgav Chr. III's Gesandter til Brug ved eventuelle Forhandlinger med Kejseren om en Særfred for Hamborg. I Tilfælde af at der ikke opnaaedes Fred, bad Hamborg indstændigt om at faa Besked paa, hvilken Hjælp den kunde vente sig af Kongen og Hertugerne. Paa

3. April (Kolding, Sønd. palmarum). Til Hertugen af Preussen. Hertugen har i Kolding Onsdag efter judica [³⁰/₃] modtaget hans Svarskrivelse, dateret Konßbergk den 11. Marts¹, og deraf erfaret, at han og hans er raske, hvad Hertugen ogsaa selv er. — Hertugen havde sammen med Hertug Adolf paa det stateligste med 300 Heste begivet sig til Kolding for af Kongen at modtage Forleningen med Fyrstendømmet Slesvig, men da der i Udkastet til Reversalen, som Hertugen og hans Broder skulde give Kongen, var indsat, at Hertugerne skulde modtage Lenet ikke alene af Kongen som »Hovedet«, men ogsaa af Danmarks Rige, var det hidtil ikke blevet til noget med denne Sag, fordi noget saadant aldrig tidligere var sket, og Hertugerne har ikke villet lade sig paanøde noget Nyt eller Tjenestepligt i Kraft af Ordene: Danmarks Rige, idet disse Ord ikke fandtes i de gamle Lensbreve. Fyrsterne er altsaa draget fra hinanden uden Lensmodtagelse, dog er de skiltes paa venlig og broderlig Vis, men Hertugen paakalder Herrens Hjælp til, at Forleningen senere maa finde Sted. R. 1543—50, 157.

7. April (Lille Tønder, Torsd. efter palmarum). Til Breide Rantzau. Kongen har til Bygningen i Rendsborg givet Hertugen 100 Læster Kalk, og Hertugen har ogsaa ladet Adressaten overrække Kongens Brev om, at han skal lade Kalken følge Hertugen. Da Hertugen imidlertid erfarer, at dette Brev ikke formelder, at Adressaten skal lade Kalken køre til Nigemunster, mener han, at dette ikke kan være Kongens Mening, men maa være Kancelliets Forseelse. I hvert Fald da det er umuligt fra Rendsborg at lade Kalken hente derfra², anmoder Hertugen Adressaten om i denne Sommer at lade Kalken køre fra Segeberg til Nigemunster. R. 1543—48, 229 b.

denne Skrivelse fik Hamborg Svar ved en Fællesskrivelse af ¹³/₄, hvori der lovedes Hjælp til Opnaaelse af en kejserlig-hamborgsk Fred, men ikke egentlig Krigshjælp (T. K. U. A., Hamborg A I. Inl. Reg. 1547, 32, 34, 71. Hansb. XXVIII Access.).

¹ Hansb. XXXIX, 11 a.

² D. v. s. fra Segeberg, da det er Segeberg Kalk, der er Tale om.

13. April (Kolding). Aabent Fællesmandat¹ fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf, at enhver især af deres Undersaatter, adelige og andre, og ogsaa disse, som iøvrigt ernærer sig i Fyrstendømmerne og formener fremtidigt at ville have Ophold der, ikke, da der nu alle Vegne hersker besværlige Krigsuroligheder, og Krigsfolk hverves og udrustes, ligesom ogsaa saadanne samler sig i et betydeligt Antal i Fyrstendømmernes Nærhed, maa foretage Hvervning af Ryttere eller Knægte eller bestille saadanne til at drage i andre Herrers Tjeneste, ligeledes maa de ingenlunde selv personligt drage i fremmede Herrers Tjeneste, ej heller hemmeligt eller aabenlyst sende deres Knægte, Heste og Rustninger, men de skal forblive indenlands indtil videre Besked, hvis de vil undgaa Kongens og Hertugernes Unaade og Tab af Len, Gods og Ejendele, og for saa vidt de vil bruge Fyrsternes Lande, for at Fyrstendømmerne i Nødstilfælde ikke skal være blottet for Modstandskraft. Dette er ogsaa til Bedste for det fælles Fædreland og Undersaatterne selv. R. 1544—60, 60 b. Inl. Reg. 1547, 79.

22. April (Haderslev, Fred. efter quasimodogeniti). Til Hertug Frantz af Sachsen. »Ahn² hertzog Heinrichen zu Mekelnburg«². Det er blevet berettet Hertugen af hans Undersaat Henneke Wonßfleth, at Merten vonn Waldenfels skyldte ham 2000 Mk. Hovedstol, hvorfor Adressatens Undersaatter, nemlig: Hans og Reymer Pense til Redefin, Hartich von Bulow og Marquarth Lutzow til Prenster tilligemed andre, havde kautioneret. Disse Selvskyldnerkautionister havde han, fordi han intet havde kunnet faa af Hovedskyldneren, ofte

¹ Udstedelsen af dette Mandat skyldtes Georg v. d. Wisch's og Tønnes Rantzau's Hvervninger. Den sidste stod iøvrigt i kejserlig Tjeneste, af hvilken Grund det blev tilladt ham at drage ud. Naar Kongen ønskede Mandatet udstedt, var det ogsaa, fordi det fra kejserlig Side blev sagt, at der fra Holsten udsendes Ryttere og Knægte med flyvende Faner for at gøre Modstand imod Kejseren. I Skrivelse af 14/6 1547 til Hertug Hans nævner Kongen Jørgen Urne som en af disse (Inl. Reg. 1547, 75 b, 98). ²—² synes tilføjet senere. Brevet maa være til den mecklenborgske Hertug.

ladet mane og fordre til Indlager, indtil Betalingen skete, men han havde ikke kunnet faa dem dertil, hvorfor han har bedt Hertugen om en Forbønsskrivelse til Adressaten om, at nævnte Kautionister maatte bringes til at overholde deres Forpligtelser. Adressaten bedes derfor med al Strenghed om at tilholde sine nævnte Undersaatter til uden videre Udflugter at betale Henneke Wonßfleth Hovedsum med Renter og paaløben Skade i Henhold til Indholdet af Brev og Segl, endvidere bedes han om et venligt og svogerligt Svar ved nærværende Brevviser, for at Hertugen kan trøste sin Undersaat hermed paa dennes videre Anmodning. R. 1543—50, 158.

26. April (Nortsthrand, Tirsd. efter misericordias domini). Aabent Mandat, hvorved Hertugen befaler sine Undersaatter, Bønder og Fæstere, i Kar Herred, at de, da han hvert Aar paa Grund af det lave Sommerdige lider betydelig Skade paa sit Hø i Hestholm, under højeste Straf og Unaade skal gøre Sommerdiget omkring Hestholm 1 Alen højere og 1 Alen bredere. Ifald der paaføres Hertugen Skade derved, at de undlader at dige, vil Skaden fuldstændig blive tilregnet dem. Det vil derfor være til deres eget Bedste, at de adlyder denne Befaling. R. 1544—60, 48 b.

27. April (—, Onsd. efter misericordias domini). Forbønsskrivelse til Raadet i Flensborg for nærværende Brevviser, Hertugens Undersaat i Strand, Jasper Kalligsen, der har klaget over, at 5 af Adressatens Borgere jammerligt har slaaget ham og hans Hustru til Fordærv, hvilken Klage fremsendes vedlagt. Da der dog tilkommer denne Mand tilligemed hans Hustru noget for den lidte Skade, begæres det af Adressaten at hjælpe ham til at erholde den sædvanlige Ret over disse Borgere, saaledes at han og hans Hustru kan faa »gelick unnde wandell« for de Slag, de har faaet. R. 1543—48, 230¹.

¹ Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 394.

27. April (Northstrand, Onsd. efter misericordias domini). Hertugen giver sine Undersaatter paa Northstrande, nemlig de 5 Herreders Raad, Bønder og menige Indvaanere, for deres mange tro Tjenesters Skyld, hvilke de tidligere har ydet Hertugens Fader, Kong Frederik, og herefter hans Broder, Kong Christian, og ham selv og i Fremtiden vil yde, og for at de desto flittigere skal holde fast paa deres Land, forsyne det med Diger og Dæmninger, hvor det er nødvendigt, og til enhver Tid forbedre det ved nye Koge og Inddigninger i Henhold til Hertugens, Stallerens og Dighedommerens Anvisning, Stadfæstelse paa alle deres gamle Landretter, Friheder, Rettigheder, gamle Vedtægter og alle deres Privilegier, som de hidindtil har brugt, uden at skulle besværes med Vogttjeneste eller anden usædvanlig Tjeneste, dog vil Hertugen og hans Arvinger have sig forbeholdt, som det er sædvanligt, Krigstjeneste og Bede og desuden at kunne remediere og ændre deres Privilegier, saa ofte det er nødvendigt. Det paabydes den nuværende og de fremtidige Stallere at beskytte dem med Hensyn til disse Rettigheder. R. 1544—60, 49.

— Oprejsningsbrev¹ for Jurgenn Petersenn, bosat paa Nortstrand, der er blevet gjort nederfældig for nogle Penges Skyld, hvilke efter hans Sigende Leue Paysen paa tyvagtig Vis skulde have frataget ham, idet Hertugen som Øvrighed i Naade har eftergivet ham dette. Han og hans Arvinger maa nu herefter gaa, staa og sidde i Retten, i Lov og Tov, ved Bryllupper, Barnsøl og andre Fester ligesom en anden uden at bebrejdes noget. Det paabydes Stalleren og Undersaatterne i Strand og iøvrigt dem, som er Hertugens Ret underkastet, ikke at gøre Jorgen Petersenn nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 56 b.

28. April (—, Torsd. efter misericordias domini). Hertugen giver Hans og Harre Broderssen, boende paa Northstrand, Stadfæstelse paa deres Købebrev paa »etlickes upgeworpenen

¹ Hertugen, der holdt Retsdag paa Nordstrand i Tiden ca. 26.—30. April 1547, havde samme Dag afsagt Dom i Sagen (R. 1544—60, 50).

landes«, hvilket de har købt af Marquarth Sehested som Hertugens Stedfortræder. Dette Brev lyder fra Ord til andet: Marquarth Sehested, Staller over Northstrandt, har i Hertugens Navn solgt til de ærlige og forsynlige Brødre Hans og Harre Brodersen til et evigt Arvekøb for 50 Mk. lybsk »dat upworpen lant in den graden in Bole Tammens garde bolegenn, noch dat upworpen lant darsulvest Tutte Fedders bole, sovele also tho dem stocke geworpen is, dartho wath tho Rode Tammens garde horth benorden dem nordenflethe, unde noch sovele also tho den ver noeth gresinck geworpen is, darsulvest befunden guederflethe, unnd alle dat upworpen lant, wath tho Rode Tammens garde hort und is angelecht, dat desse vere nageschreven framen lude, also Ockke Fæddersen, Atte Elleffsen tho Bubte und olde Hans Brodersen und Wymer Petersen in denn gradenn wanhaftich«. Købesummen har Køberne betalt til Hertugen. Givet 1544 Søndag før Faste-lavn [¹⁷/₂]. R. 1544—60, 51.

28. April (Northstrand, Torsd. efter misericordias domini). Købebrev, hvorved Hertugen til et evigt Arvekøb for 1000 Mk. lybsk overdrager Pilworm (Pilwohrm) Kirke med al dens Tilliggende, beliggende paa Northstrand, da det tilkommer Hertugen at bortforlene den, for slittig Forbøns Skyld til Undersaatterne og Indvaanerne i Pilworm Sogn, og paa det Vilkaar at de skal holde gode Prædikanter, der prædiker Guds Ord rent og administrerer de hellige Sakramenter ret. De kan bruge Kirken med al dens Tilliggende til Nytte og Behov for deres Sognepræst, men de maa ikke sælge eller pantsætte nogetsomhelst, der er Kirken tilhørende, det være Vikarier, »Station«, Memorier, Kalenter, Gilder, Renter, Agre, Enge og Græsgange eller, hvad andet det kan være, men de skal aarligt bruge det altsammen til Nødtørf for deres Kirketjenere og Kirkebygningen. Hvad der bliver tilovers, skal de beholde i Forvaring ved Kirken. R. 1544—60, 51 b¹.

¹ Tr.: J. F. Noodt: Beiträge zur Kirchen- u. Gelehrten Historie, 84.

28. April (Northstrand, Torsd. efter misericordias domini).
 »Mandat i Tønder Herred«. Hertugen vil ikke skjule for sine Undersaatter, Indvaanerne i Lille Tønder Amt, at det, efter at Opførelsen af det nye Dige er begyndt, viser sig, at Digefogederne, Dommerne, Pælemestrene og alle Befalingsmænd af mange kun bliver ringe adlydt. Da det paabegyndte Værk herved maa blive forhindret, hvad der vil være til stor Skade baade for Hertugen og dem selv, befales det, for i Tide at forekomme dette, med Strenghed alle, der har med det nye Dige at gøre og er forpligtet til at arbejde med det, i alt, hvad der angaar Diget, at efterkomme, hvad Digefogederne, Dommerne, Pælemestrene og alle Befalingsmænd paalægger dem. Hvis en eller flere handler imod dette Hertugens Paabud, vil saadanne blive straffet uden al Naade. — Det paabydes dem ogsaa med al Strenghed, at i Tilfælde af en eller flere af dem paa Grund af Armod eller af andre Grunde nødes til eller vil sælge Størtværk, maa disse ikke sælge eller pantsætte saadanne til fremmede, som ikke hører under Hertugen, men de skal altid først tilbyde dem til Amtmanden i Lille Tønder eller Hertugens Undersaatter og Indvaanere i Amtet. Hvis dette ikke sker, vil Overtræderen foruden at ifalde streng Straf have forbrudt samme Størt til Hertugen. Endelig paalægger Hertugen dem at efterkomme hans med Kongen desangaaende afsluttede Overenskomst og Reces. R. 1544—60, 51 b.

— Hertugen gør vitterligt, at for ham fremstod Hans Petersen, bosat paa Northstrand, og fremlagde et forseglede Brev, som Hertugens Fader, Kong Frederik, havde udgivet, og hvorved han havde bevilget det Køb, som afdøde Leue Hanick, Peter Poppens og Katrine Peters havde sluttet med Lorentz Leue angaaende noget Jord, idet Hans Petersen bad Hertugen, da dette Brev var noget gammelt, og det var at befrygte, at det med Tiden vilde tage Skade, om en aaben Vidisse deraf af den Ordlyd, som følger: Kong Frederik gør vitterligt, at han for den forsynlige Leue Haynck's Bønners Skyld har bevilget det Køb, som er blevet sluttet med den »duchtige« Laurens Leue angaaende noget Jord i Henhold til et forseglede

Brev, som er forevist ham, og hvis Ordlyd er følgende: Laurentz Leue bekender og bevidner ved dette Brev, at han har faaet fuld Betaling af Leue Haynck, Peter Poppens og Katrine Peters, hvad angaar de 2 Bol Land, nemlig 8 Agre med Huse og Værfter, »derstrengeth«, hvorpaa Katrine nu bor. Det tilstaaes hende fuldstændigt at kunne bruge dem som sin egen Arv, kvit og frit, og Laurentz Leue og hans Arvinger giver fuldstændigt Afkald paa nogensinde at ville gøre Krav paa dem. Gaarden i Morsum Sct. Mortensdag Aar etc. [14]94. — Denne Bevilling skal staa ved Magt. Tirsdag efter reminiscere [¹⁰/₃] 1517. — Da Hertugen har læst og set ovennævnte Brev, som han i enhver Henseende har fundet fuldkomment og ubeskadiget, har han paa Øvrigheds og Rettens Vegne i Kraft af nærværende Brev givet Hans Petersen det omhandlede Dokument. R. 1544—60, 52 b.

29. April (Northstrand, Fred. efter misericordias domini). Hertugen giver Brødrene Bernth og Andreas Frøddessenn, da de af Kong Christian den ældre¹, Hertugens Forfader, er gjort til frie Folk og benaadet med Skjold og Hjælm, Stadfæstelse paa alle deres Privilegier, Friheder og Benaadninger, som de har faaet af Hertugens Forfædre, saaledes at de og deres Arvingers Arvinger herefter kan føre sig som andre Riddere og Adelsmænd; af deres Fæstere og Tjenere skal de ikke svare Hertugen Overskat, men de skal kun være forpligtet til at gøre Rostjeneste og udrede Landbede ligesom den øvrige Adel; de maa til evig Tid nyde den opnaaede Frihed, saaledes som det er udtrykt i Brevet, ligesom andre Riddere og Adelsmænd. Endvidere for de mange Tjenester, som de har bevist Hertugens Forfædre, hans Fader Kong Frederik, hans Broder Kong Christian, nu Konge i Danmark, og Hertugen selv, fritager Hertugen nogle »houeners und lansten«, som de har i Lille Tønder Amt, og som er skyldig til aarligt at give til Borgen i Lille Tønder 10 Mk. Koskat og aarlig Pligt,

¹ Ved Brev af ⁹/₄ 1480 til Broder Frøddenssen, Fader til Bernth og Andreas, tr. Rep. 2. R. III, Nr. 4596.

for herefter at svare disse Skatter. Det paabydes den nuværende og de efterfølgende Amtmænd i Lille Tønder ikke at besvære dem hermed. R. 1544—60, 54.

29. April (Northstrand, Fred. efter misericordias domini). Oprejsningsbrev for Leue Boiessenn (Boiens), bosat paa Northstrand, der er blevet gjort nederfældig for nogle Vidnesbyrd, som han har aflagt for Vollich Boiens Skyld, da han har optinget til Jochim Leue, Hertugens forrige Staller. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med Oprejsningsbrev af ²⁷/₄]. Rel. Jochym Leue. R. 1544—60, 55 b.

— Oprejsningsbrev for Ockke Wonnicksen. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med det foranstaaende Oprejsningsbrev af s. D.]. R. 1544—60, 55 b.

— Oprejsningsbrev for Siuerth Brodersen, bosat paa Northstrand, der er blevet gjort nederfældig for nogle Skældsords Skyld, som han har brugt overfor Stine Broderssen. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med de foranstaaende Oprejsningsbreve af s. D.]. R. 1544—60, 56.

— Oprejsningsbrev for Numme Leuessenn, bosat paa Northstrand, der er blevet gjort nederfældig paa Grund af nogle Vidnesbyrd, som han har aflagt for Harre Broderssens Børns og Volquert Nommensens Skyld. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med de foranstaaende Oprejsningsbreve af s. D.]. R. 1544—60, 56 b.

30. April (—, Lørd. efter misericordias domini). Aaben Befaling til de 5 Herreders Raad. Hertugen vil ikke undlade at meddele Hinrick Hacke og de 5 Herreders Raad paa Northstrand, at han personligt sammen med sine Raader og de fornemste i Landet har været paa Stedet mellem Pilworm og Bubheuer, hvor det nye Dige paa Marquart Sehesteds Tid paabegyndtes, og foretaget Besigtigelse med Hensyn til, om den foretagne Digning kunde blive fuldbragt. Da han har set, at Dybet med Guds Hjælp nok kunde ind-

diges, hvilket vilde være det hele Land til evig Trivsel, befaler han, idet han er Nortstrandt særlig gunstig stemt og gerne vil se det hjulpet, dem enhver især, at alle 5 Herreder skal begive sig til dette Dige og i denne Sommer opføre det indtil Dybet paa begge Sider, 3 Roder bredt og 1 Alen højere end Halligerne; de skal dertil opmaale Diget, saaledes at ethvert Herred kan vide »sit Dige og Maal«, og at »deymet deymetz gelick ehr lanth recht uthosetten by vorlust eynes iglichem sines landes bekame«, endvidere at Herrederne skal trække Lod om, hvem der først skal begynde at dige. Idet Hertugen tilbyder for sin Person at gøre sit Bedste for Inddigningen, befaler han, for at Digningen kan have Fremgang, til det nye Værk at vælge nye Dighedommere, som ikke har haft noget at gøre med det gamle Dige. Enhver især skal under Tab af Liv og Gods efterkomme dette Mandat. R. 1544—60, 57 b.

30. April (Northstrand, Lörd. efter misericordias domini).
 »Widinngherder schinn«. Hertugen gør vitterligt, at for ham fremstod Raadet i Wyding Herreds befuldmægtigede, hvilke berettede, at de af de 3 Herreders Raad, nemlig Bocking Herred, Silt og Foer, vilde blive fældet for en Doms Skyld — denne Dom, som de i Henhold til deres gamle Landret havde afsagt i Sagen mellem Gotbar Lassen og Peter Froddessen som Klagere paa den ene og Detloff Gotberssenn som anklaget paa den anden Side, indeholdt, at Fuldsøskende tager hel Arv og Halvsøskende halv Arv med Moderen og Moderen med det bedste Barn — hvis de ikke inden 6 Uger beviste overfor Hertugen, at det var deres gamle Landret, der var anvendt. De har derpaa forevist Hertugen et Brev, som det hele Herred tilligemed de to Lensfogeder, nemlig Gotbar Nissen og Broder Matzen, havde forsegleet, ved hvilket de har bevist for Hertugen, at der i 8 Tilfælde forud for den omhandlede Dom var skiftet og delt efter deres nedarvede gamle Landret, og da det altsaa var sket flere Gange tidligere, og det var deres gamle Landret, der var anvendt, og Hertugen dertil ved Arvehyldingen har lovet dem ikke alene at lade dem blive ved deres lovlige, gamle og nedarvede Landret, men ogsaa at beskytte dem med

Hensyn hertil, har de bedt Hertugen at gøre dette. Denne tilsiger dem dette, da han har set det forseglede Brev. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder, og Christoffer Rantzau. R. 1544—60, 58 b.

30. April (Northstrand, Lørd. efter misericordias domini). Aaben Befaling til de 5 Herreders Raad i Strand. Da Wolter Ketelsen har berettet, at han har en Retsstrid med sin Fader, Ketell Schroder, og sin Broder Anders om halvottende Demat Land, og at han ikke har kunnet opnaa noget med det gode, befales det Adressaterne at hjælpe ham til sin tilbørlige Ret overfor sin Fader og Broder. R. 1544—60, 59.

— Kvittans til Johannes Gyrey for 1000 Mk. lybsk, som Hertugen har modtaget gennem sin Kammertjener Jurgen Moth, Halvdelen af de 2000 Mk., som Undersaatterne i Strand skænkede Hertugen i »wylkamen«. R. 1544—60, 59.

— Fæstebrev til Harmen Schnitker (Harneen Snitker), bosat »inn unsem lande Nortstrande tho Polworm«, paa et Stykke Dige og Agerland, beliggende mellem Vejen og Peter Boissens Mølle. Han maa bruge dette Land for sin Levetid, dog saaledes at han til rette Tid' skal betale til Pilworm Kirke den aarlige og sædvanlige Leje og til Stalleren' paa Northstrand, hvad der tilkommer Hertugen som fyrstelig Øvrighed. Det paabydes Stalleren, baade den nuværende og de efterfølgende, og iøvrigt de menige Undersaatter paa Northstrand ikke at gøre Harmen Schnitker nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men paa Hertugens Vegne haandhæve den. Rel. Hr. Iuenn Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 59.

2. Maj (Rendsborg, Mand. efter jubilate). Til Hertugen af Preussen, den ældre. Hertugen har modtaget hans Skrivelse¹ angaaende Markgreve af Brandenburg, Hertug af Preussen, Albrecht den yngres og hans Krigsfolks Nederlag og Fængsling² og med Anmodning om, at Hertugen hos Kongen

¹ Af 30/ 3 1547 (Hansb. XXXIX, 11 a). ² Albrecht d. y., der var Hertug Albrecht af Preussens Brodersøn, blev taget til Fange af Kurfyrsten af Sachsen under Kampen i Rochlitz 2. Marts 1547.

af Danmark vil befordre, at Kongen paa bedste Maade lod sig være Markgrevens Sag befalet, saaledes at denne derved hurtigere opnaaede Befrielse. Hertugen, der ikke gerne har hørt, at det er saadant fat med Markgreven, har Medlidenhed med denne, og han vil, hvis han kan gøre noget til hans Befrielse, ikke lade det mangle herpaa; saa snart han atter kommer til Kongen, vil han hos denne befordre hans Sag, saa meget det er ham muligt. R. 1543—50, 158 b.

4. Maj (Rendsborg, Onsd. efter Philippi et Jacobi). Til Raadet i Kiel. Det er berettet Hertugen, at Adressaten i sin Landsby Suckstorff skal have boende en god Bygmester ved Navn Hans Stacke, der har god Forstand paa at bygge Møller. Da Hertugen i sit Amt Lille Tønder agter at bygge en Mølle, og han ikke ved at kunne faa nogen anden Bygmester, der er duelig dertil, end den ovennævnte, begærer han, at Adressaten vil forunde ham, at denne Bygmester maa rejse til hans Amt en Tid lang, nemlig saaledes, at han snarest muligt begiver sig til Tønder, besigtiger den omhandlede Mølle og kommer overens med Hertugens Amtmand om Bygningen, idet Adressaten tillige anmodes om at udvirke hos Bygmesteren, at det er sikkert, at han vil rejse til Tønder. R. 1543—48, 230 b.

— Til Hinnrick Hacke. Hoslagt fremsendes Undersaatterne fra Trindermarsch's Klage til Hertugen med Hensyn til deres Dige. Da Hertugen forstaar, at disse bliver besværet med mere Dige end andre, befales det Adressaten at tilholde de nordre Kogsfolk, som »ligger hos dem«, om straks sammen med Klagerne Demat Demat lige at lave Diget, saaledes at Folkene fra Trindermarsch ikke besværes for meget for Digets Skyld, og at der ikke opstaar en evig Skade for Hertugen og det hele Land. R.1543—48, 231.

5. Maj (—, Torsd. efter Philippi et Jacobi). Forbønsskrivelse for Heinrich Katte, Borger i Rendsborg, til Brødrene Anndt og Ehuert van der Lydt. Hertugen, der

hoslagt fremsender Heinrich Kattes Klage, begærer af Adressaterne at lade denne komme til, hvad der er hans, og saaledes blive holdt skadesløs. De skal ogsaa opgive ham Tid og Sted til Udredelse af de udlagte 400 Mk. imod Overantvordelse af hans Gods. Adressaternes skriftlige Svar begæres ved nærværende Brevviser, for at Hertugen kan trøste Heinrich Katte paa dennes videre Anmodning. R. 1543—50, 160.

6. Maj (Rendsborg, Fred. efter Philippi et Jacobi). Til Fruen til Barenflethe¹. Borgmestre og Raadmænd i Rendsborg har været hos Hertugen og meddelt, at de, da deres Kapellan efter sin Lejlighed havde begivet sig fra Rendsborg til Strand, havde kaldet Adressatens Prædikant, Sognepræsten til Barenflethe, til at komme til Rendsborg og prædike for dem Guds hellige Ord. Skønt denne ved sin Ankomst til Barenflethe har betinget sig overfor sine Sognefolk, at det skulde staa ham frit at begive sig til et bedre Kald, hvis han fik et saadant, vilde Borgmestre og Raadmænd i Rendsborg dog ikke gerne uden Adressatens Vidende kalde Sognepræsten bort. De har derfor bedt Hertugen at skrive til Adressaten og at udvirke hos hende, at de med det første kunde faa denne Præst. Hertugen, der finder, at Sagen er billig, anmoder derfor Adressaten om, at hun til Bedste for Borgmestre, Raadmænd, Borgere og menige Indvaanere i Rendsborg vil udvirke hos sine Sognefolk i Barenflethe, at Rendsborg til den førstkomende Pinse eller St. Hansdag faar den omhandlede Prædikant til Kapellan. Adressatens skriftlige Svar begæres, for at Hertugen paa Rendsborgs videre Anmodning kan trøste Byen. R. 1543—48, 231 b.

6. Maj (»inn eyll« Rendsborg, Fred. efter Philippi et Jacobi). Til Kongen. Hertugen, der s. D. har modtaget Kongens Skrivelse² angaaende, at han og Hertug Adolf samt begge

¹ Et Gods i Crempe Marsk, besades paa den omhandlede Tid af Slægten v. Damme. ² Kongens Skrivelse, der er dateret Kolding $\frac{4}{5}$, er adresseret til Hertugerne Hans og Adolf og modtaget i Rendsborg $\frac{9}{6}$ (Hansb. XXXIX, 2 b). — Gesandterne,

Raader skulde forblive sammen der paa Stedet, indtil de af Kongen affærdigede Gesandter, der paa Kongens Vegne havde allehaande vigtige Sager at drøfte med dem, ankom, meddeler, at hans Broder samt begges Raader for 3 Dage siden er draget bort derfra. Paa Gottorp er Hertug Adolf ikke, og Hertugen ved ikke, hvor han er at træffe. Hertugen selv har i Sinde den følgende Dag at begive sig til Flensborg og den kommende Søndag til Haderslevhus; de kan derfor nu vanskeligt i Hast træffe sammen, men hvis de endnu havde været sammen, da Kongens Brev ankom, vilde de gerne i Henhold til Kongens Begæring have afventet de kongelige Gesandters Ankomst¹. R. 1543—50, 160 b. K. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 2-29).

der skulde ankomme, var iflg. den Instruktion, dateret Kolding $\frac{5}{6}$ 1547, der medgaves dem, Erik Krabbe, Bertram Ahlefeldt og Andreas von Barby. De havde til Opgave at berette Hertugerne Hans og Adolf om, hvad det i det foregaaende nævnte Gesandtskab til Kejseren, (se S. 369 Anm. 2), i hvilken Erik Krabbe havde deltaget, og som for faa Dage siden over Hamborg var vendt tilbage, havde opnaaet, endvidere at drøfte med Hertugerne, hvad der herefter burde foretages i de omhandlede Sager (Inl. Reg. 1547, 92). ¹ Hertugernes Sammenkomst i Rendsborg paa denne Tid skyldtes Forholdene i Bremen Stift. I Slutningen af Marts s. A. havde Bremen Stifts Prælater og Mandskab sendt Provst Segebade v. d. Hude til Chr. III, hvem han skulde anmode om at forsøge Mægling mellem de kejserlige Kommissarier og Krigsfolk og Staden Bremen, for at Stiftet derigennem kunde befries for Krigsfolket. Chr. III indvilgede heri og gav Befaling til Statholder Breide Rantzau og Didrik Blome om at paatage sig Mæglingen, i Fald den ønskedes af begge Parter. En saadan blev dog ikke foretaget. Imidlertid ansaa Stiftet det for godt, idet Segebade v. d. Hude sendtes til Statholder Breide Rantzau, at denne kom til Stade, og Kongen indvilgede heri ved Skrivelse af $\frac{13}{4}$ til Breide Rantzau, af hvilken det ogsaa fremgaar, at Didrik Blome skulde ledsage ham. Da de to Raader ankom til Stade, begærede Stiftsstænderne, at de skulde foretage Mægling mellem Stiftet og de kejserlige Kommissarier og Krigsfolk. Undervejs til Stade sendte Breide Rantzau Hertugerne Hans og Adolf en Meddelelse om dette Møde, og saa snart Breide Rantzau og Didrik Blome havde erfaret Stiftsstændernes Ønske, skrev de $\frac{22}{4}$ til de Hertuger herom, og tillige at de ikke vilde indlade sig paa Mægling uden Befaling fra Kongen og uden, at forordnede fra Hertugerne ogsaa medvirkede derved; i samme Skrivelse meddelte de, at der vilde komme to Udsendinge fra Stiftsstænderne til Hertugerne. Breide Rantzau havde dog straks skrevet til de kejserlige Kommissarier om at indvilge i en saadan Mægling, ligesom han havde ansøgt

6. Maj (»eiligenn« Rendsborg, Fred. efter Philippi et Jacobi). Til Hertug Adolf. Hvad Kongen har skrevet til Hertugerne i Fællesskab, og hvad Hertugen, da Hertug Adolf var draget fra Gottorp, og Raaderne ikke atter saa snart kunde samles, har svaret Kongen herpaa, fremsendes. — Da Hertugen har bragt i Erfaring, at Kongen har i Sinde i Hast at begive sig til Skaane og Sjælland, har han skyndsomst maattet begive sig til Kongen i Kolding for at drøfte og afgøre Sager, der er ham meget magtpaaliggende. For at der med Hensyn til den bremiske Sag ikke skal mangle paa noget fra Hertugens Side, har han givet sine Raader Iuen Reventlow og Gossick Rantzau Fuldmagt til paa sine Vegne at kunne handle i denne Sag sammen med Hertug Adolf. Hertugen vil ogsaa opholde sig paa Haderslevhus, og hvis der er Brug for ham, vil han gerne, hvis enten Hertug Adolf eller Raaderne skriver derom, i Hast »uff der post« paa 2 eller halvanden Dag forføje sig til Hertug Adolf eller Raaderne. Hertug Adolf bedes ikke tage Hertugen ilde op, at han ikke, saaledes som aftalt, tøver her i Rendsborg, indtil den bremiske Sag er afgjort. R. 1543—50, 161 b.

7. Maj (—, Lörd. efter Philippi et Jacobi). Til Hertugen af Preussen. Hertugen har med bedrøvet Hjerte Fredag efter Philippi et Jacobi [⁶/₅] modtaget Adressatens Skrivelse¹, dateret Konnspergk den 13. April, angaaende hans Søsters, Adressatens Gemalindes, kristelige Bortgang fra denne Jammerdal. Da hun af den Almægtige er kaldt bort til Naadens evige Rige, som Hertugen ikke tvivler om, vil han tilligemed Adressaten hengive dette under Naadens Fader. Adressaten formaner til at give sig tilfreds og ikke at besvære Hjerte og Sind med mere Sorg og Vemod. Hertugen vil ogsaa herefter vise sig som en lydige Søn, og hvad han kan gøre til Bedste for Adressaten, hans Datter, hans hele Hus og Lande,

Ærkebispens af Bremen om Lejde. — Chr. III ønskede gerne Mæglingen, og i Begyndelsen af Maj drog Breide Rantzau atter af Sted til Stade tilligemed Kongens andre forordnede samt de af Hertugerne udsendte Raader, nemlig Benedikt Sehested og Kai, Schack og Claus Rantzau (Inl. Reg. 1547, 56 ff., 77, 84. 87, 96. Hansb. XXXIX, 21. T.K.U.A., Hamborg A I). ¹ Hansb. XXXIX, 11 a.

vil han være villig til paa svogerlig venlig Vis. — Hvilket Svar Hertugen i Hast ikke har villet undlade at give, idet han befaler Adressaten og alle hans til den Almægtige, at han maa være ved godt Helbred og Regimente. R. 1543—50, 158 (bis) b.

7. Maj (Rendsborg, Lörd. efter Philippi et Jacobi). Til Hertug Adolf. Hvad Kongen ved Erick Krabbe og Andres von Barbj i Hertug Adolfs Fraværelse alene har ladet foredrage for Hertugen med Hensyn til Hamborg, Freden med Pfalz og Kong Christierns Ophold og Underholdning, vil Hertug Adolf faa Kendskab til af de udsendte selv. Disse vil ligeledes i alle Enkeltheder berette ham, hvad Hertugen alene for sit Vedkommende har givet dem til Svar paa deres Anmodning, idet Hertugen beder Hertug Adolf skænke dem fuldkommen Tiltro, som om det var Hertugen selv, med Hensyn til hvad de paa Hertugens Vegne beretter. Desuden bedes Hertug Adolf handle saaledes, at Sagen angaaende Hamborg kan fremmes, hvad der ikke alene vil være den Almægtige til Velbehag, men det vil ogsaa være til Bedste for Hertug Adolf selv, hans Lande og Folk. K¹. (Fællesark. XXVIII, 9).

8. Maj (—, Sønd. cantate). Til Erick Krabbe og Andres von Barbj. Da det der hos Hertugen er blevet vedtaget, at det maa anses for i høj Grad nødvendigt i Anledning af den opnaaede Fred at sende Gesandter fra alle tre Fyrster til Hamborg for med højeste Flid at formane den til at antage Freden, har Hertugen, for saa vidt Adressaterne ogsaa synes det, anset det for raadeligt, da Breyda Rantzau og andre paa Kongens Vegne tilligemed Hertug Adolfs og Hertugens forordnede er affærdiget i Anledning af den bremiske Sag² og allerede er ankommet til Stade, at Adressaterne paa Kongens

¹ Bagpaa K.: »Credentz an herzogk Adolffen des konnigs zu Dennemargkenn gesanten mitgeben«.

² Herefter, men overstreget: nemlig for at indlade sig paa Mægling mellem Kejserens Krigsraader og Kommissarier, liggende for Staden Bremen, og Bremen Stifts Udvalg, forsamlet i Stade.

Vegne sammen med Hertug Adolf og tillige i Hertugens Navn paa Gottorp lader Instruktion og Fuldmagt affatte saaledes, at de lyder paa disse udsendte Raader, og i en Følgeskrivelse befaler dem paa Tilbagereisen, eller naar det er belejligt, dog at det ikke maa opsættes, at forrette ovennævnte hos Hamburgerne ¹, thi dette vil ikke være besværligt for dem i Betragtning af, at de i Hast ad Søvejen med en Ever kan forføje sig til Hamborg. Hvis Adressaterne paa Kongens Vegne tilligemed Hertug Adolf anser dette for raadeligt og i Hast oversender Dokumenterne til Hertugen, vil han forsegle disse og hurtigst muligt pr. Post lade dem tilsende Gesandterne. K². (Hansb. XXVIII, 22).

¹ At dette ogsaa blev Tilfældet, ses af Breide Rantzaus Skrivelse af ¹²/₆ til Kongen, i hvilken det anføres, at Gesandterne, da de ikke kunde faa Lejde eller faa Besked om, hvorvidt Mæglingen ønskedes fra kejslerlig Side, havde besluttet at rejse bort fra Stade, idet de havde truffet den Aftale med Ærkestiftets Udvalg, at de i Itzehoe vilde afvente Svaret fra de kejslerlige. Da Gesandterne var naaet frem til Egnen mellem Ütersen og Itzehoe, stødte de paa Andreas von Barby, der overantvordede dem Breve samt Instruktion og Fuldmagt til Brug ved Forhandlinger med Raadet i Hamborg. De begav sig derpaa alle til Hamborg, hvor de ¹²/₆ fremkom med deres Ærinde (T. K. U. A., Hamborg A I). ² Sammen med K. ligger et Folioark, mærket CB, der indeholder et Sammendrag af de kgl. Gesandters Instruks og Hertug Hans' Svar til Gesandterne, nemlig:

Der koninglichenn gesanthenn, als Erich Krabben unnd Andreassen von Barbj, werbungenn ahnn m. g. f. und h. hertzog Johansenn.

Der vonn Hamburg widderumb zu gnaden annemung, die erste.

Koningk Christierns handell und untherhaltunge halbenn, die ander.

De generall frede de drudde.

Und denn friedenn mit Pfaltz, als die bey dem keyser und Franckreich abgeschlagen, die vierde.

Ire anthorth.

Der von Hamburgk halben sie die Hamburger zu beschicken und den frieden anzunemenn bey inen mit hogsten vleis handeln zu lassen. Instruction, wie hiebey vorwarth, den rethen, so dahin solten, mitzugeben.

Item des gemeinen frieden halben dancksagung gethann.

Pfaltz belangen, warth vor guth angesehen, darum niemandes zu boschicken, damit der pfaltzgraaff nicht dadurch freidig und ein hertz vassen und erlangen muchte, aber so von Franckreich oder andere umb handell angelangt, solt man

[8. Maj]. »Bevell an die von Hamburgk«¹. Efter Hilsen skal det meddeles Hamburg, at den ved, at Kongen har ansøgt Kejseren om Fred for den tyske Nation, endvidere at Byen paa Kongens Forslag har medgivet hans Raader, der sendtes til Kejseren, nogle Artikler², paa Basis af hvilke der skulde forhandles om en Særfred for Hamburg, hvis en almindelig Fred ikke kunde opnaas. Da det var umuligt at opnaa en saadan, havde Raaderne anmodet om Fred for Hamburg, hvad de ogsaa efter meget besværlige Forhandlinger paa visse Betingelser, der var Hamburg bekendte og her findes vedlagt³, havde opnaaet, endvidere havde Raaderne opnaaet, at der fra det kejserlige Kancelli skulde udgaa en Skrivelse herom til Krigsfolket, der belejrede Bremen, men skønt det ved Raadernes Tilbagekomst var blevet berettet Hamburg, hvad der var opnaaet hos Kejseren med Hensyn til en Fred, og Byen var blevet formanet til uden Tøven at antage Freden,

denselben nit abschlagen, sunder annemen und sich, wie iderzeit gescheen, erpieten.

Konningk Cristierns underhaltung und haltung bolangen, kunte man itzo in der eyll also uff den artickell nicht schlisliche anthwor geben, aber man wolte sich mit herzogk Adolffen und allerseitz rethen bereden und alsdan seiner Ko. W. enthwer schriftlich oder muntlich anthwor wissen lassen, aber sein Ko. W. eracheden vor sich selber, so sie reversall oder vorschreibung von der Ko. W. zu erlangen, das seinethalben sein F. G. oder derselben landen und leuthen, es were im leben oder tode, nicht gefarliches zu entstehen, das die Ko. W. ine woll irer notturfft nach nemen und brengen mochten«.

¹ Bagpaa: »Innstructionn ann die vonn Hamburgk«; den er udateret, men den ligger sammen med Koncepten til Hertug Hans' Skrivelse af $\frac{6}{8}$ til Erik Krabbe og Andreas v. Barby, dertil er den bagpaa mærket C, hvilket vel maa belyde, at saavel Instruktionen som Stykket med Hertug Hans' Svar paa Kongens Punkter, der som anført var mærket CB, er at opfatte som Bilag til Hertug Hans' Skrivelse. Det kan næppe afgøres, hvorvidt den Instruktion, der sendtes til Gesandterne, der skulde til Hamburg, har haft Form som ovenstaaende, men det er sandsynligt. ² Se S. 369, Anm. 2. ³ Disse Betingelser eller Artikler er sikkert ved Ordningsarbejder skilt fra Koncepten til Instruktionen, de findes nu i Fællesark. XXVIII, 9; bagpaa er de paategnet med Sekretær Jeronimus Boldigks Haand: »Artickell, woruff die Stadt Hamburgk zu gnaden uffgenommen werdenn magk«, dertil er de mærket CB. Artiklerne findes desuden som Bilag til Skrivelser af Maj 1547 fra de til Hamburg forordnede Raader til Kongen (T.K.U.A., Hamburg A I).

havde Hamborg dog afgivet baade en mundtlig og skriftlig Erklæring¹ om, hvorfor den saa hastigt ikke kunde slutte Fred, tilmed havde den uden Kongens og Hertugernes Vidende affærdiget sine Krigsfolk til at gøre Modstand imod Kejseren². Hamborg maatte betænke, hvad Ulempe der kunde opstaa heraf, og at den opnaaede Fred let kunde omstødes herved. Fredens Vigtighed var imidlertid indlysende, tilmed havde Kejseren Magten i Felten, og man kunde kun vente sig Overfald af Fjenden og Fordærv. Af saadanne Aarsager og af Hengivenhed for Hamborgerne som Undersaatter havde Kongen og Hertugerne atter villet lade Byen formane til at antage Freden. Hamborg maatte tænke paa, hvad Kurfyrster, Fyrster, Stænder og Stæder, hvis Sag — tildels — ikke var blevet befordret af deres Landsfyrster, havde gjort i en saadan Sag. Hamborg skulde heller ikke for Knæfaldets Skyld føle sig besværet fremfor andre og paa Grund heraf ikke ringeagte Guds Ære og sætte det almindelige Velfærd paa Spil. Det forholdt sig ogsaa saaledes, at Fredsartiklerne for Hamborg var lempeligere, end de var for Straspurgk, Augsburgk, Franckfurth og andre. De højere Stænder, nemlig Kurfyrster og Fyrster, der endnu tildels forhandlede, maatte gøre meget større Tilbud. Den Pengesum, som skulde gives, og som først var sat til 150,000 Gylden, var blevet nedsat til 60,000 Gylden, hvilket ikke havde kunnet vederfares den mindste Rigsstad, der havde forhandlet; af Rigsstæder havde et stort Antal forhandlet, og en Del af dem havde meget mindre Evne end Hamborg. Skønt Sagen, som anført af Hamborg, var noget haard, og Betingelserne for den kommende »Forordnings« Skyld betænkelige, saa var Handlingen dog foretaget til Bedste for Freden i Riget, og som Forholdene var, kunde der ikke opnaas lempeligere Betingelser. — Paa Kongens og Hertugernes Vegne skal Hamborg derfor under Henviisning til sin Troskabspligt og

¹ Erklæringen findes sammen med ovennævnte Artikler baade i Fællesark. og T.K.U.A. ² Om den hamburgske Hær, der paa protestantisk Side deltog i Slaget ved Drakenburg, se M. Goos: Hamburgs Politik um die Mitte des XVI. Jahrh., Zeitschr. des Vereins für Hamb. Gesch. X, 163.

til den Risiko, der var forbundet med et Afslag, formaner og anholdes til at antage Freden og ogsaa til at trække sine Krigsfolk tilbage. Hvis Fremsendelsen af Krigsfolket senere skulde vanskeliggøre Fredsforhandlingerne, vilde Kongen og Hertugerne ikke undlade at befordre Hamborgs Sag, men da der ikke fordredes noget af Hamborg, der stred imod Guds Bud, var det dens Skyldighed at vise Lydighed, iøvrigt kunde Hamborg i enhver Henseende og til enhver Tid være forvisset om Kongens og Hertugernes Naade og forlade sig paa at blive beskyttet og beskærmet. — Paa en saadan Meddelelse skal Hamborgs Svar afventes, og hvis imod Forventning Kongens og Hertugernes Raad og Mening ikke følges, skal Gesandterne gøre sig alle mulige Bestræbelser for med Lempe at afvise Hamborgs Indvendinger, idet de tillige skal pege paa, at Kongens og Hertugernes Andragende var sket alene til Guds Ære og for det almene Bedstes Skyld samt til Gavn for Hamborg, saa at Kongen og Hertugerne samt Lande og Folk kunde befries for det forestaaende Besvær. Kongen og Hertugerne vilde visselig ogsaa ugerne give Hamborg Raad, der ikke var rosværdige, kristelige, ærlige og billige. — Bliver Freden ikke antaget, skal Gesandterne affordre Hamborg et skriftligt Svar paa deres Anmodning, idet de tillige skal meddele, at Kongen og Hertugerne maa gøre Indberetning til Kejseren herom. — Hamborg maa selv tage Ansvar for Følgerne af sin Vægning. Kongen og Hertugerne vil vide sig undskyldt for Gud og Verden. K. (Hansb. XXVIII, 22).

8. Maj (Rendsborg, Sønd. cantate). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Kongen. Paa hvilken Maade Hertugerne tilligemed Kongens statelige Gesandter har affærdiget Kongens og deres egne Raader til Hamborg for at faa Byen til at antage den opnaaede Fred, og hvad de der paa Stedet samtlig har besluttet, endvidere hvorledes det for Tiden staar til med Krigstildragelser i Sachsen, vil Kongen uden Tvivl modtage udførlig og klar Beretning om af sin Raad og Tjener Erick Krabbe. Fordi Forholdene allevegne er saa »geschwinde«, at allehaande kan tildrage sig, og det heller ikke kan vides,

om Hamborg vil indvilge i Freden eller ikke, vil det maaske være nødvendigt, at Hertugerne siden hen paa et passende Sted mødtes med Kongen og deres alles Raader for at raadslaa om, hvorledes Sagen videre skal behandles, og Faren forebygges. Hertugerne beder derfor, at Kongen vel vil overveje disse »geschwinde leufft«, og hvad der kan opstaa deraf, og af den Grund forblive i Kolding i Fyrstendømmernes Nærhed endnu en lille Tid, indtil det kan erfares, hvad Hamborg har i Sinde at ville gøre i denne Sag, og hvorledes Krigen vil udvikle sig, for at Kongen og Hertugerne, om fornødent, i Hast kan komme sammen, og det desto hurtigere kan bringes til Udførelse, hvad de indbyrdes kan have truffet Beslutning om at være nyttigt og raadeligt. R. 1543—50, 162 b.

13. Maj (Haderslev, Fred. efter cantate). Til Kongen. Hvad Kongens og Hertugens Raader, der for den bremiske Sags Skyld er ankommet til Stade, og »die von der Deckenn« skriftligt har meddelt Hertugen, vil Kongen se af det vedlagte. Hertugen haaber, at Raaderne til Bedste for Sagen, da de fordrer yderligere Lejde, vil opnaa det nødvendigt. Hvad angaar Sagen om »die von der Decken« og deres Ryttere, vil Hertugen henstille denne til Kongens Afgørelse; men fordi Kejseren er den sejrende, og »die von der Decken« til Bedste for denne har antaget og bestilt Rytterne i Fyrstendømmerne, før Kongens og Hertugens Forbud¹ udgik, vil det efter Hertugens Formening give Kejseren Anledning til ikke lidt Mistanke, hvis det ikke tillodes at føre Rytterne ud af Landet. Hertugen beder derfor Kongen, da de har udstedt et Forbud, rettet imod dem, som ved Løfte har bundet sig til Kejseren, at »die von der Decken« maa gives et Svar², der ikke vil indbringe Kongen og Hertugen Dadel hos Kejseren. R. 1543—50, 163 b.

¹ 13/4. ² Kongens Svar til Thomas og Heinrich v. d. Decken er af 14. s.M., og s. D. skrev Kongen foruden til Hertug Hans ogsaa til Jasper v. Buchwald og Tønnes Rantzau, hvilke Adelsmænd det var, der havde modtaget kejserlig Bestalling; det blev tilladt de hvervede at drage ud (Ausl. Reg. 1547, 87. Inl. Reg. 1547, 98 f.).

14. Maj (Haderslev, Lørd. efter cantate). Aaben Befaling til Siuerth Rantzau, Gregorius Ahlefeldt, Hinrick Rantzau, Johan Reventlow, Christoffer Johansen, Johan Stacke, Hans Richenbach, »Her« Johan Borgskriver, Nis Lunthe og Nis Jepsen om indbyrdes at enes om en Dag til at drage til Skellet imellem Horup og Brandorp for at ride og besigtige dette, da Andreas Emicksen har været hos Hertugen og berettet, at Sandemændene har gjort ham Uret og forfordelt ham med Hensyn til dette Skel, og dertil bedt om, at Hertugen vilde besigtige dette og lade ham nyde Ret. Efter Besigtigelsen skal de meddele Hertugen, hvorledes det forholder sig hermed, for at han kan give Emicksen paa hans videre Anmodning et tilbørligt Svar. R. 1544—60, 60.

17. Maj (—). Til Jochim Harrien, Borger i Hamborg. Han anmodes om at overantvorde til Hertugens Hofskrædder til Brug for Hofklædningerne, for at denne snarest muligt kan bringe det herhid, saa meget Klæde, Tøj til Foer, Lærred, »parchem« og andet, som er optegnet paa vedlagte Seddel, og at udtage hos andre, hvad han ikke selv har, idet han skal lade det altsammen berede og farve sort. Dertil skal han ved Hofskrædderen Enwalt tillige tilstille Hertugen en Fortegnelse over, hvad Hertugen skal give for det altsammen, hvorefter Pengene skal blive ham betalt paa det førstkommende Kieleromslag. Hertugen haaber, at han vil handle saaledes, at Hertugen faar Varerne for en rimelig Pris.

Seddel:

12 sorte engelske »rockdoker«.

4 engelske »laken« til Hoser.

30 »Hardewiker foderdoker«.

20 hele sorte »parchem«.

400 Alen Lærred.

1 Stykke godt »twelch«. R. 1543—48, 216 b¹.

¹ Paa Foden af Siden ved Brevets Slutning er anført: »Jeronimus Boldigk manu propria subscripta«. Dette betyder uden Tvivl ikke blot, at J. Boldigk har skrevet Brevet, men ogsaa at han har været i Besiddelse af Hertugens Sekret og selv udfærdiget Brevet. — Brevet er indført i R. som det sidste af Brevene for Aaret 1546.

4. Juni (Henburg). Til Hr. Iuenn Reventlow. Da Bremen Ærkestifts Udvalg, der er blevet fjendtligt angrebet af de evangeliske og vil blive paanødet Hyldning, har begæret Raad og Trøst af Hertugen og hans Brødre¹, har disse, da Magt ikke er anvendelig, truffet en Beslutning, som ved Gesandter² baade fra Kongen og Hertugerne skal meddeles Udvalget. Endvidere er der til Bedste for Sagen afsendt en Skrivelse³ til Feltherren, von Mansfelth, og til Befalingsmændene, desuden er Hamborg opfordret til at fremme Stiftets Sag⁴, idet det efter Kongens og Hertugernes Formening ikke vil være raadeligt, at Stiftsstænderne skal foretage en saadan Hyldning, da der heraf vil følge mere Fordærv for Stiftet. Da Hertugen for sit Vedkommende har forordnet Claus Rantzau til denne Sendelse til Stiftsudvalget og til Befalingsmændene, begæres det af Adressaten i Hast at overrække ham vedlagte Brev, idet han ogsaa af Breide Rantzau vil erholde al Besked om Sagen. Da det tillige er anset for godt, at der holdes Opsyn paa Elben, og Kongen er besluttet paa at ville sende en Bojert og 2 Ever dertil, begæres det af Adressaten at drage Omsorg for, at der ogsaa for Hertugens Vedkommende sendes et Skib⁵ paa Elben, hvis Hertug Adolf ligeledes vil sende sine derhen, for at Hertugen i den Henseende ikke skal blive tillagt Forsømmelse. Da Stiftsudvalget ogsaa har fordret, at Stæderne Buxtehude og Stade maatte erholde Forstærkning, hvis Krigsfolket vilde vende sig imod dem, har Kongen sammen med Hertugen besluttet, dog ikke uden Samtykke af Hertug Adolf, der er opfordret til at erklære sig herom til Adressaten, at enhver af dem i den yderste Nød hemmeligt og saavidt

¹ Se Breide Rantzaus Skrivelse af $31/5$ 1547 med Bilag til Hertugerne Hans og Adolf (Hansb. II, 15) og desuden Kongens Skrivelse til Breide Rantzau og Kongens og Hertug Hans' Fællesskrivelse til Hertug Adolf, begge af $4/6$ 1547 (Inl. Reg. 1547, 106, 108). ² Instruktion for disse er ogsaa dateret $4/6$ (Instructiones m. v. 1539—48, 279 b). ³ En Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf ligeledes af $4/6$ til Grev Albrecht af Mansfeld, Oberst, Johan, Herre til Heideck, Løjtnant, og Krigsraader for det kristelige Forbund er indført i Ausl. Reg. 1547, 99 b. ⁴ En Instruktion for Gesandter til Hamborg er ligeledes dateret $4/6$ (Instructiones m. v. 1539—48, 277 b). ⁵ Det Ord er underforstaaet i Teksten, der er dog sikkert tænkt paa Hertugens Bojert.

muligt ubemærket og under Skin af, at Folkene var hvervede, vil sende til de to Stæder 200 eller 300 af deres Undersaatter, men kunde de uden Bebrejdelser blive fritaget for en saadan Sendelse, vilde dette vel være det heldigste. Adressaten opfordres til i den Henseende at gøre sit Bedste, og han skal sammen med Breide Rantzau træffe Beslutning herom, i hvert Fald skal han drage Omsorg for, at en unødigt Sendelse ikke foretages, thi saasnart en saadan sker, vil Hertugen med sine Brødre af de evangeliske blive regnet for Fjender, hvilket er betænkeligt, hidtil har man holdt sig upartisk, paa den anden Side kan Stiftets Indbyggere med Billighed ikke afvises. R. 1543—48, 233 b.

7. Juni (Odense). Til Claus Rantzau. Da Kongen sammen med sine Brødre har besluttet i Hast at sende Gesandter til Bremen Stifts Udvalg og ogsaa til Hamborg for at give nogle Meddelelser i Anledning af Bremen Stifts Besværinger, begæres det af ham ufortøvet at begive sig til Breide Rantzau, som videre vil give ham nødtørfdig Beretning om hele Sagen, idet Breide Rantzau af Kongen er medforordnet til Forhandlingerne med de bremiske, dog til at føre disse er der givet Befaling til Peter Schwabe og Casper Fuchs. Hertugen formener, at Hertug Adolf ogsaa med det første for samme Sags Skyld vil sende Sendebud til Breide. — Han skal snarest drage af Sted, da Sagen er magtpaaliggende. R. 1543—48, 235 b.

8. Juni (—). Til Breide Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ samt de tiisendte Tidender og Hamborgs Brev om, at Byen har antaget Freden, hører for det første ganske gerne, at Hamborg har indvilget i Freden. Da Kongen i Henhold til Hamborgernes Begæring har affærdiget Peter

¹ 8/6 1547 skrev Kongen fra Odense til Breide Rantzau, at han havde modtaget hans Skrivelse, hvori var indlagt Hamborgs Brev angaaende Antagelse af Freden. Iflg. Kongens Skrivelse til Hamborg af 7/6 var Hamborgs Skrivelse dateret 1/6; formentlig har disse Skrivelser — i hvert Fald Hamborgs — været adresseret baade til Kongen og Hertug Hans (Inl. Reg. 1547, 110, 113 b).

Schwauenium saaledes, at han for disses Skyld skal begive sig til det Sted, som Adressaten ved Besked med, han er da ogsaa forlængst ankommet hos dem¹, anser Hertugen det for unødvendigt at svare Hamborg i denne Sag, men hvad Hertugen iøvrigt kan udrette for Hamborg, tjenlig for Freden, dertil er han villig. — At begge Huse i Bremen Stift er indtaget af de evangeliske², har Hertugen ikke gerne hørt, og da Adressaten herfor og for alle andre forefaldende Sagers Skyld agter det for raadeligt at forskrive nogle »lanthsassen uff die Elbe unnd legen zu lassenn«, for at disse kan bruges til at besætte Stæde og Buxtehude med, hvis der ikke er andet Brug for dem, har Hertugen desangaaende givet al Befaling til Hr. Iuenn Reventlow, som paa Adressatens Forlangende vil vide at handle i denne som i alle andre forefaldende Sager, hvilket Svar Hertugen i Hast ikke har villet forholde Adressaten. R. 1543—48, 236 b.

8. Juni (Odense). Til Hertug Adolf³. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse⁴, hvori han beder ham om paa Grund af Forholdene at begive sig i Nærheden af ham, samt de tilsendte Breve og Tidender, vilde ogsaa gerne have gjort dette, men da han tidligere har lovet Kongen at ville rejse med til København, er han forhindret heri, idet han ikke gerne

¹ Se herom de til Hamborg udsendte Raaders — nemlig Breide, Schack, Kaj og Claus Rantzaus, Benedict Sehesteds og Andreas von Barbys — Skrivelse af 1⁹/₈ 1547 om, at Hamborg havde antaget Freden (T.K.U.A., Hamborg A I), og Kongens Skrivelse til Peter Svave af 6/₈ 1547 (Inl. Reg. 1547, 111), endvidere Instruktioner af 2⁸/₈ fra Kongen til Peter Svave i Instructiones m. v. 1539—48, 271, 273. ² Dette er ikke helt korrekt. Fæstningen Rotenburg i Verden Stift var 8/₈ i Grev Albrecht af Mansfelds Besiddelse, først 1⁸/₈ overgav Vörde i Bremen Stift sig (W. v. Bippen, Geschichte der Stadt Bremen II, 134). ³ Nærværende Brev, hvoraf kun det første er indført i R., mærkeligt nok 2 Gange, har til Overskrift: »Ann hertzogk Adolffenn der evangelischenn krigsvolk im stiftt Bremen liggende belangen«. — Paa det første Sted, hvor det er uden Datering, er der indført mere end paa det sidste, der kan dog næppe være Tvivl om, at det er det samtte Brev, der er begyndt paa begge Steder. ⁴ Det maa være Hertug Adolfs Skrivelse af 1/₈, hvormed oversendtes den i det foregaaende nævnte Skrivelse af 31/₈ fra Breide Rantzau med Bilag. Hertug Hans havde dog 4/₈ sammen med Kongen skrevet til Hertug Adolf i Anledning af Forholdene i Bremen Stift (Inl. Reg. 108).

vil gøre Kongen, der har vist ham megen broderlig Velvilje, vred. Han har imidlertid god Vidende om, at Kongen ikke vil opholde sig længe der, men atter vil begive sig i Nærheden af Fyrstendømmerne. Hertug Adolf bedes... R. 1543—48, 239, 278 b.

8. Juni (Odense). Til Hr. Yuenn Reventlow, Raad. Hertug Adolf har skriftligt meddelt, at Hertugen, da Tidenderne og Forholdene alle Vegne var saa »geschwinde«, maatte begive sig i hans Nærhed, thi hvis Sagerne skulde blive besværlige, vilde han ingenlunde forestaa disse. Hvis Hertugen paa Trods heraf vilde drage bort, og der hændte noget besværligt, vilde han være undskyldt. Hertugen var ikke utilbøjelig til at begive sig i Hertug Adolfs Nærhed, men han har maattet love at rejse med Kongen til København, og han vil ikke gerne gøre Kongen vred, desuden ved han godt, at hvis han straks forføjede sig til det Sted, hvor det begæres, at han skal komme, vilde dette, som tidligere sket, paaføre ham store Pengeudgifter. Han anmoder derfor Adressaten som hans gehejme og fortrolige Raad om med første Post eller Bud hemmeligt og skriftligt at meddele, om det er raadeligt og fornødent for Hertugen for de nærværende Forholds Skyld at begive sig til det omhandlede Sted eller ikke. Hertugen vil herpaa vide at handle efter Skyldighed. — Hvis Hertug Adolf og Statholder Breida Rantzau for deres Andels Vedkommende vil opbyde og sende »lantsassen« til Undsætning for Stade og Buxtehude, skal Adressaten i denne Sag — ligeledes med Hensyn til Bojerten og ellers i alle forefaldende Sager — vide at handle i Henhold til Hertugens tidligere Skrivelse og Befaling, saa meget Lejligheden vil fordre, og det vil være nødvendigt. R. 1543—48, 237 b.

4. Juli (Kbhvn.). Instruktion fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf for Johan Barnickow til Brug ved en Sendelse til Ærkebiskoppen af Bremen. Efter tilbørlig Hilsen skal det meddeles ham, at det Besvær og Fordærv, som var tilføjet ham og Bremen Stift, var Kongen

og Hertugerne imod, og de vilde ogsaa mene, at Fjenden ikke paa en saadan Maade vilde have skaffet sig sin Vilje, hvis Koadjutoratsforhandlingerne, som Ærkebiskoppen i forgangen Tid lod befordre, og som blev fortsat af Stiftsstænderne, ikke var blevet udsat af Ærkebiskoppen. Kongen og Hertugerne vilde imidlertid af yderste Evne være ham behjælpelig. — Fordi det var gaaet saaledes, at Fæstningerne og det hele Stift var kommet paa Modstandernes Hænder, hvad Kongen og Hertugerne for Ærkebiskoppens og Stiftets Skyld ugerne saa, vilde de atter af venlig Forbundethed gerne se Ærkebiskoppen hjulpet, »so S. L. sachen¹ derwegen, und wes S. L. unsers geliepten brudern der coadiutoriehandlung halben vormergkt«, idet Ærkebiskoppen maatte opfatte denne venlige Henvendelse som velment, thi der gaves vel paa anden Maade en Udvej for Kongens og Hertugernes Broder, men hvis Ærkebiskoppen vilde lade Koadjutoratssagen komme til en billig Afgørelse, vilde det for Alvor fremme denne.

Ærkebiskoppen skal anmodes om at udtale sig herom.

Vilde denne derpaa lade sig høre med, at han var Koadjutoratssagen gunstig stemt, skal han opfordres til at erklære sig om, paa hvilke Vilkaar han var villig til at antage Kongens og Hertugernes Broder som Koadjutor. Han maatte dog tage de vanskelige Forhold i Betragtning, idet Slottene og Fæstningerne var paa andre Hænder, dog eragtedes det for billigt, at han forbeholdt sig noget anseligt af Stiftets Indtægter; men da Undersaatterne var meget ødelagte, og der af dem, selv om ogsaa Slottene genvandtes, intet var at faa, var Forholdene herfor mere besværlige, dog hvis Ærkebiskoppen iøvrigt var stemt for en Løsning, skulde der nok kunne fremskaffes, hvad det sømmede sig, at han fik tillagt, selv om det ogsaa skulde forstrækkes fra Kongens og Hertugernes Side. — Naar Biskoppens Mening herom er hørt, og han har vist sig villig til at afstaa Stiftet imod en Pension, skal der stilles et Forslag om, hvor høj Pensionen omtrentligt skal være, idet der maa beregnes

¹ I Instructiones staar her: gemuth, i R. er først skrevet ge, der delvis er udraderet, bagefter er skrevet: sachen.

en Pension af en saadan Størrelse, som de visse Indtægter af Huset Vorde beløber sig til, hertil maa Kongen og Hertugerne dog tilskyde noget, fordi Folkene er forarmede. Hvis Ærkebiskoppen vil forbeholde sig et Hus i Bremen Stift og desuden kræve en Pension, skal det meddeles, at dette vel kan finde Sted, og der skal stilles ham et Forslag om, at han for Livstid maa beholde Huset Langweddell, naar dette er genvundet fra Fjenden, tilligemed Verden Stift med sammes Indtægter, og at Pensionen sk: l behandles som ovenfor nævnt, desuden skal der blive ydet Ærkebiskoppen al mulig Hjælp til, at dette¹ atter kan komme over paa hans Hænder. Naar Biskoppens Mening herom er hørt, skal det dernæst drøftes med ham, paa hvilken Maade Pensionen skal betales, idet Sagen skal tages ad referendum. — Det skal ved Afskeden bestemmes, naar og paa hvilket Sted Kongen og Hertugerne skal sende Afsendinge til Fuldbyrdelse af Sagen og til at tage Beslutning om Stiftets Erobring. — Det skal ogsaa fordres, at Biskoppen skriftligt erklærer sig om sin Mening med Hensyn til Koadjutoratssagen, Pensionen og Underholdet. — Hvad der opnaas, skal i Hast pr. Post tilstilles Kongen og Hertugerne. — Bliver det efter en foretagen Drøftelse klart, at Biskoppen ikke vil indlade sig paa noget, skal der ikke meldes videre om Sagen². R. 1544—60, 108 b; 1544—65, 27 b. T.K.U.A., Instructiones m. v. 1539—48, 282.

10. Juli (Kbhvn.). Til Siuert Rantzau, Amtmand i Haderslev. Da Hertugen har tilstaaet Sognepræsten i Osseboy, Ma-

¹ R.: dasselb, mens Instructiones har: Rotenburg. Det giver dog bedst Mening, at dasselb gaar paa Langwedel og Verden Stift. Afskriften i Instructiones er imidlertid ogsaa paa andre Punkter noget sjuaket. ² Kongen og Hertug Hans oversendte Instruksen til Hertug Adolf, ledsaget med en Følgeskrivelse af s. D. Det fremgaar af denne, at det mentes, at Ærkebispem nu, da hans Slotte var erobrede, og han selv var landflygtig, lettere vilde kunne vindes for Koadjutoratssagen end tidligere. I Henhold til denne Skrivelse var det iøvrigt Casper Fuchs, der skulde befordre Sagen hos Ærkebispem. ³/, udgik tillige en Fælleskrivelse fra Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf til Grev Albrecht af Mansfeld og de øvrige Anførere for Krigsfolket i Bremen Stift, hvori disse afæskedes en Beretning om, i hvis Navn de indtog Stiftet (Inl. Reg. 1547, 129 b, Ausl. Reg. 1547, 106).

gister Jacob, for dette Aar ud at oppebære Fjerdedelen af Hostrops Kirketiende, idet Hostrop Kirke ifølge Superattendentens, Magister Anthonii Keyzers Beretning er tilstrækkeligt forsynet desforuden, skal Adressaten gøre Anordning om, at denne Tiende uhindret skal følge Magister Jacob indtil videre. R. 1543—48, 242¹.

12. Juli (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Hamborg har for nylig haft Gesandter² hos Kongen, mellem hvilke var Hamborgs Superattendent, Dr. Johann Hepinus, og ved dem bedt om, at Kongen, da han og hans Brødre ved Forhandling har tilvejebragt en Fred mellem Hamborg og Kejseren, hvilken Fred Hamborg har antaget og ogsaa vil efterleve, idet Kongen og Hertugerne desuden har meddelt Byen, at det ikke var Kejsereis Mening at hindre Evangeliet, vilde give Hamborg en skriftlig Erklæring om ikke at ville forlade Byen med Hjælp, Raad og Trøst, hvis Hamborg herefter for Religionens Skyld skulde blive paaført Krig. Hamborg fik herpaa til Svar³, at det ikke vilde sømme sig for Kongen uden sine Brødres Vidende at afgive en saadan Erklæring, da han ikke førte Regeringen alene, men i Fællesskab med sine Brødre. Paa Hamborgs Anmodning har Kongen derpaa rettet Henvendelse herom til Hertugen, der har svaret, at han for nærværende Tid ingen Raader havde hos sig, og han kunde heller ikke foretage sig noget saadant uden Hertug Adolfs Vidende, men han vilde efter sin Lejlighed raadslaa om Sagen med Hertug Adolf og sine Raader, hvorpaa han vilde udtale sig til Hamborgerne, sine tro Undersaatter, som det var hans Pligt. Da det vides, at Gesandterne ogsaa har

¹ I Marginen øverst paa Siden er anført: »G. B. dieses jhar zu F. G. kommen«. — Med G. B. menes Georg Beyer, der fra 1547 var Sekretær hos Hertug Hans. — R. er herfra og til Fol. 250 b skrevet med Georg Beyers Haand. ² Gesandterne var foruden Superattendenten Mathiß Reders og Lorentz Nyebur. ³ Kongens Svar til Hamborg, givet Gesandterne, er af ⁶/₇, 1547 (Inl. Reg. 1547, 135 b).

forføjet sig til Hertug Adolf for at fremføre samme Sag¹, vil Hertugen ikke undlade at gøre Adressaten bekendt hermed, idet han anmodes om at give Hertug Adolf et tilbørligt Svar, hvis denne henvender sig til ham om Sagen. Det begæres dernæst af Adressaten ved nærværende Brevviser at meddele Hertugen Raad om, hvad han bør gøre i denne Sag. — Adressaten ved godt, at Hertugen har opsagt sin Raad, Schack Rantzau, de 14, 500 Mk. Hovedstol med Renter til Udbetaling paa det kommende Omslag i Kiel, og det er ogsaa Hertugens Mening at overholde dette, men da de aarlige Indtægter af Amterne ikke kan strække saa langt, og Hertugen, som Adressaten ved, ellers ikke har rede Penge, og da efter Hertugens Mening de kommende Omslagsudgifter vil løbe højere op end tidligere, begærer Hertugen, at Adressaten skriftligt vil meddele ham, om det ikke vil være raadeligt at opkræve en almindelig Plovskat af Hertugens egne Undersaatter til Brug paa Omslaget, saa at Hertugen kan komme ud af sin Gæld. Hertugen vil bestræbe sig for hos Kongen, at denne tager de 7000 Mk.², som Adressaten ved Besked om, paa sig. Kan det ikke lade sig gennemføre, skal Adressaten blive underrettet derom. Hertugen, der befaler ham sine Sager, anmoder ham om at passe paa, at unødige Udgifter undgaas. R. 1543—48, 242.

14. Juli (Kbhvn.). Til Breda Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse af 4. Juli, adresseret baade til Hertugen og til Hertug Adolf, tilligemed vedlagte Tidender og derigennem erfaret, hvorledes det for nærværende Tid forholder sig med det i Bremen Stift forsamlede Krigsfolk, nemlig at de Folk, der har ligget for Vherde, er afmarcheret, af hvilken Grund Adressaten begærer at blive underrettet om, hvorledes der skal forholdes med de Knægte, der er antaget af

¹ Hamborg skrev dog først $\frac{20}{8}$ s. A. til Hertug Adolf om denne Sag, denne sendte $\frac{5}{6}$ en Afskrift af Hamborgs Skrivelse til Kongen, for at Sagen kunde blive ekspederet. — Hamborgs Betegnelse for den skriftlige Erklæring, der ønskedes, er Deklaration (T.K.U.A., Hamborg A I). ² Jfr. $\frac{22}{11}$ 1545.

ham sammen med Claws og Hinrich Rantzau, og som hidtil har ligget i Itzeho, meddeler, at han sammen med Kongen har besluttet for at undgaa flere Udgifter og i Henhold til Adressatens Betænkning, at Knægtene skal permitteres, og at de skal forundes frit Pas til at søge sig en anden Herre, idet de skal aftakkes paa en saadan Maade, at de med Føje ikke skal kunne beklage sig over Kongen og Hertugen, hvilket Adressaten skal efterkomme. Hertugen er derimod betænkelig ved at lade Claws Rantzau føre Knægtene til Grev Anthoni af Oldenburg, saaledes som Adressaten har anført i sin Skrivelse, idet han maa forstaa, at det vil kaste Mistanke paa Hertugen, der hele denne Tid overfor enhver har forholdt sig udadledigt, hvis han tilsidst indlader sig paa noget saadant. Havde Grev Anthon haft Knægtene Behov, vilde han utvivlsomt have anmodet Hertugen om dem, idet en af Hertugens Folk for nylig er ankommet til Hertugen fra dette Sted¹. R. 1543—48, 245.

14. Juli (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Kongens Statholder Breda Rantzau har meddelt Hertugen, at de Knægte, som har ligget for Vhorde, er afmarcheret, af hvilken Grund Statholderen har begæret at blive underrettet om, hvorvidt de Knægte, som han tilligemed Claus og Hinrich Rantzau har antaget, kan permitteres, da de for nærværende Tid ikke behøves, og videre unødvendige Udgifter saaledes kan undgaaes. Da Hertugen sammen med Kongen har besluttet at give ham til Svar, at Knægtene efter at have faaet den tilsagte tilbørlige Betaling skal aftakkes, og at de kan søge sig en anden Herre, begæres det af Adressaten at have Medopsyn med, at Knægtene snarest den ene efter den anden permitteres og faar Pas ud af Fyrstendømmerne. R. 1543—48, 246.

21. Juli (—). Til Biskoppen af Riga. Hertugen har modtaget hans Skrivelse² og deraf erfaret, at han paa nærværende Tid har begivet sig til Hertugen af Preussen, Markgrev Albrecht af Brandenburg, for at aflægge ham et Besøg i hans Sorg over hans Gemalindes, Hertugens Søsters, dødelige Bortgang. Her-

¹ d. v. s. Oldenburg.

² Af 26/8 1547, dateret Königsberg (Hansb. XXXIX, 8).

tugen haaber dog, at Hertug Albrecht vil give sig tilfreds, iøvrigt er det en Trøst og Glæde for saa vel Hertug Albrecht som Hertugen, at Hertuginde er hensovet i Herren efter at have modtaget det højærværdige Sakramente og andre Tegn. Hertugen har ogsaa gerne hørt, at Adressaten har føjet sin Broder, Hertug Albrecht, heri, han har derved gjort en særdeles kristelig Gerning. — Naar Adressaten endvidere skriver, at han, dengang Hertugen opholdt sig hos Hertug Albrecht af Preussen, var længselsfuld efter at drøfte nogle Sager med ham, hvad han ogsaa stadig er, vil Hertugen hjertensgerne dette, naar der maatte gives en Lejlighed dertil, men af Hensyn til de »geschwinde« Forhold maa dette vel foreløbig bero. — Hvad angaar Markgrev Albrecht den yngre af Brandenburg, Hertug i Preussen, der under den nuværende Krig og Oprørstilstand har lidt Nederlag, er det troværdigt blevet berettet Hertugen, at Markgreven uden Betingelser er sluppet fri i Kraft af de Artikler, som Kejseren har ladet forestille Kurfyrst Johans Friderich af Sachsen. — Hvad angaar Markgrev Hanns Albrechts Afsættelse fra sit Ærkestift, har Hertugen hidtil ikke faaet nogen udførlig Beretning herom, i saa Fald vilde han forlængst have sendt Adressaten Meddelelse derom, men hvis han i Fremtiden erfarer noget bestemt, vil han ikke undlade i den Sag at gøre den Nytte, han kan. — Adressaten opfordres til vedblivende at skrive til Hertugen, der ligeledes fortsat vil skrive til ham. R. 1543—48, 247.

21. Juli (Kbhvn.). Til Hertugen i Preussen. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ angaaende Kurfyrste Johans Friderich af Sachsen, nemlig at denne efter at være slaaet og taget til Fange af Kejseren nu har opnaaet en byrdefuld Overenskomst, og angaaende, at den tyske Mester og hans Tilhængere har i Sinde at øve Praktikker imod Adressaten og hans Lande og Folk, har ligeledes for faa Dage siden faaet i Hænde en Afskrift af Artiklerne i nævnte Overenskomst, og han har ligesom Adressaten Medlidenhed med Kurfyrsten, men da den Almægtige har villet det saaledes, maa man lade det

¹ Af 10/6 1547 (Hansb. XXXIX, 11a).

være ham befalet. Hvad angaar den tyske Mester i Lifland samt dennes Tilhængere, har Hertugen hidtil ikke hørt noget, men han vil herefter ved Spejdere søge at skaffe sig Underretning, hvorefter han snarest vil sende Adressaten Meddelelse om Forholdene. Hvis denne skulde blive angrebet paa fjendtlig Vis, vil Hertugen som Svoger og Søn ikke svigte ham med Raad, Hjælp og Trøst, og han vil ikke forholde ham ovenstaaende, da han har begæret et Svar, idet han befaler ham og hans Datter til den Almægtige. R. 1543—50, 164 b.

23. Juli (Kbhvn.). Til Siuert Rantzau. Borgmester og Raad i Haderslevs Forbønsskrivelse¹ til Hertugen for N. N². fremsendes vedlagt i Kopi. Det er Hertugen bevidst, at der er udgaaet Befaling til N. N. om at afholde sig fra den Agermark og den Eng, som de har faaet i Pant imod et Pengelaan. Da det imidlertid er blevet berettet Hertugen, at et saadant Paabud er blevet meddelt, efter at Jorden var tilsaaet, og Marken alle Vegne med betydelige Omkostninger var blevet bearbejdet, befales det Adressaten at forhøre sig om, paa hvilken Tid N. N. har faaet Opsigelsen. Hvis det viser sig, at det er sket efter Tilsaaningen, henstiller Hertugen til Adressaten at overveje, hvad der er at gøre. Skulde N. N. imidlertid have foretaget Tilsaaningen til Trods for, at det udgangne Forbud var sket betids nok, vil Hertugen ikke finde sig i noget saadant. Adressaten skal dog forholde sig paa tilbørlig Maade overfor N.N., saa at disse ikke skal beklage sig over Hertugen. R. 1543—48, 248 b.

25. Juli (—). Til Breide Rantzau. Hertugen har erfaret, hvad Johan von Seggern³ har udtalt sig med i Anledning

¹ Denne Skrivelse er dateret Tirsdag efter Margrethe 1547, altsaa af 19. s. M. (Hansb. XXXIX, 29 h). ² Navnene paa disse fremgaar ikke af ovennævnte Skrivelse, kun at det var Borgere i Haderslev. Pantsættelsen var foretaget af hertugelige Fæstebønder, der herved skaffede sig Penge til Betaling af Krigsskatter, der var paalagt »vor etlichenn jarn«. ³ Skrivelse fra denne, der var en Rytteranfører, til Kongen, dateret Bremen 7/, 1547 (T. K. I. A., Indk. Breve 1515—50).

af Kongens Skrivelse, tilsendt ham ved en Enspænder. Skønt Hertugen ikke synderligt behøver at frygte de Knægte, som endnu er samlet i Bremen Stift, selv om ogsaa Seggern vil foretage noget ubilligt, hvad Hertugen ikke haaber, skal Adressaten dog ikke undlade at udspejle dem og saa meget som muligt at staa dem imod. — Angaaende Hjælpen imod Krigsfolket i Bremen Stift i Tilfælde af, at en saadan bliver begæret, har Hertugen intet at sige, da han endnu ikke er blevet anmodet om Hjælp af Stiftets Udvalg og heller ikke kan vide, i hvilket Øjemed Hjælp vil blive fordret; men skulde der blive anmodet derom, kan Adressaten sammen med Hertugens og Hertug Adolfs Raader træffe Beslutning i Sagen eller i Hast pr. Post tilskrive Hertugen herom. Udvalget skal da opholdes saa længe, til de faar Hertugens Svar, som derpaa skal meddeles til dette. R. 1543—48, 249.

5. Aug. (Helsingør). Til Hertug Adolf. Hertugen har modtaget hans Skrivelse¹ med vedlagte Kopier angaaende Johann Helffmans Meddelelse om de »svævende« Retssager og af Indholdet set, hvad der om disse anses for godt at befordre hos Kongen, og hvad der meldes om Aarpengene. Hertugen kan dertil svare, at Kongen har berettet ham, at der tidligere var blevet tilsendt Prokuratoren til Sagens Nødtørft al Beretning² og tjenstlig Underretning², saa meget som der havde kunnet fremskaffes, hvilket var blevet opsøgt — og affattet — af forordnede baade fra Kongen og Hertugerne, endvidere at Kongen ikke vidste at forbedre de Artikler, som Helffman herefter havde affattet i Kongens og Hertugernes Sager. Kongen havde desuden ladet meddele, at der i hans Hvælvinger intet videre fandtes, tjenlig for Sagen, og at der heller ikke deri var fundet, »das der machtspruch³ uff das furstenthumb

¹ Af 28/7 1547, vedlagt findes Kopi af Johan Helffmans Skrivelse af 8. s. M., hvilken Skrivelse var blevet oversendt til Hertugerne Hans og Adolf af Breide Rantzau med Skrivelse af 25. s. M. (Hansb. XX, 49 a). ^{2—2} R.: bericht unnd dinstlich annzeig. ³ Hermed maa menes Kejser Sigmunds Voldgiftsdom fra 1424, men det ses ikke tydeligt, hvad det er, Prokurator Helffman har forlangt.

Schlesewig lautende unnd was dem anhengig«, af hvilken Helffman forlængst havde faaet et Transsumpt med nødtørftig Beretning. Hertugen for sit Vedkommende ved heller ikke at fremlægge mere i disse Sager, end hvad deres alles forordnede tidligere har opsøgt, og Helffmann har faaet oversendt, og han henstiller til sin Broder at overveje, hvad der videre skal meddeles Prokuratoren. Kongen har forlængst ladet skrive til ham om Sagen, men Brevet er for de »geschwinde« Forholds Skyld forblevet hos Breyde Rantzau, men skal nu afsendes. — Hertugen vil ikke besvære sig over at erlægge sin skyldige Trediedel af Aarpengene, da det er en Fællessag; det skal for hans Vedkommende ikke mangle paa noget, der er tjenlig til at befordre Sagen.

Seddel:

Skønt Hertugen i nærværende Skrivelse har tilbudt at erlægge sin Part af Johann Helffmans Løn, har han, da Kongen er betænkt paa for sin Person at give ham 30 Gylden Mønt, faaet Betæneligheder og vil lade det bero, indtil han og Adressaten kommer sammen og kan drøfte det. R. 1543—48, 249 b.

6. Aug. (Helsingør). Til Breide Rantzau. Hertugen har modtaget hans Skrivelse angaaende de »svævende« Retssager ved den kejslerlige Kammerret og erfaret, hvad Johan Helfman fordrer i Anledning af disse Sager, og hvad Adressaten herom anser for godt. Da Kongen lader skrive¹ til Johan Helfman, lader Hertugen det bero herved; han har dog tilstillet Hertug Adolf sin Mening om Sagen. Han finder ogsaa, at Prokuratoren tidligere har faaet tilsendt alle fornødne Sager, han formener imidlertid, at Hertug Adolf vil give Beretning til Benedictus Sehested herom. — Da Adressaten skal give Johan Helfman 30 Daler i Løn, sender Hertugen 10 Daler som sin Andel, idet Adressaten anmodes om paa Hertugens Vegne at lægge disse til Lønnen, naar denne skal sendes.

¹ Kongen skrev samtidig hermed, nemlig $\frac{5}{8}$, til Johan Helffman (Ausl. Reg. 1547, 125).

Seddel:

Skønt Hertugen har skrevet til ham om Oversendelse af 10 Daler til Johan Helfman, har han, da Kongen for sin Person vil give ham 30 Gylden Mønt i Aarpenge, stillet dette i Bero indtil videre. R. 1543—48, 250 b.

16. Aug. (Ebbelholt). Til Syuert Rantzau. Hertugen, der af sin Sekretær, Jeronimus Boldeck, er blevet underrettet om, at Adressaten har grebet paa fersk Gerning og sat i Fængsel en, der har skudt en Hare, af hvilken Grund han beder om at faa tilkendegivet Hertugens Mening om, hvorledes der videre skal forholdes med den fangne, meddeler, at han bifalder hans Betænkning, nemlig at Gerningsmanden af Skarpretteren maa adspørges under en lempelig Tortur uden dog at komme i synderlig Livsfare, om han ogsaa tidligere har skudt mere Vildt eller flere Harer, hvem der har været vidende derom eller har raadet ham til at gøre dette, og om det er ham bevidst, at andre ogsaa efterstræber Vildtet. Hvad enten Gerningsmanden bekender eller ikke, skal Adressaten føre ham for Retten og paa Grund af et saadant offentligt Tyveri og formastelig Overtrædelse af Hertugens gentagne Mandat lade ham pinligt anklage paa Livet, kort og godt han skal ikke bære sig anderledes ad overfor ham end som en, der skal henrettes. Imidlertid skal Adressaten træffe et saadant Arrangement, dog uden at Hertugen indblandes deri, at Fruer, Jomfruer eller andre ufordægtige Personer ber for den fangnes Liv, og at denne atter føres til Fængslet for derefter videre fuldstændigt at blive fri mod Betaling af en Sum Penge, saadan som Adressaten finder passende, og som han kan faa af den fangnes Frænder som Underhandlere paa Fangens Vegne. Hertugen tvivler ikke om, at andre, naar de faar forevist et saadant Eksempel, vil afholde sig fra at skyde Vildt, hvad der hidindtil er sket paa Trods af Hertugens Forbud. R. 1543—48, 251 b.

— Til Siuert Rantzau, Raad, og Jeronimus Boldigk. Da Fattig- og Kirkeregnskaberne nu paa andet Aar og længere ikke er aflagt, og ikke ringe Skade kan følge heraf,

hvis dette trækkes i Langdrag, befales det Adressaterne snarest at kalde baade Kirkeværgerne og Fattigforstanderne sammen til en bestemt Tid og Sted for at høre deres Regnskaber, og hvis disse befindes at være rigtige, da at antage og underskrive dem, idet de ogsaa ellers i enhver Henseende skal have Opsigt med, at intet bliver fravendt Kirken eller de fattige. R. 1543—48, 252 b.

17. Aug. (Ebelholt). Til Schack Rantzau, Raad. Hertug Frantz af Sachsen har, da der verserer Strid mellem ham paa den ene og Buchwalderne paa den anden Side, anmodet Kongen, Hertugen og Hertug Adolf om at lade foretage en Besigtigelse af det omstridte. Kongen har for sit Vedkommende forordnet Breide Rantzau dertil. Da Lejligheden fordrer, at Hertugen medforordner en, befales det Adressaten paa Hertugens Vegne at deltage i en saadan Besigtigelse, naar Parterne enes om en Dag, og han af dem eller af Hr. Iuen Reventlow opfordres dertil, idet han skal bestræbe sig for, at denne Strid bliver bilagt i Mindelighed. R. 1543—48, 253.

— Til Stalleren i Strand. Det er berettet Hertugen, at han smøler med Diget i Strand og ikke fortsætter Arbejdet hermed, hvad Hertugen er meget forundret over. Da Hertug Adolf imidlertid næsten er færdig med Diget i Eidersted, befales det ham strengt at paabyde Hertugens Undersaatter i Strand, at Diget saa vidt muligt skal gøres færdigt. Hertugen oversender i den Anledning et Mandat til Undersaatterne, hvilket han skal bruge overfor dem, nemlig for at de skal adlyde, hvad han befaler dem med Hensyn til denne Sag. R. 1543—48, 254.

— Til Knut Wunnicksen. Skønt han har forhandlet med Hertugen om sin Broder med Hensyn til det, som denne har forvoldt, hvad Adressaten ved nok, saaledes at hans Broder paa Forlangende af Stalleren skal erlægge Tusind Mark lybsk til Hertugen, bliver det dog berettet Hertugen, at Broderen vægrer sig herved og ikke vil efterkomme en saadan

Overenskomst. Det begæres derfor af Adressaten at meddele ham, at han uden Tøven skal forholde sig i Overensstemmelse med Adressatens Forhandlinger med Hertugen og med sit eget Tilsagn. I Fald dette ikke sker, og han vægrer sig, skal Adressaten paa Hertugens Vegne meddele ham, at han straks skal forføje sig til Lorentz von Erffords Hus i Rendsborg og der holde et ærligt, sædvanligt Indlager, hvorfra han ikke skal komme uden Hertugens Vidende og Vilje. Hvis han ogsaa ringeagter og afslaar dette, maa Hertugen gøre noget andet, der vil blive ham meget besværligt, hvad Hertugen dog meget hellere vil undgaa. R. 1543—48, 254 b.

17. Aug. (Ebbelholt). Til Hertug Adolf. Hertugen har modtaget hans 2 Skrivelser omhandlende den kejserlige Donation, givet til Hr. Christiern, fordum Konge til Danmark, Lensmodtagelsen af Fyrstendømmet Holsten og den besværlige Proces om Skatter ved den kejserlige Kammerret, samt hvad Statholder Breide Rantzau har meddelt dem begge, idet der med dennes Skrivelse medfulgte Skrivelse fra Peter Schwabe¹. I Henhold til Hertug Adolfs Anmodning har Hertugen, da det efter hans Formening var fornødent, søgt saa meget som muligt at befordre Sagen hos Kongen, men han har ikke kunnet opnaa andet Svar end, at Kongen, da han havde modtaget Beretning fra Peter Schwabe om, at Rigsdagen var fastsat til om kort Tid, ikke mente, at der skulde sendes Afsendinge før Rigsdagen, men af Bevæggrunde, som Hertug Adolf vilde erfare af Kongens Skrivelse, vilde stille Sagen i Bero til Rigsraadernes Ankomst den førstkommende Bartholomei, til hvilken Tid Kongen vilde raadslaa om, hvorledes denne Sag skulde udføres, hvorefter han videre vilde udtale sig til dem begge om Sendelsen. Hertugen har da ikke villet ulejlige Kongen mere med denne Sag. Skønt Hertugen efter Sagens Lejlighed

¹ Ingen af de nævnte Skrivelser synes bevarede. Referatet her er imidlertid saa kort, at Meningen ikke fremgaar tydeligt. Hertug Adolfs Tankegang med Hensyn til en Sendelse til Kejseren kan dog kendes gennem hans Skrivelse af 3/8 til Kongen og Kongens Svarskrivelse, der har samme Datering som nærværende Skrivelse (Breve til Chr. III fra Hertug Adolf 1544—50. Inl. Reg. 1547, 150).

vel var betænkt paa alene at sende en Afsending ligesom Hertug Adolf, har han dog Betænkelighed herved, idet Kongen hidtil med særlig Flid har forrettet deres fælles Sager, og han har dertil haft i sine Tanker, at Kongen, hvis en saadan privat Sendelse fandt Sted, vilde tænke, at der stak noget andet under, og at han saa vilde lade falde alle de Sager, som han hidtil baade paa Hertug Adolfs og Hertugens Vegne alene har varetaget, hvilket efter Hertugens Formening fremtidigt kunde blive til Skade for dem begge. Hertugen vil derfor, at Sendelsen skal opsættes, indtil Kongen lader dem begge formelde Dagen, paa hvilken han vil sende Sendebud, idet Hertug Adolf opfordres til i Mellemtiden nødtørftigt at overveje, hvad der kan udrettes til Bedste for Sagen, og under hvilken Form Sendelsen kan finde Sted; Hertugen selv vil gøre det samme.

Seddel:

Med Hensyn til den Trætte, som bestaar mellem Hertug Frantz af Sachsen og Buchwalderne, har Hertugen givet Fuldmagt til Hr. Iuenn Reventlow, sin Raad, som paa Hertug Adolfs eller Statholderens Skrivelse vil forholde sig efter Skyldighed med Hensyn til at forordne Forhandlere fra Hertugens Side. R. 1543—48, 255 b.

17. Aug. (Ebelholt). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Hertugen har af Jeronimo Boldigk erfaret, hvad Adressaten har befaleet ham at forrette. Af vedlagte Kopier vil Adressaten derpaa se, hvad der af Kongen og Hertugen er givet Hertug Adolf til Svar paa hans Anmodning. Da Rigsdagen skal finde Sted om saa kort Tid, og Kongen ogsaa vil lade den besøge, har Hertugen ikke videre villet ulejlige Kongen med denne Sag. Han begærer imidlertid, da Kongen selv vil sende Sendebud, og da han ikke ved, om Hertug Adolf vil sende alene for sig selv, eller om han vil befuldmægtige Kongens Gesandter, at Adressaten vil meddele ham tro Raad om, hvorledes han skal handle i denne Sag, nemlig hvem Adressaten synes, at Hertugen skal befuldmægtige, alene for sig selv eller i Fællesskab, for at der fra Hertugens Side ikke skal blive forsømt noget i denne Sag. — Hvad angaar de 100 Øksne, som Hertugen skulde sende Adressaten til Fodring, vil Hertugen

om faa Dage sende Besked om, hvorvidt han kan faa fat i dem eller ikke. — Hvad angaar, at Statholder Breida Rantzau har skrevet til Hertug Adolf og Hertugen selv, at de maatte frygte Hertug Heinrich af Brunsvig med Hensyn til Bremen Stift, mener Hertugen, at Adressaten har læst denne Skrivelse. Af en Kopi af en Skrivelse¹ fra Hertug Heinrich til den danske Dronning, hvoraf Hertugen i Fortrolighed sender en Kopi, vil han imidlertid se, at Hertugerne ikke behøver at frygte noget uvenligt af Hertug Heinrich. — Hertugen tilsender ham ogsaa et Brev og et Mandat angaaende Digningen i Strand og et Brev² til Hans Wunnicksen angaaende de 1000 Mk., hvilke Breve han skal bruge, naar det er belejligt, desuden en Skrivelse til Schack Rantzau, som paa Adressatens Forlangende skal lade sig bruge i Trætten mellem Hertug Frantz af Sachsen og Buchwalderne tilligemed Kongens og Hertug Adolfs forordnede. Naar Adressaten faar en Henvendelse derom af Hertug Adolf eller Statholderen, skal han handle i denne Sag efter Skyldighed. R. 1543—48, 257.

18. Aug. (Ebelholt, Torsd. efter Marie Himmelfart). Aa bent Mandat til Undersaatterne og Indvaanerne i Strand. Det er blevet berettet Hertugen, at Adressaterne nøler med at dige og at gøre det nye paa begyndte Dige færdigt. Han havde ikke ventet dette, men snarere, at de i Henhold til deres Løfte og Tilsagn, saa vidt det paa nogen Maade var muligt, havde gjort det færdigt. Han befaler dem imidlertid strengt fremtidigt at beflitte sig paa, at det paabegyndte Værk, saa meget det paa nogen Maade er muligt, bliver fortsat og gjort færdigt. Hvis nogle findes sendrægtige hermed, skal de uden al Naade blive straffet. R. 1544—60, 88.

26. Aug. (Kbhvn.). Til Hertugen af Pommern³. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse⁴ og Akterne i den

¹ Formentlig Hertug Henriks Skrivelse af 14/7, 1547 til Dronning Dorothea (T.K.U.A., Brunsvig A I). ² Herved er dog formentlig ment Brevet til Knut Wunnicksen af s. D., hvis Broder var Hans Wunnicksen. ³ I Overskriften er anført: »Johan Geislers rechtssachenn belangendt«. Conrad Theurkauf var nemlig død nogen Tid i Forvejen. ⁴ Af 26/8, 1547, modtaget i København 22/8 s. A. (Hansb. XIV, 11).

omhandlede Sag, bifalder hans Forslag og er enig med ham i, at han — tillige i Hertug Hans' Navn — da der skal dømmes i Sagen, fremsender Akterne til umistænkelige Steder og lader de lærde affordre Raad. Naar dette er sket, vil Hertugen efter at have faaet Meddelelse fra Adressaten herom forordne sine Folk og lade Parterne give en retfærdig Dom. Han vil saa tillige enes med Adressaten om, hvorledes der i enhver Henseende videre skal forholdes med Sagerne, for at den klagende Part ikke skal blive holdt op altfor længe, men at Sagen desto hurtigere kan komme til en Afslutning. R. 1543—50, 165 b.

27. Aug. (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Da Hertugen af Kejseren nu er forskrevet¹ til Rigsdagen i Augsburg den førstkommende 1. September, og han godt ved, at begge hans Brødre vil sende Sendebud, har Kongen ladet ham meddele, at det vilde sømme sig for ham, at han sendte en af sine Folk, da han af Kejseren var indkaldt til Rigsdagen, og Kongen og Hertugerne maaske sammen med de andre maatte bruge »Sessionen i Riget«. Da de kongelige Gesandter efter Hertugens Formening dog vil føre Ordet, og Hertugens Afsending ikke vil have meget at sige udover at give sin Betænkning, har Hertugen for at undgaa store Udgifter tænkt sig — dog med Adressatens Samtykke — at Claues Rantzau kunde bruges som Afsending sammen med de andre. Hvis Adressaten ogsaa anser dette for raadeligt, maa han forskrive ham og paa Hertugens Vegne meddele ham, at han med 3 Heste skal gøre sig rede til denne Rejse, hvortil der skal medgives ham 200 Daler til Tæring, naar Gesandterne drager af Sted. — Da Hertugen nu slet ingen Penge har hos sig, og der dog forefalder allehaande, hvortil han maa bruge Penge, begæres det af Adressaten ved Brevviseren at oversende 400 Daler. — Hertugen haaber ogsaa at kunne oversende til Adressaten 100 Øksne til Fodring, dog er han endnu ikke sikker derpaa, men han vil snarest meddele, om han kan faa dem eller ikke. R. 1543—48, 258 b.

¹ Ved Skrivelse af 3/7, 1547 (Afskr. i T.K.U.A., Pfalz A II).

1. Septbr. (Kbhvn.). Instruktion til den den 1. September fastsatte Rigsdag i Augsburg, medgivet Peter Schwaue og Benedict Sehested¹. — Denne Instruktion refererer sig til den forrige gamle regenburgske Instruktion². — Følgende har Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf befalet deres Raader og Gesandter N., N. og N., som de har affærdiget til nærværende Rigsdag i Augsburg, at forhandle om, at forrette og at anmode om.

Naar Gesandterne ankommer til Rigsdagen, skal de melde sig, som Skik og Brug er, og hvis Rigsdagen er begyndt, skal de paa passende Maade undskylde Forsinkelsen og ogsaa, at Kongen og Hertugerne ikke ankom personligt, idet de især skal undskylde sig med, at Kejserens Indkaldelsesskrivelse ankom sent, og at de kom langvejs fra. De skal ogsaa som de andre Stænder bruge Sessionen og forholde sig i Rigsstændernes Forsamling som andre Fyrster eller disses Gesandter. — Naar der bliver raadslaaet om Rigets Sager, skal Gesandterne ikke udtale sig imod Kejseren, men forholde sig som de Fyrster, der har Anseelse hos Kejseren. — Gesandterne skal snarest skaffe sig Underretning om den kejserlige Proposition og om det, der skal forhandles om. — Hvad enten der paa nærværende Rigsdag skal forhandles om Rigsskatterne eller ikke, skal Gesandterne dog, fordi der herom af Fiskalen ved Kammerretten bliver ført Proces imod Kongen og Hertugerne, melde sig hos Kejseren og under Henvisning til deres Kreditiv meddele, at der for nogle Rigsskatters Skyld, der var paalagt Kongen og Hertugerne som Fyrster af Holsten, blev ført Proces imod dem ved Kammerretten af Kejserens Fiskal. Kongen og Hertugerne vilde dog ugerne baade med Hensyn hertil og til andet, hvortil de maatte være Kejseren og Riget forpligtet, vise Vægring, men efter hvad der blev meddelt dem af deres Folk, og de havde ogsaa ved flittig Forespørgsel ikke kunnet erfare andet, forholdt det sig saaledes, at der hidtil ikke var erlagt Rigsskatter af Holsten. Kongens og Hertugernes Fader

¹ I Instructiones er desuden anført Claus Rantzau, men dette Navn er overstreget i Fuldmagten for Gesandterne, indført smst., 295. ² Af 1³/₈, 1546 (T. K. U. A., Rigsdagen A II; jfr. S. 313, Anm. 1).

var ogsaa kommet i en besværlig Krig med deres Fætter Kong Christiern om Forleningen med Holsten, hvilket Land fra gammel Tid af og indtil denne Tid bestandig toges til Len af Biskoppen af Lybæk, hvad der ogsaa forelaa statelige, kejserlige Buller om, idet han var blevet trængt til at oprettholde for sig nævnte Forlening med Sværdet, til Trods for at Sagen af Kurfyrster og Fyrster, nemlig Brandenburg, Mecklenborg og Biskop Heinrich af Ratzburgk, var blevet forligt¹ saaledes, at Forleningsretten skulde forblive hos Biskoppen af Lybæk. Saadan og flere andre Krigssager havde til stort Besvær hidtil paahvilet Fyrsterne, og de havde ikke kunnet nyde Ret og Billighed. — Det forholdt sig nu saaledes, at i Rigets Matrikel stod Skatterne opført ikke alene for Fyrstendømmet Holsten, men ogsaa for mere, og de var overmaadig store, saa store som for en Kurfyrste, hvad Holsten, som for faa Aar siden havde været et Grevskab, ikke kunde bære. Herfor var paa den sidste Rigsdag ommeldte Forhold blevet fremført med Anmodning om billig Moderation af Skatterne. Hidtil havde Kongen og Hertugerne altsaa ogsaa været i Tvivl om, hvorvidt de var forpligtet eller ikke til Udredelse af Skatterne, dertil havde ommeldte Krig med deres Fætter Kong Christiern hindret dem heri. — Da Kejserens Fiskal nu, som meldt, havde anlagt Sag imod dem ved Kammerretten uden, at der var tænkt paa nævnte retsgyldige Forhindringer, og da der fra Kongens og Hertugernes Side ikke var handlet med Forsæt eller for at gøre Modstand, bad de Kejseren af Naade og for Venskabs Skyld at forskaane dem for Processen ved Kammerretten med Hensyn til Skatterne og af kejserlig Mildhed og Gunst at ophæve den eller i det mindste at suspendere den, indtil Sagen endelig var blevet undersøgt. Kongen og Hertugerne var ogsaa villige til efter tilbørlig Nedsættelse i Henhold til de paa Rigsdagen i Speier trufne Bestemmelser om denne Sag fremtidigt uden Vægning at erlægge Rigsskatterne for Holsten og baade heri og i andet at være Kejseren til Behag, — saadan som Gesandterne

¹ Forliget i Bordesholm 13/8 1522.

behændigt kan faa det fremført. Der kan ogsaa, naar Sagen første Gang fremsættes, ties med Suspensionen og alene blive holdt paa Kassation af Processen; hvis Kejseren da giver et afslaaende Svar, kan der stilles Fordring om Suspensionen. Før der faas Svar af Kejseren herpaa, skal der ingen Anmodning stilles til Riget om denne Sag, for at ikke Pfalz skal gøre nogen Forhindring. Hvis Kejseren afslaar at hæve Processen og heller ikke vil suspendere den, men henviser Sagen til Rigsstænderne, skal Gesandterne anmode disse om at gaa i Forbøn hos Kejseren for denne Sags Skyld. Gesandterne skal vide paa en passende Maade at fremsætte Sagen i Kurfyrsternes og Fyrsternes Raad og paa ingen Maade minde om det Reskript, som Kong Christiern har faaet paa Forleningen af Holsten, for at Pfalz ikke skal faa Aarsag til at indlade sig hermed, — formodentlig vil ogsaa Kejseren føle sig krænkede herved — men først og fremmest udvirke, at dette Reskript, Brev og Segl, bliver bestridt og kasseret; men vil Pfalz indlade sig hermed og lægge Hindringer i Vejen for en Kassation heraf, og det viser sig, at en Modfremstilling gøres Behov, skal Gesandterne bruge ethvert Paaskud, dog paa en passende Maade og med al mulig Lempe og især passe paa, at der ikke bliver rettet Angreb imod Kejseren, og hvis det bliver nødvendigt at omtale denne under Sagens Forhandling, skal det ske med særlig Lempe. Gesandterne kan af tidligere Akter og især af Instruksen til den sidste Rigsdag i Regensburg skaffe sig Underretning om, hvad de har Brug for til en Beretning i Anledning af ommeldte Reskript, ogsaa hvorfor dette maa kasseres. Hvis Pfalzgreven vil gaa videre og anføre Lejdet til Kong Christiern eller sin Gemalindes formentlige Rettigheder, skal Gesandterne med Hensyn hertil rette sig efter Instruksen til Rigsdagen i Regensburg. Hvis det bliver nødvendigt, skal det ogsaa frømføres, at Kongen og Hertugerne flere Gange overfor Pfalz havde budt sig til med Mindelighed og Billighed, og at de stadig var villige til Fred, idet Gesandterne ikke maa undlade at frømføre, hvad der ellers er i Kongens og Hertugernes Favør. — Med Hensyn til Ditmarsken, Moderation af Rigsskatterne og Hamborgs

Ansættelse til Skat skal Gesandterne handle i Henhold til Instruksen til Rigsdagen i Regensburg. — Hvis der bliver talt mere om Fyrstendømmet Slesvig, nemlig at dette skulde høre til det romerske Rige og ansættes til Skat, eller om Skatterne af Slesvig Stift, hvorom der bliver ført Proces ved Kammerretten, skal Gesandterne fremsætte en Beretning om dette; tilstrækkelig Underretning herom vil de ogsaa kunne faa af nævnte regensburgske Instruktion og af tidligere Akter. R. 1544—60, 62; 1544—65, 17 b. T.K.U.A., Instructiones m. v. 1539—48, 291 b.

11. Sept. (Kbhvn.). Til Hertug Adolf. Breyda Rantzau har foruden at give Meddelelse om Hertug Heinrich af Brunsvigs Foretagende begæret begge Hertugers Raad om, hvorledes han og hans Brødre skal forholde sig med Hensyn til Affærdigelse til Rigsdagen i Waldefels Sagen. Da der er opnaaet et kejserligt Mandat¹, agter Hertugen det ikke for nødvendigt, at Breyda Rantzau eller en af hans Brødre personligt begiver sig til Rigsdagen, det kunde dog efter Hertugens Formening ikke skade, at Rantzauernes Sag befordredes hos Kejseren for deres Broders, Biskoppens Skyld, men dette kunde vel i Henhold til Befaling fra Rantzauerne blive udrettet af en anden. Hertugen henstiller det imidlertid til Hertug Adolfs Betænkning, hvorvidt Breida Rantzau skal besvares i Henhold til ovenstaaende, eller om han vil foreslaa et andet passende Svar. Det vil efter Hertugens Formening ogsaa nu være kommet til Breidas Kundskab, hvem der er afsendt til Rigsdagen, og Hertugen ser gerne, om Gesandterne kan fremme Sagen. — Hertug Heinrich af Brunsvigs Foretagende mener Hertugen ikke er rettet imod dem, men han tænker sig, at der angaaende Bremen Stift er noget i Gære, nemlig at Biskoppen atter skal indsættes. Hvis Hertug Adolf hører noget herom, bedes han meddele Hertugen det tilligemed sin Betænkning i Sagen. R. 1543—48, 260.

¹ Et kejserligt Pønal-Mandat mod Waldenfels udstedtes ¹¹/₇, 1547 (Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. d. Herzogthümer II, 340). Jfr. Ausl. Reg. 1547, 136 b.

11. Sept. (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ med hans Betænkning om en Sendelse til Rigsdagen og andet, meddeler, at han har givet Peter Schwaue, som er affærdiget paa Kongens Vegne, al Fuldmagt og ogsaa ladet Instruktion, Fuldmagt og Kreditiv som sædvanligt affatte for ham, hvilket Peter Schwaue efter Hertugens Formening paa Gennemrejsen altsammen vil have tilkendegivet Adressaten. R. 1543—48, 260 b.

12. Sept. (—). Til Hertug Adolf. Skønt Hertugen tidligere har ladet sig forstaa med, at han var betænkt paa at sende Sendebud til Rigsdagen i Augsburg sammen med Kongens og Hertug Adolfs Gesandter — han havde da ogsaa allerede fuldt ud affærdiget en saadan — maa han dog meddele, at Kongen har tilraadet ham, hvis det behagede ham, uden Udgifter at give sine Sager i Befaling til Peter Schwabe, hvem Kongen for sit Vedkommende vilde affærdige til nærværende Rigsdag, hvilket Raad Hertugen for at undgaa Udgifter har fulgt, idet han har befalet sine Sager til Kongens Afsending, selv om han ogsaa fandt, at det havde været rimeligere, om han havde brugt Hertug Adolfs Sendebud. Hertugen haaber, at Hertug Adolf vil optage dette paa bedste Maade, og han beder, at Hertug Adolfs Sendebud uden at have det i Befaling vil befordre hans Sag paa det bedste. R. 1543—48, 261.

14. Sept. (—). Til Siuert Rantzau. Af den vedlagte skriftlige Supplik til Hertugen fra Magister Georg Boie (Boctium) angaaende dennes Fader, Lorentz, Sognepræst i Wils-
torp, vil han se, hvad Sagen drejer sig om. Da det ikke sømmer sig for Hertugen som Øvrighed at paanøde sine Under-
saatter Forandringer, ligesom han heller ikke gerne vil se afskaffet, hvad der fra gammel Tid af har været Skik og Brug, befales det Adressaten hos gamle Folk, der kender Forholdene paa Stedet, at opspore, hvorledes det fra gammel Tid af har

¹ Af 7/8, 1547 (Hansb. XXXIX, 25).

forholdt sig med den Sag, hvorefter han skal vide at handle efter Skyldighed og Ret. R. 1543—48, 262 b¹.

15. Sept. (Kbhvn.). Til Hertugen af Preussen. Hertugen takker ham for hans Skrivelse² omhandlende hans Befindende, idet han med Glæde har mærket hans Velvilje imod sig, ligesom han med stor Fryd har hørt om hans og hans Datters gode Tilstand og Sundhed, og paa hans Begæring vil han ikke undlade at meddele, at han ogsaa har sit Helbred i Behold. — Hertugen takker meget for, at Adressaten ved Hertugens Tjener Rothkirch paa Bojerten har sendt ham noget Træ, Vin og et Fad gammelt »Keyser«, og Adressaten tilbydes noget til Gengæld, hvis Hertugen har noget, han synes om, og det bliver meddelt Hertugen. — Adressaten bedes atter skrive til Hertugen, ligesom denne omvendt igen vil skrive til Adressaten, der tilligemed sin Datter befales til den Almægtige. R. 1543—50, 166.

— Til Melanchton. Hertugen, der har modtaget hans Forbønsskrivelse for Magister Georg Stur, har gerne set, at Adressaten til Gavn for det almene Bedste har begivet sig til Wittenberg, nemlig for at genoprette den vidtberømte Skole sammesteds. Hertugen lover at ville huske hans Forbøn for Magister Georg. R. 1543—50, 167³.

21. Sept. (—). Til Hertug Adolf. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse tilligemed Breide Rantzaus indlagte Brev angaaende Krigshandlingerne i Bremen Stift og herved erfaret Hertug Adolfs Betænkning herom, meddeler, at han har underrettet Kongen om Sagen. Breide Rantzau har dog ogsaa tilskrevet Kongen en Beretning herom. Denne har ment, selvom der ogsaa vil blive øvet allehaande Praktikker mod Bremen Stift for deres Broders Rettigheds Skyld, at man maatte se Sagen noget an, idet baade Kongen og Hertugerne ikke vidste af andet end godt at sige i Forholdet til Hertug

¹ Trykt i forkortet Form i Kirkehist. Saml. 3. I, 705. (Hansb. XXXIX, 11a).

² Af 10/8 1547

³ Tr.: Kirkehist. Saml. 3. I, 78.

Heinrich af Brunsvig, dog har Kongen henstillet dette til Hertugens og Hertug Adolfs Betænkning, idet han især begærer, at Adressaten tilskrives om, at der maa blive holdt god Opsigt med Foretagendet i Bremen Stift, hvad Kongen ogsaa har befaleet Breide Rantzau at gøre. Hvis Hertug Adolf mærker nogen Modstand, maa han snarest pr. Post skrive hid til Hertugen herom og medsende sin Betænkning, for at der kan blive gjort det fornødne herimod. Da Kongen og Hertugerne ikke vidste af andet end godt i Forholdet til Hertug Heinrich af Brunsvig, vilde det være at anse for mere betænkeligt end frugtbart at tilskrive ham om, hvad man skulde vente sig af ham. Heller ikke vil det være formaalstjenstligt at tilskrive Biskoppen, fordi denne derved vil faa Mod. Hertugen henstiller dog hele Sagen til Hertug Adolfs Betænkning og Forbedring. R. 1543—48, 263.

22. Sept. (Kbhvn.). Til Hertug Philips af Pommern. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ angaaende den liflandske Sag og deraf set, at Processen er saa vidt fremskredet, at en Bidom fordres, i hvilken Anledning en Dag ønskes fastsat, og endvidere at Hertugens forordnede til en saadan Dag maatte komme til Stralsundt til Hertug Philips Raader, meddeler, at han i Lydighed mod den kejserlige Kommission vil, skønt det er ham ubelejligt at sende sine Afsendinge til Stralsundt, føje Adressaten heri, og hvis det passer denne, at Sagerne behandles af deres Raader til Kyndelmisse, vil Hertugen lade sine forordnede ankomme til Stralsundt den Dag. Adressaten anmodes om i begge Hertugers Navn at indstævne Parterne til den Dag, endvidere om at overveje, om det er nødvendigt paa Parternes Indlæg at bruge de retskyndiges Raad. Hvis Vigtigheden fordrer det, anmodes han om paa begge Hertugers Bekostning at fremsende Akterne og at faa en Betænkning fra de retskyndige. Hertugens Afsendinge skal ogsaa have i Befaling paa ovennævnte Dag at træffe Beslutning med Adressatens Raader om, hvorledes der videre skal gaas frem i

¹ Af 2/, 1547 (Hansb. XXXIX, 10)

Sagen, og hvor Akterne indtil Sagens Afslutning skal indbringes. R. 1543—50, 167¹.

22. Sept. (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Af vedlagte Brev vil han se, hvad Hertug Philips af Pommern skriver om en Sammenkomst og om en Drøftelse af den liflandske Sag, i hvilken han tilligemed Hertugen er forordnet som Kommissarius. Da det er Hertugen meget ubelejligt paa nærværende Tid at sende sine Folk til et saa fjernt Sted udenfor Landet, idet det ogsaa vil medføre store Udgifter, har han ikke villet love Hertugen af Pommern noget, førend han har berettet Adressaten herom og hørt hans Mening. — Da Hertugen for nylig af et Bønsskrift har set, at den klagende Part i ovennævnte Sag mistænker Dr. Johan Rudel, Syndicus i Lybæk, for at være partisk og være den ene Part gunstigere stemt end den anden, ved Hertugen ikke, om denne med Føje kan bruges mere i Sagen. Hertugen henstiller imidlertid til Adressaten at betænke, hvorledes der skal gaas frem i saadanne Sager, og det begæres af ham med det første at give Raad om, hvor og til hvilken Tid ovennævnte

¹ Denne Skrivelse synes ikke at være afsendt i den foreliggende Form. Hertugen sendte den tilligemed den efterfølgende Skrivelse af s. D. til Iven Reventlow samt Kopier deraf til Sekretær Jeronimus Boldigk. Da denne imidlertid ikke paa saa kort Tid kunde finde en passende Mand, der kunde bruges som Afsending, oversendte han ikke Brevet til Hertugen af Pommern, men han sendte det til Iven Reventlow sammen med Brevet til denne selv. Iven Reventlow skrev en Skrivelse i Sagen, som Jeronimus Boldigk oversendte til Hertugen med en Skrivelse af ¹¹/₁₀. Begge synes at have været stemt for, at Retsmødet holdtes i Lybæk Kyndelmisse 1548, til hvilken Tid Dr. Rudel formentlig vilde være kommet hjem fra Rigsdagen i Augsburg. Da man ikke kender Hertugens Skrivelse til Jeronimus Boldigk, ses det ikke med Bestemthed, hvorfor denne i Løbet af kort Tid skulde finde en Mand, men det synes at have været Kansler Barby, der har givet Raad til Hertug Hans herom, og Barby synes endogsaa selv at have været villig til at paatage sig Sendelsen. Baggrunden herfor er utvivlsomt, at man fra Teurkaufs og Geislars Side mistænkte Rudel for at begunstige Modparten. Formentlig er Skrivelsen til Hertug Philip først afsendt under 28. Novbr. s. A. Den Dato bærer nemlig en Koncept til en Skrivelse til den pommerske Hertug, der er ligelydende med Brevet af ²²/₈, den afviger kun fra denne ved at være et Stykke længere. Bagpaa denne Koncept findes foruden Adressen Bemærkningen: »Das letzte schreiben« (Hansb. XIV, 11).

Sammenkomst skal finde Sted, og da en retskyndig er fornøden i denne Sag, hvem en saadan skal være, for at Hertugen kan give Hertug Philips et Svar. R. 1543—48, 264.

22. Sept. (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen har, som det er ham bekendt, for nylig¹ skrevet til Knut Wunicksen angaaende dennes Broder Hans, som skal have vægret sig ved at erlægge de bemeldte Tusind Mk. lybsk, hvorfor det er forlangt af ham, at han skal holde Indlager. Hans har imidlertid henvendt sig til Hertugen med en skriftlig Supplik, hvori han har hævdet sin Uskyld, tillige har han bedt om, da Michaelis, til hvilken Tid han ifølge Overenskomsten skulde erlægge 500 Mk. lybsk, var saa nær forestaaende, at det var ham umuligt at opbringe Pengene til den Tid, at Hertugen vilde forlænge Betalingsterminen til den førstkommende Jul, til hvilken Tid han vilde betale det hele Beløb, nemlig Tusind Mk. lybsk. Hertugen, der ikke har villet nægte ham dette, førend han har hørt Adressatens Mening herom, henstiller det til dennes Betænkning og videre Formelding, om dette skal tiltaas Supplikanten. R. 1543—48, 265.

29. Sept. (—, Mikkelsdag). Bestalling til Skipper Edde for et Aar fra Dato af at regne som Skipper paa Hertugens Bojert. Han skal til enhver Tid, naar Hertugen har ham Behov, være rede til at lade sig bruge som Skipper paa nævnte Bojert, vide Hertugens, hans Lands og Folks Bedste og af yderste Evne troligen efterkomme, hvad der bliver befalet, samt afvende Skade og Tab. Han maa i dette Aar ikke gøre sig afhængig af nogen anden, og hvis han vil gøre egne Forretninger paa fremmede Steder, skal det være med Hertugens Vidende og Vilje. For en saadan tro Tjeneste vil Hertugen for dette Aar give ham 24 Gylden Mønt i Løn og 6 Alen Klæde til en Klædning, som det er sædvanligt ved Hertugens Hof. Hvis Hertugen vil tilstede Borgere eller andre at bruge Bojerten til

¹ 17/8.

Købmandsskab, skal han have sin Fragt, ligesom andre Skipper faar. R. 1544—60, 88 b.

5. Okt. (Kbhvn.). Til Ahlefeldterne¹. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse, indeholdende deres Klage over Drosten af Pinnebergs voldelige Handlinger, meddeler til Svar, at Drostens Foretagende er ham imod, og at han, for at Sagen kan bilægges i Mindelighed, tillige har skrevet til Greven af Schaumburgk herom; idet han haaber, at Greven vil indvilge i en mindelig Afgørelse, begæres det af Adressaterne at holde Stilstand, indtil der kan holdes Forhør i Sagen, for at de ikke skal forkortes paa deres Rettigheder. Hertugen vil ogsaa befordre deres Sag med Hensyn til det, hvortil de er beføjet. R. 1543—48, 267 b.

— Til Greven af Schaumburgk. Af vedlagte Skrivelse vil han se, hvad Hans og Benedictus Ahlefeldt meddeler Hertugen og beder om med Hensyn til Adressatens Begunstigelse af Drosten i Pinneberg, Hans Berner. Hertugen billiger ingenlunde, at Drosten farer frem imod hans Undersaatter med Vold og søger at trænge dem fra deres nedarvede Rettigheder, og han haaber ogsaa, at Adressaten efter at være blevet underrettet derom heller ikke billiger dette. Selvom ogsaa Drosten havde tilstrækkelig Aarsag til at antaste Hertugens Undersaatter, havde det dog sømmet sig for ham, om han til Bevarelse af godt Naboskab var gaaet Rettens Vej. For at forebygge videre Ulykke foreslaar Hertugen imidlertid, hvis Adressaten finder det belejligt, at deres Raader paa begge Sider snarest paa et passende Sted holder Forhør i Sagen, i Haab om at der ad den Vej kan sluttet Forlig i Mindelighed. Adressaten anmodes om at paabyde sin Drost at afholde sig fra videre

¹ Hans og Benedikt Ahlefeldt, Søner af den i 1541 afdøde Frederik Ahlefeldt til Haseldorf, Haselau m. fl. Godser, sendte fra Lybæk 18/9 1547 den i nærværende Brev omtalte Skrivelse til Kongen og Hertugerne (Hansb. XXXIII, 52). — Striden med Greven af Schauenborg som Besidder af Pinneberg drejede sig om Færgpenge, Jord, Jagt m. m.

Indgreb, ligesom Hertugen indstændigt vil paalægge sine Folk at forholde sig paa samme Maade, desuden anmodes han om snarest at tilkendegive Hertugen sin Mening i denne Sag. R. 1543—48, 266.

5. Okt. (Kbhvn.). Til Hans Berner, Drost i Pinneberg. Af vedlagte Kopi vil han erfare, hvilke Klager Hans og Benedictus Ahlefeldt har fremført for Hertugen over hans voldelige Indgreb og anden Besværing. Da Klagerne er besiddende paa en saadan Maade, at de er i Stand til at kunne forfølge deres Ret imod ham eller enhver, der rejser Anklage imod dem, burde de billigt være blevet forskaanet for Vold af den Art, ligesom Adressaten maa betænke, at det ikke vil være taaleligt for Hertugen i Længden at se til, da Sagen medangaar hans høje Øvrighed, hvorfor det begæres af ham at afholde sig fra videre Vold, indtil Sagen mindeligt kan forhøres, idet Hertugen omvendt vil give sine Folk Befaling til ogsaa at afholde sig fra sligt. R. 1543—48, 267.

6. Okt. (—). Til Siuert Rantzau, Raad. Hertugen har her i Sjælland ladet opkøbe 100 Øksne¹, der ved nærværende Brevviser, Georg Kramons (Jurgen Cramon) Tjener, oversendes til Adressaten, hvem det befales snarest at sende Øksnene videre til Hr. Iuen Reventlow tilligemed Brevet. Mangler der maaske nogle, hvad Hertugen dog ikke haaber, skal Adressaten gøre Hundredet fuldt ved at udvælge de bedste af dem, som Rentemesteren i Jylland har købt til Hertugen. Da Hertugen har givet Georg Kramon for hans mangfoldige udviste Tjenesters Skyld Tilsagn om at ville fodre 30 Øksne for ham, skal Adressaten fordele disse mellem Bønderne i Haderslev eller Dorningen Amter til Fodring. R. 1543—48, 268.

16. Okt. (—). Til Siuert Rantzau. Kongen har berettet, at han har i Sinde at bygge en Vandkunst paa Kolding Slot. Vandkunstmesteren, der havde besigtiget Forholdene paa

¹ Hertug Hans fik $\frac{4}{10}$ 1547 Brev om toldfrit at maatte udføre 130 Øksne (Da. Mag. 4. R. I. Bd., 328).

Stedet, kunde ikke skønne rettere end, at Vandsamlingen bedst kunde ske paa Hertugens Omraade, hvorfor Kongen anmodede Hertugen om at tilstede, at der paa hans Omraade maatte opføres en Dæmning til Opstemning af Vandet. Det befales derfor Adressaten at enes med Iuer Krabbe, Amtmand i Kolding, om en Dag og Mødested til Forhandling om, hvad der er gørligt for Hertugen, desuden skal alle Ting besigtiges. Han skal snarest tilstille Hertugen en fuldstændig skriftlig Beretning om Sagen, idet han ogsaa skal berette, hvad han selv mener derom. R. 1543—48, 268 b.

20. Okt. (Kbhvn.). Til Siuert Rantzau, Raad. Mester Wolff, den gamle Bøsseskytte, har berettet, at en Præst ved Navn Seuerin er død, hvorfor han har bedt Hertugen om Forlening for Livstid med den afdøde Præst's Bolig. Da en saadan Sag hører under Raadet, begæres det af Adressaten hos Borgmestre og Raad i Haderslev at befordre, at omtalte fattige Mand for Hertugens Forbøns Skyld frit og uden nogen Betaling for Livstid forlenes med en saadan Bolig. R. 1543—48, 269.

29. Okt. (—, Lørd. efter Simonis et Jude). Til Syuert Rantzau, Raad. Da Hertugen her i Landet lader opkøbe nogle Øksne og lader dem sende til ham, begæres det af ham ved Diderich, Hertugens Dreng, skriftligt at underrette Hertugen om, hvor mange Øksne han har modtaget. — Hertugen har skænket sin Sekretær Jeronimus¹ 3 gode Svin til hans Husholdning, hvorfor det ogsaa begæres af Adressaten at tilstille denne disse, naar han forlanger det. R. 1543—48, 269 b.

11. Nov. (Roskilde, Martini). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Det er troværdigt blevet berettet Hertugen², at nogle

¹ Herefter, men overstreget: Boldeck. ² Hertug Hans havde faaet Kendskab til Sagen gennem Hertug Adolfs Skrivelse af ³⁰/₁₀ 1547 til Kongen (T. K. I. A.), ankommet til København ⁸/₁₁, da Hertug Hans paa den Tid opholdt sig hos Kongen. Hertug Adolf havde da ogsaa i

Gesandter fra Bremen Ærkestift sidst afvigte Torsdag efter Galli [20/10] var ankommet til Rendsborg, hvor de havde meddelt Kongens Statholder, Brede Rantzau, samt Hertug Adolfs Raader, paa hvilke Vilkaar det var kommet til en Stilstand mellem Bremen Ærkestift og Greven af Mansfelt, idet de tillige havde bedt om, at Kongen og Hertugerne i Henhold til deres gjorte Tilsagn ikke vilde svigte Stiftet med Hjælp og Trøst, hvis nævnte Greve, som det kunde formodes, paa Trods af den oprettede Overenskomst vilde besvære Stiftet med Skat og anden Upligt. Da det, for at det ikke skal fremkalde Uro i Stiftet, ikke vil sømme sig for Kongen og Hertugerne at være passive i en saadan Sag, idet de er med-interesserede heri, begæres det af Adressaten, naar han af Kongens Statholder eller af Hertug Adolf bliver anmodet om at være med til Forhandlinger angaaende Hjælpen, at enes med disse om en Dag og paa Hertugens Vegne træffe Beslutning i Sagen, saaledes som det ogsaa tidligere er vedtaget. R. 1543—48, 270.

11. Nov. (Roskilde, Martini). Til Hertug Adolf. Hvad han har tilstillet Kongen angaaende den bremiske Sag og Hjælpen, har Hertugen udførligt tilegnet sig. Da Kongen og hans Raader efter at have overvejet Sagen har truffet Beslutning om et Svar, som Hertug Adolf vil erfare af vedlagte Skrivelse, og derpaa affordret Hertugen hans Mening om Sagen, da denne er en Fællessag, har Hertugen samtykket i Kongens Svar dog paa Hertug Adolfs Forbedring. Hertug Adolf vil vide at handle i Sagen i Henhold hertil. R. 1543—48, 271 b.

sin Skrivelse henstillet til Kongen og Hertug Hans at raadslaa om, paa hvilken Maade de bremiske Stiftsstænder skulde besvares. — Med Hertug Adolfs Skrivelse fulgte en Afskrift af den i nærværende Skrivelse omhandlede Overenskomst om en Stilstand mellem de krigsførende Parter i Bremen Stift, dateret 24/8, 1547. Gengivelsen i nærværende Brev er meget unøjagtig. Forholdet er det, at det var Bremen Domkapitel og de bremiske Stiftsstænder, der udvirkede en Stilstand mellem Ærkebisp Christoffer paa den ene og Greverne af Mansfeld og Oldenburg samt Staden Bremen paa den anden Side (Jfr. W. v. Bippen, Geschichte der Stadt Bremen II, 136).

11. Nov. (Roskilde, Martini). Til Hr. Johan Rantzau. Da der for ca. et Aar siden mellem Kongen, Hertug Adolf og Hertugen paa den ene og Kong Christiern paa den anden Side er blevet oprettet en Overenskomst, som Adressaten uden Tvivl godt erindrer, og Bartram Ahlefeldt, Amtmand i Sønderborg, dengang begærede løs sin tro Haand, som han overfor Hertugen for Kong Christierns Skyld havde maattet forpligte sig til, har Hertugen løst ham fra sit Løfte, da det nu er kommet dertil, at Hertugen intet synderligt behøver at frygte; det samme har ligeledes Hr. Wulf og de andre, som har taget den tro Haand af ham, paa nær Adressaten gjort¹. Skønt Hertugen tidligere har tilskrevet Adressaten herom, er dog dette maaske af gyldige Grunde ikke sket, men han begærer nu atter, at Adressaten vil give Bartram Ahlefeldt den tro Haand løs, da de andre har gjort det. R. 1543—48, 271².

19. Nov. (—). Til Siuert Rantzau. Hertugen har modtaget hans Skrivelse³ og deraf bl. a. bemærket, at de 100 Øksne er oversendt til Hr. Iuen Reventlow. Da han endnu ikke af Rentemesteren har faaet de 50 Øksne, hvad Hertugen dog i Henhold til dennes Tilsagn havde haabet, hvorfor han begærer at blive underrettet om, hvorledes han skal forholde sig i denne Sag, meddeles det ham, at han skal, da der ifølge hans egen Meddelelse for nærværende Tid er stor Mangel paa Foder hos de arme Folk, paa en lempelig Maade afbestille nævnte Øksne hos Rentemesteren, idet han skal skrive, at Hertugen for nærværende Tid ikke behøver dem. — Fru Sophia⁴ har ogsaa skrevet til Hertugen angaaende nogle Svin,

¹ Johan Rantzau vilde ikke løse Bertram Ahlefeldt fra sin Forpligtelse, med mindre han modtog Skrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf herom (Chr. III's Skrivelse til Hertug Adolf af 10/11 1547, Inl. Reg. 1547, 186 b). ² L. Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie II, Henviisninger 90, anfører: »1547, 10. Nov. blev han (o: Bertram Ahlefeldt) af Hertug Hans løst fra sit Løfte at holde Sønderborg til tro Haand (Hansborg Reg. 1543—48, f. 271)«. — En saadan Skrivelse er dog ikke indført i R. ³ Af 12/11 1547 (Hansb. XXXIX, 23). ⁴ Sophie Sture — Enke efter Claus Sture til Gammelgaard — skrev 11/11 1547, modtaget i Roskilde 19. s. M., til Hertugen og mindede ham om,

som Hertugen i Henhold til hendes Beretning skulde have lovet at ville give hende, naar der var Olden. Da Hertugen ikke husker at have givet noget Tilsagn, skal han meddele hende, at Hertugen haaber med det første at komme til Haderslev, han vil da udtale sig i Naade overfor hende. — Med Hensyn til Vandkunsten behøver han ikke at aftale nogen Dag med Iuer Krabbe til Besigtigelsen, da Sagen ikke vinder Fremgang. R. 1543—48, 272 b.

19. Nov. (Roskilde). Til Siuert Rantzau, Raad. Han skal give Magister Peter¹, Hertugens Hofprædikant, nogle Svin, Korn, Øl og anden Fetalje, hvad denne begærer af Hertugen. Heraf skal Magister Peter, der i højeste Grad har klaget² til Hertugen over sin Armod, underholde sig til Hertugens Ankomst. Endvidere skal Adressaten meddele ham, at han skal lade det bero med Bolig og andet, hvorom han har tilskrevet Hertugen, ligeledes til Hertugen ankommer. R. 1543—48, 273.

28. Nov. (Kbhvn.). Til Hertug Philips af Pommern. — [Ensydende med $22/9$ ³, men med en længere Slutning, nemlig:] Hertug Philips bedes optage i en god Mening, at Hertugen ikke har besvaret ham med første Budskab, hvilket skyldtes, at Hertugen en Tid lang har været hjemmefra, hvad han endnu var, og at han ikke har haft nogen af sine Folk, som han kunde bruge til Sagen, ved Haanden. K.(Hansb. XIV, 11).

at han havde givet hende Tilsagn om 4 Svin aarligt, naar der var Olden. Hun havde æsket Svinene af Sivert Rantzau, men denne havde nægtet at give hende dem. Hertugen vidste dog, at hans Broder, Kongen, ikke havde nægtet hende Svinene, og hun bad ham at give Sivert Rantzau Ordre til, at han skulde give hende dem (Hansb. XXXIX, 26). ¹ Overskriften har Efternavnet Jenner. ² Ved Skrivelse, dateret Haderslev $21/10$ 1547 (Hansb. XXXIX, 28 c). ³ Jfr. Anm. hertil.

3. Dec. (Kbhvn.). Til Christoffer Rantzau, Amtmand i Tønder, Raad. Hertugen, til hvem det af nogle Borgere i Ribe troværdigt er blevet berettet, at et Skib, der havde tilhørt dem, var forlist »under« Tønder Amt, og at noget Gods herfra var strandet og bjærget, befaler Adressaten at holde i god Forvaring saa meget af dette, som er bjærget paa Hertugens Omraade, idet han skal passe paa, at intet deraf fjernes, indtil Hertugen ankommer, hvad han haaber vil ske om kort Tid, eller videre skriver derom. R. 1543-48, 273 b.

4. Dec. (—): Til Magister Antonius Keiser. Utvivlsomt er det ham bevidst, at Hertugen for omtrent et Aar siden¹ forlenede Symon Bartolt med Hoptorp Sognekirke efter hans Faders Død paa den Betingelse, at han, da han var en ung og uprøvet Svend, i 2 à 3 Aar, indtil han havde faaet mere Forstand og Erfarenhed, skulde opholde sig ved Universitetet. Nævnte Studiosus har nu bedt Hertugen om, da det var ham umuligt længere at forblive ved Universitetet paa samme Maade som hidtil paa Grund af, at hans Indkomster ikke strakte sig saa vidt, idet han af sine aarlige Indtægter af Kirken baade maatte underholde en Kapellan og sin Moder, at forunde ham selv at maatte beklæde sit Embede og selv at maatte vogte sine Faar. Hertugen, der vel gerne havde set, at bemeldte »Knægt« havde overholdt sin Forskrivning og var forblevet i København endnu en Tid lang, har, da han af de lærde og Professorerne ved Akademiet her gentagne Gange er blevet bedt derom — disse har ogsaa paa Hertugens Begæring examineret Symon Bartolt og meddelt ham et Testimonium, der vedlægges nærværende Skrivelse, og som efter Hertugens Formening, hvis det da ellers forholder sig paa den Maade, maa anses for fyldestgørende — tilstaaet denne Bøn. Det befales derfor Adressaten at forhøre Simon Bartolt til Trods for Testimoniet og Examinationen i København, idet han med særlig Flid skal examinere ham i de vigtigste Artikler

¹ 3/8.

af den kristelige Lære og Katekismus. Hvis det viser sig, at han kan forestaa et saadant Embede trofast, nyttigt og frugtbringende, er Hertugen tilfreds med, at han overtager dette, hvis ikke skal Adressaten vise ham tilbage til København, idet der ingenlunde kan spøges med saadanne Sager, hvorpaa Menneskenes Frelse og Sjælenes Salighed beror. R. 1543—48, 274.

5. Dec. (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der ogsaa i sin sidste Skrivelse til ham har meddelt, at han havde i Sinde at ankomme til Haderslev Torsdag før Juledag [²³/₁₂] for der at høre Amtmændenes Regnskaber, gentager denne Meddelelse, idet det begæres af ham paa bemeldte Tid at være Hertugen behjælpelig hermed. Da han hos sig har nogle Penge, der blev tilovers paa det sidste Omslag og er Hertugen tilhørende, hvilket ses af hans overgivne Registre, og da han desuden paa Hertugens Vegne skulde oppebære nogle Penge af Strand, hvilke Hertugen specificeret har ladet optegne paa vedlagte Seddel, har Hertugen gjort et saadant Overslag, at Omslaget tilligemed den nu forestaaende Regnskabsaflæggelse næsten skal kunne blive nødtørftigt forrettet. Hvis Hertugen skulde komme til at mangle nogle Penge, hvad han dog ikke haaber, har han fuld Tillid til, at Adressaten ikke vil svigte ham med 4000 à 5000 Mk., saadan som han har tilbudt Hertugen ved Sekretær Jheronimus Boldeck, for hvilket Hertugen er taknemlig. Da Hertugen erindrer, at Adressaten nogle Gange har besværet sig over fortsat at skulle forrette Omslaget og bedt om at blive fritaget derfor, vil Hertugen ugerne se ham betyngtet dermed, hvis det endnu er ham imod, hvorfor det begæres af ham at tale med Siuert Rantzau om paa Hertugens Vegne at forrette Omslaget, idet han iøvrigt ellers som hidtil som Hertugens fortrolige Raad, hvorom Hertugen ikke tvivler, skal lade sig være Hertugens Sager befalet. R. 1543—48, 275.

19. Dec. (Anderszhoe inn Seelandt). Til Hertugerne Philips og Barnim af Pommern mutatis mutandis.

Hertugen, der har modtaget Adressatens Skrivelse¹ angaaende Johan Pogwisch, vedlagt dennes Beretning² om den arresterede Jacob Rantzau, meddeler, at han ugerne har set, at Johan Pogwisch og Jacob Rantzau er kommet i Strid med hinanden, og at han godt havde villet, at denne Sag forlængst havde faaet en anden Vending, men da Johan Pogwisch til Trods for det skete Tilbud om Ret har brugt Vold, har det ikke sømmet sig for Hertugen og hans Brødre at inklade sig videre med Sagen, end Parterne vil tilstede. Det er dog blevet indrømmet Johan Pogwisch, at han skal faa Lejde, og at Sagen skal blive afgjort i Mindelighed eller med Retten, hvis han vil overgive den fangne Rantzau i Hertugens og hans Brødrers Hænder. Dette havde det efter Forholdene ikke sømmet sig for Johan Pogwisch at afslaa, saadan som det er sket. Hertugen vil dog saa vidt gør ligt befordre, at Sagen kommer til en Afgørelse. Adressaten maa skønne, at det vil give Anledning til Eftertanke, hvis Rantzau ikke, før nogen Forhandling finder Sted, bliver overgivet i Hertugens og hans Brødrers Hænder. Adressaten anmodes derfor om at sige til Pogwisch, at han skal gøre dette. Hertugen vil da for sit Vedkommende — idet han ogsaa ellers vil befordre Sagen paa bedste Maade — give Pogwisch Lejde og videre behandle Sagen i Mindelighed eller med Retten. R. 1543—50, 168 b.

21. Dec. (Odense). Til Claues Rantzau, Marskalk³. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse med Meddelelse

¹ Skrivelserne fra de pommerske Hertuger var af $\frac{18}{9}$, og $\frac{19}{9}$, 1547 (Hansb. XXXIX, 10). ² Johan Pogwisch's Beretning til Hertug Philip er af $\frac{14}{9}$, 1547. Vedlagt denne er Afskrifter af forskellige Skrivelser. — Om denne Strid mellem Johan Pogwisch, der var Søn af Hans Pogwisch til Fresenborg, og Jacob Rantzau, en Søn af Hartvig Rantzau til Rantzau, giver nævnte Beretning Oplysninger. Striden var begyndt i 1543 og var foranlediget af en Selvskyldnerkautionsforpligtelse. Jfr. Jahrbücher für die Landeskunde d. H. Schlesw. Holst. u. Lauenb. IX, 461. ³ Claus Rantzau havde $\frac{1}{13}$ s. A. fra Neverstorp skrevet til Hertugen om sin Sygdom, og tillige at han først havde skrevet til Iven Reventlow herom med Anmodning om at undskyldte ham hos Hertugen, han var imidlertid af Venner blevet underrettet om, at Iven Reventlow ikke havde gjort dette (Hansb. XXXIX, 24).

om hans Sygdom, beklager hans Modgang. Paa Grund af hans Sygdom var hans lange Undskyldning for hans Udeblivelse unødvendig, idet Hertugen, der ikke vilde have været ham unaadig, vel kunde tænke sig, at han hellere vilde have undgaaet Sygdommen, og han skal som før være og blive hans Tjener. Men hvis han faar det bedre, begæres det af ham saa vidt muligt at komme til Hertugen i Haderslev den førstkommende Lørdag før Nytaarsdag [³¹/₁₂], til hvilken Tid Hertugen vil komme der med sine to Brødre og deres alles Raader. R. 1543—48, 276 b.

30. Dec. (Haderslev). Til Kongen. Da Hertugen, der er enedes med Kongen og Hertug Adolf om et Møde, der skal afholdes i Hertugens Stad Haderslev¹, af hvilken Grund Hertugen har bedt Kongen om at tage Ophold hos sig paa Slottet, imidlertid erfarer, at Kongen lader bestille Herberg i Staden, forsaarsages han til atter at rette Henvendelse til Kongen, idet den Omstændighed, at Kongen vilde søge Herberg i Staden — fordi deres alles Raader er

¹ Foranledningen til Afholdelsen af et Møde i Haderslev mellem Kongen og Hertugerne synes at have været en Meddelelse i et Brev til Kongen fra Hertug Adolf om, hvad han havde erfaret om Forhandlingerne paa Rigsdagen i Augsburg vedrørende Konciliet i Trient, samtidig havde han foreslaaet en broderlig Raadslagning herom. Paa dette Brev svarede Kongen ³/₁₂ 1547, at han snarest muligt vilde komme over Bæltet og tilskrive Hertug Adolf om Tid og Sted for et Møde, idet han tillige meddelte, at der ogsaa var andre Sager, hvorom det var fornødent at raadslaa, nemlig Sagen om det af Kejseren foreslaaede Forbund indenfor den tyske Nation og den pfalziske Sag. Hertug Hans opholdt sig paa denne Tid hos Kongen, og fra Nyborg sendte de to Fyrster ²⁰/₁₃ 1547 en Fælleskrivelse til Hertug Adolf, hvori de meddelte, at de ²/₁ 1548 vilde ankomme til Haderslev, hertil var begges Raader forskrevet, og Hertug Adolf anmodedes om ogsaa at komme tilligemed sine Raader. Den pfalziske Sag var uden Tvivl den vigtigste. Kongen havde et Stykke Tid forinden modtaget en Skrivelse fra Peter Svave fra Rigsdagen i Augsburg, hvori denne havde givet et Referat af en Samtale med Granvella om Pfalz og Christiern II. Kongen gav ¹⁴/₁₂ 1547 et foreløbigt Svar, idet han lovede Peter Svave, der ikke havde nogen Fuldmagt eller Instruction til at føre Forhandling om denne Sag, der ikke vedkom Rigsdagen, at han snart skulde faa videre Besked (Inl. Reg. 191, 196. Fællesark. VIII, 16).

forskrevet dertil, og en stor Del af Adelen maaske vil ankomme, selv om ogsaa Kongen overfor Hertugen holdt sig for undskyldt — hos den menige Mand kunde rejse Mistanke om, hvad allerede lader sig spore, at Hertugen maaske i Uvilje var skiltet fra Kongen, hos hvem han havde opholdt sig saa længe. Hertugen beder derfor atter Kongen for at undgaa en saadan Mistanke og for at føje sin Broder om at tage ind paa Haderslev Slot og at tage til Takke med det, som Huset formaar, idet Hertugen mener, at for nævnte Mistankes Skyld maa dette være dem begge magtpaaliggende. R. 1543—48, 277. Orig¹. (T. K. I. A., Breve til Chr. III fra Hertug Adolf 1544—50).

30. Dec. (Haderslev)². Til Hans Heinnessenn. Jasper Schmidtt, bosat i Husum, har klagende berettet til Hertugen, at Adressaten for et godt Stykke Tid siden er blevet ham forpligtet med nogen Gæld, hvorfor han kan fremlægge gode Beviser. Skønt han hidtil flere Gange har fordret Betaling af Adressaten, har han dog med det gode intet kunnet faa, men er blevet ubilligt holdt hen, hvorfor han har bedt Hertugen om et Befalingsbrev til Adressaten. Hertugen befaler derfor denne uden nogen Opsættelse i enhver Henseende — saa meget som Gælden beløber sig til — at tilfredsstille Jasper Schmidtt paa hans Forlangende, saa at Hertugen kan blive forskaanet for videre Overrenden i denne Sag. Foragter Adressaten denne Befaling og afviser Klageren, kan han selv skønne over, hvad der vil være for Hertugen videre at foretage imod ham. R. 1543—48, 280.

— (—, Fred. efter Juledag). Oprejsningsbrev til Paie Thiesen og hans Hustru Anna Paiens. Skønt Hertugens Undermaat, Paie Thiesen, er blevet gjort nederfældig og ifaldet Hertugens højeste og svære Straf og Unaade for nogle utilbørlige

¹ Er dateret ²⁹/₁₈.

² Aaret er i R. angivet som 1548, det samme er Tilfældet med de 4 følgende Breve.

Forhold, han paa uordentlig Maade har plejet med Anna Paiens, nu hans ægte og rette Hustru, har Hertugen, da Paie Thiesen samt hans Hustru har optinget til ham og til Stalleren, Hinrick Hacke, for flittig Forbøns Skyld eftergivet dem begge Straffen, idet et kristeligt Ægteskab er fuldbyrdet imellem dem, og de har lovet at forbedre sig. De maa for Fremtiden som andre ærlige Folk i Retten, i Lov og Tov, til Bryllypper og Barnsøl være, staa og gaa, handle og vandle, købe og sælge og bruge al anden Sankvem med Naboer uden at skulle forekastes noget af nogen. Det befales den nuværende Staller i Strand og de fremtidige samt de 5 Herreders Raad og alle Hertugens andre Undersaatter, som skal handle paa Hertugens Vegne, ikke at gøre Paie Thiesen og hans Hustru nogen Hinder med Hensyn til nærværende Sag. Rel. Hr. Iuen Reventlow, Ridder. R. 1544—60, 92 b.

30. Dec. (Haderslev, Fred. efter Juledag). Aabent Mandat til Undersaatterne i Strand. Hertugen lader de 5 Herreders Raad og alle og enhver af sine Undersaatter paa Northstrand vide, at det er blevet berettet ham, at Diget i Pilwo[r]m endnu ikke alle Vegne, som han havde haabet, skal være blevet gjort færdigt, men da det er Adressaterne tilligemed Hertugen ikke lidt magtpaaliggende, at dette Dige bliver holdt i god Stand, har han givet streng Befaling til Staller Heinrich Hacke om at holde Opsigt med, at der ikke sker nogen Forsømmelse hermed, men at Diget snarest muligt bygges og gøres færdigt. Hertugen befaler derfor Adressaterne, naar de af Heinrich Hacke eller hans forordnede bliver anmodet om at yde Hjælp til et saadant Værk, til hvad Tid dette end maatte ske, eller til andet til Bedste for Landet, allesammen at være ham fuldstændig lydige. I Fald nogen sætter sig imod Hertugens Befaling, skal de med Liv og Gods være ifaldet Hertugens svære Straf. R. 1544—60, 93 b.

31. Dec. (—). Til Undersaatterne i Strand. Hertugen vil ikke forholde dem, at han ganske har eftergivet Nis Ebbessen — for megen flittig Forbøns Skyld og ogsaa for hans Børns Skyld

— Straffen for Drabet paa Ocke Edeleffsen, der, som det er berettet Hertugen, har anvendt Vold og er trængt ind i Nis Ebbessens eget Hus og Bolig, endskønt der i Forvejen herskede Ufred imellem dem. Hertugen begærer derfor af Adressaterne, at de skal lade Nis Ebbessen gaa ud og ind hos dem frit, sikkert og uhindret, lade ham drive hans Haandtering, Handel og Vandel, uden Fare og lade ham deltage i alt andet Samkvem mellem Naboer; de maa ingenlunde forgribe sig paa ham paa Grund af den imod ham viste Naade. R. 1543—48, 280 b¹.

31. Dec. (Haderslev, Lord. efter Juledag). Hertugen giver Nis Ebbessen Stadfæstelse paa det Købebrev, som han har oprettet med Paye Payssen, bosat i Langenhorne, og som angaar $\frac{1}{2}$ Ager Land, beliggende i Nomme Veddersens Bøl, endvidere paa det Mageskifte², som han ifølge 2 Certe-partier har foretaget med Jon Wunnicksen og Wirick Knutzen. R. 1544—60, 94.

1548

4. Jan. (— Onsd. efter Nytaarsdag). Kvittans til Bastian Stapell, Borgskriver i Haderslev, for 32 Engellotter, 5 dobbelte Dukater og 14 Sk. for Smør, som i 1547 er »slaaet« i Ladegaardene i Haderslev og Dorningen. R. 1544—60, 94 b.

— Befalingsbrev til Hinrick Hacke, Staller i Strand, og det hele Pilworm Herred. De skal tragte efter, at Jochim Leue

¹ Af en bevaret udatetet Skrivelse fra Nis Ebbessen til Hertugen, hvor nærværende Skrivelse kaldes en »vorschrift«, fremgaar det, at Iven Reventlow, Sivert og Christoffer Rantzau havde talt hans Sag. Af samme Skrivelse ses det, at Nis Ebbessen ikke var Nordstrandinger af Fødsel (Hansb. XXXIX, 29 f (648)). ² R.: de buete und kop.

paa hans Anmodning derom faar Landet i den nye Kog i Pilworm under Opmaaling, og hvis det da, som bestemt i hans Købebrev, i Nærværelse af Folkene viser sig, at der er Overmaal, at lade dette følge ham, og desuden at Købet af de Demat Land, som Jochim Leues Forfædre har foretaget, overholdes. Hertugen forlader sig paa, at de enhver især vil adlyde denne Befaling. R. 1544—60, 99.

5. Jan. (Haderslev, Torsd., Helligtrekongers Aften). Hertugerne Hans' og Adolfs Forskrivning til Kong Christian angaaende deres Broders Hertug Frederiks Arvedel. Kong Christian, der af broderlig Venlighed en lang Tid har underholdt deres Broder Hertug Frederik, ved sit Hof sammen med Kongens unge Herskab, for at han kunde opdrages i god Tugt, Lære og Undervisning, for hvilket Hertugerne Hans og Adolf er Kongen taknemlig, har taget under Overvejelse, at Hertug Frederik, der nu er voksen, tilligemed Kongen og Hertugerne selv er arveberettiget til de nedarvede fædrene Fyrstendømmer og Lande. Kongen har derfor stillet Forslag om, at Hertug Frederik fik sin broderlige Andel udlagt, dog uden at foregribe den oprettede Forskrivning¹ om Hertug Frederiks Underhold i Tilfælde af, at han kunde hjælpes til et Stift. Da imidlertid Hertug Frederiks Forhold i Henhold til en Betænkning af Kongens og Hertugernes Raader i Fyrstendømmerne endnu paa den Tid er saaledes, at han for sin Ungdoms Skyld vil være bedst tjent med endnu en Tid lang at forblive hos Kongen for senere efter nærmere Overvejelse at blive affundet med sin broderlige Andel, har Hertugerne Hans og Adolf formaaet Kongen til, endskønt denne, idet Kongen og Hertugerne i Fællesskab har Formynderskabet over Hertug Frederik, havde fundet det bedre, at man var gaaet i Gang med at udlægge Hertug Frederik hans broderlige Andel, at indvilge i endnu en Tid lang at ville underholde Hertug Frederik ved sit Hof; heri vil og skal Hertug Frederik adlyde. Hertugerne Hans og Adolf skal og vil dog paa

¹ Af ¹⁰/₈ 1544 (L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 498).

Kongens eller hans Arvingers Begæring enes med Kongen om Udlæggelse til Hertug Frederik af den nedarvede fædrene Andel. De vil og skal ogsaa, da Kongen sammen med dem er Hertug Frederiks Formynder, drage Omsorg for, at Kongen og hans Arvinger i Fremtiden ikke skal blive udsat for Bebrejdelser fra Hertug Frederiks Side, fordi Udlæggelsen af Arvedelen udsættes. Hertugerne vil i denne Sag ikke skille sig fra Kongen og hans Arvinger — ligesom disse paa den anden Side heller ikke skal sondre sig — men de vil sammen med dem bære lige Byrde og vise al Billighed imod deres Broder. R. 1544—60, 90. Orig¹. (Slesvig, 114).

5. Jan. (Haderslev, Torsd. efter Nytaarsdag). Hertugen fritager for Livstid Bruder Matzenn af Rodenese i Tønder Amt, da hans Syn er daarligt, for Fogediet, som han nu bestrider, og for at være Raadmand og »sekernandt« paa dette Sted. Det paabydes den nuværende Amtmand i Tønder og de efterfølgende, endvidere alle Personer, der beklæder et Embede, samt de menige Indvaanere i Tønder Amt fuldstændigt at fritage Bruder Matzenn for ovennævnte Embeder og at lade ham nyde Ret som andre almindelige Indvaanere. R. 1544—60, 94 b.

— Hertugen fritager for Livstid Lutke Frudesen (Frodessen) af Clangsbul i Widing Herred i Betragtning af hans Forhold for at være Raadmand og »sekernandt« paa dette Sted. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med det foranstaaende Brev af s. D.]. R. 1544—60, 95.

6. Jan. (—, trium regum). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Drosten i Pinneberg. Kon-

¹ Tr.: Anf. Sted S. 524.

gen og Hertugerne, der ikke tvivler om, at han erindrer deres sidste Skrivelse¹ til Greverne af Schoumburgk og ham selv, foranlediget af Ahlefeldterne til Haseldorfs Henvendelse, havde i Henhold til denne Skrivelse billigt ventet, at Sagen var blevet stillet i Bero, og videre Vold var undgaaet, indtil der var holdt Forhør, idet de ogsaa for Naboskabets Skyld havde beordret deres egne Undersaatter til at holde Stilstand saa længe². De tvivler heller ikke om, at Greverne har været stemt herfor, skønt de hidtil ikke har faaet noget Svar paa deres Skrivelse. Det bliver nu atter berettet dem af Ahlefeldterne, at Adressaten dagligt antaster dem, idet han søger at gøre dem Afbræk i deres Skove og paa de frie Landeveje, ligesom han paafører dem andet utaaleligt Besvær. Kongen og Hertugerne ser imidlertid helst, at de og deres maa blive mødt med Venlighed og efter Skyldighed. De har hidtil taalt, hvad der er sket, fordi de har ihukkommet Grevernes Venskab og Vilje til godt Naboskab, men de finder, at Adressatens Foretagende styrkes ved deres Taalmodighed. Han maa imidlertid indse, at Kongen og Hertugerne tilsidst ikke kan forhindre deres Undersaatter i at gribe til berettiget Modværge, de vil heller ikke selv finde sig i, at deres høje Øvrighed paa den Maade bliver antastet. De begærer derfor atter at blive forskaaet for videre Indgreb, og at der ikke sker Ahlefeldterne nogen Hindring paa deres Skove. De har befalet, at Pantet, som blev taget fra Adressatens Amtsundersaatter, skal tilbagegives, saafremt Adressaten afgiver Erklæring til Statholder Breide Rantzau om, at dette ikke skal være til Skade for nogen af Parternes Rettigheder. De ser imidlertid ikke, at Ahlefeldterne retsligt kan hindres i i deres egne Skove at tage Pant af Adressatens Amtsundersaatter, der ubeføjet hugger der; men for at Uvenskab med Greverne kan undgaaes, er de i Henhold til deres sidste Skrivelse villige til paa den førstkommende Søndag judica

¹ 5/10 1547. ² 28/12 1547 skrev Drost Hans Berner til Hertug Hans, at han havde modtaget Hertugens Skrivelse, og at han gerne vilde holde Stilstand i Sagen, imidlertid havde Ahlefeldterne 22. s. M. taget 2 Heste fra en af Grevens Undersaatter, fordi denne skulde have hugget i deres Skove (Hansb. XXXIII, 52).

[¹⁸/₃] at lade nogle af deres Raader komme til Vters[en] for den følgende Dag sammen med Grevernes forordnede og Adressaten at holde Forhør i Sagen, foretage Besigtigelse og i Mindelighed at bilægge Striden. Adressaten anmodes om at meddele dette til Greverne og atter at underrette Kongen og Hertugerne om, hvorvidt den mindelige Forhandling tilstedes. R. 1543—48, 281. Ausl. Reg. 1548, 4.

6. Jan. (Haderslev, Helligtrekongersdag). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Jochim van Hagen. Da han ikke paa Kongens og Hertugernes forrige Skrivelse har efterkommet den Dom, som er afsagt i Sagen mellem ham og Otte Sehested til Steinberge¹, har Kongen og Hertugerne paa Anmodning af nævnte Sehested og hans Tilhængere befaleet, at der af den Grund skal ske Indførsel i hans Gods. For at en saadan Indførsel kan undgaas, begæres det atter af ham ufortøvet at efterkomme den afsagte Dom og at stille Otte Sehested tilfreds. Hvis han fortsat vil vægre sig herved, maa den befalede Indførsel i hans Gods ske. R. 1543—48, 283. Inl. Reg. 1548, 1 b.

— (—, trium regum). Instruktion fra Hertugen for Johan Barnickow om, hvorledes han tilligemed de pommerske Gesandter paa den fastsatte Dag i Stralsundt paa Hertugens Vegne skal forholde sig med Hensyn til Striden mellem Hr. Herman von Bruggenney, kaldet Hasenkamp, Mester over den tyske Ridderorden i Lifland, paa den ene og afdøde Borgmester i Riga, Conradt Teurkauffs Arvinger og Johan Geißler, Sekretær sammesteds, paa den anden Side. — For det første skal han overbringe de pommerske Gesandter Hertugens Hilsen. Dernæst skal han ved Hjælp af de overgivne Akter udforske Sagernes Stilling og, naar dette er sket, af de pommerske Gesandter faa oplyst, om de lærdes Raad i Henhold til Hertugens

¹ Stenbjerggaard i Stenbjerg S., Nye Herred.

tidligere Skrivelse er indhentet paa begge Parter Bekostning. I Fald de lærdes Raad er forhaanden¹, skal han efter dettes Forelæsning tilligemed de pommerske Raader overfor Parterne fremkomme med en Udtalelse om Forholdene og om, hvad der kan tjene til Sagens heldige Fortsættelse. Men i Fald de pommerske har ment, at det ikke har været fornødent i denne Sag at fordre de lærdes Raad, skal han paa Hertugens Vegne deltage i Afsigelsen af Kendelsen efter at have drøftet Sagen med de pommerske Gesandter, og samtlige anser en saadan for raadelig. Naar dette er sket, skal han beflitte sig paa, at Processen fremtidigt indtil Sagens Afslutning, idet det faktisk fremgaar af den pommerske Hertugs tidligere Skrivelse, at dette begæres, af begge Parter bliver underlagt den pommerske Hofret, og at Parterne gensidig faar overrakt Kopier af hinandens Indlæg. R. 1544—60, 89; 1544—65, 20 b.

6. Jan. (Haderslev, trium regum). Fuldmagt fra Hertugen til Johann Barnickouw til sammen med de pommerske Gesandter at underhandle i Sagen mellem Hr. Mesteren i Lifland paa den ene og afdøde Borgmester Conradt Teurkauffs Arvinger og Johan Geisler, Sekretær i Riga, paa den anden Side og til at søge at faa Striden afgjort i Mindelighed eller med Retten. Hvad Johann Barnickouw tilligemed de pommerske Gesandter vil foreskrive i denne Sag, det skal ogsaa være Hertugens Vilje og Befaling, og han vil overholde det, som om det var gjort af ham selv. R. 1544—60, 89 b; 1544—65, 21 b.

6. Jan. (Haderslev). Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf gør vitterligt: Da Hr. Niclas Perenott, Herre til Grand-

¹ Det fremgaar af Akterne vedrørende denne Retssag, at det juridiske Fakultet i Leipzig blev raadspurgt. Ifølge Fakultetets Kendelse, af hvilken Hans Barnekov oversendte en Kopi til Hertug Hans med Skrivelse af 9/3 1548, skulde Ordensmesteren uagtet alle hans Indsigelser være skyldig til at besvare Klagen og til at lade Processen begynde, d. v. s. litis contestatio skulde finde Sted (Hansb. XIV, 11).

uelle, den romerske Kejsers fortrolige og øverste Raad, villigt har tilbudt at ville forlige i Mindelighed den Strid, der er opstaaet mellem Kongen og Hertugerne paa den ene og Pfalzgreve »bey Reyn«, Fridrich, Kurfyrste, paa den anden Side, dels fordi denne formener paa sin Gemalindes og dennes Søsters, Enken af Lottringens, Vegne, den fordums Kong Christierns Døtre, at kunne gøre Krav gældende mod Kongen og Hertugerne, deres Riger Danmark og Norge, deres Fyrstendømmer Slesvig og Holsten og tillige imod Kongeriget Sverige og dels i Anledning af den nævnte fordums Kong Christierns Fængsling, har Kongen og Hertugerne, for at der ikke fra deres Side skal mangle paa noget til Stridens Ophør, givet deres Raader Peter Schwabe og Benedict Sehested al Fuldmagt til Underhandling med Herren af Granduelle og andre, som bliver taget med dertil, og i Henhold til deres »gemessigten beulich« at afslutte Sagen under Forbehold af Ratifikation, idet de i enhver Henseende skal forebringe Kongens og Hertugernes fornødne Betingelser og Sagens Forhold. Hvad Gesandterne saaledes vedtager, skal være Kongens og Hertugernes Vilje og Befaling, som om de i egen Person selv havde forhandlet og fuldbyrdet Sagen¹. R. 1544—60, 95 b; 1544—65, 22.

¹ Fuldmagten er udstedt under det S. 428 Anm. 1 omtalte Møde i Haderslev. Af Akter fra dette Møde kendes desuden: 1) Propositionen (Fællesark. VIII, 16), 2) Rigets og Fyrstendømmernes Raaders Betænkning af $\frac{8}{1}$ 1548 som Svar herpaa (Hansb. XX, 8) og 3) Kopi af Christian III's og Hertugerne Hans' og Adolfs Fællesskrivelse af $\frac{9}{1}$ 1548 til Peter Svave og Benedict Sehested, udgaaet som Chiffrebrev (Fællesark. VIII, 17). Naar der her i Fuldmagten tales om »gemessigten beulich«, kan der ikke godt menes andet end nævnte Fællesskrivelse af s. D. Af Peter Svaves Relation af $\frac{19}{2}$ 1548 til Kongen (T. K. U. A., Rigsdagen B) fremgaar det, at han til Brug i den pfalziske Sag har modtaget: 1) Kongens og hans Brøders Fuldmagt, 2) »wes derhalven mith den denischen und holsteinischen rheden tho Haderschleve eindrechtlich geschlaten« og 3) Kopi af den sønderborgske Overenskomst med Christiern II. — G. Landberg: De nordiska Rikena u. Brömsebroförbundet, 184, citerer Peter Svaves Relation af $\frac{19}{2}$ 1548, og med det som Grundlag anfører han, at de danske Gesandter til Rigsdagen i Begyndelsen af 1548 fik tilsendt særlige Instruktioner vedrørende den pfalziske Sag, men at disse desværre er gaaet tabte. Dette er altsaa ikke Tilfældet. — Jfr. $\frac{20}{1}$.

6. Jan. (Haderslev, trium regum). Bestalling til Chrisor Wolters i Haderslev som Hertugens Sadelmager og Tjener for Livstid. Han skal til enhver Tid lave gode Seletøjer og alt, hvad der hører hertil, og som Hertugen har Behov, og han kan lave, naar han faar Befaling dertil af Staldmesteren, Johan Blome. Herfor skal han for Livstid have fri Bolig, idet han skal være forskaanet for al borgerlig Tyngde, og dertil vil Hertugen hvert Aar give ham den sædvanlige Hofklædning og Spise og Drikke paa Slottet. Derimod skal Chrisor være pligtig til, saaledes som Marskalken, Claues Rantzau, er blevet ens med ham om, at levere, naar Hertugen vil lade afregne med ham, en Hoppesadel for 1 Daler, en vælsk Sadel, beslaaet med Skinner, for 2 Gylden Mønt og 1 Ort, et Par Stigremme for 6 Sk., et Hovedstykke til Kædeholderne for 5 Sk., en Grime for $1\frac{1}{2}$ Sk., en Krydsgjord for 4 Sk., en ubeslaaet vælsk Sadel for $2\frac{1}{2}$ Mk., en Pude under en Sadel, lille og stor, for 6 Sk., et Hovedtøj med en »heftogel¹« og dobbelte Tømmer for 10 Sk., en Krydsgjord og Overgjord for 8 Sk. og en beslaaet Sadel for 2 Daler, for Lappearbejdet skal han aarligt have 3 Ørtug Rug og et fedt Svin, naar der er Olden, hvilket Hertugen ogsaa vil betale ham. Det paabydes Borgmestre, Raadmænd og de menige Indvaanere i Haderslev ikke at gøre nævnte Sadelmager nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning. R. 1544—60, 97 b.

— Bestalling til Christoffer Skomager i Haderslev som Hofskomager og Tjener. [Enslydende med ¹⁸/₁₂ 1545 indtil] Herfor vil Hertugen lade ham faa alle Okse- og Kohuder samt det Fedt, som er forhaanden paa Doringen og Haderslev Slotte, en Oksehud for 1 Gylden Mønt, en Kohud for 12 Sk. lybsk og Fedtet for den Pris, som det kan sælges for andre Steder, og tillige den sædvanlige Hofklædning. Derimod skal Christoff Skomager være pligtig til, naar Hertugen vil lade afregne med ham, at beregne et Par

¹ Saaledes benævntes en Hestetømme af en ældre Slags.

Støvler til en Adelsmand eller en Knægt for 1 Daler, til en Dreng for 1 Gylden Mønt og Sko, store og smaa, høje og lave, for 6 Sk. lybsk Parret, saaledes som det er aftalt mellem ham og Marskalken, Claues Rantzau, hvilket Hertugen vil betale ham. R. 1544—60, 98 b.

7. Jan. (Haderslev, Lørd. efter Nytaarsdag). Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf, der ser, at der bestaar en besværlig Strid mellem Priorinden og Konventet i Pretz Kloster paa den ene og sammes adelige Slægtninge paa den anden Side af den Grund, at Wolff Rantzau, som et stort Antal af Klosterjomfruerne har opsagt som Klosters Provst, i hvis Sted de har valgt Schack Rantzau¹, vægrer sig ved at forlade Provstiet, gør vitterligt, at de, da de ugerne ser en saadan Strid mellem Klosterjomfruerne og Adelen, har truffet følgende Afgørelse, nemlig, at Wolff Rantzau uden længere Tøven skal takke af fra den hele Forsamling og drage bort til den førstkommende Paaske [¹/₄]. Priorinden og det hele Konvent skal da i Henhold til Klosters gamle nedarvede Vedtægter, Statuter og Rettigheder vælge en anden Provst. Valget af Schack Rantzau skal være ugyldigt. R. 1544—60, 99 b².

8. Jan. (—, Sønd. efter trium regum). Forskrivning til Siuert Rantzau, Raad, Amtmand i Haderslev og Dorningen, paa 1000 Mk. lybsk, som han i rede Penge har laant Hertugen og overgivet i dennes egne Hænder; han maa i det næstfølgende Regnskab for de to Amter forlods fradrage 1000 Mk. og beholde dem. R. 1544—60, 91 b.

— Bevis fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Kong Christians Statholder og Raad, Amtmand paa Segeberg,

¹ Ifølge Jomfruernes Klageskrivelse af ¹⁴/₁₀ 1547 (Schlesw.-Holst.-Lauenb. Urkundensamml. I, 406. Voss Exc. A LXIV, 2). ² Tr.: Zeitschr. II, 184.

Breda Rantzau, der af Fyrsterne har æsket Godset Rethwisch¹ som Len, at det ikke skal være til Skade for hans Rettighed, at Forleningen ikke er sket. R. 1544—60, 96 b.

10. Jan. (Haderslev, Tirsd. efter trium regum). Hertugen forlener Hr. Magister Georgio Boetio for Livstid med Sognekirken i Wilstorp med alle dens Herligheder, Friheder og Rettigheder samt aarlige Indtægter og Oppebørsler, saaledes at han kan besidde og bruge den paa samme Vilkaar, som hans afdøde Fader før ham har gjort, derimod skal han for alle, som hører til Sognet, prædike og lære Guds Ord uforfalsket, klart og rent og rettelig forvalte og række Sakramenterne, som de er indstiftede af Gud. I sit Embede og Vandel skal han forholde sig ustraffeligen og saaledes, at Guds Ære og Navn fremmes og udbredes ved hans Prædiken. Da Hertugen tillige har forhandlet med ham om for Livstid at ville lade sig bruge som Hofpræst, hvad han ogsaa har forpligtet sig til ved sin Revers², og han har tilbudt at ville være parat til enhver Tid, naar Hertugen har ham Behov og vil forskrive ham, og indtil Døden at ville tie med, hvad Hertugen vil betro ham ved Skriftemaal eller paa anden Maade, vil Hertugen give ham i aarlig Løn 30 Daler, 10 Alen Klæde til en Kjortel og 1½ Alen tilligemed Sardug til Hoser og Vams, saaledes som det er Skik ved Hertugens Hof. R. 1544—60, 92³.

11. Jan. (—, Onsd. efter trium regum). Til Hr. Iuen Reventlow. Da Breide Rantzau, Kongens Statholder, paa Hertugens Vegne har udlagt nogle Penge til Bestalling af Spejdere, hvilke han endnu ikke har faaet betalt, begæres det af Adressaten at afregne med ham, hvor stort dette Be-

¹ I Oldesloe S. ² Denne, der ogsaa er udstedt 10/1 1548 i Haderslev, findes (med Segl) i Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af Kronol. Saml. ³ Tr.: Kirkehist. Saml. 3. R. I, 705.

løb er, og derpaa straks betale ham. Adressaten skal dog passe paa, at Hertugen ikke bliver tilregnet mere end den tredie Part. R. 1543—48, 284.

16. Jan. (Kolding). Til Hertugen af Preussen. Han vil videre erfare af vedlagte Supplik, hvad Hertugens Superattendent, Hr. Magister Anthonius Keyser, beder om. Da dennes Hustrus Moder, som det er blevet berettet Hertugen, har forstrakt Dirick Harder, fordum Indvaaner og Hestehandler i Ditmarsken, i hans Nød med »saa mange« Penge i Henhold til tilbørligt Brev og Segl, kan Hertugen ingenlunde billige, at hans Undersaat, da Pengene er nedarvet til ham ved hans Hustrus Moders Død, bliver forurettet med Hensyn til det, der er hans. Adressaten bedes derfor, da Dirick Harder, som det troværdigt er blevet meddelt Hertugen, har bosat sig i Konningsberk eller andetsteds i hans Lande og Omraader, ikke alene at have Indseende med, men ogsaa med Strenghed at foranstalte, at Hertugens Undersaat uden længere Opsættelse kan erholde det udbetalt, som han er berettiget til. R. 1543—50, 169 b.

18. Jan. (—). Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der ved Claws Gaddendorff har modtaget hans Skrivelse¹ og heraf set, at det gaar ham og hans Datter i enhver Henseende godt, endvidere at det har været ham til stor Glæde, at Hertugen i sin forrige Skrivelse gav Meddelelse om sit Befindende, endelig at han beder ham skrive ofte, har ikke villet undlade atter at skrive, og han kan meddele, at hans Helbred er godt. Naar Adressaten begærer at faa meddelt nye Tidender, erkender Hertugen, hvis han faar noget Nyt at vide, sin Skyldighed hertil, men da Adressaten ved, at han bor afsides, maa

¹ Hertug Hans har ¹²/₁ 1548 i Kolding modtaget 2 Breve fra Hertugen af Preussen, dateret ¹⁴/₁₁ og Dec. 1547 (Hansb. XXXIX, 11 a).

han holde ham undskyldt i den Henseende. Hvis Adressaten paa den anden Side skulde høre noget af Vigtighed for Hertugen, og det kan betros ham, bedes det ligeledes meddelt ham i Fortrolighed. Adressaten kan til enhver Tid herom fortrøste sig til Hertugen som en Søn. R. 1543—50, 170 b.

18. Jan. (Kolding). Til Scherndinger i Preussen. Hertugen, der af Claus Gaddendorff har modtaget hans Skrivelse samt »dem willkommen« og Rævesaksen, takker meget derfor, og naar han beder om at faa foræret den første Ræv, som Hertugen herefter fanger, synes Hertugen ikke, at en saadan ringe Gave er Belønning nok for Saksen og den hafte Møje, desuden er Vinteren, den Tid, hvor han skulde bruge den, alt forbi. Men det kunde dog ske, at Ræven kunde skaffes, og at han kunde bruge den paa anden Maade. Hertugen vil da ved bejligt Budskab betænke ham med den. R. 1543—50, 171.

20. Jan. (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hertug Adolf. Da Benedict Sehested, som det er meddelt af Peter Schwaue, er død, anser Kongen og Hertug Hans det for fornødent, fordi Fuldmagten for nylig i Haderslev blev affattet for Schwaue og afdøde Sehested, at forordne flere Folk »derhen«. Kongen har da til Bedste for Sagen affærdiget sin Raad Erick Krabbe med Befaling til at tage med sig Sekretær Caspar Fuchs, først og fremmest fordi man har ment, at Peter Schwaue ogsaa kunde blive syg, og Sagen saaledes blive forhindret, men ogsaa fordi Schwaue maaske vil være betænkelig ved alene at skulle forrette de højvigtige Sager. Kongen og Hertug Hans har derfor, dog kun hvis Hertug Adolf billiger det, da de ikke kan vide, om Hertug Adolf atter vil sende et eget Budskab til Augsburg, udfærdiget vedlagte Fællesfuldmagt, lydende paa Peter Schwaue og Erick Krabbe, for at der ikke paa Grund af Mangel paa Fuldmagt skal blive forsømt noget i Sagen. Hvis nu Hertug Adolf vil medgive Peter Schwaue og Erick Krabbe en saadan Fuldmagt, anmodes han om at medbesegle den og at lade den medsende, i modsat Fald, for at intet

skal blive forsømt, træffe Foranstaltning til en Sendelse og Fuldmagt, idet alt dette henstilles til hans egen Overvejelse. R. 1543—48, 284. Inl. Reg. 1548, 5 b.

20. Jan. (Kolding). Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf gør vitterligt: Da der er opstaaet Strid mellem Kongen og Hertugerne paa den ene og Hr. Friderich, Pfalzgreve »beim Rein« og Kurfyrste, paa den anden Side for nogle Fordringers Skyld, hvilke denne paa sin Gemalindes og dennes Søsters, Enken til Lottringens, Vegne — Døtre af den fordums Kong Christiern — formener at have til Kongen og Hertugerne, Danmarks og Norges Riger, Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten og ogsaa Kongeriget Sverige, og paa Grund af nævnte Kong Christierns Fængsling, og da Hr. Niclas Perenoth, Kejserens fortrolige og øverste Raad, Herre til Grandtuelle, velvilligt har tilbudt at mægle i Striden og at bilægge den, har Kongen og Hertugerne, for at der fra deres Side ikke skal mangle paa noget til Sagens Afgørelse i Mindelighed, givet deres Raader, Erich Krabbe og Peter Schwabe, Fuldmagt¹ til under Mæglingen, foretaget af Herren til Grandtuelle og andre, som maatte blive taget med dertil, at forhandle i denne Sag — og i alle de andre Sager, som Kongen og Hertugerne har at varetage paa nærværende Rigsdag, og hvorom de har givet nævnte Gesandter Instruktion, skriftlig og mundtlig Befaling — og ogsaa i Kraft af deres Instruktion under Forbehold af Ratifikation at afslutte Sagen, idet de i enhver Henseende skal forebringe Kongens og Hertugernes fornødne Betingelser og Sagens Forhold. Hvad Gesandterne saaledes beslutter under Forbehold af Ratifikation med Hensyn til Striden med Pfalzgreven, dog den forrige Fuldmagt ukrænket, og ogsaa hvad de ellers beslutter sammen med det hellige Riges Kurfyrster og Stænder i Kongens og Hertugernes andre Sager, skal være disses Vilje og Befaling. R. 1544—60, 64 b; 1544—65, 19 b.

¹ Overskriften oplyser, at Fuldmagten er medgivet Krabbe til Augsburg.

20. Jan. (Kolding). Til Biskoppen af Riga. Hertugen lader ham vide, at han er rask; hvis Adressaten ogsaa er det, og hvis det i enhver Henseende gaar ham lykkeligt og godt, vil dette ikke være Hertugen mindre kært end hans eget Velfærd. Da han som en ung Jæger søger sin Lyst og Fornøjelse i at jage og ofte er paa Jagt, har han hertil Brug for en god »rithling«, hvilken han paa dette Sted for Øjeblikket ikke kan opdrive. Han beder derfor Adressaten, da det er blevet berettet ham, at han hos ham kan faa en saadan Hest »zum erstenn unnd bestenn«, at forære ham Hesten og at oversende den ved belejligt og sikkert Budskab. R. 1543—50, 172.

28. Jan. (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Bremen Stifts Stænder. Kongen og Hertugerne, der har modtaget Stændernes Skrivelse¹ angaaende de Knægte, som til Besvær for Ærkestiftet er i Færd med at samle sig, og deraf forstaaet, at Adressaterne har i Sinde at gøre Modstand imod dem, hvortil de beder Kongen og Hertugerne om Hjælp, meddeler, at de finder Stændernes Forehavende til Forhindring af en saadan Garde nødvendig; det vilde være ubelejligt, om Kejseren skulde tilskyndes til at forordne Modværge herimod. Kongen og Hertugerne har ogsaa ladet fremskaffe til Ærkestiftet en Hjælp til Hest og Fods, der snarest skal komme til Elben, saa at Adressaterne i Nødsfald paa Forlangende kan faa Hjælp. Kongen og Hertugerne vil ikke svigte Ærkestiftet med Hjælp, Raad og Bistand, idet Adressaterne herom vil finde Befaling hos Breida Rantzau og Hr. Iuen Reventlow, Statholder, Amtmænd og Raader, til hvem de i Nødsfald skal henvende sig herom, og hvem det ogsaa har været befalet i Henhold til Adressaternes tidligere Skrivelse at yde Ærkestiftet Hjælp. Dog da Staden Bremen efter Kongens og Hertugernes Formening tager Parti for det forsam-

¹ Af 22/1, 1548 (T. K. U. A., Bremen Stift A II 8).

lede Krigsfolk, og da ogsaa Fæstningerne og Husene i Ærkestiftet er paa Greven af Mansfelts Hænder, mener Kongen og Hertugerne, at Samlingerne af Krigsfolk vanskeligt vil kunne gøres Afbræk, hvorfor de, hvis der ikke med Fordel kan gaas frem imod Knægtene paa Grund af Modstand fra Fæstningerne, anser det for godt, at i det mindste Tilløbet ved Hjælp af strejfende Roder standses, og hertil maa Adressaterne træffe passende Foranstaltninger. Kongen har desuden tilskrevet sin Fætter, Grev Anthonj af Oldenborg, om at lukke Passene og saa meget som muligt at forhindre Tilløb af Knægte, ligesom han har truffet Forholdsregler med Hensyn til sine egne Pas og befalet at holde Opsyn. Kongen og Hertugerne tvivler heller ikke om, at Adressaterne har fremstillet Ærkestiftets Nød for Kejseren, og de anser det for godt, at ogsaa det forhaandenværende Tryk meddeles til ham, og at han især anmodes om at paalægge Nabofyrsterne at yde Ærkestiftet Hjælp. R. 1543—50, 172 b. Ausl. Reg. 1548, 15.

28. Jan. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hertug Adolf. Det stænderske Udvalg i Bremen Ærkestifts Skrivelse, hvorved der rettes en Anmodning til Kongen og Hertugerne med Hensyn til de Samlinger af Knægte, der finder Sted i Stiftet, fremsendes vedlagt. Da Skrivelsen er adresseret til Kongen og Hertugerne i Fællesskab, og Sagen har Hast, har Kongen og Hertug Hans aabnet den, idet de ikke haaber, at Hertug Adolf vil opfatte dette uvenligt, og de har, da det ikke kan anses for belejligt i et saadant Tilfælde at lade Stiftsstænderne uden Hjælp, og det har Betydning for alle Parter, at Garden paa dette Sted splittes, ladet affatte indlagte Svar, dog paa Hertug Adolfs Betænkning, og for deres Vedkommende befalet deres Statholder, Amtmænd og Raader, nemlig Breida Rantzau og Hr. Iuen Reventlow, snarest muligt for hver Dels Vedkommende at udbyde 300 vaabenføre Mænd af deres Stæder og Amter, desuden ligeledes fra hvert af deres Omraader at forskrive 40 Heste. Med dette Antal Krigsfolk tilligemed en lignende Hjælp fra

Adressaten skal man saa drage til Ærkestiftet paa dettes Forlangende. Kongen og Hertug Hans tvivler heller ikke om, at Hertug Adolf vil samtykke heri og i Hast træffe Foranstaltning til at fremskaffe en saadan Hjælp fra sin Del. Han anmodes om at medforsegle Skrivelsen til det bremiske Udvalg og at afsende den. R. 1543—48, 285 b. Inl. Reg. 1548, 10 b¹.

28. Jan. (Kolding). Til Hr. Iuen Reventlow. Baade Skrivelsen fra det stænderske Udvalg i Bremen Ærkestift til Kongen, Hertug Adolf og Hertugen i Fællesskab og disses Svar derpaa fremsendes vedlagt i Kopi. Hertugen agter det ikke for belejligt at undlade Hjælpen til Stiftet i denne Sag, og han har sammen med Kongen besluttet, at der skal ydes Stiftet Bistand, hvilket er tilmeldt Hertug Adolf. Da Adressaten ogsaa tidligere, dengang der skulde begæres Hjælp², havde i Befaling at sende det bestemte Antal Ryttere og Fodfolk til Elben, befales det ham atter snarligst at opbyde fra Hertugens Stæder og Amter 300 vaabenføre Mænd, forordnet til et hastigt Tog, og desuden at forskrive til sig fra Hertugens Raader og Amtmænd 40 Heste, som han imod Betaling skal lade opholde sig i Rendsborg Amt eller et andet passende Sted, idet han altsaa skal ordne det saaledes, at disse Krigsfolk efter Anmodning sendes Stiftsstænderne til Hjælp. Kongen har givet Befaling til Breide Rantzau om paa Kongens Vegne at forholde sig paa samme Maade. Hertugen tvivler heller ikke om, at Hertug Adolf, hvem Hertugen desuden har meddelt om sin Tilbøjelighed til Hjælpens Anskaffelse, ogsaa vil vide at handle paa samme Maade. Hvis Adressaten ikke hos Hertugens Raader og Amtmænd kan opbringe saa mange Ryttere, som Hertugen for sin Del skal sende, henstiller han til Adressaten at overveje, hvorledes der skal forholdes i et saadant Tilfælde. Hvis han finder det raadeligt, vil Hertugen paa hans Skrivelse ogsaa sende nogle af sine Hoftjenere, for at Tallet kan blive fuldt.

¹ Efter denne Reg. er der vedlagt Brevet en Seddel, hvis Indhold er, at Kongens Folk skal ankomme til Itzehoe ³/₂ 1548. ² Jfr. ⁴/₈ 1547.

Adressaten skal imidlertid saa meget, som det paa nogen Maade er muligt, have Opsigt med, at unødvendige Udgifter, hvis det kommer dertil, at Hjælpen bruges, undgaas, idet han som Hertugens fortrolige Raad bedst kender Hertugens Lejlighed. Han skal ogsaa sørge for, at der med Hensyn til det Antal Folk for Hertugens Vedkommende ikke findes Mangler. R. 1543—48, 286 b.

6. Febr. (Kolding). Til Drosten i Pinneberg. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ om den haseldorfske Strid, er stadig til Sinds at ville sende sine Raader sammen med sine Brødres Raader til den ommeldte Dag, for at Striden, der verserer mellem Adressaten og Haseldorfferne, saa vidt muligt kan blive bilagt, idet han ikke tvivler om, at Greven af Schoumburgk ogsaa vil sende forordnede dertil. Han haaber, at Greven i Mellemtiden vil sende Svar, for at Hertugen kan indrette sine Sager derefter. Adressaten skal saalænge afholde sig fra videre Vold, ligesom Hertugen indstændigt har paalagt sine Folk ogsaa at afholde sig derfra. R. 1543—48, 288.

— Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der for nylig har ladet ham tilskrive og befale at ruste sig med det Landfolk til Hest og Fods, der er forordnet til et hastigt Tog, og paa Stiftsstændernes Anmodning at bruge dette tilligemed Hertugens Brødres Krigsfolk mod Samlingerne af Krigsfolk i Bremen Stift, tvivler ikke om, at Adressaten har efterkommet denne Befaling, og det meddeles ham videre, at Hertugen ligesom Kongen, der har medgivet sin forordnede Høvedsmand over dette Folk til Hest og Fods, Jacob Sehested, en Bestalling, vedlagt har ladet udfærdige en Bestalling, som han har underskrevet med egen Haand og forseglet. Hvis Adressaten derfor for Hertugens Vedkommende kan faa en Høvedsmand, og han finder, at det er raadeligt med en saadan Bestalling, skal han sætte Høvedsmandens Navn i den aabne Plads i Linjen og lade Bestallingen bruge. Hvis han anser Bestallingen for unødvendig, skal han

¹ Af 26/1 1548 (Hansb. XXXIII, 52).

rive den i Stykker. I Kopi fremsendes vedlagt den »denckzettell« og den yderligere Befaling¹, som Kongen har medgivet sin Høvedsmand, idet Adressaten skal vide at affærdige Hertugens Høvedsmand med Befaling om, hvorledes han skal forholde sig. Adressaten skal tillige holde Opsyn med, at Hertugens Folk bliver affærdiget velrustet, saa at Hertugen ingen Skam faar deraf. R. 1543—48, 288 b. Orig.² (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 2—29).

6. Febr. (Kolding). Til Siuert Rantzau, Raad, Amtmand over Haderslev og Dorningen Amter. Det begæres af ham at holde Opsyn med, at de Undersaatter i Haderslev Amt, som er forordnet til nærværende hastige Tog, affærdiges velrustede, og at det er vaabenføre Folk, saa at Hertugen ikke skal have Skam deraf. Orig. (Hansb. XXXIX, 29 e).

7. Febr. (—). Til Siuert Rantzau³. I Lighed med hvad Hertugen tidligere har skrevet til ham angaaende de ommeldte Ryttere og Fodfolk, begæres det atter, at han vil holde Opsyn med, at disse affærdiges velrustede, Rytterne med Skytteudrustning og Knevelspyd og Størstedelen af Fodfolket med lange Spyd og Hellebarder. Da Hertugen af Hr. Iuen Reventlows Skrivelse har erfaret, at der endnu mangler nogle Ryttere, har han vedtegnet saa mange, at Tallet efter hans Formening er fuldt. Angaaende Tæringen til ommeldte Ryttere har Hertugen herom givet endelig Befaling til Sekretær Jheronimus Boldeck, ligesom han ogsaa har befalet denne paa Adressatens Betænkning at forføje sig til Hr. Iuen med Sekretet til Brug for det nød-

¹ Af $\frac{6}{2}$, 1548 (Inl. Reg. 1548, 18). ² Er dateret $\frac{6}{2}$. ³ I en Skrivelse af $\frac{6}{2}$ (Hansb. XXXIX, 23) havde Sivert Rantzau meddelt Hertugen, at han havde aabnet Iven Reventlows Brev og set, at der endnu manglede 20 Heste i de 40, hvorfor han bad Hertugen meddele, hvor de manglende skulde tages fra, idet han dog selv giver Anvisning paa, at Jasper Buchwald ikke var optegnet paa Seddelen. Endvidere udbad han sig meddelt, hvad Udrustning disse Ryttere og Knægte skulde have, og hvorledes det skulde ordnes med Tæringen. Nævnte Seddel, der maa have været et Bilag til det omtalte Brev fra Iven Reventlow, som dog ikke kendes, er det altsaa, som Hertugen s. D. sender til Jeronimus Boldigk, dog først efter at der var foretaget Tilføjelser (se den følgende Skrivelse med Anm.).

tørfelige. Da baade Rytterne og Fodfolket behøver en Høvedsmand, har Hertugen vedlagt ladet sin Marskalk, Claues Rantzau, tilskrive om at lade sig bruge med sine Heste paa Hr. Iuens Opfordring. Hvis Adressaten finder, at dette er raadeligt, skal han tilsende ham Skrivelsen og tilstille Hr. Iuen en Beretning herom, da Hertugen for Tidens Kortheds Skyld paa denne Tid ikke kan skrive til ham. R. 1543—48, 289 b. Orig. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 2—29).

7. Febr. (Kolding). Til Sekretær Jeronimus Boldeck. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse og Hr. Iuens Breve, har, da der for Rytternes Vedkommende endnu mangler henved 20 Heste, ladet disse vedtegne for at gøre Tallet fuldt dog med Undtagelse af 1 eller 2, saaledes som han vil se af vedlagte Seddel, i Tillid til at de ufortøvet vil følge. De skal alle have Skytteudrustning og Knevelspyd. Borgerne i Haderslev skal for største Delen bære lange Spyd. Da der ogsaa er tænkt paa Tæringen til nævnte Ryttere, oversender Hertugen ved nærværende Brevviser Nøglen til sin Kiste, saa at Adressaten deraf kan tage Penge til Brug for det nødtørfelige, men han skal have Opsigt med, at unødvendige Udgifter undgaas. Det behøves ikke at give Amtmændene Tæring til deres Heste, de maa underholde sig selv. Naar Siuert Rantzau anser det for belejligt, at han forføjer sig til Hr. Iuen med Sekretet, skal han adlyde.

Sedler¹:

1. »Strandt i^c xx tho vothe.
Tunder ampt und stadt i^c xx.
Hadersleue xxx.
Rendesborch xxx.

Perde.

Her Iwen iiij.
Schacke Rantzow iiij.
Cristoffer Rantzow iiij.

¹ Er ikke indført i R.

Siuertth Ranntzow iiij.

Hinrick Hacke iiij.

Pawel Rantzow ij.

Bendicts Sestede ij.

Moritz Hocke ij.

Wensin ij.

Jaspar von Bockwolde ij.

Claws Rantzow marschalck ij.

Wan der marschalck mit alle seinen pferden eigener person kunde darbey sein, wehre woll zum besten, unnd kunde beyde mit den reutern und knechten uffsehens habenn.

Meines gnedigen hern ij.

Die pferde sollen schutzengerethe furen unnd schweinspise«¹.

2. Naar han kommer til Hr. Iuen, kan der, om fornødent, under Hertugens Sekret skrives til Jesper von Buchwald, Wensin og de andre. R. 1548—52, 2. Orig. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 27).

8. Febr. (Kolding). Til Sekretær Jeronimus Boldeck. Skønt Hertugen Dagen i Forvejen har tilskrevet ham og befalet ham at tage Penge af Hertugens Kiste til Underhold af nogle Ryttere, har han dog betænkt, at han ikke vilde have nok i disse Penge, hvis Rytterne skulde komme til at gøre et fuldt Tog. Han skal derfor for nærværende Tid kun at tage saa mange Penge, som vil være fornødent, for at Rytterne kan komme til Hr. Iuen. Denne vil da vide at finde Raad. Da det alligevel er nødvendigt, at en edsvoren fører Udgifterne i et Register og aflægger Regnskab derfor, skal han forordne en dertil, som der kan haves Tillid til, saa at intet forsømmes heri.

¹ De kursiverede Linjer i denne Seddel er skrevet med Sekretær Georg Beyers Haand. Med hans Haand er desuden skrevet Linjerne om Marskalken og Udrustningen, ligesom der er foretaget en Rettelse af Antallet af Heste fra 2 til 3 for Paul Rantzaus Vedkommende; det er da aabenbart disse Linjer, der udgør Hertugens Tilføjelser. Georg Beyer har paa den Tid opholdt sig hos Hertugen i Kolding, da han har skrevet Brevene af $\frac{7}{8}$ og $\frac{9}{8}$ til Jeronimus Boldigk.

Hvis¹ han maaske kommer til Hr. Iuen, kan han samtale med ham om Sagernes Stilling og beslutte, hvad der videre skal foretages¹.

Seddel²: Han skal ogsaa berette Hr. Iuen, at Hertugen slet ingen Penge har hos sig, hvorfor han skal anmode Hr. Iuenn om paa Hertugens Vegne at ville udlægge saa meget, som Forholdene kræver. Hvis Hr. Iuenn heller ikke ved Raad hertil, skal han skaffe Pengene til Veje hos andre Folk. — Rothkirch skal han give 10 Daler af Hertugens Kiste og snarest forvaret oversende Nøglen til Hertugen. R. 1548—52, 2 b. Orig. (Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 27).

8. Febr. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Lybæk. Kongen og Hertugen, der har modtaget Adressatens Skrivelse³ angaaende et »Værkfad«⁴, som for Toldpengenes Skyld er blevet »abgelegt« i Hertug Adolfs Amt Trettow⁵, og angaaende, hvad Amtmanden dersteds har meldt herom⁶, desuden omhandlende, hvad Adressaten har opnaaet ved at rette en Anmodning til Hertug Adolf, ser ugerne, at Adressaten utilbørligt skal blive paanødet Besvær. Hvis Sagen angik dem selv, vilde de vide at forholde sig tilbørligt, men da Trettow, saaledes som Adressaten ogsaa meddeler i sin Skrivelse, med Toldrettighed alene er underlagt Hertug Adolf, har de for at efterkomme Adressatens Anmodning befordret hos Hertug Adolf, at Sagen maatte komme til en billig Afgørelse, og de tvivler heller ikke om, at denne vil forholde sig naboventlig overfor Adressaten. R. 1543—50, 174. Ausl. Reg. 1548, 25 b⁷.

¹⁻¹ findes kun i Orig. ² Er ikke indført i R. ³ Af 27/1 s. A. (Afskr. i Hansb. XXIX, 8). ⁴ : et Fad eller en Tønde med Pelsværk. ⁵ En Fragtmand fra Lybæk, der i Okt. 1547 var paa Vej til Hamborg med lybsk Gods, hvorefter der fandtes et »Værkfad«, for hvilken Vare Lybæk var pligtig til at betale Lejdepenge, havde erlagt for faa Penge paa Trittau Toldsted. Da det opdagedes, tog Tolderen »Værkfadet« af Vognen og beslaglagde det eller lagde det til Side, den tekniske Betegnelse herfor er ablegen (Hansb. XXIX, 8). ⁶ Amtmand Henrik Rantzaus Skrivelse af 27/12 1547 til Hertug Adolf, hvoraf en Afskrift var vedlagt Lybæks ovennævnte Skrivelse til Chr. III og Hertug Hans. ⁷ I Ausl. Reg. er Hertug Hans ikke anført som Medudsteder af Brevet.

8. Febr. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hertug Adolf. De fremsender vedlagt en skriftlig Henvendelse til dem fra Lybæk om et »Værkfad«, der er blevet beslaglagt i hans Amt Trittow. Skønt de gerne havde forskaanet ham for deres Skrivelse, og de ogsaa mener, at han i denne Sag ikke vil lade Lybæk komme ud for noget uretmæssigt, har de dog, da de er blevet anmodet herom, med Føje ikke kunnet undslaa sig herfor. De tvivler heller ikke om, at han i den foreliggende Sag ikke vil paanøde Lybæk noget ubeføjet, men for Forholdenes Skyld være eftergivende og holde godt Naboskab. R. 1548—52, 3. Inl. Reg. 1548, 25 b.

— Til Siuertt Rantzau. Da maaske enhver af et Par Ryttere, naar de kommer paa Toget, formener at ville underholde en egen Stalddreng, befales det Adressaten at have Indseende med, at hvert Par Ryttere klarer sig med én Stalddreng, thi Hertugen er ikke betænkt paa at ville underholde flere til dem. Adressaten kan selv skønne over, til hvilke unødvendige Udgifter noget saadant vil beløbe sig. Hvis der videre skulde forefalde noget, har Hertugen Tillid til, at han vil foretage det fornødne. R. 1548—52, 3 b.

19. Febr. (Haderslev, Sønd. invocavit). Kvittans til Hr. Iuen Reventlow, Raad, Amtmand i Rendsborg, der har besørget Omslaget for det afvigte Aar 1547. Det oppebaarne beløb sig til 21065 Mk. 6 Sk. $6\frac{1}{2}$ Penninge lybsk, Udgifterne til 17736 Mk. 11 Sk. 7, Penninge lybsk, og idet Udgiften fradrages Indtægten, bliver han Hertugen 3328 Mk. 10 Sk. $11\frac{1}{2}$ Penninge lybsk skyldig, hvilket Beløb han har betalt Hertugen. R. 1544—60, 87 b.

20. Febr. (—, Mand. efter invocavit). Overenskomst mellem Magister Antonius (Anthonius) Keyser, Sognepræst og Superattendent i Haderslev, og Bartelt (Bertelt) Petersen; Borger sammesteds, af hvilken enhver af Parterne har faaet et Eksemplar overantvordet. — Da der har hersket Strid imellem disse to Parter om det Gods, der er efterladt af Bartelt

Petersens afdøde Hustru Mette, Antonius Keyzers Hustrus Moder, har Hertugen af fyrstelig Øvrighedsmyndighed forordnet Forligsmænd til at bilægge denne Strid, nemlig Raaderne: Hr. Iuen Reventlow, Gossigk Rantzau og Gregorius Ahlefeldt, samt Haderslev Bys Borgmestre: Nis Lunth og Oleff Meckelnborch, hvilke Mænd efter megen Møje og Besvær har stiftet følgende Forlig: Bartelt Petersen og hans Arvinger skal herefter til Arv og Eje uden nogens Tiltale have Huset og Gaarden, som ligger mellem Peter Clauessens [Hus og Gaard] og Mester Antonius' Hus og Gaard, kaldet Lekturén, med Gaard og Gaardsplads, og hvad der fra gammel Tid af med Rette har ligget til dette Hus baade inden- og udenbys, samt alt Bohave, løst og fast. Derimod skal Bartelt Petersen og hans Arvinger være pligtige til ifølge et herom udstedt »Pengebrev« i Løbet af de nærmest følgende 8 Aar at udrede til Hr. Antonius Keyser og hans Arvinger 800 Mk. lybsk, og før Bartelt Petersen, der ifølge Kvittering allerede har betalt 100 Mk. og afvigte Mikkelsdag var skyldig at betale endnu 100 Mk., har betalt den hele resterende Gæld, nemlig 600 Mk., skal han ikke have Magt til at pantsætte eller at sælge sit Hus og Gaard med Tilliggende, idet Ejendommen i saa lang Tid skal være Underpant for Hr. Antonius og Arvinger, men saa snart de 800 Mk. er betalt, skal Hr. Antonius Keyser og hans Arvinger være skyldige til paa den første Tingdag derefter i Henhold til Haderslev Byret at tilskøde og oplade Bartelt Petersen og hans Arvinger Huset og Gaarden med alt Tilliggende, dog saaledes at hvis Bartelt Petersen eller hans Arvinger herefter vil sælge Ejendommen, skal den først tilbydes Mester Antonius og hans Arvinger, der skal være de nærmeste til at købe den. Mester Antonius Keyser — og hans Arvinger — skal paa den anden Side beholde, hvad han tidligere har faaet af det omhandlede Gods, nemlig Klæder, Klenodier, Sølv og andet uden nogens Tiltale, samt Huset og Gaarden, kaldet Lekturén, som er beliggende mellem Bartelt Petersens og Hans Overskærers Huse, med alt Husets Tilbehør, som fra gammel Tid har ligget dertil, oppe og nede, forsaavidt han kan opnaa dette af Hertugen eller andre, som formener at have

Rettighed til dette Hus og Gaard. Hvis Hr. Antonius ikke beholder Lekturen, men denne bliver indløst for de 300 Mk., hvorfor den er pansat af Hertugens Forfædre, skal han og hans Arvinger alene oppebære de 300 Mk. til Arv og Eje, og han kan anbringe dem til sin Fordel; men beholder Hr. Antonius og hans Arvinger med Samtykke af Hertugen eller hvem, der ellers har Ret dertil, Lekturen, skal Bartelt Petersen — og hans Arvinger — uden Hinder have i sin Besiddelse, hvad der er bygget paa Lekturens Grund og Tilliggende, nemlig sit Kammer og Pesel, hvad Hertugen ogsaa har tilstaaet ham at maatte beholde, hvis Lekturen indløses. En Svale eller »Overhæng«, der er bygget paa Bartelt Petersens Hus til Lekturen, skal blive som den er, dog skal Bartelt Petersen og hans Arvinger ikke have Ret til at opføre en Trappe eller Stige, der fører ind til Lekturen, ligesom Jorden under Svalen ikke skal høre til nogen anden end Lekturen. Med Hensyn til Rendestenen, som er mellem Bartelt Petersens Hus og Lekturen, skal der forholdes saaledes, at Plankeværket, som er imellem Husene, skal optages, og Tagdryppet fra Bartelt Petersens Hus og Regnvandet skal have frit Løb, men ellers maa intet urent Vand flyde derigennem. Hvis Mester Antonius — eller hans Arvinger — ogsaa vil bygge i sin Gaard, saa at der vindes et Tagdryp paa hans Side, skal det staa ham frit, og han skal da have sit Tagdryp i Rendestenen, men med Bygningen skal det indrettes saaledes, at Rendestenen mellem begge Parters Huse bliver 3 Fod bred. Hvad angaar Brønden mellem de to Parters Huse og Skellet, skal det være saaledes, at den ene Halvdel af Plankeværket skal sættes af Hr. Antonius Keyser, den anden af Bartelt Petersen, saaledes som de har faaet det udvist og mærket af Borgmestre og Raad i Haderslev, saa at Hr. Antonius kan have en fri Gang til Brønden og hente Vand. Paa den anden Side skal Mester Antonius og hans Arvinger være pligtige til sammen med Bartelt Petersen og hans Arvinger at istandsætte Brønden, naar det er fornødent, og at hjælpe med til at holde Reb og Spande. — Mester Antonius og hans Arvinger skal fremtidigt ikke svare til nogen Gæld, den være stiftet af afdøde Mester Johan Alberdessen, afdøde Mette eller Bartelt Petersen, med Undtagelse af hvad der er bestemt ved dette For-

lig, men Bartelt og hans Arvinger skal alene være skyldig til at betale den. Disse skal derimod have Ret til uden Forhindring af Mester Antonius og hans Arvinger at indmane alle Fordringer med Undtagelse af Dirick Harders Skyld. Da en af dette Navn er Bartelt Petersen og hans afdøde Hustru Mette nogle Penge skyldig, skal det tilkommie Mester Antonius og hans Arvinger og ingen anden at indkræve denne Fordring i Henhold til Brev og Segl, og Bartelt Petersen og hans Arvinger skal ingen Krav have herpaa. — Hvis Bartelt Petersen slutter Forlig med Ditmarskerne i Sagen angaaende hans afdøde Broder og derved faar nogle Penge, har han indvilget i at ville give Mester Antonius og hans Hustru en statelig Foræring. — Hele den Strid, der har hersket mellem Mester Antonius Keyser og Bartelt Petersen om afdøde Mester Johan Alberdessens og hans Hustru Mettes efterladte Gods, skal hermed være bilagt. Alle tidligere oprettede Overenskomster, Certepartier, Skiftebreve, Gældsbreve og alle Breve og Segl, som er udfærdiget vedrørende Johan Alberdesen, hans Enke Mette og Bartelt Petersen, erklæres døde og magtesløse med Undtagelse af ovennævnte »Pengebrev«. For at ovennævnte Forlig saa meget des bedre kan blive overholdt, har Hertugen godkendt det, og han stadfæster det ved nærværende Brev. R. 1544—60, 66.

21. Febr. (Haderslev). Til Kongen. Han vil af vedlagte Kopi¹ se, hvad deres Fætter, Grev Anthoni, beder Hertugen om dels med Hensyn til Huset Delmanhorst, som han i Kraft af det kejserlige Mandat² i Løbet af et Antal Dage atter skal overlade Biskoppen af Münster i den Stand, det var i ved Erobringen, og dels med Hensyn til en Fuldmagt³, som han vil bruge paa den nuværende Rigsdag overfor Kejseren. Da Hertugen ikke tvivler om, at Kongen har faaet en lignende Anmodning, beder han, da det dog er begge Parter ikke lidt magtpaaliggende, at Kongen vil lade raadslaa om Sagen og derpaa meddele Her-

¹ Af ¹⁵/₂ 1548, denne Kopi, der er uden Adresse, opbevares samme Sted som Originalen af nærværende Skrivelse fra Hertug Hans til Kongen. ² Af ⁸/₁₁ 1547, Kopi heraf er vedlagt Grev Antons Skrivelse af ¹⁵/₂ 1548 til Kongen (T. K. U. A., Oldenburg A I). ³ Se ¹⁴/₃ og ³⁰/₃.

tugen sin Mening om, paa hvilken Maade Greven kan besvares, for at Hertugen kan udtale sig overfor denne. Hertugen beder ligeledes om at faa meddelt, hvad Kongen sammen med sine Raader beslutter med Hensyn til Hjælpen mod Biskoppen af Münster, hvis denne, som det synes, vil anvende Magt, for at han kan rette sig derefter¹. R. 1548—52, 4. Orig. (T. K. U. A., Oldenburg A I).

21. Febr. (Haderslev)². Til Tønder. Hertugen vil ikke undlade at meddele, at han forhandler med en fin, lærd Mand, som han vil sende Byen til Sognepræst. Da denne, saaledes som det under ihærdig Efterforskning er blevet berettet Hertugen, hidindtil i sin Lære, Væsen og Liv har vist sig ulastelig og været en tro, kristelig og gudfrygtig Lærer af det hellige Ord, tvivler Hertugen ikke om, at Byen som tro Undersaat i denne Sag vil være føjelig. Han befaler derfor, at Byen skal anerkende denne Mand, som han antager, som sin Præst, og at den skal indføre ham i Præstegodset og Boligen og lade følge ham alle de sædvanlige aarlige Indkomster, som hans Forgængere før ham har haft, og hvad der ellers er forhaanden i Staden af »leve«, for at han desto bedre kan have sit Underhold. Adressaten skal ligeledes sørge for et Kapellani eller »leve« til dens nuværende Prædikant, saa at denne ikke skal kunne beklage sig. For at Byen kan se, at Hertugen er den naadig, vil han forordne og indsætte den Sognepræst, som han vil tilsende den, som Superattendent og Visitator der paa Stedet, dels for at Præsten ikke skal beklage sig over Underholdet og dels for, at de andre Sognepræster i Tønder Amt desto bedre kan have Opsyn med Menighederne. Hvad Christoffer Rantzau, Hertu-

¹ En Svarskrivelse fra Kongen, dateret Kolding 24/2, stilet til baade Hertug Hans og Hertug Adolf, er indført i Inl. Reg. 1548, 31 b; Koncept hertil findes i Hansb. XXXIX, 2 b, den er bagpaa paategnet at være til Hertug Hans, mens Hertug Adolf ikke er nævnt. ² I R. har Overskriften til nærværende Brev Aaret 1547, mens Brevet er indført under 1548; efter Indholdet er det mest sandsynligt, at det er udstedt i 1548, jfr. 12/9 s. A. Ludwig Andresen: *Gesch. d. Stadt Tondern*, 162, anfører Brevet som udstedt i 1547 og gør ingen Bemærkninger om, at det i R. er placeret under 1548.

gens Raad og Amtmand i Tønder, hvem Hertugen herom vil give videre Befaling, paa Hertugens Vegne vil befale Byen i denne Sag, skal den efterkomme, ligesom den i det hele skal adlyde denne Hertugens Befaling. R. 1548—52, 9.

22. Febr. (Haderslev). Til Stalleren i Strand. De fem Herreders Raad har ved nogle Udsendinge begæret, at Hertugen vilde tilskrive ham, at Volckesbull »von der sudtwendinge« skulde sammen med Konnigesbull, Bubschlu, Bubsehe og Bubte paa tilfredsstillende Maade gøre deres nye og gamle Diger færdige. Da de fem Herreders Raad har ikendt Volckesbull dette, hvad ogsaa den høje Nødvendighed fordrer, begæres det af Adressaten under haard Straf strengt at befale Volckesbull, at den indtil Hertugens Ankomst i Henhold til de fem Herreders Raads Kændelse skal hjælpe med til sammen med Konnigesbull og andre at gøre bemeldte Diger færdige. Hvis Volckesbull besværer sig herover og vil klage til Hertugen, skal den nyde tilbørlig Ret, naar Hertugen kommer til Stedet. R. 1548—52, 5.

— Til Heinrich Rantzau, Amtmand paa Gottorp. Hertugen, der er tilbøjelig til atter at lade et Stykke Land inddige i Tønder Amt, begærer af Adressaten, da han til et saadant Værk behøver Udkogsfolk til at besigtige, hvorledes dette kan paabegyndes, og til at meddele sine Undersaatter Raad, paa Forlangende af Amtmanden i Tønder at sende 2 Udkogsfolk af Hatsteder Marsk og 2 af Eidersted derhen, saa at Hertugen skyndsomst kan paabegynde dette Værk og lade arbejde derpaa. R. 1548—52, 10.

— (—, Onsd. efter invocavit). Hertugen har af fyrstelig Magt og Øvrighed ved Johan Reventlow til Gram, Moritz Emicksen til Refsehe, Hinrick Rantzau, Hr. Ottes Søn, og Jacop Breide stiftet Forlig i Sagen mellem Hinrick Knutzen til Røddinge paa den ene og hans Broders Hustru Bole Seuernsen paa den anden Side angaaende Hr. Seuerin Knutzens efterladte Godser paa følgende Vilkaar: Hinrick Knutzen —

og hans Arvinger — skal have og bruge alle sin afdøde Broders Arvegodser. Derimod skal han overgive til Bole Seuernsen for Livstid og hendes Arvinger en i Kalslunth By beliggende Gaard¹, der tidligere har været i Hr. Seuerins Eje, og hvorpaa nu Anders Matzen bor, og lade hende nyde og bruge den til hendes Bedste. Men hvis hun indgaar nyt Ægteskab, skal Hinrick Knutzen — og hans Arvinger — have Ret til selv at bruge denne Gaard og som en ret Formynder at gøre hendes Børn for hendes Livstid Regnskab derfor. Endvidere skal Bole Seuernsen forlods have alt Løsøre og Husgeraad, som er paa og i Gaarden i Roddinge, og hun skal indkræve og betale alle Aktiver og Passiver. Dertil skal Hinrick Knutzen — og hans Arvinger — være pligtig til at udrede til sin Broders Børn et Hundrede Mark lybsk, for at disse kan faa, hvad der er deres, men han skal have Ret til at beholde Hovedstolen hos sig, indtil Børnene bliver myndige, hvorimod han skal være forpligtet til til Ribe Marked, Marie Dag [⁸/₉], at betale Børnene Renten, nemlig 6 Mk. lybsk. R. 1544—60, 70.

22. Febr. (Haderslev, Onsd. efter invocavit). Oprejsningsbrev for Jens Jensen af Frostorp, der er gjort nederfældig for et Drabs Skyld, naar han har udgivet Boden til den døde, sin Broders, Frænder og stillet dem tilfreds. Han og hans Arvinger maa, saa snart disse Penge er udredet. [Iøvrigt mutatis mutandis enslydende med ²⁷/₄ 1547]. R. 1544—60, 70 b.

23. Febr. (—). Til Hertug Adolf. Hvad Kongen har ladet tilstille dem samtlig, vil han se af vedlagte Skrivelser², og da Sagerne ses at være saaledes, som anmeldt, har Hertugen i Henhold til Kongens Forslag medunderskrevet og medforseglet Skrivelsen til Kejseren. Hertug Adolf vil ogsaa vide at handle i Sagen efter sin Lejlighed. R. 1548—52, 5 b.

¹ R.: guth; samme Ord anvendes om den nedenfor nævnte Gaard i Rødding.

² Chr. III's Skrivelse til Hertugerne er ligeledes dateret ²³/₃; iflg. denne havde Kongen modtaget Skrivelse fra Peter Svave dels om, at Kejseren atter havde henvist Sagen angaaende Rigsskatterne og Kassationen af den fiskaliske Proces til Rigsstænderne, og dels om, at Granvella gerne vilde bringe et Forlig i Stand mellem Danmark-Holsten og Pfalz. Kongen fandt det derfor formaalstjenligt at skrive til Kejseren (Inl. Reg. 1548, 30).

23. Febr. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Kejseren. Kongen og Hertugerne har ved deres Raader og Tjenere, som de i Henhold til Kejsersens Skrivelse har affærdiget til Rigsdagen i Augsburg, ladet foredrage for Kejseren nogle af deres Sager, især at de som Hertuger af Holsten var ansat til altfor høje Rigsskatter, lig en Kurfyrste, af hvilken Grund, og tillige fordi de med Hensyn til Forleningen med Fyrstendømmet Holsten, der for kort Tid siden har været et Grevskab, søgtes trængt bort fra Lybæk Stift, af hvilket Lenet fra Arilds Tid var modtaget, hvorom der ogsaa foreligger statelige Dokumenter, Skatterne var forblevet ubetalte, idet de tillige har bedt om, at Kejseren, da de af den kejserlige Fiskal var blevet indstævnet for Kammerretten for ommeldte Skatters Skyld, i Naade vilde ophæve denne Proces, da det efter deres Mening vel sømmede sig for Kejseren at gøre dette uden Rigsstændernes Medvirkning, og at han ogsaa i Henhold til sin Lejlighed paa denne Rigsdag vilde lade anordne en Nedsættelse af Rigsskatterne. Desuden har de, da de er blevet tilskrevet om at sende Gesandter til Rigsdagen, befalet disse at anmode om at maatte blive befordret til Session. Kongen og Hertugerne har Tillid til, at Kejseren vil vise sig naadig, og at de navnlig maa blive befriet for den ommeldte fiskaliske Proces, og at de maa erholde rigtig Besked med Hensyn til Rigsskatterne, hvorom der ogsaa er blevet forhandlet paa de tidligere Rigsdage med Rigsstænderne, samt med Hensyn til Sessionen og videre Sendelser til Rigsdagen, hvorfor de atter beder om, at Kejseren vil afhjælpe denne Uret. De maa ogsaa meddele, at disse Sager er nedarvet til dem i deres unge Aar, og at Sagen om Skatternes Erlæggelse hidrører fra de Trængsler, hvorom Kejseren flere Gange har faaet en Beretning. — Som Fyrsterne tidligere har tilbudt Kejseren, at de i alt billigt vilde adlyde ham, hvis det i Stridighederne mellem dem og Pfalzgreve Friderich, Kurfyrste, paa hans Gemalindes Vegne samt Hertuginde af Lottringen maatte komme til en Forhandling i det gode om en taalelig Sum Penge, saaledes tilbyder de nu atter dette. Skønt de har sluttet en venlig Overenskomst med deres Fætter, Kong

Christiern, saadan som det af denne er anset for godt, skal det ikke hos dem mangle paa noget med Hensyn til Sagens tilbørlige Henlæggelse, og de beder, at Kejseren vil have saa megen Interesse for Sagen, at han vil befordre den til Forhandling i Mindelighed, hvorfor Kongen og Hertugerne til enhver Tid vil være taknemmelige. Hvis der skulde ske Angivelse om deres Villighed med Hensyn til ommeldte Sag paa anden Maade end, som meddelt, tvivler de ikke om, at dette ikke vil finde Gehør hos Kejseren. — Da paa denne Tid en Samling Krigsfolk er løbet sammen i Bremen Stift, har Kongen og Hertugerne for saa meget som muligt at forebygge Uroligheder under Rigsdagen og ogsaa for, at Stiftets Undersaatter ikke videre skal forulempes, efter Anmodning hjulpet Bremen Stift til Hest og Fods for at forhindre Samlingen og afværge Stiftets Besvær. Kongen og Hertugerne har selv villet berette dette til Kejseren. I Tilfælde af at det skulde blive meddelt Kejseren paa en anden Maade, har det sin Rigtighed med Kongens og Hertugernes Meddelelse. R. 1543—50, 189 b. Ausl. Reg. 1548, 30¹.

24. Febr. (Haderslev). Til Grev Anthoni af Oldenburg. Hertugen har modtaget hans Skrivelse², hvori han meddeler, at det ved et kejserligt Mandat er kundgjort for ham, at han i Løbet af ca. 12 Dage skal overgive til Biskoppen af Münster Huset Delmanhorst i den Stand, han havde faaet det ved Erobringen, eller³ i Løbet af saa mange Dage begive sig til Rigsdagen³, og ved hvilken Skrivelse Hertugen tillige erfarer, hvad han anmoder om med Hensyn til Fuldmagt og Hjælp. Da Sagen er af en saadan Vigtighed, at en Raadslagning herom er fornøden, vil Hertugen snarest træffe sammen med sine Brødre og træffe Beslutning om, hvad der videre vil være at foretage i Sagen, hvorefter han vil svare Greven med første eget Budskab⁴. R. 1543—50, 174 b.

¹ Her dateret 22¹/₂. ² Jfr. 21¹/₂. ^{3,3} R.: »oder euch inn soviell taken nach dem reichstage zu erheben«, i Grev Antons Skrivelse af 16¹/₃ til Hertug Hans staaer derimod: »edder up den sos und dortigstenn dag na uthgange der twelff dage bynnen Ausbergh tho erschinen«, hvilket er i Overensstemmelse med det kejserlige Mandat. ⁴ Jfr. Chr. III's Svarskrivelse af 28¹/₂ til Grev Anton (Ausl. Reg. 1548, 33).

24. Febr. (Haderslev, Fred. efter invocavit). Ridebrev, hvorved Hertugen befaler sine Raader: Gregorius Ahlefeldt, Syuertt Rantzau, Christoffer Rantzau, Johan Reventlow, Christoffer Johansen og Jacop Breide — da Detlef Ahlefeldt har været hos ham og berettet, at Sandemændene har forurettet ham med Hensyn til Skellet mellem Byerne (sic) Ranckstorp By og Ranckstorpgaard, idet han tillige har bedt om, at Hertugen vilde lade dette Skel besigtige og lade ham nyde Ret — indbyrdes at enes om en Dag til at drage til dette Skel for at ride og besigtige dette. Efter Besigtigelsen skal de forlige Parterne i Mindelighed eller afgøre Sagen med Retten. Hvis dette altsammen svigter, skal de udførligt indberette til Hertugen, hvorledes det forholder sig med Skellet, for at Hertugen kan svare tilbørligt paa videre Forespørgsel fra Detlef Ahlefeldt. Hvis der er Skelsten, der ikke staar paa det behørigte Sted, skal efter en foretagen Besigtigelse disse sættes ret. R. 1544—60, 74 b.

25. Febr. (—). Til Keige Rantzau. Undersaatterne i Schenefelde Sogn har været hos Hertugen og klaget over, at han til stor Skade og Fortræd for hele Sognet ikke vilde lade den skyldige Tiende følge deres Sognepræst Hr. Arndt Holtusen, men tog og tilbageholdt den tilligemed 18 Himpten Grundleje, idet Sognet tillige bad Hertugen foranledige, at Adressaten lod følge dets Sognepræst, hvad der fra gammel Tid af med Rette tilkom ham. Adressaten skal derfor uden længere Opsættelse lade følge nævnte Folk den Tiende, som er dem tilhørende, og den resterende Grundleje. R. 1548—52, 6.

— Til Hinrick Hacke. Da Hertugen forstaar, at Krigsfolket fra Strand samt Hertugens andre Folk vil tøve endnu en Tid lang i Bremen Stift, hvorfor det vil være fornødent at eftersende flere Penge til disse Folks Besolding, befales det ham i Hast at fordre og at indkræve af Undersaatterne i Strand saa mange Penge, at Krigsfolket derfra endnu kan blive betalt en Maaned, idet han hurtigst muligt skal sende Pengene med Lorentz Baxsen til Bremen Stift til Hertugens Høveds- og Befalingsmænd Pawel Rantzau og Lubbert von Wien, saa at

Pengene kan komme dertil før Maanedens Udgang. Da det maaske kan hænde sig, at Folket indenfor en Maaned marcherer derfra og atter drager hjem, skal han befale Lorentz Baxsen en Tid lang at tøve ved Hoben og, hvis det er belejligt, at betale hver ottende Dag, for at Udgifter saa meget som muligt kan undgaas, dog kan Lorentz Baxsen skaffe sig Oplysninger hos Kongens og Hertug Adolfs Høveds- og Befalingsmænd og forholde sig som disse. Adressaten kan godt trøste Undersaatterne med, at deres Penge atter skal blive tilstillet dem, hvis Krigen i Mellemtiden afkortes. R. 1548—52, 6 b.

25. Febr. (Haderslev, Lörd. efter invocavit). Mageskifte imellem Hertugen og hans Raad, Gregorius Ahlefeldt¹, »erffigeseten« til Segard — og hans Arvinger —, hvorved denne for sine 2 Gaarde, beliggende i Rapstede, hvoraf den ene, som Jeb Ebsen for Tiden besidder, har 1 Otting og en Fjerdepart af en Otting Jord i Marken og skylder aarligt 4 Mk. 14 Sk. lyb., 1 Svin og fodrer 1 Okse, den anden, som Knut Petersen besidder, har ligeledes 1 Otting og en Fjerdepart af en Otting Jord i Marken og skylder.. [som den forrige], af Hertugen faa ar som evige uigenkaldelige Arvegaarde 2 Gaarde, beliggende i Berndorp², hvoraf den ene, som Niels Petersen for nærværende Tid paaboer, har 4 Otting Jord i Marken og skylder aarligt 4 Ørtug Rug og 15¹/₂ Sk. lyb., den anden, som Truwels Gotzen besidder, har ligeledes 4 Otting Jord i Marken og skylder.. [som den forrige], med al deres Tilliggende, rørligt og urørligt, bebygget og ubebygget, aarlig Pligt, Hyre, Rente, Fæste, Forpagtningsafgifter, Hoveri, Enge, Græsgange, Græsning, Sumpe, Strømme, Fiskeri, Ovenjagt, Moser, Kær, Skove, Krat, Olden, Oldensvin, Marker og Agre, i og med al Grund, tørt og vaadt, oppe og nede, med al Ret og Rettighed, højest, mellemst

¹ Gregorius Ahlefeldt udstedte s. D. ligeledes et Brev om dette Mageskifte med Hertugen. Faa Dage efter, ¹/₃, gav han Bønderne i Landsbyen Uge Tilladelse til fortsat at maatte grave Tørv i Bjerndrup Mose (Hans d. ældres Arkiv, F 4).

² Det bemærkes, at Hertugen kalder en Ejendom eller Gaard, han bortmageskifter, for hof, mens Gaarde, han tilmageskifter sig, benævnes guder. Gregorius Ahlefeldt kalder ligeledes sine Gaarde i Rabsted houe og de to Gaarde i Bjerndrup guder.

og underst, »in hals und hant«, med alt Sagefald, Friheder, Herligheder, Rettigheder, saa langt de strækker sig, samt med alle Indtægter, benævnt og ubenævnt, endvidere med alle Forbedringer, intet undtagen, paa en saadan Maade som Hertugens Forfædre og han selv hidindtil har besiddet disse Gaarde. Hertugen og hans Arvinger vil paa Herredstinget tilskøde Gregorius Ahlefeldt og hans Arvinger nævnte Gaarde, til hvilken Tid han vil begære det, og han indføres i disse Gaarde til en rolig og fredelig Besiddelse, ganske som om han havde erhvervet Lavhævd. R. 1544—60, 76.

25. Febr. (Haderslev, Lørd. efter invocavit). Mageskifte mellem Hertugen og Christoffer Johansen til Trendorp — og hans Arvinger —, hvorved denne for sin Gaard, beliggende i Halck, hvilken nu Knut Jepsen besidder, og som i Skov og Mark har $1\frac{1}{2}$ Skift og aarligt skylder 22 Sk. lybsk, 2 Ørtug Havre, $\frac{1}{2}$ Ørtug Malt og 1 Svin, af Hertugen faar som en evig uigenkaldelig Arvegaard en Gaard, beliggende i Odis, hvilken for nærværende Tid Mats Jensen, Kirketjener, paaboer, og som har 1 Otting Jord i Skov og Mark og aarligt skylder 2 Ørtug Havre, 2 Læs Træ og 1 Svin, med al dens Tilliggende. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med foranstaaende Mageskiftet brev udover, at der umiddelbart foran Stykket om Skødningsen her er tilføjet], dog hvad der henhører til Odis Kirke, maa ingenlunde afhændes, men skal blive uforandret ved denne. R. 1544—60, 77.

26. Febr. (—, Sønd. reminiscere). Til Claues Buchwalds Enke¹. Da Dittloff Buchwald har klaget til Hertugen over, at hun skal fordriste sig til mod almindelig Landret og Sædvane at forhugge hans afdøde Broder Claues Buchwalds Skove og at forringe Godserne, og tillige har bedt Hertugen om at have Indseende hermed, begæres det af hende, da det ingenlunde sømmer sig for hende, hvad hun selv ved, at bruge disse ud over det nødtørftige, at afholde sig fra et saadant ubeføjet Fore-

¹ Claus von Buchwald til Sierhagen (Oldenburg Godsdistrikt), død 1548, hvis Enke var Margrethe Caisdatter Rantzau af Kletkamp.

tagende som Ødelæggelse af Skovene og andet paa nævnte Godser og, indtil der er truffet en Ordning i Sagen, ikke udover det nødtørftige og imod gammel nedarvet Sædvane at gøre Brug af Godserne. R. 1548—52, 7.

26. Febr. (Haderslev, Sønd. reminiscere). Til Jasper Buchwald. Da hans Søster¹ ved Ditloff Buchwald paa det heftigste har ført Klage til Hertugen i Anledning af, at hun hidtil ikke har kunnet faa sit Udstyr, som hun har staaende i hans Gods, og dertil har bedt Hertugen at gøre Indsigelse herimod overfor Adressaten, begærer Hertugen, da han formener, at Udstyret bliver forholdt hende paa utilbørlig Vis, idet hun dog er Adressatens kødelige Søster, og hendes Udstyr ved Delingen er faldet paa hans Gods, at han til Billighed vil give Udstyret fra sig og handle saaledes, at Klagerinden ikke mere behøver at klage, og at Hertugen kan blive forskaonet for videre Overrenden. R. 1548—52, 7 b.

28. Febr. (—, Tirsd. efter reminiscere). Hertugen har, da der har hersket Strid imellem Moritz Emicksen til Refsehe og Hertugens Undersaatter, nemlig de 2 Landsbyer Kolstorp og Berndorp, om et Stemmeværk og noget Eng, sendt sine Raader: Gossick Rantzau, Syuerth Rantzau, Amtmand over Haderslev og Dorninge Amter, Johan Reventlow og Hinrick Rantzau, Hr. Ottes Søn, hen paa dette Sted og ladet dem besigtige Stemmeværket, Engen og alt, hvorom de 2 Parter har været i Strid, idet han tillige har befalet dem at bilægge denne Strid. Raaderne har derpaa med begge Parters Indvilligelse mæglet følgende Forlig: Indvaanerne i Kolstorp og Berndorp skal tilbagegive Moritz Emicksen den Skadesløsholdelse, som hans Forfædre og han selv har ydet dem i Anledning af Stemmeværket. Naar dette er sket, skal Moritz Emicksen — og hans Arvinger — være forpligtet til hvert Aar til Paaske at lade Vandet i Dammen løbe og at lægge Skodderne paa Land og ikke igen at tilskodde, men at lade være aabent, før Bartholomei, saaledes at Kolstorp og Berndorp kan bruge al deres Ejendom, Eng, og hvad der har

¹ Emerentia von Buchwald.

tilhørt dem fra Arilds Tid. Til den Tid og ikke før kan Moritz Emicksen igen opstemme Dammen og tilskodde, idet han — og hans Arvinger — skal beholde dette Stemmeværk til evig Tid, dog saaledes at det ikke maa gøres højere, men skal forblive som det er. Kolstorp og Berndorp skal ganske afholde sig fra Fiskeriet, der alene skal tilkomme Moritz og hans Arvinger. — For at Forliget kan blive overholdt af begge Parter, stadfæster Hertugen det i Kraft af nærværende Brev. R. 1544—60, 79.

28. Febr. (Haderslev, Tirsd. efter reminiscere). Hertugen tilstaar Jes Ibsen af Sunderbally Dirnis for de mange Tjenester, han hidindtil har ydet Hertugen og hans Forfædre og i Fremtiden vil yde, at fra nu af skal den Gaard, nemlig Ager, Skov og Eng, som han paabor, ikke mere underkastes Rebning, men skal for hans Levetid forblive urebet. Det paabydes den nuværende og de fremtidige Amtmænd i Haderslev og Dorningen ikke at hindre ham i at nyde denne Rettighed, men at haandhæve den. R. 1544—60, 80.

— Da Matz Laurensen (Laussen) som den ene Part og Gerdrutt Petersen som den anden i Anledning af nogle Skældsord for en Hest's Skyld har fremført deres Sag for Hertugens Ret, har Hertugen af fyrstelig Øvrighedsmyndighed henvist denne Sag til Forlig i Mindelighed. Den er derpaa blevet forligt paa efterfølgende Maade, nemlig, at nævnte Gerdrutt Petersen i Overværelse af Hertugen har bedt Matz Laurensen om Forladelse for de Ord, som hun i Overilelse har sagt hans afdøde Fader paa, da hun ikke vidste andet at sige om ham og hans Frænder end, hvad der anstod sig for ærekære Mænd. Matz Laurensen har derpaa tilgivet hende, og begge Parter vil kun vide om hinanden, hvad der tjener dem til Ære. Parterne skal saaledes være forligte til evig Tid, og ingen af dem maa bebrejde den anden noget for denne Sags Skyld under Straf af 200 Daler, den ene Halvdel til Hertugen, den anden til den krænkede Part. Da Gerdrutt Petersen af ovennævnte Aarsager er gjort nederfældig af Raadet i Haderslev, har Hertugen eftergivet hende dette tilligemed den ham tilkommende

Bøde, saaledes at hun fremtidigt i Lov og Tov, i Ret, ved Barnsøl, Bryllupper og andre Festligheder maa gaa og staa, handle og vandle ligesom andre fromme Folk. Det paabydes den nuværende og de fremtidige Amtmænd i Haderslev og Borgmestre og Raad sammesteds saavel som alle andre, der skal handle paa Hertugens Vegne, ikke at gøre Gerdrutt Petersen nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men at beskytte hende. R. 1544—60, 80 b.

28. Febr. (Haderslev, Tirsd. efter reminiscere). Da der var Trætte imellem Andres Johansen til Vobisleue og Hertugens Undersaatter i Wonsilt om et Skel, har Hertugen haft sine Raader, nemlig Hr. Iuen Reventlow, Siuert Rantzau, Amtmand over Haderslev og Dorningen Amter, Gregorius Ahlefeldt og Hinrick Rantzau, Hr. Ottes Søn, paa dette Skel for at besigtige det, idet han tillige har befalet dem at stifte Forlig i Sagen. De nævnte Raader har derpaa foretaget Mægling mellem Parterne og forligt Sagen saaledes, at Skellet mellem Vobisleue og Landsbyen Wonsilt fremtidigt skal gaa paa følgende Maade: Fra den Blaa Aas højre Bred til Tintschoulunth og saa til de store Bøge, som staar mod Øst i Tintschowlnth, snorret ned til Berthle, derfra lige ned, som »det er blevet hugget«, til Osterkarlsrucluckewatt, hvor den Sten staar, som skiller Ostorp, Wonsilt og Vobischleue. Herredsfogden skal dertil straks lade dette Skel, der til evig Tid skal være det rette Skel mellem Vobisleue og Wonsilt, mærke med Stapel og Sten. For at dette Forlig og Skel saa meget bedre kan staa ved Magt, stadfæstes det af Hertugen ved nærværende Brev. R. 1544—60, 81 b.

29. Febr. (—, Onsd. efter reminiscere). Hertugen gør vitterligt, at Johan Reventlow til Gram, Moritz Emicksen, Andres Johansen, Hans Reichenbach, Merten og Thimme Hackern, som han havde forordnet til som Ridemænd at besigtige og ride Skellet mellem Westede og Fordorp, har berettet til ham, at de havde været paa dette Sted i den Hensigt at efterkomme Hertugens Befaling, men da de kom til Skellet, ankom Hr. Erick Ericksens Foged og meddelte, at hans Herre, Hr.

Erick, og Gabriell Gyldenstjerne ikke var indenlands, men udsendt, han kunde derfor ikke komme til noget Dokument og Bevis, som hans Herre, Hr. Erick, havde paa dette Skel, hvorfor han bad om, at Sagen maatte bero indtil hans Herres Tilbagekomst. Endskønt de altsaa ikke havde set Modpartens Bevis, havde de overalt besigtiget Skellet, men det havde ikke i enhver Henseende kunnet klarlægges, hvorledes det forholdt sig med dette; saa meget havde de i hvert Fald bemærket, hvad de dog ikke vilde afsige for Ret, at der skete Westede nogen Uret; herom har Westede begæret et Bevis af Hertugen, hvilket denne herved tilstiller den. R. 1544—60, 82 b.

1. Marts (Haderslev). Til Raadet i Haderslev. Hertugen, der har givet sin Sadelmager Crisostimus Tilsagn om fri Bolig for Livstid, vil ikke gerne forskrive ham noget saadant uden Adressatens Indvilligelse, da det Hus, hvor han bor, er »im burgerrechte gelegen«, dog da Hertugen er skyldig til at holde sit Tilsagn, begæres det af Adressaten at fritage nævnte Crisostimus for Livstid for borgelig Tyngde og for alt, hvad en anden Borger er skyldig at give Adressaten. R. 1548—52, 10 b.

— Til Greven af Schaumburg. Hertugen har modtaget hans Skrivelse, dateret Stadthagenn¹, om den haseldorfske Trætte. Da Greven endnu er sindet at ville besøge eller sende Afsendinge til den fastsatte Dag, skal ogsaa Hertugens tilligemed hans Brødres Raader ankomme til den bestemte Dag og Mødested og beflicte sig paa saavidt muligt at bilægge Striden i Mindelighed i Tillid til, at det heller ikke fra Grevens Side skal mangle paa noget til Bevarelse af godt Naboskab. R. 1543—50, 175.

— (—, Torsd. efter reminiscere). Hertugen giver til Arv og Eje sin Sekretær Jeronimus Boldigk for de mange tro Tjenester, som han tidligere har ydet Hertugens Forfædre og derpaa Hertugen selv, Engen, kaldet de Monnicke Eng (Monkewische), beliggende ved Hertugens Teglgaard,

¹ Af 7/2 1548 (Hansb. XXXIII, 52).

saaledes som den nu er indgrøftet og indhegnet, hvilken Eng afdøde Michel Heiste og Hr. Johan Læsemester tidligere har haft i Forlening, og hvoraf endnu Wulff Sture af nævnte Jeronimus Boldigk og Hertugens Taarnmand Claues har et Stykke til Brug. Han og hans Arvinger kan frit sælge og pantsætte den og simpelt hen gøre med den, hvad de vil. Det paa-bydes den nuværende og de efterfølgende Amtmænd i Haderslev og Borgmestre og Raadmænd sammesteds samt enhver, der skal handle paa Hertugens Vegne, ikke at gøre dem nogen Hinder herpaa, men at beskytte dem. R. 1544—60, 84.

1. Marts (Haderslev, Torsd. efter reminiscere). Hertugen giver Borgmestre og Raad og den hele Menighed i Haderslev Stadfæstelse paa alle deres Rettigheder, Friheder og Privilegier, som er givet dem af Konger og Fyrster som Fyrster af Slesvig og Holsten. R. 1544—60, 85¹.

— Hertugen giver Hr. Iuen Reventlow, Raad, Amtmand i Rendsborg, til Arv og Eje for hans mange tro Tjenester, som han hidtil har ydet Hertugens Forfædre og Hertugen selv og i Fremtiden vil yde, Godset Weisgarde, der er beliggende i Schluchs Herred, Tingell Sogn, og har tilhørt Hertugens Kloster Lumcloster, og hvorpaa nu Tomes Jensen og Thomas Jepsen bor, efter at han tidligere har tilladt ham at indløse det for 200 Guldgylde², hvorfor det var pantsat til Borgere i Flensborg. Han og hans Arvinger maa

¹ Tr.: Westphalen: Monumenta IV, 1990. — Jfr. Afskr. af udateret Skrivelse fra Borgmestre og Raad og den hele Menighed i Haderslev til Hertug Hans om Privilegiernes Bekræftelse m. m. (Hansb. XXXIX, 29 a). ² ²¹/₃, 1550 skrev Thomas Fincke, Borger i Flensborg, til Hertugen, at de 8 Mk. aarlig Afgift (huer), som han og hans Forfædre siden 1511, da Gaarden afhændedes af Løgumkloster (se Sønderj. Aarb. 1945, 73) til Thomas Finckes Bedstefader, Peter Nielsen, havde faaet af Gaarden, ikke var blevet betalt de fire sidste Aar. Det skyldtes, at Thomas Fincke og Iven Reventlow ikke kunde enes om Indløsningssummen. Iven Reventlow vilde nemlig indløse Gaarden med 300 Mk., hvilket Thomas Fincke ikke vilde gaa med til, da han saa vilde tabe 100 Mk., men han forlangte 200 rhinske Guldgylde, »dan dath de goltgulde thoij mr. geresen, dath is nicht des goldes, sunder der bosen munthe schult« (Hansb. XXXIX, 29 h).

herefter have og bruge, sælge og pantsætte dette Gods med alle Skove, Agre, Enge, Græsgange, Fiskeri, Indtægter, Friheder, Herligheder, Fæste og Bøder, Ret og Rettigheder »aver hals und hant«, øverst og nederst. R. 1544—60, 85.

2. Marts (Haderslev, Fred. efter reminiscere). Hertugen tilstaar sin Sølvknægt Claues Fincke (Fingke) for de mange Tjenester, han hidtil har ydet Hertugen og fremdeles vil yde, at han for sin Levetid i begge Amter, Haderslev og Dorningen, maa have fri Olden til saa mange Svin, som han selv opføder og lægger til, uden noget Vederlag. Det paabydes den nuværende Amtmand sammesteds og de efterfølgende ikke at gøre ham nogen Hinder herpaa, men at beskytte ham. R. 1544—60, 86 b.

— Hertugen tilstaar Hans Richenbach til Wandlinge for de mange Tjenester, som han hidtil har ydet Hertugen og fremdeles vil yde, at han for sin Levetid i begge Amter, Haderslev og Dorningen, maa i hvert Aar, naar der er »fuld« Olden, have fri Olden til 20 Svin og dertil erholde 3 Bøgetræer til Brændsel, dog skal begge Dele udvises ham af Amtmanden. [Iøvrigt enslydende med det foranstaaende Brev af s. D.]. R. 1544—60, 87.

5. Marts (Kolding). Til Magister Jacob i København. Doktor Peter Capitein har paa hans Vegne bedt Hertugen om at ville forunde ham endnu en Tid lang at forblive i København. Han erindrer dog utvivlsomt den mellem dem førte Forhandling, og hvad han har forskrevet¹ sig til. Hertugen har fuld Tillid til, at han vil efterkomme dette og til den førstkommende Paaske vil begive sig til sit Sogn og selv prædike Guds Ord for sine Sognebørn. Dette er han skyldig til at gøre, fordi han vil have Indtægterne af Sognekaldet. Sker dette ikke, og han udebliver, er Hertugen, hvad han dog meget hellere vilde undgaa, for hans Ulydigheds Skyld forarsaget til at forskrive Sognekaldet til en anden. R. 1548—52, 11.

¹ Se 2°/3 1547.

6. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til det forordnede Udvalg i Bremen Ærkestift. Kongen og Hertugerne vil ikke undlade at meddele, at de bemærker, at Greven af Mansfelt hverver Folk, og det bliver ogsaa troværdigt berettet, at Penge dertil skal være forhaanden. Da Greven altsaa er rykket i Felten, kan vel deraf sluttes, at han har i Sinde at undsætte Huset Verde eller at afvende Belejringen¹. Hvis Stiftet derfor i dets Feltlejr ikke er tilstrækkeligt rustet, anmodes Adressaten om i Tide at overveje denne Sag, saa at Skam og Skade kan forekomme. Det er dertil blevet berettet Kongen og Hertugerne, at Stiftsmandskabet til Hest og især til Fods kun er rykket ud i ringe Antal, hvilket skal være Fjenden en Trøst, og at Stiftets Folk især fra Lejerne for Vandets Skyld ikke let kan bringes sammen. Kongen og Hertugerne tvivler dog ikke om, at Adressaten paa nødtørftig Maade vil ordne Sagerne og ikke foragte Fjenden. Hvis Verde ikke kan tages i Løbet af kort Tid, anser Kongen og Hertugerne det ikke for ugørligt, at der paa taalelige Vilkaar kan forhandles med Greven saaledes, at Verde kan komme paa Adressatens Hænder, idet Greven skal være villig til Forhandling. Adressaten opfordres imidlertid til at tage Lejligheden i Agt og ikke tilstede, at Greven faar en vældig Samling Krigsfolk, hvad der bliver sagt, han stræber efter. Endelig anmodes Adressaten om at underrette Kongen og Hertugerne om, hvorledes Sagerne forløber, for at de kan rette sig derefter. R. 1543—50, 175 b. Ausl. Reg. 1548, 34.

10. Marts (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hr. Wulf Pogwisch. Kongen og Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse² indeholdende en Beretning om Dra-

¹ Efter at den dansk-holstenske Hjelpehær paa Stiftsstændernes Anmodning var rykket ind i Bremen Stift, slog den straks Lejr »vor Vordenn in ein dorp Bebern genant« (se herom Skrivelser af $\frac{20}{2}$ og $\frac{27}{2}$ henholdsvis fra Jakob Sehested til Chr. III og fra Paul Rantzau til Hertug Hans og dertil Skrivelse af $\frac{9}{3}$ fra Chr. III til Jakob Sehested (T. K. I. A., Indk. Sager 1515—50. Hansb. II, 15. Inl. Reg. 1548, 37). ² Af $\frac{4}{3}$ 1548, adresseret til Kongen og Hertug Hans (T. K. I. A., Indk. Breve 1515—50).

bet paa Detlef Rathlou og en Anmodning fra ham selv, har til Bedste for Sagen, da der foreløbig ikke med Føje kan paabydes Fred eller gives Lejde til hans Sønner¹, skrevet en Skrivelse til den dræbte Detlef Rathlous Frænder, ligelydende med den vedlagte Skrivelse, hvis Svar derpaa maa afventes. Hvad Kongen og Hertugen kan gøre for hans tilbørlige Beskyttelse og ellers, samt for at Sagen kan komme til en Afgørelse uden viderer Besvær, vil de være villige til. R. 1548—52, 12 b. Inl. Reg. 1548, 42.

12. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Bremen Ærkestifts Stænder. Kongen og Hertugerne, der har modtaget deres Skrivelse omhandlende Kejserens Mandat og »des trucksessen« Skrivelse², vedføjet en Tak for Hjælpen med Krigsfolk og dettes Villighed, vil hertil først meddele, at de tilsendte Krigsfolk skal lade sig bruge til Bedste for Stiftet; hvis dette ikke sker, er det Kongen og Hertugerne imod. Disse tvivler heller ikke om, at Adressaterne vil handle i Sagen, saaledes som det er paakrævet, og at de vil ruste saa meget, at Skam og Skade kan afvendes. Adressaterne maa dog især indrette Krigssagerne saaledes, at der ikke handles til Kejserens Mishag, idet der ikke maa tilstedes nogen vældig Samling Krigsfolk til deres eget og Stiftets Fordærv. Hvad der uden Besvær for Stiftet kan udrettes ved mindelig Forhandling, skal de være villige til. Det giver ogsaa Anledning til Overvejelse, at Staden Bremen bifalder Grevens Foretagende, der er rettet imod Stænderne. Hvad angaar Kejserens Mandat og »des trucksessen« Skrivelse, bifalder Kongen og Hertugerne, der tidligere ogsaa har modtaget

¹ Bertram og Hans Pogwisch. ² Skrivelse af $\frac{1}{3}$ 1548 fra Stiftsstænderne til Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf, der er vedlagt Skrivelse af $\frac{20}{2}$ 1548 til Stiftsstænderne i Bremen Stift fra Lasarus von Schwendi, Kejserens »truchses und commissarius«, og Svarskrivelse af $\frac{20}{2}$ fra Stiftsstænderne til denne (Kopier af disse Skrivelser findes i Hansb. II, 15). — L. v. Schwendi tilsendte Stiftet det for nylig udstedte kejserlige Mandat, hvorved Samlinger af Krigsfolk forbødes, idet der fra Kejserens Side naturligvis er tænkt paa Greven af Mansfelds Tropper.

Mandatet tilligemed den kejslerlige Kommissærs Følgeskrivelse¹, det af Adressaten givne Svar derpaa, men de vil anse det for heldigt, at Kejseren tillige faar Meddelelse om, at Kongens og Hertugernes Hjælp er ydet til Forhindring af Samlinger af Krigsfolk og til Beskyttelse for Stiftet, saa at Kejseren ikke skal mistænke Kongen og Hertugerne for, at de derved har haft noget andet i Tanker. De tvivler dog ikke om, at Kejseren har bifaldet, at Krigsfolksamlinger paa dette Sted ikke bliver tilstedet. Adressaterne maa passe paa, at der ved alle Sager tænkes paa Stiftets almindelige Bedste og paa, at der kan skaffes Fred. R. 1543—50, 176 b. Ausl. Reg. 1548, 36².

13. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Rathlouerne. Hr. Wolff Pogwisch har meddelt Kongen og Hertugen om den Strid, som var opkommet mellem hans Sønner og Detleff (Detleu) Rathlou. Det bliver ogsaa berettet dem, at Detleff ikke vilde lade det komme til Fred, uanset at Hertug Adolf skriftligt havde anmodet ham derom, hvorefter Drabet paa ham desværre skal være fulgt. Kongen og Hertug Hans hører ugerne, at der er handlet paa den Maade, da dog enhver, der har Tiltale til en anden, skal gaa Rettens Vej. Det vil heller ikke sømme sig for Kongen og Hertugen at se til til saadan Vold. De unge Pogwischer tilbyder nu Forhør og Billighed, de synes ogsaa at have handlet i Nødværge. En Kongen og Hertugen tilstillet Kopi af en Skrivelse³, udstedt af Hertug Adolf i denne Sag, giver ogsaa Anledning til Overvejelser. Da Kongen og Hertug Hans ugerne vil, at videre Strid skal opstaa mellem de to Parters Frænder, begæres det af Adressaterne at afholde sig fra Vold og at forfølge Drabssagen

¹ Lasarus von Schwendis Skrivelse til Hertugerne af »Holsten og Slesvig«, omhandlende det kejslerlige Mandat, er ligeledes dateret 20/2 1548 (Hansb. XXXIX, 28 b 2). ² Her findes ogsaa indført en Seddel, hvis Indhold er, at en Skrivelse til Grev Anthon af Oldenborg er vedlagt, idet Adressaterne anmodes om at sende den til Bestemmelsesstedet og drage Omsorg for, at den ikke bliver borte. Svaret derpaa skal Jakob Sehested fremsende med næste Post. ³ Jfr. Wolf Pogwisch's ovennævnte Skrivelse af 4/3 1548.

med Retten, hvis den ikke kan sones i Mindelighed. For at den saa meget snarere kan faa en billig Afgørelse, mener Kongen og Hertugen, at den ikke foregribes ved, at Pogwischerne tilstedes Lejde indtil næste Rets- eller Landdag, paa hvilken Sagen kan forhøres og paadømmes. Adressaterne, der maa opfatte ovenstaaende som Kongens og Hertugens naadige Mening, anmodes om skriftligt Svar ved nærværende Brevviser. Kongen og Hertugen vil ikke føle sig besværet af at gøre, hvad de formaar for Opretholdelse af Fred, Ro og Enighed især imellem Adelen. R. 1548—52, 11 b. Inl. Reg. 1548, 42 b¹.

13. Marts (Kolding). Til Lessigwang i Preussen. Hertugen har modtaget hans Skrivelse om Fuglefængereren, som i Betragtning af, at Hertugen af Preussen har ham meget Behov, vanskeligt kan bryde op. Hertugen vil da heller ikke gerne tage ham fra den preussiske Hertug. Kunde det derimod være med dennes Vilje, at han rejste, vilde det være Hertugen til særlig Behag. Angaaende den Hingst, som Hertugen ifølge hans Beretning har tilsagt ham, da erindrer Hertugen godt denne Sag, men der er her paa Stedet for nærværende Tid en saadan Mangel paa gode Hingste, at disse ikke er til at faa for Penge, dog hvis han støder paa nogle, der er passende, idet han til et paatænkt Tog her og der søger at faa fat i nogle, vil han have Adressaten i sin Erindring. R. 1543—50, 178.

— Til Scherntinger i Preussen. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, takker ham meget for hans Virksomhed overfor Hertugen af Preussen med Hensyn til de 2 Vallakker. Hvad angaar, at han beder om at blive forsynet med en Hingst, er Hertugen for nærværende Tid ganske blottet for saadanne, men naar han atter faar nogle, hvad han haaber vil ske, skal Adressaten blive husket. R. 1543—50, 178 b.

¹ Her dateret 12/3.

13. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Jacob Sehested, Paul Rantzau og Aßmus Ahlefeldt. Kongen og Hertugerne, der har modtaget deres Skrivelse, ankommet til Breida Rantzau, om Krigens Gang i Bremen Ærkestift, om Huset Vorde og om, at Greven maatte blive bevæget til at opgive dette til Kongen og Hertugerne, meddeler, at de ikke tvivler om, at Adressaterne, da Greven har vist sig i Felten, og Stiftets Udbud ikke skal være synderlig stort, vil give god Agt paa Sagerne, saa at Folkene ikke skal blive overmandet, og hvis Stiftets forordnede ikke længere er fornødent stærke, skal Adressaterne efter Lejlighed tilskynde Stænderne eller de forordnede til at blive det, for at Skade og Skam kan undgaas. Hvad angaar, at Greven mener at kunne holde Huset, som berettet af Hanns Wulff¹, saa er dette vel troligt, han har ogsaa haft saa megen Tid, at han har kunnet forsyne sig for et Tidsrum, dog skal, som det bliver sagt, Vordes Besætning ikke være særlig stærk. Den Efterretning², som Grev Albrecht i Chiffre har givet Sønnen, lader dog formode, at Huset ikke kan være tilstrækkeligt forsynet. Hvis Greven kunde bevæges til at overantvorde Huset i Kongens og Hertugernes Hænder, kunde Stiftet derved blive befriet for allehaande Besvær, men Greven vil maaske stille saadanne Betingelser derfor, at det ikke er gørligt; herom skal Grevens Mening høres, hvorfor Adressaterne skal begære at faa en Samtale med ham, under hvilken de skal overgive deres Kreditiv, for saa vidt da dette vil blive tilstaaet af Stiftsstænderne eller de forordnede, til hvem Adressaterne ved Ankomsten af nærværende Skrivelse skal aflægge Beretning herom og om, hvad Kongen og Hertugerne har paalagt dem at forhandle med Greven om. Finder Stænderne eller Stiftets forordnede det for gørligt, at der forhandles med Greven om Overgivelse, skal Adressaterne i Kraft af deres Kreditiv og i Henhold til vedlagte Instruktion føre saadanne Forhandlinger.

¹ Om denne se bl. a. Asmus Ahlefeldts Skrivelse af $\frac{4}{3}$ til Henrik Rantzau Amtmand paa Gottorp (T. K. I. A., Indk. Breve 1515—50). ² Kopi heraf i Hansb. II, 15.

Hvis de kan opnaa, at Greven vil overantvorde Huset i Kongens og Hertugernes Hænder, skal de modtage det, men de skal straks derefter uden nogen Betingelse overgive det til Kapitlet og Stiftsstænderne. Dette skal de ogsaa meddele til Stænderne eller Stiftets forordnede, før nogen Forhandling finder Sted, idet de i enhver Henseende skal handle med disses Vidende og Indvilligelse. Stiftsstænderne maa passe paa, at Greven ikke bringer til Veje en vældig Samling i Stiftet. Det mest nærliggende vilde være, om Greven og hans Hob kunde besejres¹, og forsaavidt Adressatens Lejr var tilstrækkeligt kampberedt dertil, at der tragtedes efter, at Grevens Hob blev splittet. Hvis det forholder sig saaledes, som det bliver sagt, nemlig at Bremen skal have opnaaet Fred hos Kejseren, hvorom der dog ikke er kommet nogen sikker Meddelelse til Kongen og Hertugerne, vil Greven ikke igen blive tilstedet Adgang til Staden eller kunne fortrøste sig til Hjælp derfra. Kongen og Hertugerne mener ogsaa, at Stiftsstænderne eller Udvalget maa forhandle med Grev Anthonj af Oldenborg samt med Schouwenborch og Høye og ligeledes med Hadeln² om Hjælp imod at forpligte sig til at yde Genhjælp for derved at staa stærkere og bedre være i Stand til at betrænge Greven, saa at Krigen hurtigere kan faa Ende. Adressaterne skal underrette Kongen og Hertugerne om, hvorledes Sagen forløber, og hvorledes Greven stiller sig.

Seddel³:

Kongen og Hertugerne vil heller ikke forholde dem, at det er rygtedes, at det gaar uordentligt til med alle Sager, der bliver ogsaa kun holdt lidt Opsigt, endvidere at Adressaterne efter Fjendens Lejlighed ikke faar tilstrækkelig Forstærkning eller har tilstrækkelig Skyts. Det bliver desuden berettet, at enhver gaar sine egne Veje, og at Stiftsstænderne ikke angriber efter nogen fælles Plan. Hvad der er rigtigt, kan Kongen og Hertugerne ikke vide, men Adressaterne maa vide at give Agt, saa at Skam og Skade undgaas, og intet bliver forsømt. De skal ogsaa befordre hos Stiftsstænderne, hvad der er nødtørf-

¹ R.: erlegen; Inl. Reg.: erlangen. ² R.: denn Handelern. ³ Findes kun i Inl. Reg.

tigt, og ikke lade Byrden kaste over paa sig alene. Det vil heller ikke være belejligt for Kongen og Hertugerne at sende Folk under saadanne Forhold. Det siges, at meget godt Krigsfolk skal løbe i Bremen, derfor skal Adressaterne give Agt og passe paa ikke at blive overfaldet eller lade Fjenden opnaa Fordele. Det vil ogsaa give Kongen og Hertugerne Anledning til Eftertanke, at Stiftsmandskabet ikke viser Alvor og ikke handler i Enighed, men at enhver tracter efter sin Fordel. Hvad der sker, foretages til Stiftets Bedste, og saaledes at det hos Kejseren kan anses for dadelfrit og ikke paa dette Sted blive opfattet paa den Maade, at noget andet Formaal bliver søgt derved. Adressaterne skal vide efter Nødtørft at overveje disse Forhold med Stiftets forordnede. R. 1543—50, 180 b. Inl. Reg. 1548, 43 b¹.

13. Marts (Kolding). Instruktion fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf for Jacob Sehested, Pawell Rantzau og Aßmus Ahlefeldt med Hensyn til, hvad de skal forrette hos Grev Volrad² af Mansfelth, der belejres paa Huset Forde (Ferde, Vherde).

For det første skal de meddele Greven, at Kongen og Hertugerne var ham gunstigt stemt. Naar de for nærværende Tid havde sendt nogle Krigsfolk til dette Sted, skyldtes det, at Stiftsstænderne havde paakaldt Beskyttelse, fordi Kongen og Hertugerne i forgangen Tid havde tilsagt dem at ville yde dem Beskyttelse, Hjælp og Bistand. Hvad deres egne Sager angik, vidste de ikke andet end, at Forholdet mellem dem og Greven var godt. De beklagede ogsaa Greven — hans Fader og Brødre — at han saaledes var blevet afsat fra sit Arveherkab og var blevet indblandet i disse Stridigheder, hvoraf der dog tilsidst ikke kunde ventes andet end grundigt Fordærv. Hvis Grevens og hans Faders Sag blev saaledes stillet op, at Kongen og Hertugerne skulde paatage sig at befordre den, vilde de ikke være utilbøjelige hertil. Dog den Omstændighed, at Greven sad inde med Forde tilligemed andre Huse i Bremen og Vher-

¹ Her dat. 11/a. ² I Instructiones m. v. 1539—48 er dette Navn i Indledningen til Instruksen overstreget og ovenover er skrevet Hans.

den Stifter, skadede hans Sag mere, end det fremmede den. Han vilde heller ikke kunne beholde Husene saa længe, som han selv kunde ønske det, ligesom han heller ikke ad den Vej vilde kunne fremtvinge et Forlig med Kejseren. Bremen vilde heller ikke i Længden kunne bære Byrden, men maatte skride til Fred, hvis det ikke allerede var sket. Det var derfor Kongens og Hertugernes Raad, at Greven overgav Huset i deres Hænder, idet det dog var en Kendsgerning, at han ikke kunde holde det. Greven maatte ogsaa betænke, at det vilde skaffe ham allehaande Besvær, hvis han skulde tvinges til at overgive Huset. Selvom han ogsaa kunde holde det længe, vilde han ikke vinde noget derved. Hvis Greven vilde følge dette Raad, afstaa fra den ubetydelige Rustning og vise tilbørlig Ydmyghed, saa vilde Kongen og Hertugerne hos Kejseren og andetsteds gøre sig alle mulige Bestræbelser for, at han kunde blive taget til Naade. De kunde dog ikke love noget om, hvad der kunde opnaas, men de vilde ikke lade det mangle paa Flid. Overgivelse paa denne Tid og paa en saadan Maade maatte ogsaa anses for bedre, end hvis det skulde ske under en anden besværlig Form. Greven maatte ogsaa betænke, hvad der vilde følge, fordi der ingen Undsætning var forhaanden, og fordi der alle Vegne i stort Omfang hvervedes Ryttere og Knægte, der kunde blive brugt paa dette Sted. Herpaa skal Gesandterne afvente Grevens Svar, hvad enten det afgives straks eller først efter Raadslagning. Indvilger Greven i at overgive Huset til Kongen og Hertugerne, skal det modtages i disses Navn, og der skal forholdes med det, som meldt i Skrivelsen fra dem. Vil Greven betinge sig at kunne drage bort med sit¹ Gods og sine Vaaben¹, mener Kongen og Hertugerne, at Stiftsstænderne eller de forordnede vil kunne tilstaa dette, dog maa det i det mindste betinges, at Stiftets Skyts forbliver paa Huset. Herom maa Gesandterne træffe Beslutning med Stiftsstænderne. I Tilfælde af at Greven begærer en Sum Penge for Husets Overgivelse, skal Gesandterne drøfte dette med Stiftsstænderne eller Udvalget og sammen med disse ordne Sagen paa den Maade, at det ikke skal komme an paa

^{1.1} Instructiones m. v. 1539—48: mit seiner habe und gueter.

2, 3 eller 4 Tusind Gylden, idet saadanne Penge let kan blive spildt. Men Gesandterne skal paa Kongens og Hertugernes Vegne ikke love Greven Penge, med mindre de faaar en Forskrivning fra Stiftet om, at dette vil udrede Pengene til Greven. Ved en saadan Forhandling kunde det betinges, at Skytset og alt Godset skulde forblive ved Huset. Hvis Greven vil begære Tilsagn af Kongen og Hertugerne om at skaffe ham Kejserens Naade og hjælpe ham til igen at komme i Besiddelse af sit Land og sine Huse, skal Gesandterne paa Kongens og Hertugernes Vegne love ham, at disse som ovenfor nævnt vil gaa i Forbøn for ham hos Kejseren, hvis han er villig til Fred og i sine Sager vil laane dem Øre. Hvis Forhandlingen støder paa Vanskeligheder, skal Gesandterne indberette dette til Kongen og Hertugerne, idet de dog ikke desto mindre skal fortsætte med Sagen i Henhold til, hvad Lejligheden kræver. Om alle Forhold skal de snarligst sende Beretning til Kongen og Hertugerne. R. 1544—60, 96 b; 1544—65, 23. T.K.U.A., Instructiones m.v. 1539—48, 308.

14. Marts (Kolding). Til Siuert Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ angaaende den Ruse, som Gundj Lange har ladet lægge i Hertugens Strømme, har ladet udfærdige vedlagte Skrivelse til denne, hvilken Adressaten anmodes om at oversende til ham, hans Foged eller befuldmægtigede. Skulde Rusen ikke blive fjernet af Gundj Lange, anser Hertugen det for bedst, at Adressaten for at forekomme fremtidig Skade opriver Rusen og ikke lader opstaa Forandringer i Hertugens Rettighed; thi han maa selv betænke, hvor magtpaaliggende dette er. Hertugen har dog Tillid til, at han som

¹ Det maa være Sivert Rantzaus Skrivelse af 15. s. M., men da Hertugens ovenstaaende Skrivelse er af 14/3, maa en af de to Skrivelser være fejldateret. Sivert Rantzau skrev, at Borgerne og Hertugens egne Fæstere havde været hos ham og klagende berettet, at Gundi Lange til Kjeldet (Keldwitt) havde sat en usædvanlig Ruse i Hertugens Strøm. Han havde derpaa tilligemed de to Borgmestre og nogle Bønder begivet sig til Stedet og set, at Rusen stod midt i Strømmen til stor Fortræd for Borgere og Bønder (Hansb. XXXIX, 23).

hidtil vil have Indseende med, hvad der er til Hertugens Bedste. R. 1548—52, 13.

14. Marts (Kolding). Til Gundi Lange. Undersaatter i Haderslev, Borgere og Fæstere, har paa det heftigste klaget til Hertugen over, at han i Hertugens Strømme havde sat en usædvanlig Ruse, som var dem til ikke ringe Skade og Fortræd, hvorfor de har bedt Hertugen have Indseende hermed. Hertugen har derpaa givet sin Amtmand i Haderslev, Siuert Rantzau, Befaling til sammen med begge Borgmestre at besigtige nævnte Ruse. Disse har ifølge den af dem givne Beretningset, at det forholdt sig saaledes med Rusen. Da det ingenlunde vil være taaleligt for Hertugen, at der paa den Maade sker Indgreb og Forandringer i hans Rettighed, og der for hans Undersaatter ogsaa vil følge ikke ringe Fordærv, hvis han ser til, befales det Adressaten at lade Rusen afbryde og at lade Hertugens Strømme som fra Arilds Tid af være frie, saa at Hertugens Undersaatter kan bruge dem efter deres Lejlighed og til deres Bedste, saa meget som de er beføjet til. Hvis han ikke afskaffer Rusen, har Hertugen givet Siuert Rantzau i Befaling at lade den oprive. Han maa vide at vise Billighed, saa at det ikke skal være fornødent at foretage noget videre. R. 1548—52, 13 b.

— Til Frøken Dorothea. Hvis det gaar hende og deres Moder godt med Hensyn til Livssundhed og paa anden Maade, vil dette ikke være Hertugen mindre kært end hans eget Velværd. Da Hertugen for nylig har lovet sin Moder at lade lave et Bælte, oversender han dette ved nærværende Brevviser og dertil 50 Kr. i svært Guld. Bæltet kan dog ikke naa længere end omkring Livet, da Hertugen ikke havde saa mange Penge i Forraad, at det kunde blive deraf. Han beder nu sin Søster paa Hertugens Vegne at overantvorde dette Bælte, idet hun skal tilbyde hans Villighed til som Søn at vise flere Tjenester. Hvis hun ogsaa vil have det andet Bælte forfærdiget paa dette Sted, vil Hertugen gerne paa Forlangende lade dette bestille. R. 1548—52, 14 b.

14. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Grev Anthoni af Oldenburg. Kongen og Hertugerne, der har overvejet Sagen om Huset Delmanhorst, som er omhandlet i hans Skrivelse samt i Kejserens Mandat, vil ikke forholde ham, deres Svoger og Fætter, at de er villige til at befordre ham med alt godt i denne Sag. De har ogsaa fra Begyndelsen villet slaa ind paa den Vej, ad hvilken nu Münster trænger paa, og, som det er Greven bekendt, ment, at det skulde føre til Opnaaelse af Delmanhorst, dog at man først og fremmest for Grevens Rettigheds Skyld grundigt skulde raadføre sig med de retskyndige om Sagen, selvom der ogsaa i den sidste Tid af Kejserens forordnede for Bremen var blevet brugt andre Veje. At Kongen og Hertugerne til den — i Henhold til det i Afskrift oversendte Mandat — fastsatte Termin for Kejserens Hofraader skulde optræde imod Biskoppen af Münster og Münster Stift i Anledning af Indtagelsen af Huset Delmanhorst, var vel dog betænkeligt¹, og de frygtede ogsaa, at Münster ikke herved kunde hindres meget, fordi der i Sagen var anvendt Ret. For at føje Greven og til Bedste for Sagen skal dog Kongens og Hertugernes Interesse med Hensyn til Herskabet og Huset Delmanhorst og Harpstede blive angivet i Retten og blive varetaget ved befuldmægtigede, saaledes at det kan befindes, at Greven ikke er forladt. Han skal iøvrigt i ingen Henseende tie med sin Rettighed eller med, at Huset Delmanhorst fra først af fredsbrøderisk og uden Rettens Kendelse blev

¹ Med sin Skrivelse af 15/2 1548, paa hvilken nærværende Fællesskrivelse er Svar (jfr. 21/2 og 24/3), havde Grev Anton sendt Kopi af en Fuldmagt lydende paa de danske Udsendinge til Rigsdagen i Augsburg, hvilken Fuldmagt han anmodede Kongen og Hertugerne om at forsegle og pr. Post i Hast at tilsende deres Raader i Augsburg. Den af Grev Anton affattede Fuldmagt findes nu ikke mere som Bilag til hans Skrivelse; den har i hvert Fald indeholdt, at de danske Udsendinge til Rigsdagen befuldmægtigedes til at yde Grevens Raader Bistand paa den af Kejseren fastsatte Retsdag. Det ses af nærværende Skrivelse, at Kongen og Hertugerne ikke har sat sig imod at udstede en Fuldmagt, men at Grev Antons Formulering ikke er blevet godkendt. Jfr. Fuldmagten, 20/3, hvis Indhold stemmer med, hvad der i nærværende Skrivelse meddeles Grev Anton.

indtaget med Magt og kom til Münster¹, og at det, der kunde foranledige en Rettergang, blev erklæret for ude af Kraft, fordi Tiden var overskredet, ej heller med hans Anstregelser med Hensyn til Forhandlinger til Hjælp for Kejserens forordnede Gubernatorer og Kommissarier over Krigsfolket, dengang Bremen belejredes, eller med at Sagen verserede for Hoffet i Rom, at Indtagelsen ikke stred imod Landefreden, men var tilladt ved denne, at der til enhver Tid var sket Fordring i denne Sag — Münster var ikke blevet ladt i Ro — og at Forleningen til Münster var opnaaet og fuldbragt hemmeligt i Kraft af en uransagelig Beretning — saaledes som Advokaten vil vide at fremsætte alt dette.

Seddel:

Hvis de bremiske Stiftsstænder retter en Anmodning til ham, anser Kongen og Hertugerne det for godt, at han, saa vidt gørligt, viser sig imødekommende. Kongen og Hertugerne ved, at dette vil behage Kejseren. R. 1543—50, 178 b. Ausl. Reg. 1548, 43.

16. Marts (Kolding). Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der har modtaget hans egenhændige Skrivelse, dateret Konningsberg den 18. Januar, takker meget for de to Vallakker, som han har foræret ham ved sin Tjener Nickel. Hertugen vil gerne vise Venlighed til Gengæld, og han beder undskylde, at han har opholdt Tjeneren saa længe. Det skyldes, at Hertugen gerne vil meddele Adressaten — fordi Hertug Augustus og hans Moder, den gamle Hertuginde af Sachsen, samt Hertug Frantz af Lyneborg nærmer sig Hertugens Lande og i Forvejen har givet Meddelelse om deres Ankomst — hvad Grunden er til, at disse er ankommet, og hvad deres Ærinde har været. Hertugen vil da ikke forholde ham, at Kongens Datter Frøken Anna

¹ Bisp Henrik af Münster erobrede Delmenhorst fra de oldenborgske Grever i 1482. Bisp Konrad af Münster fik i 1498 kejserlig Forlening paa Slottene Delmenhorst og Harpstede, se Karl Sichart: Der Kampf um die Grafschaft Delmenhorst 1482—1547, Jahrbuch für die Geschichte des Herzogtums Oldenburg, 16 Bd., 204, 208.

Onsdag efter oculi, den 7. Marts, i Kolding er blevet trolovet til Hertug August af Sachsen. Celebreringen af Brylluppet er fastsat til Søndag før Bartholomei [$19/8$] i Torga. — Hvad angaar den tyske Mesters Fjendtlighed og Adressatens Fordringer i den Anledning, kan Adressaten i Henhold til Hertugens tidligere Svar og for Svogerskabets Skyld fortrøste sig til alt godt fra Hertugens Side. — Naar Hertugen ikke nu svarer egenhændigt, bedes Adressaten undskylde dette og tilskrive det Tiden og, at Hertugen lidt for meget har indladt sig med at drikke sammen med de fremmede Herrer, af hvilken Grund han er noget utilpas. R. 1543—50, 182 b.

17. Marts (Kolding). Til Michel von Russen. Da han i sin sidste Skrivelse har lovet Hertugen nogle Jagthunde, og Hertugen for nærværende Tid godt kunde bruge dem, hvis de var ved Haanden, anmodes han om at oversende dem med det første, naar der gaar Bud. — Da Hertugen for nylig har tilskrevet Markgrev Wilhelm om en temmelig kraftig »rittling« til Livhest, anmodes Adressaten om paa Hertugens Vegne at minde Markgreven om den skete Bøn. R. 1543—50, 183 b.

18. Marts (—). Til Pawel Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ om den Overenskomst, som Bremen Ærkestifts Kapitel og Stænder har sluttet med Greven af Manßfelt, og med Forespørgsel om, hvorledes der skal forholdes med Knægtenes Afsked, meddeler, at han kender nævnte Overenskomst gennem en Kongen tilsendt Kopi², og at han har set, at Husene kommer under Stiftsstændernes Forvaltning; han vil heller ikke drage i Tvivl, at Overenskomsten

¹ Af $10/3$ (Hansb. II, 15). ² Det stiftsstænderske Udvalg skrev $12/3$ til Kongen og Hertugerne om denne Overenskomst, der var af $10/3$, en Kopi heraf medfulgte (T. K. U. A., Bremen Stift A II, 8; Hansb. II, 15). Samme Dag som nærværende Skrivelse udstedtes ligeledes fra Kolding en Fællesskrivelse fra Kongen og Hertugerne til de bremiske Stiftsstænder og en Skrivelse fra Kongen og Hertug Hans til Hertug Adolf. Denne anmodedes om at sende den omhandlede Post til Lejren i Bremen Stift (Ausl. Reg. 1548, 47 b; Inl. Reg. 1548, 50).

er affattet saaledes, at den yder fornøden Sikkerhed, saa at ikke videre Besvær kan ventes. Hvad angaar Krigsfolkets Afsked, begæres det, at han ufortøvet før Udgangen af denne anden Maaned fører dette tilbage over Elben og derpaa aftakker Knægtene, saadan som det da ogsaa tidligere er paalagt ham i Tilfælde af, at dette vilde være til Besvær paa Stedet. Efter Hertugens Formening vil da enhver begive sig til det Sted, hvor han er blevet antaget og udsendt af Hertugens Undersaatte, for der at modtage sin Besoldning. Skulde den imidlertid fra Hertugens Stæder og Undersaatte blive tilsendt Adressaten, skal han sende den tilbage og meddele, at Knægtene selv vil modtage deres Sold paa Stedet, hermed forløb Tiden, og Knægtene vilde saa meget mere blive adsplittede og bragt fra hverandre. Han skal hurtigst muligt drage over Elben, for at Udgifterne kan formindskes, og efter Krigsfolkets Afsked skal han forføje sig til Hertugen. R. 1548—52, 15.

18. Marts (Haderslev)¹. Til Kongen. Hertugen, der med Kongens Skrivelse² har modtaget den af det rigsstænderske Udvalg affattede og overgivne Betænkning i Sagerne vedrørende Preussen og Kongen og Hertugerne selv tilligemed Forslag fra Kongen til Svar herpaa samt med Anmodning om at afgive Betænkning herom, da Sagen ogsaa angaar ham, lader det bero ved Kongens Forslag, thi selvom det vil være

¹ Det ser mærkeligt ud, at nærværende Skrivelse er dateret Haderslev 18. Marts dels, fordi Hertug Hans s. D. skriver fra Kolding til sin Anfører i Bremen Stift, og dels, fordi den iflg. dens Indhold maa være Svar paa Kongens Skrivelse af 21/3 til de to Hertuger. Datoen er da aabenbart forkert, og formentlig er Brevets rette Dato den 22. Marts, da Kongen svarer Hertug Hans herpaa den 23. s. M. ² Af 21/3 1548 (Inl. Reg. 1548, 52; Orig. i Hansb. XX, 13). — Betænkningen fra det rigsstænderske Udvalg, der var blevet nedsat af Rigsdagen i Augsburg til Behandling af Sagerne vedrørende Polen-Preussen og Danmark-Holsten, var af Peter Svave blevet oversendt til Kongen sammen med Relationen af 16/2 1548. En Afskrift heraf findes i Hansb. X, 4. Efter at Kongen havde modtaget nærværende Skrivelse fra Hertug Hans og en Skrivelse af 24/3 fra Hertug Adolf samt endnu en Relation fra Peter Svave udfærdigedes Fællesskrivelserne af 28/3 til Kejseren og 26/3 til Lybæk.

besværligt at indvilge i alt saadant, som anmeldt i Kongens Skrivelse, vil det dog være til Forebyggelse af alskens Skade, som kan ventes, hvis der sker Afslag. Da Hertugen paa den Tid, som Kongen ved, har faa Raader hos sig, og Kongen ogsaa hidindtil broderligt har taget sig af Sagen, der er meget vigtig, paa en saadan Maade, at Hertugen maa være taknemlig herfor, vil Hertugen endnu en Gang bede Kongen som den ældste Broder atter gøre det, og saaledes som Kongen selv anser det for raadeligt og godt. R. 1548—52, 16.

24. Marts (Kolding). Til Jochim Hargen. Hertugen begærer, at han ved nærværende, nemlig Enwolt Skrædder, Hertugens Hofskrædder, og Hans Foth, Købmand, vil oversende til Brug for Hofklædningerne i Henhold til vedlagte Seddel Klæde, »parchem« og alt, hvad nævnte Skrædder vil meddele ham. Hvis Farven, som Hertugen gerne vil have, ikke er forhaanden, skal han lade Klædet berede, farve og gøre i Stand. Hvad han skal have for det saaledes udtagne Klæde og andet, skal blive betalt ham paa det kommende Kieleromslag. R. 1548—52, 17.

25. Marts (Haderslev, Palmesønd.). Hertugen gør vitterligt, at han har tilstaaet Indvaanerne i Landsbyen Leck, at de fremtidigt skal have og holde det Marked, der tidligere har været holdt i Stricksande 2 Gange om Aaret, den første Markedsdag Mandagen før Pinse, den anden Mandagen før Mikkelsdag. Det paabydes enhver især af Hertugens Under-saatter, der tidligere har besøgt de 2 Markeder i Stricksande og bragt paa Markedet der, for Fremtiden at besøge de 2 Markeder i Leck og bringe dertil, hvad de har at sælge, og købe og sælge der, hvis de vil undgaa Hertugens Straf og Unaade. Det befales den nuværende og de kommende Amtmænd i Lille Tønder ikke at gøre Indvaanerne i Leck nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men at lade dem have og holde disse 2 Markeder. R. 1544—60, 110.

26. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Kapitlet i Lybæk. Det er blevet meddelt Kongen og Hertugerne, at der paa den nuværende Rigsdag i Augsburg atter gør sig Bestræbelser gældende for, at de med Hensyn til Forleningen af Fyrstendømmet Holsten skal henvises til Kejseren. De vil imidlertid ugerne, at Kirken og Stiftet skal miste denne Herlighed, og de har befaleet deres Afsendinge til Rigsdagen at gøre Indvendinger herimod; men da det er højnødvendigt, at der af Adressaten i Biskoppens Fraværelse, idet Kongens og Hertugernes Angivelse med Hensyn til Kirkens Modstand fremkalder Bevægelse, bliver indvendt det nødtørftige, for at en saadan Henvisning kan forhindres, anser Kongen og Hertugerne det for raadeligt, at Adressaten paalægger en paa Rigsdagen at tage sig af Sagen, idet Adressaten tillige skal forordne, at den paagældende skal drøfte Sagen med Kongens og Hertugernes Afsendinge, ligesom Adressaten skal drage Omsorg for, at der ikke bliver foretaget noget uden en foregaaende Drøftelse med Kongens og Hertugernes Afsendinge, som kender Sagens Lejlighed og kan give en Beretning derom, for at ingen skadelig eller tvivlsom Handling skal blive foretaget. Kongen og Hertugerne, der gerne vil gøre, hvad der er muligt, for at Stiftets Rettighed kan blive bevaret, anser det desuden for raadeligt, dog paa Adressatens Betænkning, at det paa Rigsdagen bliver angivet, at Biskoppen paa nærværende Tid er fangen og uskyldigt bortført, hvorfor Stiftets Rettighed, Brev, Segl og Buller ikke kan fremlægges, men at Forleningsretten til Fyrstendømmet Holsten altid og siden umindelige Tider i Kraft af kejserlige Privilegier og Belening har været ved Stiftet og er endnu »in quasi possessione«¹, hvorom der ikke er udgaaet nogen Dom, ligesom der herom heller ingen Fordringer er sket. Lenet er ogsaa baade af den forrige og den nuværende Biskop modtaget af Kejseren, ligesom Kongen og Hertugerne er blevet forlenet dermed; endvidere at der paa Rigsdagen bedes om, at Kirken ikke

¹ D. v. s., at Stiftet faktisk har Forleningsretten, selvom dets Ret dertil er begrænset.

præjudiceres, men at Sagen af anførte Aarsager maa udsættes, og at Biskoppen maa blive hørt med Hensyn til sin Rettighed. Skulde dette ikke blive tilstedet, at der da i det mindste tilbørligt protesteres, saa at der stiltiende intet indrømmes. Kongen og Hertugerne haaber, at det vil være gavnlige for Sagen, at Adressaten foretager sig saa meget, som anført, og de venter ogsaa, at der paa Grund af deres Modstand ikke let vil blive skredet til en Forandring af den omhandlede Forlening. Adressaten maa videre overveje Sagen. Nærværende Meddelelse fra Kongen og Hertugerne er givet i Naade og af Hensyn til Stiftets Bedste, idet de ikke gerne ser Stiftet forurettet. R. 1543—50, 184. Inl. Reg. 1548, 64.

26. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Statholder og Raader i Wulffenbutell. Kongen og Hertugerne, der har modtaget deres Skrivelse¹, der ikke var medadresseret til Kongen, endskønt Sagen, hvorm den handler, ogsaa angaar denne, samt Kejsereisens vedlagte Mandat og Skrivelse angaaende Samlingerne af Krigsfolk, er ikke i Tvivl om, at det vil være kommet til Adressaternes Kundskab, at Kongen og Hertugerne forlængst, Kejsereis til Ære og til Forebyggelse af videre Uroligheder i det hellige Rige især nu under Rigsdagen og ogsaa af Bremen Stifts Fordærv, har tilsendt de bremiske i Henhold til deres Anmodning Hjælp til Hest og til Fods, endvidere at Vorde

¹ Med den Skrivelse, der var af 19. s. M. og kun var adresseret til Hertugerne Hans og Adolf, fremsendte de forordnede Raader i Wolfenbüttel i Henhold til kejserlig Befaling Kejsereisens Skrivelse af 6. s. M., adresseret til N., alle Hertuger af Holsten, hvilken Skrivelse var vedlagt de kejserlige Mandater af $24\frac{1}{2}$ og $6\frac{1}{3}$ s. A. Raaderne i Wolfenbüttel havde i Befaling at indhente en Erklæring fra de holstenske Hertuger om, hvad de kunde tænke sig at ville foretage imod Grev Albrecht af Mansfeld, Kejsereisens Rebel. Hertug Adolf modtog denne Forsendelse fra Wolfenbüttel, mens han var ved at udfærdige sin Skrivelse af $24\frac{1}{3}$ til Kongen, og han sendte det hele med til denne. Kongen og Hertug Hans udfærdigede derpaa nærværende Skrivelse, der $26\frac{1}{3}$ blev sendt til Hertug Adolf, der havde holdt Budet fra Wolfenbüttel tilbage, for at han kunde bringe Svaret med hjem (T. K. U. A.: Brunsvig-Lyneborg A I, Breve fra Hertug Henrik d. yngre af Wolfenbüttel m.fl.; Østrig, Brevveksling mellem Fyrstehusene 1526—64. Inl. Reg. 1548, 57, 68 b).

er erobret, og at et betydeligt Antal af Greven af Mansfelts Krigsfolk, saaledes som det er berettet Kongen og Hertugerne, er slaaet. Kongen og Hertugerne vil iøvrigt med Hensyn til det kejserlige Mandat vide at forholde sig tilbørligt. R. 1543—50, 185 b. Ausl. Reg. 1548, 52¹.

26. Marts (Kolding, Mand. efter palmarum). Fuldmagt fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf for Erick Krabbe og Peter Schwabe, der er udsendt til Augsburg. Da Kongen og Hertugerne har bragt i Erfaring, at den romerske Kejser Carl ved et Mandat har befalet deres Fætter, Grev Anthoni af Oldenborg og Dellmanhorst, nu med en bestemt Frist at overlevere til Biskoppen af Münster og Münster Stift deres oldefædrene Hus og Slot Dellmanhorst samt Fogediet Harpstedt med alt Tilliggende, som Grev Anthonj har bragt til sig, dog »cum clausula justificatoria«, som Mandatet videre formelder, og da de, der som nærmeste Arvinger har Expectance paa Herskabet Dellmanhorst, maa bevare deres Rettighed til dette, har de, idet de er lovligt forhindret i paa den fastsatte Retsdag personligt at hævde deres Interesse, befuldmægtiget deres højlærde Raader, Erick Krabbe og Peter Schwabe, til i deres Sted og i deres Navn for Kejseren eller dennes forordnede Kommissarier eller den kejserlige Kammerret at give Møde i Retten og at fremføre og at hævde Kongens og Hertugernes Interesse og Nødtørft, idet der ogsaa gives dem Fuldmagt til at foretage, hvad der videre vil være fornødent i denne Sag. De fritages for enhver Byrde, Kaution, »judicatum solvendi« og lignende. R. 1543—50, 186 b. T. K. U. A., Instructiones m. v. 1539—48, 311.

27. Marts (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Jacop Sehested, Pawel Rantzau og Asmus Ahlefeldt. Kongen og Hertugerne, der har modtaget

¹ Her dateret 28/3.

deres Skrivelse¹ angaaende dels det Nederlag, som er tilføjet Manßfeltts Krigsfolk, dels at Afmarchen, hvorom der tidligere var skrevet til Kongen og Hertugerne, ikke havde fundet Sted, har gerne set, at de ikke drog bort, men at de har handlet saaledes, som de har gjort til Bedste for Stiftet. Kongen og Hertugerne vil ikke indvende noget imod, at de er blevet, idet Stiftsstænderne havde begæret af dem at tøve i Lejren for ommeldte Fornødenheds Skyld, og for at der kunde erholdes Besked af Greven af Mansfelt, men de bedes med det første meddele, hvorledes det i enhver Henseende gaar i denne Sag. Formodentlig vil Greven ikke være tilfreds med dette Nederlag, og de bremiske Stiftsstænder vil indse, hvad Tillid der kan have, ligesom disse maa holde god Opsigt først og fremmest med Hensyn til Staden Bremen; men saa snart man ikke længere behøver Adressaterne der paa Stedet, og det kommer til Afmarch, førend de skriver et Svar, skal de vide at forholde sig saaledes, at Udgifterne formindskes saa meget som muligt. R. 1548—52, 17 b. Inl. Reg. 1548, 56 b².

28. Marts (Kolding). Til Siuert Rantzau, Raad. Da nærværende Brevviser Hans van Dorsem af Cleve har ansøgt Hertugen om at kunne købe Korn, Flæsk eller andet lignende, idet han har udtalt sig med i Betaling herfor at ville give Møllestene eller Vin, som han har liggende i Husum, men Hertugen ikke ved, hvad han kan undvære af nævnte Varer, ligesom han heller ikke er underrettet om, hvorvidt der trænges til Møllestene, begæres det af Adressaten at undersøge dette og derpaa, efter hvad han finder for godt, at slutte en Byttehandel med Brevviseren om Møllestene eller andet, som der menes at være Trang for. Han skal dog give Agt paa, i hvor høj Grad der kan have Tillid til denne, for at Hertugen ikke skal blive forfordelt, idet han skal vide Hertugens Bedste. R. 1548—52, 18 b.

¹ Af ²¹/₃ 1548. — Da Greven af Mansfeld ikke overholdt den S. 482 omtalte Overenskomst, kom Domdechanten og nogle Stiftsjunkere til de dansk-holstenske Hærførere i Lejren og anmodede dem om at deltage i et Angreb mod Fjenden. Da Sejren var vundet, ønskede Stiftsstænderne, at den dansk-holstenske Hjelpehær forblev i Stiftet, indtil Greven af Mansfeld havde svaret paa en Henvendelse fra Stiftsstænderne (T. K. U. A., Bremen Stift A II).

² Her dateret ³⁰/₇.

28. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hr. Wulf Pogwisch. Kongen og Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ og Tilbud angaaende den dræbte Dithloff Rathlous Broders og Slægts Forehavende, har derpaa ogsaa i Hertug Adolfs Navn ladet affatte en Skrivelse til nævnte Rathlou og hans Frænder til Bedste for Sagen og alle Parter, idet de haaber, at Hertug Adolf vil medudfærdige den, ved hvilken Skrivelse det paalægges Rathlou og hans Frænder at forholde sig fredelige overfor Adressaten og hans Frænder. Kongen og Hertugen ser ugerne baade en saadan Uro, og at Adressaten eller deres andre Under-saatter skulde blive udsat for Overfald, men de kan ifølge Sagens Lejlighed ikke give hans Søn², der er Gerningsmanden, sikkert Lejde, og det vilde ej heller sømme sig at spærre Rettens Vej for nogen. Hans Sønner har heller ikke i denne Drabssag budt sig i Rette overfor Kongen og Hertugen. R. 1548—52, 20 b. Inl. Reg. 1548, 62 b.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til afdøde Detlef Rathlous Broder Wolf (Wulff) samt hans Slægt og Venner. Det er for nylig blevet forebragt Kongen og Hertugerne, at de unge Pogwischer, Hans og Bartram, Hr. Wolfs (Wulffs) Sønner, i Marken har slaet og dræbt Detlef Rathlou, Wolfs Broder og de andre Adressaters Frænde. Kongen og Hertugerne, der ikke har lidt imod, at saadanne Fortrædeligheder kan opstaa mellem deres Under-saatter og især blandt Adelen, har som Øvrighed, for at videre Strid og Uro kan forebygges, ladet udgaa en Skrivelse til Adressaterne, hvori det begæredes at forfølge Drabssagen med Retten og at afholde sig fra Vold. Paa denne Skrivelse har Kongen og Hertugerne imidlertid ikke faaet noget Svar. Da der nu videre er rettet Henvendelse til dem om, at der tragtes efter alskens Uvenskab, og at der ogsaa fares frem med Vold mod Hr. Wolf Pogwisch og andre, som er uskyldige i Sagen, og da Hr. Wolf for sin Person har budt sig i Rette overfor Kongen og

¹ Af 20/3 1548 (T. K. I. A., Indk. Breve 1515—50). ² Inl. Reg. har her Sønner.

Hertugerne, vil det ikke sømme sig for disse som Øvrighed at se til, at der anvendes Vold og Overfald. Retten skal heller ikke nægtes nogen, hvad ej heller hidtil er sket. Kongen og Hertugerne befaler derfor Adressaterne at afholde sig fra at bruge Vold og ikke at foretage sig noget udover at stille retslige Krav, ligesom de paa ingen Maade maa krænke Hr. Wolff Pogwisch og hans Frænder eller sætte andre i Stand dertil, men de skal i enhver Henseende forholde sig fredelige, idet retslig Hjælp til enhver især af dem ikke skal blive nægtet. Dette skal Wolf Rathlou under Trusel om Straf og Unaade overholde, og afdøde Detlef Rathlous andre Slægtninge skal lydigt efterkomme denne billige Befaling. R. 1548—52, 19. Inl. Reg. 1548, 61 b.

28. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Kejseren. Kongen og Hertugerne, der har modtaget Kejsereis Mandat og Skrivelse om Samlinger af Krigsfolk, som finder Sted paa mange Steder, vil forholde sig lydige mod dette, der tilsigter Bevarelse af Fred, Ro og Enighed i det hellige Rige, og de vil dernæst ikke undlade at meddele Kejseren, at de denne Dag har faaet sikker Efterretning om, at deres Krigsfolk, som de næsten for 2 Maaneder siden har sendt Bremen Ærkestifts Stænder paa deres Anmodning til Hjælp imod Krigsfolkssamlingerne, den sidst forgangne Mandag efter Søndag judica [$19/3$] med Bistand af Bremen Ærkestifts Adel og Undersaatter har slaaet 4 Fænniker af Grev Albrecht von Mansfelts Knægte, erobret Fanerne og ogsaa for en stor Del taget den Proviant, hvormed Greven vilde bispise Huset Rottenburg, beliggende i Vorden Stift; desuden har de faa Dage tidligere tvunget Huset Vorde i Bremen Stift til at overgive sig¹. Hvad Kongen og Hertugerne videre kan udvirke til Behag for Kejseren og til det fælles Bedste, er de i Underdanighed villig til. — Da de tilligemed andre Stænder er blevet opfordret til at bære det hellige Riges Byrder, i hvilken Henseende de ogsaa er villige til at gøre deres Skyldighed, beder de,

¹ Lige forinden nærværende Skrivelse affattedes, var Skrivelsen af $21/3$ fra Hærførerne i Bremen Stift omhandlende disse Begivenheder ankommet.

at Kejseren i Henhold til deres mangfoldige Bønner derom vil forordne, da en saadan Sag er afhængig af hans Naade og Magt, at de fries for Fordringen om de Rigsskatter, som tidligere er blevet dem paalagt, og for den Proces ved Kammerretten, der af Fiskalen er anlagt imod dem for disse Skatters Skyld, og tillige at de paa indeværende Rigsdag uden videre Henvisning maa opnaa en endelig og billig Nedsættelse af Skatterne og Besked med Hensyn til Sessionen, hvilket der ogsaa tidligere er blevet bedt om, idet de har tilbudt med Hensyn til Skatter, som i Fremtiden vilde blive dem paalagt i Henhold til deres Evne, og med Hensyn til, hvad andre lydige Stænder vilde gøre, at forholde sig dadel frit. Der er heller ikke forsætligt undladt noget, men den Omstændighed, at »noget ikke er sket«, skyldes de paatvungne urolige Forhold, hvorom Kejseren tidligere har modtaget Beretning. Kongen og Hertugerne maa ogsaa taale, at de er belagt med Rigsskatter lig en Kurfyrste, skønt de ikke i Fyrstendømmet Holsten, som for faa Aar siden har været et Grevskab, har mere end 5 Huse og Amter med 11 Flækker samt Staden Hamborg, som Rigsskatterne søges paalagt særligt. De er heller ikke underkastet Kejseren eller det hellige Rige med andre Lande, hvilket vil findes ikke at være anderledes, hvad de ogsaa kan bevise. — Efter deres Vidende — de har heller ikke kunnet udforske andet — har Holsten fra gammel Tid af ikke været tyngt med Rigsskatter, det er ogsaa beliggende ved Grænserne og har i tidligere Aar, førend det kom i Forbund med Danmark, haft lidt Ro, af hvilken Grund maaske ogsaa Lenet er privilegeret paa den Maade, at det skal modtages af Lybæk Stift, som ogsaa tidligere er sket. Dog vil Kongen og Hertugerne, som de altid har tilbudt, efter en billig Nedsættelse ikke holde sig tilbage med Skatterne, eller hvad der tilkommer dem tilligemed andre lydige Stænder. De haaber, at Kejseren i den Henseende vil være dem allernaadigst og ogsaa vise sin Naade paa den Maade, at de en Gang for alle fries for Fejltagelsen, og at de roligt maa bevares ved det hellige Rige som andre Stænder. De vil til enhver Tid være villige til af yderste Evne at fortjene dette af Kejseren. R. 1543—50, 187 b. Ausl. Reg. 1548, 54.

30. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Jacop Sehested, Pawel Rantzau og Asmus Ahlefeldt, Befalingsmænd over Krigsfolket i Bremen Ærkestift. Da Kejseren har paalagt Kongen og Hertugerne tilligemed andre Fyrster og Stænder i det hellige Rige at hindre og at yde Hjælp imod Samlinger af Krigsfolk, befales det Adressaterne, idet Kongen og Hertugerne ogsaa venter, at Kejsereisens og Hertugen af Brunsvigs Krigsfolk vil ankomme til Bremen Stift, at meddele især til Kejsereisens Kommissarier eller Gubernatorer, hvem de end maatte være, eller til Feltogets andre Befalingsmænd, for saa vidt disse ankommer til Stedet, at de har modtaget Befaling fra Kongen og Hertugerne om paa Opfordring at lade sig bruge med det Antal, som de endnu havde der, til Behag for Kejsereisens og til Bedste for den almindelige Fred. Et stort Antal af Krigsfolket var dog paa Grund af Forholdene aftakket og draget bort, idet Krigshandlingerne med von Mansfelt var forløbet, som de var, men de bød sig til med det forhaandenværende Antal i Henhold til Kongens og Hertugernes Befaling. — Det er ogsaa berettiget Kongen og Hertugerne, at Herren af Beuren¹ skal ankomme dertil. Hvis det derfor mærkes, at han er der, skal deres Tilbud og Kongens og Hertugernes Befaling snarest meldes til ham. Bliver saa eller ogsaa ellers deres Hjælp fordret, skal de vise sig villige, drage imod Hoben og lade sig bruge tilligemed de andre Krigsfolk. Kongen og Hertugerne skal de i Hast tilskrive om alle Forhold. Hvis man trods deres Tilbud ikke har Brug for dem, og det med de bremiske Stiftsstænders Vidende kan komme til Afmarch, skal de vide at forholde sig saaledes, at Udgifterne kan afkortes. R. 1548—52, 21.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hertug Adolf. De vil ikke forholde ham, at de har faaet meddelt, at Greven af Beuren paa Kejsereisens Vegne skal ankomme til Bremen Stift for at gøre Modstand imod Knægte-

¹ Maximilian von Egmond Greve af Büren, Statholder i Frisland m. v. og nederlandsk General.

samlingerne, og at ogsaa Hertugen af Brunsvig har forordnet sine Krigsfolk derhen. Da Kejseren for nylig i Henhold til bemeldte Mandater har paalagt Kongen og Hertugerne at yde Hjælp i denne Sag, og deres Krigsfolk til Dels endnu er til Stede i Stiftet, har Kongen og Hertug Hans anset det for raadeligt, dog paa Hertug Adolfs Betænkning, at lade udgaa vedlagte Skrivelse og Befaling til deres alles Befalingsmænd over Krigsfolket, idet det, uagtet alle deres Bestræbelser og alle de Udgifter, som de hidtil paa Anmodning af Stiftet har anvendt der, kan blive taget dem ilde op, hvis de slet ikke tager Notits af det kejserlige Mandat og simpelthen lader deres Krigsfolk drage bort. Hvis Hertug Adolf derfor ogsaa anser det for godt, at en saadan Skrivelse udgaar, anmodes han om hurtigst muligt at medforsegle den og at lade den afsende. R. 1548—52, 22. Inl. Reg. 1548, 74.

31. Marts (Kolding). Hertugen tilstaar at have laant og med egne Hænder at have modtaget af Hr. Johan Friese, Kansler, 400 rhinske Guldgylden, hvilke han forpligter sig til at tilbagebetale til næste Mortensdag¹. R. 1544—60, 104 b.

8. April (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Kejseren. Kongen og Hertugerne maa meddele, at der mellem Grev Otthe af Schauwemburch (Schaumburg) og deres Vasaller Hanns og Benedict Ahlefeldt til Haseldorff i lang Tid har hersket allehaande besværlige Stridigheder. Der er ogsaa overfor Kongens og Hertugernes Folk foretaget Arrestationer og forøvet voldelige Indfald. Kongen og Hertugerne har til enhver Tid søgt at forlige Sagen, men i den sidste Tid staar det saaledes til, at begge Parter søger at bruge Vold mere end Retten. Ahlefeldterne har nu overgivet til Kongen og Hertugerne vedlagte skriftlige Henvendelse og ogsaa mundtligt givet en Fremstilling af Sagen, hvilket ogsaa er sket flere Gange tidligere. Kongen og Hertugerne skønner ikke, idet Ahlefeldterne, der er tingpligtige under dem,

¹ Brevet er overstreget og i Marginen er anført: »Dieses ist bezalt«.

har tilbudt at staa til Rette, at det kan sømme sig for deres Frænde af Schawenburg og hans Amtmænd efter Behag at bruge Vold. For at forebygge Stridighederne vil de ikke undlade at bede Kejseren om at forordne en eller flere Kommissarier til i Mindelighed eller med Retten at bringe Sagen til en Afgørelse saa hurtigt som muligt, og de foreslaar Kejseren at paalægge Hertugerne Heinrich af Brunsvig og Heinrich af Mecklenborg at behandle Sagen enten selv eller ved deres Raader, tillige beder de Kejseren om at lade berette til deres Frænde af Schawenburg, at han skal forskaane deres Undersaatter for videre Vold. R. 1543—50, 192 b. Ausl. Reg. 1548, 62 b.

8. April (Kolding). Lejde¹ fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab, oversendt til deres Raader paa Rigsdagen i Augsburg, for at disse skal overgive det til de pfalziske Gesandter, der skal sendes til Kong Christiern. — Da Kejseren og den romerske Konge under de Forligsforhandlinger, der paa den nuværende Rigsdag i Augsburg af Venskab og Naade er blevet ført mellem Kongen og Hertugerne paa den ene og Kurfyrst Friderich, Pfalzgreve „bey Rein“, sammes Gemal-

¹ Efter at Gesandterne paa Rigsdagen i Augsburg havde modtaget Fuldmagt og Instruktion, afsendt fra Haderslev i Begyndelsen af Jan. 1548 (se S. 437 Anm. 1), kom det ogsaa til Underhandling med de kejserlige i Sagen om Christiern II og Pfalz. Iflg. en Relation af $\frac{13}{3}$ s. A. fra Peter Svave, Erik Krabbe og Casper Fuchs stillede de kejserlige Fordring om, at det skulde tillades Pfalzgreven at sende fortrolige Raader til Christiern II for at erholde Kendskab til den sønderborgske Overenskomst. Gesandterne kunde kun indvilge heri paa den Betingelse, at kongelige og hertugelige Raader overværede en saadan Samtale. Men da de kejserlige strengt holdt paa, at Samtalen skulde være fri, indberettede Gesandterne Sagen til Kongen. Denne gik med til, at der gjordes Pfalz en saadan Indrømmelse, og da Hertug Hans var enig med ham heri, udfærdigedes i Kolding i April et Lejde til de pfalziske Raader. Dette Lejde sendtes til Hertug Adolf, for at han ogsaa skulde underskrive og forsegle det og derpaa videresende det til Gesandterne paa Rigsdagen. Pfalzgrev Frederik var imidlertid ikke tilfreds med Lejdet, og der forhandlede nu om dette Spørgsmaal Resten af den Tid, Rigsdagen varede. Gesandterne bragte ved Hjemrejsen Lejdet med tilbage. Efter disses Tilbagekomst udfærdigedes nu under Mødet mellem Kongen og Hertugerne i August s. A. i

inde, og Enkehertuginde af Lottring paa den anden Side, paa Begæring af Pfalzgreve Friderich velmenende har ladet foreslaa, at Kongen og Hertugerne til Bedste for Sagen skulde tilstede Pfalzgreve Friderich at affærdige nogle fortrolige Raader, 1, 2 eller 3, sammen eller særskilte, til som Gesandter at komme til Kongens og Hertugernes Riger, Fyrstendømmer og Lande for at pleje Forhandling i den fordum Kong Christierns Sag, idet det tillige skulde tilstedes disse at have en fri Samtale med Kong Christiern om den sønderborgske Overenskomst, og om hvorledes Sagen bedst lod sig afgøre i Mindelighed, endvidere at Kongen og Hertugerne til en saadan Sendelse skulde meddele et kristeligt, frit og sikkert Lejde, giver Kongen og Hertugerne, da de mener, at dette ikke bør afslaas, i Kraft af nærværende aabne Brev et saadant Lejde til Pfalzgreve Friderichs Raader, 1, 2 eller 3 — enhver især med deres Gods og Tjenere, dog at de ikke er Kongens og Hertugernes afsagte i Rigets Acht erklærede Fjender — som i Tiden fra Brevets Dato og til den førstkommende 1. Juli, der er den første Søndag efter Apostlene Peter og Pauls Dag, vil blive sendt til Flensborg for at føre mindelig Forhandling i Sagen angaaende den fordum Kong Christiern, i hvilken Anledning disse maa have en fri Samtale med Kong Christiern for at gøre sig bekendt med dennes Standpunkt. Lejdet skal gælde i Kongens og Hertugernes Omraade under Rejsen til og fra Flensborg, men desuden vil Kongen og Hertugerne ved Meddelelsen om Gesandternes Ankomst give dem et »levende Lejde« fra Landegrænsen og til Flensborg og derfra tilbage igen, saa langt som det givne Lejde gælder. Kongen og Hertugerne befaler enhver især af deres Raader, Amtmænd og Undersaatter, af hvad Stand de end er, at overholde det til de pfalziske Gesandter givne Lejde. R. 1544—60, 105.

Haderslev et andet og mere udførligt Lejde, der sendtes til Kejseren (se ²⁶/₇ og ¹⁸/₈). Ovenstaaende Lejde, trykt: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 421, er dog ikke overensstemmende med det beseglede Lejde af ⁸/₄. Formentlig er det en Koncept, der er blevet indført i R. Overskriften har da ogsaa Datoen ⁷/₄ (T. K. U. A., Rigsdagen, Relationer 1547—55; Pfalz A II. Inl. Reg. 1548, 66, 77, 112, 120, 135, 147. Skrivelse af ¹⁰/₄ 1548 fra Hertug Adolf til Chr. III).

9. April (Kolding). Til Priorinden og nogle Jomfruer i Pretz Kloster¹. Hertugen, der har modtaget deres Fælleskrivelse om Striden mellem Klosters Provst og nogle af Jomfruerne og ogsaa om den af Hertugen foretagne Handling i Sagen, vil ikke forholde dem, at det har været ham meget imod at høre om en saadan Strid imellem Klosterfolkene, især da mange af Adelen paa begge Sider blander sig i Sagen, hvoraf der kan opstaa Uvenskab. Hvad Hertugen tidligere sammen med sine Brødre har foretaget sig i Sagen, er sket i Naade overfor begge Parter og til Oprettelse af Fred og Enighed, og det har ikke været Mening at forfordele nogen derved. Det havde derfor været billigt, om Hertugen var blevet forskaanet for Adressaternes Skrivelse, dog vil han, naar han kommer sammen med sine Brødre, snarest atter lade Sagen komme til Raadslagning og saa vidt muligt afhjælpe disse Stridigheder. Hvad han for sin egen Person kan gøre af det gode herfor, skal ske. R. 1548—52, 23.

— Til Breide Rantzau, Hr. Johan Rantzau og Wolff Rantzaus hele Frændskab. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse² om den Strid, som verserer mellem Wolff Rantzau paa den ene og nogle Jomfruer i Pretz Kloster paa den anden Side, og ogsaa om Provstens Afsættelse, vil ikke forholde dem, at han ugerne har hørt om denne Splid i Klostret, der hører under ham og hans Brødre i Fællesskab, og at han kunde ønske, at Klosterfolkene og Provsten kunde enes og skikke sig paa en saadan Maade, at han kunde blive forskaanet for Sager af den Art, hvilket ogsaa vilde være kristeligt og rosværdigt for dem selv, men da Sagen er blevet fremført for Hertugen og hans Brødre, og Hertugen har set, at mange af Adelen paa

¹ Kongen sendte 8. s. M. Priorinden og Jomfruerne en lignende Svarskrivelse som nærværende (Inl. Reg. 1548, 82 b). ² Denne Skrivelse til Hertugen ses ikke bevaret, derimod er der i Voss Exc. A LXIV, 4 b, indført en Skrivelse fra Slutningen af Marts eller Begyndelsen af April s. A. fra Wolff Rantzaus Frænder

til Kongen, herpaa svarer denne $\frac{3}{4}$ (Inl. Reg. 1548, 81 b); en Sammenligning mellem dette Svar og nærværende Skrivelse fra Hertug Hans viser, at det er det samme, der bliver svaret paa i begge Tilfælde.

begge Sider tager Parti, har han tilligemed sine Brødre i Naade overfor begge Parter mæglet Forlig¹ i det Haab, at Sagen derved kunde blive afhjulpet. Hertugen vil imidlertid snarest muligt, naar han kommer sammen med sine Brødre, tage deres Skrivelse under Overvejelse og for sit Vedkommende gøre alt muligt, for at Sagen kan komme til en Afslutning. R. 1548—52, 24 b.

9. April (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Breide Rantzau, Raad. Kongen og Hertugerne tvivler ikke om, at han har faaet tilstrækkeligt berettet², hvorledes Sagerne paa det nu afholdte Møde i Vtersen mellem Drostten af Pinneberg og Kongens og Hertugernes Undersaatter, Ahlefeldterne paa Haseldorff, er forløbet. De havde gerne set, at den skadelige Strid var blevet bilagt i Mindelighed, da enhvers Rettighed derved vilde forblive ukrænket. Et saadant Resultat er altsaa ikke fulgt, i Stedet for ser det atter ud til, at videre Besvær og Voldshandlinger vil blive sat i Værk, hvilket Kongen og Hertugerne som Landsfyrster gerne vil forekomme. De har derfor ladet affatte »eine meinung«, der skal meddeles Drostten af Pinneberg, og hvilken Adressaten vil finde vedlagt, idet han anmodes om ved Lejlighed at kalde Drostten af Pinneberg, Hans Berner, til sig og paa Kongens og Hertugernes Vegne i Henhold til vedlagte Seddel at forhandle saaledes med ham, at det kan komme til Mægling i Sagen. Hvad Kongen og Hertugerne videre kan gøre til Bedste for Sagen og til Behag for deres Frænde af Schounburg, dertil vil de være villige. R. 1548—52, 23 b. Inl. Reg. 1548, 86 b.

¹ Herved er tænkt paa Resultatet af de Forhandlinger, der førtes om Sagen i Haderslev Jan. s. A., hvorefter der foreligger Skrivelsen af 7. s. M. ² I Inl. Reg. 1548, 32, er under den sidste Februar indført en Kommission for de forordnede Kommissarier, nemlig Breide Rantzau, Didrik Blome og Johan Schutz, til Mødet i Utersen mellem Greven af Schauenburg og Ahlefeldterne paa Haseldorf. Breide Rantzau og Didrik Blome blev imidlertid forhindret, og i Stedet for dem mødte Johan Rantzau og Iven Reventlow (Hansb. XXXIII, 52).

9. April (Kolding). Instruktion eller Memorial fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf for Breida Rantzau, Statholder, med Hensyn til, hvad han i Kongens og Hertugernes Navn skal fremsætte overfor Drosten af Pinneberg. — Denne skal kaldes til Drøftelse paa et bekvemt Mødested, og det skal berettes ham, at man ikke saa, med hvad Føje der i Nabosager handledes paa ufredelig Vis imod Kongens og Hertugernes Undersaatter, endvidere at Kongen og Hertugerne til enhver Tid havde været villige til en mindelig Afgørelse af Striden. Paa Ahlefeldterne til Haseldorfs mange Klager forsøgt det ogsaa for nylig i Uters[en] at faa Sagen afgjort i Mindelighed. Af Indberetningen fra dette Møde kunde Kongen og Hertugerne imidlertid ikke se andet, end at det var Drostens Skyld, at dette strandede. De tænkte sig dog ikke, at Drosten ikke vilde lade Sagen forhandle videre i Mindelighed. De vidste, at der var oprettet en tyveaarig Stilstand¹ mellem Drosten og Ahlefeldterne, ikke desto mindre forøvedes der Overfald, Vold og Fredsbrud. Kongen og Hertugerne havde ogsaa ladet sig sige, at Hans Ahlefeldt i sin Tid under en Stragejagt, hvilken Jagt nævnes i Ahlefeldternes Skøder og Kontrakter, var blevet overfaldet og taget til Fange af Drosten. Denne var ogsaa faldet ind i Haseldorfs Jurisdiktion og havde uden Ret paagrebet 7 Mennesker og bortført dem fra Kongens og Hertugernes Højhedsomraade. Det fremgik af den tyveaarige Overenskomst, at Ahlefeldternes Folk imod sædvanlig Skovleje kunde faa blødt Træ², iøvrigt stod dette i Ahlefeldternes Købebreve; det søgtes dog at afskære dem derfra. Det befandtes, at noget Korn paa

¹ Hans og Benedikt Ahlefeldt siger i deres Skrivelse af 1⁶/₇, 1547 (se S.419 Anm.1), at de som »junge gesellen« havde oprettet en Overenskomst med Drosten af Pinneberg paa Greven af Schauenburgs Vegne. ² Formentlig er her begaaet en Fejl, da Instruktionen konciperedes. Ahlefeldterne skriver nemlig i den ovennævnte Skrivelse og ogsaa i en udateret Skrivelse til Hertug Hans, der er skrevet efter Mødet i Utersen Marts 1548, at de og deres Folk af Grevskabet maatte hente »wegk holtz umb sunst, eichen unnd buchen, ßovil wir des bedurfenn, umb tzimliche walthure«.

flere Steder var blevet »slæbt«¹, ogsaa der, hvor Ahlefeldterne havde en rolig Besiddelse, og at man havde søgt at trænge ind i Skovene, samt at Landeveje var blevet forandret og andet foretaget, hvortil man ikke var beføjet. Der kunde maaske, naar Hvælvingen besøgte, findes noget, hvorved disse Sager kunde belyses. Kongen og Hertugerne vilde lade Drosten minde om, at den vedtagne Fredstilstand maatte overholdes paa begge Sider, og at der maatte tragtes efter en upartisk mindelig Afgørelse af Striden. Denne skyldtes for en stor Del det nye Dige, som af Ahlefeldterne opførtes »bey dem Esch«, dog blev Grevens Folk herved befriet for at opføre et betydeligt Antal Diger. Da Grevens Folk og Ahlefeldterne og deres Folk boede under én Søbue, og Grevens Folk havde Fordel af det nye Dige, var disse i Henhold til Landenes Marsk- og Digeret skyldig til at dige sammen med Ahlefeldterne. Dette blev dog ikke alene nægtet, men Ahlefeldterne blev ogsaa hindret i at opføre det nye Dige paa 12 Roder, som i Henhold til den tyveaarige Overenskomst var forbeholdt til Græs- og Digejord, samt i at fuldføre det gamle Dige. Følgen var, at Ahlefeldternes Folk maatte betynges med nogle Snese Roder Dige i Stedet for, at de kunde nøjes med de 12 Roder Dige. Kongen og Hertugerne vilde ikke disputere, at Ahlefeldterne tidligere havde lejet »der Eischkamp« indtil Grevens Folks Dige til Græsgang, og at de aldrig havde givet Afkald paa de 12 Roder, deres Skøder viste iøvrigt, at det ikke var en blot og bar Fordring, de havde paa den omhandlede Jord. — Kongen og Hertugerne vil dog, at Spørgsmaalet om, hvad enhver især af Parterne har Ret til, skal udsættes til den endelige Afgørelse af Sagen, men Drosten skal anmodes om med Forbehold af enhvers Rettighed at tillade, at Ahlefeldterne fuldfører det nye Dige paa de 12 Roder indtil den gamle Vold, hvilket Dige tilligemed »der loeteich«, som meldt, er bestemt til Græs- og Digejord. Hvis det ved Sagens endelige Afgørelse viser sig, at Ahlefeldterne ikke er berettigede til et saadant Dige, skal det sløjfes igen. Ahlefeldterne skal ikke, saa-

¹ Kornmarkerne ødelagdes ved, at der blev kørt henover dem med Vogne, hvor Baghjulene var taget af.

længe Sagen ikke er afsluttet, fordre, at Grevens Folk skal deltage i Digningen af det nye Dige, idet Kongen og Hertugerne vil, at der skal herske Fredstilstand under Sagens Behandling. Hvis der opstaar mere Strid, før Sagen er afgjort, skal uvildige Personer forordnes til at bilægge den i Mindelighed. Drosten skal opfordres til at fremme Sagen. Forlanges det af ham, at der skal gives Erstatning med Hensyn til de 12 Roder Græs- og Digejord, saa meget som det nye Dige omfatter, indtil der er oprettet en Overenskomst, eller Sagen endeligt er afgjort, skal der herom forhandles med Ahlefeldterne, eller ogsaa skal disse eftergive Folkene nogle af Græspengene. — Kongen og Hertugerne vil samtykke i, hvad enten Sagen skal bringes til Afslutning ved Hjælp af Kommissarier eller paa anden Maade i Mindelighed, og de vil, at det for det gode Naboskabs Skyld skal komme til en sikker og varig Afgørelse. Hvis der opnaas noget hos Drosten, der er gunstig for Sagen, og det er nødvendigt derpaa at drøfte Sagens Stilling med Ahlefeldterne, kan dette ogsaa ske. Efter at Sagen er drøftet med Drosten, skal den atter tilstilles Kongen og Hertugerne. R. 1544—60, 101; 1544—65, 24 b. T. K. U. A., Instructiones m. v. 1539—48, 312.

10. April (Haderslev). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Ditloff Rathlous Frænder. Kongen og Hertugerne, der har modtaget deres Skrivelse¹ om deres Broder og Frænde, den dræbte Ditloff Rathlou, har, da Skrivelsen omhandler Hr. Wulf Pogwisch og hans Sønner, sendt den til Hr. Wulf. Saasnart de faar dennes Svar herpaa, skal Adressaterne faa Svar paa deres Skrivelse og Beretning. Kongen og Hertugerne er ogsaa tilbøjelige til at lade Parterne ansætte en Dag, for at Sagen kan blive afgjort i Mindelighed eller med Retten. Det befales derfor samtlige Adressater i Mellemtiden, indtil Sagen kan afhøres, ikke at anvende Vold imod Pogwischerne, men at forholde sig fredelige. R. 1548—52, 25 b.

¹ Af $\frac{3}{4}$ 1548 (Afskr. i T. K. I. A., Skr. fra Wolf Pogwisch ang. hans Sønners Drab paa Ditlev Rathlou 1548—49).

11. April (Kolding). Til Siuert Rantzau, Raad. Han erindrer utvivlsomt endnu, at Hertugen for nylig har ladet tilskrive¹ nogle af Adelen om som Ridemænd at ride og besigtige Skellene, hvorom der er Strid mellem Hertugen og Erick Ericksen. Hertugen vil derfor ikke forholde ham, at denne i Kolding har bedt om, at Besigtigelsen maatte udsættes til ca. 14 Dage efter Pinse, for at han i Mellemtiden kunde op-søge sine Breve og Segl, men han vilde derefter tilligemed sit Frændskab være parat. Da Hertugen har tilstaaet ham dette, vil det være nødvendigt at meddele dette til dem, som skal be-sigtige Skellene, hvorfor det begæres af Adressaten at give dem en Advarsel eller at lade Jeronimus skrive det, da Ridemæn-denes Navne ikke er Hertugen bekendt, for at disse kan rette sig derefter. R. 1548—52, 26.

— Befaling til Undersaatterne i Schlux, Kar og Luntoft Herreder, at enhver af dem paa Amtmanden i Tønder, Chri-stoffer Rantzaus Forlangende skal læsse et Læs Sten og køre det til Hanne Witt til Brug for Breide Rantzau, da Hertugen har forundt ham dette. R. 1544—60, 104.

15. April (Haderslev, Sønd. misericordias domini). Til Fru Margrete, Claues von Buchwalds Enke. Hertugen vil ikke forholde hende, at Fru Margaretha, Marquart von Buchwalds Enke, paa det heftigste har klaget² til ham over, at hun ikke af Sirhauen Gods kunde faa, hvad hun var be-rettet til, uagtet der hidtil ofte var stillet Fordring derom, og hun blev til ikke ringe Skam og Skade afvist, hvorfor hun bad Hertugen have Indseende hermed. Da Fruen, saaledes som det er blevet berettet Hertugen, gennem 3 Aar er blevet forholdt, hvad der med Rette tilkom hende, nemlig 83 Mk. lybsk aarligt, hvad Hertugen ingenlunde kan billige, befales det Adressaten at slutte Forlig og at betale Klagerinden, hvad der resterer af Sirhauen Gods, saa at hun ikke behøver at

¹ Jfr. 20/2 ² Ved Skrivelse af 21/1 1547 (Hansb. XXXIX, 26). — Da hendes Søn Claus Buchwald her omtales som død, maa Aaret være 1548.

klage mere, og Hertugen kan blive forskaanet for videre Overrenden. R. 1548—52, 8.

20. April (Haderslev). Til Hr. Iuen Reventlow. Da Hertugen har givet Kongen paa hans Bøn Tilsagn om at ville ledsage Kongens Datter Frøken Anna til hendes Bryllup i Torgou eller Dresen den førstkommende Søndag før Bartholomei [^{19/8}], vilde han gerne have to af sine Raader med sig. Da han har formaaet Gossigk Rantzau dertil som den ene, begæres det af Adressaten ogsaa at følge Hertugen paa en saadan Rejse og godvilligt at lade sig bruge, dog hvis det falder ham besværligt, som Hertugen godt kan tænke sig, vil han ikke gerne bemøje ham med den lange Rejse, han anmodes i saa Fald om paa Hertugens Vegne at forhandle med Amtmand i Tønder, Christoffer Rantzau, der ogsaa er Hertugens Raad, om at lade sig bruge til et saadant Tog med 6 Heste, og saaledes at denne drager med Hertugen uden at komme med nogen Udflugter. Hertugen vil da lade ham tilsende sine Klæder og Farver, som han derpaa efter Hertugens Mønster vel vil vide at lade forfærdige. Hertugen har Tillid til, at Adressaten vil handle godvilligt og ikke være forsømmelig, og han anmodes om at meddele Hertugen skriftligt, hvad Christoffer Rantzau vil være villig til. R. 1548—52, 31.

21. April (—, Lørd. efter misericordias domini). Oprejsningsbrev for lille Jep Nielsen af Sunderballj Dirnis, der er blevet gjort nederfældig for et Lams Skyld, men derpaa har optinget til Amtmanden i Haderslev og Doringen, Syuert Rantzau. Han, hans Hustru, deres Børn og Arvinger.. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med ^{22/2} indtil] Hvis en eller flere herefter forekaster dem noget for ovennævnte Sags Skyld, skal disse betale en ligesaa stor Bøde, som den lille Jep Nielsen har udgivet. R. 1544—60, 100.

— Oprejsningsbrev for Hans Seuerinsen (Seuernsen) af Kolstorp¹ samt hans Mededsmænd, der er blevet gjort neder-

¹ Steppinge Sogn.

fældige for en Ed, som Hans Seuerinsen har svoret Moritz Emicksenn og hans Foged, da de har optinget til Hertugens Raad og Amtmand i Haderslev og Dorningenn, Syuert Rantzau. Hans Seuerinsen og hans Edsmænd, bosat paa Hertugens Omraade.. [Mutatis mutandis iøvrigt enslydende med det foranstaaende Oprejsningsbrev]. R. 1544—60, 100 b.

22. April (Haderslev). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hr. Wolf Pogwisch. Hvad den dræbte Ditloff Rathlous Broder og Frænder skriftligt har tilstillet Kongen og Hertugerne, vil han erfare af den vedlagte Skrivelse¹, der, da den vedrører ham og hans Sønner, oversendes til ham i Kopi, idet det begæres af ham i Hast at svare herpaa, for at Kongen og Hertugerne kan give Klagerne Svar paa deres Skrivelse, Bøn og Fordring. Da det er befalet Klagerne ikke at bruge Vold imod Adressaten og hans, indtil der kan holdes Forhør i Sagen, tvivler Kongen og Hertugerne ikke om, at Wolf Pogwisch og hans ogsaa vil forholde sig fredelige. R. 1548—52, 27.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Wolff Rathlou. Kongen og Hertugerne, der har modtaget hans Skrivelse², er tilfreds med den gjorte Undskyldning i Anledning af deres første Skrivelse. Da de agter med det første at ansætte ham og hans Modpart en Rets- og Forhørsdag, befales det ham i Mellemtiden intet voldeligt at foretage sig imod hans Modpart, men at forholde sig fredelig. R. 1548—52, 27 b.

— Til Hertug Heinrich af Mecklenborg. Han erindrer utvivlsomt endnu, at Bartholomeus Ahlefeldt tilligemed nogle andre adelige har maattet betale nogle Pengesummer for en nu afdød von Quitzow, for hvilke de samtlig havde kautioneret. Herfor var det blevet indrømmet dem i Fællesskab at bruge et Gods, kaldet Vogetzhagenn, beliggende paa

¹ Jfr. Anm. til 10/4. ² Jfr. Anm. til 10/4.

Adressatens Omraade, i saa lang Tid, at de kunde faa deres udlagte Penge tilbagebetalt. Kreditorerne har imidlertid paa det heftigste klaget til Hertugen over, at de var lidet hjulps med et saadant Gods, hvis det i Længden skulde deles i Andele paa den Maade, som det hidtil var sket, da de aarligt efter aflagt Regnskab havde Tab og kunde ikke faa, hvad de havde udlagt, tilbage igen. Herfor har Bartholomeus Ahlefeldt indstændigt bedt Hertugen ved en Forbønsskrivelse at anmode Adressaten om, at det omhandlede Gods maatte tilstaaes en af Kreditorerne, som saa med Tiden skulde stille de andre tilfreds. Adressaten bedes derfor drage Omsorg for, at nævnte Gods indrømmes en af Kreditorerne, som saa vil vide paa Adressatens Approbation at komme overens med de andre. R. 1548—52, 28.

22. April (Haderslev). Til Hertuginde Elisabeth af Mecklenborg. Af Bartholomeus Ahlefeldt, der tilligemed nogle andre adelige har maattet betale en Sum Penge for en nu afdød von Quitzo, er det blevet berettet Hertugen, at han og hans Medkreditorer til Erstatning for deres udlagte Penge til fælles Brug har faaet overdraget et Gods, Vogtshagenn, men at de aarligt maatte sætte til af deres eget foruden alle dette Gods' Indtægter, hvorved de bragtes i stor Skade. Han har derfor indstændigt bedt Hertugen tilskrive Adressaten om at befordre Sagen hos Hertug Heinrich af Mecklenborg og hos hendes Gemal, Hertug Mangnus, saaledes at nævnte Gods maatte blive indrømmet en af Kreditorerne fra Landet Holsten. Hertugen beder derfor, da de andre udenlandske Kautionister er lidet tjent med, at Godset, som hidtil sket, opretholdes med Skade, at Adressaten vil befordre hos nævnte Hertuger Heinrich og Mangnus, at bemeldte Gods maatte blive overdraget til en af Kautionisterne, bosat i Holsten, som saa skulde træffe Overenskomst med de andre Kautionister paa en saadan Maade, at de var tilfredse. R. 1548—52, 29.

24. April (Flensborg, Tirsd. efter jubilate). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til den kejserlige Kommissarius

Lasarus von Schwendj. Hertugerne, der har modtaget hans Skrivelse¹, dateret Wolffenbutt, om at de skulde sende befuldmægtigede Sendebud til Hannover for at høre paa nogle Sager, som Adressaten i Henhold til Befaling fra Kejseren skulde fremføre, og derpaa videre være med til at træffe en Beslutning, havde vel været tilbøjelig til at gøre dette, men da Adressatens Skrivelse først var ankommet til Hertug Hans denne Dag, Tirsdag efter Jubilate, og Hertugerne boede noget langt borte, havde det været umuligt for dem i Hast at sende Sendebud, de kunde desuden ikke vide, hvorlænge Adressaten vilde opholde sig paa nævnte Sted. For Tidens Kortheds Skyld har Hertugernes Sendebud altsaa ikke kunnet komme. Adressaten bedes undskylde Hertugerne hos Kejseren. R. 1543—50, 194 b.

10. Maj (Haderslev). Til Hertug Adolf. At han paa Hertugens Bøn har oversendt 2 Hingste, hvoraf Hertugen skulde beholde den bedste, vil Hertugen, idet han takker for en saadan broderlig Opmærksomhed, atter forskylde, men han beder ham ikke at tage ilde op, at han hidindtil har beholdt dem hos sig og ikke straks i Henhold til sin Skrivelse har sendt den ene tilbage. Han har imidlertid ogsaa paa mange andre Steder forhørt sig om Hingste, og han har næsten faaet saa mange — eller faaet Løfte om nogle — saa at han for nærværende Tid er tilstrækkeligt forsynet. Da Hertug Adolf for nylig ved sine udsendte Raader lod formelde, at han havde søgt at komme i den romerske Kejsers Tjeneste, og at han om kort Tid vilde begive sig til Kejseren, formener Hertugen, at han til en saadan lang Rejse selv har Brug for gode Hingste, som det paa dette Sted altsaa i Hast er vanskeligt at opbringe. Hertugen vil derfor ikke gerne fratage ham disse, og hvis han straks havde vidst Besked om Rejsen, vilde han have forskaanet ham for en saadan Bøn; han tilbagesender imidlertid begge Hingste og beder ham bruge dem til egen Nødtørf. R. 1548—52, 30.

¹ Af 10/4 1548, Mødet i Hannover var fastsat til Onsdag efter jubilate (Hansb. XXXIX, 28 b 2).

18. Maj (Haderslev, Fred. efter exaudi). Til Hr. Iuen Rentflow og Schack Rantzau, »enhver især om at forlange nogle Penge af Undersaatterne paa Femern og ogsaa af Undersaatterne i Rendsborg Amt, endvidere til Siuert Rantzau, ligeledes om at forlange Penge af Undersaatterne i Haderslev og Dorningen Amter, mutatis mutandis«. Som det er Adressaten bekendt, har Hertugen for nylig sendt et stateligt Antal Ryttere og Fodfolk mod sine Modstandere, der har været samlet i Bremen Stift; derhen har ogsaa Hertugens andre Stæder og Amter paa hans Forlangende forordnet deres Folk til Fods i et temmeligt stort Antal, hvilke Stæder og Amter ogsaa har hjulpet Hertugen med Besoldningen, herved har Hertugen paadraget sig betydelige Udgifter, men han forskaanede dengang sine Undersaatter paa Femern for en saadan Udredning af Folk og Skat. Hertugen staar paa nærværende Tid atter overfor at skulle gøre et hastigt Tog udenlands, hvilket er ham meget magtpaaliggende, og hvortil og til anden Nødtørft han behøver en statelig Sum Penge, men da han, som nævnt, er blottet for Penge paa Grund af de mange Udgifter ved Betalingen af Krigsfolket i Bremen Stift, har han ladet udfærdige vedlagte Befaling til Undersaatterne paa Femern, idet det befales Adressaten sammen med Schack Rantzau, der ogsaa er Hertugens Raad, og til hvem Hertugen ligeledes har skrevet, at foreholde Undersaatterne paa Femern en saadan Befaling og med Streghed foranstalte, at Hertugen til nævnte Tog af disse bliver forsynet med en statelig Sum Penge. For Tidens Kortheds Skyld skal han have Indseende med, at Pengene bliver indbetalt til Margrethedag [$\frac{13}{7}$ eller $\frac{20}{7}$] og overleveret til ham for videre at blive overgivet i Hertugens Hænder. R. 1548—52, 31 b.

— Mandat til Undersaatterne paa Femern og i Rendsborg, Haderslev og Dorningen Amter. Hertugen lader Indvaanerne paa Femern vide, at han for kort Tid siden for at gøre Modstand imod Fjenden har sendt et Antal Ryttere og Knægte til Bremen Stift, hvortil han maatte have en stor Sum Penge, men for et saadant Tog har han af særlig Naade

forskaanet Adressaterne. Da imidlertid Hertugens og hans Brødrers andre Lande, Amter og Stæder har givet Penge til nævnte Tog og en Tid lang har maattet holde Landsknægte i Bremen Stift, tvivler Hertugen ikke om, at Adressaterne endnu en Gang vil have dette i Erindring. Der forefalder nu atter Sager, hvorpaa der ligger stor Magt. Hertugen maa saaledes om kort Tid selv begive sig udenlands, og Adressaterne kan derfor tænke sig, at han ogsaa hertil maa have en god Sum Penge, det begæres derfor af dem, da de blev fritaget for Udrustning af Ryttere og Knægte til Bremen Stift, at komme Hertugen til Hjælp med en statelig Sum Penge, saaledes at han kan have dem i Hænde i Haderslev den førstkommende Søndag efter Margarete [¹⁵/₇ eller ²²/₇]; han har overdraget til sine Raader, Hr. Iuen Reventlow og Schack Rantzau, at forhandle med dem herom, og han tvivler ikke om, at de vil vise sig godvillige. R. 1544—60, 106.

19. Maj (Haderslev, Lörd. efter exaudi). Til Claus Gaddendorff. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, ved hvilken han beder ham fremme sine Sager hos Kongen, meddeler, at han forlængst uden Adressatens Paamindelse 2 eller 3 Gange har mindet Kongen om Sagen, hvad han ogsaa har gjort ved Modtagelsen af Adressatens Skrivelse, og endelig faaet til Svar, at Silden for nærværende Tid var opspist, og at der ikke var flere forhaanden, men saa snart Sildefangsttiden faldt ind, vilde Kongen have Adressaten i sin Erindring. Hertugen har ogsaa husket paa Uret, som er Adressaten tilsagt, idet Kongen, der er rejst til København, har givet Hertugen Tilsagn om snarest muligt derfra at oversende Uret til Adressaten. R. 1543—50, 195 b.

— Til Hertugen af Preussen. Hertugen, der har modtaget hans Forbønsskrivelse¹ for Johan Pogwisch, meddeler, at en saadan Strid fra Begyndelsen af har været ham meget imod. Af Kongen er der ogsaa, som det er berettet Hertugen, flere Gange stillet Forslag om Afgørelse af Stridighederne enten

¹ Af ¹⁷/₄ 1548 (Fællesark. XXVI, 46).

i Mindelighed eller med Retten, men det er altid forblevet uden Resultat. Derfor har Hertugen heller ikke kunnet gøre noget ved Sagen uden Samtykke fra »den anden Part«. Pogwisch havde dog vel kunnet finde en anden Fremgangsmaade end at bruge Vold. Hertugen vil imidlertid atter befordre Sagen hos Kongen, naar denne fra København kommer til Jylland, for at Parterne kan opnaa, at der holdes Forhør. Hvad Hertugen faar til Svar, skal blive meddelt Adressaten, og hvad Hertugen for sit Vedkommende kan gøre, der er ret og billigt, for at Striden kan blive endt, skal ske. Kongen vil ogsaa vide at forholde sig udadeligen. — Hvad angaar Adressatens anden Skrivelse¹, hvori han beder om at blive underrettet, hvis Hertugen erfarer noget, som angaar ham, og som det maatte være nødvendigt for ham at vide, meddeler Hertugen som Svar herpaa, at han hidtil har søgt at erholde Besked om noget saadant, og han vil ogsaa fremtidigt handle til Bedste for Adressaten, hans Lande og Folk. Denne kan af Hertugen som af en Søn fortrøste sig til alt godt. R. 1543—50, 196.

24. Maj (Haderslev). Til Doktor Johann Saxo. Hertugen, der har modtaget hans fra Speier oversendte Skrivelse samt Bogen, som han har dediceret til ham, takker ham for hans Flid. Han havde vel været sindet at ville give ham en Foræring til Gengæld, for at han deraf kunde mærke, at Hertugen var ham naadig, men da der for nærværende Tid forefalder allehaande vigtige Sager, og Hertugen maaske vil begive sig udenlands, har han straks ikke kunnet gøre det, men han vil ikke desto mindre have ham i sin naadige Erindring og ingenlunde lade saadan Flid gaa i Forglemmelse. R. 1543—50, 197.

27. Maj (—, Sønd. trinitatis). Til Hinrick Knutzen til Roddingk. Hans Laussen (Laursen) til Kergard² har atter været hos Hertugen og klaget over, at han endnu ikke i

¹ Er ogsaa dateret $17/4$ 1548 (Hansb. XXXIX, 11 a).
1545—54, 303, 314, 383.

² Jfr. Rigens Dombog

Henhold til Hertugens tidligere givne Befaling og til den oprettede Overenskomst af Adressaten var stillet tilfreds med Hensyn til den Søsterdel af afdøde Hr. Seuerin Knutzens efterladte Godser, hvortil han paa sin Hustrus Vegne var berettiget, idet han tillige bad om, da han boede lidt langt borte, og det ogsaa vilde falde ham noget vanskeligt med Kost og Tæring, hvis han skulde tøve længe, at Hertugen vilde foranledige, at Adressaten vilde lade den nedarvede Søsterdel følge ham, i Betragtning af at han gerne paa sin Hustrus Vegne vilde give til Hr. Seuerin Knutzens efterladte Hustru og Børn, hvad han i Henhold til den oprettede Overenskomst var skyldig til. Da Hertugen forstaar, at Skylden er hos Adressaten, og at Klageren i Henhold til den givne Beretning har Krav paa en Søsterdel af Godset, befales det ham at stille Klageren tilfreds, for at Hertugen ikke paa dennes videre Anmodning skal være forarsaget til ved andre Midler at hjælpe ham til Ret, hvilket Hertugen meget hellere vil være forskaonet for. R. 1548—52, 32b.

8. Juni (»jnn jll« **Haderslev**). Til Kongen. Hvad Hertug Heinrich af Brunsvig og Lazarus von Schwendji Henhold til Kejsereis Befaling har skrevet til Hertugen og Hertug Adolf »wegen eines abermaligen verstandts zu vorhinderunge irer Key. Mtt. rebellenn«, endvidere hvad Hertug Adolf anser for raadeligt i denne Sag, vil Kongen i enhver Henseende erfare af de vedlagte Breve¹. Da Sagen ikke alene angaar Hertugerne,

¹ Hertug Henriks Skrivelse, der er dateret Gandersheim $15/5$ 1548 (Hansb. XXXIX, 8), er vedlagt en Skrivelse fra Kejsereis af $2/6$. L. v. Schwendis Skrivelse er dateret Gandersheim $18/6$ og ankommet til Kiel $2/6$. Hertug Adolf oversender disse Breve til Hertug Hans med en Skrivelse af $2/6$. Naar Hertug Hans udtrykker sig saa kort i sin Skrivelse til Kongen, skyldes det naturligvis, at han medsender ovennævnte Breve. Hvad der menes med »verstandts«, ses af L. v. Schwendis Skrivelse. Kejsereis havde befalet denne, at der skulde gaas videre med den Sag, som var fremsat paa Mødet i Hannover $26/4$ s. A. L. v. Schwendi skrev derfor til de holstenske Hertuger og gav dem et Referat af Forhandlingernes Gang paa nævnte Møde. Kejsereis havde der ved L. v. Schwendi begæret, at Stænderne »under einander gute correspondentzen und ferstendnus machen, und den rebellen unnd ungehorsamen im faal, wo sollichs die notturfft erfordern, und sy sych widerumb was neuerung und auffruhr zu erwecken understen wurden, mit gesambter handd

men ogsaa Kongen, bedes han som den ældste Broder ikke alene at give Hertugerne Raad, men ogsaa skriftligt at meddele, hvad han for sit Vedkommende er sindet at gøre, for at Hertugerne kan svare Hertugen af Brunsvig og Lazarus von Schwendj paa deres Skrivelser, der er udgaaede i Henhold til Kejserens Befaling. R. 1548—52, 33 b. Orig. (T. K. I. A.).

9. Juni (Haderslev). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Skønt Hertugen tidligere¹ har skrevet til ham om nogle Penge, der skulde udgives af de af Hertugens Amter, der ikke har hjulpet med til at gøre en Ende paa Krigen i Bremen Stift, og han da ogsaa tilligemed andre Raader har raadet Hertugen til at indkræve saadanne Penge, har Hertugen vel været betænkt paa i Henhold til hans Raad at gøre dette, men da han skønner, at de ikke vil strække til til Toget, hvortil han vilde bruge dem, og at han desuden maa laane, er han til Sinds af Aarsager, som han vil fortælle Adressaten ved deres Sammenkomst, at forskaane sine Folk i Rendsborg, Doringen og Haderslev Amter for en saadan Udgift. Adressaten skal derfor ikke besvære Undersaatterne i Rendsborg Amt hermed; hvad Hertugen derimod kan faa af de femernske, af hvem han ellers ikke faar meget, vil han være tilfreds med, dog henstiller han det altsammen til Adressaten; hvad han anser for raadeligt og godt, vil Hertugen efterkomme, idet hans skriftlige Svar herpaa begæres ved nærværende Brevviser. R. 1548—52, 34.

15. Juni (—). Til Syuert Rantzau, Raad. Da det er ham bevidst, at Hertugen i Henhold til hans Betænkning har skrevet til Hr. Iuen Reventlow om Skatten, nemlig at den for nærværende Tid ikke skulde opkræves, vil Hertugen ikke forholde ham, at Hr. Iuen straks den anden Dag har vist Budet tomhændet fra sig. Hertugen er altsaa hidtil forblevet ubesvaret, og

und zeitlich begegnen und wehrn, und jhe einer dem andern zuzug, hillff und redung thun, und sych auch dessen öffentlich erclernn söllen, damit jhe ain stand wisse, was er sych in sollichen fällen zu seinem nachbauren zu verseehen und zu getrösten habe«. (Hansb XXXIX, 28 b 2). ¹ 18/6.

han kan ikke vide, hvad Hr. Iuen er sindet videre at ville gøre. Til Hertugens Marskalk, Claus Rantzau, der nu er hos Hertugen i Haderslev, men som har været hos Hr. Iuen Dagen forinden, Budet ankom, har Hr. Iuen imidlertid meddelt, at Undersaatterne baade paa Femern og i Rendsborg Amt allerede havde indvilget i en saadan Udgift. Om han nu vil gaa videre med Sagen eller ikke, er Hertugen ubekendt, og det henstilles derfor til Adressaten at give Raad om, hvad der skal foretages. Hvis maaske Hr. Iuen vil holde fast paa den forrige Bestemmelse og gaa videre med Sagen, vil Lejligheden fordre, at Adressaten ligeledes foreholder en saadan Sag for Undersaatterne i Haderslev og Dorningen Amter, for at en lige Byrde kan blive paalagt alle Parter. Hvis han mener, at dette er raadeligt, vil Hertugen paa hans Meddelelse skyndsomst oversende det Mandat, som han ved Besked med, og andre Skrivelser. Han anmodes om at meddele Raad, hvorefter Hertugen vil rette sig. R. 1548—52, 35.

15. Juni (Haderslev). Til Siuert Rantzau. Hertugen vil ikke unnlade at meddele, at Broderen til ham, der skød Haren, har været hos ham og nogle Gange bedt ham for Guds Skyld at eftergive ham de forfaldne 25 Daler, hvorpaa Hertugen af Naade ganske har eftergivet ham disse. Adressaten skal derfor ikke mane Kautionisterne for dette Beløb, men om de sidste 25 Daler skal han i Henhold til deres gjorte Tilsagn vide at komme overens med dem. R. 1548—52, 35 b.

18. Juni (—). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen har modtaget hans Skrivelse¹ og deraf erfaret, hvorledes han har forhandlet med de femernske og Amtsunersaatterne i Rendsborg Amt med Hensyn til de Penge, som Hertugen skulde bruge til det ommeldte Tog. Adressatens udviste Flid i Henhold til Hertugens første Skrivelse er Hertugen til Behag. Skønt Hertugen senere havde Aarsager til at ombestemme sig, (thi han vilde ingensinde gerne se sine Under-

¹ Af 14/6 1548 (Hansb. XX, 52).

saatter besværet med Ubillighed), han har da ogsaa igen skrevet til Adressaten om ikke at gøre det, er han dog, da Adressaten allerede har befordret det, og Folket iøvrigt viser sig godvilligt, meget veltilfreds hermed, og han takker Adressaten, der anmodes om straks at gaa videre med Sagen og at faa Pengene ind til den bestemte Termin, for at Hertugen kan faa dem til Brug, hvad han heller ikke vil gøre sig nogen Tvivl om, at han kan. Hertugen har ogsaa baade i Henhold til hans forrige og nærværende Skrivelse paalagt Syuert Rantzau, der ogsaa er hans Raad, idet han ogsaa har tilstillet ham Mandat og Skrivelse, ligeledes at forlange Penge af Undersaatterne paa dette Sted, idet Hertugen haaber, at disse ligesom de andre vil vise sig godvillige. Hertugen, der ikke har villet forholde Adressaten dette Svar, er ham som hans fortrolige og gehejme Raad bevaagen med al Naade og godt. R. 1548—52, 36.

19. Juni (Haderslev). Til Hertug Adolf. Det Svar¹, Kongen har givet Hertugen med Hensyn til Hertug Heinrich af Brunsvigs og den kejserlige Kommissarius Lazarus von Schwendjs Skrivelser angaaende Rebellerne, og hvilket Svar han har anset for raadeligt at give disse, vil Hertug Adolf se af de udfærdigede Breve og Kopier. Da nu alle Stænder for største Delen har indvilget i det forlangte, mener Hertugen for sit Vedkommende, at det ikke vil sømme sig for dem at vise Vægring, hvorfor han i Henhold til Kongens Raad har udfærdiget disse Skrivelser, som han nu oversender til Adressaten, idet denne bedes efter sin Lejlighed, hvis Brevene vinder hans Bifald, at medforsegle dem og at give Befaling til det brunsvigske Bud om at bringe dem til Bestemmelsesstedet, saa at Hertugerne ikke skal udsætte sig for Spot. — Da Kongen i en anden Skrivelse² formelder, hvad deres Gesandter til Rigsdagen

¹ Er af 13/6 1548 (Hansb. XXXIX, 2 b. Kopien i Inl. Reg. 1548, 111 b, er dog dat. 14/6). Med denne Skrivelse fremsendte Kongen det Svar, han fandt det raadeligt at give Hertug Henrik og Lasarus von Schwendi. De herefter følgende Breve til disse, ligeledes af 19/6, er derfor konciperede i det kongelige Kancelli. ² Af 14/6 1548, adresseret til Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab (Inl. Reg. 1548, 112 b).

i Augsburg har udrettet, bl. a. at de kejserlige finder Behag i, at de pfalziske skal tilstaa fri Adgang, hvoraf det vel kan formodes, endskønt Gesandterne ikke har faaet noget Svar fra Pfalz om, hvorvidt han vil sende Afsendinge eller ikke, at Sendelsen og Samtalen med Kong Christiern skal ske om kort Tid, tvivler Hertugen ikke om, at Hertug Adolf i Mellemtiden vil forordne dem af hans Folk, som skal være til Stede derved. Hertug Hans for sit Vedkommende vil ligeledes forordne sine Folk. Da Kongen begærer, at det skal tilstaa, at Kong Christiern, hvis Sendelsen finder Sted, føres til Flensborg, anmodes Hertug Adolf om i Hast ved eget Budskab at meddele Hertugen sin Mening herom, for at de begge kan svare Kongen med Hensyn til, hvad de finder gørligt. Hertugen for sit Vedkommende mener, at dette kun kan være Sagen tjenlig, hvis det sker med Raadernes Vidende og Vilje, men han vil i den Sag ikke gaa med til noget uden Hertug Adolfs Raad og Raadernes Betænkning. R. 1548—52, 37¹.

19. Juni (Haderslev). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til Hertug Heinrich af Brunsvig. Hertugerne, der har modtaget hans Skrivelse² om Kejserens Befaling med Hensyn til Rebellerne — og desuden omhandlende, hvad den kejserlige Kommissarius Lasarus von Schwendj for nylig har fremsat herom i Hannouer — hvoraf de har erfaret hans Mening med Hensyn til Modforanstaltninger, og at de selv tilligemed andre Stænder maatte gaa til Angreb, vil ikke undlade at meddele, at denne Sag, som Adressaten ved, angaar ikke Hertugerne alene, men bør tillige tilstilles Kongen af Danmark, hvem Regeringen af Fyrstendømmet Holsten tilkommer sammen med Hertugerne. De har ogsaa for nylig givet nævnte kejserlige Kommissarius deres lovlige Undskyldning³ i Anledning af hans Skrivelse om Mødet i Hannouer, og de mener, at Tvivl maa være udelukket med Hensyn til Kongens og deres egen Holdning, hvad Fyrstendømmet Holsten angaar, overfor alt, hvad der kan være Kejseren til Ære og det hellige Rige til Ro og Velfærd. Efter

¹ Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 424.

² Jfr. ³/₄ med Anm.

³ ²⁴/₄.

deres Formening har de ogsaa tilstrækkeligt vist dette i Handling, idet Kongens og Hertugernes Krigsfolk for nylig i Bremen Ærkestift har ligget næsten 2 Maaneder i Felten og med Hjælp af den bremiske Adel adsplittet og afværget Samlingen af Krigsfolk og desuden tvunget Huset Vhorde til at overgive sig, førend andre har rørt paa sig, ellers vilde von Mansfellts Foretagende uden Tvivl være blevet til stort Besvær for Landet og forarsaget flere Udgifter. Kongen og Hertugerne har ogsaa tidligere i Anledning af Kejsereisens Mandat erklæret¹ sig om deres Holdning, de har ogsaa tilskrevet² Adressatens Raader om at ville yde Hjælp og desuden befalet³ deres Folk, som dengang var forsamlet i Bremen Stift, paa Anmodning af Adressatens forordnede at rykke til Hjælp; imidlertid er Knægtene blevet slaat og Krigsfolksamlingen forhindret af Kongens og Hertugernes Folk sammen med de bremiske, før anden Hjælp ankom. Hvis der skulde opstaa videre Uro, vil Kongen og Hertugerne som Hertuger af Holsten Kejseren til Ære og til Opretholdelse af den almindelige Fred gøre deres Skyldighed tilligemed andre Stænder. Adressaten anmodes om at berette dette til Kejseren og ogsaa at fortrøste de andre Stænder dermed. R. 1543—50, 197 b.

19. Juni (Haderslev). Fællesskrivelse fra Hertugerne Hans og Adolf til den kejserlige Kommissarius Lasarus von Schwendj. Hertugerne, der har modtaget hans Skrivelse fra Gandersheim⁴, dateret 18. Maj, har deraf bemærket sig, hvad Kejseren har paalagt ham at fremføre for de Fyrster og Stænder, som var kaldt til Hannouer, med Hensyn til Modstanden mod Rebellerne og mod videre Foruroligelse af det hellige Rige, især disse nedersachsiske Lande, og tillige at han anmoder Hertugerne om at give deres Mening om denne Sag tilkende, fordi de af lovlige Grunde, som meldt i deres forrige Skrivelse⁵, ikke havde kunnet sende Sendebud til Mødet i Hannouer. I Anledning heraf vil de, da de gerne har erfaret om Kejsereisens faderlige Omsorg for det hellige Rige og Nationen, ikke forholde

¹ 28/3.

² 26/3.

³ 30/3.

⁴ Jfr. 8/6 med Anm.

⁵ 24/4.

Adressaten, endskønt det ikke tilkommer dem at handle alene i disse Sager, da de ogsaa medangaar deres Broder, Kongen af Danmark, med hvem de i Fællesskab udøver Regeringen af Fyrstendømmet Holsten, hvorfor Kongen ogsaa billigt skulde have været spurgt, at med Hensyn til Kongens og deres egen Holdning i den omhandlede Sag kunde der ikke herske nogen Tvivl. De mener ogsaa at have vist dette i Handling, idet de, da von Mansfelt for nylig anstillede Hvervninger til videre Foruroigelser i Bremen Stift, uden Pral alene med Bistand af de bremiske Stiftsstænder har hindret og afværget Krigsfolkets Løb og Tilstrømning og dertil slaet de Knægte, som havde samlet sig, samt tvunget Huset Vhorde til at overgive sig, førend de andre Stænder havde rørt paa sig og var rykket i Felten. Af det passerede og gennem de overvundne Knægte har man forstaaet saa meget, at Krigsfolksamlingerne havde haft i Sinde at forstærke sig, hvilket kunde være blevet til ikke ringe Besvær og til stor Bekostning for Landene. Kongen og Hertugerne har gerne og villigt handlet saaledes til Ære for Kejseren og for at forebygge videre Uro i Landene, og de vil fremtidigt for Fyrstendømmet Holstens Vedkommende sammen med andre lydige Stænder ikke ophøre med at gøre deres Skyldighed i saadanne Tilfælde; de har ogsaa tidligere i Anledning af Kejserens Mandat erklæret¹ sig om deres Holdning, og de Fyrster og Stænder, som har været i Hannouer, bliver vel trøstet hermed af Adressaten. Hertugerne venter ogsaa, at disse vil handle med Alvor, hvis Lejligheden fordrer det. Kongens og Hertugernes forordnede har desuden for nylig næsten i 2 Maaneder ligget i Felten sammen med de bremiske foran Fjenden, førend der kom mere Hjælp. Adressaten anmodes om videre at give tilbørlig Meddelelse om Kongens og Hertugernes Lydighed, hvad Fyrstendømmet Holsten angaar, og ogsaa i Henhold til sin Skrivelse at give Melding herom til Fyrster og Stænder. R. 1543—50, 199.

21. Juni (Haderslev). Til Christoffer Rantzau. Han vil af vedlagte Supplik se, hvad Hertugens Undersaat Detleff Gott-

¹ 20/3.

bordsenn (Gothbarssen) i Brestede beder Hertugen om. Da Hertugen har glemt, hvorledes det forholder sig med Sagen, og dertil ikke har nogen sikker Beretning derom, skal han forhøre sig om Sagens Lejlighed, thi i Tilfælde af at det forholder sig saaledes, som Klageren i nævnte Skrivelse har meddelt, kommer denne efter Hertugens Formening meget til kort og bliver forfordelt ved et saadant Skifte. Det befales derfor Adressaten at paabyde Klagerens Halvbrødre eller Søstre at lade det bero med nævnte Skifte indtil Hertugens Ankomst, idet han saa vil holde Forhør og behandle Sagen ad retslig Vej. Hvis det skulde forholde sig anderledes end af Klageren berettet, skal Adressaten snarest muligt meddele Hertugen dette skriftligt¹. R. 1548—52, 38 b.

21. Juni (Haderslev). Til Kongen. Hvad Hr. Wolff Pogwisch har indbragt som Svar paa Skrivelsen fra den dræbte Rathlous Broder og Frændskab, vil Kongen erfare af vedlagte »lybell«² og af hans Skrivelse, adresseret til Kongen og begge Hertuger samtlig. Da begge Parters Frændskab er stort, og Frænderne ved en saadan Frem- og Tilbageskriven, hvis der ikke haves tilbørlig Indseende, kunde komme i en saadan Strid med hverandre, at ikke ringe Besvær og Vidtløftigheder kunde følge deraf, henstiller Hertugen til Kongen at betænke, hvorledes Parterne kan besvares, idet Kongen bedes meddele Hertugen sin Mening herom. R. 1548—52, 39.

22. Juni (—). Befalingsbrev til Scherbeke Sogn. Da der har været Strid i Sognet om en Præst, og der af Undersaatterne i Sognet overfor Syuerth Rantzau, Hertugens Raad og Amtmand, er blevet foreslaaet 2 Sognepræster, af hvilke enhver Part vil have sin, har Hertugen af fyrstelig Magt og Øvrighed ladet nærværende Brevviser Hr. Jacob Laurensenn (Jacob Lorentzen) overhøre og fundet, at han skal være dygtig

¹ Jfr. ³⁰/₄ 1547. ² Af ⁷/₈ 1548, mens Skrivelsen, hvormed den oversendtes, er af 14. s. M. (Afskr. i T. K. I. A., Skr. fra Wolf Pogwisch ang. hans Sønners Drab paa Ditlev Rathlou 1548—49).

og lærd nok til at forvalte denne Kirke. Han indsætter derfor nævnte Jacob Laurensen som Sognets Præst, og Sognet skal, idet det skal anerkende ham som Præst, lade ham prædike for sig Guds Ord, lutter, rent og klart og efter den Almægtiges Indstiftelse, og lade ham betjene sig med Hensyn til, hvad der er tjenlig til Fremme af Guds Ære, Menneskenes Frelse og Sjælenes Salighed. Sognet maa ingenlunde sætte sig op herimod. R. 1544—60, 106 b¹.

23. Juni (Haderslev). Til Chrystoffer Rantzau, Raad. Han vil af vedlagte Supplik se, hvad nærværende Hertugens Under-saatter Christien Petersen og Hans Michelsen af Hogst beder Hertugen om i Anledning af et Manddrab, som deres Frænde Andres Michelsen har øvet imod Hans Trugelsen. Skønt Hertugen tidligere har meddelt Adressaten sin Mening om, hvorledes han skulde forholde sig i Sagen, berettes det imidlertid til Hertugen, at Manddraberen er kommet uskyldig dertil, idet han, da han var ubevæbnet, af den dræbte voldeligen var blevet trængt og gjort bange i saa høj Grad, at han maatte gribe til Nødværge og beskytte sig, hvoraf Drabet fulgte. Hvis det nu i enhver Henseende forholder sig saaledes med Sagen, som meddelt i vedlagte Skrivelse, er Hertugen tilfreds med, at Manddraberen gør Bod og Bedring og kommer overens med Adressaten paa Hertugens Vegne, dog kun for saa vidt den dræbtes Frænder er tilfreds dermed og vil tilgive Drabet, thi uden dette vil der ingen Indrømmelser kunne gøres i Sagen. I Fald det er gaaet anderledes til, end berettet i Skrivelsen, og Drabet har været overlagt, skal Adressaten forholde sig i Henhold til Hertugens tidligere Befaling. R. 1548—52, 40.

¹ I Hansb. XXII, 18, findes en Afskrift, der har til Overskrift: »Her Jacob zu Scharbeck collation«, og den slutter med: »Relator Siuerth Rantzouwe«. Denne Afskrift hidrører fra Mødet i Kolding 1575—76; en samtidig Designation over Afskrifter af Breve, brugt paa dette Møde, anfører fejlagtigt: »Ern Jacop zu Scharbeck belehning up Scharbeck kirche von unnserm g. f. und h. hertzog Hanßen de anno 1548«. Forleningen med Kirken fik Hr. Jacob først ¹⁹/₃, 1551.

24. Juni [Kbhvn¹]. Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hamborg. Det er paa troværdig Maade blevet Kongen og Hertugerne bekendt, at der ved Curdt Pfenning og andre i Hamborg og paa de omliggende Steder samles Knægte sammen. Det havde efter Omstændighederne været billigt, om der herom var sket Meddelelse til Kongen og Hertugerne, især fordi Kejseren har ladet udgaa et Mandat, som er blevet forkyndt Adressaten ved »aabent« Opslag, nemlig at Hvervning ikke var tilladt i det hellige Rige. Det begæres derfor af Adressaten at have tilbørlig Indseende hermed og strengt at beordre Obersten og Hovedsmændene, fordi disse er bosat i Hamborg, til at afstaa fra Hvervning og »auffwigung« af Krigsfolk, for at hverken Kongen, Hertugerne eller Hamborg for ovennævnte Mandats Skyld skal faa Bebrejdelser af Kejseren, og for at ogsaa andet Fortræd kan blive undgaaet. Adressaten maa betænke, hvordan det kan være belejligt for Kongen og Hertugerne, at der saaledes uden deres Vidende i deres Lande tilstedes Knægtesamlinger. Adressaten opfordres til i denne Sag at handle efter Skyldighed, fordi det er kommet Kongen og Hertugerne for Øre, at Hamborg befordrer en saadan Hvervning. R. 1548—52, 50 b.

[2]4². Juni [—]. Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Curdt Pfenning³. Det bliver tro-

¹ R.: Haderslev, men dette Ord er kraftigt overstreget. København maa være Dateringsstedet, da Kongen s. D. fra København skriver til Hertugerne Hans og Adolf om samme Sag, af hvilken Skrivelse det tillige fremgaar, at nærværende Fællesskrivelse er udfærdiget i Kongens Kancelli og af Kongen fremsendt til Hertugerne (haben derwegen uff E. L. bruderlich bedencken ratsam geacht beyligendes laudts an die von Hamburgk auch Curt Pfenning zu schreiben ..)(Inl. Reg. 1548, 114 b). ² R.: 4. Juni, hvilket er forkert; i Ausl. Reg. er Datoen saaledes den 24. Juni og Dateringsstedet København. ³ Curdt Pfenning, der efter Freden i Crespy mellem Kejseren og Frankrig 1544 af Hamborg blev optaget som Borger i Staden, traadte 1545—46 i den engelske Konges Tjeneste. Efter sin Tilbagekomst blev han af Hamborg antaget til Stadens Oberst. Da Krigen i 1548 atter brød ud mellem Frankrig og England, gav Hamborg ham Orlov, og han traadte atter i den engelske Konges Tjeneste, og det er for denne, han hverver Tropper (Zeitschr. f. hamb. Gesch. V, 38 ff.; X, 182 ff.).

værdigt berettet Kongen og Hertugerne, at han tilligemed andre baade i Hamborg og paa de omliggende Steder skal have samlet Krigsfolk. Kongen og Hertugerne havde ventet, at en saadan Hvervning ikke var blevet foretaget uden deres Vidende, »wie-woll wir deiner erzeigen halben kein bewegen«. Han ved ogsaa, at Kejseren for nylig ved et aabent Mandat strengt har ladet forbyde, at der i det hellige Rige samledes Krigsfolk, idet det tillige er paalagt enhver Øvrighed at have Indseende hermed. Han maa derfor betænke, at Kongen og Hertugerne ikke kan se til eller tilstede, at en saadan Samling dannes. I Henhold til Kejserens Mandat befales det ham derfor strengt tilligemed hans Folk ufortøvet at afstaa fra den foranstaltede Hvervning og uden Eftergivenesshed at splitte Samlingerne og lade Knægtene løbe bort, for at Kongen og Hertugerne ingen Bebrejdelser skal faa af Kejseren og ogsaa for, at andet Besvær kan forebygges. R. 1548—52, 51 b. Ausl. Reg. 1548, 109 b.

24. Juni (Haderslev). Kvittans til Ruloff Glarmager, Borger i Haderslev, der i forgangne Aar af Kong Christian, Hertugens Broder, er blevet indsat til Fattigforstander paa en saadan Maade, at han skulde hæve og oppebære de fattiges aarlige Indtægter og deraf give til disse, hvad der var fornødent til et nødtørftigt Underhold, samt aflægge aarligt Regnskab til dem, som var forordnet hertil, for indtil denne Tid at have aflagt et saadant Regnskab og fuldkomment at have betalt de fattige, hvad der har manglet heri. Da han er en gammel svag Mand, og han har bedt Hertugen om at fritage ham for dette Embede, har Hertugen paa Grund af hans Svaghed og Alderdom tilstaaet ham dette. R. 1544—60, 110 b.

27. Juni (—). Til Hynryck Hacke, Staller i Strand. Han vil af det vedlagte se nærværende Brevviser Leue Boiens' Klage og Bøn til Hertugen. Da Hertugen ikke gerne vil besvære sine Undersaatter imod Billighed eller vil se dem afsat fra, hvad der er deres, uden Dom — det er dertil blevet berettet ham, at Klageren har gjort Bod og Bedring for Manddrabet, men til Trods herfor skal hans Gods være bortfæstet til en anden, og

han har hidtil ikke kunnet erholde det, uanset at Raadet i Strand har tilkendt ham dette. Adressaten ved ogsaa, at Hertugen for nylig i Strand har ladet afsige for Ret, at det ældste Fæste skulde staa ved Magt — befales det Adressaten, hvis Sagen forholder sig paa den Maade, som her ved meddelt, og Klageren har det ældste Fæste paa nævnte Gods, at have tilbørligt Indseende med, at denne nyder Ret og ikke mere afvises uden Hjælp, saa at Hertugen kan forskaanes for at faa videre Klage herover. R. 1548—52, 40 b.

4. Juli (Haderslev). Til Meyne Peyn i Brunsvig. Hertugen, der af sin Tjener Paul, som han for nylig har forskrevet til Adressaten, nemlig om at forstrække ham med nogle Penge, hvis han skulde komme til at mangle nogle, har faaet berettet — ligesom han ogsaa af Adressatens Skrivelse til sin Sekretær Jheronimus Boldigk har bemærket — at Adressaten vil lade sig bruge til Hertugens Forretninger, og at han foruden den Møje, han har haft, har udlagt 26 Gylden Mønt og 16 Margengroschen for Hertugen, oversender med Tak ved Brevviseren, sin Ridesmed, de udlagte Penge, nemlig 19 Dalere, Daleren regnet til 29 Groschen. — Hertugen anmoder ham endvidere om at opkøbe til sig en god lille smedet »zwillig«, som Hertugen selv vil klæde, og oversende den med Brevviseren, idet han tillige skal skrive, hvor meget den koster, hvorpaa Betalingen straks med Tak skal blive tilsendt ham. R. 1548—52, 41 b.

— Til Hynryck Hacke, Staller i Strand. Nærværende Brevviser, Sachs Baxsen, bosat i Ebensbull, har berettet Hertugen, at hans Bedstefader en lang Tid havde haft 8 Demat Land til Leje af Kirken sammesteds, hvilket Land han efter Bedstefaderens Død havde faaet, idet han ifølge sit Fæstebrev havde faaet det i Fæste af Staller Marquart Sehested. Han havde ogsaa et godt Stykke Tid haft dette Land i rolig Besiddelse, og i den sidste Tid var det blevet ham paalagt af nævnte Staller at inddige disse 8 Demat Land, hvilket han ikke uden store Udgifter og meget Besvær havde efterkommet. Til Trods

herfor vilde Hr. Johan Becker, Sognepræst sammesteds, fratage ham disse Demat Land, idet han havde til Hensigt at ville bruge dem for samme Leje. Da Sachs Baxsen herfor har bedt Hertugen om paa Øvrigheds Vegne at have Indseende med, at han fortsat maatte have nævnte Demat Land i Brug, befales det Adressaten at forhøre sig om, hvorvidt Klageren har faaet Landet uinddiget, og om han paa Staller Marquart Sehesteds Befaling har bragt dette »fra det onde i det gode«, thi hvis det forholder sig paa den Maade, som herved meddelt, kan Hertugen ingenlunde billige, at det bliver søgt at trænge Klageren bort derfra, og at Landet igen skal overgives til Sognepræsten. Adressaten skal derfor gøre en streng Anordning herom, saa at ingen besværes imod Retten, og Hertugen ikke videre skal blive overrendt med Klager herom. R. 1548—52, 42.

4. Juli (Haderslev). Til de 5 Herreders Raad i Strand. Hertugen vil ikke forholde Adressaten, at Inguer Paysenn af Euensbull har været hos ham og beklaget sig over, at Eydem Herreds Raad for 16 Aar siden har tilkendt Boie Backsens Arvinger, af hvem han for omtrent 18 Aar siden har lejet nogle Demat Land, som han herefter har brugt, Sæden af dette Land, endskønt han selv dengang tilsaaede den lejede Ager. Efter Dommen havde han forligt sig med Arvingerne, idet han havde maattet give dem en Sum Penge, nemlig 50 Gylden, »so se solcken acker mith der sath vorbuetet«. Da han formener, at der er sket ham Uret, har han bedt Hertugen at tilskrive Adressaten om at lade ham nyde Ret i Henhold til Landretten. Hertugen, der ikke med Billighed kan nægte ham dette, befaler derfor Adressaten at holde Forhør i Sagen og at lade Klageren nyde Ret, saa at han ikke mere skal klage til Hertugen over denne Sag. R. 1548—52, 43 b.

— Oprejsningsbrev til Peter Lorentzen, der paa Tinge er blevet gjort nederfældig for nogle Skældsord, som han har brugt overfor Claus Paulsenn, begge Borgere i Haderslev, men nu har optinget til Hertugens Raad og Amtmand i Haderslev,

Syuertt Rantzau, paa Hertugens Vegne. Han maa for Fremtiden som tidligere i Retten, i Lov og Tov, ved Bryllupper og Barnsøl være, staa og gaa, handle og vandle, købe og sælge og være med til alt andet, som Naboer gør i Fællesskab, ligesom andre ærlige Folk uden at blive forekastet noget af nogen. Det befales Amtmand Syuerth Rantzau og det hele Raad i Haderslev, baade det nuværende og det fremtidige, og ogsaa alle Hertugens Undersaatter, som skal handle paa Hertugens Vegne, ikke at besvære Peter Lorentzen med Hensyn til denne hans Oprejsning. R. 1544—60, 107.

5. Juli (Haderslev). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hr. Wulff Pogwisch. Kongen og Hertugerne, der har modtaget hans Skrivelse og Modberetning¹ i Anledning af den dræbte Detleff Rathlous Frændskabs Fremstilling, henviser den hele Sag til Retten. Som de tidligere har paabudt Adressaten og hans Modpart i Henhold til sket Tilbud om at staa til Rette at holde Fred, har de nu atter i Anledning af Adressatens Klage over, at han i Kiel skulde have været overfaldet, paabudt den dræbtes Frændskab at holde Fred, heraf har de ogsaa tilsendt Adressaten en Kopi. Denne anmodes om heller ikke at give Aarsag til Stridigheder. Skulde der til Trods for det skete Paabud om Fred vederfares ham noget, som han ikke selv har foraarsaget, ved Kongen og Hertugerne godt, hvad noget saadant fordrer, de vil dog helst være forskaanet for Ufred, men naar Sagen indankes for Retten, vil de handle saaledes, at enhver skal nyde Ret. R. 1548—52, 44. Inl. Reg. 1548, 123².

9. Juli (—). Til Hertug Adolf. Han vil af det vedlagte se, hvad Kongen, dog paa Hertugerne Adolfs og Hans' Betænkning, har givet Hr. Wolff Pogwisch til Svar paa hans oversendte »liebelle« og Beretning, der angaar den for nylig gjorte Fremstilling af den dræbte Rathlous Frændskab. Hertug Hans,

¹ Jfr. Anm. til ²¹/₆ og Inl. Reg. 1548, 110, 122 b. som Udsteder, hvilket er forkert.

² Anfører kun Kongen

der bifalder, at Svaret udgaar i den Form, hvorfor han har underskrevet Skrivelsen og ladet den forsegle, oversender denne hermed til Hertug Adolf, der anmodes om at medudfærdige den og sende den til det behørige Sted. R. 1548—52, 45.

10. Juli (Haderslev). Til Dronning Sofia. Hertugen, der har modtaget sin Moders Svarskrivelse angaaende sin Søsters Frøken Dorotheas Medrejse til Meyssenn, tvivler aldeles ikke om, at hans Søster, skønt han for nærværende Tid i Henhold til sin Moders Begæring ikke har aftalt noget herom med Dronning Dorothea eller faaet hendes Svar desangaaende, fordi hun er rejst til Sjælland, efter Rejsens Afslutning uopholdeligt vil blive bragt til Kiel til sin Moder. Hun skal ogsaa under Toget blive saaledes forsynet med Jomfruer og Piger, at hun uden Tvivl vil være veltilfreds dermed. Hertugen beder derfor atter sin Moder i Anledning heraf ikke at gøre sig nogen Bekymring, men at lade Frøken Dorothea følge paa Dronningens Opfordring, som efter Hertugens Formening vil vente endnu 14 Dage, og som sker til Frøken Dorotheas eget Bedste. Hertugen vil paa bedste Maade undskylde sin Moder hos Dronningen, fordi hun ikke selv skriver, og ogsaa frembringe hendes Tak.

Seddel:

Da Hertugen vil rejse med til det fastsatte Bryllup i Meissen, og hans Moders Amtmand og Tjener paa Nykøbing, Asche van Werder, har givet Tilsagn om at ville rejse med ham som Tjener, hvis han kunde faa Tilladelse dertil af Dronningen, beder Hertugen sin Moder om at tillade ham dette. Skønt Hertugen venter, at hun vil gøre det, beder han dog om et Svar fra hende herpaa. R. 1548—52, 45 b.

— Til Christoffer Rantzau, Raad. Af Brødrene Bartram og Jurgenn Ahlefeldt¹ er det blevet berettet Hertugen, at afdøde Heinrich Ahlefeldt² forud af Kong Frederik, Hertugens Fader, havde tilmageskiftet sig et Gods, kaldet Karlsbræe, be-

¹ Til Lehmkulen (Lebrade S., Preetz Godsdistrikt). ² Til Satrupholm (Satrup S.).

liggende i Schlux Herred, hvilket Gods Heinrich Ahlefeldt en lang Tid havde haft i rolig Besiddelse, men nu havde Mats Gortzsen¹ og Nis Hinricksen, Herredsfogeden, erhvervet Sandemandsdom paa et Stykke »Dige« mellem Karlsbrae og Buldorp, hørende til dette Gods, hvorved et betydeligt Stykke »Dige og Græsning« var frakommet Moritz Ahlefeldt til Satorpholm, som havde ægtet deres Søster², idet han for nærværende Tid havde dette Stykke i Brug. Herved mente Ahlefeldterne sig forurettede, hvorfor de har bedt Hertugen om at forordne Ridemænd til at ride og besigtige dette Stykke og endvidere at befale, at dette Græs, som var fradømt dem, indtil Sagens Afgørelse maatte blive belagt med Arrest. Hertugen, der ikke kan afslaa denne billige Bøn, befaler derfor Christoffer Rantzau at træffe Foranstaltning til, at det omhandlede Græs belægges med Arrest, og at det ikke indtil Hertugens videre Besked tilstedes nogen at køre det bort. R. 1548—52, 47.

10. Juli (Haderslev). Til Kongen. Hertugen, til hvem det for nylig er blevet berettet, at Kongen skulde være bebyrdet med Svaghed, hvilket Hertugen ikke gerne har hørt, haaber, at den Almægtige nu vil have vendt det til Bedring, og han beder, da han som Broder gerne vil være underrettet om, hvorledes det i enhver Henseende staar til, at Kongen ved nærværende hans Tjener vil formelde, saa meget det er gørligt, hvorledes Tilstanden er for ham og hans. Hvis Hertugen kan være Kongen til Tjeneste med noget, beder han sig dette meddelt. R. 1548—52, 48. Orig³. (T. K. I. A.).

— Til Hertug Philips af Pommern. Hertugen har modtaget hans Skrivelse⁴ med vedlagte Brev fra Hr. Hermarn von Bruggeney, kaldet Hasenkamp, den tyske Ordens Mester i Lifland, og erfaret dennes Begæring om Lejde til hans Sagførere i Anledning af den udtagne Stævning. Hertugen kan ikke se, at den tyske Ordens Mester har noget

¹ Til Solvig (Hostrup S.). ² Margarethe Ahlefeldt, død 1546 (L. Bobé, Slægten Ahlefeldt II, 81). ³ Dateret 11/7. ⁴ Af 19/8 1548 (Hansb. XXXIX, 10).

at frygte hverken i Hertug Philips eller i Hertugens egne Lande, hvorfor et Lejde skulde være nødvendigt, og efter Hertugens Formening bliver der kun søgt herom, fordi det haabes derigennem at trække Sagen i Langdrag og at opholde og afskrække Klagerne. Hertugen bifalder derfor Hertug Philips Forslag, og han har næsten i Overensstemmelse hermed ladet affatte vedlagte Svar til Hr. Mesteren. Hvis Hertug Philips anser det for raadeligt, at dette udgaar i den Form, anmodes han om at medunderskrive og medforsegle det og derpaa oversende det til det tilbørlige Sted. I Fald han finder Grund til at skrive igen til Hertugen herom, skal Ændring blive foretaget i Henhold til hans Raad og Mening, thi hvad Hertugen har indsat i Brevet udover Hertug Philips Meddelelse, er sket ud fra den Tanke, at han gerne ser den klagende Part hjulpet. R. 1543—50, 201.

10. Juli (Haderslev). Til Hr. Mesteren i Lifland¹. Hvad han efter at have modtaget den fremsendte Stævning meddeler begge Hertuger, idet han tillige fordrer et Lejde til Brug for sine Afsendinge, har Hertugerne bemærket. Skønt de ikke ser, at hans forordnede har noget at frygte i deres Hertugdømmer, af hvilken Grund de skulde have Lejde Behov, og der tilmed ved den kejserlige Kommission er draget tilstrækkelig Omsorg for saavel Adressaten som hans Modpart, hvorfor Hertugerne billigt maatte forskaanes for Paahit, har Hertugerne dog i Kraft af nærværende Brev villet give et frit og sikkert Lejde. Hvis Adressaten ikke er tilfreds med dette, vil de desuden give hans forordnede Sagførere paa deres Forlangende et personligt Lejde. Hertugerne haaber imidlertid, da Sagen er undergivet retslig Afgørelse, at Adressaten ikke vil bebyrde dem med usædvanligt Paahit, men træffe Forholdsregler til, at Sagen kan komme til en Ende, men skal den trækkes i Langdrag, hvad der hidtil maa siges at være sket, maa Hertugerne handle, som de paa Rettens Vegne er skyldige til. Adressaten opfordres imidlertid til at affærdige sine Afsendinge til den Tid og til det Sted, der

¹ Af R. fremgaar det ikke direkte, at nærværende Skrivelse er en Fælles-skrivelse fra Hertugerne Philip og Hans.

er fastsat, og kun at optage i bedste Maade, hvad der er foretaget i Sagen. R. 1543—50, 202.

11. Juli (Haderslev). Til Christoffer Rantzau, Amtmand i Tønder, Raad. Af vedlagte Skrivelse vil han udførligt se, hvad Hertugens Undersaat, Nis Timsen, bosat i Vcke, beder Hertugen om med Hensyn til nogle Enge og Græsgange. Hertugen kan ingenlunde se, med hvad Føje, hvis Sagen da forholder sig i Overensstemmelse med hans Meddelelse og overgivne Beretning, denne Mand fratages, hvad der er hans, og det bliver søgt uden Ret at trænge ham fra det, hvortil han har godt Bevis, Brev og Segl, tidligere har ogsaa Samfrænder holdt mindeligt Forhør i Sagen og tilkendt ham det ovennævnte. Da det imidlertid ikke vil sømme sig for Hertugen som Øvrighed i en saadan Sag at se til, befales det Adressaten at yde denne Mand Hjælp i Henhold til Landretten og ikke lade ham imod Billighed, Brev og Segl blive unddraget noget til Bedste for en anden. R. 1548—52, 49.

— Hertugen anmoder alle Kongens Raader, Amtmænd, Abbeder, Prierer, Fogeder, Borgmestre og enhver, der har Kongens Befaling, om skyndsomst, ufortøvet Dag og Nat, at befordre nærværende Claus Gaddendorff, der af fyrstelig Durchlaughtighed til Preussen, Hertugens Svoger, er affærdiget til Kongen — hvor denne er at træffe — i nogle Forretninger, tilligemed hans Ledsagere med de fornødne Vogne og at sætte dem frit over Færgstederne i Betragtning af, at der herpaa ligger stor Magt. K¹. (Hansb. XXXIX, 31).

12. Juli (—). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse² om, at han af Oue Rantzau paa Hertugens Moders Vegne har faaet Svar med Hensyn til Frøken Dorotheas Medrejse til Meissen, har heraf erfaret, at hans Moder er veltilfreds med, at hans Søster drager med til det omhandlede Bryllup, dog at hun paa Toget tilforordnes det nød-

¹ Bagpaa: »Densch pasportt«.

² Af ²/₇ 1548 (Hansb. XX, 52).

vendige Antal Jomfruer og Piger til at tage hendes Klæder og Klenodier i Forvaring, da det ikke bliver tilstedet hende selv at medtage saadanne, og at hun endnu en 14 Dage maa opholde sig hos sin Moder. Hertugen tvivler dog aldeles ikke om, at hans Søster, saa snart hun ankommer til Dronningen, vil blive saaledes forsynet med Jomfruer og Piger, at hun selv vil blive veltilfreds dermed. Da Dronningen er rejst til Sjælland, er det Hertugens personlige Mening, at det vil vare endnu et godt Stykke Tid, inden hans Søster bliver hentet, saa at hans Moder kan naa at faa alt, hvad hans Søster skal have, færdigt. — Naar han ogsaa har skrevet, at Hertugen vel, fordi han opholdt sig i Haderslev, maatte begive sig til Strand, Tønder, Femern og Rendsborg for paa disse Steder at holde Ret¹, havde dette efter Hertugens Formening sikkert været nødvendigt, og han havde heller ikke været utilbøjelig dertil, hvis han tidligere var blevet mindet derom. Da dette imidlertid ikke er sket, mener han, at det vil falde Raaderne og det »arme« Folk ubejligt nu at holde Ret, fordi Høsten nærmer sig; det maa derfor bero til en anden Tid. R. 1548—52, 49 b.

20. Juli (Haderslev). Til Hynryck Hacke, Staller i Strand. Af vedlagte Skrivelse vil han se, hvad nærværende Brevviser, Ebloff Haigsenn, Hertugens Undersaat, bosat i Folckesbuell paa Northstrande, har bønfoldet Hertugen om. Da denne Mand mener, at der er sket ham Uret, og at han imod Billighed og ikke uden stor Skade søges trængt fra den Ager, som han har bragt til sig paa en god Maade, befales det Adressaten at foranstalte, at Bellinger Herreds Raad dømmer i Sagen og lader den, der har Ret til Ageren, nyde Ret, saaledes at ingen med Billighed skal kunne beklage sig over Hertugen, og denne selv kan blive forskaanet for videre Overrenden for denne Sags Skyld. R. 1548—52, 52.

21. Juli (—). Til Hertug Adolf. Han vil udførligt se af vedlagte Skrivelser dels, hvad Hamborg har tilstillet Kongen, ham

¹ R.: sachen horen.

selv og Hertugen i Fællesskab¹ angaaende Interim'et, hvorom der er forhandlet paa Rigsdagen, dels hvad Kongen — dog paa Hertugernes Billigelse — atter har givet Hamborg til Svar. Endskønt Sagen er vigtig, og Raadslagning herom i høj Grad var fornødent, har Hertug Hans dog, da Sagen haster, efter foretagen Overvejelse billiget Kongens Mening med Hensyn til Svaret til Hamborg, ligesom han ogsaa har underskrevet og forsegleet dette Svar. Hertug Adolf vil ligeledes vide at handle i Sagen, som han anser for raadeligt, og enten affærdige Budet eller sende ham tilbage til Hertugen med Raad og Forslag. R. 1548—52, 53.

22. Juli (Haderslev, Magdalene Dag). Hertugen forlener Hr. Mattias Johannes² for Livstid med Dalbue Kirke i Haderslev Len, da han af Dalbue Sogns Folk er kaldet til Sognepræst, og Hr. Anthonius til Wonsiltt har overladt ham denne Kirke, saaledes at han maa nyde og bruge den med alle dens Godser og Indtægter og alt, hvad der fra gammel Tid af har ligget til Kirken, og hans Formænd før ham har brugt, uden Hinder af nogen, dog paa de Vilkaar, at han i en kristelig Vandel skal prædike Guds Ord rent for sine Sognebørn og ret forvalte og række Christi hellige Sakramenter, og at han ikke afhænder noget af Kirkens Gods. Det paabydes Dalbue Sogns Folk og Kirkeværger ikke at gøre ovennævnte Sognepræst nogen Hinder med Hensyn til denne hans Benaadning, men at lade følge ham alt, hvad andre Sognepræster før ham har haft. R. 1544—60, 107 b.

¹ Skrivelse af 29/8 1548, hvorved Hamborg bad om Raad og Støtte i Anledning af, at Byen 25. s. M. havde modtaget et Mandat fra Kejseren af 30/5 s. A. om Antagelse af Augsburginterim'et. Chr. III udfærdigede derpaa en Fællesskrivelse, dat. 13. 7., til Hamborg, hvilken, ledsaget af en Følgeskrivelse, sendtes til Hertugerne til Forsegling og Underskrift (T. K. U. A., Hamborg A I. Inl. Reg. 1548, 127. Jfr. Hamb. Zeitschr. I, 209). ² Om ham jfr. Vejle Amts Aarbog 1933, 122 f.

24. Juli (Haderslev¹, Sct. Jakobs Aften). Til Kongen². Hertugen har modtaget hans Skrivelse om Gesandternes Beretning fra Rigsdagen, nemlig om Kammerretsprocessen og Rigsskatterne samt om, at Lenet skal modtages af Kejseren i Løbet af seks Maaneder, tillige om, at der endnu intet er udrettet i den pfalziske Sag. Da Kongen, idet han anser det for nødvendigt at sammenkalde Hertugen, hans Broder og deres alles Raader, for at de højvigtige Sager videre kan blive overvejet, har bedt Hertugen at indvilge i, at Sammenkomsten finder Sted i Haderslev, var Hertugen vel ikke utilbøjelig til at tilstaa dette, men Kongen ved, at det af allehaande Aarsager og for hans Uformuenheds Skyld vil falde ham besværligt. Han beder derfor, hvis det er muligt, at blive forskaanet herfor, dog kan det ikke blive anderledes, vil han være tilfreds hermed, men for at han snarest kan indkalde sine Raader, beder han Kongen med det første meddele, hvor Sammenkomsten skal være, og hvilken Dag der skal ansættes hertil. R. 1548—52, 53 b. Orig. (T. K. I. A.).

25. Juli (—, Sct. Jakobs Dag). Til Jeronimus Rantzau. Det er berettet Hertugen af hans Kammertjener, Jurgen Mut, at Adressaten i Henhold til Hertugens Skrivelse og Begæring lader oversende en af sine Hingste med den Besked, at den

¹ Orig.: inn eyll, og bagpaa jligem 2 Gange. ² S. D. tilskrev Hertug Adolf Kongen et Svar af lignende Indhold. Den Skrivelse fra Kongen, som de to Hertuger svarer paa, er af ²¹/₇ (Hansb. XX, 11—16). ²²/₇ skrev Kongen atter til Hertugerne om en Sammenkomst (Inl. Reg. 1548, 135). — Kongen var paa denne Tid underrettet om, at det ved et kejserligt Dekret af ²⁴/₆ s. A. var bestemt, at Hertugerne af Holsten skulde modtage Forleningen af Kejseren i Løbet af 6 Maaneder. Endnu den ¹⁰/₆ havde de dansk-holstenske Gesandter anmodet Kejseren om, at Biskoppen af Lybæk maatte beholde Forleningsretten, eller at Sagen i hvert Fald maatte blive stillet i Bero indtil næste Rigsdag, da de ingen Befaling havde til at modtage Lenet (Hansb. X, 4; XX, 11—16). Derimod vidste Kongen paa den Tid endnu ikke, hvad Afgørelsen paa Rigsdagen vilde blive med Hensyn til de andre forskellige Sager. Da Mødet ca. 14.—16. Aug. afholdtes i Haderslev, har man vidst Besked om Rigsdagens Beslutninger; dette fremgaar af en bevaret udateret Fortegnelse over de Artikler (Hansb. XX, 8), hvorom der skulde forhandles. Gesandterne var paa den Tid ogsaa vendt tilbage.

koster 70 Daler, for hvilken Pris Hertugen kan beholde den, hvis han synes om den. Hertugen, der takker herfor, vil gerne beholde den, men begærer, at Adressaten vil vente med Betalingen, indtil Syuerth Rantzau, Hertugens Raad og Amtmand, hvem Hertugen har paalagt at komme overens med ham herom, ankommer til ham. R. 1548—52, 54 b.

28. Juli (Haderslev, Lørd. efter Jacobi). Hertugen giver Arvingerne efter afdøde Erick Brun, fordum Herredsfoged, for de mange Tjenester, som de hidtil har ydet Hertugen og fremdeles vil yde, Stadfæstelse paa Brev og Segl¹, som Erick Brun og hans rette Arvinger har faaet af Kong Christian paa den Tid, da han alene var Hertug af Slesvig og Holsten, og ifølge hvilket Erick Brun og hans Arvinger efter ham af det i Heils beliggende Gods, som Erick Brun dengang besad, og hans rette Arvinger endnu har i Brug, aarligt² kun skulde udrede 4 rhinske Gylden. Det paabydes den nuværende og de efterfølgende Amtmænd i Haderslev og Dorningen at lade Erick Bruns rette Arvinger nyde denne Naadesbevisning³. R. 1544—60, 111.

3. Aug. (Kolding). Til Johan von Bernickow. Hertugen har modtaget hans Skrivelse⁴ med Meddelelse om de Forhandlinger, han sammen med de pommerske Gesandter paa Hertugens Vegne har ført i Sagen mellem afdøde Teurkauffs Arvinger og Geisler som Klagere paa den ene og Hr. Herman von Bruggeney, den tyske Ordens Mester i Lifland, paa den anden Side, og om at Bidommen paa Grund af en skriftlig Anmeldelse fra den indstævnte Parts befuldmægtigede om, at han af sin »Principal« ikke var forsynet med tilstrækkelig Fuldmagt til det ommeldte Møde, hvorfor han var udeblevet,

¹ Af $\frac{1}{8}$ 1530 (Afskr. i Hansb. XXII, 12). ² En Afskr. af nærværende Brev, der ligeledes findes i Hansb. XXII, 12, har herefter: vor ehre plichte in alles, hvilke Ord ikke findes i R. ³ Af dette Brev findes en Afskrift i Langebeks Dipl., der er vedføjet Bemærkningen: »Orig. paa Perg. Secr. abest. Orig. i Gaardejer Dalls Væрге i Heils. Gestrup d. 22. Febr. 1849«. ⁴ Af $\frac{8}{3}$ 1548 (Hansb. XLV, 11).

ikke var blevet aabnet, af hvilken Grund der paa ny var blevet udtaget Stævning, hvad Hertugen ogsaa anser for nødvendigt og raadeligt. Da Adressaten i Henhold til Hertugens medgivne Befaling har opnaaet hos de pommerske Gesandter, at Processen for Rigtighedens Skyld fremtidigt maa føres ved det pommerske Hof, og da der ogsaa af ham er foreslaaet, hvad der er blevet berettet Hertugen af hans Sekretær Jheronimus Boldeck¹, at en Ven af ham, en Doktor ved Navn Johann von Vsedum, befuldmægtigedes paa Hertugens Vegne, lader Hertugen vedlagte Skrivelser oversende til ham, den ene til Hertug Philip, for at det omhandlede kan finde Sted med dennes Vidende og Tilladelse, den anden, der er vedlagt en Fuldmagt, til Adressatens Ven, idet det begæres af Adressaten paa Hertugens Bekostning at overlevere disse Breve paa det rigtige Sted. R. 1543—50, 203.

3. Aug. (Kolding). Til Johann von Vsedum. Da Sagen, som det er ham bekendt, mellem Geisler og hans Tilhængere paa den ene og Hr. Mesteren i Lifland paa den anden Side, i hvilken Hertugen tilligemed Hertug Philips af Pommern af Kejseren er forordnet som Kommissarius, for Rigtighedens Skyld er blevet henvist til Hertug Philips Hof, og Forholdene fordrer, at Hertugen i denne Sag for sit Vedkommende subordinerer en retskyndig til at handle sammen med de pommerske, meddeles det Adressaten, at det af Johann Bernickow, som for den Sags Skyld i den sidst forløbne Tid har været Hertugens Afsending i Strallsunde, skriftligt er blevet berettet Hertugen, at Adressaten baade kunde og ogsaa var villig til paa Forlangende at tjene Hertugen i denne Sag. Det begæres derfor af ham paa den førstkommende Torsdag efter Bartholomei [³⁰/₈] at forføje sig til Wolgast sammen med Hertug Philips af Pommerns subordinerede Kommissarier for der at aabne og at forkynde Dømmen for Parterne samt at gøre andet fornødent. Hertugen har ogsaa skrevet til Hertug Philips og bedt ham om at tilstede dette. R. 1543—50, 204.

¹ Jfr. Skrivelse af ¹⁹ ell. ²⁵/₇, 1548 fra Hans Barnekov til denne (Hansb. XIV, 11).

3. Aug. (Kolding). Til Hertug Philips af Pommern. Hertugen har af Johann Barnickow, som har været hans Afsending paa den for nylig afholdte Dag i Strallsunde, skriftligt faaet berettet, hvorledes Retssagen mellem Teurkauffs Arvinger og Johann Geisler som Klagere og Hr. Herman etc., den tyske Ordens Mester i Lifland, af Hertug Philips Afsendinge og Johann Barnickow selv er blevet behandlet, hvilket Hertugen bifalder. Hertug Philips har tidligere anset det for godt, at Akterne maatte blive behandlede ved hans eller Hertugens Hof, fordi de boede noget langt fra hinanden, og de nødvendige Sammenkomster ikke let kunde blive holdt, og dertil har han bedt Hertugen give Befaling til sine forordnede om at drøfte denne Sag med Hertug Philips forordnede, hvad ogsaa er sket. Det bliver nu berettet Hertugen, at de forordnede efter endt Drøftelse har fundet det raadeligt, at Processen i denne Sag førtes ved Hertug Philips Hof, hvormed Hertugen ogsaa er tilfreds, og efter hans Formening vil den da saa meget snarere faa en Ende; men da Hertugen ikke til enhver Tid kan undvære sine Folk til en Sendelse udenlands, beder han Hertug Philips om at tilstede, at hans Raad, Johann von Vsedum, som Hertugens befuldmægtigede paa den fastsatte Dag maa behandle Sagen sammen med Hertug Philips forordnede. Hertugen har anmodet Johann von Vsedum herom. R. 1543—50, 205.

— Fuldmagt til Johann von Vsedum. Hertugen — der af Kejseren tilligemed Hertug Philips af Pommern er forordnet som Kommissarius i Sagen mellem afdøde Teurkauffs Enke og Arvinger og Sekretær Johann Geisler paa den ene og Hr. Hermann, kaldet Hasenkamp, den tyske Ordens Mester, paa den anden Side for at afgøre denne Sag med Retten, i hvilken Sag der er procederet saaledes, at en Bidom skal afsiges, og en saadan er ogsaa affattet i Henhold til de retskyndiges Raad og Mening, og den skal aabnes og forkyndes paa den førstkommende Torsdag efter Bartholomei [^{30/8}] i Wollgast, hvorhen begge Parter er stævnet — har subdelegeret Johann von Vsedum til Kommissarius paa en saadan Dag, saaledes at han tilligemed Hertug Philips af Pommerns forordnede til den fastsatte Tid skal lade

aabne omtalte Dom for Parterne og ogsaa gøre andet fornødent paa Hærtugens Vegne. I Fald han af gyldige Grunde er forhindret heri og vil substituere en anden i sit Sted, meddeles der ogsaa herved Fuldmagt til denne. R. 1543—50, 205 b.

4. Aug. (Kolding). Til Hertugen af Preussen. At han og hans Datter nyder Sundhed og Velvære, har Hertugen erfaret af Adressatens Raad og Udsending, Claus vonn Gaddendorff, og dette har beredt Hertugen stor Glæde. Da Hertugen ved, at Adressaten er saaledes sindet, at han ikke nærer mindre Omsorg for Hertugens Velfærd end for sit eget, har Hertugen ved dette lille Brev villet sende Meddelelse om sin Tilstand, og han kan meddele, at han besidder en passende Livskraft. — Hertugen vil huske, hvad Adressaten beder¹ om med Hensyn til at befordre Rechenbergerne, og han vil i Naade overfor dem gøre sig alle mulige Bestræbelser, for at de kan mærke, at Adressatens Forbøn sker Fyldest. — Hertug Frantz af Lyneborg og hans Gemalinde² har en Dag eller fire været her hos Kongen, men vil om kort Tid atter tage Afsked. Hvis der ogsaa ellers er noget nyt, skal det ikke blive forholdt Adressaten. R. 1543—50, 206 b.

6. Aug. (Haderslev). Til Jasper von Buchwald. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, hvori han beder om, at Hertugen vil befordre hos Kongen en Forbønsskrivelse for ham til Hamborg, har gjort sig alle mulige Anstrengelser for at opnaa en saadan af Kongen, men denne beretter, at han for kort Tid siden har givet Adressaten en Forbønsskrivelse til Hamborg i ommeldte Sag, nemlig angaaende Abel Grefe, indeholdende den Begæring, at Hamborg skulde hjælpe Adressaten til tilbørlig Ret, paa hvilken Forbøn Hamborg, hvis Skrivelse, som det berettes, endnu forefindes, gav til Svar, at Byen aldrig havde nægtet Adressaten den sædvanlige Ret og heller ikke vilde være tilbøjelig til at gøre det, men vilde være ham behjælpelig lige-

¹ I Skrivelse af 9/8 1548 (Hansb. XXXIX, 11 a).
III's Gemalinde.

² Clara, en Søster til Chr.

som andre overfor dem, som han havde retslige Krav at gøre gældende imod. Da Adressaten hidtil ikke har forfulgt Sagen videre overfor Hamborg, er det betænkeligt, (som Adressaten selv vil forstaa), paa den Maade at fejre Hamborgerne, der er Undersaatter, med mange Skrivelser. Han maa derfor genoptage sin Sag, men skulde der blive nægtet ham retslig Hjælp, og hans Sag mod Billighed blive forhalet, vil Hertugen tilligemed sine Brødre paa hans videre Anmeldelse befordre hans Sag, som det sømmer sig. R. 1548—52, 55.

11. August (Kolding). Til Hinrick Knutzen. Hans afdøde Broders Enke Bule Seuernsen har meddelt, at det ommeldte Gods i Henhold til den oprettede Overenskomst endnu ikke var indrømmet hende, og at han hidtil alt andet end med Rette fordristede sig til at hindre hende i og at forbyde hende at meje og bortkøre Kornet og Sæden af, hvad hun »paa det første« havde udsaaet, hvorfor hun har bønfalet Hertugen om at have Indseende med, at hun ikke blev forurettet eller gaaet for nær med Hensyn til det, hvortil hun var berettiget, hvilket Hertugen med Billighed ikke har vidst at nægte hende. Det befales derfor Adressaten at lade følge nævnte Enke, hvad der er hendes og med Rette tilkommer hende, og ikke at handle imod Overenskomsten, thi fordi han endnu ikke har indrømmet hende det andet Gods kvit og frit, er hun heller ikke skyldig til at vige fra dette, hvis Frugter billigt følger hende. Herefter maa Adressaten vide at rette sig og ikke mere give hende Aarsag til atter at komme til Hertugen. R. 1548—52, 56.

14. August (Haderslev). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Landskabet, hvorved dette udskrives til en Landdag i Flensborg. Kongen og Hertugerne, der ikke vil forholde Adressaten, at der foreligger magtpaaliggende Sager, der haster, har i Sinde, fordi de finder det nødvendigt at drøfte disse Sager med Ridderskabet, Prælater og Stænder i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten, den første Mandag efter Egidii, den 3. September, at holde en fælles Landdag i Kong Christians Stad Flensborg, hvortil de da ogsaa lader

Fyrstendømmernes Stænder forskrive. Det begæres derfor af Adressaten at ankomme til Flensborg Søndagen efter den førstkommende Egidii og ikke udeblive for derpaa den følgende Mandag tidlig paa Dagen sammen med Fyrstendømmernes andre Stænder at høre Kongens og Hertugernes Forslag¹, at deltage i Raadslagning og at være med til at træffe en Beslutning til Bedste for dem alle, Land og Folk. R. 1548—52, 56 b. Inl. Reg. 1548, 145².

15. Aug. (Haderslev). Til Femern. Af de 2 vedlagte Skrivelser vil Adressaten erfare, hvad Gorges Marquartsen, bosiddende paa Femern, har bønfoldet Hertugen om og for sin Sags Nødtørfts Skyld videre har berettet. Hvis nu Sagen forholder sig saaledes, som han har meddelt, og saaledes som Amtmanden, Schack Rantzau, tildels har berettet, nemlig at Klageren af den dræbte var blevet trængt til Nødværge, kan Hertugen ikke mene, endskønt Handlingen i sig selv, hvis den var sket med Forsæt, billigt var at straffe med Henrettelse, at Klageren, da han har handlet i Nødværge, hvoraf Drabet desværre fulgte, har forbrudt sin Hals, hvorfor det begæres af Adressaten at lade Gerningsmanden komme til sin Hustru og Børn igen og at lade ham i Henhold til Landret og Sædvane gøre Bod og Bedring overfor Frænderne for det formentligt udøvede Manddrab, som han tilbyder det. R. 1548—52, 57 b.

16. Aug. (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Jomfruerne i Pretz Kloster. Da Kongen og Hertugen har bemærket, og det ogsaa til Dels er blevet berettet dem, at Adressaterne er i Strid med deres Provst om Regnskabet og andet og ikke kan komme overens, og da de gerne vil se denne Strid bilagt, begæres det af dem i Tiden mellem nærværende Brevs Dato og den førstkommende Landdag saa hurtigt som muligt at enes med deres Provst om en Dag angaaende Regnskabet, idet Kongen og Hertugen har i Sinde at tilforordne 2 af

¹ Kongens og Hertugernes Proposition for denne Landdag er bevaret (Hansb. XXVI. T. K. I. A., Pk. 119). ² Tr.: Sejdélín: Dipl. Flensborgense II, 426.

deres Raader, Kongen: Bertram Ahlefeldt, Hertugen: Schack Rantzau, som tilligemed Hertug Adolfs forordnede paa Kongens og Hertugernes Vegne skal overhøre Regnskabet, hvorefter de skal afgive Beretning til Kongen og Hertugen herom. Jomfruerne skal derfor i Tide meddele ovennævnte Raader, naar de skal komme. Efter at Regnskabet er hørt, skal deres Priorinde og Provst samt nogle af de menige Konventualinder komme til Landdagen i Flensborg Søndag efter Egidii [^{2/9}], paa hvilken Landdag Kongen og Hertugen sammen med begge Parters Frændskab er betænkt paa at faa Striden bilagt. De har Tillid til, at Jomfruerne vil vise sig godvillige, saa at Sagen paa den Maade kan afgøres i Venskab, og Kongen og Hertugen ikke skal forulempes med videre Klage. R. 1548—52, 58.

16. Aug. (Haderslev). Til Hinrick Hacke, Staller i Strand. Af det vedlagte vil han erfare, hvad Inguer Laurensen bønfaller Hertugen om med Hensyn til Leue Boensen. Da de fire Herreders Raad endnu ikke har afgjort Sagen, og Klageren vil mene, at Leue Boensen har givet en urigtig Beretning, begæres det af Adressaten at tilholde de fire Herreder om, uanset Hertugens tidligere Skrivelse vedrørende Sagen, at paa-dømme denne Sag, idet han skal handle saaledes, at begge Parter nyder Ret, og at Hertugen forskaanes for videre Overrenden. R. 1548—52, 59.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Wulff Rantzau, Provst i Pretz. Da Kongen og Hertugen har forordnet deres Raader til at overhøre hans Regnskab, for hvis Skyld der er Strid imellem Priorinden og Klosterjomfruerne i Pretz, og endvidere ved en Skrivelse har befalet Priorinden og nogle af Konventet, efter at Regnskabsaflæggelsen er sket, at komme til Landdagen i Flensborg Søndag efter Egidii og der at afgive en udførlig Beretning herom til Kongen og Hertugen samt deres Raader, begæres det af ham ogsaa at komme til Flensborg til samme Tid, da Kongen og Hertugen sammen med begge Parters Frænder vil søge at faa Sagen bilagt

i Mindelighed. Det vil være til hans Bedste at vise sig velvillig. R. 1548—52, 59 b.

16. Aug. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Kejseren. Kongen og Hertugerne har af deres Gesandter ved disses Tilbagekomst modtaget Beretning om den Naade, som Kejseren har udvist med Hensyn til de Sager, som de har ladet fremsætte for ham paa den nu afholdte Rigsdag, især dog at der maatte blive stiftet Ro, Fred og Enighed i Sagen angaaende Pfalzgreve Friderich, Kurfyrste, sammes Gemalinde og Enken af Lottringen, hvorfor de takker Kejseren og hans Broder, den romerske Konge. Kejseren samt nævnte hans Broder har velmenende ladet foreslaa med Hensyn til Forhandlingen af den pfalzisk-lothringiske Sag — idet Gesandterne har berettet dem, hvad Hr. Christiern, fordem Konge til Danmark, ogsaa gentagne Gange har ladet meddele Pfalzgreve Friderich og sine Døtre, at Kongen og Hertugerne har sluttet et venligt Forlig med Hr. Christiern, hvis Ophold har været frit og ubesværet, paa dennes gentagne Anmodning — at Kongen og Hertugerne til Ære for Kejseren og hans Broder og til Bedste for Sagen skulde tilstede nogle pfalziske og lothringiske Raader at have en fri Samtale med Hr. Christiern for at skaffe sig Oplysninger om Forliget, og at de skulde give disse Raader Lejde. Kongen og Hertugerne har ikke villet vægre sig herved, selvom ogsaa en saadan Samtale efter Forholdene kunde give Anledning til alle Slags Tanker, og de har oversendt et billigt affattet Lejde¹ til deres Gesandter i Augsburg, for at disse videre skulde overantvorde det, hvad ogsaa er sket. Kongen og Hertugerne erfarer imidlertid, at Pfalzgreve Friderich ikke er tilfreds med Lejdet, men forlanger en anden Affattelse. Af Hensyn til Sagens Afslutning og til Ære for Kejseren har Kongen og Hertugerne da, skønt de har haft Betænkeligheder herved, da de ogsaa ved den tidligere Affattelse har vist Billighed, og i sin Tid, da Sagen i Henhold til Pfalz's Anmodning paa lignende Maade blev befordret af

¹ 1/4.

Frankrig, skyldtes dens Uafgørelse netop mange Ændringer af Lejdet, uanset at Affattelsen ogsaa dengang blev foretaget i Henhold til Pfalz's og den franske Konges Gesandters egne Forslag, ladet give Lejdet nogle Tilføjelser næsten i Overensstemmelse med Pfalzgreve Friderichs Begæring, hvad der vil ses af vedlagte Kopi af dennes Betænkning, hvilket Kejseren uden Tvivl ogsaa vil bifalde. Kongen og Hertugerne tvivler heller ikke om, at Pfalz vil være tilfreds dermed, hvis Sendelsen og Samtalen er alvorlig ment, ligesom de ikke tænker sig, at Kejseren vil forlange en anden Form af Lejdet, hvilket vedlægges nærværende Skrivelse, idet Kejseren anmodes om at lade det overgive til Pfalzgreve Friderich og Hertuginde af Lottringen og derpaa sende Kongen og Hertugerne en Meddelelse om, hvorvidt Sagen antages¹. De beder ogsaa, at Kejseren, hvis Pfalzgreven kommer med Udflugter og vil tillægge Kongen og Hertugerne uden Skyld fra deres Side Manglen, fordi der billigvis ikke skulde kunne opstaa nogen Tvivl om, at Lejdet vil blive overholdt, vil forbyde Pfalzgreven noget saadant; det er heller ikke skjult for Kongen og Hertugerne, at Pfalzgreve Friderich under Rigsdagen i Augsborg hos høje Potentater har søgt at modvirke dem, men de vil, da de ønsker Fred, Ro og Enighed, undlade at tale videre herom. De vil ikke nægte, hvis Pfalz og Lottringen vil forhandle tilbørligt, at udrede til disse en taalelig og betydelig Pengesum til Udstyr, idet Kongen og Hertugerne i alle Maader vil forholde sig saaledes, at Kejseren ikke skal finde Mishag derved. R. 1543—50, 208. Ausl. Reg. 1548, 126 b.

[16. Aug. (Kolding)]². Lejdebrev fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Pfalz. Da Kejseren og den romerske Konge under den foretagne Mægling paa den for nylig i Augsborg afholdte Rigsdag mellem Kongen og Hertugerne paa den

¹ Kejsers Karl V's Svar er dateret Bryssel ²⁰/₉, 1548. Det fremgaar heraf, at han har tilsendt Pfalzgreve Frederik en Afskrift af Lejdet, og at dennes Svar derpaa dagligt ventes (T. K. U. A., Østrig A I). ² Lejdet er uden Dag og Dateringssted, men da det i Overskriften er anført, at det er tilsendt Kejseren anno 48, er det utvivlsomt dateret s. D. eller omtrent samme Tid som foranstaaende Brev, med hvilket det fremsendes; Dateringsstedet for dette Brev er dog i Ausl. Reg. Haderslev.

ene og Pfalzgrev ved Rhinen, Friderich, Kurfyrste, samt hans Gemalinde og dennes Søster, Enken til Lottringen, paa den anden Side i Sagen angaaende disses Fader, Kongens og Hertugernes Fætter, Hr. Christiern, for hvilken Kongen og Hertugerne takker, i Henhold til tidligere afholdte Forhandlinger har ladet foreslaa, at Pfalzgrev Friderich, hans Gemalinde og Enken til Lottringen paa den førstkommende Martini Søndag skulde sende 3 anselige Raader med 30 Heste eller saa mange, som det fandtes passende, til Kong Christians Stad Flensborg, og at de 3 pfalziske og lothringske Gesandter der alene, uden nogen andens Nærværelse, skulde have en fri Samtale med Hr. Christiern for at finde Midler og Veje til Forsoning og til en Overenskomst, har Kongen og Hertugerne til Ære for den romerske Kejser og Konge og til Bedste for Sagen tilladt en saadan Sendelse og Samtale, dog saaledes, at Kongens og Hertugernes Raader skal være til Stede ved Samtalens Begyndelse og give Meddelelse om alle de mindelige Forhandlinger, der tidligere er plejet med Hr. Christiern. Kongen og Hertugerne giver ogsaa de 3 pfalziske og lothringske Raader tilligemed deres Tjenere og Gods, indtil 30 Heste og Tjenere, et frit og sikkert Lejde overalt i Kongens og Hertugernes Øvrighedsomraade, til Søs og til Lands, som de vil berøre ved Rejsen til og fra Flensborg til ovenfor nævnte Tid og ogsaa under Forhandlingerne i Flensborg. Lejdet skal vare fra den førstkommende Mikkelsdag og til den næstfølgende Christi Fødselsdag. Kongen og Hertugerne vil desuden til Ære for Kejseren og den romerske Konge og af Venskab og Eftergivenhed overfor Pfalz og Lottringen give Gesandterne et »levende Lejde« under Frem- og Tilbagerejsen fra Landegrænsen og indtil denne. Gesandterne skal derfor anmelde til Kongens Statholder over Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten paa Segeberg, naar de vil ankomme til Landegrænsen, idet Statholderen skal have i Befaling at forordne det »levende Lejde«, dog Rebeller, der er flygtet fra Riget og Fyrstendømmerne, og de, der med Vold har bortført Biskoppen af Lybæk, er undtagne fra at kunne gives Lejde. Det befales enhver især af Kongens og Hertugernes Raader, overordnede og underordnede Embedsmænd, Borgmestre og Under-

saatter, af hvad Stand de end er, at overholde det givne Lejde. R. 1544—60, 129¹.

16. Aug. (Haderslev). Kejseren har paa den nu afholdte Rigsdag i Augsburg paalagt Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf indenfor en bestemt Frist at modtage til Len Fyrstendømmet Holsten og Landene Stormarn og Ditmarsken med Tilliggende og med den skyldige Højhed og Rettigheder, saaledes som dette Fyrstendømme og disse Lande af Kejserens Forgængere og Lybæks Stifts Biskopper er blevet forlenet til Kongens og Hertugernes Forfædre — indtil der sker videre Forordning, ogsaa enhver Rettighed ukrænket — idet der er tilstaaet dem den Begunstigelse, at de denne Gang kan modtage Lenet ved deres befuldmægtigede. Kongen og Hertugerne, som i Henhold hertil har paalagt deres Sekretær Casper Fuchs i deres alles Navn at æske og at modtage dette Len af Kejseren efter de forrige Lensbrevs Formelding, giver ham herved Fuldmagt til at gøre dette og til at yde Kejseren den skyldige Lenspligt, saaledes som Fyrster af det hellige Rige i et saadant Tilfælde er forpligtet til, samt at sværge Eden. Efter Lenets Modtagelse skal han bede om et Brev angaaende denne Handling. Han skal dertil anholde om Stadfæstelse af alle Privilegier, Forskrivninger, Benaadninger og Buller, som Kejserens Forgængere har givet, og ogsaa af de Kongen og Hertugerne tilkommende Tolde, Højheder, Regalier og Rettigheder, hvilke er nedarvet. Kongen og Hertugerne vil, som det bør sig lydige Fyrster og Vasaller, samtykke i alt saadant, ogsaa Lensæskningen og Ydelsen af den skyldige Eds- og Lenspligt, og de vil troligen efterfølge det. R. 1544—60, 133 b²; 1544—65, 34 b². T. K. U. A., Instructiones m. v. 1539—48, 324. K. (Hansb. XX, 14).

¹ Lejdet er trykt i: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 428, efter en samtidig Kopi, der opbevares i T. K. U. A., Pfalz A II, Akter og Dokumenter vedrørende det politiske Forhold til Pfalz 1535—1610. Denne Kopi og Afskriften i R. er enslydende. ² Overskriften har 17/6.

17. Aug. (Haderslev). Instruktion fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf for Sekretær Casper Fuchs angaaende, hvad denne skal forrette hos Kejseren med Hensyn til Lensmodtagelsen af Holsten, Stormarn og Ditmarsken. Først skal Kejseren overbringes Kongens og Hertugernes allerunderdanigste Hilsen. Derpaa skal det berettes, at Kejseren paa den nylig afholdte Rigsdag i Augsburg har ladet give Kongens og Hertugernes Gesandter til Afsked, at Kongen og Hertugerne skulde modtage Fyrstendømmet Holsten, Stormarn og Ditmarsken, hvilket tidligere toges til Len af Biskoppen af Lybæk, til Len af Kejseren i Løbet af 6 Maaneder. Dette begrundedes især med, at Biskoppen af Lybæk paa denne Tid var bortført, og at det var uvist, om han var i Live, men en saadan Forlening skulde dog efter Paavisning af Lybæks Stifts Rettighed ikke være til Præjudice for Biskoppens tilbørlige Ret. Endvidere skal det berettes, at det paa denne Tid skulde være Kongen og Hertugerne tilladt at modtage Lenet ved en befuldmægtiget. Til Trods for den tidligere Kejser Frederichs Benaadning har Kongen og Hertugerne da i Henhold til Kejserens ovennævnte Afsked sendt en befuldmægtiget til at modtage Forlening med nævnte Fyrstendømme med dettes tilbørlige Regalier, Højheder og alle Rettigheder overensstemmende med tidligere Lensbreve, idet den befuldmægtigede ogsaa skal yde tilbørlig Lenspligt. Der skal gives en nødtørftig Undskyldning for, at Kongen og Hertugerne ikke personlig er mødt til Lensmodtagelsen, ligesom det skal meddeles, at disse samt Fyrstendømmets Indvaanere ikke vil give Afkald paa deres nedarvede og tilbørlige Friheder; Kejseren vil dog uden Tvivl heller ikke begære dette. Derefter skal der med tilbørligt Knæfald bedes om Lenet, idet der ogsaa under Henvisning til de forrige Lensbreve, af hvilke der skal have Transsumpter ved Haanden, skal anmodes om et Lensbrev. Desuden skal der ske Fordring til Kejseren om Stadfæstelse af alle Privilegier, Forskrivninger, Buller og Breve, som er givet af tidligere romerske Kejsere, samt af alle Regalier, Højheder og Toldrettigheder. — Gesandten skal, naar han melder sig hos Kejseren for Lensmodtagelsens Skyld, anmode om, at Transsumpterne af Lensbrevene

snarest besigtiges, for at det nye Lensbrev kan affattes i Henhold dertil og blive uden Fejl. Endvidere skal han anmode om, at Affattelsen af Lensbrevet, hvad angaar Begyndelse og Forbehold, maa ske i Henhold til Dekretet, hvorefter Lenet skal modtages, og at alt det overflødige i de forrige Lensbreve, »uf die eroffunge und vorvelte lehen, sonnderlich Dithmarschen belangten gericht«, maa blive udeladt. Der skal især passes paa, at Ditmarsken sammen med Holsten og Stormarn medindbefattes i Lensdokumentet i Overensstemmelse med tidligere Lensbreve, og at der i Lensbrevet ikke kommer noget nyt ind, som bagefter kan give Anledning til »disputation«. Gesandten skal, hvis det brister herpaa, anmode Kejseren om, at Forleningen maa ske i Henhold til tidligere Lensbreve. Frugter dette ikke, skal Gesandten bedø om, at der maa lades ham Tid til at referere Sagen for Kongen og Hertugerne og til at indhente yderligere Instruks, idet han til sin Undskyldning skal anføre, at et saadant Tilfælde ikke er forudsat, da han affærdigedes. Sker Forleningen i Henhold til de gamle Lensbreve, og et Dokument herom udstedes, skal der med Hensyn til Lensmodtagelse og Lenspligt gaas frem, som det er bestemt, idet der skal ske Taksigelse til Kejseren, ledsaget af et Tilbud fra Kongen og Hertugerne om skyldig Lydighed som Vasaller og Fyrster af det hellige Rige. Der skal derpaa udredes Gebyr »in die ampthe«, saaledes som Skik er ved Modtagelsen af et hertugeligt Len; herom skal Gesandten skaffe sig Underretning hos Doktoren. Gesandten skal ogsaa befordre, at der opnaas en almindelig Stadfæstelse af Privilegierne, Breve, Buller og Forskrivninger samt paa de sædvanlige Tolde og Regalier. Hvis det fordres, at Privilegierne skal forelægges, skal de to Privilegier, det ene angaaende at Undersaatterne i Holsten ikke skal fordres til Ret paa et andet Sted, det andet lydende paa Tolde, fremvises, idet det skal anføres, at flere Dokumenter er forhaanden, men at de i en saadan Hast ikke har kunnet blive transsumeret. Skulde den almindelige Bekræftelse af Privilegierne og Forskrivningerne ikke følge, skal Privilegierne overrækkes stykkevis, idet der skal anmodes om Stadfæstelse. Blev der saa, hvad der kan formodes, foregivet, at Hamborg var underkastet det

tyske Rige, eller at der forelaa Strid om Sagen, hvorfor der ikke kunde gives Konfirmation, før Striden var endt, endvidere at Privilegierne paa Toldene kunde drages i Tvivl, skal Gesandten vide at hævde, at Hamborg umiddelbart er underkastet Hertugerne af Holsten og fra Arilds Tid forpligtet overfor disse med Hylding og andet, endvidere at Toldene, hvorpaa Privilegierne lyder, har været i Holstens brugelige Besiddelse fra gammel Tid. Gesandten maa saa se, paa hvilke Stykker af Privilegierne der kan erholdes Stadfæstelse, men han maa passe paa, at der i Konfirmationen ikke indføjes besværlige Klausuler. Kan Stadfæstelsen af Privilegierne in genere eller specie ikke erholdes, skal Lensmodtagelsen dog gaa for sig paa den foreskrevne Maade, og saaledes at Lensbrevets Indhold bliver som det forrige, mens Lensbrevets Form vil blive anderledes. Andre Sager, der ikke vedrører Lenet, skal Gesandten ikke indlade sig paa, idet han med Lempe skal foregive, at han har ingen Fuldmagt. Trænger man ind paa ham, at han skal tage Sagerne ad referendum, skal han ikke afslaa dette. Efter at Lensmodtagelsen har fundet Sted, og der er opnaaet et Lensbrev, skal han anmode om et Befalingsbrev til Ditmarsken i Overensstemmelse med Transsumptet af det forrige, nemlig at dette Land skal yde Kongen og Hertugerne skyldig Lydighed. Gesandten skal vide at forholde sig efter Lejligheden, og hvis Nødvendigheden fordrer det, skal i Henhold til det medgivne Kreditiv Herren von Grandeuell, Biskoppen af Arras eller ogsaa Dr. Hasseltte eller Dr. Marquart adspørges. Gesandten skal ogsaa, for at han kan erholde Raad i Sagen, mod tilbørlig Løn i Speier eller andetsteds engagere en Doktor, som ved Lensmodtagelsen paa tilbørlig Maade kan føre Ordet overfor Kejseren. Helfmann i Speier kan blive brugt som Raad. Fra samme Sted kan opbringes Dr. Reiffstock, Breuning eller en anden. Gesandten maa saa skønne, hvad der passende skal gives en saadan Mand i Vederlag. R. 1544—60, 130 b; 1544—65, 31 b. T. K. U. A., Instructiones m. v. 1539—48, 320¹.

¹ Her dateret 16/8.

17. Aug. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hertug Heinrich af Mecklenborg. Kongen og Hertugerne oversender den paa ham lydende Kommission¹, som Kejseren har ladet give dem i Sagen mellem Grev Otto af Schawenburg paa den ene og Kongens og Hertugernes Undersaatter, Ahlefeldterne, paa den anden Side. De tvivler ikke om, at Hertug Heinrich vil antage den og vil give sig af med Sagen, og han bedes efter sin Lejlighed snarest fastsætte en Dag i denne Sag. R. 1543—50, 207 b. Ausl. Reg. 1548, 130 b.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hans og Benedictus Ahlefeldt til Haseldorf. Kongen og Hertugerne vil ikke forholde dem, at de hos Kejseren har opnaaet den i Kopi vedlagte Kommission i Adressaternes Strid med Greven af Schawenburgk og tillige den ligeledes i Kopi vedlagte Inhibition² til Greven, hvilke ogsaa er blevet oversendt, idet Adressaterne kan rette deres Lejlighed herefter, naar et Møde fastsættes. Kongen og Hertugerne vil ogsaa, naar Forhøret skal holdes, tilforordne dem nogle Folk, ligesom de har givet Befaling om at eftersøge deres Hvælvinger, om der kan findes noget, der er tjenligt for Sagen. R. 1548—52, 60.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Drosten, Hans Berner, af Pinneberg. Den romerske Kejser har givet Kongen og Hertugerne vedlagte Skrivelse, lydende paa Grev Otte af Schawenburg og omhandlende dennes Strid med Kongens og Hertugernes Undersaatter, Ahlefeldterne. Kongen og Hertugerne formener, at deres Frænde Grev Otte ikke vil føle Besvær ved, at Sagen bringes til en Afslutning, idet de kun har haft Tanker for, at der blev stiftet Fred, Ro og Enighed, og at Venskab og godt Naboskab bevaredes. Det begæres af Drosten at tilstille Grev Otte den kejserlige Skrivelse og Befaling. R. 1548—52, 60 b. Ausl. Reg. 1548, 131.

¹ Af 16/8 1548, Afskr. i Hansb. XXXIII, 52.

² Af 10/8 1548, Afskr. i Hansb.

XXXIII, 52.

17. Aug. (Haderslev). Til Hertug Adolf. Kongen har ladet vedlagte Skrivelse vedrørende Sagen mellem Grev Otte af Schawenburgk paa den ene og Hans og Benedictus Ahlefeldt paa den anden Side tilstille Hertug Adolf og Hertugen selv og tillige oversendt nogle Skrivelser til Hertug Heinrich af Mecklenborg og andre, vedlagt kejserlig Kommission og Inhibition, som Hertug Adolf selv vil se. Da Hertugen anser det for raadeligt, at disse Skrivelser snarest muligt kommer paa det tilbørlige Sted, for at enhver Part kan rette sig efter dem, har han medudfærdiget dem og ladet dem tilsende Adressaten, der anmodes om ogsaa at medforsegle dem og ved nærværende Brevviser videreforsende dem til det behørlige Sted. R. 1548—52, 61.

28. Aug. (—). Aaben Befaling til Kong Christians og alle Hertugens egne Raader, Amtmænd, Herreds- og menige Fogeder, Borgmestre og enhver Befalingsmand, saavel Kongens som Hertugens, om at hjælpe nærværende Brevvisere, Brødrene Jurgen, Thomas og Esbern Ericksen, med at fange og fængsle Christen Jull, idet de har berettet, at Christen Jull har dræbt deres Broder Christen Kock og derefter er flygtet, af hvilken Grund de har bedt Hertugen give dem et Brev og »bevell«, hvorefter de med Rette kan fange og fængsle Drabsmanden, hvor han træffes. R. 1544—60, 111 b.

4. Sept. (Flensborg, Tirsd. efter Egidii). Kvittans til Schack Rantzau, Hertugens Raad og Amtmand paa Femern, for de 2500 Mk. lybsk, som han har oppebaaret af Undersaatterne paa Femern i Henhold til deres Bevilling og Løfte, givet i Anledning af den bremiske Krigsrustning, som de i sin Tid var blevet forskaanet for, idet Hertugen tog største Delen af Udgifterne hertil paa sig. R. 1544—60, 112.

5. Sept. (—). Til Jurgen Petersen, Rentemester i Ribe. Staller i Northstrand, Hinrick Hacke, er mødt hos Hertugen og ført Klage over, at Adressaten havde afkøbt ham noget Korn i de forgangne dyre Aar til den Pris, det dengang

havde; da han nu i disse gode Tider begærede Betaling, vilde Adressaten ikke ifølge sit Tilsagn betale, men vilde trænge ham til at tage Kornet tilbage, hvilket ikke var ham belejligt for nærværende Tid, fordi Kornet nu ikke kunde koste saa meget, som dengang det blev ham afkøbt. Paa Grund heraf har han bedt om, at Hertugen vilde skrive til Adressaten, saaledes at han uden længere Opsættelse fik Betaling i Henhold til Værdien for det ham af Adressaten afkøbte Korn. Hertugen, der ikke finder Hinrick Hackes Bøn ubillig, begærer derfor af Adressaten, for saa vidt da Sagen forholder sig saaledes, som Hinrick Hacke har berettet, enten at yde denne Betaling paa den Maade, som begæret, eller ogsaa ved Brevviseren give Hertugen en skriftlig Beretning om, hvorledes det i Grunden forholder sig med Sagen, for at Hertugen kan give et billigt Svar til Hinrick Hacke paa dennes videre Henvendelse. Adressaten opfordres til at bruge samme Handlemaade, som han omvendt ønsker brugt fra Hertugens Side. R. 1548—52, 61 b.

6. Sept. (Flensborg). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Landskabet¹, hvorved dette indkaldes til Landdagen »zu Bornhofede uf dem viher«. Da Kongen og Hertug Hans tilligemed Hertug Adolf af højst vigtige Aarsager havde udskrevet en fælles Landdag paa denne Tid til Flensborg og ladet dette forkynde Adressaten tilligemed andre af Landskabet, idet det begæredes af dem at besøge denne og ikke udeblive, fordi det i højeste Grad var Land og Folk magtpaaliggende, havde de billigt ventet, da de ogsaa i egen Person til deres store Ulejlighed, men til Bedste for Land og Folk, var mødt der, at Fyrstendømmernes Stænder efter Skyldighed lydigt havde besøgt den saaledes fastsatte Landdag, men imod Forventning var et stort Antal af Ridderskabet og

¹ Overskriften er i R. mangelfuld, da det af den ikke fremgaar, at det kun er Landskabet i Holsten og Stormarn, der udskrives. — I Inl. Reg. er det ikke anført, at Brevet er en Fællesskrivelse fra Kongen og Hertug Hans. — Naar Hertug Adolf ikke er Medudsteder af denne Fællesskrivelse, skyldes dette, at han paa Mødet i Haderslev i Aug. (jfr. ²⁴/₇, Anm.) tog Afsked med sine Brødre for at rejse til Kejseren.

andre udeblevet, hvilket er Kongen og Hertugen til ikke ringe Mishag, og de kunde vel med Føje optræde imod de ulydige efter Skyldighed. Da de udeblivendes Ulydighed imidlertid har foraarsaget, at der af de mødte og lydige Stænder ikke har kunnet blive besluttet noget endeligt i de magtpaaliggende Sager, har Kongen og Hertug Hans sammen med de fra Fyrstendømmet Holsten og Stormarn mødte Stænder besluttet, da Sagen ikke taaler lang Opsættelse, atter at holde en Landdag paa den førstkommende Mandag efter Michaelis [¹/₁₀] »uf dem vihr zu Bornhofede«. Kongen og Hertug Hans og tillige i deres Broders [Hertug Adolfs] Navn befaler derfor Adressaten under Tab af Fyrsternes Naade nævnte Mandag tidlig paa Dagen, Kl. 8, at give Møde paa ovennævnte Sted og ikke udeblive for at være med til tilbørligt at færdigbehandle og træffe en Beslutning i de Sager, som blev foredraget for Stænderne i Flensborg. I Betragtning af at Sagen ikke taaler Opsættelse, maa de ingenlunde udeblive. Kongen og Hertugen vil ogsaa til Opretholdelse af skyldig Lydighed ikke undlade at give deres Mishag til Kende overfor de ulydige, idet de ikke mere vil se dem¹. R. 1548—52, 62 b². Inl. Reg. 1548, 159.

6. Sept. (Flensborg, Torsd. efter Egidii). Bevis fra Kong Christian og Hertug Hans til sidstnævntes Sekretær Jeronimus Boldigk, der har en Retssag med Slesvig Kapitel om et Dompræbende, hvorfor han paa tilbørlig Maade har stævnet Kapitlet, der ogsaa har givet Møde og gerne havde svaret paa Sekretærens Klage, men paa Grund af Fyrsternes Sygdom og andre vigtige Sager var Striden paa den Tid ikke blevet behandlet ved Retten, om at Kapitlet har givet Løfte til Kongen og Hertugen om, at det paa den næste Land- eller Retsdag, der skal holdes i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten, ustævnet vil møde og svare Jeronimus Boldigk for Retten. R. 1544—60, 112.

¹ Inl. Reg. har herefter: »Nota: Das stift Lubeck und Hamburgk ist auch gefordert und vorschriben wurden«. ² Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 434, efter Inl. Reg. uden at der er gjort opmærksom paa, at det er en Fællesskrivelse. Noten er heller ikke medtaget.

7. Sept. (Flensborg). Til Hertugen af Preussen. Da der belejligt skal gaa Budskab, har Hertugen ikke villet undlade at sende en Skrivelse. Til enhver Tid vil det være ham en hjertelig Glæde at erfare, om det gaar Adressaten og hans Datter lykkeligt og godt, og de skal vide, at han selv nyder Sundhed og Velfærd. Hertugen vil desuden nu meddele, at han har tilskrevet Ærkebiskoppen af Riga, Markgrev Wilhelm, der har skænket ham en Vallak til Livhest, om at sende denne til Adressaten, og hvis dette herefter sker, bedes Adressaten oversende Hesten til Hertugen, naar det er belejligt. R. 1543—50, 210.

— Til Markgrev Wilhelm, Ærkebiskop af Riga. Hertugen takker ham for hans Hilsen gennem hans Tjener Valtens Schoneich, han har især gerne hørt, at Adressaten er rask, hvad Hertugen for sit Vedkommende ogsaa er. Da han ogsaa meddeler, at han paa Tilskyndelse af sin Marskalk er sindet at ville forære Hertugen en Vallak, og dertil beder om at faa meddelt, hvor Hertugen vil tage den i Besiddelse, ser Hertugen gerne, idet han takker for denne Foræring, at Adressaten, hvis det ikke er til Besvær, sender Vallakken til Hertugen af Preussen, med hvem Hertugen har truffet den Ordning, at han skal faa Hesten snarest muligt. R. 1543—50, 210 b.

— Til Hinrick Hacke. Mattis Christensen og Ketel Japsen har ført Klage til Hertugen over, at noget Gods paa Nortstrand fordum var nedarvet til dem, hvilket de dog hidtil ikke havde kunnet faa, men var ladet retsløse. Hertugen, hvem de har bedt om at have Indseende hermed og om at meddele dem en naadig Befaling, erindrer godt, at der ogsaa tidligere er meddelt dem en Forskrift. Han havde ogsaa ventet, at de ikke utilbørligt skulde være blevet afvist, han forstaar dog, at det hele er forblevet resultatløst. Det befales imidlertid Adressaten at meddele de 5 Herreders Raad, at de skal paadømme denne Sag og lade Klagerne nyde Ret i Henhold til Landretten, saaledes at disse engang kan blive fri-

taget for at klage, og Hertugen kan blive forskaanet for videre Overrenden. R. 1548—52, 63 b.

7. Sept. (Flensborg). Til Hinrick Hacke. Da det tidligere af Kong Frederik og derefter af Hertugen med Strenghed er blevet befalet Undersaatterne i Strand, at de paa Jachim Leues Tilskyndelse skulde »driven« og maale et Stykke Jord, saaledes at denne kunde faa sin fulde Andel, nemlig det der med Rette tilkom ham deraf, befales det herved strengt Adressaten paa Hertugens Vegne med al Strenghed at forkynde for og under Ed indstændigt at paalægge de Folk, hvem det er befalet »tho driven« og at maale dette Stykke Jord, at de skal foretage Maa-lingen saaledes, som de vil være bekendt først for Gud og dernæst for Hertugen, for at Leue kan faa, hvad der med Rette tilkommer ham af dette Land. R. 1548—52, 64.

— Til Christoffer Rantzau og Gregorius Ahlefeldt¹. Da der mellem Hertugen og Hinrick Holck (Heinrich Holk) er opstaaet Trætte om en Skov, kaldet Mandorpkær, og Hertugen gerne vil se denne Strid bilagt, begæres det af Adressaten paa den førstkommende Galli Dag [¹⁰/₁₀] at forføje sig hen i denne Skov og tilligemed Gregorius Ahlefeldt og Siuert Rantzau, hvem Hertugen ligeledes har tilkaldt til Besigtelsen, og desuden sammen med Modpartens dersteds værende Frændskab alle Vegne at besigtige Skoven og det omstridte og at gøre sig al mulig Flid for, at Sagen kan blive bilagt i Mindelighed. Hvis dette ikke sker, skal han melde til Hertugen, hvad han tilligemed de andre mener om Sagen, for at Hertugen paa videre Anmodning kan tage Standpunkt overfor Hinrick Holck og hans Frændskab. R. 1548—52, 64 b.

8. Sept. (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Biskoppen af Magdeburg. »Simili modo ad ducem Henricum Brunsuicensis mutatis mutandis scriptum est«. Da det er bestemt i Rigsafskeden fra den

¹ Brevet indledes med: »Erbar lieber rath und getreuer«.

sidste Rigsdag i Augsburg, at de Fyrster og Stænder, som føler sig besværet over Rigsskatterne, og for hvem det er nødvendigt at begære Nedsættelse, skal rette deres Klage til de Fyrster, hvem det paaligger at forskrive den Kreds, hvortil de hører, hvilke derpaa paa den første »kreis- unnd geringerungs« Dag, som skal holdes derefter, skal forelægge Spørgsmaalet for Kredsstænderne og befordre Billigheden, vil Kongen og Hertugerne ikke undlade at meddele Adressaten, som den der er beføjet til at forskrive den nedersachsiske Kreds — Kongen og Hertugerne ved i hvert Fald ikke andet — hvortil de som Hertuger af Holsten hører, at de, skønt de ifølge Rigsstændernes vedlagte Besked har faaet nogen Nedsættelse med Hensyn til de Skatter, der er bevilget i Augsburg, og det endvidere ifølge Afskeden skal staa dem tilligemed andre Fyrster og Stænder, der føler sig besværet, frit at udvirke mere Nedsættelse, endnu føler sig besværet over altfor høje Rigsskatter. Grundene dertil, som de har ladet opstille skriftligt, fremsendes hermed i Henhold til den sidste Rigsafsked fra Augsburg. Adressaten anmodes om at tage sig af Kongens og Hertugernes Sag og at lade den forelægge for Stænderne paa den første »kreis- oder ringerings« Dag, saaledes at Kongen og Hertugerne kan opnaa den tilbørlige Skattenedsættelse, idet de velmenende har indladt sig paa for Hertugdømmet Holsten at ville udrede en rimelig Skat. Hvis det ikke kan komme til en billig Nedsættelse, vil Kongen og Hertugerne tilsidst ikke kunne bære Byrden, hvoraf mere Urigtighed kan forvoldes; de vil dog gerne som Hertuger af Holsten vise al Skyldighed overfor Kejseren og det hellige Rige; de beder om et skriftligt Svar¹. R. 1543—50, 211. Ausl. Reg. 1548, 172.

8. Sept. (Flensborg). Kong Christians og Hertug Hans' Instruction til Landdagen i »Bornhofede uf dem Vihr«, at »meddele« til Landskabet. Til Prælater, Ridderskab, Mænd og Stæder i Fyrstendømmet Holsten og Stormarn skal for det første paa den udskrevne Landdag Mandag efter Michaelis [¹/₁₀] gives

¹ Jfr. ²³/₉. Dette Brev og nærværende Skrivelse blev afsendt paa en Gang (Inl. Reg. 1548, 178 b). Jfr. en Seddel i Ausl. Reg., indført foran Brevet.

Meddelelse om Kongens og Hertugens Naade, ledsaget af en Tak for, at de lydigt var mødte. Derefter skal det ogsaa i Hertug Adolfs Navn videre meddeles, at Kongen og Hertugen paa Grund af, at der for nylig i Flensborg, fordi Fyrstendømmets Stænder i stort Antal ikke var mødte, ikke har kunnet blive truffet nogen endelig Beslutning i de forefaldende højvigtige Sager, har maattet ansætte denne Landdag, hvilket kun er til Forøgelse af Besværet og Udgifterne. Hvad Følgerne kan blive af en saadan Ulydighed, maa Stænderne betænke; paa Forbøn af de mødte Stænder har Kongen og Hertugen dog denne Gang eftergivet de ulydige den skyldige Straf. — Da de paa Landdagen i Flensborg tilstedeværende Stænder mærkede, at Romertoget, som det hellige Riges Stænder har bevilget den romerske Kejser, og tillige de fem Gange Hundrede Tusinde Gylden, som er tilsagt den romerske Konge, ikke med Føje kunde afvendes, hvorfor der maatte tragtes efter at skaffe Pengene, idet det ingenlunde var belejligt paa denne Tid at udsætte sig for Rigets Acht eller at faa Kejseren og Rigsstænderne imod sig, er disse Skatter da ogsaa i Flensborg bevilget af Stænderne. — Da Skatten til den første Termin, nemlig den førstkommende Jul, beløber sig til ca. $3\frac{1}{2}$ Tusinde Guldgylden, og der til Julen om et Aar skal erlægges lige saa meget, skal det forlanges, at Kongens og Hertugernes tilligemed alle Prælaters, Klosters og Ridderskabets Undersaatter denne Gang giver 1 Mk. lybsk af Ploven i Skat, og at Stæderne ogsaa vurderes til Skat i Henhold til Antallet af disse Skatter, for at Byrderne overalt kan være lige. Det skal beordres, at den rige, som sædvanligt, skal komme den fattige til Hjælp. — Skønt der desforuden endnu fordres betalt en stor Sum, ca. 15000 Guldgylden, som resterende Rigsskatter, skal det dog bero hermed, indtil der er truffet en Beslutning paa »kreis und ringerungs« Dagen, hvorom der er sket Meddelelse i Flensborg. — Ovennævnte Plovskat skal visseligt betales til Martini, fordi Pengene skal sendes til Jul. — Det skal ligesom i Flensborg meddeles Stænderne, hvis det begæres, under hvilke Omstændigheder disse Skatter er blevet paalagt Landene, tillige at der er opnaaet Nedsættelse, og at der til Gengæld er givet Tilsagn om det

hellige Riges Beskyttelse og Beskærmelse af Landene. — For at det kan ses, at disse Penge ikke er til Kongens og Hertugerne Nytt, vil de tillade, at Landskabet forordner to Opkrævere, mens de selv vil udnævne en, hvilke Opkrævere skal modtage og igen give fra sig disse Penge i Henhold til godt Regnskab og klare Registre. — Der skal fastsættes en bestemt Dag og et Sted, hvor Opkræverne kan modtage Pengene, nemlig til Martini. — I Betragtning af at Sagen er Kongen og Hertugerne og Land og Folk meget magtpaaliggende, vil Stænderne uden Tvivl træffe en saadan Afgørelse, at Uenighed undgaas. — Da der i Flensborg er bevilget Kong Christian 8 Sk. af Ploven i Frøkenskat, skal det fordres, at denne Skat af Stænderne uden videre Opsættelse med klare Registre og Fortegnelse over, hvad enhver indbringer, til Martini overantvordes til Kongens Statholder Breida Rantzau paa Segeberg, for at denne videre kan overrække den til Kongen. — Da det ogsaa paa den nu afholdte Rigsdag i Augsburg er blevet besluttet og bevilget, at Tyrkerskatten, for hvilken Stænderne i de forløbne Aar i Henhold til Afskeden i Speir¹ er blevet krævet, snarest skal udgives og bringes sammen, skal det fordres, at denne Skat, fordi den ikke kan afvendes, hvad Kongen og Hertugerne gerne havde set, udgives til førstkommende Kyndelmisse, idet Stænderne i Flensborg, hvor Sagen er blevet fremsat, har tilbudt Billighed. I Henhold til Afskeden i Speier skal der paa denne Landdag udnævnes Opkrævere af Tyrkerskatten. Kongen og Hertugerne vil ogsaa for deres Vedkommende forordne en Opkræver, fordi det er paalagt dem ved Rigsafskeden. Til Underretning for Stænderne og Opkræverne medgives Indholdet af Afskeden i Speier. Kongen og Hertugerne vil ogsaa af deres Indtægter erlægge deres Del i Henhold til Afskeden. Det skal fordres, at Stænderne forholder sig korrekt i denne Sag. — Stænderne skal mindes om, at der maa gives Agt paa Waldenfels og hans Tilhængere, fordi han viser Ulydighed imod den kejserlige Achtserklæring og fremturer i fredsbrøderisk Forehavende. Hvis der mærkes

¹ Fra 1544; jfr. ^{30/8} 1544.

mistænkelige Voldsmænd i Landet, skal de efterstræbes. I Amterne skal der ogsaa holdes Opsigt. R. 1544—60, 113; 1544—65, 29.

8. Sept. (Flensborg). Hertugen har, da Prælater, Ridderskab, Mænd og Stæder i Holsten og Stormarn er blevet forskrevet »bey Bornhofede uf dem Vhir« til den førstkommende Mandag efter Michaelis, tilstillet sin Raad, Amtmand paa Femern, Schæck Rantzau, da han selv paa denne Tid er rejst udenlands og i egen Person ikke kan komme der, Fuldmagt og Befaling, saaledes at han tilligemed Kongens og Hertug Adolfs Raader i Henhold til Instruksen skal fremsætte for Prælater, Ridderskab og Landskab de Sager, som for nylig i Flensborg, Mandag efter Egidii, blev sat under Raadslagning, men ikke kunde blive afgjort af Hensyn til dem, som var udeblevet. Hvad han beslutter sammen med de øvrige, skal altsammen være Hertugens Vilje og Mening. R. 1544—60, 115; 1544—65, 31.

9. Sept. (—). Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf forlener Kong Christians Statholder og Raad, Amtmand i Segeberg, Breide Rantzau og hans rette mandlige Arvinger paa hans Bøn og efter at have ydet Eds- og Lenspligt med Rethwisch Gods¹ som et ret mandligt Len — da Ewalt Hesten (Heisten) med Kongens og Hertugernes Samtykke og efter sine Frænders Tilskyndelse har overdraget til Breide Rantzau alle sine Rettigheder til dette Gods — med al Godsets Tilliggende, Indtægter, Rettigheder, Folk, Skove, Enge, Vande, Græsgange, Søer og Damme, Agre, Vragret og Jagt, ogsaa Jurisdiktionen, højest og nederst, »an hals unnd hanndtt«, saaledes som Hesten tidligere har brugt, og Breide Rantzau paa nærværende Tid bruger og besidder Godset, og saaledes at han kan bruge det, som Lensret og Sædvane er, uhindret af enhver. Kongen og Hertugerne forbeholder sig dog den fyrstelige Højhed og den skyldige Ros- og Mandstjeneste, og hvad det almindelige Land-

¹ I Kiel Godsdistrikt.

skab iøvrigt udreder. Hver Gang Lenet bliver ledigt, skal det æskes og modtages. R. 1544—60, 115 b¹.

Udat². Forskrivning til Siuertt Rantzau, Hertugens Raad og Amtmand i Haderslev, af hvem Hertugen tilstaar at have laant og modtaget til egen Haand 1000 Mk. Lybsk og 100 Gylden Mønt, hvilke Summer Siuertt Rantzau igen skal tage af de Indtægter, som han paa Hertugens Vegne i dette Aar oppebærer i Haderslev og Dorningen Amter, og derved gøre sig betalt. R. 1544—60, 115 a.

11. Sept. (Haderslev). Til Provsten i Bordesholm. Da Brevviseren, Jost Kreft, i Hertugens Tjeneste har mistet sine Øjnes Sundhed, har Hertugen, »damit er seines dinstes genosenn zu empfindenn«, og for at han kan have sit nødtørfte Uunderhold, tilstaaet ham for Livstid et Præbende i Borsholm Kloster. Det befales derfor Adressaten uden nogen Vægning at give og lade følge nævnte Jost Kreft for hele hans Levetid et Kammer, nødtørfte Spise og Drikke og aarligt en graa Klædning. Hertugen har Tillid til, at Adressaten vil efterkomme nærværende Befaling, saa at Jost Kreft ikke skal betle. R. 1548—52, 65.

12. Sept. (—). Til Christoffer Rantzau, Raad. Da det, som det er ham bekendt, er uvist, om Hertugen faar Prædikanten i Rendsborg til Tønder som Sognepræst, har han tilstaaet sin Superattendent, Hr. Antonio Keiser, da Præsterne dog for allehaande Aarsagers Skyld især paa nærværende Tid maa overhøres, og Visitationen holdes, Aaret er tilmed næsten udløbet, dette Aar at overhøre Præsterne og holde Visitation, idet han maa oppebære herfor lige saa meget, som han tidligere har faaet. Det begæres derfor af Adressaten, hvis han endnu ikke har givet Prædikanten fra Rends-

¹ Tr.: J. F. Noodt: Beiträge zur Kirchen- u. Gelehrten Historie, 647, Anm. 80.

² Indført mellem Breve af 9/9 og 26/11 1548. Formentlig er Aaret derfor 1548.

borg noget Tilsagn angaaende Visitationen, at tilstede Hr. Antonio Keiser at holde den. R. 1548—52, 66¹.

13. Sept. (Flensborg). Til Peter Skram². Da Hertugen for nylig ved Jurgenn Kramon har henvendt sig til ham om at købe 100 Øksne, og han dengang bad om i Løbet af ca. 8 Dage at blive underrettet om, hvorvidt Hertugen endnu havde Øksnene Behov, vil Hertugen ikke undlade at meddele, at han hidtil paa Grund af allehaande Forretninger er blevet forhindret i at give ham videre Meddelelse derom. Han har imidlertid affærdiget nærværende Borger i Haderslev, Hans Futh, til at overtage Øksnene, hvis Adressaten har opkøbt dem, og at bringe dem til Hertugen. Hvis dette ikke er Tilfældet, anmodes han om at lade en af sine Tjenere hjælpe Hans Futh med at opkøbe Øksnene i Amtet; der er hertil medgivet denne nogle Penge. Adressaten anmodes dog om at forstrække ham paa Hertugens Vegne med Penge, hvis han skulde komme til at mangle nogle, idet Hertugen vil tilbagebetale dem ved sin Tilbagekomst. Hvis Adressaten ikke kan vente saalænge med Betalingen, kan han skrive til Hertugens Amtmand i Haderslev, Siuertt Rantzau, denne skal da oversende ham Pengene. R. 1548—52, 66 b.

21. Sept. (Pretze, Matthei)³. Til Borgmestre og Raadmænd i Tønder. Da Kongen har givet Hertug August af Meissenn sin Datter Frøken Anna til Ægte, og det er Skik og Brug, at der til enhver Frøken af disse Lande gives et sædvanligt Udstyr, befaler Hertugen Adressaterne paa den hele Bys Vegne i Tiden fra nærværende Brevs Dato og til Martini at træffe saadanne Forberedelser, at de til den førstkomende Martini kan overantvorde saa meget, som fra gammel Tid har været Skik og Brug, til Kongens forordnede Raader, som vil fordre dette af dem. Orig. (LAA., Tønder Byarkiv).

¹ Tr.: Kirkehist. Saml. 3. I, 79. ² Lensmand paa Roskildegaard.

³ Nærværende Brev er udstedt under Rejsen til Sachsen. Deltagerne i Bryllupstoget afrejste fra Flensborg 17. s. M. Jfr. ¹⁰/7.

22. Sept. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Margareta Pögwisch og de Jomfruer, som staar paa hendes Side. Af det vedlagte vil de erfare, hvad Priorinden, Dorothea Rantzau, har meddelt Kongen og Hertugen. De ved, med hvilken naadig Flid disse før nylig i Flensborg fik Striden bilagt i Mindelighed, og da det kun er billigt, at det, der dengang blev vedtaget, efterkommes, er det Kongens og Hertugens alvorlige Mening, at de i enhver Henseende skal forholde sig i Overensstemmelse med Afskeden fra Flensborg. Hvis nogen viser Ulydighed herimod, maa Vedkommende vente sig i Henhold til Ordensstatutterne og Vedtægterne at blive ikendt den tilbørlige Straf. R. 1548—52, 70 b.

23. Sept. (Flensborg). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Ærkebiskoppen af Meintz, Kurfyrste. Kejseren har paa den sidst afholdte Rigsdag i Augsburg paa Kongens og Hertugernes Anmodning og billige Tilbud med Hensyn til Rigsskatterne givet dem vedlagte Afsked¹ og dertil begæret af dem indenfor en bestemt Frist at tilkendegive deres Mening om denne for Adressaten. Skønt Afskeden for de resterende Skatters Skyld falder dem meget besværlig, idet de og deres Folk tidligere efter deres eget Vidende ikke har været forpligtet til at betale Rigsskat, de har desuden ogsaa været ansat altfor højt, lig en Kurfyrste, Skatten er tilmed »rettet« imod flere af deres Lande end dem, der hører til det hellige Rige, har de dog ikke villet afslaa Kejserens Afsked og den af det hellige Rige viste Føjelighed i Haab om, at de i Lighed med, at den halve Del af Restancen nu er dem eftergivet, for hvilket de takker, ved en afhjemlet Beretning om Forholdene vil opnaa videre Benaadning — idet de alene er forpligtet overfor det hellige Rige med Hensyn til Fyrstendømmet Hol-

¹ Herved er tænkt paa det Dokument fra Rigsdagen i Augsburg 1548, der indeholdt en Betænkning af Kurfyrster, Fyrster og Stænder angaaende Rigsskatter af Holsten. Denne Betænkning fik $\frac{2}{3}$, 1548 Kejserens Sanktion ved en Paategning (Hansb. X, 4; XX, 46). Dette Aktstykke havde været fremlagt paa Landdagen i Flensborg s. M.

sten, der for kort Tid siden har været et Grevskab, og ogsaa i sig selv, hvis de andre af Kongens og Hertugernes Lande, som er Len af Danmarks Krone, ikke »havdes derved«, er meget ringe og altid er taget til Len af Biskopperne af Lybæk — saaledes at de kan blive fritaget for Udgiften eller i det mindste efter en tilbørlig Nedsættelse blive indrømmet en billig afdragsvis Betaling, og tillige at Skatterne maatte paalægges i Overensstemmelse med Fyrstendømmet Holstens Evne. Kongen og Hertugerne erklærer imidlertid herved overfor Adressaten, at de har antaget Kejserens Afsked, og at de efter Skyldighed vil forholde sig som lydige Fyrster overfor Kejseren og det hellige Rige, og de beder Adressaten om at give Meddelelse om denne deres Erklæring paa det tilbørlige Sted og tillige at befordre, at Sagen kan faa en billig Afgørelse, endelig om at han vil give dem et skriftligt Svar. R. 1543—50, 212. Ausl. Reg. 1548,170.

19. Okt. (Torgaw, Fred. efter Burchardi). Til Hertug Albrecht af Preussen. Hertugen har hørt, hvad Adressatens Tjener N. mundtligt har frembragt af Ærinde, nemlig at Hertugen skulde laane Hertug Albrecht nogle Penge eller, i Fald han selv havde Mangel herpaa, opbringe dem hos nogle adelige i Fyrstendømmet Holsten. Hertugen føjede gerne Hertug Albrecht heri, men han maa berette, at han nylig har delt med sine Brødre og selv er blevet regerende, og at hans Del, hvad der ogsaa er Hertug Albrecht bekendt, er tilfalden en betydelig Gæld, der har dannet sig under de forgangne besværlige Krige i Danmark, hvilken Gæld Hertugen i de forløbne »geschwinde« Aar ikke har kunnet gøre sig fri af, men han har i hvert Omslag herfor maattet sætte »noget stateligt« til, hvorfor Hertugen for nærværende Tid ikke kan imødekomme Hertug Albrechts Henvendelse. Hertugen har ogsaa tidligere bedt ham, hvad der er ham bekendt, om at forstrække sig med nogle Penge til Betaling af noget af hans Gæld, for at han ikke skulde blive overbebyrdet af saadanne store Omslag, som han aarligt maa besørge. Heraf maa Hertug Albrecht kunne forstaa, hvorvidt Hertugen har Forraad af Penge eller ikke, og han bedes optage Afslaget i Venlighed. Hertugen har ogsaa i Henhold til hans Be-

gæring henvendt sig til nogle holstenske adelige, der er med paa dette Tog, men disse er ikke sindet at ville udlaane deres Penge udenlands. Hertug Albrecht maa, hvis det er ham magtpaaliggende, selv lade rette en Anmodning til dem om, hvorvidt der er noget at faa. R. 1543—50, 213 b.

17. Nov. (Haderslev). Til Hamborg. Da Adressaten ved dens Gesandter i Kolding nu lader Hertugen meddele, at Byen i Henhold til Hertugens forrige Skrivelse har skaffet en god Hingst til Veje, og at han maatte lade den hente, hvis den var tjenlig for ham, sender Hertugen nærværende sin Tjener Walter, idet han begærer, at Adressaten vil oversende Hingsten. Han tvivler ikke om, at Adressaten i Henhold til det tidligere Tilbud vil forsyne ham med en god Hingst, der er tjenlig for ham til Livhest¹. R. 1548—52, 67 b.

21. Nov. (—). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Hertugen vil ikke undlade at meddele, at han har i Sinde endnu før det kommende Omslag her i Haderslev at holde Ret², for at enhver kan blive hjulpet til Ret. Hvis Adressaten anser det for raadeligt, at Hertugen befaler, at Regnskabet for Amterne skal indforskrives saa betids før Omslaget, at han kan høre disse for derefter, naar Adressaten og de andre Raader var sammen, straks at kunne holde Ret, vil Hertugen lade Brevene udgaa til Raaderne og Amtmændene. Hertugen begærer derfor, at Adressaten ved nærværende Tjener ved et skriftligt Svar vil meddele, naar det er ham belejligt at ankomme til Hertugen, for at Hertugen kan rette sine Sager derefter. R. 1548—52, 67.

22. Nov. (—). Til Hr. Iuen Reventlow. Af vedlagte Skrivelse³ vil han udførligt erfare, hvad⁴ Kongen har tilstillet Hertugen om Rigsskatterne og om de Penge, som er tilsagt den romerske Konge, samt om Kammerrettens Underhold⁴,

¹ Iflg. Hamborgs Skrivelse af 24. s. M. var det en kastanjebrun Hingst, Hertugen ved denne Lejlighed fik (Hansb. XXXIX, 14). ² R.: recht zu sitzen. ³ Af 19/11 1548 (Inl. Reg. 1548, 194 b). ⁴ R.: wes Ko. W. zu Denmargken . . . wegen des reichsanlagen, auch des geldes, so dem Romischen koninge zugesaght, und des cammergerichts underhaltung. . . ahn uns gelangen thut.

hvilket altsammen er blevet bevilget paa den sidst afholdte Landdag. Da Tiden falder noget kort, byder Nødvendigheden, at man alvorligt stræber med Sagen, for at intet skal forsømmes. Det begæres derfor af Adressaten at tage sig heraf, for at Pengene snarest muligt kan indkomme fra Undersaatterne, idet han maa betænke, hvor magtpaaliggende denne Sag er. Det henstilles desuden til ham at overveje, om det er raadeligt straks at forsende Pengene til de forordnede Opkrævere eller, hvorledes der bør forholdes hermed. Da det endnu ikke er blevet berettet Hertugen, hvormeget der paa Landdagen i Bornhofede er blevet tillagt ham at erlægge for hans Dels Vedkommende, bedes Adressaten snarest muligt tilskrive ham herom, for at han kan rette sig herefter. R. 1548—52, 68.

22. Nov. (Haderslev). Til Breida Rantzau, Statholder, og Opkræverne af den kejserlige og kongelige Skat. Da det er dem bekendt, hvad der er bevilget at skulle erlægges til Kejseren med Hensyn til Romertoget, til den romerske Konge og til Kammerrettens Underhold, og fordi Tiden næsten er inde, da disse Penge er forfaldne, begæres det af Adressaterne, da de er forordnet som Opkrævere heraf, at befordre Sagen saa meget som muligt, saa at den omhandlede Sum snarest muligt kan blive samlet sammen og derpaa videre blive bragt til det Sted, som Kongen har tilskrevet dem om. Dersom de endnu ikke alle Vegne har faaet Pengene, skal de igen gøre sig Anstrengelser herfor, saa meget som muligt, for at der intet skal forsømmes, da Sagen ingen Opsættelse taaler. Hvad der udrettes, skal de tilskrive Hertugen om. R. 1548—52, 69.

23. Nov. (—). Til Holger Rosenkrantz. Da han tidligere har skrevet til Hertugens Amtmand, Siuert Rantzau, og bedt om, fordi hans Mand med Hensyn til Drabet paa Christenn Koch havde sluttet Forlig med dennes Frænder og havde opnaaet Fred af dem, at han paa Hertugens Vegne atter vilde give denne Mand Fred, fordi Manden var Adressatens Tjener, og lade ham komme til hans Hjem, vil Hertugen, selvom han for Adressatens Skyld ikke var utilbøjelig til at gøre dette, dog

meddele, at et saadant Forlig er stiftet uden hans Vidende og Vilje, og fordi det stred imod al Ret og oprettede Recesser, faldt det Hertugen besværligt at give efter, dog vil han af Naade være tilfreds hermed, for saa vidt Adressatens Mand vil overgive til Hertugen eller Siuert Rantzau den Bod, som var tilsagt den dræbtes Frænder, og Adressaten vil sige god herfor. Hvis dette ikke sker, kan Hertugen ingenlunde tilstaa Adressatens Mand Fred, fordi Manddrabet er sket i hans Jurisdiktion. R. 1548—52, 69.

24. Nov. (Haderslev, Caterina Aften). Hertugen tilstaa Mattias Johannes for Livstid for hans mange tro Tjenesters Skyld at maatte besidde og bruge Wonsilt Kirke med al dens Tilliggende i alle Maader, som hans Formand Hr. Antonius Christensen tidligere har haft og brugt den, dog paa de Vilkaar, at han skal prædike Guds hellige Ord rent for sine Sognebørn og ret forvalte og række Sakramenterne. Det paabydes den nuværende og de fremtidige Amtmænd i Haderslev ikke alene at lade Hr. Mattias Johannes nyde denne Benaadning, men ogsaa at forsvare den for ham. R. 1544—60,115 (bis) b.

25. Nov. (—, Caterina Dag). Hertugen tilstaa nærværende Brevviser Jost Krefft, da han i Hertugens Tjeneste er blevet berøvet sit Syn, for hans Levetid et Præbende i Borsholm Kloster, nemlig nødtørftig Mad og Drikke, den sædvanlige aarlige Klædning, et Kammer og fornødent Brændsel. Det befales Klosters Provst og det hele Konvent til rette Tid at give ham dette. R. 1544—60, 116.

26. Nov. (Kolding). Til alle Amtmænd. Da Hertugen er sindet i egen Person tilligemed sine Raader at ville høre hans Regnskab for Tønder Amt den førstkommende Fredag efter Juledag [²⁸/₁₂], befales det ham i enhver Henseende at gøre sig rede og paa nævnte Fredag tidlig paa Dagen at møde paa Haderslev Slot med hans Registre for der at aflægge til Hertugen godt Regnskab over Korn, Penge og andet, og hvad der efter Regnskabet kan tilkomme Hertugen af Penge, skal

han tage med sig og straks overantvorde Hertugen i Haderslev. R. 1548—52, 70.

4. Dec. (Kolding). Til Thomas Guldsmed. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse¹ om nogle Penge, som han er ham skyldig i Arbejdsløn for 2 Kæder, var ikke utilbøjelig til paa nærværende Tid at oversende ham Pengene, men da han er draget til Kolding, kan han for allehaande Fortræds Skyld i Hast ikke komme til Pengene, og da Bogstaverne i Signetet, hvormed Brevet var forsegleet, ikke er rigtige, er han tilmed i Tvivl om, hvorledes det forholder sig hermed, af hvilke Grunde det begæres af Adressaten at være tilfreds til det næstkommende Omslag og til den Tid i Haderslev atter ved et sikkert Bud at paaminde Hertugen herom, hvorpaa han, som det er billigt, skal faa betalt, hvad der er fortjent paa disse Kæder. R. 1548—52, 72.

5. Dec. (—). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der har modtaget hans Svarskrivelse om Regnskabet og andet, havde vel været tilbøjelig til i Henhold til hans velmente Forslag at forskrive sine Raader og Amtmænd til sig i Haderslev Nytaarsdag [¹/₁ 1549] for at overhøre Regnskabet og Retssagerne, men da dette allerede er fastsat til Fredagen efter Juledag, som meddelt i Hertugens Skrivelse, som han nu faar, har Hertugen for allehaande Fortræds Skyld ikke været i Stand til i Hast at ændre dette, og han har fuld Tillid til, at Adressaten paa denne Tid vil møde hos ham og ikke udeblive². — At han ikke er ophørt med at indkræve de bevilgede Penge af Undersaatterne i Holsten, er Hertugen, der ogsaa haaber, at han vil fortsætte dermed, til Behag. R. 1548—52, 72 b.

6. Dec. (—). Til Greve Hanns Jurgen af Mannsfeld. Da han for nylig i Torgaw har bedt Hertugen om at ville befordre hos

¹ Af ⁹⁷/₁₁ 1548, dateret Husum. Bogstaverne i Seglet er E. I. (Hansb. XXXIX, 29 k). ² Der blev holdt Retsdag i Haderslev 1. — 4. Januar 1549 (R. 1544—60, 118—125).

Kongen af Danmark, at hans Broder med nogle Heste maatte faa Tjeneste ved det kongelige Hof, meddeler Hertugen, at han har anmodet Kongen herom. Denne, der har sagt ja hertil, har befalet Hertugen at tilskrive Adressaten til Svar, at Kongen vilde underholde hans Broder, der maatte komme, naar det var ham belejligt, med 6 Hingste og 1 Klep-pert ved sit Hof.

Seddel:

Hertugen beder Adressaten om imod Betaling at lade for-færdige et Rør, ligesom det han har skænket Hertugen, kun at det skal være »ferniseret« og noget længere, endvidere ved tilfældigt Budskab at oversende en Afskrift af den gejstlige Sang om Interim'et, som »die Berckhewer« sang til Bord-sang i Torgaw. R. 1543—50, 214 b.

6. Dec. (Kolding). Til Grev Hanns Albrecht af Mansfeldt. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, dateret Mansfeld den 19. November, takker meget for de 2 Mynder og de 2 smaa Rævehunde, som han har oversendt med Brevviseren. Hvis Hertugen paa sin Side har noget, hvormed han kan være ham til Tjeneste, bedes han meddele det. Hvad angaar de andre Sager, hvorom han skriver, og hvorom han ogsaa for nylig i Torgaw har rettet Bøn til Hertugen, har denne haft en Samtale herom med Kongen, der fandt Behag i Adressatens Tilbøjelighed og har givet til Svar, at hvis der skulde forefalde noget, hvortil Kongen havde Brug for Ryttere, skulde der i Tide ske Meddelelse til ham herom, og det skulde blive undt ham fremfor andre i Henhold til Bestalling at samle og at tilføre nogle Ryttere. R. 1543—50, 215 b.

9. Dec. (—). Til Hr. Iuen Reventlow. Kongen har ved Skrivelse befalet Breida Rantzau, der har meddelt Kongen, hvorledes man har baaret sig ad med Hensyn til den bevilgede Romerskat, og at der for Øjeblikket ikke var indkommet over ca. 3000 Mk. — især skulde det være iblandt Adelen, at mange havde svigtet — at fordre Kongens Trediedel indkrævet og overantvordet Opkræverne i Betragtning af, at Tiden

faldt noget kort, og at Sagen var Fyrsterne, Land og Folk meget magtpaaliggende. Hvis Adelen til Trods for Bevillingen ikke vilde lægge sin Part dertil, maatte den tage Følgerne heraf, idet det tillige begæredes af Optræverne at opgive Navnene paa dem, som hidtil har været nølende, for at Kongen kunde træffe sine Forholdsregler. — At Adressaten kort i Forvejen har tilskrevet Hertugen, at det med Oppebærelsen af den Del, som det tilkom ham at erlægge af Holsten, er skredet saaledes frem, at Hertugen ikke behøvede at bekymre sig derfor, det, der restede, skulde snarest blive opkrævet og oversendt til det behørigte Sted, har Hertugen gerne hørt, og han har ogsaa givet Kongen Meddelelse herom. Endskønt Hertugen aldeles ikke tvivler om, at Adressaten vil handle i Henhold til sin Skrivelse og til Hertugens Bedste, har han dog ikke villet undlade at sende nærværende Skrivelse, idet han begærer, at Adressaten saa meget som muligt vil fremme Sagen og oversende Hertugens Part til Optræverne, som har i Befaling, hvorledes der videre skal gaas frem. Hvis nogle af de under Hertugen i Rendsborg Amt bosatte adelige vægrer sig ved at betale deres Del, maa Hertugen ligesom Kongen lade det bero og for sit Vedkommende undskylde sig overfor den romerske Kejser og Konge. Hertug Adolfs forordnede Raader vil vide at træffe Foranstaltninger, saaledes som de af Kongen er blevet mindet herom. R. 1548—52, 73.

14. Dec. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Dronning Sophia i Kiel. Det er uden Tvivl berettet Dronningen af hendes Amtmænd, at Prælater, Ridderkab, menige Stænder og det almindelige Landskab i Fyrstendømmet Holsten paa de nylig afholdte Landdage i Flensborg og »uff dem vhir zu Bornhofede« har bevilget til Betaling af det Romertog, som er bevilget Kejseren af det hellige Riges Stænder paa den nylig i Augsburg afholdte Rigsdag, og af det, som den romerske, ungarske og bøhmiske Konge særligt er blevet tilsagt, at Undersaatterne i Fyrstendømmet Holsten for denne Termin skulde give 1 Mk. lybsk af Ploven, hvilket Beløb skulde erlægges paa afvigte Mortensdag, da Betalingen af den

bevilgede Sum skal ske i Speyr til den førstkommende Jul. Kongens og Hertugens Amtsundersaatter, Prælaternes og Adelen's Undersaatter samt Stæderne har for største Delen udredet til de forordnede Optrædere, hvad de er pligtige til, og erlagt Betalingen i Segeberg til Underoptræderen Jochim Schutte. Fyrsterne havde følgelig ventet, at Dronningens Amtmænd ogsaa havde indsamlet en saadan Skat fra Undersaatterne og overantvordet den paa samme Sted, men da dette endnu ikke er sket, og Tiden, som meldt, er inde, da Pengene skal forsendes, maa Dronningen, fordi Sagen er magtpaaliggende og ingen Opsættelse taaler, give Ordre til Amtmændene om, at Skatten straks affordres Undersaatterne i Kiel, Pløn og Neumunster Amter og med klar Besked og Registre indleveres til Optræderne, saa at der ikke af den Grund skal ske Forhindring eller opstaa Besvær for Landene. R. 1548—52, 71.

16. Dec. (Kolding). Til Christoffer Rantzau, Raad. Af vedlagte Skrivelse vil han erfare, hvad nærværende Brevvisere, Karl Japsens efterladte Børn i Lexgaarden, bønfalder Hertugen om. Hertugen ved vel, at i Retten er for dem baade Køb og Skøde kendt ugyldigt og tildømt en anden, men hvilken Afgørelse der er truffet med Hensyn til Købesummen og Tilbagebetalingen af deres udlagte Penge, kan han ikke erindre, da han har Registret, hvori Dommene er skrevet, liggende i Haderslev. For at de ikke skal kunne beklage sig over at blive ladet retsløse og ikke at kunne opnaa Fuldbyrkelse, som de meddeler, af den over dem afsagte Dom, har Hertugen paa deres Bøn meddelt dem nærværende Skrivelse. Det begæres derfor af Adressaten at foranstalte, at Sagerne stilles i Bero til den førstkommende Søndag efter Juledag [³⁰/₁₂], og at de erlagte Penge saa længe maa blive forvaret i Retten, idet Hertugen da af ham vil indhente Oplysninger om Forholdene og derpaa lade enhver Part nyde Ret i Henhold til Dommen. R. 1548—52, 74 b.

23. Dec. (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Priorinden i Pretz. Kongen og Hertugen har mod-

taget hendes Skrivelse¹ om Striden, som imod den af Kongen og Hertugen for nylig i Flensborg givne mindelige Afsked² paa ny er blusset op; de har derfor tillige skrevet til Klosterkonventet. Det er billigt, at den nævnte Afsked, som efter mindelige Forhandlinger er blevet antaget i Flensborg, bliver efterkommet og i enhver Henseende overholdt baade af hende og Konventet. Hvis nogen paa utilbørlig Vis er opsætsige og ikke vil lyde, skal hun straffe saadanne i Henhold til Ordensstatutterne. R. 1548—52, 75 b.

25. Dec. (Kolding). Til Johan vonn Vsedum, Dr. juris. Hertugen, der den 24. December har modtaget hans Skrivelse, dateret Stetin den 12. September³, angaaende Afgørelse ved Retten af Sagen mellem afdøde Cunrad Theurkauffs Arvinger og Johan Geisler paa den ene og Hr. Herman von Bruggenay, kaldet Hasenkamp, den tyske Ordens Mester i Lifland, paa den anden Side, takker ham for, at han har villet bebyrde sig med Sagen. Da Interlocutoriet ifølge hans Skrivelse er forkyndt, anser Hertugen det for ret og billigt, at Retsterminerne forbeholdes, og at der ikke gives nogen af Parterne Indrømmelser i den Henseende. Det var vel ikke ubelejligt, som meddelt af Adressaten, at Sagen henvistes til Afgørelse ved den kejserlige Kammerret, men af Hensyn til den modtagne Kommission lod dette sig ikke gøre, dog blev der paa ordentlig Maade appelleret indenfor Retsterminen, kunde reverentiales gives til Ære for Kejseren. I modsat Fald agtede Hertugen at føre Processen videre og at lade ske, hvad der var Ret, idet det begæredes af Adressaten videre at tage sig af Sagen, og hvis der forefaldt noget, som det var nødvendigt for Hertugen at vide, anmodes han om at tilskrive Hertugen herom ved et belejligt Budskab. R. 1543—50, 216.

¹ Af 17/12 1548. Det fremgaar af denne, at Margaretha Pogwisch og hendes Parti atter havde valgt Schack Rantzau til Provst (Hansb. XXXIX, 18). ² I Henhold til Afskeden i Flensborg, der var af 7/9 1548, skulde Wolf Rantzau til den kommende Jul aflægge Regnskab til Klostret og derpaa aftakke, hvorefter en ny Provst skulde vælges (Urkundensml. d. Schles.-Holst.-Lauenb. Gesellschaft I, 407). ³ Hansb. XXXIX, 28 b 2.

28. Dec. (Haderslev). Til Moritz Emicksen. Af Borgmestre og Raad i Haderslev er det blevet berettet Hertugen, at han for nylig har rettet Bøn og Begæring til dem om at fængsle og lade komme for Retten en hidtil fredløs Manddraber, der skændigt havde dræbt en af hans Undersaatter, idet han meddelte, at han vilde forfølge samme for Retten, hvortil han ogsaa havde haft forordnet en Tjener. Endskønt en saadan Arrestation ikke er forløbet uden stort Besvær og Livsfare, da en Stadsknægt næsten er blevet dødeligt saaret, saa har Borgmestre og Raad dog ladet Manddraberen fange paa Adressatens Forlangende og hidtil holdt ham fast i den Tro, at Adressaten pinligen vilde forfølge Drabsmanden for Retten, men det er igen blevet berettet Borgmestre og Raad, at Adressaten siden den Tid har indgaaet en Overenskomst med den fangnes Frænder, hvilket ikke var i Overensstemmelse med hans forrige Tilsagn. Borgmestre og Raad har derfor bedt Hertugen skrive til ham, at han maa efterkomme sit Tilsagn og forfølge Drabsmanden for Retten, hvad Hertugen efter Sagens Lejlighed og for at kunne opretholde Retstvungen ikke kan undlade. Det begæres derfor med Strenghed af Adressaten, at han uden Udflugter til Trods for den oprettede Overenskomst viser Lydighed imod Retten og lader Gerningsmanden dømme. Hvis han ikke vil efterkomme nærværende Befaling, har Hertugen allerede givet Borgmestre og Raad i Haderslev i Befaling pinligen at procedere imod Manddraberen. Hertugen vil alligevel have sig forbeholdt enhver retslig Fordring imod Adressaten, hvilket han ikke vil forholde ham, for at han kan rette sig derefter. R. 1548—52, 76.

30. Dec. (—, Sønd. efter nativitatis Christi). Befaling til Undersaatterne i Strand. Da Hertugen, som det er dem bekendt, agter det for højligen fornødent, at det nye Dige i Strand paa-begyndes og gøres færdigt, idet dette efter Hertugens Formening vil være til Fordel for det hele Land, befales det enhver især af Undersaatterne og Indvaanerne paa Northstrand snarest muligt uden nogen Tøven at begynde og at fuldføre dette

Dige fra det nye Hoved af lige til Bubheuer, saaledes som Staller Hinrick Hacke videre vil berette dem; de maa ingenlunde nøle hermed, da det er Hertugens Vilje, at Diget med det første skal paabegyndes og gøres færdigt. R. 1544—60, 116 b.

31. Dec. (Haderslev). Til Hertug Adolf. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse, dateret Brussell Nicolaj Dag, den 27. December (sic), og med stor Glæde hørt om hans lykkelige Tilstand, meddeler, at han selv nyder passende Sundhed og Livskraft. — For de Tidender, Hertug Adolf har tilskrevet ham, takker han paa det Bedste, idet han tillige beder om, hvis der videre hændte noget, som var vigtigt, og det tilkom ham at vide det, at Hertug Adolf vil lade ham blive Medvider heraf. Hertugen vil til enhver Tid gøre Gengæld. — Angaaende den graa Hingst, som han tidligere har set hos Hertugen, og som han beder om at faa overgivet til ommeldte Brug, maa Hertugen meddele, at han, da han for nylig var ridende til Torgow, har foræret den til Greven af Mansfelt paa dennes mange Bønner. Hertugen vilde ellers gerne have føjet sin Broder heri, men hvis han paa anden Maade kan faa en anden af samme Farve, der kan være tjenlig for ham, skal han faa den. Da han meddeler i sin Skrivelse, at det er Skik ved det kejserslige Hof at bruge Hestedækken, af hvilken Grund han beder om at faa det, som Hertugen har faaet af Hertugen af Preussen, fordi han vil lade et forfærdige Mage til, tilsender Hertugen ham det ved nærværende Bud, for at han kan bruge det til Ære. R. 1548—52, 77.

1549

1. Jan. (Haderslev). Til Moritz Emicksen. Albrecht Maltigsen¹ har berettet til Hertugen, at han 2 Gange har stævnet ham for nogle retslige Fordringers Skyld, hvilke han formener at have til ham, men at han ikke havde kunnet bringe ham for Retten, da han hidtil har bestræbt sig for at undgaa Retten. Han har derfor bedt Hertugen om Hjælp imod ham, som en der er ulydig imod hurtig Retsafgørelse, hvilket Hertugen ikke vil nægte, hvis Adressaten fortsat udebliver. Det begæres derfor med Strenghed af ham tidlig den næste Dag, Kl. 9, at forføje sig til Slottet i Haderslev og at svare Albrecht Maltigsen for Retten. Hvis han imod Hertugens Forhaabning atter udebliver og viser sig ulydig, vil Hertugen have Aarsag til paa Klagerens videre Anmodning at lade ske, hvad der er Ret. R. 1548—52, 78.

— (—, Nytaarsdag). Forordning om Mened. I, 6.

2. Jan. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Priorinden og den hele Forsamling i Pretz Kloster. Kongen og Hertugen har af Priorindens gentagne skriftlige Beretning², som hun har tilsendt dem, bemærket, at det Forlig, som de for nylig i Flensborg til Bilæggelse af den besværlige Strid og med Billigelse af dem alle fik oprettet, og som ogsaa er blevet antaget af begge Parter, samt Ordensstatutterne og Vedtægterne tilligemed Kongens og Hertugens tidligere Skrivelser og Befaling i Sagen foragteligt bliver overtraadt, hvorfor hun har bedt om, at Sagen og især Spørgsmaalet om Valget af en Foged maatte afgøres med Retten. En saadan

¹ Albert Maltesen Viffert, der var gift med Magdalene Emmicksdatter, hvis Fader var Moritz Emmicksens Farbroder.

² Denne Skrivelse er af 29/12 1548 og er fra Priorinden, Dorothea Rantzau, og »meisten oldesten tho Pretze« (Hansb. XXXIX, 18).

Henvendelse fra dem som gejstlige og Ordenspersoner er Kongen og Hertugen til Mishag. Kongen og Hertugen vidste godt, hvad der sømmede sig, og hvad de til Opretholdelse af skyldig Lydighed og deres Klosters Godser som Patroner og Landsfyrster var beføjet til. Skulde Sagen afgøres med Retten, som der blev bedt om, maatte dette foregaa paa ordentlig og sædvanlig Maade. Kongen og Hertugen har imidlertid faaet overrakt deres Ordensstatutter og Vedtægter, og de vil, hvis Sagen ikke kan ordnes paa anden Maade, lade det komme til ordentlig Rettergang; men fordi Sagen engang ved Kongens og Hertugens udviste Flid er blevet forligt, dog især fordi Valget af Schack Rantzau for at forebygge videre Skænderi er blevet kendt ugyldigt, og Valget af Klosterfogeden, hvilket næsten har foraarsaget al Striden, er blevet henvist til at skulle foregaa efter Klosters og Ordenens nedarvede Statutter og Vedtægter, hvad der ogsaa er blevet antaget af Adressaterne, de er iøvrigt ogsaa ellers forpligtet dertil, saa maa de, der i Kraft af ommeldte Statutter og Vedtægter fra gammel Tid af har valgt en Foged, i Henhold til det nævnte Forlig til Klosters Bedste benytte denne Rettighed og foretage det tilbørlige Valg. Kongen og Hertugen kan heller ikke finde sig i, at det af dem oprettede Forlig overtrædes, og at der handles efter enhvers Forgødtbefindende. Adressaterne, det være sig Priorinden med det største Antal af de ældste eller det andet Parti, skal ikke indlade sig videre med noget, end Statutterne og Vedtægterne hjemler, og som de kan forsvare overfor Kongen og Hertugen og for Retten, for at der ikke skal gives Aarsag til videre Skænderi, og for at der ikke skal træffes de Forholdsregler, som Klosters Forhold vel forlængst har gjort fornødent. R. 1548—52, 78 b.

2. Jan. (Haderslev, Onsd. efter Nytaarsdag). Kvittans til Hr. Iuen Reventlow, Hertugens Raad, Amtmand i Rendsborg, for 1100 Gylden Mønt, som Undersaatterne i Rendsborg Amt i 1548 har givet Hertugen som en Foræring, og som Iuen Reventlow har oppebaaret. R. 1544—60, 121.

4. Jan. (Haderslev). Til Jurgen von der Wisch til Olpenitz. Hertugen har paa troværdig Maade hørt, at Hr. Johan til Detzebull i Risingmor er villig til at mageskifte med Adressaten en Gaard¹, der er beliggende i Ludtkenhorn, men da der angaaende denne Gaard verserer en Strid for Retten, saa at man ikke før Sagens Afgørelse og før Dommen kan vide, hvem Gaarden tilkommer, skal Adressaten holde sig ganske borte derfra og ikke videre anmasse sig den. R. 1548—52, 80.

4. Jan. (—). Til Christoffer Rantzau, Raad. Da Gothbar Lassen for nylig i Flensborg har erholdt et Brev af Hertugen af det Indhold, at Retssagen mellem ham og Ditloff Gotbarsenn (Gothbarsenn) maatte udsættes og henvises til den næste »Landdag«, som skal holdes i Tønder, men Hertugen nu har erfaret, at Gothbar Lassen har aflagt urigtig Beretning, befales det Adressaten at være Ditloff Gotbarsenn behjælpelig paa dennes videre Anmodning og at lade ske, hvad der er Ret. Hvis Gothbar Lassen herefter mener, at der er sket ham Uret, maa han appellere og søge sin Ret paa tilbørlige Steder. Han skal da nyde Ret². R. 1548—52, 80 b.

6. Jan. (—). Til Gossigk Rantzau, Raad. Af vedlagte Skrivelse vil han udførligt erfare, hvad Jacop Guldsmed, Borger i Haderslev, bønfalder Hertugen om med Hensyn til 4 Bøndergaarde³, som fordem med al deres Tilliggende er blevet pantsat til Adressaten af Gebbart Schilling, den klagende Jacop Guldsmeds Forfader. Da Hertugen af Klagerens Skrivelse og Beretning forstaar, at Gaardene kun er tilstaaet Adressaten som indløseligt Pant imod Tilbagebetaling af de udlagte Penge, og at Klageren har foretaget Opsigelsen til den rette og tilbørlige Tid, hvad Adressaten da ogsaa ifølge

¹ R.: gut. ² Jfr. ³⁰/₄ 1547, ³¹/₆ 1548. ³ R. har her kun: vir bauren; længere fremme i Brevet findes Udtrykket: vorsetzte bauren und guter.

sin Skrivelse indrømmer, desuden at Pengene, som Klageren tidligere har tilbudt Adressaten, er deponeret hos Raadet i Haderslev, kan han ikke se, med hvad Føje Adressaten nægter Klageren Indløsningen. Endskønt Forskrivningen til Adressaten, som det er blevet berettet Hertugen, lyder paa, at Klageren skal indløse de nævnte 4 Bøndergaarde med sine egne velerhvervede Penge, og at Adressaten skal være den nærmeste til dem, hvis de paa anden Maade skal afhændes, hvad Adressaten da ogsaa beraaber sig paa, saa gør Klageren herimod gældende, at han haaber, at ingen med Billighed skal kunne kaste Mistanke paa ham for saadanne Penges Skyld, og Hertugen maa ogsaa selv give Klageren det Vidnesbyrd, at han af ham paa engang har modtaget over 300 Mk. lybsk i Arbejds-løn; heraf kan Adressaten tænke sig til, hvorledes det forholder sig hermed. Klageren indrømmer dertil, at Adressaten, hvis Gaardene videre skal pantsættes eller sælges, fremfor alle andre skal være den nærmeste til dem. Da Hertugen anser Klagerens Henvendelse for billig, har han villet meddele ham nærværende Forbønsskrivelse, og det begæres af Adressaten, der ikke kan gøre Fordring paa nogen Ejendom, at vise Billighed imod Hertugens Undersaat og forunde ham, der byder sig i Rette, og især fordi Sagen i nogen Grad ogsaa angaar Hertugens Sekretær Jeronimus Boldeck¹, Indløsningen af Pantet og at lade disse Gaarde følge ham. R. 1548—52, 81.

6. Jan. (Haderslev, trium regum). Forskrivning til Johann Blume paa 1000 Gylden Mønt, som Hertugen i Taknemmelighed har tilsagt ham, da han, der gennem en lang Tid har tjent Hertugen som Staldmester, i sin Tjeneste har vist sig ærlig, flittig og tro. Denne Sum skal uden Opsættelse paa det førstkommende Omslag [15]50 i Haderslev blive betalt ham, hans Arvinger eller Indehaverne af dette Brev. Gennemskaa-ret Orig. (Hansb. XXXIX, 29 g).

¹ Jakob Guldsmid og Jeronimus Boldigk var Svogere.

7. Jan. (Haderslev, Mand. efter trium regum). Hertugen tilstaar sin Tjener Simon Petersen for hans mange Tjeners Skyld, at han for Livstid frit maa besidde og bebo sit Hus og Gaard, beliggende i Katzund mellem Hans Juells og Hans Suders Huse, uden nogen Hovtjeneste, Skat, Vagt og uden al Tyngde, som han har været pligtig til at svare deraf, dog saaledes at hans Arvinger efter hans Død skal svare deraf, hvad der før er svaret. Det paabydes den nuværende og de efterfølgende Amtmænd i Haderslev ikke at gøre ham nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men at beskytte ham. R. 1544—60, 126.

9. Jan. (—, Onsd. efter trium regum). Oprejsningsbrev til Adde Frese, Borger i Haderslev, og alle hans Mededsmænd, nemlig: Jens Jensen, Herredsfoged i Haderslev Herred, Jasper Hansenn, Raßmus Hansen, Peter Adsen, Jurgen Steffensen, Bundy Petersen, Knudt Skrædder, Andres Simensen, Nis Hansen og Laurens Knudtzen, alle af Haderslev, og Seuerin Bertelsen af Erloff, der er blevet gjort nederfældige for en Eds Skyld, hvilken Adde Frese har »givet« Ancker Marquartzten sammesteds i Anledning af en Gæld, da de nu har optinget til Siuert Rantzau, Hertugens Raad og Amtmand i Haderslev og Dorningen. Fremtidigt skal de i Retten, i Lov og Tov, ved Bryllupper og Barnsøl og andre Fester gaa, staa, sidde, handle og vandle ligesom andre ærlige og fromme Folk uden Hinder af nogen. Det befales den nuværende og de kommende Amtmænd i Haderslev og Dorningen og Borgmestre og Raadmænd samt den hele Menighed i Haderslev og tillige enhver, som skal handle paa Hertugens Vegne, ikke at gøre Adde Frese og hans Edsmænd nogen Hinder med Hensyn til denne Benaadning, men paa Hertugens Vegne at beskytte dem. Rel. Syuert Rantzau. R. 1544—60, 126 b.

11. Jan. (Kolding, Fred. efter trium regum)¹. Til Magister Anthonius i Haderslev. Af det vedlagte vil han erfare, hvad

¹ Overskriften har: 6. Jan.

nærværende Brevviserinde, Marina Jorgens Datter, har bønfoldet Hertugen om. Da det ikke er blevet berettet Hertugen, hvorledes det forholder sig med Sagen mellem Karlen og hende, og hvad de har lovet hinanden, og da det desuden er Sager af den Art, som det især sømmer sig for Gejstligheden at forhøre og at paadømme, begæres det af Adressaten at erkyndige sig om Sagens Lejlighed og videre at overveje, hvad der kan gøres og indrømmes i denne Sag, thi¹ hvis der er givet Ægteskabsløfte¹, agter Hertugen det for ubilligt, at nævnte Kvinde skal kunne indtræde i Ægtestand paa anden Maade, dog henstiller Hertugen det til Adressaten, der vil vide at handle i denne Sag, som det sømmer sig. R. 1548—52, 83 b.

14. Jan. (Kolding). Til Tomas Guldsmid. Da han for Hertugen har forarbejdet 7 Mark og 6 Lod Guld til Kæder og i Arbejdsløn pr. Lod har begæret 1 Gylden, hvilket beløber sig til en Sum paa 184 Mk. lybsk og 8 Sk., oversender Hertugen til ham i Henhold til hans Skrivelse ved nærværende hans Bud 95 Daler, der udgør 184 Mk. og 9 Sk., med Tak for, at han hidtil godvilligt har ventet med Betalingen. R. 1548—52, 84.

15. Jan. (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hamborg. Kongen og Hertugerne, der har modtaget Byens Skrivelse² om de Skatter, som i Henhold til den sidste Rigsdagsafsked i Augsburg fordres af den, tilligemed de vedlagte til Byen herom udgaaede Mandater, giver Byen til Svar paa dens Anmodning, at de ugerne ser, at den besværes imod Skyldighed og Frihed, og de vil ved den kejserlige Kammerret paavise dens Rettighed, ligesom de i Tilfælde af, at Hamborg ikke kan befri sig for Rigsskatterne under Henvisning til dens Ret og Frihed, ikke vil undlade

¹⁻¹ R.: danne so zwischen inhen eheberedung gehalten und zusage darauf gescheen.

² Af $\frac{4}{1}$ s. A., adresseret til Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab, modtaget i Kolding d. 13. s. M. De vedlagte Mandater var Kopier af 3 Monitorialmandater om Betaling af de paa Rigsdagen i Augsburg 1548 bevilgede 3 Skatter (T. K. U. A., Hamborg A I).

at gøre deres Overhøjhed gældende, hvad Rigsdagsafskeden ogsaa tillader, men de maa saa have Sikkerhed for, at Hamborg, i Fald de faar Ret, og Byen bliver befriet for Rigsskatterne, yder dem Hjælp til Skatterne, fordi de i Henhold til Rigsdagsafskeden i et saadant Tilfælde selv skal paatage sig de Skatter, som er opført for Hamborg. Det vil ellers falde Kongen og Hertugerne besværligt, fordi de i Forvejen er sat for højt i Skat; de har imidlertid til Bedste for Freden trods gammel nedarvet Frihed maattet tage en saadan Byrde paa sig. Hamborg anmodes derfor om at forvise Kongen og Hertugerne om, hvorvidt den selv kan hævde sin nedarvede Frihed overfor Kammerretten, og hvad Byen i den Anledning trøstes med af de lærde, eller om det gøres Behov, at Kongen og Hertugerne paa Hamborgs Vegne i denne Sag gør sig Bestræbelser ved nævnte Ret, og ogsaa om hvad Kongen og Hertugerne kan vente sig af Hjælp fra Byen i Tilfælde af, at de som Hamborgs Landsfyrster befriede den for Rigsskatterne og derfor selv maatte paatage sig at udrede den Sum, som var fastsat for Hamborg. Kongen og Hertugerne mener, at der, hvis der skal føres Proces mod Hamborg i denne Sag, ogsaa vil udgaa Stævning imod dem, fordi de har angivet sig som Hamborgs »auszieher«¹ og ført Klage over, at Riget har søgt at belægge Byen med Skat, hvilken Klage dog ikke er ubillig, da Hamborg umiddelbart er underkastet Fyrsterne som Hertuger af Holsten og ikke det romerske Rige.

Seddel:

Hvad angaar de lærdes Betænkning om Interim'et, har Kongen og Hertugerne Bevæggrunde til endnu at lade denne tilstille flere andre, det skal imidlertid blive meddelt Hamborg, om Sagen fremmes derved, dog er der udgaaet saa mange Skrivelser fra lærde Folk derom, at det tilstrækkeligt kan ses, hvorledes Sagen forholder sig. Kongen og Hertugerne anser det heller ikke for heldigt, at der fra Hamborgs Side i denne Sag bliver fremsat noget i Trykken. R. 1548—52, 84 b.

¹ Jfr. ^{no}/₄ med Anm.

22. Jan. (Kolding). Til de forordnede Opkrævere i Segeberg. Det er berettet Hertugen af Kongens Statholder, Breida Rantzau¹, at der af Romerskatten, »baugelt« og andet ikke er indkommet mere end 3382 Gylden 10 Patzen, der mangler altsaa i den fulde Sum, som for nærværende Tid skal deponeres i Speier, 485 Gylden 14½ Patzen. Da den Skat, der bevilgedes af Ridderskabet og Undersaatterne paa den for nylig afholdte Landdag i Flensborg, er beregnet noget for lavt, saa at den ikke kan slaa til, og Forholdene, hvis anden Fortræd skal undgaas, kræver, at den fulde Sum erlægges, har Hertugen sammen med Kongen besluttet at yde Forstrækning og at betale Differencen, indtil den næste Rigsskat skal udredes, til hvilken Tid Beløbet billigvis maa tilbagebetales dem, idet det forventes, at Hertug Adolf vil handle paa samme Maade. Hertugen oversender derfor for sin ringe Andel 162 Gylden², som Adressaterne snarest muligt skal tilstille Gerth Reuter, der i Henhold til den tidligere gjorte Afsked herom vil forskrive disse Penge tilligemed de andre til det tilbørlige Sted. Da Sagen er vigtig, opfordres Adressaterne til at handle hurtigt og godvilligt. R. 1548—52, 87.

— Til Hr. Iwen Reventlow, Raad. Hertugen har af sin Staldmester, Johan Blume, faaet den Meddelelse, at Adressaten ikke har kunnet faa de Penge, som for dette Aar er indkommet paa Landet Femern, og som Adressaten har oppebaaret, tilligemed de Penge, som er Hertugen tilkommende, og som Adressaten har beholdt, til at slaa til til paa Hertugens Vegne at betale den Gæld, som Hertugen lod optegne paa en Seddel, men at der kom til at mangle 700 og nogle Mark, hvorfor Adressaten forsaarsagedes til at vise de Kreditorer, der ikke havde faaet Betaling, tilbage til Hertugen. Da denne imidlertid ikke ved, hvem det er af dem, der har modtaget Be-

¹ Ved Skrivelse af 18/1 1549 (Hansb. XX, 46). ² Iflg. Breide Rantzaus Skrivelse skulde dette Beløb være Dalere og ikke Gylden, Hertug Hans sendte derfor for faa Penge, se Underopkræver Jochim Schutttes Skrivelse af 30. s. M. til Hertugen (Hansb. XXXIX, 29 g).

taling af Adressaten, og hvormeget de har faaet, begæres det af Adressaten at specificere alt dette i et Register og at oversende dette ved Hertugens nærværende Dreng, for at Hertugen kan vise Billighed imod dem, han staar i Gæld til, med Hensyn til Afbetalingen af det resterende. — Da Adressaten ogsaa for dette Aar har hørt Hertugens Raad, Schack Rantzaus, Regnskab for Landet Femern og modtaget dette, skal han oversende dette Register sammen med det andet og dertil ogsaa Toldregistrene, da Hertugen har Brug for dem. R. 1548—52, 88.

22. Jan. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Dorothe Rantzau, Priorinde i Pretz. Kongen og Hertugen, der har modtaget hendes Skrivelse og erfaret, hvorledes der er gaaet frem med Hensyn til Udvalgelsen af en Klosterfoged¹, havde ventet, at der i denne Sag til Klosters Bedste var handlet efter den skyldige Ordning og i kristelig Enighed; de ser imidlertid, at der hersker ikke mindre Strid, end der gjorde fra Begyndelsen af, og at Adelen paa Grund heraf danner Partier, hvilket er Kongen og Hertugen imod; det sømmer sig dog for hende at handle med den Beskedenhed, som tjener til Enighed. At Konventet mod Skyldighed skal blive besværet og undertrykt er ubilligt, og hun opfordres til med Hensyn til Valget af en Klosterfoged at stille de menige Konventualinder tilfreds, idet disse billigt skal være Medvidere i Sagen, saaledes at Kongen og Hertugen kan forskaanes for videre Overløb, og at Adelen kan lade Sagen fare. Kongen og Hertugen vil ogsaa som Landsfyrster og Patroner forholde sig saaledes, at der ikke kan bebrejdes dem noget, og som Øvrighed vil de have Indseende med, at Stiftelsen bliver bevaret i kristelig og tilbørlig Stand, men at de, som de bliver anmodet om, uden retsligt Forhør og Mægling skulde paalægge nogen noget eller paabyde Tavshed, vilde ikke sømme sig for dem. R. 1548—52, 95.

¹ Her er tænkt paa Valget af Claus Rantzau til Neverstorf.

3. Febr. (Kolding). Kejserens Kammerbud Wolffganng Volluff har samme Dag der i Kolding overrakt Kongen og Hertug Hans som Hertuger af Holsten Kejserens Mandater angaaende Romertoget, Bygningen af Grænsefæstninger i Vngern og Kammerrettens Underhold, og da Kejseren begærer af dem, at de skal tilstede nævnte Bud offentligt at lade opslaa nogle Mandater i Fyrstendømmet Holsten, har de, som de er skyldige til, tilladt dette, hvorfor det befales Statholder, Raader, Amtmænd, Prælater, Ridderskab, Borgmestre og Menigheder i Holsten at lade det ovennævnte kejserlige Bud uhindret opslaa de nævnte Mandater paa aabne Pladser i Stæderne i Fyrstendømmet Holsten¹. R. 1544—60, 128 b.

5. Febr. (—). Til Hr. Wulff Pogwisch. Det kommer Hertugen troværdigt for Øre, at han for nylig med nogle af hans omtrent i 14 Dage har ligget i Hertugens Kloster Borßholm og holdt Gæstebud, endvidere at det ikke har været tilfredsstillende alene at have haft frit Ophold for sig selv der, men at han ogsaa har underholdt fremmede, nemlig Hertug Frantz af Sachsen, med et Antal Heste — af hvad Mening er Hertugen ubekendt — og ladet sætte paa Bordet og fortæret, hvad der har været forhaanden af Forraad, hvilket ikke ubilligt mishager Hertugen, thi Adressaten kender, hvad der tidligere

¹ 15/10 1548 udsendtes 3 trykte kejserlige Monitorialskrivelser til Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf som Hertuger af Holsten om Erlæggelse af de Skatter, som var bevilget i Henhold til Rigsdagsafskeden i Augsburg 1548; disse Skrivelser eller Mandater modtoges i Kolding 1/2 1549 (T. K. U. A., Nedersachs. Kredsakter 1544—70 I). Dertil modtog Biskoppen af Slesvig 3 lignende Monitorialer for Slesvig Stifts Vedkommende. Foruden ovennævnte modtog Kongen yderligere 3 Monitorialskrivelser, i Henhold til hvilke han efter Ansættelsen fra før Rigsdagen i Augsburg 1548 affordredes Skat »uff diesenn angegebenn grundt, als soltten wir lande innehabenn zum heilligenn reich gehorig und davon einem churfurstenn gleich erlegung zu thun schuldigh sein«. Disse 3 Mandater sendte Chr. III tilbage, og det lykkedes ham at afvende dette Krav, idet han udvirkede en kejserlig Befaling til den kejserlige Fiskal om at lade det blive ved den Reces og Afsked om de holstenske Riggsskatter, ved hvilken Omfanget af Chr. III's og hans Brødres Forpligtelse med Hensyn til Skatter til det tyske Rige var bestemt (Ausl. Reg. 1549, 6—17, 44). — Jfr. 23/9 1548 med Anm.

er blevet forhandlet med Hensyn til saadanne Besværing, der dagligt tilføjes Klostrene. Hertil kommer, at Hertugen selv fra Begyndelsen af sin Regering har forskaanet Borßholm Kloster med Gæstebud og andet, selvom det var skyldig Pligt, fordi han gerne vilde se Klosteret være i Besiddelse af godt Forraad; Provsten og det hele Konvent kan med Billighed ikke sige andet. Hvis Adressaten havde noget at skaffe med nævnte Hertug, havde det været rimeligere, om Forhandlingen var foregaaet paa Adressatens eget Gods end paa Hertugens. Det er derfor Hertugens Befaling og Mening, at Adressaten for Fremtiden skal afholde sig fra sligt og ikke til dets Skade bebyrde Hertugens Kloster med Gæsteri, saaledes som det er sket. Hvis han ikke vil lade være hermed, maa han betænke, hvad Hertugen vil kunne gøre herimod, hvorfor han maa forholde sig i Overensstemmelse med Hertugens Befaling. R. 1548—52, 88 b.

6. Febr. (Kolding). Til Provsten og Konventet i Borßholm. Det bliver troværdigt berettet Hertugen, at Hr. Wulff Pogwisch og Hertug Frantz af Sachsen med et temmeligt stort Antal Heste omtrent i 14 Dage har ligget hos Adressaterne og paa det Bedste ladet opdække og fortære, hvad der var forhaanden. Da Hertugen hele Tiden fra sin Regerings Begyndelse har søgt sit Klosters Fromme og Bedste og, saavidt det kunde undgaas, ikke gerne har villet besvære det, hvad hidtil heller ikke var sket, eller give Anledning til dets Fordærv, havde han haabet, at Adressaterne ogsaa selv saa meget som muligt havde afholdt sig fra og forebygget andre »fremmede« Udgifter og ikke uden Hertugens Vidende tilladt unødvendige Gæstebud. Hertugen ser imidlertid, at det gaar helt modsat til, og at fremmede nyder Klosteret mere end han selv, hvilket ikke ubilligt giver ham Anledning til Overvejelser, og naar han mærker, at der handles saaledes med hans Kloster, og at fremmede tilstaa en saadan Fordel, anser han sig for at være beføjet til fremfor andre at sende Adressaterne en Flok Heste til Fodring og at hjælpe med til at bruge den Overflod, som Adressaterne ikke selv behøver. Disse vil saa faa at føle, hvad Fordel de har kunnet skaffe sig herigennem. Skulde Hertugen imidlertid erfare,

at dette Gæsteri er anstiftet med Provstens Vidende og Vilje og maaske til Fortrædelighed for Hertugen, maa han handle imod Provsten efter Skyldighed. Hertugen befaler imidlertid Adressaterne for Fremtiden ikke at forunde nogen Gæsteri uden hans Tilladelse. Hvis de ikke retter sig efter denne Befaling, maa de betænke, hvad det vil sømme sig for Hertugen at foretage imod dem. R. 1548—52, 90.

7. Febr. (Kolding). Til Tolderen i Rendsborg. Da Hertugens Brødres og hans egne forordnede paa sidst afvigte Omslag i Rendsborg 1549 har haft Toldregistrene til Overvejelse og Gennemsyn og klarligt befundet, at der forlods skyldes Hertugen en betydelig Sum Penge¹, som han af Mangel paa rede Penge, der ikke strakte sig saa langt, ikke kunde faa, befales det Adressaten overhovedet intet at udgive af den Told, han modtager i indeværende Aar, men beholde den i Forraad, indtil Hertugen atter skriver, for at Hertugen efter sin Lejlighed kan indfordre den Rest, som han ikke har faaet betalt. R. 1548—52, 91.

12. Febr. (—, Tirsd. efter Dorothea). Til Christoffer Rantzau, Raad. Da han paa den sidst afholdte Retsdag i Haderslev har budt sig i Rette for Hertugen og hans Raader i Anledning af nogle Stridigheder imellem ham og Gregorius Ahlefeldt, men Hertugen dengang udsatte Sagen, idet han tilbød ham senere at ville ansætte en bestemt Termin, meddeles det ham nu, at Hertugen har besluttet paa den førstkommende sexagesima Søndag [²⁴/₂], som er den første Søndag efter Peders Stolfest [²²/₂], personligt at ankomme til Stuppecke (Stuppeke) sammen med sine Raader og flere andre medforordnede, som han til Bedste for Sagen ogsaa har forskrevet, for den næstfølgende Mandag Morgen at besigtige Forholdene. Adressaten skal derfor paa samme Tid ankomme

¹ Beløbet var 347 Mk. 11 Sk. 10 Penn. (se Registret, vedlagt Iven Reventlows Skrivelse af ³¹/₁ 1549 til Hertugen (Hansb. XXXIX, 25), og Rendsborg Toldregnskab for 1548).

til Hertugen i Stuppecke og oppebie Sagens Forhandling. Hvad Hertugen kan gøre for, [at¹ Sagen kan blive forligt¹], skal ske. Adressaten skal drage Omsorg for, at Hertugen i Stuppecke tilligemed dem, som er forskrevet dertil, kan faa nødtørfigt Underhold. Da det kan formodes, at Hertugen ogsaa vil holde et Natteleje i Rincknus, skal han ogsaa der træffe de nødvendige Foranstaltninger. R. 1548—52, 92.

12. Febr. (Kolding). Til Gregorius Ahlefeldt, Raad. [Mutatis mutandis ligelydende med det foranstaaende Brev af s. D. til Christoffer Rantzau, men ikke saa langt, idet det slutter med:] Hvad Hertugen kan gøre for, at Sagen kan blive forligt, skal ske. R. 1548—52, 93².

— Til Tolderen i Gottorp. Da Hertugen af det mellem hans og hans Brøders forordnede paa det sidste afholdte Omslag i Rendsborg [15]49 fuldbyrdede Toldregnskab har set, at han ikke har faaet betalt en betydelig Sum Penge, hvilke Penge det tilkommer ham at tage forlods af indeværende Aars Toldpenge, befales det Adressaten overhovedet intet at udgive af den Told, som fremtidig falder, før Hertugen har faaet den fulde Restsum. R. 1548—52, 94.

— Til Raadet i Haderslev. Hertugen har af sin Hofprædikant, Magister Georg Boetio, faaet berettet, at Adressaten fordrer af ham, at han skal tage paa sig og bære sammen med Adressaten megen borgerlig og anden Tyng, hvorfor han har bedt Hertugen om at udvirke, at han maa blive forskaanet herfor, og at han maa nyde den præstelige Frihed. Da Hertugen ikke har faaet berettet noget nærmere om denne Frihed, og han heller ikke gerne vil se, at der foretages noget imod Adressatens Privilegier, begærer

^{1,1} Er utvivlsomt oversprunget. ² Paa Foden af Folio 93 b er anført med Sekretær Georg Beyers Haand: »Zu dieser besichtigung seind in gleichnis er Iuen Reuenthlow, Gossick Rantzow, Gurge von der Wisch, Jaspas Ranzow und Siuert Rantzo vorschrieben gewesen, aber her Iuen und Gossick Rantzow aussenbliben«.

han, at Adressaten for denne hans Forbøns Skyld vil fritage Hofprædikanten for den Tyngde, som andre Borgere maa bære. R. 1548—52, 94 b¹.

18. Febr. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Philips Reuter i Nurmbergk. Kongen og Hertugerne, der som Hertuger af Holsten i Henhold til det hellige Riges Afsked, givet for nylig i Augsburg, er skyldige til at erlægge hos Raadet i Nurmbergk nogle Penge i Henhold til vedlagte Fortegnelse, har ladet forhandle med Adressatens Broder, Gerth Reuter i Lybæk, saaledes, at denne har overskrevet til ham i Nurmbergk 3950 fl. à 15 Patzen, hvilken Sum Gerth Reuter paa Kongens og Hertugernes Vegne ogsaa har modtaget, og han har herom ladet udgaa vedlagte Brev til Adressaten. Det begæres nu af denne i Henhold til Fortegnelsen at overantvorde til Raadet i Nurmbergk 3119 fl., idet han skal opdele Pengene, saaledes som vedlagte Seddel udviser, og forlange og modtage særskilt Kvittering for enhver af Summerne, hvilke Kvitteringer han derpaa skal overgive til Brevviseren, idet han anmodes om at beholde Restbeløbet hos sig, til Kongen og Hertugerne videre skriver derom, men herfor skal han til nærværende Bud give en Tilstaaelse, forsynet med hans Segl og Underskrift. Budet skal han ligeledes give 30 Daler til Tæring.

Seddel²:

Fortegnelse over de Penge, som Hertugerne af Holsten i Henhold til Kejsereus udgangne Monitorial³ skal erlægge for dette Aar.

2244 fl. à 15 Patzen til Forraad, beregnet efter Romertoget.
700 fl. à 15 Patzen til Bygning af Grænsefæstninger i Ungernn.

175 fl. à 16 Patzen til Kammerrettens Underhold, betales for de 2 nærmest følgende Terminer, fastsat til Frankfurtermessen. R. 1543—50, 217 b. Ausl. Reg. 1549, 22.

¹ Tr.: Kirkehist. Saml. 3. I, 706.

² Findes ikke i Ausl. Reg.

³ Jfr. ²/₂.

18. Febr. (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Raadet i Nurmbergk. Paa den sidst afholdte Rigsdag i Augsburg er der ifølge Rigsafskeden af Kurfyrster, Fyrster og Stænder blevet bevilget den romerske Kejser og Konge følgende Skatter: Forraad, anslaaet til et Romertog paa 6 Maaneder, Hjælp til Bygning og Vedligeholdelse af Grænsefæstninger i Ungern og Underhold af Kammerretten, og der er for nylig ankommet til Kongen og Hertugerne som Hertuger af Holsten en kejserlig Monitorial, nemlig at de skulde betale for Terminen afvigte Jul til Forraad 2244 fl., til Byggepenge 700 fl., 1 fl. à 15 Patzen, og til Kammerrettens Underhold for 2 Terminer, nemlig den første paa den kommende Frankfurter Fastemesse og den anden til den derefter følgende Messe, 175 fl. à 16 Patzen. Kongen og Hertugerne har herfor forordnet ovennævnte Summer sendt til Nurmberg og dertil befalet at udrede dem. Da Rigsafskeden formelder, at disse Penge skal erlægges hos Adressaten, anmodes denne om af Brevviseren i Kongens og Hertugernes Navn at modtage nævnte Summer og at give Kvittering herfor. R. 1543—50, 218 b. Ausl. Reg. 1549, 21¹.

— Til Markgreve Albrecht, Hertug af Preussen. Da han har affærdiget sin Tjener Hanns von Werden med nogle Hverv til Kongen af Danmark, og Hertugen af Tjeneren har modtaget Beretning om Hertug Albrechts Befindende, og Tjeneren dertil om kort Tid atter vil begive sig til ham, har Hertugen ikke kunnet lade være med at sende nærværende Skrivelse. Den skulde ganske vist have været egenhændig, men Hertugen er blevet afholdt derfra af Legemssvaghed, som han denne Gang selvfor skyldt har paadraget sig. Hertug Albrecht bedes derfor undskylde ham. Da Hertugen altid vil være glad for at høre, om Hertug Albrechts Tilstand er god, saa har det ogsaa paa nærværende Tid været ham til megen Glæde af Tjeneren at høre, at dette er Tilfældet. Han kan meddele, at han selv frister Livet, og han befaler Hertug Albrecht og hans Datter samt

¹ Her dateret 18/2.

hans Lande og Folk til den Almægtiges naaderige Beskyttelse. R. 1543—50, 219.

26. Febr. (Rinckenus (Rincknus, Rinckenis), Tirsd. efter Petri Stolffest). Overenskomst mellem Ahlefeldterne og Bønderne i Rinckenus. Hertugen, der har haft sine Raader forskrevet her til Rinckenus Sexagesima Sønd. [²⁴/₂] i Anledning af nogle Stridigheder mellem Brødrene Franntz og Gregorius Ahlefeldt paa den ene og Hertugens Undersaatter, Bønderne i Rinckenus, paa den anden Side i den Hensigt at stifte Forlig imellem Parterne, hvilket dog, hvad Hertugen havde haabet, for Øjeblikket ikke har kunnet ske, har paa begge Parters Bøn udsat Sagen, indtil det atter er hans Lejlighed; han vil da snarest fastsætte en anden Dag og forskrive sine Raader til paa ny at holde Forhør i Sagen, idet begge Parter har lovet fuldstændigt at ville stille den i Bero saa længe; de omhandlede Ejendomme¹ skal de, som det er sket fra gammel Tid af, paa begge Sider bruge og i Mellemtiden være tilfredse hermed. Endvidere hvad enhver Part har hugget af Træer i Skovene, kan de for denne Gang føre bort, men fremtidigt skal de ganske afholde sig fra Hugst, dog enhvers Rettighed ukrænket. Da der ogsaa er Trætte mellem ovennævnte Ahlefeldter og Anders Schmitt (Andres Schmid) om en Særmærk, beliggende i Veelstede, har Hertugen med begge Parters Indvilligelse afgjort Sagen paa den Maade, at Anders Schmitt skal bruge Marken, slaa Græsset, samle det i en Dynge sammesteds og lade det ligge indtil Sagens Behandling, dog enhvers Rettighed ukrænket. R. 1544—60, 128.

28. Febr. (Seegarden). Til Clawes Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse², hvori det meddeles, paa hvilken Maade han har opnaaet Forvaltningen af Pretz Kloster, vilde gerne heri og i andet se ham befordret og undte ham ogsaa dette fremfor andre, fordi han en Tid lang har været ham forbunden med Tjeneste, hvis en saadan Kaldelse var foretaget

¹ R.: guter.

² Af ¹⁵/₂ 1549, dateret Preetz (Hansb. XXXIX, 24).

paa tilbørlig Vis og, som det er Sædvane, af den hele Forsamling, men det bliver berettet Hertugen, at mange og næsten den største Part af Klosters Jomfruer finder Mishag heri, af hvilken Grund han maa vide at forholde sig saaledes, at Fortræd undgaas. R. 1548—52, 96.

2. Marts (Haderslev). Til Engel Landwer, Tolder i Rendsborg. Hertugen har for nylig tilskrevet¹ ham, at det af den foretagne Regnskabsaflæggelse var fremgaaet, at en betydelig Sum af Tolden ikke var blevet betalt til Hertugen, hvorfor det var befalet ham at tilbageholde den Told, som nu faldt af Øksnedriften, indtil Hertugens videre Skrivelse. Det begæres derfor af ham ved Hertugens nærværende Tjener ufortøvet at oversende til Hertugen ialt 2200 Mk.², heraf tilkommer Hertugen forlods 400 Mk. i Henhold til det forrige Aars Regnskab, og 400 Mk. er Hertug Adolf Hertugen skyldig i Anledning af, at Trittaw og Oldeßlo er indløst, 1400 Mk. endelig er det Beløb, der omtrentlig vil tilkomme Hertugen som ret Deputat for indeværende Aar. R. 1548—52, 96 b.

2. [Marts³] (—). Til Hr. Wulff Pogwisch. Hertugen, der har modtaget hans Svar⁴ paa sin forrige Skrivelse om det Gæsteri, som af ham var paanødt Borsholm Kloster, og deraf erfaret hans Undskyldning, og hvad han tilligemed de andre Pogwisch'er formener sig berettiget til med Hensyn til Borsholm — dette faar være, hvad det vil — tvivler aldeles ikke om, da dette Kloster ved Delingen er hjemfaldet til Hertugen »zu vorbitten«, at Adressaten fra nu af vil rette sig efter Hertugens forrige Skrivelse. Sker dette imod Forventning ikke, vil det være til Hertugens Mishag, hvorfor han i denne Sag maa

¹ 7/3. ² »ijm ij^c mr. mynes gnedigen fursthen unde heren, hertzoch Johanßen, secretarie Jeronimo Boldichen uth furstlicher gnade schriftlichen bevele entrichtet sondage nha oculi [³¹/3] anno etc. xlix ludt der quitantz« (Rendsborg Toldregnskab 1549). ³ R. har Maj, men dette er urigtigt, da Wolf Pogwisch's Svar paa nærværende Skrivelse er dateret 6/3 (Hansb. XXXIX, 26). ⁴ Af 18/2 1549 (smst.).

vide at opføre sig efter Skyldighed. Hvad angaar, at han ikke har ligget 14 Dage i Klostret, men 3—4 Nætter, lader Hertugen dette passere, men det er blevet berettet til ham, at han har været der i 14 Dage. R. 1548—52, 97 b.

4. Marts (Kolding). Til Provsten og det hele Konvent i Borßholm Kloster. Hertugen, der har modtaget deres Modberetning¹ i Anledning af hans sidste Skrivelse omhandlende Hertug Frantz af Sachsens og Hr. Wulf Pogwisch's Gæsteri i Borsholm Kloster, lader det staa hen, om Gæsteriet er sket med Adressaternes Vidende og Vilje, og han vil for denne Gang være tilfreds med dem, men for Fremtiden skal de hverken tilstede Hr. Wulf eller nogen anden at tage ind hos dem og holde Lejr, med mindre det sker med Hertugens Tilladelse. Hertugen har ogsaa for anden Gang strengt tilskrevet Hr. Wulf paa hans gjorte Undskyldning, at han skulde ophøre hermed, og hvis han imod Hertugens Advarsel og Forbud vilde betræde Klostret, vilde Hertugen vide at træffe sine Forholdsregler imod ham. — Hvis fremmede ogsaa vil besvære dem og paaføre dem unødige Udgifter, kan de melde dette til Hr. Iuen, der er bosiddende ikke langt fra dem. R. 1548—52, 99 b.

6. Marts (—). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hertug Adolf. Kongen og Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse², dateret Brussel Onsdag efter purificationes Marie [⁶/₂], omhandlende hans Sundhedstilstand og Lensbrevet, har for det første med Glæde hørt om hans Velgaaende, og de vil ikke undlade at meddele, at de selv og deres ogsaa lever i bedste Velgaaende, idet de samtidig takker ham meget for hans Skrivelse. Hvad angaar Lensbrevet, saa er deres Tjener Kilian Fuchs endnu ikke kommet tilbage, hvorfor de ikke har faaet nogen Beretning fra denne om Sagerens Stilling. De takker imidlertid Hertug Adolf for udvist Flid med Hensyn til Opnaelsen af bemeldte Lensbrev, og for at han til

¹ Af ²⁴/₂ 1549 (Hansb. XXXIX, 18).

² T. K. I. A., Breve til Chr. III fra

Hertug Adolf 1544—50.

Bedste for dem alle paa Grund af den ommeldte Fare ved at rejse har ladet tage et Transsumpt af Lensbrevet¹. Kongen og Hertugen anser ogsaa dette for raadeligt, og Hertug Adolf behøvede ikke herfor at have gjort Undskyldninger. De er ogsaa indforstaaet med, at han har taget til sig de Penge, der skal bruges til at tilfredsstille og aflægge de 6 »empter«² med. De tvivler heller ikke om, at han fortsat vil befordre, hvad der tjener til deres Ære. R. 1548—52, 98.

8. Marts (Kolding). Til Hr. Iuen Reventlow. Da Hertugen for nylig fra Seegardenn har givet ham til Svar paa hans Skrivelse³, der indeholdt hans Undskyldning for, hvorfor han ikke kom til Hertugen i Rinckenus, at han vilde sende ham en skriftlig Beretning om, hvad der var blevet forhandlet, meddeles det ham, at Hertugen har udsat den stridige Sag mellem Ahlefeldterne og Bønderne i Rinckenus indtil sin Tilbagekomst, fordi den er forløbet paa en saadan Maade, at intet endeligt kunde blive besluttet eller afhandlet, paa de Vilkaar, at Parterne i Mellemtiden skal holde Fred, og at enhver, som det hidtil er sket, skal bruge sit undtagen Skovene, hvori ingen for Fremtiden maa hugge; begge Parter har indvilget heri med Forbehold af deres Rettighed, og Hertugen har straks ladet Overenskomsten affatte skriftligt og ladet enhver af Parterne overantvorde et ligelydende Certeparti. — Da Hertugen har besluttet at rejse med Kongen til Sjælland og har indrettet sin Lejlighed derefter, havde han gerne før sin Afsked villet have haft en mundtlig Samtale med Adressaten i Rincke-

¹ Hertug Adolf var ængstelig for, at Kilian Fuchs, naar han rejste tilbage med det kejserlige Lensbrev paa Holsten, der er dateret $\frac{6}{10}$ 1548, hvilket dog ikke betyder, at det var færdigt fra Kancelliet denne Dag, under Krigsuroligheder i Bremen Stift eller andre Steder skulde blive slaet ned og miste Brevet. Han lod derfor ved Hertug Erik af Brunsvig, der paa denne Tid opholdt sig ved det kejserlige Hof, udfærdige et Transsumpt af Brevet. Dette er dateret $\frac{3}{2}$ 1549; det opbevares nu i Hertug Hans den Ældres Arkiv (F. 4). ² Jfr. $\frac{17}{8}$ 1548. ³ Af $\frac{26}{2}$ 1549 (Hansb. XX, 57). — Iven Reventlow havde ved Læsningen af Hertugens Indkaldelsesskrivelse til Sammenkomsten i Rinkenæs straks ment, at sexagesima Søndag faldt i Fasten.

nus og givet ham sine Sager, der er magtpaaliggende, i Befaling, og han var vel ikke utilbøjelig til atter at forskrive ham til sig, men da han udeblev fra Rinckenus, og Tiden nu falder noget kort, og da Hertugen ikke har faaet meddelt, hvornaar Afrejsen skal finde Sted, og han desuden gerne vil forskaane ham for en saa lang Rejse i denne haarde Vinter, er dette ikke sket. Da Hertugen ikke ved, hvornaar han atter vil komme tilbage, og Forholdene dog paa nærværende Tid alle Vegne findes at være saaledes, at det i høj Grad vil være fornødent i Hertugens Sted at forordne en, der ved Hertugens Bedste og kan tage Sagerne godt i Agt, anmodes Adressaten om, fordi Hertugen hidtil har befundet, at han fremfor andre i Hertugens Sager ikke har undladt, hvad der kunde komme Hertugen til Nytte og Fremgang, ligesom han til enhver Tid med Flid har fremmet disse, hvorfor Hertugen er taknemlig, ogsaa denne Gang at have Hertugens Land og Folk i Befaling og holde Opsigt, saa at det kan gaa ret til, og Skade kan undgaas. Kommer der Breve til Hertugen, og disse maaske ikke kan ligge længe og vente, skal han aabne dem og derpaa snarest muligt tilsende Hertugen dem tilligemed hans Betænkning, hvorpaa Hertugen vil lade høre fra sig. At han ikke vil vægre sig i denne Sag, vil Hertugen forskyldte overfor ham som hans mest fortlørlige og gehejme Raad.

Seddel:

Det bliver ogsaa troværdigt berettet Hertugen, at Kongen og Hertug Adolf har ladet udskrive en Skat i de Dele af Fyrstendømmerne, hvor de hersker. Endskønt Hertugen gerne for nærværende Tid vilde se sine Undersaatter forskaanet herfor, agter han det ikke for raadeligt, da Skatten allerede er anordnet af hans Brødre, alene at lade være hermed og eftergive den for hans Dels Vedkommende, da Skatterne paalægges i Fællesskab til samme Tid, dog fordi Hertugen hverken i denne eller i andre vigtige Sager gerne vil begynde noget uden Adressatens Vidende og Raad, hvad hidtil heller ikke er sket, begæres det af ham at meddele Raad herom, hvorpaa Hertugen videre vil handle i Sagen. R. 1548—52, 100 b.

8. Marts¹. Kong Christians og Hertugerne Hans' og Adolfs Instruktion og Befaling, som skal foreholdes Fyrstendømmet Holstens Ridderskab og Stæder paa den Landdag, som skal holdes den førstkommende Mandag efter judica [8/4] »uf der Lewensowe«. Først skal Kongens og Hertugernes Hilsen og Tak overbringes til dem af Landskabet, som lydigt møder nævnte Dag. Det skal derpaa anføres, at Landskabet ved Udskrivningen var blevet underrettet om, hvad der havde foraarsaget denne Landdags Afholdelse. Endvidere at det paa de nylig afholdte Landdage i Flensborg og »uff dem vier zu Bornhofede« var blevet meddelt Landskabet, hvad der var blevet foretaget, for at Landskabet kunde blive forskaanet for Tyrkerskatten og de andre romerske Rigsskatter, men at man ved saadanne Bestræbelser udsatte sig for at blive erklæret i Rigets Acht, hvilket ikke vilde være belejligt af Hensyn til Sagen vedrørende Kong Christiern. Kongen og Hertugerne havde da ventet, fordi Besværet ikke lod sig afvende, at der paa Landdagen »uff dem vier zu Bornhofede« var blevet truffet en endelig Afgørelse med Hensyn til Tyrkerskatten, saadan som det var blevet besluttet paa Landdagen i Flensborg. De havde imidlertid bemærket, at et ringe Antal ulydige var udeblevet fra Landdagen i Flensborg, og at dernæst ogsaa Landdagen »uff dem vier zu Bornhofede« havde været hindret i at kunne træffe en Beslutning. Dette var ikke lidt betænkeligt, da Kongen og Hertugerne samt det hele Landskab ved faa Personers Ulydighed kunde blive styrtet ud i uoprettelig Skade. Kongen og Hertugerne, der som Landsfyrster ikke mindre end Landskabet ønskede, at Byrden havde kunnet afvendes, kunde imidlertid ikke undlade at straffe de ulydige. — Det skal forlanges, at Landskabet træffer en endelig Beslutning om, at Tyrkerskatten, af Hensyn til hvilken Landdagen især var udskrevet, og hvorom Landskabet tidligere tilstrækkeligt var blevet underrettet, udgives med det første og senest til Majdag, thi skulde den romerske Kejser eller Konge fordre den, hvad utvivlsomt

¹ Datoen synes ikke at være rigtig, idet Indkaldelsesskrivelsen til Landdagen, der er dateret 17/3, iflg. Indholdet maa være affattet først.

vil ske, og Pengene ikke var forhaanden, var intet vissere end at blive erklæret i Rigets Acht, hvilket ikke ugerne blev set af Pfalz og andre Modstandere, der ogsaa hidtil har beflittet sig paa at befordre dette hos Kejseren og Rigets Stænder, hvad dog til denne Tid var afværget. — Da den anden halve Del af Romertoget og den femaarige Hjælp, der er bevilget til den romerske Konge, samt Skatten til Kammerrettens Underhold skal erlægges til den kommende Jul, der er den anden Termin, ligesom der den sidst forgangne Jul blev erlagt den halve Del, skal Landskabet ogsaa træffe Beslutning om, hvorledes disse Skatter kan indbringes, saa at der ikke herfor skal holdes en ny Landdag. Kongens og Hertugernes Forslag herom er, at der til den førstkommende Jul skal skattes 1 Daler af Ploven. Af en saadan Skat skal Opkræverne betale den kommende og den derefter følgende Termin, saavidt den kan strække. Kongens og Hertugernes egne Undersaatter skal tilligemed de andre ogsaa erlægge denne Skat. — Da der angaaende Tyrkerskatten tidligere er truffet en Beslutning, ligesom der er forordnet Opkrævere baade af Kongen og Hertugerne samt af Landskabet, og dette ved, at det paa den nylig i Flensborg afholdte Landdag blev anset for bedre at udgive¹ saadanne Penge end at udsætte sig for at blive erklæret i Rigets Acht, vil Kongen og Hertugerne ikke drage i Tvivl, at Landskabet ikke vil vægre sig ved at udgive Skatten, thi det vilde ikke være heldigt, om Kongen og Hertugerne som Landsfyrster skulde erlægge deres Del særskilt, hvilket maatte ske, hvis Landskabet ikke ogsaa erlagde sin Del. Herom skal Landskabets Mening høres. Hvis det vil vægre sig ved at betale Skatten, skal der henvises til, hvad der af Kongen og Hertugerne er blevet fremsat paa Landdagen i Flensborg om de Anstrengelser, man havde gjort sig, for at Landskabet kunde blive forskaanet for Skatten. Kongen og Hertugerne har i denne Sag handlet efter deres Raaders Raad, og som det er billigt, vil de ogsaa indhente Landskabets Raad, men vil dette ikke paa denne Maade indvilge i noget, skal enhver enkelt opfordres til at erklære sig om Sagen. Hvis Landskabet derpaa

¹ R.: spilden.

paa den ene eller anden Maade indvilger heri, og det besluttes, at Tyrkerskatten skal udgives, skal der i Henhold til Rigsafskeden forordnes 4 Opkrævere. Paa Kongens og Hertugernes Vegne skal udnævnes Hr. Johan Rantzau, som ogsaa tidligere har været forordnet dertil. Prælaterne skal vælge en af deres Midte, ligesom Ridderskabet og Adelen skal vælge en, mens Stæderne skal vælge den fjerde. — Opkræverne skal i Henhold til Rigsafskeden løses fra deres Pligter, hvormed de er Fyrsterne forbundne, saa meget som denne Skatteopkrævning angaar og ikke videre. De skal ogsaa forpligte sig til at ville foretage Opkrævningen i Henhold til Rigsafskeden. For at de og ogsaa Landskabet kan vide, hvorledes Oppebørselen af Tyrkerskatten skal gaa for sig, skal Artiklerne i Rigsafskeden, der omhandler dette, forelæses og tilstilles Opkræverne, ligesom Landskabet i Korthed, nemlig i Henhold til den herefter følgende Optegnelse, skal modtage Beretning herom. Da det vil falde vanskeligt for Overopkræverne at tage imod Skatten paa alle Steder, og det for Undersaatterne vil være ubelejligt at møde paa ét Sted, skal det fordres, at der i hvert Amt af Overopkræverne indsættes Underopkrævere, som sammen med Amtmændene skal oppebære Skatten af Undersaatterne, føre den til Register og dernæst overantvorde den til Overopkræverne. Opkræverne skal paa Landdagen træffe Aftale med Adelen om Tid og Sted for dennes Erlæggelse af Skatten. Overopkræverne skal sørge for en Kiste med 4 Laase, i hvilken Skatten skal lægges, og som skal opbevares hos Opkræverne, indtil Skatten skal overantvordes; enhver af Opkræverne skal have en Nøgle til Kisten. Alt dette skal der forhandles med Landskabet om, ligesom der skal træffes Beslutning derom, hvorefter der skal afgives en klar Beretning til Kongen og Hertugerne herom.

»Volgett der articull des abscheites¹, wie ein ider stand steurenn unnd schatzen soll«.

Derefter skal det videre meddeles Landskabet, at der alle Vegne, hvad Landskabet uden Tvivl havde erfaret, skete om-

¹ Disse Artikler af Afskeden fra Rigsdagen i Speier 1544 er her forbigaael.

fattende Hvervninger af Ryttere, det blev ogsaa sagt, at Kongens og Hertugernes Modstandere spillede under Dække dermed; men det skal tillige berettes, at Kongen og Hertugerne ikke havde Ufred med nogen, naar undtoges, hvad der angik den fordum Kong Christierns Sag, og at de overfor Kejseren og alle andre Potentater kun vidste at sige af et venskabeligt Forhold; dog da Tiderne er farefulde, skal det fordres, at Landskabet holder sig rede, saa at det, hvis det bliver nødvendigt, paa videre Opfordring kan bryde op og lade sig bruge. Kongen og Hertugerne vil dog bestræbe sig for, at Freden bevares. — Da man erfarer, at Fyrstendømmernes Ryttere under den forhaandenværende Hvervning ogsaa er blevet hvervet, begærer Kongen og Hertugerne, da der foreligger den nævnte Meddelelse om Modstandernes Handlinger, Raad af Landskabet om, hvad der skal foretages i denne Sag. Landskabet var heller ikke uvidende om, at Kongen og Hertugerne tidligere nogle Gange, dels i Henhold til Kejserens Mandat og dels af Hensyn til Landenes Nødtørft, havde ladet opslaa et aabent Mandat¹ omhandlende de Hvervninger, som havde fundet Sted i disse Lande, men mange af Landskabet, ogsaa de, som var Kongen og Hertugerne forbundet med Len og Pligter, var alligevel redet bort. En saadan Opførsel kunde blive Kongen, Hertugerne og Landene til Besvær, hvorfor denne Sag henstilledes til Landskabets Overvejelse. Det var dog ikke Kongens og Hertugernes Mening at gøre Adelen og »die dienstleute²« unødige Forhindringer eller at afskære dem fra deres fordelagtige Erhverv. Hvad der var foretaget, var alene for Landenes Bedstes Skyld, dertil vilde Kongen og Hertugerne for et saadant forbudt Erhvervs Skyld komme i Strid med Kejseren. Hvad der herom i enhver Henseende besluttes, skal der gives en klar Indberetning om til Kongen og Hertugerne³. R. 1544—60, 134 b; 1544—65, 36.

¹ 13/4 1547. ² Hermed menes Lensmænd eller de, der var Fyrsterne forbundet med Len og Pligter. ³ Breide Rantzaus Indberetning til Kongen, dateret 10/4 1549, er bevaret i Afskrift, der er skrevet af Georg Beyer, Hertug Hans' Sekretær (Hansb. XXVI).

14. Marts (Kolding). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen meddeler, at han tilligemed sine Brødre er betænkt paa den førstkommende Mandag efter judica [⁸/₄] at afholde en Landdag med de holstenske paa Liebensawe angaaende Tyrkerskatten. Da der paa flere Steder hverves Ryttere, og det siges, at Kongens og Hertugernes Modstandere staar bag dette og skal være i Virksomhed, henstilles det til Adressaten at overveje, om der skal gives Meddelelse herom paa Landdagen, og om det skal fordres af Landskabet at sidde beredte, samt om der i Fyrstendømmet Slesvig ogsaa skal udgaa en Skrivelse herom, eller hvad der vil være belejligt at foretage. Han skal snarest muligt tilskrive Hertugen sin Mening herom, for at denne kan indrette Instruktion og Sagerne til Landdagen derefter. R. 1548—52, 102 b.

16. Marts (—). Til Jens Foged. Da Hertugens Prædikant, Magister George Boetius, der har berettet, at Adressaten alt andet end med Rette har nægtet at give et af ham begæret Tingsvidne om et Sognevidne, som han havde opnaaet for en solgt Gaard¹, tilhørende Wilstorp Kirke, har bedt Hertugen om at tilskrive Adressaten om at meddele ham et saadant Vidne som sædvanligt, begæres det af Adressaten, da Hertugen ikke ser, med hvad Føje dette afslaaes Magister George Boetius eller Sognet, at han skal lade dem faa Tingsvidnet og lade dem i denne eller i andre Sager paa deres Forlangende lig andre nyde Ret, idet han skal handle saaledes, at disse ikke med Billighed videre skal have noget at klage over til Hertugen. R. 1548—52, 103.

17. Marts (—). Til Hr. Ieuen Reventlow. Hertugen har som Svar paa sin Skrivelse for nylig om Skatten, der skal paalægges, modtaget hans Beretning² og finder Behag i hans Betænkning herom. Selv om det havde været nødvendigt for alle Mistænelighedens Skyld at have forelagt denne Sag for de andre Raader, som var sammen med Hertugen i Rinckenus, for

¹ R.: gut. ² Af ¹²/₃, 1549 (Hansb. XX, 52).

at høre deres Mening herom, er dette dog undladt, fordi Adressaten dengang udeblev, idet der uden hans Betænkning ikke vilde være blevet besluttet noget endeligt, hvorfor Hertugen heller ikke har villet tale om det. Hertugen har imidlertid hos Kongen forhørt sig om, hvorledes der er gaaet frem i dennes Lande. Kongen har ladet fordre en sædvanlig Skat, nemlig 4 Gylden Mønt af Ploven, og Hertugen er derfor i Henhold til Adressatens Forslag betænkt paa i sine Amter og Lande at paalægge og at udskrive en lignende Skat. Det befales da Adressaten paa Hertugens Vegne sammen med Schack Rantzau at forhandle med Landet Femern og sammen med Heinrick Hacke med Undersaatterne i Strand, saaledes at Strandingerne, da de dog plejer at aftinge en Sum, den førstkommende Johannes Døberens Dag [15]49 erlægges i Skat til Hertugen 8000 Mk. lybsk eller mere, idet der skal opnaas saa meget som muligt af dem, og Femern som sædvanligt og som det er blevet paalagt den ved det sidste Skattepaalæg. Til Brug herved har Hertugen udfærdiget vedlagte Mandater til Undersaatterne paa begge Steder, hvem det ligeledes kan foreholdes, at Hertugen gerne forskaanede dem for Skatten, men han havde ikke kunnet, da der paa nærværende Tid forefaldt allehaande vigtige Sager, hvortil Penge var nødvendig, desuden havde Kongen allerede paalagt sine Undersaatter en Skat og tildels oppebaaret den. R. 1548—52, 104.

17. Marts (Kolding). Til Christoffer Rantzau, Raad. Da der for nærværende Tid er forefaldet Sager, der angaar baade Omslaget og allehaande vigtige Forhold, og hvortil Hertugen behøver en betydelig Sum Penge, har han, da han ikke kan skaffe disse Penge uden sine Undersaatters Hjælp, ladet fordre en almindelig Hjælp af alle disse, og han fremsender hermed et aabent Brev til Undersaatterne i Tønder Amt, hvilket Adressaten skal foreholde dem. Da de¹ frisiske Marsklände¹, der er beliggende i Amtet, ikke plejer at give Skat af Ploven, men efter Antallet af deres Godser, befales det

¹—¹ R.: die Frieß und marschlände.

Adressaten at sætte disse frisiske Marskbeboere i Skat i Hehold til de gamle Skatteregistre og at lade dem tilligemed Undersaatterne paa Geesten, der af Ploven skal svare 4 Gylden, udgive Pengene til den førstkommende Sct. Hans. Adressaten skal ogsaa forhandle saaledes med de frisiske Marsklandene, at disse denne Gang giver Hertugen noget stateligt, saa at de ikke aarligen, som Hertugen ikke har ment at gøre, skal paabyrdes Tynge eller beskattes til enhver Tid. Adressaten skal altsaa indfordre Skatten til den bestemte Tid og beholde den hos sig, indtil der videre skrives til ham derom. R. 1548—52, 105.

17. Marts (Kolding). Aabent Mandat til Undersaatterne i Strand; mutatis mutandis til Undersaatterne paa Femern og i Vhorde Østerherred¹. Hertugen vil ikke forholde dem, at der for nærværende Tid er forefaldet Sager, der angaar baade Omslaget og allehaande vigtige Forhold, og hvortil han behøver en betydelig Sum Penge. Da han ikke kan skaffe disse Penge uden deres og sine andre Undersaatters Hjælp, og han uden denne Hjælp kan blive ført ud i betydelig og besværlig Skade, foraarsages han til at udskrive en almindelig Skat, ligesom hans Brødre har gjort, og han har som Følge heraf givet sin Raad, Hr. Iuen Reventlow, tilligemed sin Staller i Strand, Hinrick Hacke, i Befaling paa sine Vegne at forhandle med Adressaterne om en Sum. Det befales derfor disse at skænke Forhandlerne Tiltro og at komme Hertugen til Hjælp med en saa stor Sum Penge, som de vil faa at høre om af Forhandlerne, og dertil at overantvorde disse Penge til Stalleren paa hans Forlangende til den førstkommende Johannes Døberens Dag [15] 49 mod tilbørlig Kvittering. R. 1548—52, 106.

¹ Mandatet til Før Østerherred er ikke, selvom det ogsaa er dateret 17/3, sendt sammen med de øvrige. Af Jeronimus Boldigks Skrivelse til Hertugen af 29/3 (se S. 602 Anm. 1) fremgaar det, at han af Iuen Reventlows Pantebrev paa dette Land havde set, at Skatten af Før Østerherred var forbeholdt Hertugen. Han foreslog derfor Hertugen at skrive til Iuen Reventlow herom og at medsende et aabent Mandat til Før om Skattens Erlæggelse. Dette gør Hertugen 1/4.

17. Marts (Kolding). Til alle Stæder angaaende Skatten. R. 1548—52, 107 b¹.

— (Sønd. reminiscere). Kong Christians og Hertugerne Hans' og Adolfs fælles Landskrivelse til alle Prælater, Ridder- skab og Stæder i Fyrstendømmet Holsten. Kongen og Hertu- gerne har paa den sidst afholdte Landdag i Flensborg ladet berette det almindelige Landskab, at Tyrkerskatten, som tilforn paa Rigsdagen i Speier var blevet bevilget af det romer- ske Riges Stænder — der blev da ogsaa paa den Tid forhandlet og truffet Beslutning med Landskabet i Fyrstendømmet Holsten herom, ligesom der blev forordnet Opkrævere — i Henhold til den sidste Rigsdagsafsked fra Augsburg atter forlanges udgivet; det er da ogsaa besluttet i Flensborg, at Rigets Afsked skal efter- kommes. Da nogle, dog kun faa, af Landskabet ikke mødte paa Landdagen i Flensborg, bestemtes det, at Sagen om Op- krævningen af Tyrkerskatten tilligemed de andre Sager skulde komme til Afgørelse »up dem vier tho Bornnhofede«, men da det heller ikke der kom til nogen Afslutning, og Sagen ikke kan taale længere Opsættelse, idet det ikke vil være belejligt for Kongen og Hertugerne samt Landskabet herfor at paadrage sig Besværinger, befales det Adressaten tilligemed de andre af Landskabet i Fyrstendømmet Holsten den førstkommende Man- dag efter judica [$\frac{8}{4}$] at møde »up der Leuensowe« for der at være med til at træffe en Beslutning i denne og andre Sager, der er meget magtpaaliggende. R. 1548—52, 108.

— (**Kolding**). Til Jochim Leue. Af vedlagte Supplik vil han erfare, hvad Volqwart Nommesen beder Hertugen om med

¹ Af dette Brev findes i R. kun indført Begyndelsen, der fylder Folio 107 b, som helt er overstreget, og paa Foden er bemærket med Sekretær Georg Beyers Haand: »Diese copia ist gar falsch gewesen unnd derwegen ausgeriessen, aber doch gleichwoll ausgangen«. — Det følgende Blad ses ogsaa at være afrevet, hvilket er sket før Folieringen. Det overstregede Stykke har samme Affattelse som Begyndelsen af det foranstaaende Mandat af s. D.

Hensyn til noget Land, som hans Fader Nomen Volquartsen for Penge havde tilpantet sig af Oue Brodersen. Da Adressatens Fader, Laurentz Leussen, der paa den Tid var Staller i Strand, igen indløste dette Land af Nomen Volquartsen og gav Tilsagn om, at han atter vilde overgive dette i Frændernes Hænder, skulde han ogsaa have ladet Landet følge dem. Hertugen anser det derfor for ubilligt, at Volquart Nommesen ved Adressatens Faders Handling imod Forventning paa den Maade skal komme i Fortræd, og det befales Adressaten at møde i Retten for ham og at svare for ham eller ogsaa at forhandle saaledes med Arvingerne, at disse ikke gør retslige Krav gældende imod ham. R. 1548—52, 108 b.

17. Marts (Kolding). Til Schacke Rantzau. Hertug Heinrich af Mecklenborg, der af Kejseren er forordnet til Kommissarius i Striden mellem Brødrene Hans og Benndix Ahlefeldt til Haseldorf og Greven af Schawenburg, har ladet begge Parter forskrive til Hamborg den førstkommende Mandag efter jubilate, den 13. Maj, for at holde Forhør i Sagen. Da Ahlefeldterne til Haseldorf har bedt Hertugen — og tillige hans Brødre — at medforordne dem en til at yde dem Hjælp og Bistand paa den ansatte Dag, begæres det af Adressaten, da denne Sag ogsaa angaar Hertugens høje Øvrighed, at gøre sig rede til paa den nævnte Mandag imod Aften at ankomme til Hamborg for den følgende Tirsdag paa Hertugens Vegne tilligemed Hertugens Brødres forordnede at overvære de af Hertug Heinrich ledede Forhandlinger, idet han skal meddele denne, at det er Hertugen imod, at Sagen har grebet om sig, og at Hertugen efter Evne vil bidrage til at faa den forligt; han skal ogsaa bede Hertug Heinrich eller begære af dennes forordnede, at der anvendes Flid paa at faa Sagen afgjort i Mindelighed eller med Retten. Til Brug herved har Hertugen udfærdiget vedlagte Kreditiv til ham. Hvad han fortærer paa en saadan Rejse, skal han optegne, og det skal paa hans Forlangende blive erstattet ham. R. 1548—52, 109 b.

[**17. Marts (Kolding)**¹]. Til Hertug Heinrich af Mecklenborg. Da han af Kejseren er forordnet som Kommissarius i Sagen mellem Greven af Schawenburg paa den ene og Brødrene Hanns og Benedict Ahlefeldt paa den anden Side for at afgøre Striden i Mindelighed eller med Retten, og da han har ansat Parterne en Dag, nemlig den førstkommende Tirsdag efter jubilate [$14/5$], til i Hamburg at ville holde Forhør i Sagen, vil Hertugen ikke forholde ham, at han har affærdiget sin Raad, Amtmand paa Femern, Schacke Rantzau, til denne Dag for sammen med sine Brødres forordnede at overvære Forhandlingerne. Han har i Befaling paa Hertugens Vegne at give Adressaten nogle mundtlige Meddelelser. Denne anmodes om at skænke ham fuld Tiltro, som om det var Hertugen selv. R. 1543—50, 225 b.

17. Marts (Kolding). Til Ahlefeldterne til Haseldorff. Hertugen har modtaget deres Skrivelse og deraf set, at Hertug Heinrich af Mecklenborg som kejserlig forordnet Kommissarius i Striden mellem Adressaterne og Greven af Schawenburg har fastsat Dag og Mødested for at holde Forhør i Sagen. I Henhold til deres Bøn om, at Hertugen for sit Vedkommende vilde forordne en til at overvære Forhandlingerne paa en saadan Dag, har Hertugen udfærdiget vedlagte Skrivelse til Schakze Rantzau, Amtmand over Femern, og befalet ham paa den omhandlede Tid at forføje sig med Adressaterne til Hamborg og sammen med Hertugens Brødres tilforordnede Raader at yde dem Bistand, hvilken Skrivelse Adressaterne anmodes om tidsnok at tilstille Schakze Rantzau. Adressaterne selv anmodes om at fremme Forhandlingerne. R. 1548—52. 111.

— Til Jochim Leue. Af det vedlagte vil han videre erfare, hvad Hans Brodersen (Hanß Broderschen) tilligemed de andre Klagere bønligt har klaget til Hertugen over med Hensyn

¹ Nærværende Kreditiv er uden Datering, men det er formentlig skrevet samme Dag og Sted som det foranstaaende Brev. I R. staar det mellem Breve af $3/6$ og $4/6$ 1549.

til noget Gæld og til et Havdige, som ifølge deres Beretning med Rette tilhører dem, men som Adressaten voldeligen skal have taget i Besiddelse og Brug. Da det sømmer sig for enhver at betale Gæld, og ingen uden Retskendelse plejer at tage og bruge en andens Land, begæres det af Adressaten uden videre Udflugter at betale Hans Brodersen, hvad han skylder ham, og desuden skal han tilholde sine Fæstere til at lade ham nyde Ret. Hvad Havdiget angaar, skal Adressaten ogsaa afholde sig fra det, hvortil han ikke er berettiget, og ingenlunde øve Vold imod Hertugens Undersaatter uden Retten. Hvis dette imod Forventning sker, maa Hertugen hjælpe sine Undersaatter til det, hvortil de er berettiget. R. 1548—52, 112.

21. Marts (Kolding). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hamborg. Kongen og Hertugerne, der har modtaget Hamborgs Skrivelse¹, har gerne erfaret, at Hamborg er stemt for at ville forholde sig i Overensstemmelse med Guds Ord og med skyldig Lydighed overfor Kejseren, saaledes som det fremgaar af den Beretning, som Byen har oversendt til Kongen og Hertugerne. Disse haaber ogsaa, at dette vil fremme Sagen. At Hamborg derimod skulde indlade sig paa at overgive »Trykket«, er der Grunde til ikke at anse for heldigt. Det vilde heller ikke have været af det onde, om der var blevet holdt inde med »Trykket«, fordi Nødvendigheden ikke fordrer noget saadant. Kongen og Hertugerne tvivler heller ikke om, at Hamborg har faaet berettet, hvad Kurfyrsterne af Sachsen og Brandenburg har besluttet med deres lærde Undersaatter angaaende Reformationen. Til Bedste for Freden bør der intet undlades, som kan ske med kristelig Samvittighed og uden Forrykkelse af den guddommelige Sandhed. Den Almægtige vil ogsaa uden Tvivl i Naade vise Vej. R. 1548—52, 113.

¹ Af 14/3 1549, til Chr. III, Hans og Adolf, vedlagt en Kopi af Byens »bericht und antwort (beram)«, der skal sendes til Kejseren. Ved denne Skrivelse retter Hamborg Forespørgsel til Fyrsterne om, hvorvidt Hamborgs, Lybæks og Lyneborgs Prædikanters Betænkning angaaende det augsburgske Interim, som man har ladet trykke, bør fremsendes til Kejseren (T. K. U. A. Hamborg A I).

21. Marts (Kolding). Fuldmagt til Hr. Iwen Reventlow, Hertugens Statholder og Amtmand i Rendsborg, og Schack Rantzau, Amtmand paa Femern, hvem Hertugen, da han paa Grund af vigtige forefaldende Sager er forhindret i personligt at komme til Stede, har affærdiget med Kreditiv og Instruktion til Landdagen ved Liewesow, idet Hertugen sammen med sine Brødre af Grunde, som til Dels er meddelt i hans Skrivelse, har forskrevet Prælater, Ridderskab, Adel, Stænder og Stæder i Fyrstendømmet Holsten til dette Sted Mandagen efter judica tidlig om Morgenen. De skal tilligemed Hertugens Brødres forordnede i Henhold til den dem medgivne af Kongen og Hertugerne besejlede Fællesinstruktion foredrage for det almindelige Landskab i Holsten Kongens og Hertugernes Mening og i Anledning af den romerske Kejsers og Konges Rigsafsked og derpaa følgende Mandater i Kraft af den medgivne Instruktion forhandle med Landskabet om Tyrkerskatten og træffe Beslutning herom. Hvad der saaledes beslattes, skal ogsaa være Hertugens Befaling og Vilje. R. 1544—60, 139 b; 1544—65, 41 b.

— Kreditiv for Hr. Iuen Reventlow og Schack Rantzau til det almindelige Landskab paa Landdagen »zur Leuensowe«. Da Hertugen af Grunde, som til Dels er meddelt i hans Skrivelse, har ladet ansætte nærværende Landdag, og han selv for vigtige Sagers Skyld er forhindret i at kunne komme personligt, har han i sit Sted forordnet og affærdiget til Landskabet med Instruktion og Fuldmagt sin Statholder og Raad, Hr. Iuen Reventlow, Amtmand i Rendsborg, og sin Raad, Schack Rantzau, Amtmand paa Femern, idet han begærer af Landskabet, at det godvilligt vil høre paa enhver især af dem tilligemed Hertugens Brødres forordnede og vise sig villigt, da Sagen er Landskabet selv samt Land og Folk i høj Grad magtpaaliggende. R. 1548—52, 113 b.

— Til Hr. Iuen Reventlow. Da Hertugen tilligemed sine Brødre har udskrevet en almindelig Landdag til den førstkommende Mandag efter judica »zur Leuensowe«, hvad han for nylig har meddelt ham og nu dagligt venter paa hans Svar,

men af Grunde, som til Dels er ham bekendt, er forhindret i personligt at kunne besøge Landdagen, vil han ikke undlade at meddele, at Kongen for sit Vedkommende har forordnet Hr. Johann Rantzau, Breide Rantzau og Bertram Ahlefeldt til nævnte Dag og ogsaa ladet dem tilstille Kreditiv og Fuldmagt. Nødvendigheden fordrer derfor, at Hertugen ogsaa for sit Vedkommende træffer en Ordning, og da han gerne vil, at Adressaten paa hans Vegne er med til saadanne Forhandlinger, der i høj Grad er Landskabet magtpaaliggende, begæres det af ham sammen med Hertugens Brøders forordnede at meddele til Landskabet og andre, som er forskrevet dertil, Hertugens Mening i Henhold til en Instruktion, der er affattet i Hertugens og hans Brøders Navn og tilsendt Breide Rantzau, og i hvilken der er optegnet det nødtørftige, som han skal rette sig efter. Hertugen har ligeledes skrevet til Schacke Rantzau om at lade sig bruge sammen med Adressaten og derpaa ladet vedlagte Fuldmagt og Kreditiv affatte. R. 1548—52, 114 b.

24. Marts (Sønd. oculi). Kong Christians og Hertugerne Hans' og Adolfs fælles Landskrivelse til Prælater, Ridderskab og Stæder i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten. Da der hverves Ryttere og Knægte i Nabolandene, fordrer Nødvendigheden i disse »geschwinde« Tider, at der holdes Opsigt med Sagerne, endskønt Kongen og Hertugerne ikke har Ufred med nogen, udover hvad de for den pfalzgrevelige Sags Skyld til Trods for alle billige Tilbud søges paanødet. Det befales derfor Adressaten at sidde beredt med sin Rustning, Knægte og Heste, saaledes at han, hvis Forholdene fordrer det, paa Kongens og Hertugernes eller de forordnede Statholderes og Raaders gentagne Skrivelse tilligemed andre af Fyrstendømmernes Adel ufortøvet kan følge og lade sig bruge. — Da Frøkenskatten, der er bevilget Kong Christian i Henhold til Privilegierne, endnu ikke er udredet, begæres det af Adressaten, hvis han staar i Restance dermed, uden længere Opsættelse at erlægge den til Jasper Rantzau, Amtmand i Flensborg, med klare Registre. R. 1548—52, 116 b¹.

¹ Tr.: Sejdelin: Dipl. Flensborgense II, 445.

28. Marts (Kolding). Stikbrev til Vincentius Thomassen (Tomassenn), der har klaget til Hertugen over, at hans Broder Thomas Tomassen for faa Uger siden i Flensborg i Paul Paysens Bolig skændigt skal være blevet myrdet af Frodde og Frans (Frantz) Frese og en ved Navn Gregorius, der har været nævnte Paul Paysens Karl. Da de to Gerningsmænd, Frans Frese og Karlen Gregorius, var undsluppet, og Vincentius Thomassen har i Sinde at ville forfølge dem, har han bedt Hertugen om at befordre og tillade dette, hvilket Hertugen ikke har villet nægte, da det er retmæssigt og billigt. Han byder derfor sine Amtmænd, Fogeder, Borgmestre, Herredsfogeder og enhver anden af sine Befalingsmænd paa Vincentius Thomassens eller hans befuldmægtigedes Anmodning at fængsle de nævnte Manddrabere, hvor de sammen eller særskilt paatræffes i Hertugens Amter, Omraader og Jurisdiktion, og åt hjælpe Klageren til sin Ret overfor disse. R. 1548—52, 117 b.

30. Marts¹ (Odense). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Slesvig Kapitel. Kongen og Hertugen har modtaget dets Skrivelse om Koadjutoratssagen tilligemed de opsatte Artikler, som Kapitlet har affattet til Forsegling. Af disse ses det, at Kapitlet har tænkt paa Stiftets og Kirkens Nødtørft. Da Kongen og Hertugen ugerne vil, at Stiftet eller Kapitlet skal blive besværet utilbørligt — de ved da ogsaa, hvad de som Patroner og Landsfyrster er pligtige til, og hvad det betyder for dem selv, at Stift og Kapitel bliver holdt ved Magt — har de ladet udfærdige vedlagte Forskrivning², hvori de nævnte opsatte Artikler er blevet indført uforandret. Kongen og Hertugen vil ogsaa befordre, at Hertug Adolf ligeledes giver Kapitlet en Forskrivning, og Hertug Frederik skal, før han kommer til Stiftet og modtager Stiftsgodset, saa meget deraf som det tillades

¹ Overskriften har: den letzten martii. I Brevet er Datoen utydeligt skrevet, og der skal maaske staa 29. Marts. ² En Afskrift heraf er under 30. Marts 1549 indført i Langebeks Diplomatarium med følgende Overskrift: »Confirmatio regis Christiani tertii et ducis Johannis fratris uff herzogen Friedrichen episcopi Schleswicensis revers«.

ham, ogsaa give Kapitlet den fornødne Forskrivning i Henhold til ovennævnte Artikler. Kongen og Hertugen begærer derfor, at Kapitlet uden længere Opsættelse ordentligt udfærdiger et forsegleet Brev om Koadjutorvalget og lader Kongen og Hértugen faa det i Hænde, for at der kan gaas videre i Sagen. Det skal være med Adressatens Vidende, hvad der afsluttes med Biskoppen med Hensyn til dennes Forbehold, der, som det er Adressaten bekendt, refererer sig til Ordinansen. R. 1544—60, 144 b.

1. April (Odense). Til Hr. Iven Reventlow, Raad. Hertugen er af sin Sekretær Jeronimus Boldeck¹ blevet underrettet om, hvorledes der er gaaet frem med Hensyn til Brevene og Mandaterne, der er blevet forfattede og afsendte til Befordring af Skatten, og Adressatens Flid med denne Sag er Hertugen til Behag, ligesom han ogsaa er veltilfreds med hans Forslag om, at Hertugen ikke skal foreslaa Stæderne at betale en bestemt Sum, men at det skal befales Amtmændene at pleje Forhandling med dem, dog naar han begærer at blive underrettet om Hertugens Mening i Anledning af, at Rendsborg, idet den beraaber sig paa sin Frihed, udbeder sig denne Gang at blive forskaanet for Skatten, meddeles det ham, at Hertugen ingenlunde er til Sinds at eftergive Byen Skatten, thi hvis der blev set gennem Fingre hermed, vilde de andre Stæder ogsaa være fri, og den hele Sum vilde altsaa blive ganske ringe. Adressaten skal derfor paa Hertugens Vegne atter meddele Byen, at Hertugen gerne vilde forskaane den for Skatten, men at Hertugens Lejlighed paa nærværende Tid var en saadan, at han ikke kunde undvære den, og han ventede, at Byen vilde rette sig efter hans forrige Skrivelse og være lydige og godvillige. Hertugens Brødre har ligeledes paalagt deres Stæder Skat. Naar Rendsborg ogsaa besværer sig over Tyrkerskat og anden Beskatning, saa er det ikke alene denne By, som saadanne Skatter

¹ Han var blevet sendt til Iven Reventlow i Rendsborg i Anledning af Skattepaalægget, se Skrivelser af 12/3, 1549 fra Iven Reventlow og af 28. s. M. fra Jeronimus Boldigk til Hertugen (Hansb. XX, 52; XXXIX, 27).

paalægges, det drejer sig ogsaa kun om lidt, desuden er den vigtigste, nemlig Tyrkerskatten, efter hvad der er berettet Hertugen, allerede indkommet og blevet deponeret hos Adressaten¹ for at kunne bruges i fornødent Tilfælde. At Femern ikke plejer at give mere end halvfjerde Tusind Mark, er noget lidt, og Adressaten skal søge at opnaa noget mere. — Hertugen har ogsaa bemærket hans Fordring med Hensyn til de af ham udlagte Penge², og i Henhold til hans Optegnelse paa en Seddel oversender han dem til ham ved nærværende Bud, idet hans Kvittering herfor udbedes. R. 1548—52, 115.

1. April (Odense). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Da Hertugen behøver en betydelig Sum Penge til nogle ham paahvilende Forretninger og ogsaa for at kunne klare sit Omslag, og da Adressaten har Vhor Østerherred, over hvilken den høje Øvrighed ved Delingen er forbeholdt Hertugen, i Forvaltning som brugeligt Pant, begæres det af ham, da dette Land er Marskland, at forhandle med Herredet om en Sum, hvormed det skal komme Hertugen til Hjælp, og hvilken det ligesom andre skal erlægge til den fastsatte Termin og tilstille Adressaten, indtil Hertugen videre skriver herom. Adressaten ved ogsaa, at Undersaatterne paa Vhor ved Hyldingen gav Hertugen Tilsagn om en Foræring af 100 Guldgylden, men Hertugen har bragt i Forglemmelse, om disse er indkommet og overgivet til ham, hvorfor det begæres af Adressaten at foranstalte, at Hertugen faar disse Penge, hvis dette endnu ikke er sket. R. 1548—52, 118 b.

15. April (Kbhvn.). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hamborg. Kongen og Hertugen, der har modtaget Hamborgs Skrivelse³ omhandlende Stævningen,

¹ I sin Svarskrivelse af 6. s. M. erklærede Iven Reventlow, at det ikke forholdt sig saaledes med Rendsborgs Tyrkerskat, og at Hertugen var blevet forkert underrettet (Hansb. XX, 52). ² Jfr. 16/4. ³ Af 2. s. M., den vedlagte kejserlige Stævning er dateret 7/1 s. A. (Jfr. 20/4).

der er udgaaet ved den kejserlige Kammerret paa Grund af Rigsskatterne, meddeler, at de har erfaret, at en lignende Stævning ogsaa er blevet forkyndt for den kgl. Statholder og Raaderne. Da denne Sag baade er Fyrsterne og Hamborg meget magtpaaliggende, skal Hamborg ikke undlade at foretage det nødtørftige ved Kammerretten, hvad Kongen og Hertugen ligeledes vil gøre, idet de ikke tvivler om, at det med Retten tilstrækkeligt kan paavises, at Hamborg er Fyrsterne underkastet som Hertuger af Holsten. Kongen og Hertugen vil dog gerne, at Hamborg snarest vil oversende Afskrift eller i det mindste de vigtigste »capita« af den Fremstilling, som Byen i sin Tid foreholdt Kammerretten i Anledning af den Proces¹, som Kapitlet havde rejst, ved hvilket Indlæg Hamborg søgte at fri sig for Kammerretten som Værneting i første Instans. Hvad angaar Byens nedarvede Frihed for Rigsskatter, maa den erindre, hvad Kongen og Hertugen tidligere har skrevet og fordret, nemlig at den skulde lade dem vide, hvad Hjælp de kunde vente af Byen i Tilfælde af, at den ved Kammerretten ikke kunde fritages for Rigsskatterne, og Kongen og Hertugen som Landsfyrster som Følge heraf i Henhold til Rigsafskeden paa Hamborgs Vegne maatte paatage sig Byrden, thi uden Hjælp fra Hamborg vilde det være vanskeligt for Kongen og Hertugen at gøre dette; de var ogsaa selv sat i Skat langt over Fyrstendømmet Holstens Evne. — Det ønskes, at Hamborg snarest uden længere Opsættelse vil udtale sig om Sagen, for at Sendelsen til Kammerretten kan indrettes derefter. Kongen og Hertugen ser helst, at Hamborg selv kan afvende Kravet om Skatterne, saa at de ikke skal have Besvær dermed.

Seddel:

Kongen og Hertugen anser det for heldigt, at Hamborgs Advokat ved Kammerretten drøfter Sagen med deres Prokurator Dr. Wolfgangck Breuning, for at Fremsættelsen af Sagen kan være enstemmig. R. 1548—52, 119.

¹ Denne Proces mellem Hamborg og Hamborg Kapitel begyndte i 1528 og varede en Menneskealder, jfr. Zeitschr. f. Hamburgische Gesch. XI, 469, 473.

16. April (Kbhvn). Til Jheronimus Boldeck. Hertugen har modtaget hans Skrivelse¹ med vedlagte Seddel, hvorpaa var fortegnet, hvad han har modtaget af Tolderen i Rendsborg af Guld og andet, hvilket han skal beholde i god Forvaring, indtil Hertugen atter skriver, ligesom han ogsaa skal sende Hr. Iuen de Penge, som denne i Henhold til Adressatens Skrivelse² og til hans egen oversendte Fortegnelse³ har udlagt, hvilken Fortegnelse, som det er berettet, er blevet efterladt i Haderslev, saa at Hertugen ikke skal faa flere Henvendelser fra Hr. Iuenn herom. Da Adressaten tidligere har berettet, hvad Hertugen ogsaa selv erindrer, at nogle Hundrede Mark af Tyrkerskatten fra Rendsborg By og Amt og ogsaa af Borßholm Kloster for faa Aar siden er blevet deponeret hos Hr. Iuen Reventlow, som endnu har dem i Forvaring, begæres det af ham, at han snarest vil sende Hertugen en fuldstændig Beretning om, hvorledes det forholder sig hermed, for at Hertugen videre kan udtale sig herom til Iuen Reventlow. Da det er Adressaten bekendt, at Undersaatterne paa Vhoer ved Hyldingen har tilsagt Hertugen en Foræring paa 200 Mk., skal han ogsaa meddele, om Hertugen har faaet denne Foræring i Hænde. — I Naade overfor Magister Georg har Hertugen for nylig⁴ ladet tilskrive Jens Foged om at give Magister Georg i den omhandlede Sag et Tingsvidne paa hans Sognevidne. Da Jens Foged formodentlig ogsaa vil lade andre vederfares noget saadant, hvilket, som det er blevet berettet Hertugen, er i Modstrid med den anlagte Proces, begæres det af Adressaten paa Hertugens Vegne at forbyde Jens Foged videre at lade dette ske uden Hertugens Vilje. R. 1548—52, 120 b.

¹ Af $\frac{2}{4}$ 1549; Seddelen, der findes vedlagt, lyder: »Vorzeichnus des geldes, wes ich, Jeronimus Boldigk, von wegen m. g. h., herzog Johansen, aus der zolbude zu Rensburgk uff S. F. G. anteil etc. empfangen: xix engellottenn, das stuck iijj mr. 4 β , xviiij duppelden ducaten, das stuck v mr. 10 β , vj krusaten, das stuck ij mr. x β , xxxij golt fl., das stuck ij mr., noch vj duppelde ducaten, das stuck v mr. x β , ix^c lxxxij daler, das stuck xxxj β , xij β lubisch. Summa ij^m ij^c mr. lub. (Hansb. XX, 57). Jfr. $\frac{2}{3}$. ² Af $\frac{20}{3}$ 1549. ³ Iuen Reventlows Omslagsregister 1549, vedlagt hans Skrivelse af $\frac{31}{1}$ 1549 til Hertugen; det af Iuen Reventlow udlagte Beløb udgjorde 232 Mk. ÷ 3 Penninge (Hansb. XXXIX, 25). ⁴ $\frac{10}{3}$.

17. April (Kbhvn.). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Slesvig Bisp og Kapitel. Kongen og Hertugen, der har modtaget Adressaternes Skrivelse med den fremsendte Forkyndelse af deres Broders Hertug Frederiks »Postulation«¹, har fundet Behag heri, og de vil ogsaa som hidtil til Guds Æres Fremme være Adressaterne og Stiftet naadig. Deres Broder, der med Guds Hjælp vil forholde sig efter Skyldighed, har ogsaa skrevet² til Adressaterne, og heraf vil de erfare, hvad han er tilbøjelig til. De beseglede med Adressaten afhandlede Artikler skal blive fuldbyrdet. R. 1548—52, 121b.

— Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Hertugen har denne Dag modtaget hans 2 Skrivelser, dateret Kiel, Lørdag efter letare [$\frac{6}{4}$]³, ved hvilke han meddeler, at Undersaatterne paa Landet Femern føler sig noget besværede over at skulle give de af ham foreslaaede 4000 Mk. i Skat, af hvilken Grund han ikke endnu er kommet overens med dem om en bestemt Sum. Da han derfor beder om at faa tilkendegivet Hertugens Mening herom, meddeles det ham, at Hertugen aldrig har tænkt sig, hvad han som hans mest fortrolige og kære Raad vel maa vide, at besvære Femeranerne utilbørligt. Hertugen har heller ikke fra sin Regerings Begyndelse nogensinde villet dette. Paa den anden Side vil det ikke være tilraadeligt at beskatte dem i saa ringe Grad og efter deres Behag⁴ og alligevel kalde det for en Beskatning. Naar de anfører deres Privilegier og beder om at lade dem blive derved, maa Hertugen meddele, at han ikke har faaet berettet, hvor meget de tidligere har givet, da en Skat som den omhandlede ikke er blevet begæret i hans Tid. Adres-

¹ Valgbrevet af $\frac{7}{4}$ 1549 (Slesvig Bisp), oversendt med en Følgeskrivelse af s. D. (Slesvig Stift). ² Hertug Frederiks Skrivelse er ligeledes dateret Kbhvn.

$\frac{17}{4}$ 1549, han modtager og takker herved for Valget, tillige lover han at forsegle de »angestalte« Artikler (T. K. U. A., Hertug Frederiks slesv. og hildesheimske Reg., 2 b). ³ Det er kun den ene af Iuen Reventlows Skrivelser, der er dateret

$\frac{6}{4}$, den anden er dateret $\frac{9}{4}$ (Tirs. efter judica), begge er modtaget i København $\frac{16}{4}$; det er i Skrivelsen af $\frac{9}{4}$, at der berettes om Forhandlingerne med Femern om Skatten (Hansb. XX, 52). ⁴ Herved er tænkt paa, at Femern tilbød at betale ligesaa meget i Skat, som den plejede at give, nemlig 2500 Mk.

saten anmodes imidlertid om atter at gøre sig Anstrengelser for, at Femeranerne indvilger i at give de 4000 Mk., hvis de da ikke allerede har gjort det, og at de erlægger dem til den fastsatte Tid. Hvis dette trods al Møje ikke kan opnaas, henstiller Hertugen det til Adressaten at overveje, hvor meget der kan eftergives heraf, idet han opfordres til som hidtil at lade Hertugens Sager være sig befalet paa den mest fortrolige Maade. — Hvad der paa den sidste Landdag »zur Leuensowe« er blevet besluttet med Hensyn til Tyrkerskatten, anmodes han ogsaa om at efterleve. R. 1548—52, 122.

20. April (Kbhvn.). Til Dr. Wolfgang Breuning, Kammerretsprokurator. Fra den kejserlige Kammerret er der for nylig blevet tilsendt Hertugen og hans Brødre 2 Stævninger¹, den ene angaaende Slesvig Stift, den anden angaaende deres Stad Hamborg, som Adressaten vil se af vedlagte Kopier. Det er berettet Hertugen af Kongen, at denne har befalet Adressaten ved Kammerretten at varetage Sagerne for Kongens Vedkommende, hvad Adressaten har vist sig villig til. Da imidlertid Nødvendigheden fordrer, at Hertugen for sit Vedkommende medforordner en Person, begærer han, at Adressaten, da Sagerne dog for største Delen er Fællessager, hvorom Adressaten ogsaa nu vil have faaet fornøden Beretning, paa Hertugens Vegne ved Kammerretten vil tage sig af og befordre de Sager, som for nærværende Tid behandles og fremtidigt maatte forefalde, og som angaar Hertugen. Til Brug

¹ I Henhold til Rigsdagsafskeden i Augsburg af ³⁰/₆ 1548 skulde enhver Stand, der stod opført i Rigets Matrikel, udrede de tilbørlige Rigsskatter. Blev en af Stænderne fritaget herfor (ausgezogen) af en anden, skulde den, der foretog Exemptionen (der Auszieher), betale Skatten i Stedet for. Skete dette ikke, skulde den kejserlige Fiskal anlægge Sag og stævne saavel eximenten som exemptum for den kejserlige Kammerret. Da baade Slesvig Stift og Hamborg stod opført i det tyske Riges Matrikel, blev saavel Chr. III og Hertugerne Hans og Adolf som Slesvig Stifts Biskop og dertil ogsaa Hamborg indstævnet for Kammerretten, da Skatterne ikke betaltes. Stævningerne vedrørende Slesvig Stift og Hamborg er begge dateret ⁷/₁ 1549 og for Slesvig Stifts Vedkommende forkyndt ⁶/₄ s. A. (T. K. I. A., Akter vedr. Sagen mellem den danske Krone og det tyske Rige om Højheden over Slesvig Stift 1533—59. T. K. U. A., Hamborg A I).

herved har Hertugen ladet udfærdige vedlagte Fuldmagt, som han kan bruge efter Lejlighed. Saa længe Tjenesteforholdet varer, vil Hertugen give ham 30 Gylden Mønt i Tjeneste- og Aarpenge. Som et Bevis paa Hertugens Velvilje oversendes til ham ved nærværende Brevviser 10 Daler i Forskud¹. R. 1543—50, 220.

20. April (Kbhvn.). Hertugen gør vitterligt: Paa Anmodning af Valentin Gothfridt, Licentiatius juris, kejserlig Kammerretsprokurator og Fiskal, er der overleveret til Hertugen samt Kongen og Hertug Adolf en aaben beseglet Stævning, udgaaet fra den kejserlige Kammerret, hvori meldes, at Hertugen samt hans Brødre, da de har befriet deres Stad Hamborg for Erlægelse af Rigsskatter, hvilket formenes at være sket uretmæssigt, den førstkommende 1. Juni selv eller ved deres befuldmægtigede Sagfører skal møde i Kammerretten og føre juridisk Bevis for den Rettighed, som de formener at have i Sager angaaende Hamborg. Endvidere er der rejst Proces og udgaaet Stævning over dem for Slesvig Stifts Skyld, hvilket tilhører dem samtlig som Hertuger af Slesvig og er indkredset i Danmarks Rige og ikke i det hellige Rige, ligesom det ej heller er et Len af dette. Hertugen har derfor, da det ikke er hans Lejlighed selv at møde i Kammerretten, indsat Wolffgang Breunung, Dr. juris, Advokat og Prokurator ved den kejserlige Kammerret, til sin virkelige Prokurator og befuldmægtigede i denne og alle andre Sager, som Hertugen nu har eller i Fremtiden maatte faa, idet han skal møde for nævnte Kammerret og paa Hertugens Vegne nødtørftigt procedere i ovenfor nævnte Sager. Han skal saaledes forebringe alle exceptiones, føre Forsvaret, befordre Processen, fastslaa, hvad Retstvisten drejer sig om, referere og deferere Ed, sværge Eden »vor geferde²« og enhver anden sømmelig Ed ogsaa »decisorium litis«, under Ed overgive og bevise Punkter og Artikler, svare paa Modpartens

¹ I Marginen her ud for staar med Sekretær Georg Beyers Haand: »Solch gelt wird zu lattein arra genennet«. ² ∴: Retsparten aflægger Ed paa at være i god Tro med Hensyn til, at hans Sag er en retfærdig Sag (juramentum calumniæ).

Punkter og Artikler, ligeledes fremført under Ed, føre Vidner, irettelægge Breve, træffe Beslutning om Besigtigelse af disses Segl samt bede om og paahøre Kendelse og Dom, idet han iøvrigt skal handle i Retten paa samme Maade, som Hertugen vilde have gjort, hvis han selv havde været til Stede. Hertugen bemyndiger ham ogsaa til som Stedfortræder at indsætte en eller flere Sagførere og efter Behag igen afskedige dem for atter selv at overtage Sagen. Hvis nærværende Fuldmagt er mangelfuld, eller videre Fuldmagt er fornøden, giver Hertugen hermed en Fuldmagt i Henhold til, hvad der er Sædvane ved den kejserlige Kammerret. Hertugen fritager ogsaa nævnte sin Sagfører for enhver »dation« og »caution« og især »caution judicio sisti judicatum solvi rem ratam haberi«. Hertugen lover mod Pant-sættelse af sine Godser at ville overholde, hvad hans befuldmægtigede i hans Navn og paa hans Vegne forretter. R. 1544—60, 140; 1544—65, 42.

22. April (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Mutatis mutandis til Siuert Rantzau. Det er ham bekendt, at der mellem Priorinden i Pretz Kloster og nogle Jomfruer sammesteds paa Grund af Valget af en Provst i en lang Tid har verseret Strid og Tvedragt, hvorfor Hertugen flere Gange af Parterne har faaet tilstillet Skrivelser, som af og til er udgaaet i denne Sag, og han har nu atter faaet tilsendt en Skrivelse¹ fra de klagende Jomfruer, som er den største Part af Konventet, i hvilken de paa det heftigste klager over, at de imod deres Statutter og Privilegier er blevet forurettet af Priorinden og sammes Tilhængere, idet der med Magt uden deres Vidende og Vilje og til Klosters store Skade og Fordærv er blevet indsat en Provst, hvem de ingenlunde har i Sinde at taale, hvorfor de har anraabt Hertugen tilligemed Kongen om som Landsfyrster at have Indseende med sligt. Adressaten erindrer utvivlsomt, hvilket møjsommeligt Arbejde Hertugen tilligemed sine Brødre har haft med denne Sag først i Haderslev og derefter i Flens-

¹ Af 10/4 1549 (Hansb. XXXIX, 18).

borg, og hvilken endelig Afgørelse Sagen med begge Parter Indvilligelse dengang fik. De trufne Bestemmelser er dog ikke sket Fyldest, hvad Hertugen ser af Klageskriftet, og Sagen har grebet meget mere om sig, saa at det maa befrygtes, at Parternes Frænder paa begge Sider tilsidst bliver Parter i Sagen. Skønt det ikke ubilligt mishager Hertugen, at alle i denne Sag oprettede mindelige Overenskomster og udgangne velmenende og ogsaa upartiske Skrivelser ringeagtes, har han dog for at undgaa Sagens Omsiggriben og for at faa den afhjulpet sammen med Kongen besluttet sig til at forordne sine Raader til Pretz den førstkommende Søndag exaudi [²/₆] for der atter at holde Forhør i Sagen. De »heimglassene« Raader paa Gottorp, til hvem dette er blevet meddelt, vil forhaabentlig ogsaa komme og medvirke ved Sagen. Det begæres derfor af Adressaten paa Hertugens Vegne tilligemed Siuert Rantzau, som ligeledes er forordnet dertil, paa den fastsatte Søndag at forfølge sig til Pretz og den følgende Mandag sammen med Breida Rantzau og Bertram Ahlefeldt, Kongens forordnede, at fremsætte for Priorinden og alle Klosters Jomfruer, til hvem der allerede er sket Meddelelse herom, Hertugens Mening, som udførligt er opsat i en beseglet Instruktion, der ogsaa lyder paa ham og er tilstillet Breida Rantzau, idet han skal yde sin Bistand til, at der kan findes Raad i Sagen. Han skal ogsaa skrive nøjagtig Beretning til Hertugen om, hvad der af begge Parter gives og indbringes til Svar. R. 1548—52, 123 b.

22. April (Kbhvn.). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til de klagende Jomfruer i Pretz Kloster, hvilke er de fleste. Kongen og Hertugen, der har modtaget deres gentagne Skrivelser om den besværlige og langtrukne Strid om Valget af en Provst, har fra Begyndelsen af ugerne set denne Splid, og de har heller ikke sparet paa Anstrengelser for at faa oprettet Enighed. Hvis imidlertid det af Kongen og Hertugen i Flensborg mellem Parterne oprettede Forlig og Kongens og Hertugens derpaa udgangne Skrivelse var blevet efterfulgt, vilde det Besvær, som Sagen nu forvolder Adressaterne og Adelen, kunne være undgaaet, og Kongen og Hertugen kunde

ogsaa have været fritaget for Overløb. De vil dog til Bedste for Sagen, for at det kan komme til Fred og Enighed, forordne nogle af deres Raader til Pretz Kloster Søndag exaudi med Befaling til at holde Forhør i Sagen og til at føre mindelige Forhandlinger. De vil ogsaa befordre hos Hertug Adolfs »heimverordente« Raader paa Gottorp, at der derfra sendes medforordnede. For de Raader, som forordnes, skal Adressaterne til samme Tid forebringe Klosters Rettigheder, Statutter, Vedtægter, Breve og Segl, der angaar Valget af en Provst, og hvorpaa begge Parter beraaber sig, for at Sagen kan behandles i Henhold dertil, og for at de forordnede Raader kan indgive Beretning til Kongen og Hertugen, ligesom de for deres Vedkommende skal vise Billighed. Kongen og Hertugen har ogsaa ladet Priorinden tilskrive i Lighed hermed. R. 1548—52, 125.

26. April (Kbhvn.). Instruktion for Kong Christians og Hertugerne Hans' og Adolfs Raader til Brug ved Forhandling den førstkommende Mandag efter exaudi [$\frac{3}{6}$] med Priorinden i Pretz Kloster og hendes Tilhængere samt med Jomfruene og det hele Konvent sammesteds, hvilke strides om Valget af en Provst. — Kongens og Hertugernes forordnede Raader skal den nævnte Mandag sammenkalde Priorinden og det hele Konvent i Pretz Kloster og foreholde dem, at Kongen og Hertugerne gennem lang Tid af Klosters Jomfruer var blevet bebyrdet med mangfoldige besværlige Klager og skriftlige Beretninger og ogsaa med Overløb af den Grund, at man havde kivedes om Afgang og Valg af en Provst, hvoraf der var fulgt mere Fortrædelighed, hvilket ikke alene havde foraarsaget betydelig Skade for Klosteret, men ogsaa at Jomfruernes Frænder paa begge Sider var kommet i Strid. Kongen og Hertugerne, der fra Begyndelsen af ugerne havde bemærket Klosteret Fortrædeligheder og ogsaa, at de adelige paa den Maade var kommet i spændt Forhold til hinanden, havde ikke undladt at bestræbe sig for at opnaa et Forlig i Mindelighed, idet det efter Sagens Lejlighed ikke vilde sømme sig for dem at bruge en anden Handlemaade, og de havde ogsaa personligt taget sig af Sagen, men selv om de først i Haderslev i Nærværelse af et stort Antal af Jomfruernes

Frænder paa begge Sider skriftligt havde fremsat Forslag til et mindeligt Forlig, af hvilket Kopi, betegnet med *a*, findes vedlagt, i Tillid til, at Trætten derved kunde afhjælpes, hvilket ogsaa uden Tvivl vilde være sket, hvis deres gode Mening var blevet efterfulgt, saa var dette dog ingenlunde sket, idet Jomfruerne havde handlet efter Behag, og Trætten var taget til. Skønt det havde givet Kongen og Hertugerne Tanker til Overvejelse, at Jomfruerne ikke havde adlydt dem som Landsfyrster og Patroner, havde de dog, da de mærkede, at Sagen blev mere og mere besværlig, atter indladt sig paa at stifte Forlig, idet de i Flensborg med baade Priorindens og Jomfruernes Samtykke og i Nærværelse af sammes Frænder — ifølge den Kopi af Forligsakten, der er betegnet med *B* — fuldstændigt havde forligt Sagen, og de havde haabet, at dette Forlig skulde være blevet efterlevet. Dette var dog til deres Mishag ikke sket, og der var til dem fra alle Sider efter Forliget som før dette indkommet mange besværlige Klager. Skønt de som Patroner og Landsfyrster derigennem vel foraarsagedes til, da det var en Sag mellem gejstlige Personer, hvis Ordensstatuter, Regler og Vedtægter den angik, at gribe ind for at forebygge Klosters evige Fordærv, havde de dog af Naade hidtil undladt dette. Da, som nævnt, Sagerne dog dagligt blev flere og mere besværlige, havde de, uanset Jomfruernes Handlemaade, forordnet, at der skulde holdes Forhør i Sagen, og at der skulde anvendes Flid paa, at Forliget i Flensborg blev efterfulgt. Jomfruerne maatte paa begge Sider laane Øre og ikke som hidtil være opsætsige, men betænke Klosters og deres eget Velfærd. — De forordnede Raader skal derpaa gøre Tilbud, og naar Jomfruernes Mening herom er hørt, skal der videre i Henhold til Kongens og Hertugernes Befaling gøres Forslag til Stridens Bilæggelse. Derefter skal Raaderne lade Forliget fra Flensborg, oprettet med alle Parter Indvilligelse, forelæse og ligeledes Skrivelserne, betegnet med *C* og *D*, som i Kraft af dette Forlig er udgaaet fra Kongen og Hertugerne til Priorinden og Konventet paa disses Skrivelser. De skal saa videre adspørge begge Parter om, hvem der har Skylden for, eller hvad der er Skyld i, at Forliget ikke er blevet overholdt. Endvidere skal der af Sagens Parter aflægges en

afhjemlet og udførlig Beretning om, hvem der hidtil har foretaget Valget af en Provst, og hvem der har været berettiget dertil, om Priorinden alene eller sammen med de ældste Jomfruer har valgt Provsten, eller Valget er foretaget af det hele Konvent efter Flertallet. De forordnede Raader skal ogsaa fordre af Priorinden (*domina*) og Konventet, at Klosters Ordensstatutter og Regler forelægges, for at det deraf kan ses, hvorledes der skal forholdes med Valget af en Provst, især skal de erkyn dige sig om, paa hvilken Maade og af hvem de tidligere Provster fra gammel Tid af er blevet valgt, ind- og afsat, ogsaa om, hvem det tilkommer at afgøre Stridigheder som de ovenfor nævnte eller andre lignende mellem Klosterjomfruerne og Priorinden, naar saadanne vil være forefaldet, om Biskoppen af Lybæk bliver befordret dertil eller Ordenens Øverste eller Visitatorerne, og hvem disse er. Herom skal der ogsaa aflægges klar Beretning til Kongen og Hertugerne. Disse, der ved, hvor langt de som Landsfyrster og Patroner kangaa i den Sag, vil vide at forholde sig saaledes, at ingen med Føje skal kunne beklage sig over noget. Det er ogsaa allerede til Dels meldt, hvad Kongen og Hertugerne er tilbøjelige til at gøre i denne Sag. Fremgaar det af den anstillede Undersøgelse og af Statutterne og Reglerne, enten at Valget af Provsten foretages af Priorinden alene eller sammen med de ældste Jomfruer eller, som meddelt, af det hele Konvent ved Flertalsvalg, skal de forordnede Raader ved mindelig Forhandling bringe det derhen, at Flensborgforliget efterkommes, og at Ordensstatutterne og Reglerne efterleves, i hvilket Parterne ikke maa hindre hinanden. — De forordnede Raader skal ogsaa, naar det er undersøgt, hvem Valget af Provsten tilkommer, melde, at Valget skal være frit, saaledes som det ogsaa er bestemt ved det flensborgske Forlig, og at det ikke skal opsættes. Kongen og Hertugerne vil ogsaa som Patroner og Landsfyrster anerkende et saadant retmæssigt Valg. — De forordnede Raader skal dertil, hvis Sagen udvikler sig paa anførte Maade, befordre, at Provstevalget finder Sted, før de forlader Klostret, for at Spliden kan faa en Ende. Den Provst, som saaledes vælges, skal indsættes af dem paa Kongens og Hertugernes Vegne. Iøvrigt skal de anvende Flid paa at

faa alle Stridigheder mellem Jomfruerne bilagt, idet de især skal tage sig af de Klager, som af Konventet er fremsat imod Priorinden i vedlagte Supplik, betegnet E, hvilke angaar Regnskabet, Forvaring og Brug af Seglet og de rede Penge, for at Sladderer om Skænderiet kan standses. Lykkes det ikke paa den anførte Maade at faa Striden bilagt, skal de meddele Kongen og Hertugerne Navnene paa dem, der forvolder dette. Skønt Kongen og Hertugerne godt ved, hvormeget en saadan gejstlig Ordenssag vedkommer dem, saa er det dog at betænke, at der maa ske det, at Jomfruerne af dem, hvem det tilkommer, strengt formaner til at efterleve deres Statutter, Regler og Vedtægter og ikke at fare frem i ukristelig Strid til Fordærv for Kongens og Hertugernes Kloster. — De forordnede Raader skal meddele Jomfruernes Frænder, at Kongen og Hertugerne ikke søgte deres eget med denne Sag, og at de havde deres Betæneligheder med Hensyn til en saadan gejstlig Sag, de havde ogsaa til Dels Kendskab til, hvad der tidligere overfor Kejseren skal være blevet befordret paa Klosters Vegne. De vilde imidlertid gerne, at Jomfruerne maatte blive bevæget til at afstaa fra Splid og Skænderi. Adelen skulde vide at styre sig, indtil Sagen var blevet ordnet i Henhold til Klosters Regler og Statutter. Kongen og Hertugerne vilde ogsaa som Patroner og Landsfyrster gøre deres Bedste for Sagen. — De forordnede Raader skal snarest efter endt Forhandling tilskrive Kongen og Hertugerne om Sagens Forløb, ligesom de skal tage Afskrift af de fremlagte Statutter og Regler og dertil give en udførlig Beretning om alle Punkter samt en Betænkning. R. 1544—60, 141; 1544—65, 44.

28. April (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Da nærværende Brevviser Jurgen Meglenburg har bedt om, at Hertugen vilde sælge sin Bojert, der ligger i Rendsborg, til ham, idet han tilbyder at ville betale den med rede Penge, begæres det af Adressaten — da Hertugen tidligere har givet ham i Befaling at sælge Bojerten, og nævnte Brevviser har bedt Hertugen om at meddele ham en Skrivelse til Adressaten herom — hvis han endnu ikke var kommet af med den, at forhandle

med Brevviseren om en taalelig Sum, dog saa høj, som han kan bringe den op til, og saaledes at Brevviseren i Henhold til sit Tilbud betaler med rede Penge, hvorpaa han skal lade ham faa Bojerten, da Hertugen dog kun venter sig lidt Nytte af den, fordi den ikke er brugt. R. 1548—52, 126.

4. Maj (Kbhvn.). Til Cristoffer Rantzau, Raad. Hertugen har modtaget hans velmenende Skrivelse¹ omhandlende Striden imellem Priorinden og Jomfruerne i Pretz Kloster om Valget af en Provst. Han vil erindre, hvorledes Hertugen tilligemed sine Brødre i Haderslev og i den sidste Tid ogsaa i Flensborg har faaet den Sag afgjort, og det er ikke lidt betænkeligt, at begge Parter ringeagter den antagne Afgørelse. Hertugen er godt nok klar over, hvad der passede sig overfor den ulydige Part, men han har hidtil søgt at befordre Sagen med det gode og haabet, at Parterne skulde handle i Overensstemmelse med deres Privilegier og Statutter, idet det er blevet foreholdt dem, at en saadan Strid mellem dem som gejstlige Personer følte besværlig. Da Hertugen altsaa ser, at Sagen ikke alene er uafgjort, men ogsaa at Frænderne paa begge Sider til stor Fortræd maaske vil blive Parter i Sagen, har han til Forebyggelse heraf — tilligemed sine Brødre — forordnet sine Raader, nemlig Hr. Iuen Reventlow og Siuert Rantzau, til Pretz Kloster den førstkommende Søndag exaudi [²/₆], hvad Adressaten nu maaske har hørt. Raaderne skal paany holde Forhør i Sagen, og efter at det er iagttaget, hvem af Parterne der har Fejlen, skal Raaderne gaa frem i Henhold til en Instruktion, der lyder paa dem samtlig. Ved denne er det paalagt dem, at de, saavidt det overhovedet er muligt, skal faa Sagen bilagt. Det Svar, der gives dem, skal de indberette til Hertugen. Da det for nærværende Tid staar saaledes til med Sagen, og de to Parter af Jomfruerne desuden begge er tilskrevet herom og tillige om, at deres Frændskab paa begge Sider skal overvære Forhandlingen, maa Hertugen lade Sagen bero saalænge, til

¹ Af ²⁰/₄ 1549 (Hansb. XXXIX, 22).

Jomfruernes Svar er faldet. Ellers vilde han gerne i Henhold til Adressatens Skrivelse og Bøn have taget sig af Sagen. R. 1548—52, 127.

5. Maj (Kbhvn.). Til Markgreve Jochim af Brandenburg, Kurfyrste. Hvad Hertugens Undersaat Hanns Vicke, Borger i Rendsborg, atter har meddelt Hertugen om nogle adelige og andre af Adressatens Undersaatter i Anledning af en Gæld, disse ifølge Brev og Segl har været Hanns Vickses afdøde Broder N. skyldig, hvilket Tilgodehavende nu tilkommer Hanns Vicke som nærmeste Arving, vil Adressaten erfare af det vedlagte. Hertugen har tidligere skriftligt henvendt sig til ham i denne Sag, desuden har han, da han for nylig var i Torgaw, givet ham en mundtlig Beretning om Sagen, idet han har bedt ham om, at han vilde lade hans Undersaat nyde Rettens Bistand mod Debitorerne, og herom har Adressaten ogsaa givet Hertugen Løfte. Denne har ogsaa erfaret, at Adressaten har taget sig af Sagen, idet han 2 Gange paa Hans Vickses Anmodning har skrevet til alle Amtsforvaltere og befaleet dem, at de skulde hjælpe Hanns Vicke til tilbørlig Ret. Alt dette har dog ikke hjulpet denne, idet han efter i lang Tid at være redet frem og tilbage og fortæret, hvad der var hans, er blevet vist tilbage med tomme Hænder. Tilsidst er han imod den kejserlige Landefred, og skønt han havde Adressatens Breve og Befaling hos sig, blevet fanget og arresteret af en, kaldet Hans Krausemark, Forstander i Arnsee, under det Foregivende, at dette skete for 15 Floriners Skyld, hvilke hans Broder aarligt havde været skyldig til en Domherre i Magdeburg, og for hvilke Kapitlet i Arnsee havde kautioneret, idet Hans Vicke gav Tilsagn om at ville indfinde sig til den førstkommende Pinse. Med hvad Ret dette er sket, kan Adressaten skønne, da de 15 Gylden, efter hvad der er blevet berettet Hertugen, er blevet overvist til en von Bartenfleuen, der ifølge Brev og Segl er Hans Vicke 600 Gylden skyldig, hvilken Transport Kapitlet har accepteret, og det har ogsaa modtaget Pengene for 2 Aar siden. Da Hans Vicke, der i Henhold til sit Løfte vil indfinde sig og atter vil henvende sig til Adressaten for Gældens Skyld,

har bedt Hertugen om en Forbønsskrivelse til Adressaten, bedes denne da straffe nævnte Hans Krausemark for hans Brødes Skyld og paalægge ham, at han skal give Hertugens Undersaat en Godtgørelse og give ham fri for Fængslingen uden nogen Erstatning, tillige bedes han atter om at lade Hertugens Undersaat nyde hurtig Ret imod sine Debitorer og ikke igen afvise ham. R. 1543—50, 221.

8. Maj (Kbhvn.). »Instruktion Memorial« om, hvad Johan Barnickow paa Kong Christians og Hertug Hans af Holstens Vegne skal fremføre overfor Hertug Adolf og forrette hos denne. Efter Hilsen skal det meddeles Hertug Adolf, at Domdechanten i Bremen for nylig har været hos Kongen og Hertug Hans og stillet Forslag om, at det forsøgtes at skaffe Hertug Frederik Münster Stift, idet Dechanten tilbød sin Hjælp hertil. Kongen og Hertug Hans har derpaa talt med ham om at iværksætte dette og til Hjælp herved at kalde Wilcken Stendig¹ til sig, hvem Kongen og Hertug Hans ogsaa har anmodet derom. Sagen var derpaa forebragt Biskoppen af Münster², der har tilbudt Forhandling paa Grundlag af vedlagte Artikler, hvilket Kongen og Hertug Hans ikke har villet forholde Hertug Adolf, idet denne dog skal anmodes om at holde Sagen hemmelig, da det var meget vigtigt, at den ikke rygtedes. Det skal ogsaa berettes Hertug Adolf, at Kongen og Hertug Hans har tilskrevet Biskoppen og Dechanten samt Wilcken Stendig om, at Sagen vedblivende maatte være Genstand for Forhandling, indtil Kongen og Hertugen snarligst afgav videre Erklæring. Den Betaling, som af Biskoppen var ansat herfor, var meget høj, og den kunde vanskeligt udskydes, det blev desuden antydet, at uden en saadan kunde ingen Forhandling tilstedes. — Hertug Adolf skal anmodes om i Fortrolighed at tilkendegive Kongen og Hertug Hans sin Mening om Sagen, og hvad han synes, der skal foretages. — Fordi Biskoppen var en gammel, vanskelig og svag Herre, havde Kongen og Hertug Hans godt tænkt sig, at

¹ K. har rigtigere: Steding.

² Biskoppen af Münster var paa denne Tid Grev Frantz af Waldeck.

Pengene kunde blive spildt. Sagen vilde ogsaa ellers kræve store Omkostninger, før den kunde blive fuldbragt. Kongen og Hertug Hans mente, dog paa Hertug Adolfs Betænkning, at det vilde være af Betydning, at man anstrengte sig for at faa Kapitlet til at vælge Hertug Frederik ved Biskoppens Død. Hvad der skulde spenderes og skænkes i den Anledning, maatte man ikke undlade. Kongen og Hertug Hans vilde ogsaa anstrenge sig for, at deres Broder kom i Besiddelse af et Kanonikat i Kollen, fordi dette fordredes til ovennævnte Election. I Mellemtiden maatte Hertug Frederik have sit Underhold i Slesvig Stift og videre berede sig til den gejstlige Stand. Dette vilde ogsaa hos Folk skabe mere gunstig Stemning for ham. Hertug Adolf skal anmodes om at meddele Kongen og Hertugen sin Betænkning i Sagen¹. R. 1544—65, 54. K². (Hansb. XXXIX, 31).

10. Maj (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Da Hertugen for nylig har ladet ham tilskrive om, paa hvilken Maade han og Kongen var kommet til Enighed i Sagen om de 7000 Mk., som han ifølge sit Skadesløsbrev³ var skyldig at betale, hvorpaa Adressaten da ogsaa dengang meddelte Hertugen sin Mening, vil Hertugen videre ikke forholde ham, at han ganske har efterkommet hans velmente Skrivelse, der indeholdt, at Adressaten vidste, naar han selv ankom, at anstrenge sig saaledes hos Kongen, at den hele Sum skulde blive eftergivet, og Indløsningen af Landet Vhor alligevel

¹ Hertug Adolfs Svar til Hans Barnekov er dateret Bryssel ¹⁴/₆ 1549. Det fremgaar af dette, at Hertug Adolf personligt henvendte sig til Kurfyrsten af Køl, paa den Tid Grev Adolf af Schauenburg, om et Kanonikat til Hertug Frederik. Kurfyrsten lovede i Løbet af kort Tid at skaffe sin Frænde et saadant (T. K. I. A., Breve til Chr. III fra Hertug Adolf). ² K. er dateret ⁷/₆, den er bagpaa paa tegnet: »Ist registrirt«; begge disse Forhold har bevirket, at jeg har kaldt den en Koncept. Der er imidlertid ingen Rettelser i den, og Underskrifterne er medtaget, for Hertug Hans' Vedkommende staar der: »Johans subscripserunt cavente tamen sigillo«. Dette kunde tyde paa, at det er en af Sekretær Georg Beyer, da Stykket er skrevet med hans Haand, foretaget Afskrift af Originalen til Brug ved Indførelsen i R. Bagpaa har Georg Beyer tillige skrevet den Regest, som indgaar i R. som Overskrift, og som har Datoen ⁸/₆. ³ ²²/₁₁ 1545.

i Henhold til Delingsbrevet blive foretaget af Kongen uden Erstatning, idet Hertugen i Sagen hidtil intet videre har foretaget sig og ikke med et Ord har ladet sig forlyde med, at han har faaet en Kopi af et Pantebrev. Det er imidlertid at befrygte, at Sagen, da Hertugen først har fremført den og saa en lang Tid tier dermed, bringes i Forglemmelse og fremtidig ikke bliver indrømmet, idet Hertugen intet Bevis har, og han saaledes kunde blive nødet til at erlægge den hele Sum. Han foraarsages derfor til ved en gentagen Skrivelse at anmode Adressaten om Raad, og det begæres af denne snarest muligt skriftligt at underrette Hertugen om, hvorledes han tænker sig, at Sagen maa gribes an, og hvorledes det Forslag skal lyde, ved hvilket Sagen kan blive sat igennem, thi det vil behage Hertugen, hvis dette kan opnaas, idet det vel kan ske uden Skade for Kongen. R. 1548—52, 128.

10. Maj (Kbhvn.). Til Haderslev. Mester Wulff, den gamle Bøsseskytte, har berettet til Hertugen, at en ved Navn Hannß Schnitzker (Schnitker), Borger i København, der fornylig er ankommet til Haderslev, har gjort Fordring paa den halve Del af de Godser, der er tilfaldet ham efter hans afdøde Hustru, og dertil fordret af ham, at han skulde lade registrere alt, hvad der har været forhaanden i Kister og ellers. Mester Wulff meddeler imidlertid, at alle Godserne af hans Hustrus nærmeste Frænder i hendes levende Live er opladt til ham, og at dette er indført i Zwickaw Stadsbog; han tilbyder med Tiden derfra at hente troværdigt Bevis og at forevise dette, hvis han ikke maa blive ladet ved Godserne, og han har herfor bedt Hertugen meddele ham en Skrivelse til Adressaten. Hertugen, der ikke vil nægte ham dette, agter det ikke for ret eller billigt, idet hans Beretning formodentlig er troværdig, at han i sin Levetid af nævnte Schnitzker eller nogen anden, da, som det er berettet Hertugen, Opladelsen er foretaget af nærmere Frænder end Schnitzker, skal blive afkrævet nogen Delling, dertil er Mester Wulff ogsaa en gammel, syg og uformuende Mand, og Beviset fra Zwickaw kan ikke fremskaffes paa

kort Tid. Det begæres derfor af Adressaten at stille Sagen i Bero indtil Hertugens Ankomst og at lade Mester Wulff i Ro og uden Afkortning bruge sit Gods. R. 1548—52, 129.

19. Maj (Kbhvn.). Til Jheronimus Boldeck og Magister Anthony Keiser. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse¹ med Meddelelse om, hvorledes der er gaet frem i Sagen om det Ægteskabsbrud, der er begaaet af Hr. Jeorgen Borsoe, Sognepræst i Felstorp, sender dem i Henhold til deres Begæring følgende Svar, nemlig at han ugerne har hørt om saadanne grove Laster hos en gejstlig Person, der skulde være til Eksempel for andre. Han havde ogsaa haabet, at indstævnte for Retten skulde have overbevist Klageren om sin formentlige Uskyld, men han ser nu af Adressaternes Beretning, at indstævnte har aflagt Tilstaaelse, hvorfor det er Hertugens Skyldighed som Øvrighed at straffe saadanne Laster for at undgaa anden Ulykke og afskrække andre Folk derfra. Han har derfor tilskrevet sin Raad, Amtmand i Haderslev, Siuert Rantzau, der vil vide at fortsætte Sagen, om sin Mening. Hvad denne paa Hertugens Vegne befaler Magister Anthonio, skal han efterkomme. R. 1548—52, 130².

— Til Siuert Rantzau, Raad. Hvorledes Sagen mod Hr. Jurgén Borsoe, Sognepræst til Felstorp, angaaende det af ham begaaede Ægteskabsbrud er forløbet, har Hertugen faaet berettet af sin Sekretær Jheronimus Boldeck. Det har været Hertugen meget imod at høre om et saadant Fald og om denne Misgerning, begaaet af en gejstlig Person, der skulde prædike imod og straffe den Slags Laster og give andre almindelige Folk et godt Eksempel. Hertugen havde ogsaa i Begyndelsen, da dette rygtedes, haabet paa, at det forholdt sig anderledes, og at den indstævnte Mands Uskyld var blevet bevist. Af dennes egen Bekendelse ser Hertugen imidlertid, at han har tilstaaet. Hertugen anser det derfor for raadeligt, idet Adressaten har anmodet om at høre Hertugens Mening om Sagen, at Magister

¹ Af 12/5 1549 (Hansb. XX, 57).

² Tr.: Kirkehist. Saml. 3. R. I, 80.

Anthonium Keißer, Superattendent og Sognepræst i Haderslev, hvem Hertugen har tilskrevet om at lade sig bruge paa Adressatens Forlangende, faar Befaling til, da Gerningsmanden er en i Haderslev Amt bosiddende gejstlig Person, paa en bestemt Dag at sammenkalde de dygtigste og lærdeste Teologer, bosat i den nærmeste Omegn, hvilke samtlig efter at have faaet Sagen forelagt skal afsige Dom efter Udvisende af Skriften og Retten; deraf vil det ses, hvad der videre skal foretages i Sagen. Hvis Teologerne maaske vil besvære sig herover, eller de vil forskaane Gerningsmanden for en Retssag, eller ogsaa mod Billighed bruge Udflugter, mener Hertugen, dog under Forbehold af at Adressaten maaske er af en anden Mening, at Gerningsmanden har forbrudt sin Kirke, med hvad dertil hører, og at der ikke skete ham megen Uret, hvis han fængsledes for ca. et halvt Aar til Advarsel for andre, hvorefter han skulde løslades mod en taalelig Sum Penge og derpaa forvises. Hertugen henstiller dog til Adressaten efter Omstændighederne at anvende en billigere Straf, men han maa ikke erklære sig imod de lærde, hvis Mening skal høres. R. 1548—52, 131¹.

21. Maj (Kbhvn.). Til Greverne Hans Jurgenn og Hans Albrecht af Mansfelt. Hertugen har modtaget deres Skrivelse, dateret Mansfelt den 30. April s. A². Undskyldningen for, at de har ventet saa længe med at svare, og ogsaa deres Taksigelse for Hertugens Befordring af deres Sag hos Kongen havde været unødvendig. Naar »E. bruder«³ vil ankomme her til dette Sted, skal han blive mødt med Venlighed. Angaaende Aftrykket af det Svar paa Interim'et, som Adressaterne skal have oversendt til Kejseren, nemlig at dette her paa Stedet var blevet meget forfalsket og ændret, har Hertugen hidtil intet formærket herom, endnu meget mindre har han faaet et Eksempplar, men selv om et saadant var forebragt Hertugen, hvad der ikke er sket, vidste han dog, hvad Tiltro der kunde have hertil, da han kendte Adressaternes

¹ Tr.: Kirkehist. Saml. 3. R. I, 81.
menes Hans Albrecht, jfr. ⁹/₁₂ 1548.

² Hansb. XXXIX, 12.

³ Hermed

kristelige og ærlige Sindelag. Hvis Hertugen imidlertid skulde faa et Eksempplar, vil han ikke undlade at hævde Adressaternes Uskyld. Hertugen har ogsaa i den oversendte Betænkning af »Adressaternes lærde¹« kun fundet, hvad der var kristeligt og billigt og i Overensstemmelse med den sande Religion, han venter ogsaa, at Adressaterne ikke vil faa videre Besvær med Hensyn til Interim'et. — For det fremsendte Panser takker Hertugen meget, han vil for Adressaternes Skyld forvare det godt. — Han erindrer, at han har lovet Adressaterne en god hvid Kleppert, men han har hidtil ikke kunnet faa en saadan for Penge, han vil imidlertid atter søge at opbringe en og snarest oversende den til Adressaterne. R. 1543—50, 222 b.

22. Maj (Kbhvn.). Til Siuert Rantzau. Nærværende Brevviser Adde Frieße er i København fremstaaet for Hertugen og har overgivet ham et skriftligt Vidnesbyrd, affattet af Raadet i København, hvilket vil blive forevist Adressaten af Brevviseren. Af dette fremgaar det til Dels, hvorledes Ancker er kommet til det Haandskrift, hvormed han fældede Adde Frießes Ed. Denne meddelte dertil, at han for den Sags Skyld havde ladet Ancker kalde for Borgmestrene i Haderslev og spurgt ham, af hvem og hvorledes han havde faaet dette Haandskrift, og da han intet rigtigt vidste at svare derpaa, har Adde Frieße for sin retslige Tiltales Skyld begæret Borgen af ham, men da han ikke kunde opbringe nogen, har han maattet være Borgen for sig selv, idet han paa Adde Frießes Forlangende blev fængslet. Denne har derfor bedt Hertugen om Raad i Sagen, nemlig om han skal lade Sagen bero, indtil Hertugen kommer sammen med sine Raader, eller i Mellemtiden befordre den for Raadet. Da det ses af det skriftlige Vidnesbyrd, at Adde Frieße overfor Anckers underfundige og onde Angreb og Vidnesbyrd ikke har nydt megen Ret, føler Hertugen Medlidenhed med den stakkels Mand, der er blevet forurettet ved en saadan

¹ Hermed menes Greverne af Mansfelds og de andre Harzgrevers Theologer, der havde været forsamlet i Eisleben, hvor de havde udarbejdet en Betænkning om Religionsforholdene.

Bedrageriskhed fra Anckers Side, men da Hertugen er ukyndig med Hensyn til, hvad der vil være muligt for ham at gøre med Retten i denne Sag, og hvad der vil være til Bedste for Adde Frieße, og det ogsaa maa befrygtes, at Ancker vil gøre, hvad han ejer, til Penge og rømme Marken, hvis han løslades uden at stille Borgen, begæres det af Adressaten paa Hertugens Vegne dels at sige til Adde Frieße, hvorledes han skal forholde sig, dels at overveje, hvad det vil sømme sig for Hertugen som Øvrighed at foretage sig i Sagen. Adde Frieße har ogsaa bedt Hertugen om indtil Sagens Behandling at forskaane ham for Erlæggelsen af de 1000 Gylden, som er forfalden til Betaling til Hertugen, første Termin nu til Sct. Hans, idet han gjorde opmærksom paa, at det endnu ikke, da han paa Grund af Anckers urigtige Haandskrift paa ny maatte klage, var paavist, hvem der havde Ret eller Uret. Da Adde Frieße tidligere er blevet fældet i Retten¹ og i Henhold til en oprettet Kontrakt har forpligtet sig til at erlægge nævnte Beløb, har Hertugen ikke uden Adressatens Vidende villet eftergive ham dette, men idet han henstiller Sagen til Adressatens Betænkning, tillades det denne at eftergive ham, hvad der kan eftergives uden Skade. R. 1548—52, 132 b.

23. Maj (Kbhvn.). Til Jheronimus Boldeck. Skønt Hertugen med Adressatens Vidende fornylig i Kolding har forstrakt Georg Weidelberg, den gamle Smed, med 100 Dalere ifølge et Haandskrift, der beror i Kanceliet i Haderslev, for at han dermed kunde betale sine Kreditorer og indløse sit Hus i Brunsvig, der var pantsat til Kreditorerne, saa har Smeden dog atter i Henhold til vedlagte Supplik anmodet Hertugen om yderligere at forstrække ham med 100 Dalere til Betaling af sin Gæld, hvilket Hertugen ikke har villet nægte, da det forholder sig saaledes, at Smeden med sine har begivet sig til dette Sted. Adressaten derfor skal overantvorde ham 100 Dalere af de Penge, som han har modtaget af Tolderen i Rendsborg, imod et Haandskrift indeholdende, at Smeden skal til-

¹ 9/1.

bagebetale dem eller aftjene dem alt efter Hertugens Begæring, hvilket Haandskrift Adressaten skal tage i Forvaring. Han skal dog ogsaa sige til ham, at Hertugen finder det betænkeligt, at han atter vil have Forstrækning, og at Hertugen har givet Adressaten i Befaling at have Opsyn med, at han driver sit Haandværk med Flid, saa at Pengene kan være til Nytte. R. 1548—52, 134.

3. Juni (Esrom). Til Hr. Iuen Reventlow. Det er for nylig af Bremen Stiftsstænder skriftligt blevet meddelt Hertugen, at et Antal Krigsfolk til Hest og Fods samler sig i Harburg, og at der for at adsplitte disse skal være blevet anstillet Hvervninger i Hadlen. Det er hidtil blevet berettet Hertugen, at disse Krigsfolk i Harburg er antaget til Bedste for England; men da Forholdene for nærværende Tid er faretruende, og det ikke kan vides, hvem man kan tro, og hvad man kan vente sig af godt — tilmed bliver dette Tilløb »unns vast fur der thur gespielt« — har Hertugen anset det for raadeligt, at der bliver holdt god Opsigt med Sagerne. Skønt han ved en tidligere Udskrivning¹ har ladet forkynde for sine Undersaatter, at de skulde være beredte og paa videre Forlangende være rustede og parat, begærer han dog, at Adressaten vil give Hertugens Amtmænd og dem, som er forordnet til et hastigt Tog, en Paamindelse, for at disse i Nøds-tilfælde kan være beredte Dag eller Nat. Hvis han erholder nogle Tidender, der er af Interesse, anmodes han om snarest at meddele Hertugen disse tilligemed en Betænkning. R. 1548—52, 135.

— (**Esserum**). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til de bremiske Stænder. Statholder Breyda Rantzau har tilsendt Kongen og Hertugen en Skrivelse² fra dem angaaende de Samlinger af Krigsfolk, der skal finde Sted i Harburg og i Hadlen, i hvilken Skrivelse de tillige anmoder om ikke at blive svigtet med Hjælp, hvis Stiftet skulde blive angrebet. Kongen og Hertugen har for nylig faaet en Beretning om

¹ 24,3. ² Af 17,5 1549 (Afskr. i Hansb. XXXIX, 32, Diverse, udtaget af XXXIX, 2).

Samlingerne i Harburg, dog ved de ikke mere end, at der gaar det Rygte, at Hvervningen af Krigsfolk sker til Bedste for England. Om Samlingerne, som skal finde Sted i Hadlen, anstillet med det Formaal, at de skal bruges til at adsplitte de førstnævnte Knægtesamlinger, har Kongen og Hertugen ikke hørt noget udover, at deres Statholder nu meddeler dem, saaledes som Adressaterne har berettet, at der i Hadlen bliver samlet Ryttere og Knægte. Kongen og Hertugen, hvem der, som nævnt, ikke er noget bevidst om disse Sager, har forlængst ladet befale, at der skal holdes streng Opsigt med, at ingen Krigsfolk fra deres Lande tillades at drage ud. Det er dem ogsaa imod, hvis deres Folk skulde fjerne sig og drage til dette Sted. Selvom Kongen og Hertugen ikke mener, at der vil blive foretaget noget voldeligt imod Ærkestiftet, er det dog fornødent, at der holdes god Opsigt. Da Kejseren ikke tillader saadanne Knægtesamlinger, mener Kongen og Hertugen, at de omboende Fyrster og Stænder er skyldige til at optræde imod dem. Der skal heller ikke for Kongens og Hertugens Vedkommende undlades noget i den Henseende. De agter det ogsaa for belejligt, at Adressaterne under Henvisning til det hellige Riges Afsked, fordi Samlingerne er iagttaget i Hertugen af Lyneborgs Øvrighedsomraade, retter en Henvendelse til Statholder og Raader i Zelle om at træffe saadanne Foranstaltninger, at Adressaterne ikke besværes paa Grund af disse Samlinger. Kongen og Hertugen anser det ligeledes for belejligt, at de ogsaa retter en Henvendelse til Hertug Franntz af Sachsen. I Henhold til ovennævnte Rigsafsched kan de med Billighed anmode de omboende Fyrster og Stænder om Hjælp, hvad de vel forlængst har gjort. Hvis man søger at beskadige Ærkestiftet, og det befindes, at Handlingen ikke angaar Kejseren, vil Kongen og Hertugen ikke svigte dem med Hjælp og Bistand. R. 1543—50, 224. Ausl. Reg. 1549, 54¹.

10. Juni (Esserum). Til Brødrene Hans og Bendix til Haseldorff. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse med Beretning om de kejserlige subdelegerede Kommissariers

¹ Her dateret 2/6.

Forhandlinger for nylig i Hamborg angaaende Striden mellem Adressaterne og Grev Otte af Schaumburg, har ugerne set, at Forhandlingerne til Trods for de forordnede Kommissariers Flid og Adressaternes billige Tilbud er forløbet paa den Maade, som meddelt. Hertugen havde haabet, at Striden kunde være blevet afhjulpet i Mindelighed, men da dette imod Forventning ifølge Adressaternes Meddelelse ikke er sket, skal de overholde Afskeden og lade indbringe for Retten indenfor den bestemte Frist den nødtørftige Fremstilling af deres Sag. Som Landsfyrste og Lensherre er Hertugen villig til at give dem Raad. R. 1548—52, 135 b.

16. Juni (Kbhvn.). Til »die heimglassene« forordnede Raa-der paa Gottorp. Hertugen, der har modtaget deres Forbøns-skrivelse om, at han vil tillade de menige Undersaatter i Husum Flække, der paa Grund af en Ildebrand¹ har lidt betydelig Skade og nu har i Sinde efter deres Lejlighed at op-bygge, at opkøbe det nødtørftige Bygningstømmer i Rendsborg Amt og at udføre det, var ikke alene for sin Broders Skyld, men ogsaa for Adressaternes Forbøns og de stakkels Folks store Anliggendes Skyld vel tilbøjelig til at bevilge det an-søgte, men Skovene i Rendsborg Amt er i Fortiden, som det til Dels er Adressaterne bekendt, i den Grad blevet ødelagt og for-hugget, at Hertugen ikke kan tilstaa det ansøgte uden Skovenes betydelige Skade. Han har ogsaa herfor været forarsaget til at lade det almindelige Forbud imod Skovhugst og Udførsel udgaa. Desuden er han besluttet paa om kort Tid at opføre en Bygning for sig selv i Rendsborg, hvortil han behøver temmelig meget Tømmer. Af disse Grunde kan han denne Gang ikke opfylde deres Bøn og tillade Skovhugst. Han tvivler dog ikke om, at Husum hos Naboerne og andetsteds kan hente sig tilstrække-ligt Bygningstømmer for en rimelig Pris. Hvad angaar, at Her-tugens Undersaatter i Strandt paa Hertugens Forbud en Tid lang skulde afholde sig fra at tilkøbe sig Bygningstømmer

¹ Branden i Husum skete Søndag jubilate (12, 8) 1549. Dette fremgaar af Hu-sums Skrivelse af 7/8 s. A., ved hvilken Husum ogsaa anmodede Hertugen om Tømmer (Hansb. XXXIX, 29 f).

af Husumerne, men at de alligevel skulde tilføre disse nødtørf-
tige Varer som tidligere, kan Hertugen ikke skønne, med hvad
Føje han skulde forbyde sine Undersaatter dette og afskære
dem fra en saadan Næring, som begge Lande en lang Tid har
brugt indbyrdes. Han mener heller ikke, at noget saadant kan
ske uden hans Undersaatters store Besvær. — Nærværende
Svar skal Adressaterne ikke optage anderledes end som et
nødtørfigt. R. 1548—52, 136 b.

16. Juni (Kbhvn.). Til Christoffer Rantzau, Raad. Nærvæ-
rende Brevviser Peer Nissen har ikke blot berettet Hertugen,
men har ogsaa forelagt Brev og Segl om, at hans afdøde Fader
Niß Artsen forud af Hertugens Fader Kong Frederik har
faaet et øde Sted i Elhouede mod en taalelig Afgift, der ogsaa
var specificeret. Paa dette Sted havde hans Fader bygget Hus og
Gaard og lavet det paa den Maade, at han for Livstid bebo-
ede denne Gaard og brugte den som sin, men da han nu var
afgaaet ved Døden, vilde Adressaten tage Gaarden fra Brev-
viseren og fæste den til en fremmed, af hvilken Grund Brev-
viseren har bedt Hertugen om at foranledige hos Adressaten, at
omtalte Gaard maatte blive fæstet til ham som Søn af den tidli-
gere Bruger fremfor andre, idet han tilbød at ville tiltræde
Fæstet paa samme Maade som en fremmed, ogsaa med Hensyn
til den aar'ige Ydelse, ligesom han vilde forholde sig lydig. Her-
tugen maa formene, at der gør sig et særligt Forhold gældende
med Hensyn til denne Gaard, da Adressaten tager i Betænkning
at bortfæste den til Brevviseren, selvom Hertugen gennem
denne ikke har faaet Kendskab til Aarsagen hertil, eller maaske
er det den Gaard, som skal lægges til Tønderhus som en Lade-
gaard, hvilken Sag er Adressaten bekendt. Herfor og fordi Her-
tugen i Henhold til Adressatens tidligere Anmodning ikke gerne
vil give andre af sine Undersaatter Aarsag til at komme til sig
for lignende Sagers Skyld, har han ikke villet give Brevviseren
noget Tilsagn, førend han har berettet Sagen til Adressaten,
der efter Omstændighederne skal vide at handle saaledes imod
Brevviseren, at denne ikke med Billighed skal kunne beklage
sig over Hertugen. R. 1548—52, 138. Orig. (Hansb. XXXIX,
32, Diverse, udtaget af XXXIX, 2—29).

23. Juni (Kbhvn.). Til Siuertt Rantzau, Raad. Hertugen, der troværdigt erfarer, at mange Skyttere og for største Delen i Flok i Haderslev Amt skal være aktive og lade sig høre, idet de jager Vildtet op og skyder det, har ikke haft lidt Mistanke bl. a. til Jacob Sehesteds Tjener, og han har ogsaa forlangt en Forklaring af ham, men han har gennem sin Junker undskyldt sig paa en saadan Maade, at Hertugen har ladet Mistanken falde. Det begæres derfor af Adressaten at holde godt Opsyn, saa at den rette Gerningsmand kan overgives i Hertugens Hænder og andre derved blive afskrækket. R. 1548—52, 139.

28. Juni (—). Til Hr. Iuen Reventlow. Det er fra flere Steder blevet berettet Hertugen, at der hist og her skal blive hvervet Ryttere og Knægte, og at der anstilles allehaande Praktikker, rettet imod Hertugen og hans Brødre, endvidere at det paatænkes, hvis Toget til England afslaaes, at bruge Knægtene, som er samlede i Harborch, imod dem. Da disse Knægte ligger nær ved deres Dør og let og uformodet kan byde Fyrstendømmerne en Krænkelse, hvis de har noget saadant i Sinde, vil det være af Betydning, saaledes som Hertugen ogsaa tidligere har skrevet, overalt at holde god Opsigt med Sagerne. Hertugen har ogsaa tilligemed Kongen skrevet til de paa Gottorp »heimgelasene« Raader om sammen med dem at tage Vare paa Sagerne, idet de har tilføjet, om ikke Adressaten tilligemed Breida Rantzau snarest muligt kunde træffe sammen med dem og træffe Beslutning om, hvorvidt det var af Betydning paa ny at advare Landskabet om at være godt beredte eller, hvis Nøden fordrede det, være parate til paa Anmodning af Raaderne at bryde op. Det paalægges Adressaten i denne Sag at vide Hertugens Bedste og at raadslaa med dennes Brødres Raader paa deres Anmodning. R. 1548—52, 139 b.

— Til Siuert Rantzau. Hertugen vil ikke forholde ham, at Kongen, mens de endnu var i Kolding, til tro Haand har indsat hos ham en grøn Jærnlade, hvori der var, som det er blevet berettet Hertugen, Breve og andet, idet Kongen bad om, at Hertugen vilde holde den i god Forvaring, indtil det var hans Lej-

lighed igen at modtage den. Hertugen, der ikke nægtede dette, satte derpaa nævnte Lade i sit Sovekammer i Haderslev. Kongen begærer den nu atter, og han har affærdiget nærværende Brevviser, Honhorst, en Dreng, til at modtage den og videre overbringe den. Hertugen lader derfor ved Hennig Husfoged Adressaten tilstille sin Nøgle forsegle, og da han ikke gerne vil tilstede fremmede Adgang, begæres det af Adressaten ufortøvet fra Hertugens Kammer at overantvorde nævnte Honhorst bemeldte grønne Lade, denne vil vel saa nok vide at forvare den og at overføre den. Da der ligger Magt herpaa, anmodes Adressaten om ikke at lade noget som helst hindre ham heri.

Seddel:

Hertugen har ogsaa sidst anmodet om hans Raad med Hensyn til Hofklædet, nemlig om der kunde opnaas et rimeligere og billigere Køb heraf i Holland eller andre Steder, men hidtil har han intet Svar faaet herpaa¹. Da Tiden næsten er inde, begærer Hertugen atter, at han ved Jonas², Hertugens Dreng, vil forvisse Hertugen om sin Mening med Hensyn hertil. R. 1548—52, 140 b.

28. Juni (Kbhvn.). Til Jheronimus Boldeck. Han har af Engel Landwher, Tolder i Rendsborg, i Henhold til Hertugens Befaling modtaget 2200 Mk. lybsk, hvilket Beløb, der er anslaaet til omtrentlig at svare til Hertugens aarlige Deputat af Tolden, Hertugen har tilskrevet³ ham om at beholde i Forvaring, indtil han krævede det af ham. Imidlertid har han i Henhold til Hertugens Begæring af disse Penge tilsendt Hr. Iuen Reventlow 232 Mk. paa nær 3 Penninge, som denne i det sidste Omslag har udlagt for Hertugen. Dertil har han overantvordet Jurgen Weidelberg, den gamle Smed, som er kommet fra Brunsvig, 100 Dalere, som Hertugen har forstrakt denne med til Udøvelsen af hans Haandværk, hvilket tilsammen ud-

¹ Sivert Rantzau skrev til Hertugen 24/6, hvilken Skrivelse modtoges i København 29/6, heri er Indkøbet af Hofklædet omtalt (Hansb. XXXIX, 23). ² Jon von Heynitz, en Søn af Jon von Heynitz den ældre til Kroppen (Hansb. XXXIX, 28 b 1). ³ 16, 4.

gør 425 Mk. 11 Sk. 9 Penninge, og for dette Beløb har Adressaten uden Tvivl faaet tilbørlig Kvittering. Det begæres imidlertid nu af ham ved nærværende Dreng, Jonas Hennitz, ufortøvet at oversende til Hertugen det resterende Beløb, som han ifølge den oversendte Fortegnelse over Guld og Dalere har hos sig, nemlig 1700 Mk. 4 Sk. 3 Penninge lybsk, da Hertugen har Brug for dem. Naar Hertugen ankommer til Haderslev, vil han udfærdige til ham en tilstrækkelig Kvittans for den hele Sum, som han paa Hertugens Vegne den Gang har modtaget af Tolderen i Rendsborg, endskønt dette er uforment, da han kan fremlægge Hertugens Skrivelse, underskrevet med dennes egen Haand, hvilken Skrivelse han indtil den Tid maa forvare. — Hvad det Guld og Sølv angaar, som skulde skedes hos Jacob Guldsmed, har Hertugen erfaret af Adressatens Beretning, at dette er sket, ogsaa hvor meget det udgør, og at Adressaten har det i Forvaring. Hertugen begærer imidlertid, at han ogsaa vil oversende det med nævnte Jonas. Hvis Siuert Rantzau endnu ikke er ankommet til Haderslev¹, er det befalet Jonas at vente i Haderslev, indtil baade han og Kongens Dreng Honhorst kan blive ekspederet af Siuert Rantzau, for at de kan drage videre samtidig, da de har fælles Pas. R. 1548—52, 141.

29. Juni (Kbhvn.). Til Hr. Iven Reventlow. Hertugen vil ikke forholde ham, at Kongen af sin Statholder, Breida Rantzau, skriftligt har faaet berettet, at Knægtene, som var samlet i Harburg, og som skulde drage til England, saadan som Rygtet er gaaet, er, 3 Fænniker stærk, rykket frem over Elben og har slaet Lejr ved Pinneberg. Skønt Hertugen ikke er i Tvivl om, at dette forlængst er kommet ham for Øre, og at han er rede til i Nødstilfælde tilligemed Hertugens Brødres forordnede Raader at opbyde det almindelige Landskab til Hest og Fods og saa meget som muligt at gøre Fjenden statelig Modstand, har han dog ikke villet undlade igen at sende ham en

¹ Sivert Rantzau var paa Iven Reventlows Opfordring rejst til Itzehoe i Anledning af, at de fremmede Knægte var gaaet over Elben, se Sivert Rantzaus Skrivelse af $\frac{3}{7}$ til Hertugen (Hansb. XXXIX, 23).

Skrivelse derom, idet Hertugen, da han endnu ikke har faaet nogen bestemt Besked om Knægtenes endelige Udrejse, ikke godt kan finde sig i paa den Maade at lade disse ligge »for Døren«. Forholdene er ogsaa saaledes, at det vil være misligt at tro paa, at de drager bort, og det bliver berettet Hertugen mange Steder fra, at Pfalz iværksætter allehaande Praktikker imod ham og hans Brødre. Han begærer derfor, at Adressaten snarest muligt vil enes med hans Brødrer til denne Sag forordnede Raader om, for saa vidt Nødvendigheden fordrer det, og nævnte Knægte skulde forblive der, at lade Landskabet til Hest og til Fods velrustet bryde op, for at disse Knægte, før de bliver styrkede, for saa vidt det kan ske med Fordel, kan slaas eller adsplittes. Kongen har i Lighed hermed tilskrevet Breyde, af hvem Adressaten ved deres Sammenkomst vil kunne erfare noget om Situationen. Kongen har ogsaa sendt Jacob Sehested og flere andre Krigsfolk til Breide, for at de kan bruges i Nødsfald. Adressaten anmodes om som hidtil at lade sig være Hertugens Sager — og ogsaa Land og Folk — befalet og ikke lade det mangle paa god Opsigt, idet han skal indberette til Hertugen om alle Forhold. Denne vil i Naade erkende det overfor ham som hans mest fortrolige Raad. R. 1548—52, 142 b.

3. Juli (Kbhvn.). Til Siuertt Rantzau. Hertugen har modtaget hans Skrivelse¹, dels omhandlende Dommen over Hr. Jurgen (George) Borsee i Anledning af det begaaede Ægteskabsbrud og dels andre Ting. Skønt Teologerne ved at følge den hellige Paulus' Lære lettere og rigtigere kunde være kommet til Dommen, og Brugen af canones, der for nærværende Tid især i lignende Tilfælde næsten ikke bliver brugt, havde været unødvendig, lader Hertugen det dog, da det er gejstlige Sager, bero herved. Da de lærde har dømt den faldne Hr. Jurgen Borsee til at skulle straffes af Hertugen, anser denne det for raadeligt, dog paa Adressatens Betænkning, at det tilstedes ham at komme ud af Fængslet mod at stille Borgen, idet der skal gives ham den

¹ Sivert Rantzaus ovennævnte Skrivelse af 24/7 1549, hvormed den skriftlige Dom over Jørgen Barsø fremsendes.

Besked, at han paa den Tid, der ansættes ham af Adressaten, skal komme overens med denne paa Hertugens Vegne. Paa hvilken Maade Adressaten nu end kan forliges med ham, vil Hertugen billige dette, da Sagen ikke er pinlig. Hvad angaar Fortabelsen af hans Embede, Sonen til Kirken og til Frænderne og andet henhørende hertil, finder Hertugen det belejligst, at de lærdes Dom efterleves, indtil Hertugen selv kan komme, da han saa efter Omstændighederne vil bevise ham mere Naade, dog at han i Mellemtiden anstiller sit Liv saaledes, at han viser Bod og Bedring, thi ellers kan Adressaten tænke sig, hvilken Fortrydelse det vil fremkalde hos andre almindelige Folk. — Hvad angaar Annckers Fængsling, mener Hertugen, at han med Billighed ikke kan befries herfor, da han paa Adde Frieses Begæring ikke har kunnet opbringe Borgen for, at han vilde blive til Stede indtil Sagens retslige Afgørelse. Efter Hertugens forrige ligesom af Adressatens nærværende Beretning ser det meget ud til, at Friese paa en bedragerisk og underfundig Maade er blevet forurettet af Ancker, hvilket dog maa være Tiden og Retten befalet. At Adressaten er betænkt paa at ville indfordre af Adde Friese de første forfaldne Penge, nemlig 500 Mk. lybsk, er efter Hertugens Mening billigt, da Anckers Skyld endnu ikke er bevist, selv om den maa formodes. Han skal dertil, naar det er belejligt, indberette til Hertugen sin Mening om de øvrige forfaldne Penge, thi Hertugen vil ikke gerne bevidst se nogen besværet imod Billighed og Ret. — Med Hensyn til Hofklædet er det, som han meddeler, paa høje Tid, at Hertugen foretager en hurtig Sendelse derom; dette vilde ogsaa allerede være sket, hvis Hertugen ikke havde afventet hans Svar, men da Adressaten, efter i længere Tid baade her og der at have gjort Forespørgsler derom, ikke finder, at der er nogen Gevinst ved at købe Klædet i Ampsterdam, tilmed er det kun de Varer, som Hertugen ikke har mange at undvære af, som der har nogen Pris, og den bedste Tid for Sejladsen næsten er forløbet, saa har Hertugen besluttet endnu denne Gang at købe Hofklædet i Hamborg og at lade det hente der. Da Hertugen af mange Købmænd, sin Skrædder og andre har faaet berettet, at han i Hamborg ved at betale med lige og rede Penge kan faa Hofklædet

henved Hundrede — eller endnu flere — Gylden billigere, end hvis han tager det paa Kredit, har han i Sinde at affærdige en derhen med rede Penge, men da han for nærværende Tid ikke godt saa længe kan undvære sin Hofskrædder, hvem han tidligere har brugt dertil, og han ellers ikke har hos sig nogen, der har Forstand paa Klædet, og som kan føre Regnskab over de Penge, som skal udgives, begæres det af Adressaten at affærdige Hans Futh eller en anden Borger, der er Hertugens fortrolige, og som han finder egnet, til Hamborg. Denne Borger skal opkøbe her og der, og hvor engelsk Klæde er til Salgs, saa mange engelske »lacken« og andet, som specificeret findes optegnet i vedlagte Seddel. Da Hertugen hos sig ikke har synderligt af Penge, som han kan undvære, anmodes Adressaten om at forstrække ham med 1200 Gylden Mønt eller saa mange, som han synes, der er fornødent, for at de kan strække til, og at medgive den, der skal affærdiges til Hamborg, disse, for at denne kan købe for dem til Hertugens Nødtørft. Hertugen vil paa Adressatens Begæring atter tilstille ham saadanne Penge, eller ogsaa kan de afkortes i Skatten. Hvis han ikke finder nogen med Sagen fortrolig Borger, der kan affærdiges, saa har han for Øjeblikket Jeronimus Boldeck, som han paa Hertugens Befaling kan sende derhen. Hertugen mener ogsaa, at der allerede er tilstrækkeligt af sort Klæde forhaanden, saa at det for Fargens Skyld ikke bliver nødvendigt for Jeronimus Boldeck at ligge længe. Denne kan ogsaa, da han har Sekretet hos sig, i Hertugens Navn skrive et lille Brev til Th[o]mas Kopping om at yde Hjælp ved Indkøb og Anvisning. Vedlagte Pas har Hertugen ladet udfærdige til Brug ved Klædets Overbringelse, idet Navnet skal indsættes deri. — Hvad angaar, at Bojerten er fundet skrøbelig og af den Grund er blevet udbedret, saa har dette været højnødvendigt. Hertugen havde vel ogsaa tænkt, at han vilde have sendt den ud til Brug for sig selv, men da han paatænker at ordne sine Ting paa en anden Maade, skal Adressaten i Henhold til sit Forslag tiltakle den og ved Lejlighed lade den bortfragte til en eller lade den bruge til Hertugens Fordel, saa at det, der er bekostet paa den, i nogen Grad kan indvindes.

Seddel:

Fortegnelse over Hofklædet og andet tjenligt til Hofklædningerne, som N. skal købe i Hamborg og medbringe. For det første:

12 engelske sorte »lackenn« til Kjortler.

4 engelske sorte »lackenn« til Hoser.

22 sorte hele »sarducher oder barchandt«.

30 »Hardewicher« derimellem til Dels »Gottinger« til Foer, da dette er noget billigere i Indkøb.

600 Alen Lærred »under die wemmeser«.

Den, der sendes til Hamborg, skal have Indseende med, at han køber godt Klæde, og at han køber af dem, der er billigst, og da der er stort Bedrag med »lacken«, idet en Del af disse er meget korte og næppe paa 38 Alen, mens en Del er paa over 40 Alen, skal han især passe paa, at han herved ikke bliver snydt. Sælgerne kan spørges om, hvormange Alen de vil garantere, at et »lacken« indeholder; disses Navne kan da sættes paa en Seddel, der kan vedhæftes »das lacken«. R. 1548—52, 144.

12. Juli (Kbhvn.). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til de forordnede Optrædere i Fyrstendømmet Holsten. Kongen og Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse¹ om Oppebørselen og Overantvordelsen af Tyrkerskatten, finder Behag ved den udviste Flid med Hensyn til Oppebørselen, og de vil snarest sende, hvad det sømmer sig for dem at erlægge i Henhold til Rigsafskeden. Overbringelsen af den opkrævede »gemeinen pfennig« skal stilles i Bero, indtil den romerske Kejser eller Konge fremsætter Krav om Erlægelse, i Mellemtiden skal den opkrævede Skat forblive i Forvaring hos Adressaterne. Kongen, Hertugen og deres Broder vil meddele, naar der sker Krav om Overbringelsen; før Adressaterne faar en saadan Meddelelse, skal de ikke fremkomme med Udtalelser herom. R. 1548—52, 147 b.

¹ Af 30/6 1549. En Afskrift med Sekretær Georg Beyers Haand er bagpaa paa tegnet at være modtaget i København 12/7, 1549; Optræderne var: Johan Rantzau, Jochim Brockdorf, Henrik Schulte og Kersten Grip (Hansb. XXXIX, 29 d).

13. Juli. Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til den dræbte Detloff Rathlous Frænder. De erindrer utvivlsomt, at Kongen og Hertugen for nylig i Flensborg¹ i Naade overfor begge Parter fik oprettet Fredstilstand i den Strid, som i Anledning af Drabet paa Detloff Rathlou verserer mellem Adressaterne paa den ene og Hr. Wulff Pogwisch paa den anden Side, især fordi Hr. Wulff havde budt sig i Rette. Da nu denne Fredstilstand er udløbet sidst afvigte Paaske — selv om ogsaa nogle af den dræbtes Frænder har unddraget sig og ikke antaget den — har Kongen og Hertugen ikke villet undlade at befordre hos dem, at Fred, Ro og Enighed kan opretholdes blandt Under-saatterne, og at enhver, som tilbørligt er, kan nyde Ret. Skønt de har Tillid til, at Adressaterne vil lade sig nøje med, hvad der er Ret, og ikke bruge Vold imod Hr. Wulff, er det dog deres Befaling, da denne har tilbudt overfor Kongen, Hertugen og deres Broder at ville staa til Rette, at Adressaterne ikke anvender Vold imod ham, men søger for Retten, hvad Tiltale de har imod ham. Kongen og Hertugen vil heller ikke svigte med rets-lig Hjælp i denne eller andre Sager. De vil ogsaa gerne, endskønt de gerne havde set, at Drabet paa Detloff Rathlou ikke var sket, og at Billigheden paa begge Sider var blevet indrømmet, at Sagen ordnes i Mindelighed i Stedet for, at der opstaar Strid mellem Adelen i denne og andre Sager, hvilket ikke alene vil være Kongen og Hertugen, men ogsaa Land og Folk til ikke ringe Besvær. De begærer ogsaa, at det maa tilstedes dem at føre mindelige Forhandlinger i Sagen, dog enhvers Ret ukrænket. Adressaterne skal forholde sig overfor denne Befaling angaaende Fredstilstanden, saadan som det er billigt. R. 1548—52, 148.

— (**Kbhvn.**). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Schacke Rantzau, ligeledes til Clawes Rantzau. Kongen og Hertugen ser, at der til Trods for den oprettede Overens-komst i Flensborg om Valget af en Provst for Pretz Klo-ster ikke alene mellem Klosters Priorinde og Konvent, men

¹ Under Landdagen Sept. 1548.

ogsaa mellem andre, som er Parterne og Sagen tilknyttet, er opstaaet besværlige Stridigheder, hvorfor de har forordnet deres Raader til at befordre Sagen i Overensstemmelse med Overenskomsten og Klosters Statutter og Vedtægter, ligesom de paa mange Maader i Naade har anstrengt sig med Sagen, uden at det dog har frugtet noget overfor Parterne. Da de har bragt i Erfaring, at Adressaten og Clawes Rantzau er kommet i Strid med hinanden i Anledning af denne Sag om Provstiet, især for den foretagne Udvælgelses Skyld, paa en saadan Maade, at de skal have undsagt hinanden, hvilket Kongen og Hertugen, hvis det skulde forholde sig paa den Maade, ugerne har hørt. Som Øvrighed sømmer det sig imidlertid for dem ved tilbørlig Middel at haandhæve Fred og Ret, og de befaler derfor — tillige i Hertug Adolfs Navn — Adressaten ikke at forgribe sig paa Clawes Rantzau med voldelige Handlinger, Ord eller Gerninger, men i enhver Henseende at forholde sig fredelig, og hvad Tiltale, han mener at have til nævnte Clawes, skal han for Kongen, Hertugen og deres Broder søge ad Rettens Vej. Kongen og Hertugen har ogsaa paa Øvrigheds Vegne skrevet paa samme Maade til Clawes Rantzau. Adressaten skal vise sig lydige herimod, hvis han vil undgaa Kongens og Hertugens Unaade og Straf. R. 1548—52, 149 b.

20. Juli (Rotschild). Til Siuertt Rantzau, Amtmand i Haderslev. Som Svar paa hans Skrivelse¹ med Forespørgsel vedrørende Vildtjagten meddeler Hertugen ham, at han i dette Aar ikke har i Sinde at lade nedlægge »groft« Vildt i de Skove, hvor han alene har Jagten i Betragtning af, at det i Forvejen er tyndt med det »grove« Vildt, der kun er forhaanden i et ringe Antal, men paa de Steder, hvor Adressaten mener, at Nedlæggelse kan ske uden Ødelæggelser, og hvor maaske ogsaa andre jager med, er Hertugen tilfreds med, at Adressaten ogsaa nedlægger Vildt. — Med Hensyn til Hofklædet, hvorom Hertugen sidst tilskrev ham, haaber Hertugen, at der er gjort nødtørftig Bestilling, hvis dette ikke er sket, bedes han skyndsomst gøre

¹ Af 27, 1549 (Hansb. XXXIX, 23).

det, da det er paa høje Tid. — Da Hertugen ogsaa har en Aa ved Haderslev, hvori der er Krebs, skal han holde Opsyn med, at Aaen ikke fiskes tom. — Han skal dertil befale, at de unge Mynder, som er falden efter Hertugens Vindspiller, bliver godt opfødt og bevogtet. R. 1548—52, 150 b.

4. Aug. (Helsingør). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Dr. Wolfgang Breuning, Kammerretsprokurator. Mutatis mutandis til Johan Helffman. Kongen og Hertugerne har modtaget hans Skrivelse samt den kejserlige Fiskals Indlæg¹ angaaende Slesvig Stift og Hamborg. Skønt Fyrsterne ikke tvivler om, at Adressaten af den tidligere oversendte Beretning² har forstaaet, hvorledes det forholder sig med Sagerne, og derfor med god Samvittighed kan give Svar desangaaende, har de dog paa Adressatens Anmodning ladet affatte denne afhjemlede Beretning, hvilken Kongen og Hertugerne ogsaa har tilsendt Hamborg, men paa Grund af Tidens Korthed har der ikke været Tid til at afvente

¹ Hermed menes: *Petitio articulata* af den kejserlige Fiskal contra Chr. III og Biskoppen af Slesvig, fremført paa Retsdagen i Speier $\frac{9}{6}$ 1549 (T. K. I. A., Akter vedr. Sagen mellem den danske Krone og det tyske Rige om Højheden over Slesvig Stift 1533—59), og *petitio articulata* af den kejserlige Fiskal contra Christian, Hans og Adolf, alle Hertuger af Holsten, og Borgmestre og Raad i Hamborg, fremført paa Retsdagen i Speier $\frac{22}{6}$ 1549 (T. K. U. A., Acta Hamburgischer Exemption-Sachen 1549—1662 I, 1, 68 b). ² Efter at de kejserlige Stævninger vedrørende Slesvig Stift og Hamborg var blevet forkyndt, skrev Chr. III $\frac{17}{4}$ til sine Sagførere ved Kammerretten, Wolfgang Breuning og Johan Helffman, idet han sendte dem en »kurtz anzeig« om Slesvigs Forhold. Han undlod dog ikke at bemærke, at Johan Helffman kendte det altsammen i Forvejen (Ausl. Reg. 1549, 36; iflg. en Marginalnotits i denne Reg. er denne »vorzeichnus« blevet indført i »Instruction Registrant anno etc. 1549 den 17. aprilis«, hvilken Reg. er gaaet tabt). — Iflg. Stævningerne var Retsdagen i Speier fastsat til $\frac{1}{6}$ 1549. Retsakterne kendes for Hamborgs Vedkommende fra de i Anm. 1 nævnte Akter, der foreligger samlede i 2 Bind. For Slesvig Stifts Vedkommende er Akterne ogsaa indført i Protokoller, den mest udførlige findes i Gottorp Ark. Pk. 155, nu i St. K. En Protokol, der findes i Hansb. XVII, 43, men hvoraf den første Del er beskadiget, er ført op til Aar 1558. I T. K. I. A. i den i Anm. 1 nævnte Pakke findes en Protokol for Aarene 1549—56.

Byens Svar. Fyrsterne tvivler heller ikke om, at Hamborg ved sin Syndicus vil drøfte denne Sag med Adressaten, hvad Fyrsterne har befordret at skulle ske. De vil ogsaa snarest tilsende Adressaten, hvad de kan opbringe af Dokumenter og andet, der kan bruges til Sagen, idet de begærer af ham paa Grundlag heraf at affatte det nødtørftige til Brug for Retten. Kongens og Hertugernes Beretning er givet med kristelig og god Samvittighed. Hvis Sagen havde forholdt sig paa en anden Maade, vilde de ikke have søgt at unddrage det hellige Rige noget; men det vil falde dem besværligt, hvis den Skat, som er anordnet for Hamborg, i Henhold til den kejserlige Fiskals Angivelse skal paabyrdes dem, fordi de i Forvejen er sat altfor højt i Skat. Vil Hamborg være fritaget for alle Skatter, blev der heller ikke noget at lægge over paa dem. Kongen og Hertugerne vil ogsaa ugerne, at Hamborg mod Skyldighed skal paanødes noget, men at Fyrsterne alene skal paatage sig Byrden, vil ikke være belejligt. Adressaten skal derfor nødtørftigt overveje Sagen, thi hvis de skal paabyrdes noget i Hamborgs Navn, vil det sømme sig, at de til Gengæld kan vente at faa Skat af Hamborg. R. 1543—50, 226. Ausl. Reg. 1549, 68 b¹.

4. Aug. (Helsingør). Beretning om Slesvig Stift, tilsendt Prokurator ved Kammerretten Dr. Wolfgang Breuning. Mod Fiskalen ved Kammerretten. — Om Slesvig Stift er der tidligere tilsendt ham en afhjemlet Beretning, hvoraf det vil ses, at Biskop og Stift umiddelbart hører til Danmarks Rige og er underkastet Kongen og Hertugerne og dette Rige. Stiftet ligger ogsaa indkredset i Hertugdømmet Slesvig, som er »vort« og Danmarks Riges Len. Biskoppen har ogsaa som en Rigsstand hjulpet med til at forfatte Danmarks Riges beskrevne Ret og meget andet fornødent, hvilket tilstrækkeligt kan bevises med mange Dokumenter. Biskoppen og Stiftet har ogsaa al Frihed og Højhed fra Kongens og Hertugernes Forfædre, Kongen og

¹ Anfører ikke Hertug Adolf som Udsteder. — Her en Seddel, der omhandler Martin von Waldenfels, hvis Gods i Mecklenborg man ved Kammerrettens Hjælp ønskede at komme i Besiddelse af.

Hertugerne selv samt fra Danmarks Rige og ikke fra det romerske Rige. Herfor er det ogsaa uden Grund, naar den kejserske Fiskal anfører, at Biskoppen bliver holdt for en Fyrste af det romerske Rige, derimod er det sandt og offentligt kendt, at Biskoppen er en Stand af Danmarks Rige og tilligemed Stiftet underkastet Kongen og Hertugerne; han har heller ikke noget at gøre med det hellige Rige, og hvis han er opført i dette Riges Matrikel, er det sket uden Føje, saadan som det vil ses af den forrige Beretning. I Rigets Matrikel er der vel ogsaa blevet indført mere, hvortil Riget ikke er berettiget. Af den forrige Beretning fremgaar det ogsaa, at Biskoppen uden Føje er indkaldt til Rigsdagene, hvilket til Tider nok kan være sket, men at en Biskop af Slesvig er mødt paa en Rigsdag og der skal have forholdt sig som en anden Stand, kan Kongen og Hertugerne ikke tro at være sandt. Hvis en Biskop har gjort dette, har han handlet imod sin Pligt, idet han har villet vende Stiftet fra Kongen og Hertugerne ind under det hellige Rige, hvorunder det ikke hører, men dette kan ikke være til Forklejnelse for Kongen og Hertugerne og deres Rige, da der er handlet bag deres Ryg. At Biskoppen skal have modtaget Regalierne fra de romerske Kejsere og ogsaa fra den nuværende Kejser, kan Kongen og Hertugerne ikke tro. Er det sket, er det besynderligt og imod Biskoppernes Pligt, Ære og Ed, men det er ikke præjudicerligt for Kongen og Hertugerne eller Danmarks Rige, da der er handlet bag deres Ryg. Hvad angaar Rigsskatterne, der omhandles i 7., 8., 9., 10. og 11. Punkt¹, kan det nok være, at nogle af disse er blevet paalagt Biskoppen og Stiftet, og at der af den kejserske Fiskal ogsaa er blevet gjort Fordring derpaa, men at der er udgaaet Dom i den Anledning, er Kongen og Hertugerne uvidende om. Biskoppen er heller ikke tingpligtig »paa dette Sted«. Der er heller ikke rejst Klage overfor Kongen og Hertugerne eller deres Forfædre i Anledning af en saadan Skat, og saa vidt de ved, har ingen Biskop betalt Skatterne. Paalæggelsen af og Kravet om Skat er altsaa sket uden Føje. Som anført i 12. Punkt er det

¹ Den kejserske Fiskals ovennævnte *petitio articulata* var inddelt i 15 Punkter eller Artikler, og det er disse, som omhandles i nærværende Beretning.

sandt, at Biskoppen med Kongens og Hertugernes Vidende for nylig, da der begyndtes Proces om Rigsskatterne, har meddelt Kammerretten, at Biskop og Stift ikke hører under det romerske Rige, men under »os« og Danmarks Rige, og at Stiftet er indkredset i Hertugdømmet Slesvig, som er »vort« og Danmarks Riges Len. Biskoppen bliver desuden indkaldt til alle Landdage, hvilke han ogsaa besøger. Biskoppen, Stiftet og dets undergivne udreder ogsaa sammen med Undersaatterne i Fyrstendømmet Slesvig alle Opbud og Skatter og er ikke forpligtet overfor Kejseren og det hellige Rige. Af nævnte Grunde har Kongen og Hertugerne ogsaa handlet paa Biskoppens og Stiftets Vegne for Øvrighedens og Rigets Rettigheds Skyld, hvorom der handles i 13. Punkt. De har kun gjort, hvad der sømmede sig, og de kan med en god Samvittighed sige, at de herved ikke har søgt at unddrage det hellige Rige noget, hvortil det var berettiget. Og det er ogsaa almindelig Tale, at Biskoppen og Stiftet, som nævnt, er underkastet Kongen og Hertugerne og ikke det romerske Rige, som den kejserlige Fiskal formener¹. R. 1543—50, 227 b.

4. Aug. (Helsingør). Beretning i Exemptionssagen angaaende Hamborg, tilsendt Dr. Wolfgang Breuning, Kammerretsprokurator. — Mod den kejserlige Fiskal ved Kammerretten. — Hvad angaar det 1. Punkt², opsat af Hr. Fiskalen, er det uimodsigeligt, at Staden Hamborg i alle omliggende og tilgrænsende Lande fra gammel Tid af og hidindtil er anset for et Led af Fyrstendømmet Holsten og underkastet Kongen og Hertugerne. Altsaa er det ogsaa sandt. Naar det i den 2. Artikel er anført, at Hamborg er opført i Rigets Matrikel som andre

¹ Iflg. den foranstaaende Fællesskrivelse til Dr. Wolfgang Breuning er nærværende Beretning affattet i Fællesskab af Kongen og Hertugerne; i Virkeligheden kan dette ikke ses af Stilen, idet Kongen altid bruger Vi-Formen i Akter, der kun er udfærdiget af ham selv. Hertug Hans har uden Tvivl været hos Kongen i Helsingør, da Fællesskrivelserne og de to Beretninger, der er dateret 4. August, udstedtes. Hertug Adolf har derimod ikke haft noget med disse Fællesakters Affattelse at gøre, da han dengang opholdt sig hos den tysk-romerske Kejser. ² Den ovenfor nævnte *petitio articulata* var inddelt i 15 Punkter eller Artikler.

Rigsstænder og Stæder, kan Kongen og Hertugerne ikke foreskrive Rigsstænderne, hvad der skal indføres i Matriklen, og de maa tilstaa, at Hamborg med Hensyn til nogle Rigspaalæg er optegnet tilligemed andre frie Rigsstæder, men at dette er sket med Rette, vil ikke kunne paavises, og det vil ogsaa ses, at Hamborg med Hensyn til nogle Paalæg ikke særskilt er ansat til Skat. Det hellige Riges Anmasselse kan maaske hidrøre fra, at Hamborg er en Hansestad, som ellers paa mange Maader er privilegeret, den har ogsaa Slot og Landgods under sig, maaske har den ogsaa opnaaet en særlig Frihed af Kejseren og Riget. Hamborg har dog til enhver Tid vist den skyldige Underdanighed mod Kongen og Hertugerne som Fyrster af Holsten i Overensstemmelse med dens Privilegier og Friheder, hvormed Kongen og Hertugerne og deres Forfædre har benaadet den. Det kan godt være, saaledes som det for det 3. er anført, at Hamborg er indkaldt til Rigsdagene tilligemed andre Stænder, men at Hamborg har givet Møde og forholdt sig som andre frie Rigsstæder, saaledes som det er sagt i den 4. Artikel, kan Kongen og Hertugerne ikke tro, idet ogsaa Hamborg i Erindring om sin Pligt hidtil har sat sig imod at blive draget fra Kongens og Hertugernes Overhøjhed og ind under Riget. Det 5. Punkt kan Kongen og Hertugerne ikke fæste Lid til, idet det er bevisligt gennem Overenskomster, Voldgift og ved kejserlige Kommissarier og ogsaa andet, at Hamborg fra Kongens og Hertugernes Forfædre og fra dem selv som Hertuger af Holsten har modtaget al høj Øvrighed og Jurisdiktionen. At Hamborg til enhver Tid tilligemed andre Rigsstænder skal være paalagt det hellige Riges Skatter, som angivet i den 6. Artikel, kan Kongen og Hertugerne af ovennævnte Aarsager ikke indrømme. At det har været Tilfældet for nogle Skatters Vedkommende, kan ikke nægtes, men det er sket uden Føje. Rigets Matrikel vil ogsaa vise, at Hamborg ikke til enhver Tid er paalagt Skat, hvilket vel især skyldes, at Stænderne ikke selv har været klare over Hamborgs Stilling. At Hamborg til Tider har været betyngtet med Processer for Rigsskatternes Skyld, som meldt i 7., 8. og 9. Punkt, kan nok være, men det har været ubeføjet. Hamborg har ogsaa derimod indvendt det retslige nødtørftige, og at den umiddel-

bart er underkastet Kongen og Hertugerne som Hertuger af Holsten, hvis Forfædre og heller ikke de selv aldrig — for deres Interessers Skyld — er blevet indstævnet til saadanne Processer, og der er dem ikke noget bevidst om Domme, som skal være udgaaede i Anledning heraf. Af anførte Aarsager kan der heller ikke drages den Slutning, saaledes som den kejserlige Fiskal melder i 10. og 11. Punkt, at Hamborg er en Rigsstad og er skyldig til at betale det hellige Riges Skatter. Enhver ved ogsaa, at det modsatte er Tilfældet. Det er ogsaa sandt og ubestrideligt, at Hamborg, som anført for det 12., retsligt har beskyttet sig imod Fordringen om Skat¹. Kongen og Hertugerne har ogsaa som Hertuger af Holsten udøvet deres beføjede Rettighed med Hensyn til Hamborg, hvad deres Forfædre ogsaa har gjort, og det bliver uden Grund anført for det 13., at dette er sket med Vold og ikke med Retten, idet Kongens og Hertugernes Rettighed noksom kan bevises; det er iøvrigt en Sag, der er offentligt kendt og ubestridelig. Det bliver ogsaa uskyldigt tillagt dem som det 14., at de søger at gøre Indgreb i det hellige Riges Rettigheder. Det modsatte af, hvad den kejserlige Fiskal anfører i sit Punkt, er sandt, hvad der er enhver bekendt; det bliver da ogsaa almindeligt sagt, at Hamborg umiddelbart er underkastet Fyrsterne som Hertuger af Holsten. Hamborg er tingpliglig overfor Kongen og Hertugerne, og Staden har ogsaa til enhver Tid med Hensyn til Beskyttelse af Landene forholdt sig paa undersaatlig Vis, den har ogsaa efter Tilskrivelse besøgt de afholdte Landdage tilligemed Fyrstendømmet Holstens Stænder og, som tilbørligt, bekendt sig som Undersaat. Den kejserlige Fiskals Følgeslutning er derfor ikke holdbar. — Af nærværende Meddelelse og af Kongens og Hertugernes tidligere tilsendte Beretning om Sagen, vil Adressaten finde, at Kongen og Hertugerne ubeføjet bliver stævnet af den kejserlige Fiskal i denne Sag angaaende Hamborg. Adressaten vil ogsaa erindre, at der for nogle Aar siden verserede en Strid mellem Greverne af

¹ Dette skal forstaas paa den Maade, at Hamborg havde hævdet, at den ikke var skyldig til at betale tyske Rigsskatter, fordi Hertugerne af Holsten vilde fritage Byen herfor. Jfr. ²⁰/₄ med Anm.

Holsten og Staden Hamborg med Hensyn til Fyrstendømmet Holsten, som Kongens og Hertugernes Stamfædre havde faaet i Besiddelse, og at Kejseren paa Grevernes Anmodning bød Hamborg at adlyde disse, endvidere at det kom til en Overenskomst efter Underhandling af kejserlige Kommissarier, der ankom til Hertugerne af Mecklenborg. Hamborg har altsaa fra gammel Tid af og gennem umindelige Tider været »ved« Fyrstendømmet Holsten og vist Greverne og derefter Kongen og Hertugerne som Hertuger af Holsten Underdanighed. R. 1543—50, 229.

4. Aug. (Helsingør). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hertug Adolfs »heimgelassene« Raader paa Gottorp. Kongen og Hertug Hans vil ikke forholde dem, iøvrigt har de ogsaa tidligere tilstillet dem Meddelelse herom, at den kejserlige Fiskal ved Kammerretten har indladt sig med at handle i Sagen angaaende Slesvig Stift og Hamborg, som de vil se af det vedlagte. De vil heller ikke forholde dem, hvad de har besluttet at ville tilsende deres Advokat og Prokurator og tillige Hamborg om disse Sager, fordi de ikke angaar deres Broder mindre end dem selv. Hvis Adressaterne baade finder Skrivelsen til Hamborg og ogsaa, hvad der skal sendes til Kammerretten, tilfredsstillende, anmodes de om at afsende Brevene. Da Kongen og Hertug Hans ser, at der ved Kammerretten ikke er nogen, der har Fuldmagt fra deres Broder, gentager de deres for nylig gjorte Paamindelse herom, idet de anmoder Adressaterne om i deres Broders Fraværelse at drage Omsorg herfor, saa at Sagerne af den Grund ikke skal blive forsømt. Kongen og Hertug Hans har tidligere befordret Sagen ved Sendelser og andet, men Adressaterne maa forstaa, at der ved Kammerretten ikke grundigt kan forhandles noget, med mindre der i Hertug Adolfs Navn forordnes en Prokurator, og en Fuldmagt bliver oversendt. Da¹ den kejserlige Fiskal angiver ved Kammerretten, at Biskoppen af Slesvig har modtaget Stiftsregalierne af den nuværende Kejser, hvad Kongen og

¹—1 Findes kun i Orig.

Hertug Hans dog ikke kan tro, idet de ikke mener, at salig Bisp Gottschalk har indladt sig med noget saadant, begæres det af Adressaterne at drøfte dette med Breida Rantzau og Hr. Iuen Reventlow, Statholder og Raader, til hvem Kongen og Hertugen har givet Befaling derom, og derpaa at meddele en Betænkning i Sagerne angaaende Stiftet og Hamborg.

Seddel:

Den Beretning, som Kongen og Hertugen atter har ladet affatte om den slesvigske Sag, skal de meddele Biskoppen og Kapitlet og tillige lade den forelæse for Raaderne¹. R. 1548—52, 152 b. Orig. (St. K., Gottorp Ark. Pk. 155).

4. Aug. (Helsingør). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Slesvig Bisp og Kapitel. Adressaterne vil af det vedlagte se, hvad den kejserlige Fiskal har foretaget med Hensyn til Stiftet ved den kejserlige Kammerret. Kongen og Hertugen har baade tidligere og ogsaa nu ladet affatte en Beretning om Stiftet og ladet den afsende til Advokaterne og Prokuratorerne, hvem det er befalet at være agtpaagivende, ligesom Kongen og Hertugen ikke vil undlade at gøre for Sagen, hvad de formaar. Da Fiskalen bl. a. angiver, at Biskopperne af Slesvig har modtaget Regalierne af Kejseren — og ogsaa af den nuværende Kejser — har Kongen og Hertugen skyndsomst villet paa minde Adressaterne om at erkyndige sig om Forholdene, endskønt Kongen og Hertugen ikke tiltror Biskopperne noget saadant; det vilde heller ikke sømme sig for dem paa Grund af deres Ed og Pligt. Hvad Adressaterne efter Overvejelse finder, at der kan bruges til en Beretning og til Sagen, skal de ved nærværende Bud skriftligt fremsende til Dr. Wolfgang Breuning, idet Tiden er for kort til, at det først kan sendes til Kongen og Hertugen, hvad disse iøvrigt gerne havde set. R. 1548—52, 152.

— Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Hamborg. Paa hvilken Maade den kejserlige Fiskal ved Kammerretten har handlet imod Kongen og Hertugerne samt

Hamborg, vil Byen se af det vedlagte, dog tænker Fyrsterne sig, at Hamborg ogsaa har erfaret dette gennem sin Syndicus. Da denne Sag er vigtig saavel for Kongen og Hertugerne som for Adressaten, har de befaleet deres Prokurator og Advokat at give Agt herpaa, ligesom de ogsaa tidligere har tilsendt ham en Beretning herom. Da det er fornødent at besvare Artiklerne, og Svaret maa ske med Kongens og Hertugernes Vidende og i Henhold til Beretning fra dem, har de atter ladet sende vedlagte Beretning til deres Prokurator. For at Sagen kan blive tilfredsstillende udført, og Fortrædeligheder undgaaet, anmodes Hamborg om at befale sin Syndicus at drøfte Sagen og Svaret med Kongens og Hertugernes Prokurator, Dr. Wolfgangk Breuning, tilligemed Licentiat Helffman, der ogsaa har Bestalling, saa at de indbyrdes er enige. Kongen og Hertugerne mener ikke, at Hamborg har modtaget den høje Øvrighed og Jurisdiktionen paa den af Fiskalen angivne Maade, men at Byen har faaet dette af Kongen og Hertugerne og deres Forfædre. Hamborg anmodes derfor om ikke at unnlade at fremsende til Kammerretten, hvad der efter Overvejelse er fundet tjenligt og fornødent for Sagen. Kongen og Hertugerne havde helst før nærværende deres Forsendelse forlangt en Beretning fra Hamborg, men Tidens Korthed har ikke tilladt det; de har imidlertid skrevet til deres Advokater og Prokuratorer, at de har anmodet Adressaten om at lade affatte en Beretning ved dens Syndicus. R. 1548—52, 151.

4. Aug. (Helsingør). Til Siuerth Rantzau, Amtmand i Haderslev. Da Hertugen i alle sine Amter har ladet udskrive en Plovskat, saaledes at de menige Undersaatter skulde indlevere den paa den sidst forgangne Sct. Hans Dag, drager han ikke i Tvivl, at denne Befaling alle Vegne er adlydt, og at nævnte Skat er indkommet; men da han, som Adressaten ved, har tilskrevet sine Amtmænd om at beholde Skatten hos sig, indtil han krævede den, og disse maaske venter paa videre Besked fra ham, har han, dog under Forbehold af, at Adressaten har en anden Mening, anset det for raadeligt, at han med det første forordnede Adressaten tilligemed sin Sekretær Jheroni-

mus Boldeck, naar denne var kommet tilbage, til paa Hertugens Vegne at modtage saadanne Penge fra Amtmændene mod tilbørlig Kvittring, idet det kan give Anledning til allehaande Forestillinger, hvis Pengene bliver liggende hos Amtmændene indtil næste Omslag, især fordi det ved Udskrivningen var anført, at Hertugen trængte meget til Pengene, og at der herpaa for ham samt Land og Folk laa stor Magt. Adressaten skal herom tilskrive Hertugen et Svar, indeholdende hans Raad og Betænkning om, hvorledes Hertugen skal bære sig ad, for at han kan rette sin Lejlighed derefter og efter Omstændighederne udfærdige og lade udgaa Skrivelser til Adressaten og Amtmændene. — Da ogsaa Tiden, paa hvilken Staldøksnene plejer at blive købt, er inde, begæres det af ham at sende til Hertugen en, der har Forstand paa at købe disse, med de fornødne Penge; en saadan Mand vil Hertugen give Raad og Anvisninger, for at han paa Hertugens Vegne kan opkøbe og overbringe saa mange Staldøksne, som passende kan fodres i Haderslev, hvilket Adressaten skal meddele ham. R. 1548—52, 153.

11. Aug. (Esserum). Til Siuert Rantzau. Hertugen har modtaget hans Skrivelse¹, dateret den 30. Juli, om Hofklædningerne og andet, og han anerkender hans Handlemaade i denne Sag. Han vil ogsaa snarest med videre Befaling sende her fra Stedet sin Hofskrædder, som skal forfærdige Hofklædningerne paa Slottet i Haderslev; imidlertid skal Klædet holdes i god Forvaring. — Hertugen har gerne erfaret, at Hr. Jurgen Borsoes Befrielse er sket i Henhold til den Overenskomst, som Adressaten har skrevet om. Hertugen vil ogsaa til sin Tid efter Omstændighederne udtale sig overfor den befriede. — At ogsaa Ancker har opnaaet Borgen, anser Hertugen for billigt, hvad enten han har Ret eller Uret; dette vil vise sig, naar Sagen er forhørt. Hertugen har ogsaa hørt, at Adressaten af Adde Friese har modtaget de første forfaldne 500 Mk. lybsk. Da Hertugen tidligere har anmodet Adressaten om at meddele sin Betænkning med Hensyn til de sidste 2 Terminer, om disse

¹ Hansb. XXXIX, 23.

skulde forlænges indtil Sagens Afgørelse, og Adressaten ogsaa i ovennævnte Skrivelse har meddelt sin Mening, vil Hertugen ikke forholde ham, at han er tilfreds med, hans Ret dog ukrænket, at der gives Udsættelse med Betalingen, indtil enhvers Skyld eller Uskyld er bevist, og Sagen er paadømt, da Hertugen ikke ser, med hvad Billighed Adde Friese før den Tid skal besværes hermed. — Hvad Bojerten angaar, hvorom Adressaten har skrevet, havde Hertugen gerne set, at den var blevet bortfragtet, og at Udgifterne til Udrigningen var blevet betalt, men da dette nu ikke kan ske, maa den blive liggende indtil Foraaret, da Hertugen ikke agter det for raadeligt for nærværende Tid at lade den løbe ud for ham selv. — Hertugen har ogsaa i Helsingør gjort Bestilling paa Vin, forhaabentlig kan han om kort Tid for en taalelig Sum Penge nødtørftigt forsyne sin Kælder hermed. — Da Adressaten ogsaa begærer at høre Hertugens Mening om Tienden, vil han ikke undlade at meddele ham, at han i Henhold til hans Betænkning er besluttet paa, da han fremfor alt gerne ser, at Kirkerne holdes i god Stand, og at sammes Tjenere befordres, for dette Aar at lade Tienden følge Kirkerne. Adressaten skal alle Vegne indstændigt paalægge Kirkeværgerne, at de skal anbringe Tienden til Kirkernes Gavn og Bedste. Han skal dertil holde Opsigt med, at Adelen ligeledes lader Tienden blive ved Kirkerne. — Christoffer Johansen¹ har berettet Hertugen, at han har trolovet sig, og at han har i Sinde ca. 8 Dage efter Ribe Marked at holde Bryllup, hvorfor han har bedt Hertugen om at forsyne ham med et Stykke Vildt eller 2 til Brylluppet. Hertugen, der ikke vil nægte ham dette, anmoder derfor Adressaten om paa passende Steder, hvor han ved, at dette med Føje kan ske, at nedlægge et Stykke Vildt eller efter Forholdene i det højeste 2 og at oversende dette til Christoffer Johansen. — Hertugen, der for nylig har tilskrevet ham om Skatten og anmodet ham om hans Raad, haaber, at han nu har faaet Skrivelsen, og at han med det første vil meddele ham sin Mening. R. 1548—52, 154.

¹ Christoffer Johansen Lindenov til Drenderup.

20. Aug. (Abramstorff). Til Bremen Ærkestifts Domkapitel, Ridderskab, Stæder og Landskab. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse¹ om, hvorvidt han vilde hjælpe med til at befordre Staden Bremens Udsoning med Kejseren, og omhandlende Hansestædernes Tilbud med Hensyn til samme Sag, havde forlængst gerne set, at Bremen havde rettet sin Lejlighed efter at faa Fred. Han erindrer ogsaa, hvad Kongen tidligere har tilbudt i den Sag, dengang da andre Stæder uden Krænkelse af deres Religion opnaaede en Overenskomst. Men Hertugen — ligesom ogsaa Adressaterne — anser det i hvert Fald for raadeligt, at der sker Sendelse til Kejseren saa snart som muligt, og at man gør alt muligt for at erholde Fred. Hertugen vil ogsaa snarest muligt træffe en Bestemmelse herom med sine Brødre og derpaa lade Adressaterne faa Svar. R. 1543—50, 232.

1. Sept. (Kbhvn.)². Til Lybæk. Hertugens Undersaat Peter Jacobsens Klage til Hertugen over Adressatens afdøde Medborger Bernth Stichanes efterladte Enke og Børn paa Grund af en Sag om en Brudeskat og formastelig Tilbageholdelse af Klagerens Ægtehustru, samt hvad Klageren beder Hertugen befordre hos Adressaten, vil ses af det vedlagte. Det bliver berettet Hertugen, at Klageren flere Gange, mens Bernth Stichane endnu levede, indlod sig paa at pleje venlig Forhandling med denne herom, og at Adressaten desuden bebyrdede sig med Sagen, men det var altsammen trods Klagerens billige Tilbud forblevet resultatløst, og han blev modvilligt imod den oprettede Forskrivning forholdt, hvad der var hans, hvorved der var paaført ham ikke ringe Skade. Hertugen, der ingenlunde kan billige dette og endnu mindre, at hans Hustru paa den Maade, som anmeldt i Supplikken, uforskyldt er berøvet ham, begærer derfor, at Adressaten efter Omstændighederne med Strenghed vil tilholde nævnte Enke og hendes Børn om i Henhold til den oprettede Forskrivning uden længere Opsæt-

¹ Af 27/, 1549 (Hansb. XXXIX, 19).
Brevet er indført under 1549.

² Overskriften har Aaret 1550, mens

telse, i Fald de ikke har andre billigere Indvendinger herimod end hidtil, at erlægge til Hertugens Undersaat tilstrækkelig Betaling og at lade følge ham hans Ægtehustru, med hvem han tilbyder oprigtigt at ville ernære sig og at ville forholde sig overfor hende, som det sømmer sig for en retskaffen Mand. R. 1543—50, 232 b.

3. Sept. (Kbhvn.). Til Dronning Sophia. Hertugen, der har modtaget sin Moders Skrivelse, dateret Pløn, hvori hun giver Meddelelse om Hertug Barnim til Stettin-Pommerns Gemalindes og Døtres Ankomst, og hvad hun i den Anledning ansøger Hertugen om, maa, hvad for det første angaar, at han skulde forordne hende sine Raader til ommeldte Brug, meddele, at han selv om kort Tid og omtrent paa samme Tid venter Gæster, i hvilken Anledning han har Brug for nogle af sine Raader, hvorfor han ikke kan undvære dem alle, men han har skrevet vedlagte Skrivelser til Hr. Iuen Reventlow og S[ch]acke Rantzau om, at disse paa hendes Anmodning skal begive sig til hende og lade sig bruge af hende, og hun anmodes om hurtigst muligt at oversende dem bemeldte Breve. — Da hun ogsaa skriver om Mangel paa Vildt og derfor beder Hertugen skaffe nogle Stykker til de fremmedes Ankomst, har Hertugen befalet Hr. Iuen Reventlow at beslitte sig paa at bringe noget til Veje og efter Lejlighed at tilsende hende det. Hvis trods Møje og Anstrengelser intet kan skaffes — hun ved, at ikke synderligt af Vildtpander er tilfaldet Hertugen ved Delingen — maa hun have ham undskyldt. — Da hun tænker sig at holde Natteleje i Borscholm og beder Hertugen tilstede det, er Hertugen tilfreds med, at dette sker, endskønt Klostret kun har ringe Forraad paa Grund af Mængden af daglige Gæster, som rider fra og til. Af Hensyn til Klostret maa hun saa meget som muligt passe paa, at unødvendige Udgifter undgaas. Hertugen har ogsaa givet Hr. Iuen Reventlow i Befaling at opfordre Provsten til en sømmelig Beværtning. Hertugen er villig til at vise sin Moder behagelig Tjeneste, idet han befaler hende og sin Søster Frøken Dorothea til den Almægtige. R. 1548—52, 155 b.

5. Sept. (Kbhvn.). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hertug Adolf. Kongen og Hertugen, der har modtaget 3 Skrivelser fra ham, alle dateret Ipern, Tirsdag efter Jacobi [^{30/7}], hvoraf den ene omhandler de Sager, som Kongen og Hertug Hans har tilstillet ham om Broderen, Hertug Frederik¹, og de to andre de Reinebeckische Breve og dette Gods' Forhold samt den Schauwenburgische-Ahlefeldtske Sag, tilligemed vedlagte Kopier, Sedler og Tidender, giver til Svar herpaa først og fremmest, hvad angaar deres Broder Hertug Frederik, at de gerne har hørt om hans Kærlighed til denne, ligesom de tror paa hans Villighed med Hensyn til Broderens Underhold. Som Brødre er det ogsaa deres Skyldighed enten at skaffe Hertug Frederik et tilbørligt Underhold, saaledes som han selv vil bifalde det, eller give ham den Del af Landene, som tilkommer ham. Hertug Frederik er nu ogsaa i den Alder, at han ikke længere kan opholdes med Hensyn til Underhold uden, at det vil give Anledning til Bebrejdelser fra Kongens og Hertugernes Herrer Venner. Sagens Stilling, hvorom der tidligere er tilgaaet Hertug Adolf Meddelelse, fordrer ogsaa, at Hertug Frederik forsynes med Underhold. Kongen og Hertug Hans tilligemed Hertug Frederik havde derfor nu i Sinde, hvis Hertug Adolfs Skrivelse ikke var ankommet, atter at have anmodet ham om at befordre Sagen, for at Hertug Frederik paa den ene eller anden Maade kunde imødekommes og ikke være udsat for, at andre Sager, som hver Dag kunde foreligge for ham, hindredes. Kongen og Hertug Hans ser derfor gerne baade for Hertug Frederiks og ogsaa for andre Sagers Skyld, at Hertug Adolf har i Sinde snarest og før Michaelis at komme herhid. Man er efter Hertug Adolfs forrige Skrivelse ikke gaet videre

¹ Der er bevaret 3 Breve af ^{30/7}, 1549 fra Hertug Adolf, hvoraf de to er adresseret til Kongen og Hertug Hans i Fællesskab, mens det tredie er adresseret til Kongen alene (T. K. I. A., Breve til Chr. III fra Hertug Adolf 1544—50). Da ingen af disse omhandler Hertug Frederik, maa der være endnu et fjerde Brev; et Referat af et saadant kendes fra Forhandlingerne i December s. A. i Assens (jfr. S. 667 Anm. 1), hvor Brevet dog siges at være dateret Onsdag efter Jacobi. Hertug Adolf skriver i dette, at han vilde søge Orlov hos Kejseren og komme hjem, saaledes at Hertug Frederiks Sag kunde blive ordnet.

med Sagen om Slesvig Stift, men man har ladet det bero ved den af Biskop og Kapitel stillede Fordring. Hertug Frederik har ogsaa Løfte fra »det romerske Hof« om Imødekommenhed. Kongen og Hertug Hans har ikke haft andre Tanker med denne Sag, hvad Hertug Adolf ogsaa vil have erfaret af alle deres Meddelelser, end at der er handlet til Bedste ikke mindre for Hertug Adolf end for dem selv samt Land og Folk. Hertug Adolf er heller ikke uvidende om, hvorvidt en videre Deling vil være belejlig, selv om den ogsaa, hvis den begæredes, ikke kunde nægtes. Da deres Broder imidlertid har mest tilovers for den gejstlige Stand og er tilfreds med de 9000 Mk. lybsk Pension, indtil han kan blive forsørget med et andet gejstligt Stift, og da han ogsaa er i den Alder, at han selv kan dømme om Sagerne, anser Kongen og Hertug Hans det for godt, at der gaas videre med Sagen, og hvis Hertug Adolf selv skulde blive forhindret, anmodes han om at give sine »heimvorordente« Raader Befaling til at fuldbyrde den sammen med Kongen og Hertug Hans, dog ser disse helst, at Hertug Adolf selv kommer. Den Reinebeckische Sag kan kun i ringe Grad være til Hinder for Hertug Frederiks Sag. Hvis Hertug Adolf vil fremsætte de Sager vedrørende Hertug Frederik, som han ved Besked med, for Ærkebispem af Collen, vilde dette være gunstigt for de andre Sager, hvorom Kongen og Hertug Hans har givet ham Meddelelse. Ærkebiskoppen af Bremen har atter faaet sit Stift og Slottene. Forholdene alle Vegne kræver, at deres Broder bliver forsørget. Det kunde medføre stor Gene, hvis der først skulde tales om deres Broders Underhold i det Tilfælde, der skete et Dødsfald. Hertug Adolf anmodes om at tage sig broderligt af Sagen og ikke unnlade at gøre sit Bedste overfor Ærkebispem af Coln, idet Kongen og Hertug Hans har unnladt at gøre noget paa dette Sted, fordi Hertug Adolf har givet Løfte om at ville gøre dette. — At Hertug Adolf af Heinrich Schultze har faaet tilstillet de Reinebeckische Akter¹, ser Kongen og Hertug

¹ Hertug Adolf, der havde anmodet Kongen om at faa overdraget Brevene vedrørende Reinbeck Kloster, da dette var tilfaldet ham ved Delingen, meddelte i ovennævnte Skrivelse sine Brødre, at han havde modtaget disse Breve af Henrik

Hans gerne. Da Delingen blev foretaget, har det i Hovedsagen været Raaderne bekendt, hvorledes det hang sammen med denne Sag, thi det er offentligt kendt, at Kongens og Hertugernes Fader har erhvervet Reinebecke Gods ved Køb. Den Mangel, som Hertug Adolf paapeger, kan efter Kongens og Hertug Hans' Formening ikke omstøde Købet, fordi »Dag og Tid ikke er en væsentlig Del af Køb og Salg«. De mener ogsaa, at der paa Grund af denne Mangel ikke kan ventes noget større Angreb. Skulde der ellers opstaa Strid om Godset, hvilket saa vil berøre flere Folk, vil Kongen og Hertug Hans forholde sig saaledes, som Lejligheden fordrer; men de mener, at man bør undlade uden nogen Grund selv at røre ved denne Sag, dog ved de, at Hertug Adolf kun har en god Mening hermed. Hvis den Andel, hvortil det Reinebeckische Gods hører, var tilfaldet enten Kongen eller Hertug Hans, vilde de ikke have gjort sig Besvær med den Sag. Mod Heinrich Schultze, som alene har haft i Befaling at forvare Brevene, kan der ikke rettes Beskyldninger, hvad Hertug Adolf vil forstaa af tidligere Meddelelser og deraf, at deres Fader under Medvirkning af Raaderne har ladet Sagen afhandle paa den Maade. — Hvad angaar Skrivelsen til Hamborg om Rigsskatterne og om, hvad der for disse Skatters Skyld kan blive paanødet Kongen og Hertugerne, og hvad man til Gengæld kan vente af Hamborg, vil Kongen og Hertug Hans meddele, at Hamborg ikke giver noget Svar, skønt Byen flere Gange er blevet anmodet om en Erklæring; det ser da saaledes ud, at Hamborg mener at være fritaget for nævnte Skatter og heller ikke vil tilskyde noget. Hvad der skal haves af Byen, maa da opnaas ad Rettens Vej. Kongen og Hertugen ser gerne, at Hertug Adolf ogsaa har forordnet en befuldmægtiget ved

Schulte, nemlig for det første 3 Hovedbreve, hvilke var: »Ein phandt, kauf und vorlassunge brieue ufs closter und gudth Reinebeka lautendhe«, men at disse »ann irem dato beide der jahrzall und tags gantz unvolnkamenn und nichtigk, wie E. K. W. unndt L. auß beyverwarthenn glaubwirdigenn copien unnd beigeleghtenn register fernner nach der lenge gruntlich und bruderlichenn zu befindenn habenn werdenn«. — Originalerne til disse Overdragelsesdokumenter anses for tabte, og der har hersket Uklarhed om deres Datering (Zeitschr. XIII, 195). I Henhold til ovenstaaende Citat maa de have manglet en egentlig Datering.

Kammerretten til Varetagelsen af de dem paahvilende Sager, saa at ikke noget skal blive forsømt. Hertug Adolfs Raader, der til enhver Tid har faaet Meddelelse om Sagerne, skal blive underrettet om, hvad der sker. Det er ogsaa nødvendigt, at Akterne i Hvælvingen for Fiskalens Fordrings Skyld besigtiges med Hensyn til Slesvig Stift og Hamborg, hvilke søges fuldstændigt inddraget under Riget. Det angives ogsaa af Fiskalen, at Biskoppen og Hamborg skal have modtaget al Højhed af den nuværende romerske Kejser, hvad Hertug Adolf maa have faaet meddelt af sine Raader. — Kongen og Hertug Hans har ogsaa fundet Behag i, at Hertug Adolf i den Ahlefeldtske Sag har udtalt sig overfor Ærkebisen af Coln, Kurfyrste, paa den Maade, som hans Skrivelse udviser. Sagen maa dog være befalet Rettergang, fordi begge Parter lader det bero ved det, som Kejseren har forordnet. Kongen og Hertug Hans kunde dog have ønsket, at Sagen kunde være blevet afhjulpet ved den foreslaede Mægling. R. 1548—52, 156 b.

6. Sept. (Kbhvn.). Til Siuerth Rantzau. Hertugen, der har modtaget hans Svarskrivelse¹ om Plovskatten og Staldøksnene, har, da Adressaten er enig med ham i, at han for allehaande Bagtankers Skyld skal affordre Amtmændene Skatten før Omslaget, udfærdiget hoslagte Breve til disse, hvori det bliver paalagt dem paa den førstkommende Søndag før Galli, den 13. Oktober, at overantvorde og optælle til Adressaten og Sekretær Jheronimus Boldeck i Haderslev saa meget, som enhver af dem har modtaget af Skatten fra Amtsundersaatterne og Stæderne, hvorpaa de skal erholde Kvittering. Adressaten skal derfor snarest ved Knuth Ridefoged oversende enhver sit Brev, idet han indtil Hertugens videre Besked skal tage disse Penge i Forvaring. Hertugen oversender ham ogsaa indesluttet de begærede Blanketter til Kvittanserne, og han havde godt undt ham, at han til Forvaring af Skatten havde haft Jernkisten, hvorom han har anmodet i sin Skrivelse, men da Hertugen i denne har allehaande Rustninger, anmodes han om at finde en

¹ Af 20/9 1549 (Hansb. XX, 57).

Udvej paa andre Maader. Efter hans Forslag havde Hertugen ogsaa været tilbøjelig til i Forvejen at have sendt Hr. Iuen Meddelelse om Sagen og at have hørt dennes Mening derom, men af Hensyn til Tidens Korthed taaler Sagen ingen Udsættelse ved en langsommelig Frem- og Tilbagesenden. Hertugen har dertil ladet Skrivelsen til Hr. Iuen affatte paa en saadan Maade, at den ikke giver Anledning til Mistanke, og saaledes at Hr. Iuen ikke herfor skal kunne fremkomme med Betæneligheder overfor Adressaten. Hertugen ser heller ikke, hvorfor Hr. Iuen skulde finde Mishag ved denne Sag. — Hertugen, der tillige har tilskrevet ham om Staldøksnene og har anmodet ham om at sende en over til sig, der kunde opkøbe disse, har endvidere herom erfaret Adressatens Mening. Hertugen vilde da ogsaa have ladet Øksnene bestille ved andre, og han havde haabet at faa dem for en rimelig Pris. Kongen har imidlertid ladet udgaa et almindeligt Forbud over det hele Rige om, at det ikke tilstedes nogen at uddrive Øksne før Fastelavn. Store Folk, der har bedt om at kunne dette, har allerede faaet Afslag. Hertugen vil derfor ikke ulejlige Kongen, men lade det for denne Gang indtil en anden belejlig Tid bero herved. Hertugen har ogsaa af Knuth Ridefoged modtaget de 300 Dalere, som han har begæret af Adressaten til Brug ved Indkøb af Øksne. — Hvad angaar den nye Kælderknægt, der ikke findes at være flittig, erfarer Hertugen ugerne dette, og han ved ogsaa, at det har meget at sige. Der paa Stedet er der imidlertid ingen duelige at faa, men man maa hente sig en anden fra »dem land zu Luneborch oder der ortte«, og Adressaten anmodes om i Forening med Hertugen selv at efterspørge en; i Mellemtiden skal han holde Opsyn med, at Drikkevarerne holdes rene og ved deres Værd. R. 1548—52, 160.

6. Sept. (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der i alle sine Omraader og Amter har ladet udskrive en almindelig Plovskat for, som meddelt, at anvende den til Betaling af sin Gæld og til anden Nødtørft, nærer ingen Tvivl om, da Indbetalingsfristen forlængst er udløbet, at Paabuddet i enhver Henseende er efterkommet. Han har derfor besluttet for allehaande Forholds Skyld, og for at Eftertanke kan undgaa, idet

der ved Udskrivningen var fastsat en meget kort Betalingsfrist, og det blev tilkendegivet for Undersaatterne, at Hertugen i højeste Grad havde Skatten Behov, at lade Skatten indkræve fra Amtmændene før Omslaget. Skønt Hertugen gerne havde hørt Adressatens Raad herom, tillod Tiden ikke, at Sagen opsattes ved Frem- og Tilbageskriven. Hertugen venter ogsaa, at Adressaten vil give sit Bifald hertil. Det begæres derfor af ham til den førstkommende Søndag før Galli, den 13. Oktober, at sende til Haderslev, hvad han har modtaget i Skat af Rendsborg By og Amtsundersaatterne i Rendsborg Amt, og at lade den optælle til og overantvorde Siuerth Rantzau, Hertugens Raad, og Jheronimus Boldeck, hvem Hertugen har forordnet dertil, og som har Befaling til at give Kvittering paa Hertugens Vegne. R. 1548—52, 161 b.

6. Sept. (Kbhvn.). Til Christoffer Rantzau. Mutatis mutandis til Schacke Rantzau og Heinrich Hacke. Da Hertugen i alle sine Amter og Omraader har ladet udskrive en almindelig Plovskat, saaledes at Undersaatterne skulde erlægge denne Skat den sidst forgangne Sct. Hansdag, tvivler han ikke om, at en saadan Befaling alle Vegne er efterkommet. Det begæres derfor af Adressaten til den førstkommende Søndag før Galli, den 13. Oktober, at sende til Haderslev, hvad han har oppebaaret af denne Skat af Tønder Amt og Stad. [Det øvrige overensstemmende med det sidste af den foranstaaende Skrivelse]. R. 1548—52, 162 b.

— Til Jheronimus Boldeck. Da Hertugen har anmodet alle sine Amtmænd om til den førstkommende Søndag før Galli, den 13. Oktober, at sende til Haderslev den oppebaarne Skat, nemlig den Skat Hertugen har ladet udskrive i sine Stæder og Amter, og at overantvorde den til Siuert Rantzau og Adressaten, begæres det af ham at være til Stede paa den Tid og hjælpe med at tælle og at modtage disse Penge, hvilke det er befalet Siuert Rantzau videre at have i sin Vare-tægt. Hertugen har ogsaa oversendt til denne 10 underskrevne Blanketter, hvorpaa Adressaten skal udfærdige Kvittanserne i Henhold til, hvad enhver overantvorder. R. 1548—52, 163.

8. Sept. (Kbhvn.). Til Siuerth Rantzau. Mutatis mutandis til Hr. Iuen Reventlow. Da Hertugen har villet, at Hertug August's Gemalinde, Fru Anna, født til Danmark, der den følgende Dag om otte Dage, den 16. September, vil rejse her fra Stedet, skal ligge paa Haderslevhus, begæres det af Adressaten, hvis han for nærværende Tid ikke er i Haderslev, at begive sig derhen og at overlade hende Kammeret over Porten, som han hidtil har haft, idet han skal smykke det paa det bedste og lade det betrække med Tapeter, for at hun kan holde et Natteleje der; hun kan dog maaske hjælpe sig med Fruekammeret »uff dem boden«¹, hvor Adressatens Knægte plejer at ligge, dog maa hun forsynes med gode Senge, og Adressaten anmodes om at lade hende nyde god Beværtning. Hvis der i Hertugens Kælder ikke er Vin eller hamborgsk Øl forhaanden, kan Adressaten bestille og købe begge Dele, hvor det kan faas, for at hun tilligemed hendes kan underholdes ærligt. Hvad hendes Tjenere tilligemed Hestene vil fortære i Staden, skal Adressaten paa Hertugens Vegne udrede og betale. Da det ogsaa er fornødent, at hun modtages ved Færgen, har Hertugen skrevet vedlagte til Christoffer Rantzau, nemlig at han Lørdagen derefter, som er Sct. Mathei Dag, den 21. September, skal være til Stede i Haderslev, paa hvilken Tid Hertugindens Ankomst maa formodes, idet han da tilligemed Adressaten skal modtage hende og yde hende god Opvartning. Adressaten skal derfor ufortøvet oversende Brevet til Christoffer Rantzau. R. 1548—52, 163 b.

24. Sept. (—). Til Borgmestre og Raad i Rendsborg. Hertugen, der har modtaget deres Skrivelse² indeholdende deres Besværing over Skatten, som formentlig skal paa-
nødes dem af ham, og hvad de i Anledning heraf anmoder ham

¹ Læst saaledes, men er forskrevet. ² Af 14/9 1549. Rendsborgskrev her, at den havde faaet oplyst, at Kiel og Itzehoe ikke skulde betale den omhandlede Skat, og da Byen havde et fælles Landprivilegium med Prælater, Adel og Stæder indeholdende, at den ene ikke særligt skulde beskattes mere end den anden, bad den om, at dette Privilegium maatte blive overholdt (Hansb. XXXIX, 29 h).

om, har aldrig ment at ville paabyrde Rendsborg fremfor sine andre Stæder noget usædvanligt, der var den til Besvær og Skade, og Adressaterne har heller ikke hidtil kunnet mærke noget saadant af hans Handlemaade. Naar han denne Gang ved Hr. Iuen Reventlow, hans Raad og Amtmand i Rendsborg, lader dem anmode om en Skat, skyldes det, at den høje Nødvendighed kræver det, og at Hertugen engang gerne vil fri sig ud af sin store Gæld, hvormed han er betyngtet. Hertugens Brødre har handlet i Lighed hermed, og der er herved ikke søgt noget ud over, hvad der er Pligt, og Adressaterne kan med Billighed ikke beklage sig over noget usædvanligt. Hertugens andre Stæder og Amter, til hvilke der ligeledes er rettet Opfordring, har ikke alene vist sig villige, men ogsaa tilbuddt mere. Hertugen havde ikke ventet, at Rendsborg, til hvem han havde særlig Tillid, alene skulde vise sig ulydig imod hans Befaling, især ikke fordi Byen har tiet indtil denne Tid. Han maa dog for nærværende Tid lade det bero, men han begærer atter, at Adressaterne vil forlige sig med Hr. Iuen Reventlow paa Hertugens Vegne, til hvem han har givet endelig Befaling, og uden videre Udflugter i Henhold til Overenskomsten betale Skatten til ham, da der ligger stor Magt herpaa, og dette ogsaa er til Bedste for Land og Folk, saa at Hr. Iuen Reventlow kan oversende Pengene til Hertugen til den fastsatte Termin, og denne kan anvende dem til ommeldte Behov. Rendsborg opfordres til ikke at fremkomme med videre unødvendige Undskyldninger, hvilke Hertugen vil anse for frugtesløse. R. 1548—52, 164.

24. Sept. (Kbhvn.). Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der har modtaget hans Svarskrivelse¹, dateret Rendsborg, Lørdag efter nativitatis Marie [¹⁴/₉], om Forplejning til Hertuginde af Saçhsen, tvivler ikke om, at han med Hensyn hertil vil handle saaledes, at det kan være dem begge til Ære. Naar Hertugen i sin forrige Skrivelse tillige begærede, at han skulde ride Hertuginde i Møde og modtage hende, er han enig med

¹ Hansb. XX, 52.

ham i, at dette er unødvendigt, der er i Hastværket begaaet en Fejltagelse, da Skriveren ikke har vidst Besked med Grænser og Skel. — Hertugen, der ogsaa gerne har hørt, at det paabegyndte nye Dige forhaabentlig vil komme til Bestand, ved ikke andet, end at Adressatens Brevdengang blev besvaret, men naar alle Skrivelser ikke er blevet det, skyldes det Mangel paa Bude, og at Hertugen har rejst hid og did paa Jagt. Hertugen, der ikke desto mindre haaber, at der er handlet nødtørftigt, skønner vel, at han ved sin Nærværelse kunde have fremskyndet Digeværkets Fuldendelse, men som Adressaten ved, har det hidtil ikke været hans Lejlighed. — Da Adressaten i Skrivelse¹, dateret Rendsborg, Lørdag efter cantate [²⁵/₆], har meddelt, at han ved sin Flid, hvorfor Hertugen takker, har udvirket, at Strandingerne til Hertugen skal erlægge 8000 Mk. og Femeranerne halvfjerde Tusind Mark, mens han i sin sidste Skrivelse kun skriver 3000 Mk. af Femern, dog er dette formentlig en Skriverforseelse, skal han videre sørge for, da Undersaatterne paa begge Steder har bevilget Skatten, og Beløbet nu, som han har berettet, er indkommet, at disse Summer af Hacke og de andre til den bestemte Tid bringes til Haderslev og tilstilles Hertugens forordnede Opkrævere, som ogsaa har i Befaling, hvad der herefter skal ske med dem. Det mishager ikke Hertugen, at Adressaten har givet Undersaatterne i Rendsborg Amt, der godvilligen har tilbudt at erlægge Skatten og kun har beklaget sig over den korte Termin, Frist til omkring Mikkelsdag; det kan maaske komme dem til Gode, at der ikke bliver skyndet paa dem. Hertugen ser heller ikke gerne deres Fordærv, og deres Forhold kender Adressaten bedst. Skatten kan alligevel indkomme og blive overantvordet til rette Tid. — Hvad angaar Passet, som Strandingerne beder om, at Hertugen vil befordre hos Kongen, for at de kan hente det nødvendige Bygningstømmer, Brædder og andet fra Norge, vil Hertugen søge at skaffe dem et saadant, men Tiden er ikke belejlig til, at dette kan udrettes i Hast; der skal dog snarest blive skrevet Besked herom, hvorefter de videre maa rette sig. — Med Hensyn til den

¹ Hansb. XX, 52.

udbedte Forbønsskrivelse til Rhingreven havde Hertugen gerne føjet ham, men nævnte Rhingreve er af Kejseren erklæret i Rigets Acht og for det hellige romerske Riges Rebel, hvilket er opslaaet i alle Stæder og Landsbyer, desuden er det blevet forbudt enhver under streng Straf og Unaade at yde ham noget Skjul, endnu meget mindre er det tilladt at forskrive andre til ham, hvorfor Adressaten maa forstaa, at Hertugen ikke uden stor Fare kan bifalde dette, og Kejseren har ogsaa sendt Hertugen et Mandat om denne Sag. Adressaten skal derfor undskylde Hertugen og med Lempe vide at afslaa dette¹. — Borgmestre og Raad i Rendsborg har tilsendt Hertugen vedlagte Skrivelse angaaende Skatten. Hertugen havde ganske vist ventet, at Byen, da den i saa lang Tid har tiet stille, var enedes med Adressaten om en Sum og ligesom Hertugens andre Stæder, som har vist sig villige, lydigt havde betalt Skatten og imod Hertugens Befaling ikke havde søgt videre Udflugter, men han mærker af dens Skrivelse, at den endnu er betænkt paa ikke at ville give noget, uanset at den af Hertugen hidtil ikke er blevet besværet med noget, og at den anfører sine Privilegier og andet unødvendigt, hvormed den mener at kunne befri sig. Da det ikke er Hertugen bekendt, i hvilke Henseender Rendsborg er mere privilegeret end hans andre Stæder, og ydermere denne By er den eneste, der sætter sig op imod Hertugens Befaling, hvorover Hertugen ikke ubilligt nærer Mishag, begæres det af Adressaten endnu en sidste Gang at opfordre Byen til at forhandle med ham i Lighed med, hvad Hertugens andre Stæder, Haderslev og Tønder, har gjort, om en Sum, som Adressaten efter Forholdene skal foreslaa Byen, og hvilken denne derefter skal erlægge, for at denne Sum tilligemed de andre kan indkomme til den berammede Termin. Hvis Rendsborg atter afslaa dette, skal Adressaten i Fortrolighed tilskrive Hertugen sin Mening og Raad om, hvorledes han skal forholde sig overfor Byen. R. 1548—52, 165.

¹ Mandatet om Rhingreve Hans Philip er af 17, 8 1548 (T. K. U. A., Kejseren A I), og det var ifølge Iven Réventlows Skrivelse Josias v. Qualen, der havde bedt om en Anbefalingsskrivelse fra Hertug Hans, for at han ved Hjælp af denne kunde komme i Grevens Tjeneste.

30. Sept. (Wolgast, Mand. efter Michaelis). Fællesskrivelse fra Hertug Philips til Stettin-Pommern etc. og Hertug Hans, Arving til Norge etc., til Kejseren. Da Kejseren ved 2 udgangne Reskripter har paalagt dem at bilægge i Mindelighed eller, hvis dette glippede, at afgøre med Retten Striden mellem Cunradt Teurkauff, forhen Borgmester i Riga, og Johann Geisler, Sekretær sammesteds, som Klagere paa den ene og den nu afdøde Hr. Hermann vonn Bruggeney, den tyske Ordens Mester i Lifland, som indstævnt paa den anden Side, har de i Lydighed mod Kejsereus Befaling gjort alt, hvad de var skyldige til at gøre i Kraft af den kejserslige Kommission. Hvorfor Striden hverken er afgjort i Mindelighed eller ved Dom, vil udførligt ses af Sagens Akter. Klagerne har imidlertid ifølge vedlagte deres Supplikationsskrivelse¹ meddelt Hertugerne, at deres Sag i høj Grad vanskeliggjordes ved, at de forordnede Kommissarier og ogsaa indstævnte boede langt fra hinanden, og at der til enhver Retstermin anvendtes megen Tid til Stævning af sagsøgte og til Sammenkaldelse af de hertugelige Raader, hvorfor det vilde falde dem umuligt, hvis den paabegyndte Proces skulde kontinuere for Hertugerne, paa Grund af Langvarigheden og deres Uformuenhed længere at lade denne Sag versere for Retten, men de maatte opgive den. De har derfor anmodet Hertugerne om ved en Forbønsskrivelse for dem til Kejseren at anmode denne om at affordre Hertugerne Sagen og enten at lade den behandle ved den kejserslige Hofret eller remittere den til Kejsereus og det hellige Riges Kammerret. Hertugerne maa bekende, at hvis ommeldte Retssag skal afgøres ved dem, vil der medgaa lang Tid hertil. Da den Hr. Mester, paa hvem den kejserslige Kommission har været rettet, imidlertid er afgaaet ved Døden, mener de heller ikke, at det vil sømme sig for dem uden særlig Befaling at føre Proces mod den afdødes Efterfølger² i Regeringen. Hertugerne beder derfor Kejsereus befri dem for Sagen og henviser den til det Sted, hvor den hurtigst kan føres til Ende. R. 1543—50, 233 b.

¹ Af ²⁰, 1549, Afskr. som Bilag til Hertug Philips Skrivelse af 29. s. M. til Hertug Hans (Hansb. XXXIX, 10). ² Ordensmester Johan v. der Recke.

18¹. Okt. (Nyborg). Til Hr. Iuen Reventlow. Mutatis mutandis til de andre Raader. Hertugen, der er enedes med sine Brødre om at komme sammen i Assens den førstkommende Søndag efter Martini, den 17. November, begærer af Adressaten, da der foreligger allehaande vigtige Sager, som han gerne vil drøfte med ham, og hans Brødre ligeledes har forskrevet deres Raader dertil, at indrette sine Forhold saaledes, at han paa nævnte Søndag kan komme til Hertugen i Assens for tilligemed Hertugens andre Raader at paahøre Hertugens Mening. R. 1548—52, 168 b.

2[3]². Okt. (Sura). Til Hertug Adolf. Hertugen, der med Glæde har modtaget hans Skrivelse, dateret Breidenburg den 11. Oktober, og deraf set, at han er kommet tilbage og befinder sig godt, takker meget for denne og meddeler, at han ogsaa selv er rask. Paa Hertug Adolfs Anmodning om at faa Meddelelse om, hvorvidt det er belejligt paa et Sted i Nærheden at træffe Hertugen til et fornøjeligt Samvær, meddeles det ham, at Hertugen sammen med Kongen er undervejs til Nyborg paa Fyn, hvor Kongen har i Sinde i Løbet af 14 Dage at holde en Rigsdag, der er udskrevet; men da Kongen, til hvem Hertug Adolf, saaledes som det er berettet Hertug Hans, ogsaa har skrevet, snarest vil tilskrive ham om, hvor en Sammenkomst kan

¹ Brevet kan ikke godt være skrevet før $27_{/10}$ (jfr. Anm. til det efterfølgende Brev), den rigtige Dag er da sikkert $28_{/10}$. ² Med Hensyn til dette Brevs Datering maa der foreligge en Fejl, formentlig er der faldet et 3 Tal ud. $11_{/10}$ s. A. skrev Hertug Adolf nemlig fra Breitenburg til Chr. III, modtaget af denne i Sorø 22. s. M., at han havde faaet Orlov af Kejseren og 8. s. M. over Elben var kommet til Wedel, og at han gerne vilde aflægge Kongen et Besøg. Hertug Adolf skrev ligeledes til sine andre Brødre, Hertugerne Hans og Frederik, om sin Tilbagekomst, og han fik ogsaa Svarskrivelser. Kongens og Hertug Frederiks Skrivelser synes dog ikke at være bevarede, men af Hertug Adolfs Skrivelser til sine Brødre af $5_{/11}$ s. A. ses det, at de begge var dateret Sorø $23_{/10}$, uden Tvivl er Hertug Hans' ovenstaaende Skrivelse da ogsaa dateret denne Dag. I Koncepten til Hertug Adolfs Skrivelse af $5_{/11}$ til Hertug Hans staar der, at den var dateret den $3_{/10}$. Orig. er altsaa dateret en Dag senere end R. Hertugerne Hans og Frederik har da begge paa den Tid opholdt sig hos Kongen i Sorø (T. K. I. A., Hertug Adolfs Breve til Chr. III. St. K., Gottorp Ark. Pk. 63).

finde Sted¹, vil Hertug Hans indrette sine Sager saaledes, at han ogsaa kan komme til Stede, og han vil fremskynde hos Kongen, at Hertug Adolf med det første kan blive underrettet om Tid og Sted for et saadant Samvær. R. 1548—52, 167 b.

28. Okt. (Nyborg)². Til Hertug Philips af Pommern. Hertugen, der har modtaget hans Skrivelse³ om Sagen mellem afdøde Conradt Theurkauffs Arvinger og Johan Geisler som Klagere paa den ene og den afdøde Hr. Mester i Lifland som indstævnt paa den anden Side og set Hertug Philips Grunde for, at Sagen atter henvises til Kejseren, samt hvilken Besked, der kan gives Parterne paa deres Anmodning, meddeler, at han ikke vil ændre noget i Hertug Philips Fremstilling, hvorfor han har forseglet den til Kejseren affattede Skrivelse⁴. Sagen er ogsaa ved den liflandske Hr. Mesters Død saa forandret, at en saadan Skrivelse med Billighed kan tilstilles Kejseren. Hertugen formener ogsaa, at den nuværende Mester i Lifland ikke vil paa tage sig Sagen, som den fra først af er forelagt. Hertugen har hermed gjort sit, og efter hans Formening er det ogsaa bekvemmere for Parterne at føre Processen ved Kammerretten⁵. R. 1543—50, 235.

—⁶ Til Doktor Johan von Vsedum, pommersk Raad. Hertugen, der har modtaget hans Svarskrivelse⁷ om den liflandske Retssag, takker ham for hans i Sagen udviste Flid, ligesom han i fornødent Fald videre vil gøre Brug af hans velvillige Tilbud. Hvis Sagen af Kejseren, hvem den efter

¹ 27. s. M. skrev Kongen fra Nyborg til Hertug Adolf, at han Søndag efter Martini, 17/11, vilde komme til Assens, hvortil Hertug Adolf anmodedes om ogsaa at komme for sammen med Kongen og Hertug Hans at bringe Sagen om Hertug Frederiks Affindelse til en Afslutning og tillige for at deltage i en Drøftelse om de tyske Rigsskatter (St. K., Gottorp Ark. Pk. 63). ² Aaret for denne Skrivelse er i R. 1551, hvilket er forkert ifølge Indholdet, den staar da ogsaa rigtig opført imellem Brevene fra 1549. ³ Af 29/9 1549 (Hansb. XXXIX, 10). ⁴ 30/9.

⁵ Paa et Møde i Greifswald 20/1 1550 remitteredes Rettsagen til Kejseren.

⁶ I R. 1543—50 har de 3 sidste Breve for 1549 Aaret 1551.

⁷ Af 20/9 1549

(Hansb. XXXIX, 28 b 2).

Anmodning af Sagsøgerne er tilstillet, atter skulde blive henvist til Hertugen, haaber han, at Adressaten i Henhold til sit Tilbud paa Hertugens videre Skrivelse vil lade sig bruge. R. 1543—50, 235 b.

10. Nov. (Nyborg). Til Hertug Adolf. Hertugen har modtaget hans Skrivelse¹ om, at han paa Grund af Sygdom var forhindret i personligt at komme til Assens til den fastsatte Dag, som Kongen har ladet ham tilskrive om paa Begæring af ham selv. Hertugen haaber imidlertid, at Hertug Adolf i Henhold til sit Tilbud snarest vil bestemme en Dag, paa hvilken Sammenkomsten, som Hertugen af Grunde, der til Dels er Hertug Adolf bekendt, anser for nødvendig, kan finde Sted. R. 1548—52, 169.

— Fællesskrivelse fra Kongen og Hertug Hans til Hr. Wulff Pogwisch. Kongen og Hertugen, der fremsender vedlagt, hvad Wulff Rathlou og hans Frænder, dog ifølge Skrivelsen med Undtagelse af nogle af dem, har skrevet til dem, saa gerne, da begge Parter er deres Undersaatter, at denne besværlige Sag fik en Afgørelse. Adressaten ved ogsaa, at Kongen og Hertugen i den Henseende har gjort, hvad der var muligt. De har ogsaa af hans Tilbud set, at han aldrig har skyet at gaa Rettens Vej, men med Hensyn til sine Sønner maa han tage en Bestemmelse, ligesom han efter Lejlighed maa tage Stilling til Rathlous og hans Frænders Skrivelse. R. 1548—52, 170.

11. Nov. (—). Til Clawes Sehested. Hertugen har modtaget hans Skrivelse om et Skib fra Enckhusen, der under et Uvejr er strandet paa Hertugens Omraade, og deri set, hvad han i den Anledning anmoder Hertugen om. Hertugen har hidtil ikke faaet nogen Beretning om denne Sag. Før sin Afrejse har han imidlertid givet Siuerth Rantzau i Befaling at holde Opsyn med, hvad der forefaldt i Hertugens Omraader af saadanne og andre Sager, for at intet skulde blive forsømt, eller Hertugens Rettighed lide Afbræk. Hertugens Amtmand har da ogsaa god Føje til af Hensyn til Retten at anholde et

¹ Af 5. s. M.

saadant Skib, hvad Adressaten ogsaa godt ved. Hertugen mener ogsaa, at naar Skipperen begiver sig til hans Amtmand og beretter Sagen, hvilket han altid er skyldig til at gøre, vil han blive modtaget paa en saadan Maade, at han vil være veltilfreds og takke Hertugen. Men hvorledes Hertugen uden Skade og Svækkelse af sin høje Øvrighed kunde tilstede et saadant Køb, som Adressaten begærer, maa denne selv skønne over. Hertugen var vel tilbøjelig til at ville føje Kongen, men han ved godt, at Kongen ikke er til Sinds at ville begære noget saadant af ham. Adressaten skal derfor undlade Købet. R. 1548—52, 170 b.

11. Nov. (Nyborg). Til Siuerth Rantzau, Raad. Hertugen, der vedlagt fremsender, hvad Clawes Sehested har skrevet til ham om et Skib, der under et Uvejr er strandet paa hans Omraade, og hvad samme har bedt Hertugen om i den Anledning, har givet Clawes Sehested dette Svar, nemlig at hvis Skipperen forlængst havde forføjet sig til Adressaten, vilde han utvivlsomt være blevet tilfredsstillet. Hertugen billigede den skete Arrest paa Skib og Gods, og hvad der fandtes i Skibet, og til Opretholdelse af sin Overhøjhed ansaa han Arrestationen for fornøden, men det vilde ikke sømme sig for ham at tilstede Clawes Sehested noget Køb, idet Hertugen billigt vilde være den nærmeste til at købe, hvis et Salg skulde finde Sted. Hvis nu maaske nævnte Skipper kommer til Adressaten og vil slutte en Handel, skal Adressaten vide at komme til Enighed med ham, og hvis det er fordelagtigt, skal han give ham samme Tilbud som Clawes Sehested, idet Hertugen henstiller den hele Sag til Adressatens Betænkning. R. 1548—52, 171.

27. Nov. (Kolding). Til alle Raader. Hertugen vil ikke forholde ham, at han atter er enedes med Kongen og Hertug Adolf om et Møde i Assens, idet den først ansatte Dag paa Grund af indtrufne Forhindringer maatte afskrives, nemlig paa den førstkommende Lucie Dag, den 13. December, paa hvilken Dag Kongen og Hertugerne vil ankomme med alle deres Raader. Det begæres derfor af Adressaten, da der paa dette Møde

skal raadslaas om Sager, der af Vigtighed for dem alle samt Land og Folk, paa den Dag at ankomme til Assens og ikke udeblive. R. 1548—52, 171 b.

27. Nov. (Nyborg). Til Christoffer Rantzau, Raad. Det er troværdigt berettet Hertugen¹, at 2 Skibe, ladet med Bygningstømmer, Brædder, Lægter og andet, skal være forlist i »der Westsehe« og være drevet i Land paa Sylt, hvilket Træ Hertugens Undersaatter paa dette Sted for største Delen har fjernet og stjaalet, men da Træet dog umiddelbart tilkommer Hertugen som Landsfyrste paa Øvrigheds Vegne, har han ikke ventet, at hans Undersaatter anmassede sig dette; det ikke alene mishager ham, men han vil ogsaa, at Gerningsmændene skal opspørges og strengt straffes. Af den Grund har han ladet udfærdige vedlagte Mandat, som Adressaten skal overgive til Undersaatterne. Hertugen begærer desuden, at Adressaten efter Omstændighederne straffer Fogeden og Raadmændene, som til Hertugens Bedste burde have holdt Opsyn, og ogsaa Gerningsmændene paa en saadan Maade, at Fogeden og Raadmændene en anden Gang holder flittigt Opsyn, og at andre ved Gerningsmændenes tilbørlige Afstraffelse afskrækkes fra fremtidigt at gøre sligt. R. 1548—52, 173 b.

— (**Haderslev**). Aabent Mandat til Foged, Raadmænd, Indvaanere og menige Undersaatter paa Sildt (Silth). Hertugen har bragt i Erfaring, at der under den sidste store Storm strandede nogle Skibe paa Sildt, og at den største Del af Ladningen, bestaaende af Tømmer, Brædder og andet, var blevet fjernet af Hertugens Undersaatter der og saaledes gaaet tabt for Hertugen, der dog snarere havde ventet, at Fogeden og Raadmændene som tro Tjenere havde holdt Opsyn med, at alt Godset var forblevet paa Stedet. Da dette ikke er sket, er det Hertugens Vilje og strenge Befaling, at Fogeden og Raadmændene skal efterforske, hvor det bortfjernede Gods er blevet af, for at Hertugen kan faa i Hænde, hvad der tilkommer ham

¹ Jfr. Sivert Rantzaus Skrivelse af 21/11 1549 til Hertugen (Hansb. XXIII, 12).

som Øvrighed. Hvis de foragter Hertugens Befaling og ikke faar fat i det bortstjaalne Gods, har Hertugens Raad, Christoffer Rantzau, Amtmand i Lille Tønder, faaet i Befaling at straffe dem tilbørligt, fordi de har forsømt at holde Opsyn. R. 1548—52, 172.

28. Nov. (Nyborg). Til Hr. Iuen Reventlow, Raad. Da Hertugen har i Sinde paa den førstkommende Nytaarsdag [15]50 personligt at høre hans Regnskab for Rendsborg Slot, skal han belave sig paa bemeldte Nytaarsdag at ankomme til Hertugen paa Haderslevhus med Korn- og andre Registre og aflægge godt antageligt Regnskab samt straks overantvorde til Hertugen de Penge, som han efter Regnskabet resterer med. Da han ogsaa har i Befaling at indkræve Skatten af Rendsborg Amt og Landet Vhor, og Hertugen venter, at dette nu er sket, skal han ligeledes tilstille Hertugen nævnte Skat, hvis den er oppebaaret, tilligemed Registerne, som Hertugen da ogsaa vil se paa. R. 1548—52, 173.

— Til Hr. Iuen Reventlow. Hertugen, der for nylig har ladet tilskrive ham, at han var enedes med sine Brødre om en Sammenkomst i Assens, hvorhen han ogsaa havde kaldt ham, men at denne Sammenkomst af tvingende Grunde var aflyst af Hertug Adolf, meddeler, at han atter er enedes med sine Brødre om, at de skal komme til dette Sted den førstkommende Lucie Dag, den 13. December, med deres alles Raader for at raadslaa om de foreliggende for dem alle samt Land og Folk vigtige Sager. Da Hertugen under en saadan Forhandling ønsker Raad af Adressaten fremfor sine andre Raader, som ligeledes er forskrevet, begæres det af ham at komme til Assens paa nævnte Dag og undgaa at blive forhindret. R. 1548—52, 174 b.

16. Dec. (»Assenis in Fune«), Mand. efter Lucie). Kong Christians og Hertugerne Hans' og Adolfs Forskrivning til Hertug Frederik. Da deres Broder, Hertug Frederik, Koadjutor i Slesvig Stift, ifølge sit Afkaldsbrev arveligt har overdraget til

dem sin Fjerdedel af Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten, sine Slotte, Stæder, Godser, Regalier, Tolde, Højheder og Rettigheder, rørligt og urørligt, intet undtagen, hvad de ogsaa med Tak har modtaget, lover de for sig selv og deres Arvinger til Gengæld, idet det ogsaa under en Forhandling er aftalt saaledes¹, til Hertug Frederiks Underhold hver at betale aarligt 3300 Mk. lybsk, ialt 9900 Mk. lybsk, i gangbar Mønt i Kong Christians Stad Flensborg, indtil Hertug Frederik opnaar et andet Stift, til hvilket Kongen og Hertugerne Hans og Adolf vil yde deres Bistand. Den ene Halvdel af nævnte Sum skal betales hvert Aar til Paaske, den anden til Helligtrekonger imod Hertug Frederiks Kvittans, og Betalingen skal begynde førstkommende Paaske. Hermed skal Hertug Frederik være fuldstændig fornøjet. Ifølge sin Forskrivning skal han dog af ovennævnte Sum aarligt betale Hr. Tilmanno von Husen, Doktor i den hellige Skrift og Biskop af Slesvig, 900 Mk. lybsk, hvilken Sum er tilstaaet Biskoppen til Underhold for Aftrædelsen af Stiftsgodset. Naar Hertug Frederik fra Slesvig Stift kommer til et andet Stift, skal han ikke længere være berettiget til saadanne 9900 Mk., saaledes som den af ham givne Forskrivning ogsaa udtrykkeligt indeholder. Kongen og Hertugerne Hans og Adolf lover at ville overholde nærværende Forskrivning. De tilstedeværende Vidner var af Kongens Raader: Statholder Bredo Rantzau, Amtmand i Segeberg, Dettloff Ahlefeldt til Store Tønder, Berteram Ahlefeldt til Nordborg og Jurgen von der Wisch til Olpenus, af Hertug Hans' Raader: Hr. Iwenn Reventlow, Amtmand i Rendsborg, Christoffer Rantzau, Amtman i Lille Tønder, Siuert Rantzau, Amtmand i Haderslev, og Gregorius Ahlefeldt til Segarden, af Hertug Adolfs Raader: Kege Rantzau til Kleitkampe, Keige Sehested til Norsehe, Peter Ahlefeldt til Liendow, Hinrich Rantzau, Hannses Søn, til Eschelsmarck og Satewitz, Amtmand paa Gottorp, Jochim Rantzau til

¹ Jfr. en Protokol over Forhandlingerne i Assens 14.—16. December 1549, der findes i T. K. I. A. i Pk.: Breve til Chr. III og Fr. II fra Hertugerne Hans og Adolf i Fællesskab 1544—71. Forhandlingsprotokollen er nu trykt i Da. Mag. 7. R. IV. Bd.

Pothlossen, Amtmand i Oldenburg, og Asmus Ahlefeldt, Amtmand i Aabenraa. R. 1544—60, 145¹.

16. Dec. (Assens, Mand. efter Lucie). Bevis til Otte von der Wisch og Bertram Ahlefeldt. Hertugen gør vitterligt, at paa denne Dag fremstod for ham hans Raad, Hr. Iuen Reventlow, paa Otte von der Wisch's Vegne, og Bertram Ahlefeldt som Arving efter afdøde Hinrick Rantzau, Pauwels Søn, hvilke berettede, [herfra er Indholdet i Overensstemmelse med det efterfølgende Bevis til Werner Han af 17. s. M. indtil] Hertugen har med Føje ikke vidst at afslaa Otte von der Wisch's og Bertram Ahlefeldts Bøn om et skriftligt Bevis, idet Werner Han ogsaa har anmodet om, at et saadant maatte gives. K. (Hansb. XXXIX, 31).

17. Dec. (—). Bevis til Werner Han. Hertugen gør vitterligt, at Werner Han tilligemed Hr. Iuen Reventlow og Bertram Ahlefeldt er fremstaaet for ham og har berettet, at Jochim Pren, »erbgessessen« til Guckow, skyldte Gossick Ahlefeldt til Saxtorff og Fru Dorothee von Thinen, Claus von Tinens efterladte Enke, 4000 Mk. lybsk Hovedstol og 1200 Mk. lybsk paa-løbne Renter for fem Aar samt derpaa gangne Omkostninger, hvilke Penge Otto von der Wisch og Heinrich Rantzau, Pauwels Søn, baade havde kautioneret for og betalt. Werner Han havde forskrevet sig til at holde Kautionisterne skadesløse, men disse havde hidtil ikke kunnet faa deres Penge igen. Efter Werner Hans Ankomst til Assens paa denne Tid har Hr. Iuen Reventlow paa Otto von der Wisch's Vegne og Bertram Ahlefeldt som Arving efter afdøde Heinrich Rantzau paa det heftigste forlangt Betaling. Werner Han er da kommet overens med dem om, at han til den førstkommende Paaske [15]50 skal betale Hovedsummen plus Renter eller i Mangel heraf til samme Tid give fornødent Brev og Segl paa nævnte Sum. Hvis han imod Forventning ikke efterkommer dette, har han

¹ Tr.: L. Laursen: Danmark-Norges Traktater I, 546, efter en samtidig Af-skrift i Hertug Frederiks slesvigske og hildesheimske Registrant, 6.

i Overværelse af Hertugen, hans Raader og det menige Hofpersonale forpligtet sig til »in denselben achte tagen der Ostern« at forføje sig til Kiel og at indride i Borgmester Kistemachers Hus for der at holde et riddermæssigt Indlager, indtil ommeldte Hovedsum og Renter er betalt, eller tilstrækkelig Forskrivning er overgivet, idet Hr. Iuen Reventlow og Bertram Ahlefeldt har eftergivet ham de paaløbende Omkostninger. Da Werner Han har anmodet om et skriftligt Bevis til Brug ved Indfordring af Pengene hos ovennævnte Pren, har Hertugen, idet Hr. Iuen Reventlow og Bertram Ahlefeldt har bekræftet ovenstaaende, ikke villet nægte at meddele ham et saadant. K. (Hansb. XXXIX, 31).

17. Dec. (Assens). Til Hertuginde Elisabeth af Mecklenborg. Da nærværende Brevviser, Wernner Han, er ankommet til Hertugen og skyndsomst atter vil begive sig i Hertugindens Nærhed, vil Hertugen ikke undlade at sende hende, sin Søster, en Skrivelse i Haab om, at hun og hendes Gemal lever i bedste Velgaaende. Hertugens Tilstand er god nok. Hun bedes ikke undlade at skrive til ham. R. 1543—50, 236.

18. Dec. (—). Til Schacke Rantzau, Raad. Georg Corper, Hertug Adolfs Sekretær, der paa Femern besidder nogle aarlige Landgildeaafgifter i Korn og Penge, har klaget til Hertugen over, at der af dem, som var skyldige til at betale disse Afgifter, skete ham Afbræk ikke alene med Hensyn til hans fra gammel Tid af erhvervede Kornregister, hvilket først og fremmest var en Krænkelse af Hertugens Ejendomsoverhøjhed, men ogsaa hvad Pengelandgilden angik, hvilken han aldrig havde kunnet faa til den rette og belejlige Tid. Han har derfor bedt Hertugen anordne hos Adressaten, at hans Kornregister fuldstændiggjordes i Henhold til hans gamle Register, og at han fremtidigt til en bestemt Tid maatte faa overantvordet sin Korn- og Pengelandgilde, endvidere at de, som havde tillagt sig hans Kornlandgilde, maatte blive tilbørligt straffet. Da Hertugen ikke vil krænkes paa sin Højhed og heller ikke vil, at Georg Corper skal forurettes, befales det Adressaten at have

Indseende med, at Georg Corpers gamle Register bringes i Overensstemmelse med det, der er modtaget af hans Formænd, og at han faar Restancerne tilstillet. Hvis en Del af de Folk, der staar opført paa det gamle Register, er døde, skal der gaas frem i Henhold til Femerns Stads- og Landret, saaledes at der kan følge Georg Corper, hvad det gamle Register udviser, og hans Formænd har haft. Hvis nogen har krænket Hertugens Højhed og forurettet Georg Corper, skal saadanne lide den tilbørlige Straf. Da Georg Corper ogsaa klager over, at han faar sin Korn- og Pengelandgilde til ubestemte Tider og mangen en Gang har unyttige Udgifter af den Grund, skal Adressaten udvirke, at Georg Corper og de, der er pligtige til at betale ham Landgilde, enes om en bestemt Tid for Afgifternes Betaling. R. 1548—52, 176.

20. Dec. (Assens). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertugerne Hans og Adolf til Borgmestre og Raad i Tønder. Kongen og Hertugerne vil paa den førstkommende Søndag reminiscere [²/₃ 1550] i Kongens Stad Flensborg til Bedste for Land og Folk holde en fælles Retsdag, for at de »svævende« Stridigheder kan bilægges. De vil ogsaa møde personligt paa Retsdagen, hvis de ikke for paatrængende Aarsagers Skyld forhindres deri. Hvis Adressaterne har Retssager og har Brug for Stævninger, skal disse efter tilbørlig Anmodning derom blive meddelt fra det Kancelli, hvor det er Adressaterne belejligt at ansøge derom, idet de den nævnte Søndag skal komme til Flensborg for den følgende Mandag at møde paa Retsdagen. Orig¹. (LAA., Tønder Byarkiv).

26. Dec. (Nyborg). Fællesskrivelse fra Kong Christian og Hertug Hans til Hertug Adolf. Da det fornylig i Assens under Raadslagning fra alle Sider blev anset for nødvendigt, at Fyrstendømmet Holstens Landskab førstkommende Anthoni Dag [¹⁷/₁ 1550] atter blev forskrevet til Liebensawe, hvilket Kon-

¹ Er beskadiget, hvorfor Læsemaaden ikke er helt sikker.

gen og Hertug Hans formener at være besørget af Hertug Adolf i Henhold til Beslutningen, for at der med dette kunde foretages en Drøftelse angaaende de Skatter, der skal erlægges til den romerske Kejser og Konge, saaledes at Skatterne kunde blive bevilget, beder Kongen og Hertugen atter Hertug Adolf om til Bedste for Sagen, idet den af Hensyn til Lydigheds-spørgsmaalet ikke angaar Fyrsterne mindre end Landskabet, i egen Person at begive sig til Landdagen og bevæge Landskabet til i Henhold til Rigsdagsafskeden og de derpaa fulgte Mandater at erlægge de paabudte Skatter. Kongen og Hertug Hans har ogsaa befalet deres Raader at befordre Sagen sammen med Hertug Adolf. R. 1548—52, 177.

28. Dec. (Assens). Til Schacke Rantzau, Raad. Da Kongen har forskrevet sine Raader, nemlig Bertram Ahlefeldt og Diderich Blume, til Itzeho til førstkommende Kyndelmisse [²/₂ 1550] for at holde Forhør i en Sag, der angaar Itzeho Kloster, og for at forhandle om, hvorledes Striden kan bilægges, er det fornødent, at Hertugen medforordner sine Folk, hvilket Hertug Adolf ligeledes har gjort. Det befales derfor Adressaten til den ansatte Tid at ankomme til Itzeho og paa Hertugens Vegne at medvirke i Sagen. Efter Mødets Slutning skal han tilstille Hertugen en skriftlig Beretning om Sagens Stilling. R. 1548—52, 175.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie

stiftedes i Januar 1877 med det Formaal at fremme Studiet af Fædrelandets Historie ved Offentliggørelsen af nogle af de mange Aktstykker, Breve, Krøniker og andre Kilder, som endnu henligger utrykte eller er mindre tilfredsstillende udgivne. Planen for Selskabet er den at betro Udgivelsen af de enkelte Kilder til et eller flere Medlemmer af Selskabet eller til Udenforstaaende, saaledes at de almindelige Regler for Udgivelsesmaaden vedtages af Selskabet, og saaledes at Udgivelsen kontrolleres gennem et af Selskabet nedsat Udvalg.

Selskabet har hidtil udgivet:

- Kong Frederik den Førstes danske Registranter**, udgivne ved *Kr. Erslev og W. Møllerup*. 1879. Pris 5 Kr.
- Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve**, udgivne ved *C. F. Bricka og J. A. Fridericia*. 1.—7. Bind. 1878—91. Udsolgt.
- Codex Esromensis**. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved *O. Nielsen*. 1880—81. Pris 4 Kr.
- Danske Kancelliregistranter 1535—1650**, udgivne ved *Kr. Erslev og W. Møllerup*. 1881—82. Pris 5 Kr.
- Libri memoriales capituli Lundensis**. Lunde Domkapitels Gavebøger, udgivne ved *C. Weeke*. 1884—89. Pris 4 Kr.
- Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid**, udgivne ved *Kr. Erslev*. 1.—3. Bind. 1883—90. Pris 17 Kr.
- Corpus constitutionum Danlæ**. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, udgivne ved *V. A. Secher*. 1.—6. Bind. 1887—1918. Pris 56 Kr.
- Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie**, udgivne ved *J. A. Fridericia*. 1888. Pris 2 Kr. 50 Øre.
- Forarbejderne til Kong Kristian V.s Danske Lov**, udgivne ved *V. A. Secher og Chr. Støchel*. 1.—2. Bind. 1891—94. Pris 10 Kr.
- Repertorium diplomaticum regni Danic medlævalis**. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte, udgivet ved *Kr. Erslev, William Christensen og Anna Hude*. 1.—4. Bind. 1894—1912. Pris 18 Kr.
- Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen**, udgivne ved *C. Nyrop*. 1. Bind. 1.—2. Hæfte. 2. Binds 2.—3. Hæfte. (1. Hæfte er udsolgt). 1895—1904. Pris 10 Kr.
- Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som Konge af Danmark**, udgivne ved *Anna Hude*. 1897. Pris 50 Øre.
- Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bølle**, udgivne ved *Gustav Bang*. 1898—99. Pris 4 Kr.
- Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660—1676**, udgivne ved *J. Lindbæk*. 1.—2. Bind. 1903—10. Pris 10 Kr.
- Vitæ Sanctorum Danorum**, udgivne ved *M. Cl. Gertz*. 1908—12. Pris 7 Kr.
- Missiver fra Kongerne Christian I.s og Hans's Tid**, udgivne ved *William Christensen*. 1.—2. Bind. 1912—14. Pris 10 Kr.
- Luxdorffs Dagbøger**, udgivne ved *Eiler Nystrøm*. 1.—2. Bind. 1915—30. Pris 12 Kr.
- Scriptores minores Historiæ Danicæ medll ævi**, udgivne ved *M. Cl. Gertz*. 1.—2. Bind. 1917—22. Pris 18 Kr.
- Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III.s og Christian V.s Tid**, udgivne ved *Emil Marquard*. 1918. Pris 6 Kr.
- Annales Danic medll ævi**, udgivne ved *Ellen Jørgensen*. 1920. Pris 10 Kr.

- Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie i dets første 50 Aar 1877—1927. 1927. Pris 50 Øre
- Inkvisttionskommissionen af 20. Januar 1772, udgivet ved *Holger Hansen*. 1.—5. Bind. 1927—41. Pris 45 Kr.
- Repertorium diplomaticum regni Danici medlævalis. Series secunda. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. 2. Række, udgivet ved *William Christensen*. 1.—9. Bind. 1928—39. Pris 87 Kr.
- Svaning-Hvitfeld. Svanings Danmarkskrønike 1241—1282, sammenstillet med Hvitfeld og kildemæssigt oplyst, udgivet ved *Kr. Erslev*. 1928. Pris 3 Kr.
- Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udgivne ved *E. Marquard*. 1.—3. Bind. 1929—41. Pris 24 Kr.
- Reynold Junges Møntmesterregnskaber 1534—1540, udgivne ved *Georg Galster*. 1934. Pris 4 Kr.
- Frederik II's Enke Dronning Sophies Kopløger 1588—1617, udgivne ved *Svend Thomsen*. 1937. Pris 7 Kr.
- De Hansborgske Registranter, udgivne ved *Emilie Andersen*. 1—2. Bind. 1943—49. Pris 26 Kr. 50 Øre
- Danske middelalderlige Regnskaber. 1. Række 1. Bind. Hof og Centralstyre, udgivet ved *Georg Galster*. 1. Halvbind. 1944. Pris 6 Kr. 75 Øre.
- Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved *Johanne Skovgaard*. 8. Bind. Supplementbind til C. F. Brickas og J. A. Fridericias Udgave. 1947. Pris 15 Kr.

Bestyrelsens Medlemmer er for Tiden:

Astrid Friis. Georg Galster. Holger Hjelholt.